

॥ तैत्तिरीय संहिता ॥

॥ काण्डम् १ ॥

॥ प्रथमः प्रश्नः ॥

॥ तैत्तिरीयसंहितायां प्रथमकाण्डे प्रथमः प्रश्नः ॥

इ॒षे त्वो॒र्जे त्वा॑ वा॒यवः॑ स्थोपा॒यवः॑ स्थ दे॒वो वः॑
सवि॒ता प्रा॑र्पयतु श्रेष्ठ॑तमाय॒ कर्म॑ण॒ आ प्या॑यध्वमघ्निया
देवभा॒गमूर्ज॑स्वतीः पय॑स्वतीः प्र॒जाव॑तीरनमी॒वा अ॑य॒क्ष्मा मा
वः स्तेन॑ ई॒शत॒ माऽघ॑श॒सो रु॒द्रस्य॑ हे॒तिः परि॑ वो वृणक्तु
ध्रु॒वा अ॒स्मिन्गोप॑तौ स्यात ब॒ह्वीर्य॑ज॒मान॑स्य प॒शून्पा॑हि॥१॥

इ॒षे त्रिच॑त्वारि॒शत्। (1)॥

[१]

यज्ञ॑स्य॒ घोष॑द॒सि प्र॑त्युष्ट॒रक्षः॑ प्र॒त्युष्टा॒ अरा॑तयः
प्रेय॑म॒गाद्धि॑षणा॒ ब॒र्हिर॑च्छ॒ मनु॑ना कृ॒ता स्व॒धया॒ वित॑ष्टा
त आ॑व॒हन्ति॑ क॒वयः॑ पु॒रस्ता॑द्दे॒वेभ्यो॒ जुष्ट॑मि॒ह ब॒र्हिरा॒सदे॑
दे॒वानां॑ परि॒षूत॑म॒सि व॒र्षवृ॑द्धम॒सि दे॒वब॑र्हि॒र्मा त्वा॒ऽन्व॑ङ्गा
ति॒र्यक्प॑र्व॒ ते रा॒ध्यास॑माच्छे॒त्ता ते॒ मा रि॑षं दे॒वब॑र्हिः
श॒तव॑ल्शं॒ वि रो॑ह स॒हस्र॑वल्श॥२॥

वि व॒यं रु॒हेम पृथि॒व्याः स॒म्पृचः॑ पा॒हि सु॒स॒म्भृतां॑ त्वा
स॒म्भ॒रा॒म्यदि॑त्यै रा॒स्नाऽसी॒न्द्रा॒ण्यै स॒न्नह॑नं पू॒षा ते॑ ग्र॒न्थिं ग्र॑थातु
स ते॒ माऽऽस्था॒दिन्द्र॑स्य त्वा बा॒हुभ्या॑मुद्य॑च्छे बृह॒स्पते॑र्मूर्धा
ह॑रा॒म्युर्व॑न्तरि॒क्षम॑न्वि॒हि दे॒वङ्ग॑मम॑सि ॥ ३ ॥

सहस्र॑वल्शा अ॒ष्टात्रिं॑शच्च। (2) ॥ ————— [२]

शु॒भ्रध्वं॑ दै॒व्याय॑ क॒र्मणे॑ दे॒वय॑ज्यायै मा॒तरि॒श्व॒नो घ॒र्मोऽसि॑
द्यौर॑सि पृथि॒व्यासि॑ वि॒श्वधा॑या अ॒सि पर॑मेण॒ धाम्ना॑ दृ॒ह॒स्व
मा ह्वा॑र्व॒सूनां॑ प॒वित्र॑मसि श॒तधा॑रं व॒सूनां॑ प॒वित्र॑मसि
स॒हस्र॑धारं हु॒तः स्तो॒को हु॒तो द्र॒प्सोऽग्नये॑ बृह॒ते ना॒काय॑
स्वाहा॑ द्यावा॑पृथि॒वीभ्या॑ सा वि॒श्वायुः॑ सा वि॒श्वव्य॑चाः
सा वि॒श्वक॑र्मा स॒म्पृच्य॑ध्वमृ॒तावरी॑रू॒र्मिणी॑र्मधु॒मत्त॑मा म॒न्द्रा
धन॑स्य सा॒तये॑ सोमे॒न त्वाऽऽत॑न॒च्मीन्द्रा॑य दधि॒ विष्णो॑
ह॒व्यं र॑क्षस्व ॥ ४ ॥

सोमे॑ना॒ष्टौ च॑। (3) ॥ ————— [३]

क॒र्मणे॑ वां दे॒वेभ्यः॑ श॒केयं॑ वे॒षाय॑ त्वा प्र॒त्युष्टं॑ रक्षः प्र॒त्युष्टा॑
अ॒रा॒तयो॑ धूर॑सि धूर्व॒ धूर्व॑न्तं धूर्व॒ तं योऽस्मान्धूर्व॑ति तं धूर्व॒

यं वयं धूर्वा॑म॒स्त्वं दे॒वाना॑म॒सि स॒स्त्रित॑मं प॒प्रित॑मं जुष्ट॑तमं
व॒ह्नि॒तमं दे॒व॒हू॒तम॒म॒हु॒तम॑सि ह॒वि॒र्धानं॑ द॒ह॒स्व मा ह्वा॑र्मि॒त्रस्य॑
त्वा चक्षु॑षा प्रेक्षे॒ मा भे॑र्मा सं वि॒क्था मा त्वा॑ ॥ ५ ॥

हि॒सि॑ष॒मुरु॑ वा॒ताय॑ दे॒वस्य॑ त्वा स॒वितुः॑ प्र॒स॒वे-
ऽश्वि॑नो॒र्बा॒हु॒भ्यां॑ पू॒ष्णो ह॒स्ता॑भ्याम॒ग्नये॑ जुष्टं निर्व॒पाम्य॑ग्री-
षो॒मा॑भ्यामि॒दं दे॒वाना॑मि॒दमु॑ नः स॒ह स्फा॑त्यै त्वा
ना॒रा॑त्यै सु॒व॒र॒भि वि॒ ख्ये॑षं वै॒श्वान॒रं ज्योति॑र्द॒ह॒न्ता॒न्दुर्या॑
द्यावा॑पृ॒थि॒व्यो॒रु॒र्वन्त॑रि॒क्षम॑न्वि॒ह्यदि॑त्यास्त्वो॒प॒स्थे सा॑दया॒म्यग्ने॑
ह॒व्यं र॑क्ष॒स्व ॥ ६ ॥

मा त्वा षट्त्वारिंशच्च। (4) ॥ [४]

दे॒वो वः॑ स॒वि॒तोत्पु॑ना॒त्वच्छि॑द्रेण प॒वि॒त्रेण॑ व॒सोः सूर्य॑स्य
र॒श्मि॑भि॒रापो॑ दे॒वीर॑ग्रेपु॒वो अ॒ग्रेगु॑वोऽग्रे॒ इमं॑ य॒ज्ञं न॑य॒ताग्रे॑
य॒ज्ञप॑तिं ध॒त्त यु॑ष्मा॒निन्द्रो॑ऽवृणी॒त वृ॒त्रतू॑र्ये यू॒यमि॑न्द्र॒मवृ॑णी॒ध्वं
वृ॒त्रतू॑र्ये प्रोक्षि॑ताः स्था॒ग्नये॑ वो जुष्टं प्रोक्षा॑म्य॒ग्रीषो॒मा॑भ्या॒
शु॒न्ध॒ध्वं दै॒व्याय॑ कर्म॒णे दे॒वय॑ज्याया॒ अव॑धू॒तं र॑क्षोऽव॑धू॒ता
अ॒रा॒तयो॑ऽदि॒त्यास्त्व॑ग॒ंसि प्र॑ति॒ त्वा ॥ ७ ॥

पृथिवी वै॑त्त्वधि॒षव॑णमसि वानस्प॒त्यं प्रति॒ त्वा-
 ऽदि॒त्या॒स्त्वग्वे॑त्त्व॒ग्नेस्त॒नूर॑सि वा॒चो वि॒सर्ज॑नं दे॒ववी॑तये त्वा
 गृह्णाम्यद्रि॑रसि वानस्प॒त्यः स इ॒दं दे॒वेभ्यो॑ ह॒व्य९ सु॒शमि॑
 शमि॒ष्वेष॑मा व॒दोर्ज॑मा व॒द द्यु॒मद्व॑दत व॒य९ संघा॑तं जे॒ष्म
 व॒रुष॑वृद्धमसि॒ प्रति॒ त्वा व॒रुष॑वृद्धं वे॒त्तु परा॑पू॒त९ रक्षः॑
 परा॑पू॒ता अ॒रा॒तयो॑ रक्ष॑सां भा॒गो॑ऽसि वा॒युर्वो॑ वि॒वि॒नक्तु॑ दे॒वो
 वः॑ सवि॒ता हि॒र॒ण्यपा॑णिः॒ प्रति॒ गृह्णा॑तु॥८॥

त्वा भाग एकादश च। (5)॥ [५]

अव॑धू॒त९ रक्षो॑ऽव॑धू॒ता अ॒रा॒तयो॑ऽदि॒त्या॒स्त्वग्ग॑सि॒ प्रति॒ त्वा
 पृथि॒वी वे॑त्तु दि॒वः स्क्म॑न्नि॒र॒सि॒ प्रति॒ त्वाऽदि॒त्या॒स्त्वग्वे॑त्तु
 धि॒षणा॑ऽसि पर्व॒त्या प्रति॒ त्वा दि॒वः स्क्म॑न्नि॒र्वे॑त्तु धि॒षणा॑-
 ऽसि पा॒र्व॒तेयी॑ प्रति॒ त्वा पर्व॑ति॒र्वे॑त्तु दे॒वस्य॑ त्वा सवि॒तुः
 प्र॑स॒वे॑ऽश्विनो॑र्बा॒हुभ्या॑ं पू॒ष्णो ह॑स्ता॒भ्या॒मधि॑वपामि धा॒न्यम॑सि
 धि॒नुहि॑ दे॒वान्प्रा॑णाय॒ त्वाऽपा॑नाय॒ त्वा व्या॑नाय॒ त्वा दी॒र्घा॒मनु॑
 प्र॑सि॒ति॒मायु॑षे धां दे॒वो वः॑ सवि॒ता हि॒र॒ण्यपा॑णिः॒ प्रति॒
 गृह्णा॑तु॥९॥

प्राणाय त्वा पञ्चदश च। (6)॥ [६]

धृष्टिरसि ब्रह्मं यच्छापां ऽग्ने ऽग्निमामादं जहि निष्क्रव्यादं
 सेधा देवयजं वह निदग्धं रक्षो निदग्धा अरातयो ध्रुवमसि
 पृथिवीं दृ२हा ऽऽयुर्दृ२ह प्रजां दृ२ह सजातानस्मै यजमानाय
 पर्यूह धृत्रमस्यन्तरिक्षं दृ२ह प्राणं दृ२हापानं दृ२ह सजाता-
 नस्मै यजमानाय पर्यूह धरुणमसि दिवं दृ२ह चक्षुर॥१०॥

दृ२ह श्रोत्रं दृ२ह सजातानस्मै यजमानाय पर्यूह
 धर्मा ऽसि दिशो दृ२ह योनिं दृ२ह प्रजां दृ२ह
 सजातानस्मै यजमानाय पर्यूह चितः स्थ प्रजामस्मै
 रयिमस्मै सजातानस्मै यजमानाय पर्यूह भृगूणामङ्गिरसां
 तपसा तप्यध्वं यानि घर्मे कपालान्युपचिन्वन्ति वेधसः।
 पूष्णस्तान्यपि व्रत इन्द्रवायू वि मुञ्चताम्॥११॥

चक्षुरष्टाचत्वारिंशच्च। (7)॥ ————— [७]

सं वपामि समापो अद्भिरङ्गमतु समोषधयो रसेन
 स२ रेवतीर्जगतीभिर्मधुमतीर्मधुमतीभिः सृज्यध्वमद्भ्यः परि
 प्रजाताः स्थ समद्भिः पृच्यध्वं जनयत्यै त्वा सं यौम्यग्रयै
 त्वा ऽग्नीषोमाभ्याम्मुखस्य शिरो ऽसि घर्मो ऽसि विश्वायुरु

प्रथस्वोरु ते यज्ञपतिः प्रथतां त्वचं गृहीष्वाऽन्तरितं
 रक्षोऽन्तरिता अरातयो देवस्त्वा सविता श्रपयतु वर्षष्टे
 अधि नाकेऽग्निस्ते तनुवं माऽति धागग्ने हव्यं रक्षस्व
 सं ब्रह्मणा पृच्यस्वैकताय स्वाहा द्विताय स्वाहा त्रिताय
 स्वाहा ॥१२॥

सविता द्वाविंशतिश्च। (8) ॥ [८]

आदद् इन्द्रस्य बाहुरसि दक्षिणः सहस्रभृष्टिः शततेजा
 वायुरसि तिग्मतेजाः पृथिवि देवयजन्योषध्यास्ते मूलं मा
 हिंसिषमपहतोऽरुः पृथिव्यै व्रजं गच्छ गोस्थानं वर्षतु
 ते द्यौर्बधान देव सवितः परमस्यां परावति शतेन पाशैर्यो-
 ऽस्मान्द्वेष्टि यश्च वयं द्विष्मस्तमतो मा मौगपहतोऽरुः
 पृथिव्यै देवयजन्यै व्रजं ॥१३॥

गच्छ गोस्थानं वर्षतु ते द्यौर्बधान देव सवितः परमस्यां
 परावति शतेन पाशैर्योऽस्मान्द्वेष्टि यश्च वयं द्विष्मस्तमतो मा
 मौगपहतोऽरुः पृथिव्या अदेवयजनो व्रजं गच्छ गोस्थानं
 वर्षतु ते द्यौर्बधान देव सवितः परमस्यां परावति शतेन
 पाशैर्योऽस्मान्द्वेष्टि यं च वयं द्विष्मस्तमतो मा ॥१४॥

मौ॒ग॒रु॒स्ते दि॒वं मा स्का॒न् वस॑वस्त्वा॒ परि॑गृह्णन्तु
 गा॒य॒त्रेण॒ छन्द॑सा रु॒द्रास्त्वा॒ परि॑गृह्णन्तु त्रैष्टु॑भेन॒ छन्द॑साऽ-
 ऽदि॒त्यास्त्वा॒ परि॑गृह्णन्तु जा॒ग॒तेन॒ छन्द॑सा दे॒वस्य॑ सवि॒तुः
 स॒वे क॒र्म कृ॑ण्वन्ति वे॒धसं ऋ॒तम॑स्यृ॒तस॑दनमस्यृ॒तश्री॑र॒सि
 धा अ॑सि स्व॒धा अ॑स्यु॒र्वी चा॑सि वस्वी॑ चा॒सि पु॒रा कू॒रस्य॑
 वि॒सृ॒पो वि॒रप्शि॑न्नुदा॒दाय॑ पृथि॒वीं जी॒रदा॑नुर्यामै॒रयं च॒न्द्रम॑सि
 स्व॒धाभि॑स्ता॒न्धीरा॑सो अनु॒दृश्य॑ यजन्ते॥१५॥

दे॒व॒य॒ज॒न्यै व्र॒जन्त॑मतो॒ मा वि॑रप्शि॒न्नेका॑दश॒ च। (9)॥ [९]

प्रत्यु॑ष्ट॒५ रक्षः॑ प्रत्यु॑ष्टा अ॒रा॒तयो॑ऽग्ने॒र्वस्ते॑ जि॒ष्ठेन॒ तेज॑सा॒
 नि॒ष्ट॒पामि॑ गो॒ष्ठं मा निर्मृ॑क्षं वा॒जिनं॑ त्वा स॒पत्न॑सा॒ह५
 सम्मा॑ज्मि॒ वाचं॑ प्रा॒णं चक्षुः॑ श्रोत्रं॑ प्र॒जां योनिं॑ मा निर्मृ॑क्षं
 वा॒जिनी॑न्त्वा स॒पत्न॑सा॒ही५ सम्मा॑ज्म्या॒शासा॑ना सौम॒न॒सं
 प्र॒जा५ सौभा॑ग्यन्त॒नूम्। अ॒ग्नेरनु॑व्र॒ता भू॒त्वा सन्न॑ह्ये सु॒कृता॑य॒
 कम्। सु॒प्र॒जस॑स्त्वा व॒य५ सु॒प॒त्नीरु॑प॥१६॥

सेदि॒म। अ॒ग्ने स॒पत्न॑द॒म्भ॒न॒मद॑ब्धासो अ॒दाभ्य॑म्। इ॒मं
 वि॒ष्यामि॑ वरु॒णस्य॑ पाशं॒ यम॑ब॒धीत॑ सवि॒ता सु॒शेवः॑। धा॒तुश्च॒
 यो॒नौ सु॒कृ॒तस्य॑ लो॒के स्यो॒नं मे स॒ह प॒त्या करो॑मि।

समायुषा सम्प्रजया समग्ने वर्चसा पुनः। सम्पत्नी पत्याऽहं
गच्छे समात्मा तनुवा मम। महीनाम्पयोऽस्योषधीनां
रसस्तस्य तेऽक्षीयमाणस्य निर्॥१७॥

वपामि महीनां पयोऽस्योषधीनां रसोऽदब्धेन त्वा
चक्षुषाऽवैक्षे सुप्रजास्त्वाय तेजोऽसि तेजोऽनु प्रेह्यग्निस्ते
तेजो मा वि नैदग्नेर्जिह्वाऽसि सुभूर्देवानां धाम्नेधाम्ने देवेभ्यो
यजुषेयजुषे भव शुक्रमसि ज्योतिरसि तेजोऽसि देवो वः
सवितोत्पुनात्वच्छिद्रेण पवित्रेण वसोः सूर्यस्य रश्मिभिः
शुक्रं त्वा शुक्रायां धाम्नेधाम्ने देवेभ्यो यजुषेयजुषे गृह्णामि
ज्योतिस्त्वा ज्योतिष्यर्चिस्त्वाऽर्चिषि धाम्नेधाम्ने देवेभ्यो
यजुषेयजुषे गृह्णामि॥१८॥

उप नी रश्मिभिः शुक्रं षोडश च। (10)॥ [१०]

कृष्णोऽस्याखरेष्ठोऽग्नये त्वा स्वाहा वेदिरसि बर्हिषे त्वा
स्वाहा बर्हिरसि सुग्न्यस्त्वा स्वाहा दिवे त्वाऽन्तरिक्षाय त्वा
पृथिव्यै त्वा स्वधा पितृभ्य ऊर्गभव बर्हिषद्भ्य ऊर्जा पृथिवीं
गच्छत विष्णोः स्तूपोऽस्यूर्णाम्रदसं त्वा स्तृणामि स्वासस्थं

देवेभ्यो॑ गन्धर्वो॑ऽसि विश्वाव॑सुर्विश्व॑स्मादीष॑तो यज॑मानस्य
परि॒धिरि॒ड ईडि॑त इन्द्र॑स्य बा॒हुर॑सि॥११॥

दक्षि॑णो यज॑मानस्य परि॒धिरि॒ड ईडि॑तो मि॒त्रावरु॑णौ
त्वोत्तर॑तः परि॒धत्तां ध्रु॑वेण॒ धर्म॑णा यज॑मानस्य परि॒धिरि॒ड
ईडि॑तः सूर्य॑स्त्वा पु॒रस्ता॑त्पातु॒ कस्या॑श्चिद॒भिष॑स्त्या
वी॒तिहो॑त्रं त्वा कवे॑ द्युमन्त॑ꣳ समि॑धीम॒ह्यग्रे॑ बृहन्त॑मध्व॒रे
वि॒शो य॒न्त्रे स्थो॑ वसू॑नाꣳ रु॒द्राणा॑मादित्या॒नाꣳ सद॑सि सीद
जुहू॑रुप॒भृद्भु॒वाऽसि॑ घृ॒ताची॑ नाम्ना॑ प्रि॒येण॒ नाम्ना॑ प्रि॒ये सद॑सि
सीद॑ता अ॒सद॑न्त्सुकृ॒तस्य॑ लो॒के ता वि॑ष्णो पाहि पा॒हि य॒ज्ञं
पा॒हि य॒ज्ञप॑तिं पा॒हि मां य॑ज्ञ॒निय॑म्॥२०॥

बा॒हुर॑सि प्रि॒ये सद॑सि पञ्चद॑श च। (11)॥ [११]

भुव॑नमसि॒ वि प्र॑थ॒स्वाग्रे॒ यष्टि॑रिदन्नमः। जु॒हेह्य॑ग्निस्त्वा॑
ह्वय॑ति देव॒य॒ज्याया॒ उप॑भृदेहि॑ दे॒वस्त्वा॑ सवि॒ता ह्वय॑ति
देव॒य॒ज्याया॒ अग्ना॑विष्णू॒ मा वा॑मव॑ क्रमिषं॒ वि जि॑हाथां
मा मा॒ सन्ता॑प्तल्लो॒कं मे॑ लोक॑कृतौ कृणु॑तं विष्णोः
स्थान॑मसी॒त इन्द्रो॑ अकृ॒णोद्दी॒र्याणि॑ समा॒रभ्यो॑र्ध्वो अ॒ध्वरो

दिविस्पृशमहुतो यज्ञो यज्ञपतेरिन्द्रावान्त्स्वाहा बृहद्वाः पाहि
माँऽग्ने दुश्चरितादा मा सुचरिते भज मुखस्य शिरोऽसि सं
ज्योतिषा ज्योतिरङ्गाम्॥२१॥

अहुत् एकविंशतिश्च। (12)॥ [१२]

वाजस्य मा प्रसवेनोद्ग्राभेणोदग्रभीत्। अथा सपत्ना५ इन्द्रो
मे निग्राभेणाधरा५ अकः। उद्ग्राभश्च निग्राभं च ब्रह्म देवा
अवीवृधन्। अथा सपत्नानिन्द्राग्री मे विषूचीनान्व्यस्यताम्।
वसुभ्यस्त्वा रुद्रेभ्यस्त्वाऽऽदित्येभ्यस्त्वाऽक्त५ रिहाणा
वियन्तु वयः। प्रजां योनिं मा निर्मृक्षमा प्यायन्तामाप
ओषधयो मरुताम्पृषतयः स्थ दिवं॥२२॥

गच्छ ततो नो वृष्टिमेरया आयुष्पा अग्नेऽस्यायुर्मे पाहि
चक्षुष्पा अग्नेऽसि चक्षुर्मे पाहि ध्रुवाऽसि यम्परिधिम्पर्यधत्था
अग्ने देव पणिभिर्वीयमाणः। तन्त एतमनु जोषम्भरामि नेदेष
त्वदपचेतयातै यज्ञस्य पाथ उप समित५ स५स्त्रावभागाः
स्थेषा बृहन्तः प्रस्तरेष्ठा बर्हिषदश्च॥२३॥

देवा इमां वाचमभि विश्वे गृणन्त आसद्यास्मिन्बर्हिषि
मादयध्वमग्नेर्वामपन्नगृहस्य सदसि सादयामि सुम्नाय सुम्निनी

सु॒मे मा॑ ध॒त्तन्धुरि॑ धु॒र्यौ पा॒त॒म॒ग्रेऽद॒व्यायोऽशी॑ततनो पा॒हि
 मा॒ऽद्य दि॒वः पा॒हि प्र॑सि॒त्यै पा॒हि दु॒रि॑ष्ट्यै पा॒हि दु॒र॒द्व॒न्यै
 पा॒हि दु॒श्च॑रि॒ता॒द॒वि॑ष॒न्नः पि॒तु॒ङ्गु सु॒षदा॒ योनि॑ः स्वाहा दे॒वा
 गा॒तुवि॑दो गा॒तुं वि॒त्वा गा॒तुमि॑त॒ मन॑सस्पत इ॒मन्नो॑ दे॒व दे॒वेषु॑
 य॒ज्ञः स्वाहा॑ वा॒चि स्वाहा॑ वा॒र्ते धाः॥ २४॥

दिवंश्च वि॒त्वा गा॒तुन्न॑योदश च। (13)॥ ————— [१३]

उ॒भा वा॑मिन्द्रा॒ग्नी आ॒हुव॑ध्या॒ उ॒भा रा॑ध॒सः स॒ह मा॑द॒य॒ध्वै।
 उ॒भा दा॒तारा॑वि॒षाः र॑यी॒णामु॒भा वा॑ज॒स्य सा॒तये॑ हुवे
 वा॒म्। अ॒श्रव॑ः हि भू॒रि॒दाव॑त्तरा वा॒ वि जा॑मातुरु॒त वा॑ घा
 स्या॒लात्। अथा॒ सोम॑स्य॒ प्रय॑ती यु॒वभ्या॑मिन्द्रा॒ग्नी स्तोम॑
 जन॑यामि॒ नव्य॑म्। इन्द्रा॒ग्नी न॑व॒तिम्पु॑रो दा॒सप॑त्नीरधू॒नुत॑म्।
 सा॒कमे॑के॒न क॑र्मणा। शुचि॒न्नु स्तोम॑न्न॒वजा॑तम॒द्येन्द्रा॑ग्नी
 वृ॒त्रह॑णा जु॒षेथा॑म्॥ २५॥

उ॒भा हि वा॑ः सु॒हवा॒ जोह॑वीमि॒ ता वा॑ज॒ः स॒द्य
 उ॒श॒ते धे॒ष्टा। व॒यमु॑ त्वा पथस्प॒ते रथ॑न्न वाज॒सात॑ये। धि॒ये
 पू॒षन्न॑यु॒ज्महि॑। प॒थस्प॑थः परि॒पति॑ व॒च॒स्या का॑मे॒न कृ॑तो
 अ॒भ्या॒नड्क॑म्। स नो॑ रा॒सच्छु॑रु॒धश्च॑न्द्रा॒ग्ना धि॒यन्धि॑यः

सीषधाति॒ प्र पू॒षा। क्षेत्र॑स्य॒ पति॑ना व॒यः॑ ह॒तेनै॑व जयामसि।
गाम॑श्च॒म्पोष॑यित्वा स नो॑॥२६॥

मृ॒डाती॒दृशे॑। क्षेत्र॑स्य प॒ते म॒धुम॑न्तमृ॒र्मिन्धे॑नुरि॒व प॒यो
अ॒स्मासु॑ धु॒क्ष्व। म॒धुश्चु॑त॒ङ्घ्रि॒तमि॑व सु॒पूत॑मृ॒तस्य॑ नः प॒तयो
मृ॒डय॑न्तु। अ॒ग्ने न॑य सु॒पथा॑ रा॒ये अ॒स्मान् वि॒श्वानि॑ दे॒व
व॒युना॑नि वि॒द्वान्। यु॒यो॒ध्य॑स्मञ्जु॒हुरा॑णमे॒नो भू॒यि॑ष्ठान्ते नमं
उ॒क्तिं वि॒धेम। आ दे॒वाना॑मपि प॒न्था॑मगन्म॒ यच्छु॑क्र॒वाम्
तद॑नु प्र॒वो॑ढुम्। अ॒ग्निर्वि॒द्वान्त्स य॑जा॒थ॥२७॥

से॒दु हो॒ता सो अ॑ध्व॒रान्त्स ऋ॒तून्क॑ल्पयाति। यद्वा-
हि॑ष्ठ॒न्तद॒ग्नये॑ बृ॒हदर्च॑ विभावसो। म॒हि॒षीव॑ त्व॒द्रयि॑स्त्वद्वाजा
उ॒दीर॑ते। अ॒ग्ने त्व॑म्पा॒रया॑ न॒व्यो अ॒स्मान्त्स्व॒स्तिभि॑रति
दु॒र्गाणि॑ वि॒श्वानि॑। पू॒श्च पृ॒थ्वी ब॑हु॒ला न॑ उ॒र्वी भ॒वा तो॒काय॑
तन॑याय॒ श॑न्योः। त्वम॑ग्ने व्र॒तपा॑ अ॒सि दे॒व आ म॒र्त्येष्वा॑।
त्वं य॒ज्ञेष्वी॑ड्यः। यद्वो॑ व॒यम्प्र॑मि॒नाम॑ व्र॒तानि॑ वि॒दुषां॑ दे॒वा
अ॒वि॒दुष्ट॑रासः। अ॒ग्नि॒ष्टद्वि॒श्वमा॑ पृ॒णाति॑ वि॒द्वान् येभि॑र्दे॒वाः
ऋ॒तुभिः॑ क॒ल्पया॑ति॥२८॥

जुषेथामा स नो यजादा त्रयोविंशतिश्च। (14)॥[१४] [इषे त्वा यज्ञस्य शुन्धं

कर्मणे देवोऽवधूतन्मृष्टिः सं वंपाम्या दंदे प्रत्युष्टं कृष्णोऽसि भुवनमसि वाजस्योभा वां
चतुर्दश॥14॥ इषे दृहं भुवनमष्टाविंशतिः॥28॥ इषे त्वां कल्पयांति॥]

॥द्वितीयः प्रश्नः॥

॥तैत्तिरीयसंहितायां प्रथमकाण्डे द्वितीयः प्रश्नः॥

आपं उन्दन्तु जीवसे दीर्घायुत्वाय वर्चस ओषधे
त्रायस्वैनं स्वधिते मेनं हिंसीर्देवश्रूरेतानि प्र वपे
स्वस्त्युत्तराण्यशीयाऽऽपो अस्मान्मातरः शुन्धन्तु घृतेन नो
घृतपुवं पुनन्तु विश्वमस्मत्प्र वहन्तु रिप्रमुदाभ्यः शुचिरा
पूत एमि सोमस्य तनूरसि तनुवं मे पाहि महीनां पयोऽसि
वर्चोधा असि वर्चो॥१॥

मयि धेहि वृत्रस्य कनीनिकाऽसि चक्षुष्पा असि
चक्षुर्मे पाहि चित्पतिस्त्वा पुनातु वाक्पतिस्त्वा पुनातु
देवस्त्वा सविता पुनात्वच्छिद्रेण पवित्रेण वसोः सूर्यस्य
रश्मिभिस्तस्य ते पवित्रपते पवित्रेण यस्मै कं पुने
तच्छकेयमा वो देवास ईमहे सत्यधर्माणो अध्वरे यद्वो
देवास आगुरे यज्ञियासो हवामह इन्द्राग्नी द्यावापृथिवी आपं

ओषधीस्त्वं दीक्षाणामधिपतिरसीह मा सन्तं पाहि॥२॥

वर्च ओषधीरष्टौ च॥१॥ [१]

आकू॑त्यै प्र॒युजे॑ऽग्नये॒ स्वाहा॑ मे॒धायै॑ मन॑सेऽग्नये॒ स्वाहा॑
दी॒क्षायै॑ तप॑सेऽग्नये॒ स्वाहा॑ सर॑स्वत्यै पू॒ष्णेऽग्नये॒ स्वाहा॑ऽऽपो॑
देवी॑र्बृ॒हती॑र्वि॒श्वश॑म्भुवो॒ द्यावा॑पृथि॒वी उ॒र्वन्तरि॑क्षं बृह॒स्पति॑र्नो
ह॒विषा॑ वृ॒धातु॑ स्वाहा॒ विश्वे॑ दे॒वस्य॑ ने॒तुर्म॑र्तोऽवृणीत स॒ख्यं
विश्वे॑ रा॒य इ॒षुध्य॑सि द्यु॒म्रं वृ॑णीत पु॒ष्यसे॒ स्वाह॑र्ख्यामयोः
शिल्पे॑ स्थ॒स्ते वा॒मा र॑भे ते मा॥३॥

पा॒त॒माऽस्य॑ य॒ज्ञस्यो॑द॒च इ॒मां धि॒यः॑ शि॒क्ष॑माणस्य दे॒व
ऋतुं॑ दक्षं वरुण॒ सः शि॑शाधि॒ यया॑ऽति॒ विश्वा॑ दुरि॒ता तरे॑म
सु॒त॒र्मा॑ण॒मधि॑ नावः॑ रुहे॒मोर्ग॑स्याङ्गि॒रस्यूर्ण॑म्रदा ऊ॒र्जं मे॑ यच्छ
पा॒हि मा॒ मा मां॑ हिः॒सीर्वि॑ष्णोः शर्मा॑सि शर्म॒ यज॑मानस्य शर्म
मे॑ यच्छ नक्ष॑त्राणां मा॒ऽतीका॑शात् पा॒हीन्द्र॑स्य॒ योनि॑रसि॥४॥

मा मां॑ हिः॒सीः कृ॒ष्यै त्वा॑ सु॒स॒स्यायै॑ सु॒पिप्प॒लाभ्य॑स्त्वौष॑धे-
धी॒भ्यः॑ सू॒प॒स्था दे॒वो वन॑स्पति॒रूर्ध्वो मां॑ पा॒ह्योद॑चः स्वाहा॑ य॒ज्ञं
मन॑सा॒ स्वाहा॑ द्यावा॑पृथि॒वीभ्या॑ः स्वा॒होरो॑रन्तरि॒क्षात्स्वाहा॑

य॒ज्ञं वा॒ता॒दा र॑भे॥५॥

मा यो॒नि॒र॒सि त्रि॒श॒च्च॥२॥ [२]

दै॒वीं धि॒यं म॒नाम॑हे सु॒मृ॒डी॒काम॑भि॒ष्टये॑ वर्चो॒धां य॒ज्ञवा॑ह॒सः
सु॒पा॒रा नो॑ अ॒स॒द्व॒शे। ये दे॒वा म॒नो॑जा॒ता म॒नो॒यु॒जः सु॒द॒क्षा
दक्ष॑पि॒ता॒स्ते नः॑ पा॒न्तु ते नो॑ऽव॒न्तु तेभ्यो॑ न॒म॒स्तेभ्यः॑ स्वाहा-
ऽग्ने॑ त्व॒ सु जा॑गृ॒हि व॒यः सु॑ म॒न्दि॒षीम॑हि गो॒पा॒य नः॑
स्व॒स्तये॑ प्र॒बुधे॑ नः॑ पु॒नर्द॑दः। त्वम॑ग्ने व्र॒त॒पा अ॑सि दे॒व आ
म॒र्त्येष्वा॑। त्वं॥६॥

य॒ज्ञेष्वी॑ड्यः॥ वि॒श्वे दे॒वा अ॒भि मा मा॑ऽव॒वृ॒त्रन् पू॒षा स॒न्या
सोमो॑ रा॒ध॒सा दे॒वः स॒वि॒ता वसो॑र्वसु॒दावा॑ रा॒स्वेय॑त्सो॒माऽ-
ऽभू॒यो भ॑र मा पृ॒णन्पू॒र्त्या वि रा॑धि माऽह॒मायु॑षा च॒न्द्रम॑सि
मम॑ भो॒गाय॑ भव व॒स्रम॑सि मम॑ भो॒गाय॑ भवो॒स्माऽसि॑ मम॑
भो॒गाय॑ भव ह॒योऽसि॑ मम॑ भो॒गाय॑ भव॥७॥

छा॒गोऽसि॑ मम॑ भो॒गाय॑ भव मे॒षोऽसि॑ मम॑ भो॒गाय॑ भव
वा॒यवे॑ त्वा व॒रु॒णाय॑ त्वा नि॒र्ऋ॒त्यै त्वा रु॒द्राय॑ त्वा दे॒वीरा॑पो
अपां॑ नपा॒द्य ऊ॒र्मि॒र्ह॒विष्य॑ इन्द्रि॒यावा॑न्म॒दि॒न्त॑म॒स्तं वो मा-
ऽव॑क्रमिष॒मच्छि॑न्नं तन्तुं पृथि॒व्या अनु॑ गे॒षं भ॒द्राद॑भि श्रेयः

प्रेहि बृहस्पतिः पुरएता ते अस्त्वथेमव स्य वर आ पृथिव्या
 आरे शत्रून् कृणुहि सर्ववीर एदमंगन्म देवयजनं पृथिव्या
 विश्वे देवा यदजुषन्त पूर्व ऋक्सामाभ्यां यजुषा सन्तरन्तो
 रायस्पोषेण समिषा मदेम॥८॥

आ त्व९ हयोऽसि मम् भोगाय भव स्य पञ्चवि९शतिश्च॥३॥ [३]

इयं ते शुक्र तनूरिदं वर्चस्तया सं भव भ्राजं गच्छ जूरसि
 धृता मनसा जुष्टा विष्णवे तस्यास्ते सत्यसंवसः प्रसवे वाचो
 यत्रमंशीय स्वाहा शुक्रमंस्यमृतमसि वैश्वदेव९ हविः सूर्यस्य
 चक्षुराऽरुहमग्नेरक्षणः कनीनिकां यदेतंशेभिरीयंसे भ्राजमानो
 विपश्चिता चिदसि मनाऽसि धीरसि दक्षिणा॥९॥

ऽसि यज्ञियाऽसि क्षत्रियाऽस्यदितिरस्युभयतःशीर्ष्णी सा
 नः सुप्राची सुप्रतीची सं भव मित्रस्त्वा पदि बंधातु पूषा-
 ऽध्वनः पात्विन्द्रायाध्यक्षायानु त्वा माता मन्यतामनु पिताऽनु
 भ्राता सगर्भ्योऽनु सखा सयूथ्यः सा दैवि देवमच्छेहीन्द्राय
 सोम९ रुद्रस्त्वाऽऽवर्तयतु मित्रस्य पथा स्वस्ति सोमसखा
 पुनरेहि सह रय्या॥१०॥

दक्षिणा सोमसखा पञ्च च॥४॥ [४]

वस्व्यसि रुद्राऽस्यदितिरस्यादित्याऽसि शुक्राऽसि
 चन्द्राऽसि बृहस्पतिस्त्वा सुमे रण्वतु रुद्रो वसुभिरा चिकेतु
 पृथिव्यास्त्वा मूर्धन्ना जिघर्मि देवयजन् इडायाः पदे घृतवन्ति
 स्वाहा परिलिखितः रक्षः परिलिखिता अरांतय इदमहः
 रक्षसो ग्रीवा अपि कृन्तामि योऽस्मान् द्वेष्टि यं च वयं
 द्विष्म इदमस्य ग्रीवा॥११॥

अपि कृन्ताम्यस्मे रायस्त्वे रायस्तोते रायः सं देवि
 देव्योर्वश्या पश्यस्व त्वष्टीमती ते सपेय सुरेता रेतो दधाना
 वीरं विदेय तवं संदृशि माऽहः रायस्पोषेण वि योषम्॥१२॥

अस्य ग्रीवा एकान्नत्रिंशच्च॥५॥ [५]

अशुना ते अशुः पृच्यतां परुषा परुर्गन्धस्ते काममवतु
 मदाय रसो अच्युतोऽमात्योऽसि शुक्रस्ते ग्रहोऽभि त्यं
 देवः सवितारमूण्योः कविक्रतुमर्चामि सत्यसंवसः
 रत्नधामभि प्रियं मतिमूर्ध्वा यस्यामतिर्भा अदिद्युतत्सवीमनि
 हिरण्यपाणिरमिमीत सुक्रतुः कृपा सुवः। प्रजाभ्यस्त्वा
 प्राणाय त्वा व्यानाय त्वा प्रजास्त्वमनु प्राणिहि प्रजास्त्वामनु
 प्राणन्तु॥१३॥

अनु सप्त च॥६॥ [६]

सोमं ते क्रीणाम्यूर्जस्वन्तं पयस्वन्तं वीर्यावन्तमभिमाति-
 षाह॑ शुक्रं ते शुक्रेण क्रीणामि चन्द्रं चन्द्रेणामृतममृतेन
 सम्यत्ते गोरस्मे चन्द्राणि तपसस्तनूरसि प्रजापतेर्वर्णस्तस्यास्ते
 सहस्रपोषं पुष्यन्त्याश्चरमेणं पशुना क्रीणाम्यस्मे ते बन्धुर्मयि
 ते रायः श्रयन्तामस्मे ज्योतिः सोमविक्रयिणि तमो मित्रो
 न एहि सुमित्रधा इन्द्रस्योरु मा विश दक्षिणमुशन्नुशन्त॑
 स्योनः स्योनः स्वान् भ्राजाङ्घारे बम्भारे हस्त सुहस्त
 कृशानवेते वः सोमक्रयणास्तान्रक्षध्वं मा वो दमन्न॥१४॥

ऊरुं द्वाविंशतिश्च॥७॥ [७]

उदायुषा स्वायुषोदोषधीना॑ रसेनोत्पर्जन्यस्य
 शुष्मेणोदस्थाममृता॑ अनु। उर्वन्तरिक्षमन्विह्यदित्याः सदो-
 ऽस्यदित्याः सद आसीदास्तभ्राद्यामृषभो अन्तरिक्षममिमीत
 वरिमाणं पृथिव्या आसीदद्विश्वा भुवनानि सम्राद्विष्वेतानि
 वरुणस्य व्रतानि वनेषु व्यन्तरिक्षं ततान् वाजमर्वत्सु पयो
 अघ्नियासु हत्सु॥१५॥

ऋतुं वरुणो विक्ष्वग्निं दिवि सूर्यमदधात्सोममद्रावुदुत्यं

जा॒तवे॑दसं दे॒वं व॑हन्ति के॒तवः॑ । दृ॒शे वि॒श्वाय॑ सू॒र्यम् ॥ उ॒स्त्रावे॑तं
धू॒र॒षाहा॑वन॒श्चू अवी॑र॒हणौ॑ ब्र॒ह्म॒चो॒दनौ॑ वरु॒णस्य॑ स्क्व॒म्भ॒नम॑सि
वरु॒णस्य॑ स्क्व॒म्भ॒सर्ज॑नम॒सि प्र॒त्य॑स्तो वरु॒णस्य॑ पा॒शः ॥ १६ ॥

हुत्सु पञ्चत्रिंशच्च ॥ ८ ॥ [८]

प्रच्य॑वस्व भुव॒स्पते॑ वि॒श्वान्य॑भि॒ धामा॑नि॒ मा त्वा॑ परि॒पूरी॑
वि॒द॒न्मा त्वा॑ परि॒प॒न्थिनो॑ वि॒द॒न्मा त्वा॑ वृ॒का अघा॑यवो॒ मा
ग॒न्ध॒र्वो वि॒श्वाव॑सु॒रा द॑घच्छे॒नो भू॒त्वा परा॑ प॒त॒ यज॑मानस्य
नो गृ॒हे दे॒वैः स॑ऽस्कृ॒तं यज॑मानस्य स्व॒स्त्यय॑न्यस्यपि
प॒न्था॑म॒गस्म॑हि स्व॒स्ति॒गाम॑ने॒हसं॑ येन॒ विश्वाः॑ परि॒ द्विषो॑
वृ॒णक्ति॑ वि॒न्दते॑ वसु॒ नमो॑ मि॒त्रस्य॑ वरु॒णस्य॑ चक्ष॑से
म॒हो दे॒वाय॑ तदृ॒तं संप॑र्यत दू॒रे दृ॒शे दे॒वजा॑ताय के॒तवे॑
दि॒वस्पु॑त्राय॒ सू॒र्याय॑ श॒स॒त॒ वरु॒णस्य॑ स्क्व॒म्भ॒नम॑सि
वरु॒णस्य॑ स्क्व॒म्भ॒सर्ज॑नम॒स्युन्मु॑क्तो वरु॒णस्य॑ पा॒शः ॥ १७ ॥

मित्रस्य त्रयोविंशतिश्च ॥ ९ ॥ [९]

अ॒ग्नेरा॑ति॒थ्यम॑सि वि॒ष्णवे॑ त्वा सोम॑स्याऽऽति॒थ्यम॑सि
वि॒ष्णवे॑ त्वाऽति॒थेरा॑ति॒थ्यम॑सि वि॒ष्णवे॑ त्वाऽग्नये॑ त्वा
रा॒यस्पोष॑दान्ने वि॒ष्णवे॑ त्वा श्ये॒नाय॑ त्वा सोम॑भृ॒ते वि॒ष्णवे॑

त्वा॒ या ते॒ धामा॑नि ह॒विषा॑ यज॑न्ति ता ते॒ विश्वा॑ परि॒भूर॑स्तु
य॒ज्ञं ग॑य॒स्फानः॑ प्र॒तर॑णः सु॒वीरोऽवी॑रहा प्र च॑रा सोम॒
दुर्या॑नदि॒त्याः सदो॑ऽस्यदि॒त्याः सद॒ आ॥१८॥

सीद॑ वरु॒णोऽसि॑ धृ॒तव्र॑तो वा॒रुण॑म॒सि शं॒योर्दे॒वानां॑
स॒ख्यान्मा॑ दे॒वाना॑म॒पसं॑श्छि॒त्स्म॒ह्याप॑तये त्वा गृ॒ह्णामि॑
परि॑पतये त्वा गृ॒ह्णामि॑ तनू॒नघ्नै॑ त्वा गृ॒ह्णामि॑ शा॒क्राय॑ त्वा
गृ॒ह्णामि॑ श॒क्मन्नो॑जि॒ष्ठाय॑ त्वा गृ॒ह्णाम्यना॑धृष्टम॒स्यना॑धृष्यं
दे॒वाना॑मो॒जोऽभि॑शस्ति॒पा अ॑न॒भि॒शस्ते॑ऽन्यमनु॑ मे दी॒क्षां
दी॒क्षाप॑ति॒र्मन्य॑तामनु॑ तप॒स्तप॑स्पति॒रञ्ज॑सा स॒त्यमु॑प॑ गेष॑
सु॒विते॑ मा॒ धाः॥१९॥

आ मै॑कं च॥१०॥ [१०]

अ॒शु॒रशु॑स्ते देव सो॒माऽऽप्या॑यता॒मिन्द्रा॑यैकधन॒विद॒
आ तु॒भ्यमिन्द्रः॑ प्यायता॒मा त्वमिन्द्रा॑य प्याय॒स्वाऽऽप्या॑यय॒
सखी॑न्स॒न्या मे॒धया॑ स्व॒स्ति ते॑ देव सोम सु॒त्याम॑शी॒येष्टा॒
रायः॑ प्रेषे भ॒गाय॑र्तमृ॒तवा॑दि॒भ्यो नमो॑ दि॒वे नमः॑ पृथि॒व्या
अ॒ग्नैर्व्र॑तपते॒ त्वं व्र॑तानां॑ व्र॒तप॑तिरसि॒ या मम॑ त॒नूरे॑षा सा
त्वयि॑॥२०॥

या तव तनूरियः सा मयि सह नौ व्रतपते व्रतिनोर्व्रतानि
 या ते अग्ने रुद्रिया तनूस्तया नः पाहि तस्यास्ते स्वाहा या
 ते अग्नेऽयाशया रजाशया हराशया तनूर्वर्षिष्ठा गह्वरेष्ठोग्रं
 वचो अपावधीं त्वेषं वचो अपावधीः स्वाहा॥२१॥

त्वयि चत्वारिंशच्च॥११॥ [११]

वित्तायनी मेऽसि तित्तायनी मेऽस्यवतान्मा
 नाथितमवतान्मा व्यथितं विदेरग्निर्नभो नामाग्ने अङ्गिरो
 योऽस्यां पृथिव्यामस्यायुषा नाम्नेहि यत्तेऽनाधृष्टं नाम यज्ञियं
 तेन त्वाऽऽदधेऽग्ने अङ्गिरो यो द्वितीयस्यां तृतीयस्यां
 पृथिव्यामस्यायुषा नाम्नेहि यत्तेऽनाधृष्टं नाम॥२२॥

यज्ञियं तेन त्वाऽऽदधे सिंहीरंसि महिषीरंस्युरु
 प्रथस्वोरु ते यज्ञपतिः प्रथतां ध्रुवाऽसि देवेभ्यः शुन्धस्व
 देवेभ्यः शुम्भस्वेन्द्रघोषस्त्वा वसुभिः पुरस्तात्पातु
 मनोजवास्त्वा पितृभिर्दक्षिणतः पातु प्रचेतास्त्वा रुद्रैः
 पश्चात्पातु विश्वकर्मा त्वाऽऽदित्यैरुत्तरतः पातु सिंहीरंसि
 सपत्नसाही स्वाहा सिंहीरंसि सुप्रजावनिः स्वाहा
 सिंही-॥२३॥

-रसि रायस्पोषवनिः स्वाहा सि॒ःहीर॑स्यादित्यवनिः
 स्वाहा सि॒ःहीर॑स्या वह देवान्देवयते यजमानाय स्वाहा
 भूतेभ्यस्त्वा विश्वायुरसि पृथि॒वीं दृ॑ह ध्रुवक्षिदस्यन्तरिक्षं
 दृ॑हाच्युतक्षिदसि दिव॑ दृ॒हाग्नेर्भस्मा॑स्यग्नेः पुरीषमसि॥ २४॥

नामं सुप्रजावनिः स्वाहा सि॒ःहीः पञ्चत्रिंशच्च॥ 12॥ [१२]

युञ्जते मन॑ उ॒त यु॑ञ्जते धियो॒ विप्रा॒ विप्र॑स्य बृ॒हतो
 वि॒पश्चितः॑। वि हो॒त्रा दधे॑ वयुना॒विदेक॑ इन्म॒ही दे॒वस्य॑
 स॒वितुः॑ परि॒ष्टुतिः॑॥ सु॒वाग्दे॒व दुर्या॑ः आ व॑द दे॒वश्रु॒तौ दे॒वेष्वा
 घो॑षेथा॒मा नो॑ वी॒रो जा॑यतां कर्म॒ण्यो यः॑ सर्वेऽनु॒जीवा॑म॒
 यो ब॑हूनामसद्व॒शी। इ॒दं विष्णु॑र्वि च॒क्रमे॑ त्रे॒धा नि द॑धे प॒दम्।
 समू॑ढमस्य॥ २५॥

पा॑ःसुर इरा॑वती धेनु॒मती॒ हि भू॒तः सू॒यव॑सिनी॒ मन॑वे
 यश॑स्यै। व्य॑स्कभ्राद्रोद॑सी॒ विष्णु॑रेते दा॒धारं पृथि॒वीम॒भितो॑
 म॒यूखैः॑॥ प्राची॒ प्रेत॑मध्व॒रं क॒ल्पय॑न्ती ऊ॒र्ध्वं य॒ज्ञं न॑यतं
 मा जी॑ह्वरत॒मत्र॑ रमेथां॒ वर्ष्म॑न्पृथि॒व्या दि॒वो वा॑ विष्णवु॒त
 वा॑ पृथि॒व्या म॒हो वा॑ विष्णवु॒त वा॒ऽन्तरि॑क्षा॒द्धस्तौ॑ पृणस्व
 ब॒हुभि॑र्वस॒व्यैरा॑ प्र यच्छ॥ २६॥

दक्षिणादोत सव्यात्। विष्णोर्नुकं वीर्याणि प्र वोचं यः
 पार्थिवानि विममे रजांसि यो अस्कंभायदुत्तरं सधस्थं
 विचक्रमाणस्त्रेधोरुगायो विष्णो रराटमसि विष्णोः पृष्ठमसि
 विष्णोः शजत्रे स्थो विष्णोः स्यूरसि विष्णोर्ध्रुवमसि वैष्णवमसि
 विष्णवे त्वा॥ २७ ॥

अस्य यच्छैकान्नचत्वारिंशच्च॥ 13 ॥ [१३]

कृणुष्व पाजः प्रसितिं न पृथ्वीं याहि राजेवामवा इभेन।
 तृष्वीमनु प्रसितिं द्रूणानोऽस्तांसि विध्य रक्षसस्तपिष्ठैः॥ तवं
 भ्रमास आशुया पतन्त्यनु स्पृश धृषता शोशुचानः। तपूष्यग्रे
 जुह्वा पतङ्गानसंदितो वि सृज विष्वगुल्काः॥ प्रति स्पशो वि
 सृज तूर्णितमो भवा पायुर्विशो अस्या अदब्धः। यो नो दूरे
 अघशंसो॥ २८ ॥

यो अन्त्यग्रे माकिष्टे व्यथिरा दधर्षीत्। उदग्रे तिष्ठ प्रत्या-
 ऽऽतनुष्व न्यमित्रा ओषतात्तिग्महेते। यो नो अरातिं
 समिधान चक्रे नीचा तं धक्ष्यतसं न शुष्कम्॥ ऊर्ध्वो भव
 प्रति विध्याध्यस्मदाविष्कृणुष्व दैव्यान्यग्रे। अव स्थिरा तनुहि
 यातुजूनां जामिमजामिं प्र मृणीहि शत्रून्॥ स ते॥ २९ ॥

जानाति सुमतिं यविष्ठ॒ य ईव॑ते ब्रह्म॑णे गा॒तुमैर॑त्।
 विश्वा॑न्यस्मै सु॒दिना॑नि रा॒यो द्यु॒म्रान्य॑र्यो वि दुरो॑ अ॒भि
 द्यौ॑त्॥ सेद॑ग्रे अस्तु सु॒भगः॑ सु॒दानुर्य॑स्त्वा नित्ये॑न ह॒विषा॑
 य उ॒क्थैः। पि॒प्री॑षति स्व आ॒युषि॑ दुरो॒णे विश्वे॑द॒स्मै सु॒दिना॑
 साऽसं॑दिष्टिः॥ अर्चा॑मि ते सुम॒तिं घोष्य॑र्वा॒ख्यं ते वा॒वाता॑
 जरता॑-॥३०॥

मि॒यङ्गीः। स्वश्वा॑स्त्वा सु॒रथा॑ म॒र्जये॑मा॒स्मे क्ष॒त्राणि॑
 धार॑ये॒रनु॒ द्यून्॥ इ॒ह त्वा॒ भूर्या॑ चरे॒दुप॒ त्मन्दोषा॑वस्तर्दी॒दिवा॑-
 सम॑नु॒ द्यून्। की॒डन्त॑स्त्वा सु॒मन॑सः स॒पेमा॑भि द्यु॒म्रा
 त॑स्थि॒वा॒सो जना॑नाम्॥ यस्त्वा॒ स्वश्वः॑ सु॒हिर॑ण्यो अ॒ग्न
 उप॑याति वसु॑मता॒ रथे॑न। तस्य॑ त्रा॒ता भ॑वसि॒ तस्य॑ सखा॒
 यस्त॑ आति॒थ्यमा॑नुष॒गजु॑जोषत्॥ म॒हो रु॑जामि॥३१॥

ब॒न्धुता॒ वचो॑भिस्तन्मा॑ पि॒तुर्गोत॑मा॒दन्वि॑याय॥ त्वं
 नो॑ अ॒स्य वच॑सश्चि॒किद्धि॑ होत॑र्यविष्ठ सु॒क्रतो॒ दमू॑नाः॥
 अस्व॑प्रजस्तर॒णयः॑ सु॒शेवा॒ अत॑न्द्रासोऽवृ॒का अश्र॑मिष्टाः।
 ते पा॒यवः॑ स॒ध्रिय॑श्चो नि॒षद्या॑ग्ने तव॑ नः पान्त्वमूर॥ ये
 पा॒यवो॑ मामते॒यं ते अ॒ग्ने प॑श्यन्तो अ॒न्धं दुरि॑तादर॑क्षन्।
 र॒रक्ष॑ तान्ध॒सुकृ॑तो॒ विश्वे॑वे॒दा दि॒प्सन्त॑ इ॒द्रिप॑वो ना ह॥३२॥

देभुः॥ त्वया वयं सधन्यस्त्वोतास्तव प्रणीत्यश्याम
 वाजान्। उभा शंसो सूदय सत्यतातेऽनुष्ठुया कृणुह्यहयाण॥
 अया ते अग्ने समिधा विधेम प्रति स्तोमं शस्यमानं
 गृभाय। दहाशसो रक्षसः पाह्यस्मान्द्रुहो निदो मित्रमहो
 अवद्यात्॥ रक्षोहणं वाजिनमाऽऽजिघर्षि मित्रं प्रथिष्ठमुप
 यामि शर्म। शिशानो अग्निः क्रतुभिः समिद्धः स नो
 दिवा॥ ३३॥

स रिषः पातु नक्तम्॥ वि ज्योतिषा बृहता
 भात्यग्निराविर्विश्वानि कृणुते महित्वा। प्रादेवीर्मायाः
 संहते दुरेवाः शिशीते शृङ्गे रक्षसे विनिक्षे॥ उत स्वानासो
 दिविषन्त्वग्नेस्तिग्मायुधा रक्षसे हन्तवा उ। मदं चिदस्य
 प्ररुजन्ति भामा न वरन्ते परिबाधो अदेवीः॥ ३४॥

अघशंसः स ते जरतां रुजामि ह दिवैकचत्वारिंशच्च॥ [१४]

देवस्य रक्षोहणो विभूस्त्वं सोमात्यन्यानगां पृथिव्या इषे त्वाऽऽददे वाक्ते सं ते
 समुद्रं हविष्मतीरूदे त्वमग्ने रुद्रश्चतुर्दश॥ देवस्य गमर्ध्वे हविष्मतीः पवस एकत्रिंशत्॥
 देवस्यार्चयः॥ हरिः ओम्। श्रीकृष्णार्पणमस्तु॥

॥तृतीयः प्रश्नः॥

॥तैत्तिरीयसंहितायां प्रथमकाण्डे तृतीयः प्रश्नः॥

देवस्य त्वा सवितुः प्रंसवैऽश्विनोर्बाहुभ्यां पूष्णो हस्ताभ्यामाददेऽभ्रिरसि नारिरसि
परिलिखितः रक्षः परिलिखिता अरांतय इदमहं रक्षसो ग्रीवा अपि कृन्तामि योऽस्मान्
द्वेष्टि यं च वयं द्विष्म इदमस्य ग्रीवा अपि कृन्तामि दिवे त्वाऽन्तरिक्षाय त्वा पृथिव्यै
त्वा शुन्धतां लोकः पितृषदंनो यवोऽसि यवयास्मद्वेषः॥१॥

यवयारांतीः पितृणां सदनमस्युद्विष्टं स्तभानाऽन्तरिक्षं पृण पृथिवीं दृह द्युतानस्त्वा
मारुतो मिंनोतु मित्रावरुणयोर्ध्रुवेण धर्मणा ब्रह्मनि त्वा क्षत्रनि सुप्रजाविनि
रायस्पोषनि पर्यहामि ब्रह्म दृह क्षत्रं दृह प्रजां दृह रायस्पोषं दृह घृतेन
द्यावापृथिवी आ पृणेत्यामिन्द्रस्य सदोऽसि विश्वजनस्य छाया परि त्वा गिर्वणो गिरं
इमा भवन्तु विश्वतो वृद्धायुमनु वृद्धयो जुष्टा भवन्तु जुष्टय इन्द्रस्य स्यूरसीन्द्रस्य
ध्रुवमस्यैन्द्रमसीन्द्राय त्वा॥२॥

द्वेष इमा अष्टादश च॥१॥ [१]

रक्षोहणो वलगहनो वैष्णवान्खनामीदमहं तं वलगमुद्वपामि यं नः समानो यमसमानो
निचखानेदमेनमधरं करोमि यो नः समानो योऽसमानोऽरातीयति गायत्रेण छन्दसाऽवबाढो
वलगः किमत्र भद्रं तत्रौ सह विराडसि सपत्नहा सम्राडसि भ्रातृव्यहा स्वराडस्यभिमातिहा
विश्वाराडसि विश्वासां नाष्ट्राणां हुन्ता॥३॥

रक्षोहणो वलगहनः प्रोक्षामि वैष्णवान् रक्षोहणो वलगहनोऽव नयामि वैष्णवान्
यवोऽसि यवयास्मद्वेषो यवयारांती रक्षोहणो वलगहनोऽव स्तृणामि वैष्णवान् रक्षोहणो
वलगहनोऽभि जुहोमि वैष्णवान् रक्षोहणो वलगहनावुपं दधामि वैष्णवी रक्षोहणो वलगहनो
पर्यहामि वैष्णवी रक्षोहणो वलगहनो परि स्तृणामि वैष्णवी रक्षोहणो वलगहनो वैष्णवी
बृहन्नसि बृहद्वावा बृहतीमिन्द्राय वाचं वद॥४॥

हुन्तेन्द्राय द्वे च॥२॥ [२]

विभूरसि प्रवाहणो वह्निरसि हव्यवाहनः श्वात्रोऽसि प्रचेतास्तुथोऽसि विश्ववेदा

उ॒शिर्गसि क॒विरङ्घ्रि॑रिरसि॒ ब॒म्भारि॑रव॒स्युर॑सि दु॒र्वस्वा॑ञ्छु॒न्ध्यूर॑सि मा॒र्जा॒लीयः॑ स॒म्राड॑सि
कृ॒शानुः॑ परि॒षद्यो॑ऽसि प॒र्वमा॑नः प्र॒तक्का॑ऽसि न॒भस्वा॑नस॒मृष्टो॑ऽसि ह॒व्यसू॑दं ऋ॒तधा॑माऽसि
सु॒व॒ज्योति॑र्ब्रह्म॒ज्योति॑रसि सु॒व॒र्धमा॑ऽजौऽस्येक॒पाद॑हि॒रसि॑ बु॒ध्नियो॑ रौ॒द्रेणा॑नी॒केन॑ पा॒हि मा॑ऽग्रे
पि॒पृहि॑ मा॒ मा मा॑ हि॒ःसीः॥५॥

अनी॑केनाष्टौ च॥३॥ [३]

त्व॑ सोम॒ तनू॑कृ॒द्धो द्वे॒षोभ्यो॑ऽन्यकृ॒तेभ्य॑ उ॒रु य॑न्तासि व॒रूथ॑ऽ स्वाहा॑ जुषा॒णो
अ॒मृता॑ज्य॒स्य वे॒तु स्वाहा॑ऽयं नो॑ अ॒ग्निर्वि॑रवः कृ॒णोत्व॑यं मृ॒धः पुर॑ ए॒तु प्र॑भि॒न्दन्। अ॒य॑
शत्रू॑ञ्जयतु ज॒र्हपा॑णो॒ऽयं वाज॑ जयतु वाज॑सातौ॥ उ॒रु वि॑ष्णो वि क्रम॒स्वोरु॑ क्षया॒य
नः कृ॒धि। घृ॒तं घृ॒तयो॑ने पिब॒ प्रप्र॑ य॒ज्ञप॑तिं ति॒र। सोमो॑ जिगाति गा॒तुवि॑द्॥६॥

दे॒वाना॑मेति निष्कृतमृतस्य॒ योनि॑मा॒सद॑म॒दित्याः॑ स॒दोऽस्य॑दि॒त्याः स॒द आ॑ सी॒दैष वो॑
देव॒ सवि॑तः सोम॒स्त॑ र॒क्षध्वं॑ मा वो॑ द॒भदे॑तत् त्व॑ सोम॒ देवो॑ दे॒वानु॑पा॒ंगा इ॒दम॑हं
म॒नुष्यो॑ म॒नुष्यो॑न्स॒ह प्र॑जया॒ सह॑ रा॒यस्पोषे॑ण॒ नमो॑ दे॒वेभ्यः॑ स्व॒धा पि॑तृ॒भ्य इ॒दम॑हं
निर्व॑रुणस्य॒ पाशा॑त् सु॒वर्भि॑॥७॥

वि र॒ख्येपं॑ वैश्वान॒रं ज्योति॑र॒ग्रे व्र॑तपते॒ त्वं व्र॑तानां व्र॒तप॑तिरसि॒ या मम॑ त॒नूस्त्वय्य॑भू॒दिय॑
सा मयि॒ या तव॑ त॒नूर्मय्य॑भू॒देषा॑ सा त्वयि॒ यथाय॑थं नो॑ व्र॒तप॑ते व्र॒तिनो॑व्र॒तानि॑॥८॥

गा॒तुवि॑द॒भ्येक॑त्रि॒शच्च॑॥४॥ [४]

अत्य॑न्या॒नगां॑ ना॒न्यानु॑पा॒गाम्वा॑क्ता॒ परै॑रवि॒दं प॒रोऽव॑रै॒स्तं त्वां जुषे॑ वैष्ण॒वं दे॒वय॑ज्यायै
दे॒वस्त्वा॑ सवि॒ता म॒ध्वाऽन॒क्तोप॑धे॒ त्राय॑स्वे॒नऽ स्व॑धि॒ते मे॒नः हि॑ःसी॒र्दिव॑म॒ग्रेण॑ मा
लै॒खीर॑न्त॒रिक्षं॑ म॒ध्येन॑ मा हि॑ःसीः पृथि॒व्या सं भ॑व॒ वन॑स्पते॒ शत॑व॒ल्शो वि॑ रो॒ह
स॒हस्र॑व॒ल्शा वि॑ व॒य॑ रु॒हेम॑ यं त्वा॒ऽय॑ स्व॒धि॒तिस्तेति॑जानः प्रणि॒नाय॑ मह॒ते सौभ॑गा॒या-
ऽच्छि॑न्नो रा॒यः सु॒वीरः॑॥९॥

यं द॒श च॑॥५॥ [५]

पृथि॒व्यै त्वा॒ऽन्त॒रिक्षा॑य त्वा दि॒वे त्वा॒ शु॒न्यतां॑ लो॒कः पि॑तृष॒दो यवो॑ऽसि य॒वया॑स्मद्
द्वे॒षो य॒वया॑रा॒तीः पि॑तृ॒णां स॒दन॑मसि स्वा॒वेशो॑ऽस्य॒ग्रेणा॑ नै॒तृणां॑ वन॒स्पति॑रधि॒ त्वा स्था॑स्यति
तस्य॑ वि॒त्ताद्दे॒वस्त्वा॑ सवि॒ता म॒ध्वाऽन॒क्तु सु॑पि॒प्पला॒भ्यस्त्वोप॑धी॒भ्य उ॒द्वि॑वः स्त॒भाना॑न्त॒रिक्षं॑

पूण पृथिवीमुपरेण द९ह ते ते धामान्युश्मसि॥१०॥

गमध्वे गावो यत्र भूरिशृङ्गा अयासः। अत्राह तदुरुगायस्य विष्णोः परमं पदमव
भाति भूरैः॥ विष्णोः कर्माणि पश्यत यतो ब्रतानि पस्पशे। इन्द्रस्य युज्यः सखा॥
तद्विष्णोः परमं पदं सदा पश्यन्ति सूरयः। दिवीव चक्षुराततम्॥ ब्रह्मवनिं त्वा क्षत्रवनिं
सुप्रजावनिं रायस्पोषवनिं पर्युहामि ब्रह्म द९ह क्षत्रं द९ह प्रजां द९ह रायस्पोषं
द९ह परिवीरसि परि त्वा दैवीर्विशो व्ययन्तां परीमं रायस्पोषो यजमानं मनुष्या
अन्तरिक्षस्य त्वा सानाववं गूहामि॥११॥

उश्मसी पोषमेकात्रविंशतिश्च॥६॥ [६]

इषे त्वोपवीरस्युपो देवान्दैवीर्विशः प्रागुर्वह्नीरुशिजो बृहस्पते धारया वसूनि हव्या
तै स्वदन्तां देवं त्वष्टर्वसुं रण्व रेवती रमध्वमग्नेर्जनित्रमसि वृषणौ स्थ उर्वश्यस्यायुरंसि
पुरूरवा घृतेनाक्ते वृषणं दधाथां गायत्रं छन्दोऽनु प्र जायस्व त्रैष्टुभं जागतं छन्दोऽनु
प्रजायस्व भवतं॥१२॥

नः समनसौ समौकसावरेपसौ। मा यज्ञं हिंसिष्टं मा यज्ञपतिं जातवेदसौ शिवौ
भवतमद्य नः॥ अग्नावग्निश्चरति प्रविष्ट ऋषीणां पुत्रो अधिराज एषः। स्वाहाकृत्य ब्रह्मणा
ते जुहोमि मा देवानां मिथुयाकर्भागधेयम्॥१३॥

भवतमेकत्रिंशच्च॥७॥ [७]

आ दंद ऋतस्य त्वा देवहविः पाशेनाऽऽरभे धर्षा मानुषान्द्वस्त्वौषधीभ्यः प्रोक्षाम्युपां
पेरुरंसि स्वात्तं चित् सदेवं हव्यमापो देवीः स्वदन्तेन सं तै प्राणो वायुना गच्छता सं
यजत्रैरङ्गानि सं यज्ञपतिराशिषा घृतेनाक्तौ पशुं त्रायेथां रेवतीर्यज्ञपतिं प्रियधाऽऽविशतरो
अन्तरिक्ष सजूर्देवेन॥१४॥

वातेनाऽस्य हविषस्मनां यज्ञ समस्य तनुवां भव वर्षीयो वर्षीयसि यज्ञे यज्ञपतिं
धाः पृथिव्याः सम्पृचः पाहि नमस्त आतानाऽनर्वा प्रेहि घृतस्य कुल्यामनु सह प्रजयां
सह रायस्पोषेणाऽऽपो देवीः शुद्धायुवः शुद्धा यूयं देवा ऊङ्क् शुद्धा वयं परिविष्टाः
परिवेष्टारो वो भूयास्म॥१५॥

देवेन चतुश्चत्वारिंशच्च॥८॥ [८]

वाक्त् आ प्यायतां प्राणस्तु आ प्यायतां चक्षुस्तु आ प्यायतां श्रोत्रं तु आ प्यायतां या तै प्राणाच्छुग्जगाम या चक्षुर्या श्रोत्रं यत् तै कूरं यदास्थितं तत् तु आ प्यायतां तत् तं एतेन शुन्धतां नाभिस्तु आ प्यायतां पायुस्तु आ प्यायतां शुद्धाश्चरित्राः शमद्भ्यः॥१६॥

शमोषधीभ्यः शं पृथिव्यै शमहोभ्यामोषधे त्रायस्वेनः स्वधिते मेनः हिंसी रक्षसां भागोऽसीदमहः रक्षोऽधुमं तमो नयामि योऽस्मान् द्वेष्टि यं च वयं द्विष्म इदमेनमधुमं तमो नयामीषे त्वा घृतेन द्यावापृथिवी प्रोण्वामच्छित्रो रायः सुवीर उर्वन्तरिक्षमन्विहि वायो वीहिं स्तोकांनाः स्वाहोर्ध्वनभसं मारुतं गच्छतम्॥१७॥

अद्भ्यो वीहि पञ्च च॥१॥ [१]

सं ते मनसा मनः सं प्राणेन प्राणो जुष्टं देवेभ्यो हव्यं घृतवत् स्वाहैन्द्रः प्राणो अङ्गेअङ्गे नि दैध्यदेन्द्रोऽपानो अङ्गेअङ्गे वि बोभुवदेवं त्वष्टर्भूरि ते सः संमेतु विष्वरूपा यत् सलक्षमाणो भवन्त देवत्रा यन्तमवसे सखायोऽनु त्वा माता पितरौ मदन्तु श्रीरस्यग्निस्त्वा श्रीणात्वापः समरिणन्वातस्य॥१८॥

त्वा ध्रज्यै पूष्णो रक्ष्या अपामोषधीनाः रोहिष्ये घृतं घृतपावानः पिबतु वसां वसापावानः पिबतान्तरिक्षस्य हविरसि स्वाहा त्वाऽन्तरिक्षाय दिशः प्रदिश आदिशो विदिश उदिशः स्वाहा दिग्भ्यो नमो दिग्भ्यः॥१९॥

वातस्याष्टाविंशतिश्च॥१०॥ [१०]

समुद्रं गच्छ स्वाहाऽन्तरिक्षं गच्छ स्वाहा देवः संवितारं गच्छ स्वाहाऽहोरात्रे गच्छ स्वाहा मित्रावरुणौ गच्छ स्वाहा सोमं गच्छ स्वाहा यज्ञं गच्छ स्वाहा छन्दांसि गच्छ स्वाहा द्यावापृथिवी गच्छ स्वाहा नभो दिव्यं गच्छ स्वाहाऽग्निं वैश्वानरं गच्छ स्वाहाऽज्यस्त्वोषधीभ्यो मनो मे हार्दि यच्छ तनू त्वचं पुत्रं नप्तारमशीय शुगंसि तमभि शौच योऽस्मान् द्वेष्टि यं च वयं द्विष्मो धाम्नो धाम्नो राजन्नितो वरुण नो मुञ्च यदापो अग्निं या वरुणेति शपोमहे ततो वरुण नो मुञ्च॥२०॥

असि षड्विंशतिश्च॥११॥ [११]

हविष्मतीरिमा आपो हविष्मान् देवो अध्वरो हविष्मा आ विवासति हविष्मा अस्तु

सूर्यः॥ अग्नेर्वोऽपन्नगृहस्य सदैसि सादयामि सुम्नाय सुम्निनीः सुम्ने मां धत्तेन्द्राग्नियोर्भागधेयीः
स्थ मित्रावरुणयोर्भागधेयीः स्थ विश्वेषां देवानां भागधेयीः स्थ यज्ञे जांगृत॥२१॥

हविष्मतीश्चतुस्त्रिंशत्॥१२॥ [१२]

हुदे त्वा मनसे त्वा दिवे त्वा सूर्याय त्वोर्ध्वमिममध्वरं कृधि दिवि देवेषु होत्रां
यच्छु सोमं राजन्नेह्यवं रोह मा भेर्मा सं विक्था मा त्वा हिंसिषं प्रजास्त्वमुपावरोह
प्रजास्त्वामुपाव रोहन्तु शृणोत्वग्निः समिधा हवं मे शृण्वन्त्वापो धिषणांश्च देवीः। शृणोतं
ग्रावाणो विदुषो नु॥२२॥

यज्ञश्च शृणोतु देवः संविता हवं मे। देवीरापो अपां नपाद्य ऊर्मिर्हविष्यं
इन्द्रियावांन्मदिन्तमस्तं देवभ्यो देवत्रा धत्त शुक्रश्च शुक्रपेभ्यो येषां भागः स्थ स्वाहा
कार्षिण्यस्यपापां मृधश्च समुद्रस्य वोक्षित्या उन्नये। यमग्ने पृत्सु मर्त्यमावो वाजेषु यं
जुनाः। स यन्ता शश्वतीरिषः॥ (१)॥२३॥

नु सप्तचत्वारिंशच्च॥१३॥ [१३]

त्वमग्ने रुद्रो असुरो मूहो दिवस्त्वश्च शर्धो मारुतं पृक्ष ईशिषे। त्वं वातैररुणैर्यासि
शङ्क्यस्त्वं पूषा विधतः पासि नु त्मना॥ आ वो राजानमध्वरस्य रुद्रश्च होतारश्च
सत्ययज्ञश्च रोदस्योः। अग्निं पुरा तनयितोरचित्ताद्धिरण्यरूपमवसे कृणुध्वम्॥ अग्निर्होता
निर्षसादा यजीयानुपस्थे मातुः सुरभावुं लोके। युवां कविः पुरुनिष्ठः॥२४॥

ऋतावा धर्ता कृष्टीनामुत मध्यं इद्धः॥ साध्वीमकदेववीतिं नो अद्य यज्ञस्य
जिह्वामविदाम गुह्याम्। स आयुरागांश्चसुरभिर्वसानो भद्रामकदेवहूतिं नो अद्य॥ अक्रन्ददग्निः
स्तनयन्निव द्यौः क्षामा रेरिहद्वीरुधः समञ्जन्। सद्यो जज्ञानो विहीमिद्धो अख्यदा रोदसी
भानुनां भात्यन्तः॥ त्वे वसूनि पूर्वणीक॥२५॥

होतर्दोषा वस्तोरेरिरे यज्ञियांसः। क्षामेव विश्वा भुवनानि यस्मिन्त्सश्च सौभंगानि दधिरे
पांवेक॥ तुभ्यं ता अङ्गिरस्तम विश्वाः सुक्षितयः पृथक्। अग्ने कामाय येमिरे॥ अश्याम
तं काममग्ने तवोत्यश्याम रयिश्च रयिवः सुवीरम्। अश्याम वाजमभि वाजयन्तोऽश्याम
द्युममजराजरं ते॥ श्रेष्ठं यविष्ठ भारताग्ने द्युमन्तमाभर॥२६॥

वसो पुरुस्पृहश्च रयिम्॥ स श्वितानस्तन्यतू रोचनस्था अजरैर्भिर्नानदद्विर्यविष्ठः। यः

पावकः पुंरुतमः पुरूणि पृथून्यग्निरेनुयाति भवन्न॥ आयुष्टे विश्वतो दधद्यमग्निर्वरेण्यः।
 पुनस्ते प्राण आयति परा यक्ष्म सुवामि ते॥ आयुर्दा अग्ने हविषो जुषाणो घृतप्रतीको
 घृतयोनिरेधि। घृतं पीत्वा मधु चारु गव्यं पितेवं पुत्रमभि॥२७॥

रक्षतादिमम्॥ तस्मै ते प्रतिहर्यते जातवेदो विचरषणे। अग्ने जनामि सुष्टुतिम्॥
 दिवस्परि प्रथमं जज्ञे अग्निस्मद् द्वितीयं परि जातवेदाः। तृतीयमप्सु नृमणा अजस्रमिन्धान
 एनं जरते स्वाधीः॥ शुचिः पावक वन्द्योऽग्रे बृहद्वि रोचसे। त्वं घृतेभिराहुतः॥ दृशानो
 रुक्म उर्व्या व्यद्यौद् दुर्मरषमायुः श्रिये रूचानः। अग्निर्मृतो अभवद्वयोभिः॥२८॥

यदेनं द्यौरजनयत्सुरेताः॥ आ यदिषे नृपतिं तेज आनद्धुचि रेतो निषिक्तं द्यौरभीकै।
 अग्निः शर्धमनवद्यं युवानं स्वाधियं जनयत्सूदयच्च॥ स तेजीयसा मनसा त्वोतं उत
 शिक्ष स्वपत्यस्य शिक्षोः। अग्रे रायो नृतमस्य प्रभूतो भूयामं ते सुष्टुतयश्च वस्वः॥ अग्ने
 सहन्तमा भर द्युम्रस्य प्रासहा रयिम्। विश्वा यः॥२९॥

चरषणीरभ्यासा वाजेषु सासहत्॥ तमग्ने पृतनासहं रयिं सहस्व आ भर। त्वं
 हि सत्यो अद्भुतो दाता वाजस्य गोमतः॥ उक्षान्नाय वशान्नाय सोमपृष्ठाय वेधसे।
 स्तोमैर्विधेमाग्रयै॥ वद्मा हि सूनो अस्यंघ्नसद्वा चक्रे अग्निर्जनुषाज्मानम॥ स त्वं न
 ऊर्जसन् ऊर्जं धा राजेव जेरवृके क्षेप्यन्तः॥ अग्र आयूरंषि॥३०॥

पवस् आ सुवोर्जमिषं च नः। आरे बाधस्व दुच्छुनाम्॥ अग्ने पवस्व स्वपां अस्मे
 वचः सुवीर्यम्। दधत्पोषं रयिं मयि॥ अग्रे पावक रोचिषा मन्द्रया देव जिह्वया।
 आ देवान् वक्षि यक्षि च॥ स नः पावक दीदिवोऽग्रे देवा इहा वह। उपं यज्ञं
 हविश्च नः॥ अग्निः शुचिं व्रततमः शुचिर्विप्रः शुचिः कविः। शुची रोचत आहुतः॥ उदग्ने
 शुचयस्तव शुक्रा भ्राजन्त ईरते। तव ज्योतीरप्यर्चयः॥३१॥

पुरुनिष्ठः पुर्वणीक भराग्नि वयोभिर्य आयूरंषि विप्रः शुचिश्चतुर्दश च॥१४॥ [१४]

॥चतुर्थः प्रश्नः॥

॥तैत्तिरीयसंहितायां प्रथमकाण्डे चतुर्थः प्रश्नः॥

आ देदे॑ ग्रावा॑स्यध्वर॑कृद् देवेभ्यो॑ गम्भीरमिममध्वरं॑ कृध्युत्तमेन॑ पविनेन्द्राय॑ सोम॑ः
सुपु॑तं मधु॑मन्तं पय॑स्वन्तं वृष्टि॑वनिमिन्द्राय॑ त्वा वृ॒त्रघ्न॑ इन्द्राय॑ त्वा वृ॒त्रतुर॑ इन्द्राय॑ त्वा-
ऽमिमाति॑घ्न इन्द्राय॑ त्वाऽऽदित्य॑वन्तं इन्द्राय॑ त्वा विश्वे॑देव्यावते श्वा॒त्राः स्थं॑ वृ॒त्रतुरो॑ राधो॑गूर्ता
अमृ॑तस्य॒ पत्नी॒स्ता दे॒वीदे॒वत्रे॑मं य॒ज्ञं ध॒त्तोप॑हूताः सोम॑स्य पिब॒तोप॑हूतो युष्माक॑म्॥१॥

सोमः॑ पिबतु॒ यत्ते॑ सोम दि॒वि ज्योति॑र्यत् पृथि॒व्यां यदुरा॑वन्तरि॒क्षे तेना॑स्मै यज॑मानायोरु
राया॑ कृध्यधि॑ दा॒त्रे वो॑चो धि॒षणे॑ वी॒डू स॒ती वो॑डयेथामूर्जं॑ दधाथामूर्जं॑ मे ध॒त्तं मा वा॑ः
हि॑सिषं॒ मा मां हि॑सिष्टं प्रा॒गपा॑गुद॒गध॑राक्तास्त्वा दि॒श आ धा॑वन्त्वम्ब॒ नि ध्व॑र। यत्ते॑
सोमा॑दोभ्यं॒ नाम॒ जागृ॑वि तस्मै॑ ते सोम॒ सोमा॑य॒ स्वाहा॑॥२॥

युष्माक॑ः॒ स्वर॒ यत्ते॑ नव॒ च॥१॥॥ [१]

वाच॑स्पतये॒ पव॑स्व वाजि॑न् वृषा॑ वृ॒ष्णो अ॒शुभ्यां॑ ग॒र्भस्ति॑पूतो दे॒वो दे॒वानां॑ प॒वित्र॑मसि
येषां॑ भा॒गोऽसि॑ तेभ्य॑स्त्वा॒ स्वांकृ॑तोऽसि॒ मधु॑मतीर्न॒ इष॑स्कृधि॒ विश्वे॑भ्यस्त्वेन्द्रि॒येभ्यो॑ दि॒व्येभ्यः॑
पा॒र्थिवे॑भ्यो॒ मन॑स्त्वाष्टृ॒वन्तरि॑क्षमन्वि॒हि स्वाहा॑ त्वा सु॒भवः॑ सू॒र्याय॑ दे॒वेभ्य॑स्त्वा म॒रीचि॑पेभ्यं
ए॒ष ते॒ योनिः॑ प्रा॒णाय॑ त्वा॥३॥

वाचः॑ स॒प्तच॑त्वारि॒शत्॥२॥॥ [२]

उ॒प॒या॒मगृ॑हीतोऽस्य॒न्तर्य॑च्छ॒ मघ॑वन् पा॒हि सोम॑मुरु॒ष्य रा॒यः समि॑षो॒ यज॑स्वान्तस्ते॑
द॒धामि॑ द्यावा॑पृथि॒वी अ॒न्तर्ब॑न्तरि॒क्षं स॒जोषां॑ दे॒वैरव॑रैः परै॑श्चान्तर्या॒मे म॑घवन्
माद॑यस्व॒ स्वांकृ॑तोऽसि॒ मधु॑मतीर्न॒ इष॑स्कृधि॒ विश्वे॑भ्यस्त्वेन्द्रि॒येभ्यो॑ दि॒व्येभ्यः॑ पा॒र्थिवे॑भ्यो॒
मन॑स्त्वाष्टृ॒वन्तरि॑क्षमन्वि॒हि स्वाहा॑ त्वा सु॒भवः॑ सू॒र्याय॑ दे॒वेभ्य॑स्त्वा म॒रीचि॑पेभ्यं ए॒ष ते॒
योनि॑र॒पानाय॑ त्वा॥४॥

दे॒वेभ्यः॑ स॒प्त च॑॥३॥॥ [३]

आ वा॑यो भूष॒ शुचि॑पा॒ उप॑ नः स॒हस्रं॑ ते नि॒युतो॑ विश्व॒वार। उपो॑ ते अ॒न्धो

मद्यमयामि यस्य देव दधिषे पूर्वपेयम्॥ उपयामगृहीतोऽसि वायवे त्वेन्द्रवायू इमे सुताः।
उप प्रयोभिरा गंतमिन्दवो वामुशन्ति हि॥ उपयामगृहीतोऽसीन्द्रवायुभ्यां त्वेष ते योनिः
सजोषाभ्यां त्वा॥५॥

आ वांयो त्रिचत्वारिंशत्॥४॥ [४]

अयं वा मित्रावरुणा सुतः सोमं ऋतावृधा। ममेदिह श्रुतं हवम्। उपयामगृहीतोऽसि
मित्रावरुणाभ्यां त्वेष ते योनिर् ऋतायुभ्यां त्वा॥६॥

अयं वा विंशतिः॥५॥ [५]

या वां कशा मधुमत्यश्विना सूनृतावती। तया यज्ञं मिमिक्षतम्। उपयामगृहीतो-
ऽस्यश्विभ्यां त्वेष ते योनिर्माध्वीभ्यां त्वा॥७॥

या वांमष्टादश॥६॥ [६]

प्रातर्युजौ वि मुच्येथामश्विनावेह गच्छतम्। अस्य सोमस्य पीतये॥ उपयामगृहीतो-
ऽस्यश्विभ्यां त्वेष ते योनिर्श्विभ्यां त्वा॥८॥

प्रातर्युजावेकात्रविंशतिः॥७॥ [७]

अयं वेनश्चौदयत् पृश्निगर्भा ज्योतिर्जरायू रजसो विमाने। इममपां संङ्गमे सूर्यस्य
शिशुं न विप्रां मतिर्भी रिहन्ति॥ उपयामगृहीतोऽसि शण्डाय त्वेष ते योनिर्वीरतां
पाहि॥९॥

अयं वेनः पञ्चविंशतिः॥८॥ [८]

तं प्रलथां पूर्वथा विश्वथेमथा ज्येष्ठतांतिं बर्हिषदं सुवर्दिं प्रतीचीनं वृजनं दोहसे
गिराऽऽशुं जयन्तमनु यासु वर्धसे। उपयामगृहीतोऽसि मर्काय त्वेष ते योनिः प्रजाः
पाहि॥१०॥

तं षड्विंशतिः॥९॥ [९]

ये देवा दिव्येकादश स्थ पृथिव्यामध्येकादश स्थाऽप्सुषदां महिनैकादश स्थ ते देवा
यज्ञमिमं जुषध्वमुपयामगृहीतोऽस्याग्रयणोऽसि स्वाग्रयणो जिन्वं यज्ञं जिन्वं यज्ञपतिमभि

सर्वना पाहि विष्णुस्त्वां पातु विशं त्वं पाहीन्द्रियेणैष ते योनिर्विश्वेभ्यस्त्वा देवेभ्यः॥११॥

ये देवास्त्रिचत्वारिंशत्॥10॥ [१०]

त्रिंशत्रयंश्च गणिनो रुजन्तो दिवः रुद्राः पृथिवीं च सचन्ते। एकादशासौ अप्सुषदः
सुतः सोमं जुषन्ताः सर्वनाय विश्वे॥ उपयामगृहीतोऽस्याग्रयणोऽसि स्वाग्रयणो जिन्वं
यज्ञं जिन्वं यज्ञपतिमभि सर्वना पाहि विष्णुस्त्वां पातु विशं त्वं पाहीन्द्रियेणैष ते
योनिर्विश्वेभ्यस्त्वा देवेभ्यः॥१२॥

त्रिंशद् द्विचत्वारिंशत्॥11॥ [११]

उपयामगृहीतोऽसीन्द्राय त्वा बृहद्वते वयस्वत उक्थायुवे यत् तं इन्द्र बृहद्वयस्तस्मै
त्वा विष्णवे त्वेष ते योनिरिन्द्राय त्वोक्थायुवे॥१३॥

उपयामगृहीतो द्वाविंशतिः॥12॥ [१२]

मूर्धानं दिवो अरतिं पृथिव्या वैश्वानरमृताय जातमग्निम्। कविः सम्राजमतिथिं
जनानामसन्ना पात्रं जनयन्त देवाः॥ उपयामगृहीतोऽस्यग्रयं त्वा वैश्वानराय ध्रुवोऽसि
ध्रुवक्षितिर्ध्रुवाणां ध्रुवतमोऽच्युतानामच्युतक्षित्तम एष ते योनिर्ग्रयं त्वा वैश्वानराय॥१४॥

मूर्धानं पञ्चत्रिंशत्॥13॥ [१३]

मधुश्च माधवश्च शुक्रश्च शुचिश्च नभश्च नभस्यंश्चेषश्चोर्जश्च सहश्च सहस्यंश्च तपश्च
तपस्यंश्चोपयामगृहीतोऽसि सः सप्तोऽस्यः हस्पत्याय त्वा॥१५॥

मधुस्त्रिंशत्॥14॥ [१४]

इन्द्राग्नी आ गंतः सुतं गीर्भिर्नभो वरेण्यम्। अस्य पातं धियेषिता॥ उपयामगृहीतो-
ऽसीन्द्राग्निभ्यां त्वेष ते योनिरिन्द्राग्निभ्यां त्वा॥१६॥

इन्द्राग्नी विंशतिः॥15॥ [१५]

ओमांसश्चरषणीधृतो विश्वे देवास आ गंत। दाश्वाः सौ दाशुषः सुतम्॥ उपयामगृहीतो-
ऽसि विश्वेभ्यस्त्वा देवेभ्य एष ते योनिर्विश्वेभ्यस्त्वा देवेभ्यः॥१७॥

इन्द्राग्नी ओमांसो विंशतिर्विंशतिः॥16॥ [१६]

मरुत्वन्तं वृषभं वावृधानमकवारिं दिव्यं शासमिन्द्रम्। विश्वासाहमवसे नूतनायोग्रं
संहोदामिह तं हुवेम॥ उपयामगृहीतोऽसीन्द्राय त्वा मरुत्वन्त एष ते योनिरिन्द्राय त्वा
मरुत्वन्ते॥१८॥

मरुत्वन्तं षड्विंशतिः॥१७॥ [१७]

इन्द्रं मरुत्व इह पाहि सोमं यथा शार्याते अपिबः सुतस्य। तव प्रणीती तव
शूर शर्मन्ना विवासन्ति क्वयः सुयज्ञाः॥ उपयामगृहीतोऽसीन्द्राय त्वा मरुत्वन्त एष ते
योनिरिन्द्राय त्वा मरुत्वन्ते॥१९॥

इन्द्रेकान्नत्रिंशत्॥१८॥ [१८]

मरुत्वां इन्द्र वृषभो रणाय पिबा सोममनुष्वधं मदाय। आ सिंश्वस्व जठरे मध्वं
ऊर्मिं त्वं राजासि प्रदिवः सुतानाम्॥ उपयामगृहीतोऽसीन्द्राय त्वा मरुत्वन्त एष ते
योनिरिन्द्राय त्वा मरुत्वन्ते॥२०॥

इन्द्रं मरुत्वो मरुत्वानेकान्न त्रिंशदेकान्न त्रिंशत्॥१९॥ [१९]

महां इन्द्रो य ओजसा पर्जन्यो वृष्टिमां इवा स्तोमैर्वत्सस्यं वावृधे॥ उपयामगृहीतो-
ऽसि महेन्द्राय त्वेष ते योनिर्महेन्द्राय त्वा॥२१॥

महानेकान्नविंशतिः॥२०॥ [२०]

महां इन्द्रो नृवदा चरषणिप्रा उत द्विबर्हा अमिनः सहोभिः। अस्मद्वियं गवावृधे
वीर्यायोरुः पृथुः सुकृतः कर्तृभिर्भूत॥ उपयामगृहीतोऽसि महेन्द्राय त्वेष ते योनिर्महेन्द्राय
त्वा॥२२॥

महानृवत्षड्विंशतिः॥२१॥ [२१]

कदा चन स्तरीरसि नेन्द्रं सश्वसि दाशुषे। उपोपेन्नु मघवन् भूय इन्नु ते दानं
देवस्यं पृच्यते॥ उपयामगृहीतोऽस्यादित्येभ्यस्त्वा॥ कदा चन प्र युच्छस्युभे नि पांसि
जन्मनी। तुरीयादित्यं सर्वनं त इन्द्रियमा तंस्थावमृतं दिवि॥ यज्ञो देवानां प्रत्येति
सुभ्रमादित्यासो भवता मृडयन्तः। आ वः॥२३॥

अर्वाचीं सुमतिर्ववृत्त्याद् होश्चिद्या वरिवोवित्तरासन्त॥ विवस्व आदित्ये तं सोमपीथस्तेन

मन्दस्व तेन तृप्य तृप्यास्म ते वयं तर्पयितारो या दिव्या वृष्टिस्तया त्वा श्रीणामि॥२२॥ (वः
सप्तविंशतिश्च)॥२२॥ [२२]

वाममद्य सवितर्वाममु श्रो दिवेदिवे वाममस्मभ्यः सावीः। वामस्य हि क्षयस्य देव
भूरैरया धिया वामभार्जः स्याम॥ उपयामगृहीतोऽसि देवाय त्वा सवित्रे॥२४॥

वामं चतुर्विंशतिः॥२३॥ [२३]

अदब्धेभिः सवितः पायुभिर्द्वः शिवेभिर्द्य परि पाहि नो गयम्। हिरण्यजिह्वः
सुविताय नव्यसे रक्षा मार्किर्नो अघशंस ईशत॥ उपयामगृहीतोऽसि देवाय त्वा
सवित्रे॥२५॥

अदब्धेभिस्त्रयोविंशतिः॥२४॥ [२४]

हिरण्यपाणिमृतये सवितारमुप ह्वये। स चेता देवता पदम्॥ उपयामगृहीतोऽसि
देवाय त्वा सवित्रे॥२६॥

हिरण्यपाणिं चतुर्दश॥२५॥ [२५]

सुशर्माऽसि सुप्रतिष्ठानो बृहदुक्षे नम एष ते योनिर्विश्वेभ्यस्त्वा देवेभ्यः॥२७॥

सुशर्मा द्वादश॥२६॥ [२६]

बृहस्पतिंसुतस्य त इन्द्रो इन्द्रियावतः पत्नीवन्तं ग्रहं गृह्णाम्यग्ना ३ इ पत्नीवा ३
ः सजूर्देवेन त्वष्टा सोमं पिब स्वाहा॥२८॥

बृहस्पतिंसुतस्य पञ्चदश॥२७॥ [२७]

हरिरसि हारियोजनो हर्योः स्थाता वज्रस्य भर्ता पृश्नेः प्रेता तस्य ते देव
सोमेष्टयं जुषः स्तुतस्तोमस्य शस्तोक्थस्य हरिवन्तं ग्रहं गृह्णामि हरीः स्थ हर्योर्धानाः
सहसौमा इन्द्राय स्वाहा॥२९॥

हरिः षड्विंशतिः॥२८॥ [२८]

अग्न आयूषि पवस् आ सुवोर्जमिषं च नः। आरे बाधस्व दुच्छुनाम्॥ उपयामगृहीतो-
ऽस्यग्रये त्वा तेजस्वत एष ते योनिर्ग्रये त्वा तेजस्वते॥३०॥

अग्न॒ आयू॑र॒षि॒ त्रयो॑वि ॥ शतिः॥29॥ [२९]

उत्तिष्ठ॒न्नो॒ज॑सा॒ सह॒ पी॒त्वा शि॒प्रं अ॒वे॒पयः॑। सोम॑मिन्द्र॒ च॒मू सु॒तम्॥ उ॒प॒या॒म॒गृ॒हीतो॒-
ऽसी॒न्द्रा॒य॒ त्वो॒ज॑स्वत॒ एष॒ ते॒ योनि॑रिन्द्रा॒य॒ त्वो॒ज॑स्वते॥३१॥

उत्तिष्ठ॒न्नेक॑वि॒ शतिः॥30॥ [३०]

त॒र॒णि॑र्वि॒श्व॒दर्श॑तो॒ ज्योति॑ष्कृ॒द॒सि सूर्या॑ वि॒श्व॒मा भा॑सि रोच॒नम्॥ उ॒प॒या॒म॒गृ॒हीतो॒ऽसि॒
सूर्या॑य॒ त्वा॒ भ्राज॑स्वत॒ एष॒ ते॒ योनिः॑ सूर्या॑य॒ त्वा॒ भ्राज॑स्वते॥३२॥

त॒र॒णि॑र्वि॒ शतिः॥31॥ [३१]

आ॒ प्या॑यस्व॒ मदि॑न्तम्॒ सोम॒ विश्वा॑भि॒रू॒तिभिः॑। भवा॑ नः स॒प्रथ॑स्तमः॥३३॥

आ॒ प्या॑यस्व॒ नव॑॥32॥ [३२]

ई॒यु॒ष्टे ये॒ पूर्व॑तरा॒मप॑श्यन् व्युच्छ॒न्ती॑मु॒षसं॑ म॒र्त्यासः॑। अ॒स्माभि॑रू॒ नु प्र॑ति॒चक्ष्या॑ऽभूदो॒
ते य॑न्ति॒ ये अ॑प॒रीषु॑ प॒श्यान्॥३४॥

ई॒यु॒रेका॑त्रवि॒ शतिः॥33॥ [३३]

ज्योति॑ष्म॒तीं त्वा॒ साद॑यामि॒ ज्योति॑ष्कृ॒तं त्वा॒ साद॑यामि॒ ज्योति॑र्वि॒दं त्वा॒ साद॑यामि॒
भास्व॑न्तीं त्वा॒ साद॑यामि॒ ज्वल॑न्तीं त्वा॒ साद॑यामि॒ मल्म॑ला॒भ॒वन्तीं त्वा॒ साद॑यामि॒ दी॒प्य॑मानां॒
त्वा॒ साद॑यामि॒ रोच॑मानां॒ त्वा॒ साद॑या॒म्यज॑स्रां॒ त्वा॒ साद॑यामि॒ बृ॒ह॒ज्योति॑षं॒ त्वा॒ साद॑यामि॒
बो॒ध॒य॑न्तीं त्वा॒ साद॑यामि॒ जाग्र॑तीं॒ त्वा॒ साद॑यामि॥३५॥

ज्योति॑ष्म॒तीं प॒द्वि॒ शत्॥34॥ [३४]

प्र॒या॒साय॒ स्वाहा॑ऽऽया॒साय॒ स्वाहा॑ वि॒या॒साय॒ स्वाहा॑ सं॒या॒साय॒ स्वाहा॑द्या॒साय॒ स्वाहा॑-
ऽव॒या॒साय॒ स्वाहा॑ शु॒चे स्वाहा॑ शोका॒य॒ स्वाहा॑ तप्य॒त्वे स्वाहा॑ तप॑ते॒ स्वाहा॑ ब्र॒ह्म॒ह॒त्यायै॒
स्वाहा॑ सर्व॑स्मै॒ स्वाहा॑॥३६॥

प्र॒या॒साय॒ चतु॑र्वि॒ शतिः॥35॥ [३५]

चित्॑ ॥ सं॒न्ता॒नेन॑ भ॒वं य॒क्रा रु॒द्रं त॒नि॒म्ना प॑शु॒पति॑ः॒ स्थूल॑हृद॒येना॒ग्निं॑ हृद॒येन॑ रु॒द्रं
लोहि॑तेन॒ शर्व॑ म॒त॒स्त्राभ्यां॑ म॒हादे॒व॒म॒न्तःपा॑र्श्वेनौषिष्ठ॒हन॑ ॥ शिङ्गी॒निको॒श्याभ्या॑म्॥३७॥

चित्तमष्टादश॥36॥ [३६]

आ तिष्ठ वृत्रहन् रथं युक्ता ते ब्रह्मणा हरीं। अर्वाचीनं सु ते मनो ग्रावां कृणोतु
वयुनां॥ उपयामगृहीतोऽसीन्द्राय त्वा षोडशिनं एष ते योनिरिन्द्राय त्वा षोडशिनं॥३८॥

आ तिष्ठ षड्विंशतिः॥37॥ [३७]

इन्द्रमिद्धरीं वहतोऽप्रतिधृष्टशवसमृषीणां च स्तुतीरुपं यज्ञं च मानुषाणाम्॥
उपयामगृहीतोऽसीन्द्राय त्वा षोडशिनं एष ते योनिरिन्द्राय त्वा षोडशिनं॥३९॥

इन्द्रमित्रयोर्विंशतिः॥38॥ [३८]

असावि सोमं इन्द्र ते शविष्ठ धृष्णवा गंहि। आ त्वां पृणक्किन्द्रियं रजः सूर्यं न
रश्मिभिः॥ उपयामगृहीतोऽसीन्द्राय त्वा षोडशिनं एष ते योनिरिन्द्राय त्वा षोडशिनं॥४०॥

असावि सप्तविंशतिः॥39॥ [३९]

सर्वस्य प्रतिशीवरीं भूमिंस्त्वोपस्थ आऽर्धित। स्योनास्मै सुषदां भव यच्छास्मै शर्म
सप्रथाः॥ उपयामगृहीतोऽसीन्द्राय त्वा षोडशिनं एष ते योनिरिन्द्राय त्वा षोडशिनं॥४१॥

सर्वस्य षड्विंशतिः॥40॥ [४०]

महां इन्द्रो वज्रबाहुः षोडशी शर्म यच्छतु। स्वस्ति नो मघवां करोतु हन्तुं
पाप्मानं योऽस्मान् द्वेष्टि॥ उपयामगृहीतोऽसीन्द्राय त्वा षोडशिनं एष ते योनिरिन्द्राय
त्वा षोडशिनं॥४२॥

सर्वस्य महान्ध्रविंशतिष्विंशतिः॥41॥ [४१]

सृजोषां इन्द्र सगणो मरुद्भिः सोमं पिब वृत्रहञ्छूर विद्वान्। जहि शत्रून् रप
मृधो नुदस्वाऽथाभयं कृणुहि विश्वतो नः॥ उपयामगृहीतोऽसीन्द्राय त्वा षोडशिनं एष ते
योनिरिन्द्राय त्वा षोडशिनं॥४३॥

सृजोषांस्त्रिंशत्॥42॥ [४२]

उदु त्यं जातवैदसं देवं वहन्ति केतवः। दृशे विश्वाय सूर्यम्॥ चित्रं देवानामुदगादनीकं
चक्षुर्मित्रस्य वरुणस्याग्नेः। आऽप्रा द्यावापृथिवी अन्तरिक्षं सूर्य आत्मा जगत्स्तस्थुषश्च॥

अग्ने नयं सुपथा राये अस्मान् विश्वानि देव वयुनानि विद्वान्। युयोध्यस्मश्चुहुराणमेनो
भूयिष्ठां ते नमउक्ति विधेम॥ दिवं गच्छु सुवः पत रूपेण॥४४॥

वो रूपमभ्यैमि वयंसा वयः। तुथो वो विश्ववेदा वि भजतु वर्षिष्ठे अधि नाकै॥
एतत् ते अग्ने राध ऐति सोमंच्युतं तन्मित्रस्य पथा नयर्तस्य पथा प्रेतं चन्द्रदक्षिणा यज्ञस्य
पथा सुविता नयन्तीर्ब्राह्मणमद्य राध्यासमृषिमार्षेयं पितृमन्तं पैतृमत्यं सुधातुदक्षिणं
वि सुवः पश्य व्यन्तरिक्षं यतस्व सदस्यैरस्मद्वात्रा देवत्रा गच्छत मधुमतीः प्रदातारमा
विशतानवहायास्मान् देवयानेन पथेत सुकृतां लोके सीदत तन्नः सःस्कृतम्॥४५॥

रूपेण सदस्यैरष्टादश च॥43 (37)॥ [४३]

धाता रातिः सवितेदं जुषन्तां प्रजापतिर्निधिपतिर्नो अग्निः। त्वष्टा विष्णुः प्रजयां
सःरराणो यजमानाय द्रविणं दधातु॥ समिन्द्र णो मनसा नेषि गोभिः सः
सूरिभिर्मघवन्सः स्वस्त्या। सं ब्रह्मणा देवकृतं यदस्ति सं देवानां सुमत्या यज्ञियानाम्॥
सं वर्चसा पर्यसा सं तनूभिरगन्महि मनसा सः शिवेन। त्वष्टा नो अत्र वरिवः
कृणोतु॥४६॥

अनु माष्टु तनुवो यद्विलिष्टम्॥ यद्य त्वां प्रयति यज्ञे अस्मिन्नग्ने होतांरमवृणीमहीह।
ऋधंगयादृधंगुताशमिष्ठाः प्रजानन् यज्ञमुपयाहि विद्वान्॥ स्वगा वो देवाः सदनमकर्म य
आजग्म सर्वनेदं जुषाणाः। जक्षिवांसः पपिवांसश्च विश्वेऽस्मे धत्त वसवो वसूनि॥
यानाऽवंह उशतो देव देवान् तान्॥४७॥

प्रेरय स्वे अग्ने सधस्थै। वहमाना भरमाणा हवींषि वसुं घर्मं दिवमा तिष्ठतान्॥
यज्ञं यज्ञं गच्छ यज्ञपतिं गच्छ स्वां योनिं गच्छ स्वाहृष ते यज्ञो यज्ञपते सहसूक्तवाकः
सुवीरः स्वाहा देवा गातुविदो गातुं वित्वा गातुमित् मनसस्पत इमं नो देव देवेषु
यज्ञं स्वाहा वाचि स्वाहा वाते धाः॥४८॥

कृणोतु तानष्टाचत्वारिंशच्च॥44 (38)॥ [४४]

उरुं हि राजा वरुणश्चकार सूर्याय पन्थामन्वेतवा उ। अपदे पादा प्रतिधातवे-
ऽकृतापवक्ता हृदयाविधश्चित्॥ शतं ते राजन् भिषजः सहस्रं मुर्वी गम्भीरा सुमतिष्ठे
अस्तु। बाधस्व द्वेषो निरऋतिं पराचैः कृतं चिदेनः प्र मुमुग्ध्यस्मत्॥ अभिष्ठितो वरुणस्य

पाशोऽग्नेरनीकमप आ विवेश। अपां नपात् प्रतिरक्षन्नसुर्यं दमैदमे॥४९॥

सुमिधं यक्ष्यग्ने॥ प्रति ते जिह्वा घृतमुच्चरण्येत् समुद्रे ते हृदयमप्स्वन्तः। सं त्वां विशन्त्वोषधीरुताऽऽपो यज्ञस्यं त्वा यज्ञपते हविर्भिः॥ सूक्तवाके नमोवाके विधेमावभृथ निचङ्कुण निचेरुरसि निचङ्कुणाव देवैर्देवकृतमेनोऽयाडव मर्त्यैर्मर्त्यकृतमुरोरा नो देव रिषस्पाहि सुमित्रा न आप ओषधयः॥५०॥

सन्तु दुर्मित्रास्तस्मै भूयासुर्योऽस्मान् द्वेष्टि यं च वयं द्विष्मो देवीराप एष वो गर्भस्तं वः सुप्रीतः सुभृतमकर्म देवेषु नः सुकृता ब्रूतात् प्रतियुतो वरुणस्य पाशः प्रत्यस्तो वरुणस्य पाश एधोऽस्येधिषीमहि समिदसि तेजोऽसि तेजो मयि धेह्यपो अन्वचारिषः रसेन समंसृक्षमहि। पर्यस्वा अग्र आऽगमं तं मा सः सृज वर्चसा॥५१॥

दमैदम ओषधय आ षट् च॥45 (39)॥ [४५]

यस्त्वा हृदा कीरिणा मन्यमानोऽमर्त्यं मर्त्यो जोहवीमि। जातवेदो यशो अस्मासु धेहि प्रजाभिरग्ने अमृतत्वमश्याम्। यस्मै त्वः सुकृते जातवेद उ लोकमग्ने कृणवः स्योनम्। अश्विनः स पुत्रिणं वीरवन्तं गोमन्तः रयिं नशते स्वस्ति॥ त्वे सु पुत्र शवसोऽवृत्रन् कामकातयः। न त्वामिन्द्राति रिच्यते॥ उक्थउक्थे सोम इन्द्रं ममाद नीथेनीथे मघवानः॥५२॥

सुतासः। यदी सबाधः पितरं न पुत्राः संमानदक्षा अवसे हवन्ते॥ अग्ने रसेन तेजसा जातवेदो वि रोचसे। रक्षोहाऽमीवचातनः॥ अपो अन्वचारिषः रसेन समंसृक्षमहि। पर्यस्वा अग्र आऽगमं तं मा सः सृज वर्चसा॥ वसुर्वसुपतिरहिकमस्यग्ने विभावसुः। स्याम ते सुमतावपि॥ त्वामग्ने वसुपतिं वसूनामभि प्र मन्दे॥५३॥

अध्वरेषु राजन्। त्वया वाजं वाजयन्तो जयेमाभि प्याम पृत्सुतीर्मत्यानाम्। त्वामग्ने वाजसातमं विप्रां वर्धन्ति सुष्टुतम्। स नो रास्व सुवीर्यम्॥ अयं नो अग्निर्वरिवः कृणोत्वयं मृधः पुर एतु प्रभिन्दन्। अयः शत्रूञ्जयतु जरहपाणोऽयं वाजं जयतु वाजसातौ॥ अग्निनाग्निः समिध्यते कविर्गृहपतिर्युवा। हव्यवाइ जुह्वस्यः॥ त्वः ह्यग्ने अग्निना विप्रो विप्रेण सन्थस्ता। सखा सख्या समिध्यसे॥ उदग्ने शुचयस्तव वि ज्योतिषा॥५४॥

मघवानं मन्दे ह्यग्ने चतुर्दश च॥46॥ _____ [४६]

॥पञ्चमः प्रश्नः॥

॥तैत्तिरीयसंहितायां प्रथमकाण्डे पञ्चमः प्रश्नः॥

देवा॒सुराः संय॑न्ता आस॒न् ते दे॒वा विज॑यमु॒पय॑न्तोऽग्नौ वा॒मं वसु॑ सं न्य॒दध॑ते॒दमु॑ नो भविष्यति॒ यदि॑ नो जे॒ष्यन्ती॑ति॒ तदग्नि॑र्य॒काम॑यत् तेनापा॑क्रामत् तद्दे॒वा विजि॑त्या॒वरु॑त्स॒माना॒ अन्वा॑यन् तदस्य॒ सह॑साऽदि॒त्सन्त॑ सौ॒ऽरोदी॑द्यदरो॒दीत् तद्ब्र॑द्रस्य॒ रुद्र॑त्वं यदश्व॒शीय॑त् तद्॥१॥

र॒जत॑ः हिर॑ण्यमभवत् तस्मा॑द्र॒जत॑ः हिर॑ण्यमदक्षिण्यम॒श्रुज॑ः हि यो ब॒र्हिषि॑ ददाति॒ पुरा॑ऽस्य॒ संव॑त्स॒राद्गृ॑हे रु॒दन्ति॑ तस्मा॑द्ब॒र्हिषि॑ न दे॒यः सौ॑ऽग्नि॒रब्र॑वीद्वा॒ग्यंसा॒न्यथ॑ व इ॒दमि॑ति॒ पुन॑रा॒धेयं॑ ते के॒वल॑मित्य॒ब्रुव॑न्ब्रुवत् खलु॒ स इत्य॑ब्रवी॒द्यो म॑द्दे॒वत्य॑म॒ग्निमा॑दधा॒ता इति॑ तं पू॒षाऽऽध॑त् तेन॑॥२॥

पू॒षाऽऽध॑त् तस्मा॑त् पौ॒ष्णाः प॒शव॑ उच्यन्ते तं त्वष्टा॑ऽऽध॑त् तेन॒ त्वष्टा॑ऽऽध॑त् तस्मा॑त् त्वा॒ष्ट्राः प॒शव॑ उच्यन्ते तं म॒नुरा॑ऽध॑त् तेन॒ म॒नुरा॑ध॑त् तस्मा॑न्मान॒व्यः प्र॒जा उ॑च्यन्ते तं धा॒ताऽऽध॑त् तेन॑ धा॒ताऽऽध॑त् संव॑त्स॒रो वै धा॒ता तस्मा॑त् संव॑त्स॒रं प्र॒जाः प॒शवो॑ऽनु प्र जा॒यन्ते॒ य ए॒वं पु॑न॒रा॒धेय॑स्यर्द्धि॒ वेद॑॥३॥

ऋ॒ध्नोत्ये॒व यो॑ऽस्यै॒वं ब॒न्धुतां॑ वेद॒ बन्धु॑मान् भवति भा॒गधे॑यं वा अ॒ग्निरा॑हि॒त इच्छ॑मानः प्र॒जां प॒शून् यज॑मान॒स्योप॑ दो॒द्रावो॑द्वा॒स्य पु॑न॒रा द॑धीत भा॒गधे॑यै॒नैवैन॑ः स॒मर्ध॑यत्यथो॒ शान्ति॑रे॒वास्ये॑षा पु॒नर्व॑स्वो॒रा द॑धीतै॒तद्वै पु॑न॒रा॒धेय॑स्य॒ नक्ष॑त्रं॒ यत्पु॑नर्व॒सू स्वा॒यामे॒वैन॑ दे॒वता॑यामा॒धाय॑ ब्रह्मवर्च॒सी भ॑वति द॒र्भेरा द॑धात्य॒यात॑याम॒त्वाय॑ द॒र्भेरा द॑धात्य॒द्ध्य ए॒वैन॑मोष॒धीभ्यो॑ऽव॒रुध्या॑ऽऽध॑त्ते पञ्च॑क॒पालः पु॑रो॒डाशो॑ भवति पञ्च॒ वा ऋ॒तव॑ ऋ॒तुभ्य॑ ए॒वैन॑मव॒रुध्या॑ऽऽध॑त्ते॥४॥

अ॒शीय॑त् तत् तेन॒ वेद॑ द॒र्भेः पञ्च॑वि॒ंशति॑श्च॥१॥ _____ [१]

प॒रा वा ए॒ष य॒ज्ञं प॒शून् व॑पति॒ यो॑ऽग्नि॒मुद्वा॑सय॒ते पञ्च॑क॒पालः पु॑रो॒डाशो॑ भवति पा॒ङ्क्तौ य॒ज्ञः पा॒ङ्क्तौ प॒शवो॑ य॒ज्ञमे॒व प॒शून् व॑ रु॒न्धे वी॒रहा॑ वा ए॒ष दे॒वानां॑ यो॑ऽग्नि॒मुद्वा॑सय॒ते न

वा एतस्य ब्राह्मणा ऋतायवः पुराऽन्नमक्षन् पङ्क्तौ याज्यानुवाक्या भवन्ति पाङ्क्तौ यज्ञः पाङ्क्तः पुरुषो देवानेव वीरं निरवदायाग्निं पुनरा॥५॥

धृत्ते शताक्षरा भवन्ति शतायुः पुरुषः शतेन्द्रिय आयुष्येवेन्द्रिये प्रति तिष्ठति यद्वा अग्निराहितो नर्ध्यते ज्यायो भागधेयं निकामयमानो यदाग्नेयः सर्वं भवति सैवास्यर्धिः सं वा एतस्य गृहे वाक् सृज्यते योऽग्निमुद्वासयते स वाचः सः सृष्टां यजमान ईश्वरोऽनु पराभवितोर्विभक्तयो भवन्ति वाचो विधृत्यै यजमानस्यापराभावाय॥६॥

विभक्तिं करोति ब्रह्मैव तदकरुपाः शु यजति यथा वामं वसुं विविदानो गृहंति तादृगेव तदग्निं प्रति स्विष्टकृतं निराहं यथा वामं वसुं विविदानः प्रकाशं जिगमिषति तादृगेव तद्विभक्तिमुक्त्वा प्रयाजेन वर्षद्गरोत्यायतनादेव नैति यजमानो वै पुरोडाशः पशवं एते आहुती यदभितः पुरोडाशमेते आहुती॥७॥

जुहोति यजमानमेवोभयतः पशुभिः परि गृह्णाति कृतयजुः सम्भृतसम्भार इत्याहुनं सम्भृत्याः सम्भारा न यजुः कर्तव्यमित्यथो खलु सम्भृत्या एव सम्भाराः कर्तव्यं यजुर्यज्ञस्य समृद्धौ पुनर्निष्कृतो रथो दक्षिणा पुनरुत्स्यूतं वासः पुनरुत्स्यूष्टोऽनुद्धान् पुनराधेयस्य समृद्धौ सप्त तै अग्ने समिधः सप्त जिह्वा इत्यग्निहोत्रं जुहोति यत्रयत्रैवास्य न्यक्तं ततः॥८॥

एवैनमव रुन्धे वीरहा वा एष देवानां योऽग्निमुद्वासयते तस्य वरुण एवर्णयादोऽग्निवारुणमेकादशकपालमनु निर्वपेद्यं चैव हन्ति यश्चास्यर्णयात्तौ भागधेयेन प्रीणाति नाऽऽर्तिमाच्छेति यजमानः॥९॥

आऽपराभावाय पुरोडाशमेते आहुती तत्षष्टिः शच्च॥२॥ [२]

भूमिर्भूम्ना द्यौर्वरिणाऽन्तरिक्षं महित्वा उपस्थे ते देव्यदितेऽग्निमन्नादमन्नाद्यायाऽऽदधे॥ आऽयं गौः पृश्निंरक्रमीदसनन्मातरं पुनः पितरं च प्रयन्थसुवः॥ त्रिंशद्वामं विराजति वाक्पतङ्गायं शिश्रिये। प्रत्यस्य वह् द्युभिः॥ अस्य प्राणादपानत्यन्तश्चरति रोचना। व्यंख्यन्महिषः सुवः॥ यत् त्वा॥१०॥

क्रुद्धः परोवपं मन्युना यदवर्त्या सुकल्पमग्ने तत् तव पुनस्त्वोद्दीपयामसि॥ यत् तै मन्युपरोत्तस्य पृथिवीमनु दध्वसे। आदित्या विश्वे तद्देवा वसंवश्च समाभरन्। मनो ज्योतिर्जुषतामाज्यं विच्छिन्नं यज्ञः समिमं दधातु। बृहस्पतिस्तनुतामिमं नो विश्वे देवा

इह मादयन्ताम्॥ सप्त ते अग्ने समिधः सप्त जिह्वाः सप्त॥११॥

ऋषयः सप्त धाम प्रियाणि। सप्त होत्राः सप्तधा त्वा यजन्ति सप्त योनीरा पृणस्वा घृतेन॥ पुनरूर्जा नि वर्तस्व पुनरग्न इषाऽऽयुषा। पुनर्नः पाहि विश्वतः॥ सह रय्या नि वर्तस्वाग्ने पिबस्व धारया। विश्वप्त्रिया विश्वतस्परि॥ लेकः सलैकः सुलेकस्ते न आदित्या आज्यं जुषाणा विंयन्तु केतः सकेतः सुकेतस्ते न आदित्या आज्यं जुषाणा विंयन्तु विवस्वा५ अदितिर्देवजूतिस्ते न आदित्या आज्यं जुषाणा विंयन्तु॥१२॥

त्वा जिह्वाः सप्त सुकेतस्ते नृन्ययोदश च॥३॥ [३]

भूमिर्भूम्ना द्यौर्वरिणेत्याहाऽऽशिषैवैनमा धत्ते सर्पा वै जीर्यन्तोऽमन्यन्त स एतं कंसर्णीरः काद्रवेयो मन्त्रमपश्यत् ततो वै ते जीर्णास्तनूरपाग्नत सर्पराज्ञिया ऋग्भिर्गार्हपत्यमा दधाति पुनर्वमेवैनमजरं कृत्वाऽऽधत्तेऽथो पूतमेव पृथिवीमन्नाद्यं नोपानमत्सैतं॥१३॥

मन्त्रमपश्यत् ततो वै तामन्नाद्यमुपानमद्यत्सर्पराज्ञिया ऋग्भिर्गार्हपत्यमादधात्यन्नाद्यस्यावरुद्ध अथो अस्यामेवैनं प्रतिष्ठितमा धत्ते यत्त्वा क्रुद्धः परोवपेत्याहापंहृत एवासमै तत् पुनस्त्वोद्दीपयामसीत्याह समिन्ध एवेनं यत्ते मन्युपरोत्स्येत्याह देवताभिरेव॥१४॥

एन५ सं भरति वि वा एतस्य यज्ञश्छिद्यते योऽग्निमुद्वासयते बृहस्पतिवत्यर्चोप तिष्ठते ब्रह्म वै देवानां बृहस्पतिर्ब्रह्मणैव यज्ञ५ सं दधाति विच्छिन्नं यज्ञ५ समिमं दधात्वित्याह संतत्ये विश्वे देवा इह मादयन्तामित्याह संतत्येव यज्ञं देवेभ्योऽनु दिशति सप्त ते अग्ने समिधः सप्त जिह्वाः॥१५॥

इत्याह सप्तसप्त वै सप्तधाग्नेः प्रियास्तनुवस्ता एवाव रुन्धे पुनरूर्जा सह रय्येत्यभितः पुरोडाशमाहुती जुहोति यजमानमेवोर्जा च रय्या चोभयतः परि गृह्णात्यादित्या वा अस्माल्लोकादमुं लोकमायन्तेऽमुष्मिँल्लोके व्यतृष्यन्त इमं लोकं पुनरभ्यवेत्याग्निमाधायैतान् होमानजुहवुस्त आर्ध्वन् ते सुवर्गल्लोकमायन् यः पराचीनं पुनराधेयादग्निमादधीत् स एतान् होमांश्जुह्याद्यामेवाऽऽदित्या ऋद्धिमार्ध्वन् तामेवर्धति॥१६॥

एतमेव जिह्वा एतान् पञ्चविंशतिश्च॥४॥ [४]

उपप्रयन्तो अध्वरं मन्त्रं वोचेमाग्नयै। आरे अस्मे च शृण्वते॥ अस्य प्रलामनु द्युतं शुक्रं दुदुहे अहयः। पयः सहस्रसामृषिम्॥ अग्निर्मूर्धा दिवः ककुत् पतिः पृथिव्या अयम्।

अ॒पा॒५ रेता॑सि जिन्वति॥ अ॒यमि॒ह प्र॑थ॒मो धा॑यि धा॒तृभि॒र्होता यजि॑ष्ठो अ॒ध्वरे॒ष्वीडाः॑।
यम॑प्र॒वानो भृ॑ग॒वो विरू॑चु॒र्वने॑षु चि॒त्रं वि॒भुवं वि॑शेवि॒शे॥ उ॒भा वा॑मिन्द्रा॒ग्नी आ॒हुव॑ध्यै॥१७॥

उ॒भा रा॑धंसः स॒ह मा॑दय॒ध्यै। उ॒भा दा॑ता॒रावि॒षा॒५ र॑यि॒णामु॒भा वाज॑स्य सा॒तये॑ हुवे
वा॒म॥ अ॒यं ते यो॑नि॒र॒ऋत्वि॒यो यतो॑ जा॒तो अ॒रोच॑थाः। तं जा॒नन्न॑ग्र आ रो॒हाथा॑ नो
व॒र्धया॑ र॒यिम्॥ अ॒ग्र आयू॑र॒पि पव॑स् आ सु॒वोर्ज॑मिषं च नः। आ॒रे बा॑धस्व दु॒च्छुना॑म्॥
अ॒ग्रे पव॑स्व स्व॒पा अ॒स्मे वर्चः॑ सु॒वीर्य॑म्। दध॒त्पोष॑र॒ रयि॑॥१८॥

म॒यि॥ अ॒ग्रे पा॒वक॑ रोचि॒षां मु॒न्द्रया॑ देव जि॒ह्वया॑। आ दे॒वान् व॑क्षि यक्षिं च॥ स
नः पा॒वक॑ दी॒दिवो॑ऽग्रे दे॒वा॒५ इ॒हाऽऽव॑ह। उ॒पं य॒ज्ञ॒५ ह॒विश्च॑ नः॥ अ॒ग्निः शुचि॑व्रतत॒मः
शुचि॑र्वि॒प्रः शुचिः॑ क॒विः। शुची॑ रोचत॒ आहु॑तः॥ उद॑ग्रे शुच॒यस्त॑वं शु॒क्रा भ्राज॑न्त ई॒रते।
तव॑ ज्योती॒र॒ष्य॒र्चयः॑॥ आ॒युर्दा॑ अ॒ग्रेऽस्या॒युर्म॑॥१९॥

दे॒हि व॒र्चो॑दा अ॒ग्रेऽसि॑ व॒र्चो मे॑ दे॒हि तनू॑पा अ॒ग्रेऽसि॑ त॒नुवं मे॑ पा॒ह्यग्रे॑ यन्मे
त॒नुवा॑ ऊ॒नं तन्म॑ आ पृ॒ण चि॒त्राव॑सो स्व॒स्ति ते॑ पा॒रम॑शी॒येन्धा॑नास्त्वा श॒त॒५ हि॒मा
द्यु॒मन्तः॑ स॒मिधी॑महि व॒यस्व॑न्तो व॒यस्कृ॑तं यश॒स्वन्तो यश॑स्कृ॒त॒५ सु॒वीरा॑सो अ॒दाभ्य॑म्।
अ॒ग्रे स॒पत्न॑द॒म्भनं॑ व॒र्षि॑ष्ठे अ॒धि ना॑के॥ सं त्वम॑ग्रे सूर्य॒स्य वर्च॑साऽग॒थाः स॒मृषी॑णाः
स्तु॒तेन॑ सं प्रि॒येण॑ धा॒मना॑। त्वम॑ग्रे सूर्य॒वर्चा॑ अ॒सि सं मा॒मायु॑षा॒ वर्च॑सा प्र॒जया॑ सृज॥२०॥

आ॒हुव॑ध्यै र॒यि मे॑ वर्च॒सा स॒प्तद॑श च॥५॥ [५]

सं प॑श्यामि प्र॒जा अ॒हमि॑डं प्र॒जसो॑ मान॒वीः। सर्वा॑ भवन्तु नो गृ॒हे॥ अ॒म्भः स्था॒म्भो
वो भ॑क्षी॒य महः॑ स्थ महो॑ वो भ॑क्षी॒य सहः॑ स्थ सहो॑ वो भ॑क्षीयो॒र्जः स्थो॑र्ज वो
भ॑क्षी॒य रेव॑ती रम॒ध्वम॑स्मि॒ल्लोके॑ऽस्मिन् गो॒ष्ठेऽस्मिन्॑ क्षये॒ऽस्मिन् योना॑वि॒हैव स्ते॒तो माऽपं॑
गात॑ ब॒ह्विर्मे॑ भूयास्त॥२१॥

स॒॒५ हि॒तासि॑ विश्वरू॒पीरा॑ मो॒र्जा वि॒शाऽऽगौ॑प॒त्येना॑ऽऽरा॒यस्पोषे॑ण सह॒स्रपोषं॑ वः पु॒ष्यासं॑
म॒यि वो॑ रा॒यः श्र॑यन्ता॒म्॥ उ॒पं त्वा॑ऽग्रे दि॒वेदि॑वे दोषा॒वस्त॑र्धिया व॒यम्। नमो॑ भ॒रन्त॑
ए॒मसि॑। राज॑न्तम॒ध्वरा॑णां गो॒पामृ॑तस्य दी॒दिवि॑म्। व॒र्धमान॑ः॒५ स्वे दमे॑॥ स नः॑ पि॒तेव॑
सू॒नवे॑ऽग्रे सू॒पाय॑नो भ॒वा स॑च॒स्वा नः स्व॑स्तये॥ अ॒ग्रे॥२२॥

त्वं नो अन्तमः। उत त्राता शिवो भव वरूथ्यः॥ तं त्वा शोचिष्ठ दीदिवः। सुम्नायं नूनमीमहे सखिभ्यः॥ वसुरग्निरवसुश्रवाः। अच्छा नक्षि द्युमत्तमो रयिं दाः॥ ऊर्जा वः पश्याम्यूर्जा मां पश्यत रायस्पोषेण वः पश्यामि रायस्पोषेण मा पश्यतेडाः स्थ मधुकृतः स्योना माऽऽविशतेरा मदः। सहस्रपोषं वः पुष्यासं॥२३॥

मयिं वो रायः श्रयन्ताम्॥ तत् संवितुर्वरेण्यं भर्गो देवस्य धीमहि। धियो यो नः प्रचोदयात्॥ सोमान् स्वरेण कृणुहि ब्रह्मणस्पते। कक्षीर्वन्तं य औशिजम्॥ कदा च न स्तरीरसि नेन्द्र सश्वसि दाशुषै। उपोपेन्नु मघवन् भूय इन्नु ते दानं देवस्य पृच्यते॥ परि त्वाग्ने पुरं वयं विप्रः सहस्य धीमहि। धृषद्वर्णं दिवेदिवे भेत्तारं भङ्गुरावतः॥ अग्ने गृहपते सुगृहपतिरहं त्वया गृहपतिना भूयासः। सुगृहपतिर्मया त्वं गृहपतिना भूयाः शतः हिमास्तामाशिषिमा शासे तन्तवे ज्योतिष्मतीं तामाशिषिमा शासेऽमुष्मे ज्योतिष्मतीम्॥२४॥

भूयास्त स्वस्तयेऽग्ने पुष्यासं धृषद्वर्णमेकान्नत्रिःशब्दं॥६॥ [६]

अयंज्ञो वा एष योऽसामोपप्रयन्तो अध्वरमित्याह स्तोममेवास्मै युनक्त्युपेत्याह प्रजा वै पशव उपेमं लोकं प्रजामेव पशूनिमं लोकमुपैत्यस्य प्रबामनुद्युतमित्याह सुवर्गो वै लोकः प्रबः सुवर्गमेव लोकः समारोहत्यग्निर्मूर्धा दिवः ककुदित्याह मूर्धानम्॥२५॥

एवैनः समानानां करोत्यथो देवलोकादेव मनुष्यलोके प्रतितिष्ठत्ययमिह प्रथमो धायि धातृभिरित्याह मुख्यमेवैनं करोत्युभा वामिन्द्राग्नी आहुवध्या इत्याहौजो बलमेवाव रुन्धेऽयं ते योनिर्ऋत्विय इत्याह पशवो वै रयिः पशून्वाव रुन्धे षड्भिरुप तिष्ठते षड्वै॥२६॥

ऋतवं ऋतुष्वेव प्रति तिष्ठति षड्भिरुत्तराभिरुप तिष्ठते द्वादश सं पद्यन्ते द्वादश मासाः संवत्सरः संवत्सर एव प्रति तिष्ठति यथा वै पुरुषोऽश्वो गौर्जीर्यत्येवमग्निराहितो जीर्यति संवत्सरस्य परस्तादाग्निपावमानीभिरुप तिष्ठते पुनर्नवमेवैनमजरं करोत्यथो पुनात्येवोप तिष्ठते योग एवास्यैष उप तिष्ठते॥२७॥

दम एवास्यैष उप तिष्ठते याज्ञेवास्यैषोप तिष्ठते यथा पापीयाञ्छ्रेयंस आहत्य नमस्यति तादृगेव तदायुर्दा अग्नेऽस्यायुर्मे देहीत्याहाऽऽयुर्दा ह्येष वर्चोदा अग्नेऽसि वर्चो मे देहीत्याह वर्चोदा ह्येष तनूपा अग्नेऽसि तनुवं मे पाहीत्याह॥२८॥

तनूपा ह्येषोऽग्ने यन्मे तनुवा ऊनं तन्म आ पृणेत्याह यन्मे प्रजायै पशूनामूनं तन्म

आ पूरयेति वावैतदाह चित्रावसो स्वस्ति ते परमंशीयेत्याह रात्रिर्वै चित्रावसुरव्युष्टौ वा एतस्यै पुरा ब्राह्मणा अभेषुव्युष्टिमेवाव रुन्धे इन्धानास्त्वा शतम्॥२९॥

हिमा इत्याह शतायुः पुरुषः शतेन्द्रिय आयुष्येवेन्द्रिये प्रति तिष्ठत्येषा वै सूर्मी कर्णकावत्येतया ह स्म वै देवा असुराणां शततरुहाः स्तुहन्ति यदेतया समिधमादधाति वज्रमेवैतच्छतघ्नी यजमानो भ्रातृव्याय प्रहरति स्तुत्या अछम्बद्धारः सं त्वमग्रे सूर्यस्य वर्चसा गथा इत्याहेतत्त्वमसीदमहं भूयासमिति वावैतदाह त्वमग्रे सूर्यवर्चा असीत्याहाऽऽशिषमेवैतामा शास्ते॥३०॥

मूर्धानं वै तिष्ठत आह शतमहः षोडश च॥७॥ [७]

सं पश्यामि प्रजा अहमित्याह यावन्त एव ग्राम्याः पशवस्तानेवाव रुन्धेऽम्भः स्थाम्भो वो भक्षीयेत्याहाम्भो ह्येता महः स्थ महो वो भक्षीयेत्याह महो ह्येताः सहः स्थ सहो वो भक्षीयेत्याह सहो ह्येता ऊर्जस्थोर्ज वो भक्षीयेति॥३१॥

आहोर्जो ह्येता रेवती रमध्वमित्याह पशवो वै रेवतीः पशूनेवात्मन् रमयत इहैव स्तेतो माऽपं गातेत्याह ध्रुवा एवेना अनपगाः कुरुत इष्टकचिद्वा अन्योऽग्निः पशुचिदन्यः संहितासि विश्वरूपीरिति वत्समभि मृशत्युपैवेन धत्ते पशुचितमेन कुरुते प्र॥३२॥

वा एषोऽस्माल्लोकाच्चवते य आहवनीयमुपतिष्ठते गार्हपत्यमुपं तिष्ठतेऽस्मिन्नेव लोके प्रति तिष्ठत्यथो गार्हपत्यायैव नि ह्वते गायत्रीभिरुपं तिष्ठते तेजो वै गायत्री तेज एवात्मन् धत्तेऽथो यदेतं तृचमन्वाह सन्तत्यै गार्हपत्यं वा अनु द्विपादो वीराः प्रजायन्ते य एवं विद्वान् द्विपदाभिर्गार्हपत्यमुपतिष्ठते॥३३॥

आऽस्य वीरो जायत ऊर्जा वः पश्याम्यूर्जा मां पश्यतेत्याहाऽऽशिषमेवैतामा शास्ते तत्संवितुर्वरेण्यमित्याह प्रसूत्यै सोमानः स्वरणमित्याह सोमपीथमेवाव रुन्धे कृणुहि ब्रह्मणस्पत इत्याह ब्रह्मवर्चसमेवाव रुन्धे कदा चन स्तरीरसीत्याह न स्तरीः रात्रि वसति॥३४॥

य एवं विद्वानग्निमुपतिष्ठते परि त्वाग्रे पुरं वयमित्याह परिधिमेवैतं परि दधात्यस्कन्दायाग्रे गृहपत इत्याह यथायजुरेवैतच्छतः हिमा इत्याह शतं त्वा हेमन्तानिन्धिषीयेति वावैतदाह पुत्रस्य नाम गृह्णात्यन्नादमेवेन करोति तामाशिषमा शासे

तन्तवे ज्योतिष्मतीमिति ब्रूयाद्यस्य पुत्रोऽजातः स्यात्तैजस्यैवास्य ब्रह्मवर्चसी पुत्रो जायते तामाशिषमा शांसेऽमुष्मे ज्योतिष्मतीमिति ब्रूयाद्यस्य पुत्रो जातः स्यात् तेज एवास्मिन् ब्रह्मवर्चसं दधाति॥३५॥

ऊर्जं वो भक्षीयेति प्र गार्हपत्यमुपतिष्ठते वसति ज्योतिष्मतीमेकात्रिंशच्च॥८॥—[८]

अग्निहोत्रं जुहोति यदेव किं च यजमानस्य स्वं तस्यैव तद्रेतः सिञ्चति प्रजनने प्रजननं हि वा अग्निरथौषधीरन्तंगता दहति तास्ततो भूयसीः प्रजायन्ते यत्सायं जुहोति रेतं एव तत्सिञ्चति प्रैव प्रातस्तनैन जनयति तद्रेतः सिक्तं न त्वष्ट्राऽविकृतं प्रजायते यावच्छो वै रेतसः सिक्तस्य॥३६॥

त्वष्टा रूपाणि विकरोति तावच्छो वै तत्प्रजायत एष वै दैव्यस्त्वष्टा यो यजते बह्वीभिरुपं तिष्ठते रेतस एव सिक्तस्य बहुशो रूपाणि वि करोति स प्रैव जायते श्वःश्वो भूयान् भवति य एवं विद्वानग्निमुपतिष्ठतेऽहर्देवानामासीद्वात्रिरसुराणां तेऽसुरा यद्देवानां वितं वेद्यमासीत्तेन सह॥३७॥

रात्रिं प्राविशन् ते देवा हीना अमन्यन्त तैऽपश्यन्नाग्नेयी रात्रिराग्नेयाः पशवं इममेवाग्निं स्तंवां स नः स्तुतः पशून् पुनर्दास्यतीति तैऽग्निमंस्तुवन्स एभ्यः स्तुतो रात्रिया अध्यर्हर्भि पशून्निर्जित् ते देवाः पशून् वित्वा कामा अकुर्वन् य एवं विद्वानग्निमुपतिष्ठते पशुमान् भवति॥३८॥

आदित्यो वा अस्माल्लोकादमुं लोकमेतत् सौऽमुं लोकं गत्वा पुनरिमं लोकमभ्यध्यायत् स इमं लोकमागत्य मृत्योरविभेन्मृत्युसंयुत इव ह्ययं लोकः सौऽमन्यतेममेवाग्निं स्तंवानि स मां स्तुतः सुवर्गं लोकं गमयिष्यतीति सौऽग्निमंस्तोत् स एनं स्तुतः सुवर्गं लोकमगमयद्यः॥३९॥

एवं विद्वानग्निमुपतिष्ठते सुवर्गमेव लोकमेति सर्वमायुरेत्यभि वा एषोऽग्नी आ रोहति य एनावुपतिष्ठते यथा खलु वै श्रेयानभ्यारूढः कामयते तथा करोति नक्तमुपं तिष्ठते न प्रातः स हि नक्तं व्रतानि सृज्यन्ते सह श्रेयाश्च पापीयाश्चासाते ज्योतिर्वा अग्निस्तमो रात्रिर्यत्॥४०॥

नक्तमुपतिष्ठते ज्योतिषैव तमस्तरत्युपस्थेयोऽग्नी ३ नोपस्थेया ३ इत्याहुर्मनुष्यायेन्वै

योऽहरहराहृत्याथैनं याचति स इन्त्रे तमुपाच्छृत्यथ को देवानहरहर्याचिष्यतीति तस्मान्नोपस्थेयोऽथो खत्वाहराशिषे वै कं यजमानो यजत इत्येषा खलु वै॥४१॥

आहिताग्नेराशीर्यदग्निमुपतिष्ठते तस्मादुपस्थेयः प्रजापतिः पशूनंसृजत ते सृष्टा अहोरात्रे प्राविशन् ताञ्छन्दोभिरेवविन्दद्यच्छन्दोभिरुपतिष्ठते स्वमेव तदन्विच्छति न तत्र जाम्यंस्तीत्याहुयोऽहरहरुपतिष्ठत इति यो वा अग्निं प्रत्यङ्मुपतिष्ठते प्रत्येनमोषति यः पराङ् विष्वङ् प्रजयां पशुभिरेति कवातिर्यङ्ग्वोप तिष्ठत नैनं प्रत्योषति न विष्वङ् प्रजयां पशुभिरेति॥४२॥

सित्तस्य सह भवति यो यत्खलु वै पशुभिस्त्रयोदश च॥१॥ [९]

मम नाम प्रथमं जातवेदः पिता माता च दधतुर्यदग्ने। तत्त्वं बिभृहि पुनरा मदेतोस्तवाहं नाम बिभराण्यग्ने॥ मम नाम तवं च जातवेदो वासंसी इव विवसानौ ये चरावः। आयुषे त्वं जीवसे वयं यथायथं वि परि दधावहे पुनस्ते॥ नमोऽग्नयेऽप्रतिविद्धाय नमोऽनाधृष्टाय नमः सम्राजै। अषाढः॥४३॥

अग्निर्बृहद्वया विश्वजित्सहन्त्यः श्रेष्ठो गन्धर्वः॥ त्वत्पितारो अग्ने देवास्त्वामाहुतयस्त्वद्विवाचनाः। सं मामायुषा सं गौपत्येन सुहिते मा धाः॥ अयमग्निः श्रेष्ठतमोऽयं भगवत्तमोऽयं सहस्रसातमः। अस्मा अस्तु सुवीर्यम्॥ मनो ज्योतिर्जुषतामाज्यं विच्छिन्नं यज्ञं समिमं दधातु। या इष्टा उपसो निमृचंश्च ताः सं दधामि हविषा घृतेन॥ पर्यस्वतीरोषधयः॥४४॥

पर्यस्वद्वीरुधां पर्यः। अपां पर्यसो यत्पयस्तेन मामिन्द्र सः सृज॥ अग्ने व्रतपते व्रतं चरिष्यामि तच्छकेयं तन्मे राध्यताम्॥ अग्निं होतारमिह तं हुवे देवान् यज्ञियांनिह यान् हवामहे॥ आ यन्तु देवाः सुमनस्यमाना वियन्तु देवा हविषो मे अस्य॥ कस्त्वा युनक्ति स त्वां युनक्तु यानि घर्मे कपालान्युपचिन्वन्ति॥४५॥

वेधसः। पूष्णस्तान्यपि व्रत इन्द्रवायू विमुञ्चताम्॥ अभिन्नो घर्मो जीरदानुर्यत आत्तस्तदगन् पुनः। इध्मो वेदिः परिधयश्च सर्वं यज्ञस्याऽऽयुरनु सं चरन्ति॥ त्रयस्त्रिंशत्तन्तावो ये वितलिरे य इमं यज्ञं स्वधया ददन्ते तेषां छिन्नं प्रत्येतदधामि स्वाहा घर्मो देवाः अप्येतु॥४६॥

अषाढ ओषधय उपचिन्वन्ति पञ्चचत्वारिंशच्च॥१०॥ [१०]

वैश्वानरो न ऊत्याऽऽप्र यातु परावतः। अग्निरुक्थेन वाहसा॥ ऋतावानं वैश्वानरमृतस्य ज्योतिषस्पतिम्। अजस्रं घर्ममीमहे॥ वैश्वानरस्य दसनाभ्यो बृहदरिणादेकः स्वपस्यया कविः। उभा पितरा महयन्नजायताग्निर्द्यावापृथिवी भूरिरेतसा॥ पृष्टो दिवि पृष्टो अग्निः पृथिव्यां पृष्टो विश्वा ओषधीरा विवेश। वैश्वानरः सहसा पृष्टो अग्निः स नो दिवा सः॥४७॥

रिषः पातु नक्तम्॥ जातो यदग्ने भुवना व्यख्यः पशुं न गोपा इर्यः परिज्मा। वैश्वानर ब्रह्मणे विन्द गातुं यूयं पात स्वस्तिभिः सदा नः॥ त्वमग्ने शोचिषा शोशुचान आ रोदसी अपृणा जायमानः। त्वं देवा अग्निशंस्तेरमुश्चो वैश्वानर जातवेदो महित्वा। अस्माकमग्ने मघवत्सु धारयानामि क्षत्रमजरं सुवीर्यम्। वयं जयेम शतिन सहस्रिणं वैश्वानर॥४८॥

वाजमग्ने तवोतिभिः॥ वैश्वानरस्य सुमतौ स्याम राजा हिकं भुवनानामभिः। इतो जातो विश्वमिदं वि चष्टे वैश्वानरो यतते सूर्येण॥ अव ते हेडो वरुण नमोभिरव यज्ञेभिरीमहे हविर्भिः। क्षयन्नस्मभ्यमसुर प्रचेतो राजन्नेनांसि शिश्रथः कृतानि॥ उदुत्तमं वरुण पाशमस्मदवाधमं वि मध्यमं श्रथाया अथा वयमादित्य॥४९॥

व्रते तवानांगसो अदितये स्याम॥ दधिक्राव्णो अकारिषं जिष्णोरश्वस्य वाजिनः॥ सुरभि नो मुखां करत् प्र ण आयूषि तारिषत्॥ आ दधिक्राः शवंसा पञ्च कृष्टीः सूर्य इव ज्योतिषाऽपस्ततान। सहस्रसाः शतसा वाज्यर्वा पृणक्तु मध्वा समिमा वचांसि॥ अग्निर्मूर्धा भुवः। मरुतो यद्ध वो दिवः सुभ्रायन्तो हवामहे। आ तू नः॥५०॥

उपं गन्तन॥ या वः शर्म शशमानाय सन्ति त्रिधातूनि दाशुषे यच्छताधि। अस्मभ्यं तानि मरुतो वि यन्त रयिं नो धत्त वृषणः सुवीरम्॥ अदितिर्न उरुष्यत्वदितिः शर्म यच्छतु। अदितिः पात्वहंसः॥ महीमू षु मातरं सुव्रतानामृतस्य पत्नीमवसे हुवेम। तुविक्षत्रामजरन्तीमुरूचीं सुशर्माणमदितिं सुप्रणीतिम्। सुत्रामाणं पृथिवीं द्यामनेहसं सुशर्माणमदितिं सुप्रणीतिम्। दैवीं नावं स्वरित्रामनांगसमस्रवन्तीमा रुहेमा स्वस्तये॥ इमां सु नावमाऽरुहं शतारित्रां शतस्फ्याम्। अच्छिद्रां पारयिष्णुम्॥५१॥

दिवा स संहस्त्रिणं वैश्वानराऽऽदित्यं तू नोऽनेहसं सुशर्माणमेकान्नविंशतिश्च॥११॥ [११]

॥षष्ठमः प्रश्नः॥

॥तैत्तिरीयसंहितायां प्रथमकाण्डे षष्ठमः प्रश्नः॥

तैत्तिरीयसंहितायां प्रथमकाण्डे षष्ठप्रश्नप्रारम्भः। हरिः ओम्। सं त्वा सिञ्चामि यजुषा प्रजामायुर्धनं च। बृहस्पतिप्रसूतो यजमान इह मा रिषत्॥ आज्यमसि सत्यमसि सत्यस्याध्यक्षमसि हविरसि वैश्वानरं वैश्वदेवमुत्पूतशुभं सत्यौजाः सहोऽसि सहमानमसि सहस्वारातीः सहस्वारातीयतः सहस्व पृतनाः सहस्व पृतन्यतः। सहस्रवीर्यमसि तन्मा जिन्वाऽऽज्यस्याऽऽज्यमसि सत्यस्य सत्यमसि सत्यायुः॥१॥

असि सत्यशुष्ममसि सत्येन त्वाऽभि घोरयामि तस्य ते भक्षीय पञ्चानां त्वा वातानां यन्त्राय धर्त्राय गृह्णामि पञ्चानां त्वर्तूनां यन्त्राय धर्त्राय गृह्णामि पञ्चानां त्वा दिशां यन्त्राय धर्त्राय गृह्णामि पञ्चानां त्वा पञ्चजनानां यन्त्राय धर्त्राय गृह्णामि चरोस्त्वा पञ्चबिलस्य यन्त्राय धर्त्राय गृह्णामि ब्रह्मणस्त्वा तेजसे यन्त्राय धर्त्राय गृह्णामि क्षत्रस्य त्वौजसे यन्त्राय॥२॥

धर्त्राय गृह्णामि विशे त्वा यन्त्राय धर्त्राय गृह्णामि सुवीर्याय त्वा गृह्णामि सुप्रजास्त्वाय त्वा गृह्णामि रायस्पोषाय त्वा गृह्णामि ब्रह्मवर्चसाय त्वा गृह्णामि भूरस्माकं हविर्देवानामाशिषो यजमानस्य देवानां त्वा देवताभ्यो गृह्णामि कामाय त्वा गृह्णामि॥३॥

सत्यायुरोजसे यन्त्राय त्रयस्त्रिंशच्च॥१॥ [१]

ध्रुवोऽसि ध्रुवोऽहं संजातेषु भूयासं धीरश्चेत्ता वसुविदुग्नोऽस्युग्नोऽहं संजातेषु भूयासमुग्रश्चेत्ता वसुविदभिभूरस्यभिभूरहं संजातेषु भूयासमभिभूश्चेत्ता वसुविद्युनज्मि त्वा ब्रह्मणा दैव्येन हव्यायास्मै वोढवे जातवेदः। इन्धानास्त्वा सुप्रजसः सुवीरा ज्योगर्जीवेम बलिहृतो वयं ते॥ यन्मे अग्ने अस्य यज्ञस्य रिष्यात्॥४॥

यद्वा स्कन्दादाज्यस्योत विष्णो। तेन हन्मि सपत्नं दुर्मरायुमेनं दधामि निर्ऋत्या उपस्थे। भूर्भुवः सुवरुच्छुष्मो अग्ने यजमानायैधि निशुष्मो अभिदासते। अग्ने देवैर्द्ध मन्विद्ध

मन्द्रजिह्वामर्त्यस्य ते होतमूर्धन्ना जिघर्मि रायस्पोषाय सुप्रजास्त्वाय सुवीर्याय मनोऽसि प्राजापत्यं मनसा मा भूतेनाऽऽविश वागस्येन्द्री संपलक्षयणी॥५॥

वाचा मैन्द्रियेणाऽऽविश वसन्तमृतूनां प्रीणामि स मा प्रीतः प्रीणातु ग्रीष्ममृतूनां प्रीणामि स मा प्रीतः प्रीणातु वर्षा ऋतूनां प्रीणामि ता मा प्रीताः प्रीणन्तु शरदमृतूनां प्रीणामि सा मा प्रीता प्रीणातु हेमन्तशिशिरावृतूनां प्रीणामि तौ मा प्रीतौ प्रीणीतामग्नीषोमयोरहं देवयज्यया चक्षुष्मान् भूयासमग्नेरहं देवयज्ययात्रादो भूयास॥६॥

दधिर्स्यदब्धो भूयासमुं दभेयमग्नीषोमयोरहं देवयज्यया वृत्रहा भूयासमिन्द्राग्नेयोरहं देवयज्ययैन्द्रियाव्यत्रादो भूयासमिन्द्रस्याहं देवयज्ययैन्द्रियावी भूयासं महेन्द्रस्याहं देवयज्यया जेमानं महिमानं गमेयमग्नेः स्विष्टकृतोऽहं देवयज्ययाऽऽयुष्मान् यजेनं प्रतिष्ठां गमेयम्॥७॥

रिष्यात् सपलक्षयण्यत्रादो भूयासः षड्विंशच्च॥२॥ [२]

अग्निर्मा दुरिष्टात् पातु सविताऽघशःसाद्यो मेऽन्ति दूरैऽरातीयति तमेतेन जेषः सुरुपवर्षवर्ण एहीमान् भद्रान् दुर्याः अभ्येहि मामनुव्रता न्यु शीर्षाणि मृद्धमिड एह्यदित एहि सरस्वत्येहि रन्तिरसि रमन्तिरसि सूनर्यसि जुष्टे जुष्टि तेऽशीयोपहृत उपह्वं॥८॥

तेऽशीय सा मे सत्याशीरस्य यज्ञस्य भूयादरेडता मनसा तच्छ्लेकेयं यज्ञो दिवः रोहतु यज्ञो दिव गच्छतु यो देवानः पन्थास्तेन यज्ञो देवाः अप्यैत्वस्मास्विन्द्र इन्द्रियं दधात्वस्मात्राय उत यज्ञाः संचन्तामस्मासु सन्त्वाशिषः सा नः प्रिया सुप्रतूर्तिर्मघोनी जुष्टिरसि जुषस्व नो जुष्टा नः॥९॥

असि जुष्टि ते गमेयं मनो ज्योतिर्जुषतामाज्यं विच्छिन्नं यज्ञः समिमं दधातु बृहस्पतिस्तनुतामिमं नो विश्वे देवा इह मादयन्ताम्॥ ब्रध्न पिन्वस्व ददतो मे मा क्षायि कुर्वतो मे मोषदसत् प्रजापतेर्भागोऽस्यूर्जस्वान् पर्यस्वान् प्राणापानौ मे पाहि समानव्यानौ मे पाह्युदानव्यानौ मे पाह्यक्षितोऽस्यक्षित्यै त्वा मा मे क्षेष्टा अमुत्रामुष्मिन् लोके॥१०॥

उपह्वं जुष्टा नस्त्वा षट् च॥३॥ [३]

बर्हिषोऽहं देवयज्यया प्रजावान् भूयासं नराशःसंस्याहं देवयज्यया पशुमान् भूयासमग्नेः स्विष्टकृतोऽहं देवयज्ययाऽऽयुष्मान् यजेनं प्रतिष्ठां गमेयमग्नेरहमुज्जितिमनूजैषः सोमस्याहमुज्जितिमनूजैषमग्नेरहमुज्जितिमनूजैषमग्नीषोमयोरहमुज्जितिमनूजैषमिन्द्राग्नेयोरहमुज्जिति-

मनूञ्जेषमिन्द्रस्याहम्॥११॥

उञ्जितिमनूञ्जेषं महेन्द्रस्याहमुञ्जितिमनूञ्जेषमग्नेः स्विष्टकृतोऽहमुञ्जितिमनूञ्जेषं वाजस्य मा प्रसवेनौद्वाभेणोदग्रभीत्। अथा सपत्ना५ इन्द्रो मे निग्राभेणाधरा५ अकः॥ उद्वाभं च निग्राभं च ब्रह्म देवा अवीवृधन्। अथा सपत्नानिन्द्राग्नी मे विषूचीनान्व्यस्यताम्॥ एमा अंगमन्नाशिषो दोहकामा इन्द्रवन्तः॥१२॥

वनामहे धुक्षीमहि प्रजामिषम्॥ रोहितेन त्वाऽग्निर्देवतां गमयतु हरिभ्यां त्वेन्द्रो देवतां गमयत्वेतंशेन त्वा सूर्यो देवतां गमयतु वि ते मुञ्चामि रशना वि रश्मीन् वि योक्त्रा यानि परिचर्तनानि धत्तादस्मासु द्रविणं यच्च भद्रं प्र णो ब्रूताद्वागधान् देवतांसु॥ विष्णोः शंयोरहं देवयज्यया यज्ञेन प्रतिष्ठां गमेय५ सोमस्याहं देवयज्यया॥१३॥

सुरेता रेतो धिषीय त्वष्टुरहं देवयज्यया पशूना५ रूपं पुषेयं देवानां पत्नीरग्निर्गृहपतिर्यज्ञस्य मिथुनं तयोरहं देवयज्यया मिथुनेन प्र भूयासं वेदोऽसि वित्तिरसि विदेय कर्मासि करुणमसि क्रियास५ सनिरसि सनितासि सनेयं घृतवन्तं कुलयिन५ रायस्पोष५ सहस्रिणं वेदो ददातु वाजिनम्॥१४॥

इन्द्रस्याहमिन्द्रवन्तः सोमस्याहं देवयज्यया चतुश्चत्वारि५शच्च॥४॥ [४]

आ प्यायतां ध्रुवा घृतेन यज्ञंयज्ञं प्रति देवयज्यः। सूर्याया ऊधोऽदित्या उपस्थं उरुधारा पृथिवी यज्ञे अस्मिन्॥ प्रजापतेर्विभान्नामं लोकस्तस्मिंस्त्वा दधामि सह यजमानेन सदसि सन्मे भूयाः सर्वमसि सर्वं मे भूयाः पूर्णमसि पूर्णं मे भूया अक्षितमसि मा मे क्षेष्टाः प्राच्या दिशि देवा ऋत्विजो मार्जयन्तां दक्षिणायां॥१५॥

दिशि मासाः पितरो मार्जयन्तां प्रतीच्या दिशि गृहाः पशवो मार्जयन्तामुदीच्या दिश्याप ओषधयो वनस्पतयो मार्जयन्तामूर्ध्वाया दिशि यज्ञः संवत्सरो यज्ञपतिर्मार्जयन्तां विष्णोः क्रमोऽस्यभिमातिहा गायत्रेण छन्दसा पृथिवीमनु वि क्रमे निर्भक्तः स यं द्विष्मो विष्णोः क्रमोऽस्यभिशस्तिहा त्रैष्टुभेन छन्दसाऽन्तरिक्षमनु वि क्रमे निर्भक्तः स यं द्विष्मो विष्णोः क्रमोऽस्यरातीयतो हन्ता जागतेन छन्दसा दिवमनु वि क्रमे निर्भक्तः स यं द्विष्मो विष्णोः क्रमोऽसि शत्रूयतो हन्ताऽऽनुष्टुभेन छन्दसा दिशोऽनु वि क्रमे निर्भक्तः

स यं द्विष्मः॥१६॥

दक्षिणायां द्विष्मो विष्णोरेकात्रिंशच्च॥५॥ [५]

अगन्म सुवः सुवरगन्म संदशस्ते मा छित्सि यत्ते तपस्तस्मै ते माऽऽवृक्षि सुभूरसि
श्रेष्ठो रश्मीनामायुर्धा अस्यायुर्मै धेहि वर्चोधा असि वर्चो मयि धेहीदमहममुं भ्रातृव्यमाभ्यो
दिग्भ्योऽस्यै दिवोऽस्मादन्तरिक्षादस्यै पृथिव्या अस्मादन्नाद्यान्निर्भजामि निर्भक्तः स यं
द्विष्मः॥१७॥

सं ज्योतिषाऽभूवमैन्द्रीमावृतमन्वावर्ते समहं प्रजया सं मया प्रजा समहं रायस्पोषेण
सं मया रायस्पोषः समिद्धो अग्ने मे दीदिहि समेद्धा ते अग्ने दीद्यासं वसुमान् यज्ञो
वसीयान् भूयासमग्न आयूषि पवस् आ सुवोर्जमिषं च नः। आरे बाधस्व दुच्छुनाम्॥
अग्ने पवस्व स्वपां अस्मे वर्चः सुवीर्यम्॥१८॥

दधत् पोषं रयिं मयि। अग्ने गृहपते सुगृहपतिरहं त्वया गृहपतिना भूयासं
सुगृहपतिर्मया त्वं गृहपतिना भूयाः शतं हिमास्तामाशिषमा शासे तन्तवे ज्योतिष्मतीं
तामाशिषमाशासेऽमुष्मे ज्योतिष्मतीं कस्त्वा युनक्ति स त्वा विमुञ्चत्वग्नं व्रतपते व्रतमचारिषं
तदशकं तन्मैऽराधि यज्ञो बभूव स आ॥१९॥

बभूव स प्र जज्ञे स वावृधे। स देवानामधिपतिर्बभूव सो अस्मां अधिपतीन्
करोतु वयं स्याम पतयो रयीणाम्॥ गोमां अग्नेऽर्विमां अश्वो यज्ञो नृवत्सखा
सदमिदंप्रमृष्यः। इडावां एषो असुर प्रजावान् दीर्घो रयिः पृथुबुध्नः सभावान्॥२०॥

द्विष्मः सुवीर्यं स आ पञ्चत्रिंशच्च॥६॥ [६]

यथा वै संमृतसोमा एवं वा एते संमृतयज्ञा यदशपूर्णमासौ कस्य वाहं देवा
यज्ञमा गच्छन्ति कस्य वा न बहूनां यजमानानां यो वै देवताः पूर्वः परिगृह्णाति
स एनाः श्वो भूते यंजत एतद्वै देवानांमायतनं यदाहवनीयोऽन्तराग्नी पशूनां गार्हपत्यो
मनुष्याणामन्वाहार्यपचनः पितृणामग्निं गृह्णाति स्व एवायतने देवताः परि॥२१॥

गृह्णाति ताः श्वो भूते यंजते व्रतेन वै मेध्योऽग्निर्व्रतपतिर्ब्राह्मणो व्रतभृद् व्रतमुपैष्यन्
ब्रूयादग्ने व्रतपते व्रतं चरिष्यामीत्यग्निर्वै देवानां व्रतपतिस्तस्मां एव प्रतिप्रोच्यं
व्रतमालभते बर्हिषा पूर्णमासे व्रतमुपैति वत्सैरमावास्यायामेतद्धेतयोरायतनमुपस्तीर्यः

पूर्वश्चाग्निरपरश्चेत्याहुर्मनुष्याः॥२२॥

इत्वा उपस्तीर्णमिच्छन्ति किमु देवा येषां नवावसानमुपास्मिञ्चो यक्ष्यमाणे देवता वसन्ति य एवं विद्वानग्निमुपस्तृणाति यजमानेन ग्राम्याश्च पशवोऽवरुध्या आरण्याश्चेत्याहुर्यद्ग्राम्यानुपवसति तेन ग्राम्यानव रुन्धे यदारण्यस्याश्जाति तेनारण्यान् यदनाश्वानुपवसेत् पितृदेवत्यः स्यादारण्यस्याश्जातीन्द्रियं॥२३॥

वा आरण्यमिन्द्रियमेवाऽऽत्मन् धत्ते यदनाश्वानुपवसेत् क्षोधुकः स्याद्यदशजीयाद्बुद्धाऽस्य पशून्भिमन्येतापाऽश्जाति तन्नेवाशितं नेवानशितं न क्षोधुको भवति नास्य रुद्रः पशून्भिमन्यते वज्रो वै यज्ञः क्षुत्खलु वै मनुष्यस्य भ्रातृव्यो यदनाश्वानुपवसति वज्रैणैव साक्षात्क्षुधं भ्रातृव्यं हन्ति॥२४॥

परि मनुष्या इन्द्रियं साक्षात् त्रीणि च॥७॥ [७]

यो वै श्रद्धामनारभ्य यज्ञेन यजते नास्येष्टाय श्रद्धधतेऽपः प्र णयति श्रद्धा वा आपः श्रद्धामेवाऽऽरभ्य यज्ञेन यजत उभयैऽस्य देवमनुष्या इष्टाय श्रद्धधते तदाहुरति वा एता वत्रन्नेदन्त्यति वाचं मनो वावैता नाति नेदन्तीति मनसा प्र णयतीयं वै मनः॥२५॥

अनयैवेनाः प्र णयत्यस्कन्नहविर्भवति य एवं वेद यज्ञायुधानि संभरति यज्ञो वै यज्ञायुधानि यज्ञमेव तत्संभरति यदेकमेकं संभरेत् पितृदेवत्यानि स्युर्यत् सह सर्वाणि मानुषाणि द्वेद्वे संभरति याज्यानुवाक्ययोरेव रूपं करोत्यथो मिथुनमेव यो वै दशं यज्ञायुधानि वेदं मुखतोऽस्य यज्ञः कल्पते स्फ्यः॥२६॥

च कपालानि चाग्निहोत्रहवणी च शूर्पं च कृष्णाजिनं च शम्यां चोलूखलं च मुसलं च दृषच्चोपला चैतानि वै दशं यज्ञायुधानि य एवं वेद मुखतोऽस्य यज्ञः कल्पते यो वै देवेभ्यः प्रतिप्रोच्य यज्ञेन यजते जुषन्तेऽस्य देवा हव्यं हविर्निरूप्यमाणमभि मन्त्रयेताग्निं होतांरमिह तं हुव इति॥२७॥

देवेभ्य एव प्रतिप्रोच्य यज्ञेन यजते जुषन्तेऽस्य देवा हव्यमेष वै यज्ञस्य ग्रहो गृहीत्वैव यज्ञेन यजते तद्दित्वा वाचं यच्छति यज्ञस्य धृत्या अथो मनसा वै प्रजापतिर्यज्ञमंतनुत मनसैव तद्यज्ञं तनुते रक्षसांमनन्ववचाराय यो वै यज्ञं योग आगते युनक्ति युक्ते युञ्जानेषु कस्त्वा युनक्ति स त्वा युनक्तित्याह प्रजापतिर्वै कः प्रजापतिनैवेन युनक्ति

युक्ते युञ्जानेषु॥२८॥

वै मनः स्फ्य इति युनक्तेकादश च॥८॥

प्रजापतिर्यज्ञानसृजताग्निहोत्रं चाग्निष्टोमं च पौर्णमासीं चोक्थ्यं चामावास्यां चातिरात्रं च तानुदमिमीत् यावदग्निहोत्रमासीत् तावानग्निष्टोमो यावती पौर्णमासी तावानुक्थ्यो यावत्यमावास्यां तावानतिरात्रो य एवं विद्वानग्निहोत्रं जुहोति यावदग्निष्टोमेनोपाप्नोति तावदुपाऽऽप्नोति य एवं विद्वान् पौर्णमासीं यजते यावदुक्थ्येनोपाप्नोति॥२९॥

तावदुपाऽऽप्नोति य एवं विद्वानमावास्यां यजते यावदतिरात्रेणोपाप्नोति तावदुपाऽऽप्नोति परमेष्ठिनो वा एष यज्ञोऽग्रं आसीत् तेन स परमां काष्ठामगच्छत् तेन प्रजापतिं निरवासाययत् तेन प्रजापतिः परमां काष्ठामगच्छत् तेनेन्द्रं निरवासाययत् तेनेन्द्रः परमां काष्ठामगच्छत् तेनाग्नीषोमौ निरवासाययत् तेनाग्नीषोमौ परमां काष्ठामगच्छतां यः॥३०॥

एवं विद्वान् दर्शपूर्णमासौ यजते परमामेव काष्ठां गच्छति यो वै प्रजातेन यज्ञेन यजते प्र प्रजयां पशुभिर्मिथुनैर्जायते द्वादश मासाः संवत्सरो द्वादश द्वन्द्वानि दर्शपूर्णमासयोस्तानि संपाद्यानीत्याहुर्वत्सं चौपावसृजत्युखां चाधि श्रयत्यव च हन्ति दृषदौ च समाहृत्यधि च वपते कपालानि चोप दधाति पुरोडाशं च॥३१॥

अधिश्रयत्याज्यं च स्तम्बयजुश्च हरत्यभि च गृह्णाति वेदिं च परिगृह्णाति पत्नीं च सं नह्यति प्रोक्षणीश्चाऽऽसादयत्याज्यं चैतानि वै द्वादश द्वन्द्वानि दर्शपूर्णमासयोस्तानि य एव संपाद्य यजते प्रजातेनैव यज्ञेन यजते प्र प्रजयां पशुभिर्मिथुनैर्जायते॥३२॥

उक्थ्येनोपाप्नोत्यगच्छतां यः पुरोडाशं च चत्वारिंशच्च॥९॥

ध्रुवोऽसि ध्रुवोऽहः संजातेषु भूयासमित्याह ध्रुवानेवैनान् कुरुत उग्रोऽस्युग्रोऽहः संजातेषु भूयासमित्याहाप्रतिवादिन एवैनान्कुरुतेऽभिभूरस्यभिभूरहः संजातेषु भूयासमित्याह य एवैनं प्रत्युत्पिपीते तमुपास्यते युनज्मि त्वा ब्रह्मणा दैव्येनेत्याहैष वा अग्रेर्योगस्तेन॥३३॥

एवैनं युनक्ति यज्ञस्य वै समृद्धेन देवाः सुवर्गं लोकमायन् यज्ञस्य व्यृद्धेनासुरान् पराभावयन् यन्मै अग्रे अस्य यज्ञस्य रिष्यादित्याह यज्ञस्यैव तत्समृद्धेन यजमानः सुवर्गं लोकमैति यज्ञस्य व्यृद्धेन भ्रातृव्यान् परां भावयत्यग्निहोत्रमेताभिव्याहंतीभिरुप

सादयेद्यज्ञमुखं वा अग्निहोत्रं ब्रह्मैता व्याहृतयो यज्ञमुख एव ब्रह्म॥३४॥

कुरुते संवत्सरे पर्यागत एताभिरेवोपसादयेद् ब्रह्मणैवोभयतः संवत्सरं परिगृह्णाति दर्शपूर्णमासौ चातुर्मास्यान्यालभमान एताभिर्व्याहृतीभिर् हुवीःप्यासादयेद्यज्ञमुखं वै दर्शपूर्णमासौ चातुर्मास्यानि ब्रह्मैता व्याहृतयो यज्ञमुख एव ब्रह्म कुरुते संवत्सरे पर्यागत एताभिरेवासादयेद् ब्रह्मणैवोभयतः संवत्सरं परिगृह्णाति यद्वै यज्ञस्य साम्ना क्रियते राष्ट्रं॥३५॥

यज्ञस्याऽऽशीर्गच्छति यदृचा विशं यज्ञस्याऽऽशीर्गच्छत्यथं ब्राह्मणोऽनाशीर्केण यज्ञेन यजते सामिधेनीरनुवक्ष्यन्नेता व्याहृतीः पुरस्तादध्याद् ब्रह्मैव प्रतिपदं कुरुते तथा ब्राह्मणः साशीर्केण यज्ञेन यजते यं कामयेत् यजमानं भ्रातृव्यमस्य यज्ञस्याऽऽशीर्गच्छेदिति तस्यैता व्याहृतीः पुरोऽनुवाक्यायां दध्याद् भ्रातृव्यदेवत्यां वै पुरोऽनुवाक्यां भ्रातृव्यमेवास्यं यज्ञस्य॥३६॥

आशीर्गच्छति यान् कामयेत् यजमानान्स्समावत्येनान् यज्ञस्याऽऽशीर्गच्छेदिति तेषामेता व्याहृतीः पुरोऽनुवाक्यायां अर्धर्चं एकां दध्याद्याज्यायै पुरस्तादेकां याज्यायां अर्धर्चं एकां तथैनान्स्समावती यज्ञस्याऽऽशीर्गच्छति यथा वै पर्जन्यः सुवृष्टं वर्षत्येवं यज्ञो यजमानाय वर्षति स्थलंयोदकं परिगृह्णन्त्याशिषां यज्ञं यजमानः परिगृह्णाति मनोऽसि प्राजापत्यं॥३७॥

मनसा मा भूतेनाऽऽविशेत्याहु मनो वै प्राजापत्यं प्राजापत्यो यज्ञो मन एव यज्ञमात्मन् धत्ते वागस्यैन्द्री संपलक्षयणी वाचा मैन्द्रियेणाऽऽविशेत्याहैन्द्री वै वाग्वाचमेवैन्द्रीमात्मन् धत्ते॥३८॥

तेनैव ब्रह्म राष्ट्रमेवास्यं यज्ञस्यं प्राजापत्यं षड्विंशच्च॥१०॥

यो वै संसदशं प्रजापतिं यज्ञमन्वायत्तं वेदं प्रति यज्ञेन तिष्ठति न यज्ञाद् भ्रंशत् आ श्रावयेति चतुरक्षरमस्तु श्रौषडिति चतुरक्षरं यजेति द्व्यक्षरं ये यजामह इति पञ्चाक्षरं द्व्यक्षरो वषट्कार एष वै संसदशः प्रजापतिर्यज्ञमन्वायत्तो य एवं वेदं प्रति यज्ञेन तिष्ठति न यज्ञाद् भ्रंशते यो वै यज्ञस्य प्रायणं प्रतिष्ठाम्॥३९॥

उदयनं वेदं प्रतिष्ठितेनारिष्टेन यज्ञेन सङ्स्थां गच्छत्या श्रावयास्तु श्रौषड्यज्ञं ये यजामहे वषट्कार एतद्वै यज्ञस्य प्रायणमेषा प्रतिष्ठैतदुदयनं य एवं वेदं प्रतिष्ठितेनारिष्टेन

यज्ञेन सङ्स्थां गच्छति यो वै सूनृतायै दोहं वेदं दुह एवेनां यज्ञो वै सूनृताऽ-
ऽश्रावयेत्येवैनामह्वदस्तु॥४०॥

श्रौषडित्युपावांसाग्यजेत्युदनेषीधे यजामह इत्युपांसदद्वपद्वारेण दोग्ध्येष वै सूनृतायै
दोहो य एवं वेदं दुह एवेनां देवा वै सत्रमांसत तेषां दिशोऽदस्यन्त एतामार्द्रां पङ्क्तिमपश्यन्ना
श्रावयेति पुरोवातमजनयन्नस्तु श्रौषडित्यभ्रः समप्लावयन् यजेति विद्युतम्॥४१॥

अजनयन् ये यजामह इति प्रावरण्यन्नभ्यस्तनयन् वषट्कारेण ततो वै तेभ्यो दिशः
प्राप्यायन्त य एवं वेद प्रास्मै दिशः प्यायन्ते प्रजापतिं त्वेवेदं प्रजापतिस्त्वेवेदं यं
प्रजापतिर्वेदं स पुण्यो भवत्येष वै छन्दस्यः प्रजापतिरा श्रावयास्तु श्रौषड्यज ये यजामहे
वषट्कारो य एवं वेद पुण्यो भवति वसन्तम्॥४२॥

ऋतूनां प्रीणामीत्याहुतवो वै प्रयाजा ऋतूनेव प्रीणाति तैऽस्मै प्रीता यथापूर्वं
कल्पन्ते कल्पन्तेऽस्मा ऋतवो य एवं वेदाग्नीषोमयोरहं देवयज्यया चक्षुष्मान्
भूयासमित्याहाग्नीषोमाभ्यां वै यज्ञश्चक्षुष्मान् ताभ्यामेव चक्षुरात्मन् धत्तेऽग्रेरहं
देवयज्ययान्नादो भूयासमित्याहाग्निर्वै देवानामन्नादस्तेनैव॥४३॥

अन्नाद्यमात्मन् धत्ते दब्धिरस्यदब्धो भूयासमुं दंभेयमित्याहेतया वै दब्ध्या
देवा असुरानदभ्रुवन् तयैव भ्रातृव्यं दभ्रोत्यग्नीषोमयोरहं देवयज्यया वृत्रहा
भूयासमित्याहाग्नीषोमाभ्यां वा इन्द्रो वृत्रमहन् ताभ्यामेव भ्रातृव्यं स्तृणुत इन्द्राग्नियोरहं
देवयज्ययैन्द्रियाव्यन्नादो भूयासमित्याहेन्द्रियाव्यैवान्नादो भवतीन्द्रस्य॥४४॥

अहं देवयज्ययैन्द्रियावी भूयासमित्याहेन्द्रियाव्यैव भवति महेन्द्रस्याहं देवयज्यया जेमानं
महिमानं गमेयमित्याह जेमानमेव महिमानं गच्छत्यग्नेः स्विष्टकृतोऽहं देवयज्ययाऽऽयुष्मान्
यज्ञेन प्रतिष्ठां गमेयमित्याहायुरेवात्मन् धत्ते प्रति यज्ञेन तिष्ठति॥ 45॥

प्रतिष्ठामह्वदस्तु विद्युतं वसन्तमेवेन्द्रस्याऽष्टात्रिंशच्च॥11॥ [११]

इन्द्रं वो विश्वतस्परि हवामहे जनैभ्यः। अस्माकमस्तु केवलः॥ इन्द्रं नरो नेमधिता
हवन्ते यत्पार्या युनजते धियस्ताः। शूरो नृपाता शवंसश्चकान आ गोमति ब्रजे भञ्जा
त्वं नः॥ इन्द्रियाणि शतक्रतो या ते जनैषु पञ्चसु। इन्द्र तानि त आ वृणे॥ अनु ते
दायि मह इन्द्रियाय सत्रा ते विश्वमनु वृत्रहत्यै। अनु॥४६॥

क्षत्रमनु सहो यजत्रेन्द्र देवेभिरनु ते नृषहो॥ आ यस्मिन्त्सुत वांसवास्तिष्ठन्ति
स्वारुहो यथा। ऋषिर्ह दीर्घश्रुतम् इन्द्रस्य घर्मो अतिथिः॥ आमासु पक्वमैरय आ
सूर्यः रोहयो दिवि। घर्मं न सामन्तपता सुवृक्तिभिर्जुष्टं गिर्वणसे गिरः॥ इन्द्रमिद्राथिनो
बृहदिन्द्रमर्केभिरर्किणः। इन्द्रं वाणीरनूषत॥ गायन्ति त्वा गायत्रिणः॥४७॥

अर्चन्त्युर्कमर्किणः। ब्रह्माणस्त्वा शतक्रतुवुद्धः शमिव येमिरे॥ अहोमुचे प्र भरेमा
मनीषामोषिष्ठदात्रे सुमतिं गृणानाः। इदमिन्द्र प्रति हव्यं गृभाय सत्याः संतु यजमानस्य
कामाः॥ विवेष यन्मा धिषणा जजान स्तवै पुरा पार्यादिन्द्रमहः। अहंसो यत्र पीपरद्यथा
नो नावेव यान्तमुभयै हवन्ते॥ प्र सम्राजं प्रथममध्वराणाम्॥४८॥

अहोमुचं वृषभं यज्ञियानाम्। अपां नपातमश्विना हयन्तमस्मिन्नर इन्द्रियं धत्तमोजः॥
वि न इन्द्र मृधो जहि नीचा यच्छ पृतन्यतः। अधस्पदं तमो कृधि यो
अस्मा अंभिदासति॥ इन्द्रं क्षत्रमभि वाममोजोऽजायथा वृषभ चर्षणीनाम्। अपानुदो
जनममित्रयन्तमुरु देवेभ्यो अकृणोरु लोकम्॥ मृगो न भीमः कुचरो गिरिष्ठाः परावतः॥४९॥

आ जंगामा परस्याः। सूक्तं सृशायं पविमिन्द्र तिग्मं वि शत्रून् ताढि वि
मृधो नुदस्व॥ वि शत्रून् वि मृधो नुद वि वृत्रस्य हनू रुज। वि मन्युमिन्द्र भामितो-
ऽमित्रस्याभिदासतः॥ त्रातारमिन्द्रमवितारमिन्द्रः हवेहवे सुहवः शूरमिन्द्रम्। हुवे नु शक्रं
पुरुहूतमिन्द्रः स्वस्ति नो मघवा धात्विन्द्रः॥ मा ते अस्याम्॥५०॥

सहसावन् परिष्ठावघायं भूम हरिवः परादै। त्रायस्व नोऽवृकेभिर्वरूथैस्तवं प्रियासः
सूरिषु स्याम्॥ अनवस्ते रथमश्वाय तक्षन् त्वष्टा वज्रं पुरुहूत द्युमन्तम्। ब्रह्माण इन्द्रं
महयन्तो अर्केरवर्धयन्नहये हन्त्वा उ॥ वृष्णे यत् ते वृषणो अर्कमर्चानिन्द्र ग्रावाणो
अदितिः सजोषाः। अनुश्वासो ये पवयोऽरथा इन्द्रेपिता अभ्यवर्तन्त दस्यून्॥५१॥

वृत्रहत्येऽनु गायत्रिणोऽध्वराणां परावतोऽस्यामष्टाचत्वारिंशच्च॥१२॥ [१२]

॥सप्तमः प्रश्नः॥

॥तैत्तिरीयसंहितायां प्रथमकाण्डे सप्तमः प्रश्नः॥

तैत्तिरीयसंहितायां प्रथमकाण्डे सप्तमप्रश्नप्रारम्भः। हरिः ओम्। पाकयज्ञं वा अन्वाहिताग्नेः पशव उप तिष्ठन्त इडा खलु वै पाकयज्ञः सैषान्तरा प्रयाजानूयाजान् यजमानस्य लोकेऽवहिता तामाहि्यमाणामभि मन्त्रयेत् सुरूपवर्षवर्ण एहीति पशवो वा इडा पशून्वोप ह्वयते यज्ञं वै देवा अदुहन् यज्ञोऽसुराः अदुहत् तेऽसुरा यज्ञदुग्धाः पराऽभवन् यो वै यज्ञस्य दोहं विद्वान्॥१॥

यजतेऽप्यन्यं यजमानं दुहे सा मे सत्याऽऽशीरस्य यज्ञस्य भूयादित्याहुष वै यज्ञस्य दोहस्तेनैवेन दुहे प्रत्ता वै गौर्दुहे प्रत्तेडा यजमानाय दुह एते वा इडाये स्तना इडोपहृतेति वायुर्वृश्चो यरहि होतेडामुपह्वयेत् तरहि यजमानो होतारमीक्षमाणो वायुं मनसा ध्यायेत्॥२॥

मात्रे वृश्चमुपावसृजति सर्वेण वै यज्ञेन देवाः सुवर्णं लोकमायन् पाकयज्ञेन मनुरश्राम्यत्सेडा मनुमुपावर्तत तान्देवासुरा व्यह्वयन्त प्रतीचीं देवाः पराचीमसुराः सा देवानुपावर्तत पशवो वै तद्देवानवृणत पशवोऽसुरानजहुर्य कामयेतापशुः स्यादिति पराचीं तस्येडामुपह्वयेतापशुरेव भवति यं॥३॥

कामयेत पशुमान्स्यादिति प्रतीचीं तस्येडामुपह्वयेत पशुमानेव भवति ब्रह्मवादिनो वदन्ति स त्वा इडामुपह्वयेत् य इडामुपहूयात्मानमिडांयामुपह्वयेतेति सा नः प्रिया सुप्रतूर्तिर्मघोनीत्याहेडामेवोपहूयाऽऽत्मानमिडांयामुप ह्वयते व्यस्तमिव वा एतद्यज्ञस्य यदिडां सामि प्राश्नन्ति॥४॥

सामि मार्जयन्त एतत् प्रति वा असुराणां यज्ञो व्यच्छिद्यत् ब्रह्मणा देवाः समदधुर्बृहस्पतिस्तनुतामिमं न इत्याह ब्रह्म वै देवानां बृहस्पतिर्ब्रह्मणैव यज्ञः संदधाति विच्छिन्नं यज्ञः समिमं दधात्वित्याह संतत्ये विश्वे देवा इह मादयन्तामित्याह संतत्येव यज्ञं देवेभ्योऽनु दिशति यां वै॥५॥

यज्ञे दक्षिणां ददाति तामस्य पशवोऽनु संक्रामन्ति स एष ईजानोऽपशुर्भावुको यजमानेन खलु वै तत्कार्यमित्याहुयथा देवत्रा दत्तं कुर्वीतात्मन् पशून् रमयेतेति ब्रध्न

पिन्वस्वेत्याह यज्ञो वै ब्रध्नो यज्ञमेव तन्महयत्यथो देवत्रैव दत्तं कुरुत आत्मन् पशून् रमयते ददतो मे मा क्षायीत्याहाक्षितिमेवोपैति कुर्वतो मे मोप दसदित्याह भूमानमेवोपैति॥६॥

विद्वान्याये च प्राश्नन्ति यां वै म एकात्रविंशतिश्च॥१॥ [१]

सः श्रवा ह सौवर्चनसस्तुमिञ्जमौपोदितिमुवाच यत्सत्रिणां होताऽभूः कामिडामुपाह्वा इति तामुपाह्वा इति होवाच या प्राणेन देवान् दाधार व्यानेन मनुष्यान्पानेन पितृनिर्ति छिनत्ति सा न छिनत्ती (३) इति छिनत्तीति होवाच शरीरं वा अस्यै तदुपाह्वा इति होवाच गौर्वै॥७॥

अस्यै शरीरं गां वाव तौ तत्पर्यवदतां या यज्ञे दीयते सा प्राणेन देवान् दाधार यया मनुष्यां जीवन्ति सा व्यानेन मनुष्यान् यां पितृभ्यो घ्नन्ति साऽपानेन पितृन् य एवं वेद पशुमान् भवत्यथ वै तामुपाह्वा इति होवाच या प्रजाः प्रभवन्तीः प्रत्याभवतीत्यन्नं वा अस्यै तत्॥८॥

उपाह्वा इति होवाचौषधयो वा अस्या अन्नमौषधयो वै प्रजाः प्रभवन्तीः प्रत्या भवन्ति य एवं वेदान्नादो भवत्यथ वै तामुपाह्वा इति होवाच या प्रजाः पराभवन्तीरनुगृह्णाति प्रत्याभवन्तीर्गृह्णातीति प्रतिष्ठां वा अस्यै तदुपाह्वा इति होवाचेयं वा अस्यै प्रतिष्ठा॥९॥

इयं वै प्रजाः पराभवन्तीरनुगृह्णाति प्रत्याभवन्तीर्गृह्णाति य एवं वेद प्रत्येव तिष्ठत्यथ वै तामुपाह्वा इति होवाच यस्यै निक्रमणे घृतं प्रजाः संजीवन्तीः पिबन्तीति छिनत्ति सा न छिनत्ती (३) इति न छिनत्तीति होवाच प्र तु जनयतीत्येष वा इडामुपाह्वा इति होवाच वृष्टिर्वा इडा वृष्ट्यै वै निक्रमणे घृतं प्रजाः संजीवन्तीः पिबन्ति य एवं वेद प्रैव जायतेऽन्नादो भवति॥१०॥

गौर्वा अस्यै तत् प्रतिष्ठाऽह्वा इति विंशतिश्च॥२॥ [२]

परोक्षं वा अन्ये देवा इज्यन्ते प्रत्यक्षमन्ये यद्यजते य एवं देवाः परोक्षमिज्यन्ते तानेव तद्यजति यदन्वाहार्यमाहरत्येते वै देवाः प्रत्यक्षं यद् ब्राह्मणास्तानेव तेन प्रीणात्यथो दक्षिणैवास्त्येषाऽथो यज्ञस्यैव छिद्रमपि दधाति यद्वै यज्ञस्यं क्रूरं यद्विलिष्टं तदन्वाहार्येण॥११॥

अन्वाहरति तदन्वाहार्यस्यान्वाहार्यत्वं देवदूता वा एते यदृत्विजो यदन्वाहार्यमाहरति देवदूतानेव प्रीणाति प्रजापतिर्देवभ्यो यज्ञान् व्यादिशत् स रिरिचानोऽमन्यत् स

एतमन्वाहार्यमभक्तमपश्यत् तमात्मन्नधत् स वा एष प्राजापत्यो यदन्वाहार्यो यस्यैवं विदुषोऽन्वाहार्य आह्रियते साक्षादेव प्रजापतिमृध्नोत्यपरिमितो निरूप्योऽपरिमितः प्रजापतिः प्रजापतेः॥१२॥

आप्त्यै देवा वै यद्यज्ञेऽकुर्वत् तदसुरा अकुर्वत् ते देवा एतं प्राजापत्यमन्वाहार्यमपश्यन् तमन्वाहरन्त ततो देवा अभवन् परासुरा यस्यैवं विदुषोऽन्वाहार्य आह्रियते भवत्यात्मना परास्य भ्रातृव्यो भवति यज्ञेन वा इष्टी पक्वेन पूर्तो यस्यैवं विदुषोऽन्वाहार्य आह्रियते स त्वेवेष्टापूर्तो प्रजापतेर्भागोऽसि॥१३॥

इत्याह प्रजापतिमेव भागधेयेन समर्धयत्यूर्जस्वान् पयस्वानित्याहोर्जमेवास्मिन् पयो दधाति प्राणापानौ मे पाहि समानव्यानौ मे पाहीत्याहाऽऽशिषमेवैतामा शास्तेऽक्षितोऽस्यक्षित्यै त्वा मा मे क्षेष्टा अमुत्रामुष्मिँल्लोक इत्याह क्षीयते वा अमुष्मिँल्लोकेऽन्नमितः प्रदानं ह्यमुष्मिँल्लोके प्रजा उपजीवन्ति यदेवमभिमृशत्यक्षितिमेवेन्द्रमयति नास्यामुष्मिँल्लोकेऽन्नं क्षीयते॥१४॥

अन्वाहार्येण प्रजापतेरसि ह्यमुष्मिँल्लोके पञ्चदश च॥३॥ [३]

बर्हिषोऽहं देवयज्यया प्रजावान् भूयासमित्याह बर्हिषा वै प्रजापतिः प्रजा असृजत् तेनैव प्रजाः सृजते नराशंसस्याहं देवयज्यया पशुमान् भूयासमित्याह नराशंसं वै प्रजापतिः पशून्सृजत् तेनैव पशून्सृजतेऽग्नेः स्विष्टकृतोऽहं देवयज्ययाऽऽयुष्मान् यज्ञेन प्रतिष्ठां गमेयमित्याहाऽऽयुरेवात्मन् धत्ते प्रति यज्ञेन तिष्ठति दर्शपूर्णमासयोः॥१५॥

वै देवा उज्जितिमनूदंजयन् दर्शपूर्णमासाभ्यामसुरानपानुदन्ताग्नेरहमुज्जितिमनूजैषमित्याह दर्शपूर्णमासयोरैव देवतानां यजमान उज्जितिमनूजयति दर्शपूर्णमासाभ्यां भ्रातृव्यानप नुदते वाजवतीभ्यां व्यूहत्यन्नं वै वाजोऽन्नमेवावरुन्धे द्वाभ्यां प्रतिष्ठित्यै यो वै यज्ञस्य द्वौ दोहौ विद्वान् यजत उभयतः॥१६॥

एव यज्ञं दुहे पुरस्ताच्चोपरिष्ठाच्चैष वा अन्यो यज्ञस्य दोह इडांयामन्यो यर्हि होता यजमानस्य नाम गृह्णीयात् तर्हि ब्रूयादेमा अंगमन्नाशिषो दोहंकामा इति सऽस्तुता एव देवतां दुहेऽथो उभयत एव यज्ञं दुहे पुरस्ताच्चोपरिष्ठाच्च रोहितेन त्वाऽग्निर्देवतां गमयत्वित्याहेते वै देवाश्वाः॥१७॥

यजमानः प्रस्तरो यदेतैः प्रस्तरं प्रहरति देवाश्चैरेव यजमानः सुवर्गं लोकं गमयति वि तै मुञ्चामि रशना वि रश्मीनित्याहैष वा अग्नेर्विमोक्तेनैवेनं वि मुञ्चति विष्णोः शंयोरहं दैवयज्यया यज्ञेन प्रतिष्ठां गमेयमित्याह यज्ञो वै विष्णुर्यज्ञ एवान्ततः प्रति तिष्ठति सोमस्याहं दैवयज्यया सुरेताः॥१८॥

रेतो धिषीयेत्याह सोमो वै रेतोधास्तेनैव रेतं आत्मन् धत्ते त्वष्ट्रहं दैवयज्यया पशूनाः रूपं पुषेयमित्याह त्वष्टा वै पशूनां मिथुनानाः रूपकृतेनैव पशूनाः रूपमात्मन् धत्ते देवानां पत्नीरग्निर्गृहपतिर्यज्ञस्य मिथुनं तयोरहं दैवयज्यया मिथुनेन प्र भूयासमित्याहेतस्माद्वै मिथुनात्प्रजापतिर्मिथुनेन॥१९॥

प्राजायत तस्मादेव यजमानो मिथुनेन प्र जायते वेदोऽसि वित्तिरसि विदेयेत्याह वेदेन वै देवा असुराणां वित्तं वेद्यमविन्दन्त तद्वेदस्य वेदत्वं यद्यद् भ्रातृव्यस्याभिध्यायेत् तस्य नाम गृह्णीयात् तदेवास्य सर्वं वृद्धे घृतवन्तं कुलायिनः रायस्पोषः सहस्रिणं वेदो ददातु वाजिनमित्याह प्र सहस्रं पशूनांप्रोत्याऽस्य प्रजायां वाजी जायते य एवं वेद॥२०॥

दृशपूर्णमास्योरुभयतो देवाश्वाः सुरेताः प्रजापतिर्मिथुनेनऽऽप्रोत्यष्टौ च॥४॥ [४]

ध्रुवां वै रिच्यमानां यज्ञोऽनु रिच्यते यज्ञं यजमानो यजमानं प्रजा ध्रुवामाप्यायमानां यज्ञोऽन्वा प्यायते यज्ञं यजमानो यजमानं प्रजा आ प्यायतां ध्रुवा घृतेनेत्याह ध्रुवामेवाऽऽप्याययति तामाप्यायमानां यज्ञोऽन्वा प्यायते यज्ञं यजमानो यजमानं प्रजाः प्रजापतेर्विभान्नमं लोकस्तस्मिंस्त्वा दधामि सह यजमानेनेति॥२१॥

आहायं वै प्रजापतेर्विभान्नमं लोकस्तस्मिन्नेवैनं दधाति सह यजमानेन रिच्यत इव वा एतद्यद्यजते यद्यजमानभागं प्राश्नात्यात्मानमेव प्रीणात्येतावान् वै यज्ञो यावान् यजमानभागो यज्ञो यजमानो यद्यजमानभागं प्राश्नार्तिं यज्ञ एव यज्ञं प्रतिष्ठापयत्येतद्वै सूयवंसः सोदकं यद्वरुहिश्चाऽऽपश्चेतत्॥२२॥

यजमानस्याऽऽयतनं यद्वेदिर्यत् पूर्णपात्रमन्तर्वेदि निनयति स्व एवाऽऽयतने सूयवंसः सोदकं कुरुते सदांसि सन्मै भूया इत्याहाऽऽपो वै यज्ञ आपोऽमृतं यज्ञमेवामृतमात्मन्धत्ते सर्वाणि वै भूतानि व्रतमुपयन्तमनूपं यन्ति प्राच्यां दिशि देवा ऋत्विजो मार्जयन्तामित्याहैष

वै दर्शपूर्णमासयोरवभृथः॥२३॥

यान्येवैनं भूतानि व्रतमुपयन्तमनूपयन्ति तैरेव सहावभृथमवैति विष्णुमुखा वै देवाश्छन्दोभिरिमाल्लोकाननपज्य्यमभ्यजयन् यद्विष्णुक्रमान् क्रमते विष्णुरेव भूत्वा यजमानश्छन्दोभिरिमाल्लोकाननपज्य्यमभि जयति विष्णोः क्रमोऽस्यभिमातिहेत्याह गायत्री वै पृथिवी त्रैष्टुभमन्तरिक्षं जागती द्यौरानुष्टुभीर्दिशश्छन्दोभिरेवेमाल्लोकान् यथापूर्वमभि जयति॥२४॥

इत्येतदवभृथो दिशः सप्त च॥५॥ [५]

अगन्तु सुवः सुवर्गगन्मेत्याह सुवर्गमेव लोकमेति संदशस्ते मा छित्सि यत्ते तपस्तस्मै ते मा वृक्षीत्याह यथायजुरेवैतत् सुभूरसि श्रेष्ठो रश्मीनामायुर्धा अस्यायुर्मै धेहीत्याहाऽऽशिषमेवैतामा शास्ते प्र वा एषोऽस्माल्लोकाच्चवते यः॥२५॥

विष्णुक्रमान् क्रमते सुवर्गाय हि लोकाय विष्णुक्रमाः क्रम्यन्तै ब्रह्मवादिनो वदन्ति स त्वे विष्णुक्रमान् क्रमेत् य इमाल्लोकान् भ्रातृव्यस्य संविद्य पुनरिमं लोकं प्रत्यवरोहेदित्येष वा अस्य लोकस्य प्रत्यवरोहो यदाहेदमहममुं भ्रातृव्यमाभ्यो दिग्भ्योऽस्यै दिव इतीमानेव लोकान्भ्रातृव्यस्य संविद्य पुनरिमं लोकं प्रत्यवरोहति सं॥२६॥

ज्योतिषाऽभूवमित्याहस्मिन्नेव लोके प्रति तिष्ठत्यैन्द्रीमावृतमन्वावर्त इत्याहासौ वा आदित्य इन्द्रस्तस्यैवाऽऽवृतमनु पर्यावर्तते दक्षिणा पर्यावर्तते स्वमेव वीर्यमनु पर्यावर्तते तस्माद्विष्णोर्ध आत्मनो वीर्यावत्तरोऽथो आदित्यस्यैवाऽऽवृतमनु पर्यावर्तते समहं प्रजया सं मया प्रजेत्याहाऽऽशिषम्॥२७॥

एवैतामा शास्ते समिद्धो अग्ने मे दीदिहि समेद्धा तै अग्ने दीद्यासमित्याह यथायजुरेवैतद्वसुमान् युजो वसीयान् भूयासमित्याहाऽऽशिषमेवैतामा शास्ते बहु वै गार्हपत्यस्यान्ते मिश्रमिव चर्यत आग्निपावमानीभ्यां गार्हपत्यमुप तिष्ठते पुनात्येवाग्निं पुनीत आत्मानं द्वाभ्यां प्रतिष्ठित्या अग्ने गृहपत इत्याह॥२८॥

यथायजुरेवैतच्छतं हिमा इत्याह शतं त्वा हेमन्तानिन्धिषीयेति वावैतदाह पुत्रस्य नाम गृह्णात्यन्नादमेवैनं करोति तामाशिषमा शासे तन्तवे ज्योतिष्मतीमिति ब्रूयाद्यस्य पुत्रोऽजातः स्यात् तैजस्व्येवास्य ब्रह्मवर्चसी पुत्रो जायते तामाशिषमा शासेऽमुष्मै

ज्योतिष्मतीमिति ब्रूयाद्यस्य पुत्रः॥२९॥

जातः स्यात् तेजं एवास्मिन् ब्रह्मवर्चसं दधाति यो वै यज्ञं प्रयुज्य न विमुञ्चत्यप्रतिष्ठानो वै स भवति कस्त्वा युनक्ति स त्वा वि मुञ्चत्वित्याह प्रजापतिर्वै कः प्रजापतिनैवेन युनक्ति प्रजापतिना वि मुञ्चति प्रतिष्ठित्या ईश्वरं वै व्रतमविसृष्टं प्रदहोऽग्रे व्रतपते व्रतमचारिषमित्याह व्रतमेव॥३०॥

वि सृजते शान्त्या अप्रदाहाय पराङ्मुखा वाव यज्ञ एति न नि वर्तते पुनर्यो वै यज्ञस्य पुनरालम्भं विद्वान् यजते तमभि नि वर्तते यज्ञो बभूव स आ बभूवेत्याहैष वै यज्ञस्य पुनरालम्भस्तेनैवेन पुनरालभतेऽनवरुद्धा वा एतस्य विराड् आहिताग्निः सन्नसभः पशवः खलु वै ब्राह्मणस्य सभेष्वा प्राङ्मुक्तस्य ब्रूयाद्भोमा अग्रेऽविमा अश्वी यज्ञ इत्यव सभा रुन्धे प्र सहस्रं पशूनाम्रोत्यास्यं प्रजायां वाजी जायते॥३१॥

यः स माशिषं गृहपत इत्याह यस्य पुत्रो व्रतमेव खलु वै चतुर्विंशतिश्च॥६॥—[६]

देवं सवितुः प्रसुव यज्ञं प्रसुव यज्ञपतिं भगाय दिव्यो गन्धर्वः। केतुपूः केतु नः पुनातु वाचस्पतिर्वाचमद्य स्वदाति नः॥ इन्द्रस्य वज्रोऽसि वार्त्रघ्नस्त्वयाऽयं वृत्रं वेध्यात्॥ वाजस्य नु प्रसुवे मातरं महीमदिति नाम वचसा करामहे। यस्यामिदं विश्वं भुवनमाविवेश तस्यां नो देवः संविता धर्म साविषत्॥ अप्सु॥३२॥

अन्तरमृतम्प्सु भेषजम्पामुत प्रशस्तिष्वश्वा भवथ वाजिनः॥ वायुर्वा त्वा मनुर्वा त्वा गन्धर्वाः सप्तविंशतिः। ते अग्रे अश्वमायुञ्जन्ते अस्मिञ्जवमादधुः॥ अपा नपादाशुहेमन् य ऊर्मिः ककुद्धान् प्रतूर्तिर्वाजसातमस्तेनायं वाज सेत्॥ विष्णोः क्रमोऽसि विष्णोः क्रान्तमसि विष्णोर्विक्रान्तमस्यङ्गौ न्यङ्गावभितो रथं यौ ध्वान्तं वाताग्रमनु संचरन्तौ दूरेहेतिरिन्द्रियावाप्ततूत्री ते नोऽग्रयः पप्रयः पारयन्तु॥३३॥

अप्सु न्यङ्गौ पञ्चदश च॥७॥—[७]

देवस्याह संवितुः प्रसुवे बृहस्पतिना वाजजिता वाजं जेपं देवस्याह संवितुः प्रसुवे बृहस्पतिना वाजजिता वर्षिष्ठं नाकं रुहेयमिन्द्राय वाचं वदतेन्द्रं वाजं जापयतेन्द्रो वाजमजयित्वा अश्वाजनि वाजिनि वाजेषु वाजिनीवत्यश्वान्तसुमत्सु वाजय॥ अवांसि

सत्तिरसि वाज्यंसि वाजिनो वाजं धावत मरुतां प्रसवे जयत वि योजना मिमीध्वमध्वनः
स्कन्नीत॥३४॥

काष्ठां गच्छत वाजैवाजेऽवत वाजिनो नो धनेषु विप्रा अमृता ऋतज्ञाः॥ अस्य
मध्वः पिबत मादयध्वं तृप्ता यात पृथिभिर्देवयानैः॥ ते नो अर्वन्तो हवनश्रुतो हवं विश्वे
शृण्वन्तु वाजिनः॥ मितद्रवः सहस्रसा मेधसांता सनिष्यवः॥ मूहो ये रत्नं समित्थेषु
जग्निरे शं नो भवन्तु वाजिनो हवेषु॥ देवतांता मितद्रवः स्वर्काः॥ जम्भयन्तोऽहिं वृक्
रक्षांसि सनैम्यस्मद्युयवन्॥३५॥

अमीवाः॥ एष स्य वाजी क्षिपुणिं तुरण्यति ग्रीवायां बद्धो अपिकक्ष आसनि। ऋतुं
दधिका अनु संतवीत्वत् पथामङ्गास्यन्वापनीफणत्॥ उत स्मास्य द्रवंतस्तुरण्यतः पूर्णं
न वेरनु वाति प्रगर्धिनः। श्येनस्येव ध्रजतो अङ्गसं परि दधिक्राव्णः सहोर्जा तरित्रतः॥
आ मा वाजस्य प्रसवो जंगम्यादा द्यावापृथिवी विश्वशम्भू। आ मा गन्तां पितरां॥३६॥

मातरा चाऽऽमा सोमो अमृतत्वाय गम्यात्॥ वाजिनो वाजजितो वाजं सरिष्यन्तो
वाजं जेष्यन्तो बृहस्पतैर्भागमव जिघ्रत वाजिनो वाजजितो वाजं ससृवांसो वाजं
जिगिवांसो बृहस्पतैर्भागे नि मृद्वमियं वः सा सत्या संधाऽभूद्यामिन्द्रेण समध्वमजीजिपत
वनस्पतय इन्द्रं वाजं विमुच्यध्वम्॥३७॥

स्कन्नीत युयवन्पितरा द्विचत्वारिंशच्च॥८॥

क्षत्रस्योल्बमसि क्षत्रस्य योनिरसि जाय एहि सुवो रोहांव रोहांव हि सुवर्हं नावुभयोः
सुवो रोक्ष्यामि वाजंश्च प्रसवश्चापिजश्च ऋतुश्च सुवश्च मूर्धा च व्यश्जियश्चाऽऽन्त्यायनश्चान्त्यश्च
भौवनश्च भुवनश्चाधिपतिश्च। आयुर्यज्ञेन कल्पतां प्राणो यज्ञेन कल्पतामपानः॥३८॥

यज्ञेन कल्पतां व्यानो यज्ञेन कल्पतां चक्षुर्यज्ञेन कल्पतां श्रोत्रं यज्ञेन कल्पतां
मनो यज्ञेन कल्पतां वाग्यज्ञेन कल्पतामात्मा यज्ञेन कल्पतां यज्ञो यज्ञेन कल्पतां
सुवर्देवा अंगन्मामृता अभूम प्रजापतेः प्रजा अभूम समहं प्रजया सं मया प्रजा
समहं रायस्पोषेण सं मया रायस्पोषोऽन्नाय त्वाऽन्नाद्याय त्वा वाजाय त्वा वाजजित्यायै
त्वाऽमृतमसि पुष्टिरसि प्रजननमसि॥३९॥

अपानो वाजाय नवं च॥९॥

वाजस्येमं प्रसवः सुषुवे अग्रे सोमः राजानमोषधीष्वप्सु। ता अस्मभ्यं मधुमतीर्भवन्तु
वयं राष्ट्रे जाग्रियाम पुरोहिताः॥ वाजस्येदं प्रसव आ बभूवेमा च विश्वा भुवनानि
सर्वतः। स विराजं पर्येति प्रजानन् प्रजां पुष्टिं वर्धयमानो अस्मे॥ वाजस्येमां प्रसवः
शिश्रिये दिवमिमा च विश्वा भुवनानि सम्राट्। अदित्सन्तं दापयतु प्रजानन् रयिं॥४०॥

च नः सर्ववीरां नि यच्छतु॥ अग्रे अच्छां वदेह नः प्रति नः सुमनां भव। प्र
णो यच्छ भुवस्पते धनदा असि नस्त्वम्॥ प्र णो यच्छत्वयमा प्र भगः प्र बृहस्पतिः।
प्र देवाः प्रोत सूनृता प्र वाग्देवी ददातु नः॥ अर्यमणं बृहस्पतिमिन्द्रं दानाय चोदय।
वाचं विष्णुं सरस्वतीं सवितारम्॥४१॥

च वाजिनम्॥ सोमः राजानं वरुणमग्निमन्वारभामहे। अदित्यान् विष्णुं सूर्यं ब्रह्माणं
च बृहस्पतिम्॥ देवस्य त्वा सवितुः प्रसवेऽश्विनोर्बाहुभ्यां पूष्णो हस्ताभ्यां सरस्वत्यै वाचो
यन्तुर्यन्त्रेणाग्नेस्त्वा साम्राज्येनाभिषिञ्चामीन्द्रस्य बृहस्पतेस्त्वा साम्राज्येनाभिषिञ्चामि॥४२॥

रयिं सवितारं षट्त्रिंशच्च॥१०॥ [१०]

अग्निरेकाक्षरेण वाचमुदजयदश्विनौ द्व्यक्षरेण प्राणापानावुदजयतां विष्णुर्यक्षरेण
त्रील्लोकानुदजयत् सोमश्चतुरक्षरेण चतुष्पदः पशूनुदजयत् पूषा पञ्चाक्षरेण पङ्क्तिमुदजयद्धाता
षडक्षरेण षडृतूनुदजयन्मरुतः सप्ताक्षरेण सप्तपदां शक्ररीमुदजयन् बृहस्पतिरष्टाक्षरेण
गायत्रीमुदजयन्मित्रो नवाक्षरेण त्रिवृतः स्तोममुदजयत्॥४३॥

वरुणो दशाक्षरेण विराजमुदजयदिन्द्र एकादशाक्षरेण त्रिष्टुभमुदजयद् विश्वे
देवा द्वादशाक्षरेण जगतीमुदजयन् वसवस्त्रयोदशाक्षरेण त्रयोदशः स्तोममुदजयन्
रुद्राश्चतुर्दशाक्षरेण चतुर्दशः स्तोममुदजयन्नादित्याः पञ्चदशाक्षरेण पञ्चदशः
स्तोममुदजयन्नादितिष्णोऽष्टाक्षरेण षोडशः स्तोममुदजयत् प्रजापतिः सप्तदशाक्षरेण
सप्तदशः स्तोममुदजयत्॥४४॥

अजयत् षट्त्रिवारिंशच्च॥११॥ [११]

उपयामगृहीतोऽसि नृषदं त्वा द्रुषदं भुवनसदमिन्द्राय जुष्टं गृह्णाम्येष ते योनिरिन्द्राय
त्वोपयामगृहीतोऽस्यप्सुषदं त्वा घृतसदं व्योमसदमिन्द्राय जुष्टं गृह्णाम्येष ते योनिरिन्द्राय
त्वोपयामगृहीतोऽसि पृथिविषदं त्वाऽन्तरिक्षसदं नाकसदमिन्द्राय जुष्टं गृह्णाम्येष ते

योनिरिन्द्राय त्वा॥ ये ग्रहाः पञ्चजनीना येषां तिस्रः परमजाः। देव्यः कोशः॥४५॥

समुजितः। तेषां विशिप्रियाणामिषमूर्जं रसमग्रभीमेष ते योनिरिन्द्राय त्वा॥ अपा रसमुद्वयसं सूर्यरश्मिं समाभृतम्। अपा रसस्य यो रसस्तं वो गृह्णाम्युत्तमेष ते योनिरिन्द्राय त्वा॥ अया विष्टा जनयन्कवराणि स हि घृणिरुर्वराय गातुः। स प्रत्युदैद्धरुणो मध्वो अग्रं स्वायां यत्तनुवां तनूमैरयत। उपयामगृहीतोऽसि प्रजापतये त्वा जुष्टं गृह्णाम्येष ते योनिः प्रजापतये त्वा॥४६॥

कोशस्तनुवां त्रयोदश च॥१२॥ [१२]

अन्वह मासा अन्विद्वनान्यन्वोषधीरनु पर्वतासः। अन्विन्द्र रोदसी वावशाने अन्वापो अजिहत जायमानम्॥ अनु ते दायि मह इन्द्रियाय सत्रा ते विश्वमनु वृत्रहत्यै। अनु क्षत्रमनु सहो यजत्रेन्द्र देवेभिरनु ते नृपह्यै॥ इन्द्राणिमासु नारिषु सुपत्नीमहमश्रवम्। न ह्यस्या अपरं च न जरसां॥४७॥

मरते पतिः॥ नाहमिन्द्राणि रारण सख्युर्वृषाकपेर ऋते। यस्येदमप्यं हविः प्रियं देवेषु गच्छति॥ यो जात एव प्रथमो मनस्वान् देवो देवान् क्रतुना पर्यभूषत्। यस्य शुष्माद्रोदसी अभ्यंसेतां नृण्यस्यं मूहा स जनासु इन्द्रः॥ आ ते मह इन्द्रोत्युग्र समन्यवो यत् समरन्त सेनाः। पताति दिद्युन्नयस्य बाहुवोर्मा तै॥४८॥

मनो विष्वद्वियुग्विचारीत्॥ मा नो मर्धीरा भरा दद्धि तन्नः प्र दाशुषे दातवे भूरि यत् तै। नव्यं देष्णे शस्ते अस्मिन् त उक्थे प्र ब्रवाम वयमिन्द्र स्तुवन्तः॥ आ तू भर माकिरेतत् परिष्ठाद्विद्या हि त्वा वसुपतिं वसूनाम्। इन्द्र यत् ते माहिंन दत्रमस्त्यस्मभ्यं तद्धर्यश्व॥४९॥

प्र यन्धि॥ प्रदातारं हवामह इन्द्रमा हविषां वयम्। उभा हि हस्ता वसुना पृणस्वाऽऽप्र यच्छु दक्षिणादोत सव्यात्॥ प्रदाता वज्री वृषभस्तुराषादुष्मी राजा वृत्रहा सोमपावा। अस्मिन् यज्ञे बर्हिष्या निषद्याथा भव यजमानाय शं योः॥ इन्द्रः सुत्रामा स्ववा अवोभिः समुडीको भवतु विश्ववेदाः। बाधतां द्वेषो अभयं कृणोतु सुवीर्यस्य॥५०॥

पतयः स्याम॥ तस्य वयं समुतौ यज्ञियस्यापि भूद्रे सोमनसे स्याम। स सुत्रामा स्ववा इन्द्रो अस्मे आराचिद्वेषः सनुतर्युयोतु॥ रेवतीर्नः सधमाद् इन्द्रं सन्तु तुविवाजाः।

क्षुमन्तो याभिर्मदेम॥ प्रो ष्वस्मै पुरोरथमिन्द्राय शूषमर्चत। अभीके चिदु लोककृत् सङ्गे
समत्सु वृत्रहा। अस्माकं बोधि चोदिता नभन्तामन्यकेषाम्। ज्याका अधि धन्वसु॥५१॥

जरसा मा तै हर्यश्च सुवीर्यस्याध्येकं च॥13॥ [१३]

॥अष्टमः प्रश्नः॥

॥तैत्तिरीयसंहितायां प्रथमकाण्डे अष्टमः प्रश्नः॥

अनुमत्यै पुरोडाशमष्टाकपालं निर्वपति धेनुर्दक्षिणा ये प्रत्यञ्चः शम्याया अवशीयन्ते
तन्नैरुक्तमेककपालं कृष्णं वासः कृष्णतूपं दक्षिणा वीहि स्वाहाऽऽहुतिं जुषाण एष तै
निर्ऋते भागो भूतै हविष्मत्यसि मुञ्चेममहंसः स्वाहा नमो य इदं चकाराऽऽदित्यं चरुं
निर्वपति वरो दक्षिणाऽऽग्रावैष्ण्वमेकादशकपालं वामनो वही दक्षिणाऽग्रीषोमीयम्॥१॥

एकादशकपालं५ हिरण्यं दक्षिणैन्द्रमेकादशकपालमृषभो वही दक्षिणाऽ-
ग्नेयमष्टाकपालमैन्द्रं दध्यृषभो वही दक्षिणैन्द्राग्रं द्वादशकपालं वैश्वदेवं चरुं प्रथमजो
वत्सो दक्षिणा सौम्यः५ श्यामाकं चरुं वासो दक्षिणा सरस्वत्यै चरुं५ सरस्वते चरुं
मिथुनौ गावौ दक्षिणा॥२॥

अग्रीषोमीयं चतुस्त्रिंशच्च॥१॥ [१]

आग्नेयमष्टाकपालं निर्वपति सौम्यं चरुं५ सावित्रं द्वादशकपालं५ सारस्वतं चरुं
पौष्णं चरुं मारुतं५ सप्तकपालं वैश्वदेवीमामिक्षां द्यावापृथिव्यमेककपालम्॥३॥

आग्नेयमष्टादश॥२॥ [२]

ऐन्द्राग्रमेकादशकपालं मारुतीमामिक्षां वारुणीमामिक्षां कायमेककपालं प्रघास्यान्
हवामहे मरुतो यज्ञवाहसः करम्भेण सजोषसः॥ मो षू णं इन्द्र पृथ्सु देवास्तु स्म
ते शुष्मिन्नव्या। मही ह्यस्य मीढुषो यव्या। हविष्मतो मरुतो वन्दते गीः॥ यद् ग्रामे
यदरण्ये यत् सभायां यद्विन्द्रिये। यच्छूद्रे यदर्य एनश्चकृमा वयम्। यदेकस्याधि धर्मणि
तस्यावयजनमसि स्वाहा॥ अक्रन् कर्म कर्मकृतः सह वाचा मयोभुवा॥ देवेभ्यः कर्म

कृत्वाऽस्तुं प्रेतं सुदानवः॥४॥

वयं यद् विंशतिश्च॥३॥ [३]

अग्नयेऽनीकवते पुरोडाशमृष्टाकपालं निर्वपति साकः सूर्येणोद्यता मरुद्भ्यः सान्तपुनेभ्यो मृथ्यंदिने चरुं मरुद्भ्यो गृहमेधिभ्यः सर्वासां दुग्धे सायं चरुं पूर्णां दर्वि परां पतु सुपूर्णा पुनरापता वस्त्रेव वि क्रीणावहा इषमूर्जः शतक्रतो॥ देहि मे ददामि ते नि मे धेहि नि ते दधे निहारमिन्नि मे हरा निहारम्॥५॥

नि हरामि ते॥ मरुद्भ्यः क्रीडिभ्यः पुरोडाशः सप्तकपालं निर्वपति साकः सूर्येणोद्यताग्रेयमृष्टाकपालं निर्वपति सौम्यं चरुः सावित्रं द्वादशकपालः सारस्वतं चरुं पौष्णं चरुमैन्द्राग्नमेकादशकपालमैन्द्रं चरुं वैश्वकर्म्मणमेककपालम्॥६॥

हरा निहारं त्रिंशच्च॥४॥ [४]

सोमाय पितृमते पुरोडाशः षट्कपालं निर्वपति पितृभ्यो बर्हिषद्भ्यो धानाः पितृभ्योऽग्निष्वात्तेभ्योऽभिवान्याये दुग्धे मन्थमेतत् तै तत् ये च त्वामन्वेतत् तै पितामहं प्रपितामहं ये च त्वामन्वत्रं पितरो यथाभागं मन्दध्वः सुसंष्टशं त्वा वयं मघवन् मन्दिषीमहि॥ प्र नूनं पूर्णवन्धुरः स्तुतो यांसि वशाः अनु॥ योजा न्विन्द्र ते हरी॥७॥

अक्षत्रमीमदन्तु ह्यव प्रिया अंधूषत॥ अस्तौषत् स्वभानवो विप्रा नर्विष्टया मती॥ योजा न्विन्द्र ते हरी॥ अक्षन् पितरोऽमीमदन्त पितरोऽतीतृपन्त पितरोऽमीमृजन्त पितरः॥ परेत पितरः सोम्या गम्भीरैः पृथिभिः पूर्वैः॥ अथा पितृन्सुविदत्राः अपीत यमेन ये संधमादं मदन्ति॥ मनो न्वा हुवामहे नाराशः सेन स्तोमेन पितृणां च मन्मभिः॥ आ॥८॥

न एतु मनः पुनः क्रत्वे दक्षाय जीवसे॥ ज्योक् च सूर्यं दृशे॥ पुनर्नः पितरो मनो ददातु दैव्यो जनः॥ जीवं व्रातः सचेमहि॥ यदन्तरिक्षं पृथिवीमुत द्यां यन्मातरं पितरं वा जिहिंसिम॥ अग्निर्मा तस्मादेनसो गार्हपत्यः प्र मुञ्चतु दुरिता यानि चकृम करोतु मामनेनसम्॥९॥

हरी मन्मभिरा चतुश्चत्वारिंशच्च॥५॥ [५]

प्रतिपूरुषमेककपालात्रिर्वपत्येकमतिरिक्तं यावन्तो गृह्याः स्मस्तेभ्यः कमकरं पशूनाः

शर्मासि शर्म यजमानस्य शर्म मे यच्छैक एव रुद्रो न द्वितीयाय तस्थ आखुस्तं
रुद्र पशुस्तं जुषस्वैष ते रुद्र भागः सह स्वस्त्राऽम्बिकया तं जुषस्व भेषजं गवेऽश्वाय
पुरुषाय भेषजमथो अस्मभ्यं भेषजं सुभेषजम्॥१०॥

यथाऽसति॥ सुगं मेपायं मेष्ट्यां अवाम्ब रुद्रमदिमह्यवं देवं त्र्यम्बकम्॥ यथा नः
श्रेयंसः कर्द्वथा नो वस्यंसः कर्द्वथा नः पशुमतः कर्द्वथा नो व्यवसाययात्॥ त्र्यम्बकं
यजामहे सुगन्धिं पुष्टिवर्धनम्॥ उर्वारुकमिव बन्धनान्मृत्योर्मुक्षीय माऽमृतात्॥ एष ते रुद्र
भागस्तं जुषस्व तेनावसेनं परो मूर्जवतोऽतीह्यवततधन्वा पिनांकहस्तः कृत्तिवासाः॥११॥

सुभेषजमिहि त्रीणि च॥६॥ [६]

ऐन्द्राग्रं द्वादशकपालं वैश्वदेवं चरुमिन्द्राय शुनासीराय पुरोडाशं द्वादशकपालं वायव्यं
पर्यः सौर्यमेककपालं द्वादशगवः सीरं दक्षिणाऽऽग्नेयमष्टाकपालं निर्वपति रौद्रं गावीधुकं
चरुमैन्द्रं दधिं वारुणं यवमयं चरुं वहिनीं धेनुर्दक्षिणा ये देवाः पुरःसदोऽग्निनेत्रा दक्षिणसदो
यमनेत्रा पश्चात्सदः सवितृनेत्रा उत्तरसदो वरुणनेत्रा उपरिषदो बृहस्पतिनेत्रा रक्षोहणस्ते
नः पान्तु ते नोऽवन्तु तेभ्यः॥१२॥

नमस्तेभ्यः स्वाहा समूढः रक्षः संदग्धः रक्ष इदमहः रक्षोऽभि सं दहाम्यग्नये
रक्षोग्ने स्वाहा यमायं सवित्रे वरुणाय बृहस्पतये दुवस्वते रक्षोग्ने स्वाहा प्रष्टिवाही रथो
दक्षिणा देवस्य त्वा सवितुः प्रसवैऽश्विनोर्बाहुभ्यां पूष्णो हस्ताभ्यां रक्षसो वधं जुहोमि
हतः रक्षोऽवधिष्म रक्षो यद्वस्ते तद्वक्षिणा॥१३॥

तेभ्यः पञ्चचत्वारिंशच्च॥७॥ [७]

धात्रे पुरोडाशं द्वादशकपालं निर्वपत्यनुमत्यै चरुं राकायै चरुं
सिनीवात्यै चरुं कुह्वै चरुं मिथुनौ गावौ दक्षिणाऽऽग्रावैष्णवमेकादशकपालं
निर्वपत्यैन्द्रावैष्णवमेकादशकपालं वैष्णवं त्रिकपालं वामनो वही दक्षिणा -
ऽग्नीषोमीयमेकादशकपालं निर्वपतीन्द्रासोमीयमेकादशकपालं सौम्यं चरुं बभ्रुर्दक्षिणा
सोमापौष्णं चरुं निर्वपत्यैन्द्रापौष्णं चरुं पौष्णं चरुं श्यामो दक्षिणा वैश्वानरं
द्वादशकपालं निर्वपति हिरण्यं दक्षिणा वारुणं यवमयं चरुमश्चो दक्षिणा॥१४॥

निरष्टौ च॥८॥ [८]

बारहस्पत्यं चरुं निर्वपति ब्रह्मणो गृहे शितिपृष्ठो दक्षिणेन्द्रमेकादशकपालः राजन्यस्य गृहे ऋषभो दक्षिणा ऽऽदित्यं चरुं महिष्यै गृहे धेनुर्दक्षिणा नेरऋतं चरुं परिवृत्तयै गृहे कृष्णानां व्रीहीणां नखनिर्मित्रं कृष्णा कूटा दक्षिणा ऽऽग्नेयमष्टाकपालः सेनान्यो गृहे हिरण्यं दक्षिणा वारुणं दशकपालः सूतस्य गृहे महानिरष्टो दक्षिणा मारुतः सूतकपालं ग्रामन्यो गृहे पृश्निर्दक्षिणा सावित्रं द्वादशकपालः॥१५॥

क्षतुर्गृह उपध्वस्तो दक्षिणा ऽऽश्विनं द्विकपालः संग्रहीतुर्गृहे संवात्यौ दक्षिणा पौष्णं चरुं भागदुघस्य गृहे श्यामो दक्षिणा रौद्रं गावीधुकं चरुमेक्षावापस्य गृहे शबल उद्वारो दक्षिणेन्द्राय सुत्राम्णो पुरोडाशमेकादशकपालं प्रति निर्वपतीन्द्रायाः होमुचेऽयं नो राजा वृत्रहा राजा भूत्वा वृत्रं वध्यान्मैत्राबारहस्पत्यं भवति श्वेतायै श्वेतवत्सायै दुग्धे स्वयंमूर्ते स्वयंमथित आज्य आश्वत्ये॥१६॥

पात्रे चतुःस्रत्तौ स्वयमवपन्नायै शाखायै कर्णाः श्वाकर्णाः च तण्डुलान् वि चिनुयाद्ये कर्णाः स पर्यसि बारहस्पत्यो येऽकर्णाः स आज्यै मैत्रः स्वयंकृता वेदिर्भवति स्वयंदिनं बरहिः स्वयंकृत इध्मः सैव श्वेता श्वेतवत्सा दक्षिणा॥१७॥

सावित्रं द्वादशकपालमाश्वत्ये त्रयस्त्रिंशच्च॥१८॥ [९]

अग्नये गृहपतये पुरोडाशमष्टाकपालं निर्वपति कृष्णानां व्रीहीणां सोमाय वनस्पतये श्यामाकं चरुं संवित्रे सत्यप्रसवाय पुरोडाशं द्वादशकपालमाशूनां व्रीहीणां रुद्राय पशुपतये गावीधुकं चरुं बृहस्पतये वाचस्पतये नैवारं चरुमिन्द्राय ज्येष्ठाय पुरोडाशमेकादशकपालं महाव्रीहीणां मित्राय सत्याया ऽऽम्बानां चरुं वरुणाय धर्मपतये यवमयं चरुं संविता त्वां प्रसवानां सुवतामग्निर्गृहपतीनां सोमो वनस्पतीनां रुद्रः पशूनां॥१८॥

बृहस्पतिर्वाचामिन्द्रो ज्येष्ठानां मित्रः सत्यानां वरुणो धर्मपतीनां ये देवा देवसुवः स्थ त इममांमुष्यायुणमनमित्राय सुवध्वं महते क्षत्राय महत आधिपत्याय महते जानराज्यायैष वो भरता राजा सोमोऽस्माकं ब्राह्मणानां राजा प्रति त्यन्नामं राज्यमधायि स्वां तनुवं वरुणो अशिश्नेच्छुचौर्मित्रस्य त्रत्या अभूमामन्महि महत ऋतस्य नाम सर्वं व्राता

वरुणस्याभूवन्वि मित्र एवैररातिमतारीदसूपुदन्त यज्ञियां ऋतेन व्यु त्रितो जंरिमाणं न
आनङ् विष्णोः क्रमोऽसि विष्णोः क्रान्तमसि विष्णोर्विक्रान्तमसि॥१९॥

पशूनां व्राताः पञ्चविंशतिश्च॥10॥ [१०]

अर्थेतः स्थाऽपां पतिरसि वृषास्यूर्मिर्वृषसेनोऽसि ब्रजक्षितः स्थ मरुतामोजः स्थ
सूर्यवर्चसः स्थ सूर्यत्वचसः स्थ मान्दाः स्थ वाशाः स्थ शक्करीः स्थ विश्वभृतः स्थ
जनभृतः स्थाऽग्नेस्तेजस्याः स्थाऽपामोषधीनां रसः स्थाऽपो देवीर्मधुमतीरगृह्णन्नूर्जस्वती
राजसूयाय चितानाः। यामिर्मित्रावरुणावभ्यषिञ्चन् यामिरिन्द्रमनयन्नत्यरांतीः॥ राष्ट्रदाः स्थ
राष्ट्रं दत्तं स्वाहा राष्ट्रदाः स्थ राष्ट्रममुष्मै दत्त॥२०॥

अत्येकादश च॥11॥ [११]

देवीरापः सं मधुमतीर्मधुमतीभिः सृज्यध्वं महि वर्चः क्षत्रियाय वन्वाना अनाधृष्टाः
सीदतोर्जस्वतीर्महि वर्चः क्षत्रियाय दधतीरनिभृष्टमसि वाचो बन्धुस्तपोजाः सोमस्य दात्रमसि
शुक्रा वः शुक्रेणोत्पुनामि चन्द्राश्चन्द्रेणामृता अमृतेन स्वाहा राजसूयाय चितानाः॥ सधमादो
द्युमिनीरूर्ज एता अनिभृष्टा अपस्युवो वसानः। पस्त्यासु चक्रे वरुणः सधस्थमपां
शिशुः॥२१॥

मातृतामास्वन्तः॥ क्षत्रस्योल्बमसि क्षत्रस्य योनिरस्यावित्रो अग्निर्गृहपतिरावित्र इन्द्रो
वृद्धश्रवा आवित्रः पूषा विश्ववेदा आवित्रो मित्रावरुणावृतावृधावावित्रे द्यावापृथिवी धृतव्रते
आवित्रा देव्यदितिर्विश्वरूप्यावित्रो ऽयमसावामुष्यायणोऽस्यां विश्वस्मिन् राष्ट्रे महते क्षत्राय
महत आधिपत्याय महते जानराज्यायैष वो भरता राजा सोमोऽस्माकं ब्राह्मणानां
राजेन्द्रस्य॥२२॥

वज्रोऽसि वार्त्रघ्नस्त्वयायं वृत्रं वेध्याच्छत्रुबाधनाः स्थ पात मां प्रत्यश्च पात मां
तिर्यश्चमन्वश्च मा पात दिग्भ्यो मां पात विश्वाभ्यो मा नाष्ट्राभ्यः पात हिरण्यवर्णावुषसां
विरोकेऽयं स्थूणावुदितो सूर्यस्याऽऽरोहतं वरुण मित्रं गतं ततश्चक्षाथामदितिं दितिं
च॥२३॥

शिशुरिन्द्रस्यैकचत्वारिंशच्च॥12॥ [१२]

समिधमा तिष्ठ गायत्री त्वा छन्दसामवतु त्रिवृत्स्तोमो रथन्तरः सामाग्निदेवता ब्रह्म
द्रविणमुग्रामा तिष्ठ त्रिष्टुप् त्वा छन्दसामवतु पञ्चदशः स्तोमो बृहत्सामेन्द्रो देवता क्षत्रं
द्रविणं विराजमा तिष्ठ जगती त्वा छन्दसामवतु सप्तदशः स्तोमो वैरूपः सामं मरुतो
देवता विद्वर्विणमुदीचीमा तिष्ठानुष्टुप् त्वा ॥२४॥

छन्दसामवत्वेकविंशः स्तोमो वैराजः सामं मित्रावरुणौ देवता बलं द्रविणमूर्ध्वामा
तिष्ठ पङ्क्तिस्त्वा छन्दसामवतु त्रिणवत्रयस्त्रिंशौ स्तोमो शाक्ररैवते सामनी बृहस्पतिदेवता
वर्चो द्रविणमीदृङ् चान्यादृङ् चैतादृङ् च प्रतिदृङ् च मितश्च संमितश्च सभराः।
शुक्रज्योतिश्च चित्रज्योतिश्च सत्यज्योतिश्च ज्योतिष्माश्च सत्यश्चर्तपाश्च ॥२५॥

अत्यःहाः। अग्नये स्वाहा सोमाय स्वाहा सवित्रे स्वाहा सरस्वत्यै स्वाहा पूष्णे
स्वाहा बृहस्पतये स्वाहेन्द्राय स्वाहा घोषाय स्वाहा श्लोकाय स्वाहाऽऽशाय स्वाहा भगाय
स्वाहा क्षेत्रस्य पतये स्वाहा पृथिव्यै स्वाहा ऽन्तरिक्षाय स्वाहा दिवे स्वाहा सूर्याय
स्वाहा चन्द्रमसे स्वाहा नक्षत्रेभ्यः स्वाहाऽज्यः स्वाहौपधीभ्यः स्वाहा वनस्पतिभ्यः स्वाहा
चराचरेभ्यः स्वाहा परिप्लवेभ्यः स्वाहा सरीसृपेभ्यः स्वाहा ॥२६॥

अनुष्टुप्चर्तपाश्च सरीसृपेभ्यः स्वाहा ॥१३॥ [१३]

सोमस्य त्विषिरसि तवैव मे त्विषिर्भूयदमृतमसि मृत्योर्मा पाहि दिद्योन्मा पाह्यवैष्टा
दन्दशूका निरस्तं नमुचेः शिरः॥ सोमो राजा वरुणो देवा धर्मसुवश्च ये ते ते वाचः
सुवन्तां ते ते प्राणः सुवन्तां ते ते चक्षुः सुवन्तां ते ते श्रोत्रः सुवन्ताः सोमस्य
त्वा द्युम्नेनाभिषिञ्चाम्यग्नेः ॥२७॥

तेजसा सूर्यस्य वर्चसेन्द्रस्येन्द्रियेण मित्रावरुणयोर्वीर्येण मरुतामोजसा क्षत्राणां
क्षत्रपतिरस्यति दिवस्पाहि समाववृत्रन्नधरागुदीचीरहि बुध्रियमनु संचरन्तीस्ताः पर्वतस्य
वृषभस्य पृष्ठे नावश्चरन्ति स्वसिचं इयानाः॥ रुद्र यत्ते क्रयी परं नाम तस्मै हुतमसि
यमेष्टमसि। प्रजापते न त्वदेतान्यन्यो विश्वा जातानि परि ता बभूव। यत्कामास्ते
जुहुमस्तत्रो अस्तु वयं स्याम पतयो रयीणाम् ॥२८॥

अग्नेस्तेकादश च ॥१४॥ [१४]

इन्द्रस्य वज्रोऽसि वार्ध्नस्त्वयाऽयं वृत्रं वंध्यान्मित्रावरुणयोस्त्वा प्रशास्त्रोः प्रशिषां

युनज्मि यज्ञस्य योगेन विष्णोः क्रमोऽसि विष्णोः क्रान्तमसि विष्णोर्विक्रान्तमसि मरुतां प्रसवे जेषमाप्तं मनः समहमिन्द्रियेण वीर्येण पशूनां मन्युरसि तवेव मे मन्युर्भूयान्नमो मात्रे पृथिव्यै माऽहं मातरं पृथिवीं हिंसिषं मा॥२१॥

मां माता पृथिवी हिंसीदियं दस्यायुरस्यायुर्मे धेह्युर्गस्यूजं मे धेहि युङ्क्षि वचोऽसि वचो मयि धेह्यग्रये गृहपतये स्वाहा सोमाय वनस्पतये स्वाहेन्द्रस्य बलाय स्वाहा मरुतामोजसे स्वाहा ह्यसः शुचिषद्वसुरन्तरिक्षसद्धोता वेदिषदतिथिर्दुरोणसत्। नृषद्वरसदतसद्योमसदजा गोजा ऋतजा अद्रिजा ऋतं बृहत्॥३०॥

हिंसिषं मर्तजास्त्रीणि च॥15॥ [१५]

मित्रोऽसि वरुणोऽसि समहं विश्वेदेवैः क्षत्रस्य नाभिरसि क्षत्रस्य योनिरसि स्योनामा सीद सुषदामा सीद मा त्वां हिंसीन्मा मां हिंसीन्निषसाद धृतव्रतो वरुणः पुस्त्यांस्वा साम्राज्याय सुक्रतुर्ब्रह्मा ३ न त्वं राजन् ब्रह्माऽसि सविताऽसि सत्यसंवो ब्रह्मा ३ न त्वं राजन् ब्रह्माऽसीन्द्रोऽसि सत्योजाः॥३१॥

ब्रह्मा ३ न त्वं राजन् ब्रह्माऽसि मित्रोऽसि सुशेवो ब्रह्मा ३ न त्वं राजन् ब्रह्माऽसि वरुणोऽसि सत्यधर्मेन्द्रस्य वज्रोऽसि वार्तघ्नस्तेन मे रथ्य दिशोऽभ्ययं राजाऽभूत् सुश्लोकां 4 सुमङ्गलां 4 सत्यराजा ३ न। अपां नष्टे स्वाहोर्जो नष्टे स्वाहाऽग्रये गृहपतये स्वाहा॥३२॥

सत्योजांश्चत्वारिंशच्च॥16॥ [१६]

आग्नेयमष्टाकपालं निर्वपति हिरण्यं दक्षिणा सारस्वतं चरुं वंथ्सतरी दक्षिणा सावित्रं द्वादशकपालमुपध्वस्तो दक्षिणा पौष्णं चरुं श्यामो दक्षिणा बारहस्पत्यं चरुं शितिपृष्ठो दक्षिणेन्द्रमेकादशकपालमृषभो दक्षिणा वारुणं दशकपालं महानिरष्टो दक्षिणा सौम्यं चरुं बभ्रुर्दक्षिणा त्वाष्ट्रमष्टाकपालं शुण्ठो दक्षिणा वैष्णवं त्रिकपालं वामनो दक्षिणा॥३३॥

आग्नेयं द्विचत्वारिंशत्॥17॥ [१७]

सद्यो दीक्षयन्ति सद्यः सोमं क्रीणन्ति पुण्डरिस्रजां प्र यच्छति दशभिर्वंथ्सतैः सोमं क्रीणाति दशपेयो भवति शतं ब्राह्मणाः पिबन्ति सप्तदशं स्तोत्रं भवति

प्राकाशावध्वयवे ददाति स्रजमुद्गात्रे रुक्मः होत्रेऽश्वं प्रस्तोतृप्रतिहर्तृभ्यां द्वादश
पष्ठौहीर्ब्रह्मणे वशां मैत्रावरुणायर्षभं ब्राह्मणाच्छः सिने वाससी नेष्टापोतृभ्यां स्थूरिं
यवाचितमच्छावाकायानद्वाहमग्नीधे भार्गवो होता भवति श्रायन्तीयं ब्रह्मसामं भवति
वारवन्तीयमग्निष्टोमसामः सारस्वतीरूपो गृह्णाति॥३४॥

वारवन्तीयं चत्वारि च॥१८॥ [१८]

आग्नेयमष्टाकपालं निर्वपति हिरण्यं दक्षिणैन्द्रमेकादशकपालमृषभो दक्षिणा वैश्वदेवं
चरुं पिशङ्गीं पष्ठौही दक्षिणा मैत्रावरुणीमामिक्षां वशा दक्षिणा बारहस्पत्यं चरुः
शितिपृष्ठो दक्षिणाऽऽदित्यां मल्हां गर्भिणीमा लभते मारुतीं पृश्निं पष्ठौहीमश्विभ्यां पूष्णे
पुरोडाशं द्वादशकपालं निर्वपति सरस्वते सत्यवाचं चरुः सावित्रे सत्यप्रसवाय पुरोडाशं
द्वादशकपालं तिसृधन्वः शुष्कदृतिर्दक्षिणा॥३५॥

आग्नेयः सप्तचत्वारिंशत्॥१९॥ [१९]

आग्नेयमष्टाकपालं निर्वपति सौम्यं चरुः सावित्रं द्वादशकपालं बारहस्पत्यं चरुं
त्वाष्ट्रमष्टाकपालं वैश्वानरं द्वादशकपालं दक्षिणो रथवाहनवाहो दक्षिणा सारस्वतं चरुं
निर्वपति पौष्णं चरुं मैत्रं चरुं वारुणं चरुं क्षैत्रपत्यं चरुमादित्यं चरुमुत्तरो रथवाहनवाहो
दक्षिणा॥३६॥

आग्नेयं चतुस्त्रिंशत्॥२०॥ [२०]

स्वाद्धीं त्वां स्वादुनां तीव्रां तीव्रेणामृतामृतेन सृजामि सः सोमेन सोमोऽस्यश्वि-
भ्यां पच्यस्व सरस्वत्यै पच्यस्वेन्द्राय सुत्राम्णे पच्यस्व पुनातु ते परिस्नुतः सोमः
सूर्यस्य दुहिता वारेण शश्वता तनां वायुः पूतः पवित्रेण प्रत्यङ्मुखो अतिद्रुतः।
इन्द्रस्य युज्यः सखा कुविदङ्ग यवमन्तो यवं चिद्यथा दान्त्यनुपूर्वं वियूय। इहेहैषां
कृणुत भोजनानि ये बर्हिषो नमोवृक्तिं न जग्मुः। आश्विनं धूम्रमा लभते सारस्वतं
मेषमैन्द्रमृषभमैन्द्रमेकादशकपालं निर्वपति सावित्रं द्वादशकपालं वारुणं दशकपालं
सोमप्रतीकाः पितरस्तृणुत वडबा दक्षिणा॥३७॥

भोजनानि षड्विंशतिश्च॥२१॥ [२१]

अग्राविष्णू महि तद्वा महित्वं वीतं घृतस्य गुह्यानि नाम। दमेदमे सप्त रत्ना दधाना
प्रति वां जिह्वा घृतमा चरण्येत्॥ अग्राविष्णू महि धामं प्रियं वां वीथो घृतस्य गुह्या
जुषाणा। दमेदमे सुष्टुतीर्वावृधाना प्रति वां जिह्वा घृतमुचरण्येत्॥ प्र णो देवी सरस्वती
वाजैर्भिर्वाजिनीवती। धीनामवित्र्यवतु। आ नो दिवो बृहतः॥३८॥

पर्वतादा सरस्वती यजता गन्तु यज्ञम्। हवं देवी जुंजुषाणा घृताचीं शग्मां नो
वाचमुशती शृणोतु॥ बृहस्पते जुषस्वं नो हव्यानि विश्वदेव्य। रास्व रत्नानि दाशुषे॥
एवा पित्रे विश्वदेवाय वृष्णे यज्ञैर्विधेम नमसा हविर्भिः। बृहस्पते सुप्रजा वीरवन्तो
वयं स्याम पतयो रयीणाम्॥ बृहस्पते अति यदर्यो अर्हद्भूमद्विभाति क्रतुमञ्जनेषु।
यदीदयच्छवसा॥३९॥

ऋतुप्रजात तदस्मासु द्रविणं धेहि चित्रम्॥ आ नो मित्रावरुणा घृतैर्गव्यूतिमुक्षतम्।
मध्वा रजांसि सुक्रतू॥ प्र बाहवांसि ससृतं जीवसे न आ नो गव्यूतिमुक्षतं घृतेन। आ
नो जनै श्रवयतं युवाना श्रुतं मे मित्रावरुणा हवेमा॥ अग्निं वः पूर्य गिरा देवमीडे
वसूनाम्। सपर्यन्तः पुरुप्रियं मित्रं न क्षैत्रसार्धसम्॥ मक्षू देववन्तो रथः॥४०॥

शूरो वा पृथ्सु कासु चित्। देवानां य इन्नमनो यजमान इयक्षत्यभीदयज्वनो भुवत्॥
न यजमान रिष्यसि न सुन्वान न देवयो॥ असदत्र सुवीर्यमुत त्यदाश्वश्चियम्॥ नकिष्टं
कर्मणा नशत्र प्र योषन्न योषति॥ उप क्षरन्ति सिन्धवो मयोभुवं ईजानं च यक्ष्यमाणं
च धेनवः। पूणन्तं च पपुंरि च॥४१॥

श्रवस्यवो घृतस्य धारा उप यन्ति विश्वतः॥ सोमारुद्रा वि वृहतं विषूचीममीवा या
नो गयमाविवेश। आरे बाधेधां निर्ऋतिं पराचैः कृतं चिदेनः प्रमुमुक्तमस्मत्॥ सोमारुद्रा
युवमेतान्यस्मे विश्वा तनूषु भेषजानि धत्तम्। अवं स्यतं मुञ्चतं यत्रो अस्ति तनूषु बद्धं
कृतमेनो अस्मत्॥ सोमापूषणा जनना रयीणां जनना दिवो जनना पृथिव्याः जातौ
विश्वस्य भुवनस्य गोपौ देवा अकृण्वन्नमृतस्य नाभिम्॥ इमौ देवौ जायमानौ जुषन्तेमौ
तमांसि गूहतामर्जुष्टा। आभ्यामिन्द्रः पृक्कामास्वन्तः सोमापूषभ्यां जनदुस्त्रियांसु॥४२॥

बृहतः शवसा रथः पपुंरि च दिवो जनना पञ्चविंशतिश्च॥२२॥ [२२]

वायव्यं प्रजापतिस्ता वरुणं देवासुरा एष्वसावादित्यो दशरूपभामिन्द्रो वलस्यं बारहस्पत्यं

वषट्कारोऽसौ सौरिं वरुणमाश्विनमिन्द्रं वो नर एकादश॥11॥ वायव्यमाग्नेयीङ्कुण्णग्रीवीमसावादित्यो
वा अहोरात्राणि वषट्कारः प्रजनयिता हुवे तुराणां पञ्चषष्टिः॥65॥ वायव्यं प्रमोषीः॥ ———
—————॥ प्रथमः प्रश्नः समाप्तः॥ —————॥ [२३]

॥ काण्डम् २ ॥

॥ प्रथमः प्रश्नः ॥

॥ तैत्तिरीयसंहितायां द्वितीयकाण्डे प्रथमः प्रश्नः ॥

वायव्यं श्वेतमालंभेत् भूतिकामो वायुर्वैH क्षेपिष्ठा देवता वायुमेव स्वेन
भागधेयेनोपधावति स एवैनं भूतिङ्गमयति भवत्येवार्तिक्षिप्रा देवतेत्याहुः सैनमीश्वरा प्रदह
इत्येतमेव सन्तं वायवं नियुत्वन्त आलंभेत् नियुद्धा अस्य धृतिर्द्धृत एव भूतिमुपैत्यप्रदाहाय
भवत्येव (1)

वायवं नियुत्वन्त आलंभेत् ग्रामकामो वायुर्वा इमाः प्रजा नस्योता नैनीयते वायुमेव
नियुत्वन्तः स्वेन भागधेयेनोपधावति स एवास्मै प्रजा नस्योता नियच्छति ग्राम्येव भवति
नियुत्वन्ते भवति द्धुवा एवास्मा अनपगाः करोति वायवं नियुत्वन्त आलंभेत् प्रजाकामः
प्राणो वै वायुरपानो नियुत्प्राणापानौ खलु वा एतस्य प्रजायाः (2)

अपक्रामतो योऽलं प्रजायै सन्प्रजान्न विन्दते वायुमेव नियुत्वन्तः स्वेन
भागधेयेनोपधावति स एवास्मै प्राणापानाभ्यां प्रजां प्रजनयति विन्दते प्रजाँवायवं
नियुत्वन्त आलंभेत् ज्योगामयावी प्राणो वै वायुरपानो नियुत् प्राणापानौ खलु वा
एतस्मादपक्रामतो यस्य ज्योगामयति वायुमेव नियुत्वन्तः स्वेन भागधेयेनोप (3)

धावति स एवास्मिन्प्राणापानौ दधात्युत यदीतासुर्भवति जीवत्येव प्रजापतिर्वा इदमेकं
आसीत्सोऽकामयत् प्रजाः पशून्सृजेयेति स आत्मनो वपामुदंक्खिदत्तामग्नौ प्रागृह्णात्ततो-
ऽजस्तूपरः समभवत्तः स्वायै देवताया आऽलंभत् ततो वै स प्रजाः पशून्सृजत् यः
प्रजाकामः (4)

पशुकामः स्यात्स एतं प्राजापत्यमजन्तूपरमालंभेत् प्रजापतिमेव स्वेन

भागधेयेनोपधावति स एवास्मै प्रजां पशून्प्रजनयति यच्छ्रुणुस्तत्पुरुषाणां रूपं यत्तूपरस्तदश्वानां यदन्यतोदन्तद्वानां यदव्या इव शफास्तदवीनां यदजस्तदजानामेतावन्तो वै ग्राम्याः पशवस्तान् (5)

रूपेणैवावरुन्धे सोमापौष्णञ्चैतमालभेत पशुकामो द्वौ वा अजायै स्तनौ नानैव द्वावभिजायैते ऊर्जं पुष्टिन्तृतीयः सोमापूषणावेव स्वेन भागधेयेनोपधावति तावेवास्मै पशून्प्रजनयतः सोमो वै रेतोधाः पूषा पशूनां प्रजनयिता सोमं एवास्मै रेतो दधाति पूषा पशून्प्रजनयत्यौदुम्बरो यूपो भवत्यूर्वा उदुम्बर ऊर्कपशवं ऊर्जेवास्मा ऊर्जं पशून्वरुन्धे॥६॥

—————[१] भवत्येव प्रजायां आमयति वायुमेव नियुत्वन्तः स्वेन भागधेयेनोप प्रजाकामस्तान् यूपस्त्रयोदश च।(1)]

प्रजापतिः प्रजा असृजत ता अस्मात्सृष्टाः पराचीरायन्ता वरुणमगच्छन्ता अन्वेताः पुनरयाचत ता अस्मै न पुनरददात्सौ ब्रवीद्वरं वृणीष्वार्थं मे पुनर्देहीति तासां वरमाऽलभत स कृष्ण एकंशितिपादभवद्यो वरुणगृहीतः स्यात्स एतं वारुणं कृष्णमेकंशितिपादमालभेत वरुणम् (7)

एव स्वेन भागधेयेनोपधावति स एवैनं वरुणपाशान्मुञ्चति कृष्ण एकंशितिपादवति वारुणो ह्येष देवतया समृद्धौ सुवर्भानुरासुरः सूर्यन्तमंसाऽविद्धत्तस्मै देवाः प्रायश्चित्तिमैच्छन्तस्य यत्प्रथमन्तमोऽपाघ्नत्सा कृष्णाऽविर्भवद्यद्वितीयः सा फल्गुनी यत्तृतीयः सा बलक्षी यदंष्ट्रस्थादपाकृन्तत्साऽविर्ऽर्वाशा (8)

समभवत्ते देवा अब्रुवन्देवपशुर्वा अयः समभूत्कस्मा इममालंप्स्यामह इत्यथ वै तर्ह्यत्पां पृथिव्यासीदजाता ओषधयस्तामविं वशामादित्येभ्यः कामायाऽलभन्त ततो वा अप्रथत पृथिव्यजायन्तौषधयो यः कामयैत प्रथेय पशुभिः प्र प्रजयां जायेयेति स एतामविं वशामादित्येभ्यः कामाय (9)

आ लंभेतादित्यानेव कामः स्वेन भागधेयेनोपधावति त एवैनं प्रथयन्ति पशुभिः प्र प्रजयां जनयन्त्युसावादित्यो न व्यरोचत तस्मै देवाः प्रायश्चित्तिमैच्छन्तस्मा एता मल्हा आलंभन्ताग्नेयीङ्गुणग्रीवीः संहितामैन्द्रीः श्वेतां बारहस्पत्यान्ताभिरेवास्मिन्नुचमदधुर्यो ब्रह्मवर्चसकामः स्यात्तस्मा एता मल्हा आलंभेत (10)

आग्नेयीङ्कुष्णग्रीवीः संहितामैन्द्रीः श्वेतां बार्हस्पत्यामेता एव देवताः स्वेन
भागधेयेनोपधावति ता एवास्मिन्ब्रह्मवर्चसन्दधति ब्रह्मवर्चस्यैव भवति वसन्तां
प्रातराग्नेयीङ्कुष्णग्रीवीमालभेत ग्रीष्मे मृद्धान्दिने संहितामैन्द्रीः शरद्यपराह्णे श्वेतां
बार्हस्पत्यान्नीणि वा आदित्यस्य तेजांसि वसन्तां प्रातर्ग्रीष्मे मृद्धान्दिने शरद्यपराह्णे
यावन्त्येव तेजांसि तान्येव (11)

अव रुन्धे सं वथ्सुरं पर्यालभ्यन्ते सं वथ्सरो वै ब्रह्मवर्चसस्यं प्रदाता सं
वथ्सुर एवास्मै ब्रह्मवर्चसं प्रयच्छति ब्रह्मवर्चस्यैव भवति गर्भिण्यो भवन्तीन्द्रियं वै गर्भं
इन्द्रियमेवास्मिन्दधति सारस्वतीं मेपीमालभेत य ईश्वरो वाचो वदितोः सन्वाचन्न वदेद्वाग्वै
सरस्वती सरस्वतीमेव स्वेन भागधेयेनोपधावति सैवास्मिन् (12)

वाचन्दधाति प्रवदिता वाचो भवत्यपन्नदती भवति तस्मान्मनुष्याः सर्वा वाचं
वदन्त्याग्नेयङ्कुष्णग्रीवमा लभेत सौम्यं बभ्रुं ज्योगामयाव्यग्निं वा एतस्य शरीरं गच्छति
सोमः रसो यस्य ज्योगामयत्यग्नेरेवास्य शरीरन्निष्क्रीणाति सोमाद्रसमुत यदीतासुर्भवति
जीवत्येव सौम्यं बभ्रुमालभेताग्नेयङ्कुष्णग्रीवं प्रजाकामः सोमः (13)

वै रेतोधा अग्निः प्रजानां प्रजनयिता सोम एवास्मै रेतो दधात्यग्निः प्रजां प्रजनयति
विन्दते प्रजामाग्नेयङ्कुष्णग्रीवमालभेत सौम्यं बभ्रुं यो ब्राह्मणो विद्यामनूच्य न विरोचेत्
यदाग्नेयो भवति तेज एवास्मिन्तेन दधाति यथसौम्यो ब्रह्मवर्चसन्तेन कृष्णग्रीवं आग्नेयो
भवति तम एवास्मादपहन्ति श्वेतो भवति (14)

रुचमेवास्मिन्दधाति बभ्रुः सौम्यो भवति ब्रह्मवर्चसमेवास्मिन्त्विषिन्दधात्याग्नेयङ्कुष्णग्रीवमालभे
सौम्यं बभ्रुमाग्नेयङ्कुष्णग्रीवं पुरोधायाः स्पर्धमान आग्नेयो वै ब्राह्मणः सौम्यो राजन्योऽभितः
सौम्यमाग्नेयो भवतस्तेजसैव ब्रह्मणोभ्यतो राष्ट्रं परिगृह्णात्येकधा समावृङ्क्ते पुर एनन्दधते॥
(15)

लभेत वरुणं वशैतामविं वशामादित्येभ्यः कामाय मल्हा आलभेत तान्येव सैवास्मिन्सोमः
श्वेतो भवति त्रिचत्वारिंशच्च। (2)॥

[२]

देवासुरा एषु लोकेष्वस्पृहन्त स एतं विष्णुर्वामनमपश्यत् स्वयै देवताया आ-

ऽलंभत् ततो वै स इमाल्लोकान्भ्यंजयद्वैष्णवं वामनमालंभेत् स्पृष्टमानो विष्णुरेव
भूत्वेमाल्लोकान्भजयति विषमम् आलंभेत् विषमा इव हीमे लोकाः समृद्ध्या इन्द्राय
मन्युमते मनस्वते ललामं प्राशृङ्गमालंभेत् सङ्ग्रामे (16)

सं यत्त इन्द्रियेण वै मन्युना मनसा सङ्ग्रामञ्जयतीन्द्रमेव मन्युमन्तं मनस्वन्तुः स्वेन
भागधेयेनोपधावति स एवास्मिन्निन्द्रियं मन्युं मनो दधाति जयति तः सङ्ग्राममिन्द्राय
मरुत्वंते पृश्निस्वथमालंभेत् ग्रामकाम् इन्द्रमेव मरुत्वंतुः स्वेन भागधेयेनोपधावति स
एवास्मै सजातान्प्रयच्छति ग्राम्यैव भवति यदृषभस्तेन (17)

ऐन्द्रो यत्पृश्निस्तेन मारुतः समृद्धौ पश्चात्पृश्निस्वथो भवति पश्चादन्ववसायिनीमेवास्मै
विशङ्करोति सौम्यं बभ्रुमालंभेतान्नकामः सौम्यं वा अन्नः सोममेव स्वेन भागधेयेनोपधावति
स एवास्मा अन्नं प्रयच्छत्यन्नाद एव भवति बभ्रुर्भवत्येतद्वा अन्नस्य रूपः समृद्धौ सौम्यं
बभ्रुमालंभेत् यमलम् (18)

राज्याय सन्तः राज्यत्रोपनमैश्चसौम्यं वै राज्यः सोममेव स्वेन भागधेयेनोपधावति
स एवास्मै राज्यं प्रयच्छत्युपैनः राज्यन्नमति बभ्रुर्भवत्येतद्वै सोमस्य रूपः समृद्ध्या
इन्द्राय वृत्रतुरे ललामं प्राशृङ्गमालंभेत् गतश्रीः प्रतिष्ठाकामः पाप्मानमेव वृत्रन्तीर्त्वा प्रतिष्ठां
गच्छतीन्द्रायाभिमातिघ्ने ललामं प्राशृङ्गमा (19)

लभेत् यः पाप्मनां गृहीतः स्यात्पाप्मा वा अभिमातिरिन्द्रमेवाभिमातिहन्तुः स्वेन
भागधेयेनोपधावति स एवास्मात्पाप्मानमभिमातिं प्रणुदत् इन्द्राय वज्रिणे ललामं
प्राशृङ्गमालंभेत् यमलः राज्याय सन्तः राज्यत्रोपनमैदिन्द्रमेव वज्रिणः स्वेन
भागधेयेनोपधावति स एवास्मै वज्रं प्रयच्छति स एनं वज्रो भूत्या इन्ध उपैनः
राज्यन्नमति ललामः प्राशृङ्गो भवत्येतद्वै वज्रस्य रूपः समृद्धौ ॥ (20)

सङ्ग्रामे तेनालंभमातिघ्ने ललामं प्राशृङ्गमैनं पञ्चदश च।३।॥ [३]

असावादित्यो न व्यरोचत तस्मै देवाः प्रायश्चित्तिमैच्छन्तस्मा एतान्दशरूपभामाऽलंभन्तु
तयैवास्मिन्नुचमदधुर्यो ब्रह्मवर्चसकामः स्यात्तस्मा एतान्दशरूपभामाऽलंभेतामुमेवादित्यः
स्वेन भागधेयेनोपधावति स एवास्मिन्ब्रह्मवर्चसन्दधाति ब्रह्मवर्चस्यैव भवति वसन्ता
प्रातस्त्रील्ललामानालंभेत् ग्रीष्मे मृच्छन्दिने (21)

त्रीच्छित्तिपृष्ठाच्छरद्वपराह्णे त्रीच्छित्तिवारात्रीणि वा आदित्यस्य तेजांसि वसन्तां प्रातर्ग्रीष्मे मृच्छन्दिने शरद्वपराह्णे यावन्त्येव तेजांसि तान्येवावर्तन्ते त्रयस्त्रय आलम्ब्यन्ते-
ऽभिपूर्वमेवास्मिन्तेजो दधाति सं वत्सरं पर्यालम्ब्यन्ते सं वत्सरो वै ब्रह्मवर्चसस्य प्रदाता सं वत्सर एवास्मै ब्रह्मवर्चसं प्रयच्छति ब्रह्मवर्चस्यैव भवति सं वत्सरस्य परस्तात्प्राजापत्यङ्कद्रुम् (22)

आलभेत प्रजापतिः सर्वा देवता देवतास्वेव प्रतितिष्ठति यदि बिभीयाद्दुश्कर्मा भविष्यामीति सोमापौष्णः श्याममालभेत सौम्यो वै देवतया पुरुषः पौष्णाः पशवः स्वयैवास्मै देवतया पशुभिस्त्वचङ्करोति न दुश्कर्मा भवति देवाश्च वै यमश्चास्मिन्नौकै-
ऽस्पृद्धन्त स यमो देवानामिन्द्रियं वीर्यमयुवत तद्यमस्य (23)

यमत्वन्ते देवा अमन्यन्त यमो वा इदमभूद्यद्वयः स्म इति ते प्रजापतिमुपाधावन्त्स एतौ प्रजापतिरात्मन उक्षवशौ निरमिमीत ते देवा वैष्णावरुणी वशामाऽलम्बन्तेन्द्रमुक्षाणन्तं वरुणेनैव ग्राहयित्वा विष्णुना यज्ञेन प्राणुदन्तेन्द्रेणैवास्यैन्द्रियमवृञ्जत यो भ्रातृव्यवान्स्यात्स स्पृद्धमानो वैष्णावरुणीम् (24)

वशामालभेतैन्द्रमुक्षाणं वरुणेनैव भ्रातृव्यङ्ग्राहयित्वा विष्णुना यज्ञेन प्राणुदत ऐन्द्रेणैवास्यैन्द्रियं वृद्धं भवत्यात्मना परास्य भ्रातृव्यो भवतीन्द्रो वृत्रमहन्तं वृत्रो हतष्पोऽशभिर्भोगैरसिनात्तस्य वृत्रस्य शीर्षतो गाव उदायन्ता वैदेह्योऽभवन्तासामृषभो जघनेऽनूदैत्तमिन्द्रः (25)

अचायत्सोऽमन्यत यो वा इममालभेत मुच्येतास्मात्पाप्मन् इति स आग्नेयङ्कुष्णाग्रीवमालभेतैन्द्रमृषभन्तस्याग्निरेव स्वेन भागधेयेनोपसृतष्पोऽशधा वृत्रस्य भोगानप्यदहदैन्द्रेणैन्द्रियमात्मन्नधत् यः पाप्मना गृहीतः स्यात्स आग्नेयङ्कुष्णाग्रीवमालभेतैन्द्रमृषभमग्निरेवास्य स्वेन भागधेयेनोपसृतः (26)

पाप्मानमपि दहत्यैन्द्रेणैन्द्रियमात्मन्धत्ते मुच्यते पाप्मनो भवत्येव द्यावापृथिव्यान्धेनुमालभेत ज्योगंपरुद्धोऽनयोर्हि वा एषोऽप्रतिष्ठितोऽथैष ज्योगंपरुद्धो द्यावापृथिवी एव स्वेन भागधेयेनोपधावति ते एवैनं प्रतिष्ठाङ्गमयतः प्रत्येव तिष्ठति पर्यारिणी भवति पर्यारीव ह्येतस्य राष्ट्रं यो ज्योगंपरुद्धः समृद्धौ वायव्यम् (27)

वृथ्समा लंभेत वायुर्वा अनयोर्वृथ्स इमे वा एतस्मै लोका अपंशुष्का विडपंशुष्काऽथैष ज्योगपंरुद्धो वायुमेव स्वेन भागधेयेनोपधावति स एवास्मा इमाल्लोकान् विशं प्रदापयति प्रास्मा इमे लोकाः सुवन्ति भुञ्जत्येनं विडुपतिष्ठते॥ (28)

मुच्छन्दिने कद्रु यमस्य स्पद्धमानो वैष्णावरुणीन्तमिन्द्रोऽस्य स्वेन भागधेयेनोपसृतो वायुर्व्यद्विचत्वारिंशच्च। (4)॥ [४]

इन्द्रो वलस्य बिलमपौर्णोथ्स य उत्तमः पशुरासीत्तं पृष्ठं प्रति सङ्गृह्योदंक्खिदत्तं सहस्रं पशवोऽनूदायन्थ्स उत्ततोऽभवद्यः पशुकामः स्याथ्स एतमैन्द्रमुन्नतमालंभेतेन्द्रमेव स्वेन भागधेयेनोपधावति स एवास्मै पशून्प्रयच्छति पशुमानेव भवत्युन्नतः (29)

भुवति साहस्री वा एषा लक्ष्मी यदुन्नतो लक्ष्मियैव पशून्वरुन्धे यदा सहस्रं पशून्प्राप्नुयादथ वैष्णवं वामनमा लंभेतेतस्मिन्वे तथ्सहस्रमर्हतिष्ठत्तस्मादेष्ट वामनः समीपितः पशुभ्य एव प्रजातेभ्यः प्रतिष्ठान्दधाति कौऽरहति सहस्रं पशून्प्राप्तुमित्याहुरहोरात्राण्येव सहस्रं संपाद्यालंभेत पशवंः (30)

वा अहोरात्राणि पशून्नेव प्रजातान्प्रतिष्ठाङ्गमयत्योषधीभ्यो वेहतमालंभेत प्रजाकाम ओषधयो वा एतं प्रजायै परिबाधन्ते योऽलं प्रजायै सन्प्रजान्न विन्दत ओषधयः खलु वा एतस्यै सूतुमपि घ्नन्ति या वेहद्ववत्योषधीरेव स्वेन भागधेयेनोपधावति ता एवास्मै स्वाद्योनेः प्रजां प्रजनयन्ति विन्दते (31)

प्रजामापो वा ओषधयोऽस्तपुरुष आप एवास्मा असंतः सद्ददति तस्मादाहुयश्चैवं वेद यश्च नापस्त्वावासंतः सद्ददतीत्यैन्द्री सूतवंशामालंभेत भूतिकांमोऽजातो वा एष योऽलं भूत्यै सन्भूतित्र प्राप्नोतीन्द्रं खलु वा एषा सूत्वा वशाऽभवत् (32)

इन्द्रमेव स्वेन भागधेयेनोपधावति स एवैनं भूतिङ्गमयति भवत्येव य सूत्वा वशा स्यात्तमैन्द्रमेवालंभेतेतद्वाव तदिन्द्रियं साक्षादेवेन्द्रियमवरुन्ध ऐन्द्राग्रं पुनरुथ्सृष्टमालंभेत य आ तृतीयात्पुरुषाथ्सोमन्न पिबेद्विच्छिन्नो वा एतस्य सोमपीथो यो ब्राह्मणः सन्ना (33)

तृतीयात्पुरुषाथ्सोमन्न पिबंतीन्द्राग्नी एव स्वेन भागधेयेनोपधावति तावेवास्मै सोमपीथं प्रयच्छत उपैनं सोमपीथो नमति यदेन्द्रो भवतीन्द्रियं वै सोमपीथ इन्द्रियमेव सोमपीथमवरुन्धे यदाग्नेयो भवत्याग्नेयो वै ब्राह्मणः स्वामेव देवतामनु सन्तनोति पुनरुथ्सृष्टो

भंवति पुनरुत्सृष्ट इव ह्येतस्य (34)

सोमपीथः समृद्धौ ब्राह्मणस्पत्यन्तूपरमालभेताभिचरन्ब्रह्मणस्पतिमेव स्वेन भागधेयेनोपधावति तस्मा एवैनमा वृश्चति ताजगार्तिमाच्छति तूपरो भवति क्षुरपविर्वा एषा लक्ष्मी यत्तूपरः समृद्धौ स्फ्यो यूपो भवति वज्रो वै स्फ्यो वज्रमेवासौ प्रहरति शरमय बर्हिः शृणात्येवेन वैर्भौदक इद्धो भिनत्येवेनम्॥ (35)

भवत्युन्नतः पशवो जनयन्ति विन्दतेऽभवत्सन्नैतस्येद्धास्त्रीणि च॥ (5)॥ [५]

बारहस्पत्यः शितिपृष्ठमालभेत ग्रामकामो यः कामयेत पृष्ठः संमानानां स्यामिति बृहस्पतिमेव स्वेन भागधेयेनोपधावति स एवेन पृष्ठः संमानानाङ्करोति ग्राम्येव भवति शितिपृष्ठो भवति बारहस्पत्यो ह्येष देवतया समृद्धौ पौष्णः श्याममालभेतान्नकामोऽन्नं वै पूषा पूषणमेव स्वेन भागधेयेनोपधावति स एवासौ (36)

अन्नं प्रयच्छत्यन्नाद एव भवति श्यामो भवत्येतद्वा अन्नस्य रूपः समृद्धौ मारुतं पृश्निमालभेतान्नकामोऽन्नं वै मरुतो मरुत एव स्वेन भागधेयेनोपधावति त एवास्मा अन्नं प्रयच्छन्त्यन्नाद एव भवति पृश्निर्भवत्येतद्वा अन्नस्य रूपः समृद्ध्या ऐन्द्रमरुणमालभेतेन्द्रियकाम इन्द्रमेव (37)

स्वेन भागधेयेनोपधावति स एवास्मिन्निन्द्रियन्दधातीन्द्रियाव्येव भवत्यरुणो भ्रूमन्भवत्येतद्वा इन्द्रस्य रूपः समृद्धौ सावित्रमुपद्धस्तमालभेत सनिकांमः सविता वै प्रसवानामीशे सवितारमेव स्वेन भागधेयेनोपधावति स एवासौ सनिं प्रसुवति दानकामा अस्मै प्रजा भवन्त्युपद्धस्तो भवति सावित्रो ह्येषः (38)

देवतया समृद्धौ वैश्वदेवं बहुरूपमालभेतान्नकामो वैश्वदेवं वा अन्नं विश्वानेव देवान्स्वेन भागधेयेनोपधावति त एवास्मा अन्नं प्रयच्छन्त्यन्नाद एव भवति बहुरूपो भवति बहुरूपः ह्यन्नः समृद्धौ वैश्वदेवं बहुरूपमालभेत ग्रामकामो वैश्वदेवा वै संजाता विश्वानेव देवान्स्वेन भागधेयेनोपधावति त एवासौ (39)

सजातान्प्रयच्छन्ति ग्राम्येव भवति बहुरूपो भवति बहुदेवत्यो ३ ह्येष समृद्धौ प्राजापत्यन्तूपरमालभेत यस्यानाज्ञातमिव ज्योगामयेत्प्राजापत्यो वै पुरुषः प्रजापतिः खलु वै तस्य वेद यस्यानाज्ञातमिव ज्योगामयति प्रजापतिमेव स्वेन भागधेयेनोपधावति स एवेनन्तस्मात्प्रामान्युश्चति तूपरो भवति प्राजापत्यो ह्येष देवतया समृद्धौ॥ (40)

अस्मा इन्द्रमेवेष संजाता विश्वानेव देवान्स्वेन भागधेयेनोपधावति त एवास्मै प्राजापत्यो हि त्रीणि च॥ (6)॥ [६]

वृषद्धारो वै गांयत्रियै शिरोऽच्छिन्नत्तस्यै रसः पराऽपतत्तं बृहस्पतिरुपांगृह्णात्सा शितिपृष्ठा वशाऽभ्वद्यो द्वितीयः परापतत्तं मित्रावरुणावुपांगृह्णीताः सा द्विरूपा वशाऽभ्वद्यस्तृतीयः परापतत्तं विश्वे देवा उपांगृह्णात्सा बहुरूपा वशाऽभ्वद्यश्चतुर्थः परापतत्तस्य पृथिवीं प्राविशत्तं बृहस्पतिरभि (41)

अगृह्णादस्त्वेवायं भोगायेति स उक्ष्वशः समभवद्यल्लोहितं परापतत्तद्रुद्र उपांगृह्णात्सा रौद्री रोहिणी वशाऽभ्वद्वारहस्पत्याः शितिपृष्ठामालभेत ब्रह्मवर्चसकामो बृहस्पतिमेव स्वेन भागधेयेनोपधावति स एवास्मिन्ब्रह्मवर्चसन्दधाति ब्रह्मवर्चस्यैव भवति छन्दसां वा एष रसो यद्वशा रसं इव खलु (42)

वै ब्रह्मवर्चसच्छन्दसामेव रसेन रसं ब्रह्मवर्चसमवरुन्धे मैत्रावरुणीं द्विरूपामालभेत वृष्टिकामो मैत्रं वा अहर्वारुणी रात्रिरहोरात्राभ्याङ्कलु वै पर्जन्यो वर्षति मित्रावरुणावेव स्वेन भागधेयेनोपधावति तावेवास्मा अहोरात्राभ्यां पर्जन्यं वर्षयतश्छन्दसां वा एष रसो यद्वशा रसं इव खलु वै वृष्टिश्छन्दसामेव रसेन (43)

रसं वृष्टिमवरुन्धे मैत्रावरुणीं द्विरूपामालभेत प्रजाकामो मैत्रं वा अहर्वारुणी रात्रिरहोरात्राभ्याङ्कलु वै प्रजाः प्रजायन्ते मित्रावरुणावेव स्वेन भागधेयेनोपधावति तावेवास्मा अहोरात्राभ्यां प्रजां प्रजनयतश्छन्दसां वा एष रसो यद्वशा रसं इव खलु वै प्रजा छन्दसामेव रसेन रसं प्रजामव (44)

रुन्धे वैश्वदेवीं बहुरूपामालभेतात्रकामो वैश्वदेवं वा अन्नं विश्वानेव देवान्स्वेन भागधेयेनोपधावति त एवास्मा अन्नं प्रयच्छन्त्यन्नाद एव भवति छन्दसां वा एष रसो यद्वशा रसं इव खलु वा अन्नच्छन्दसामेव रसेन रसमन्नमवरुन्धे वैश्वदेवीं बहुरूपामालभेत ग्रामकामो वैश्वदेवा वै (45)

सजाता विश्वानेव देवान्स्वेन भागधेयेनोपधावति त एवास्मै सजातान्प्रयच्छन्ति ग्राम्यैव भवति छन्दसां वा एष रसो यद्वशा रसं इव खलु वै संजाताश्छन्दसामेव रसेन रसः सजातानवरुन्धे बारहस्पत्यमुक्ष्वशमालभेत ब्रह्मवर्चसकामो बृहस्पतिमेव स्वेन भागधेयेनोपधावति स एवास्मिन्ब्रह्मवर्चसम् (46)

दधाति ब्रह्मवर्चस्यैव भवति वशं वा एष चरति यदुक्षा वशं इव खलु वै ब्रह्मवर्चसं वशेनैव वशं ब्रह्मवर्चसमवरुन्धे रौद्रीः रोहिणीमालंभेताभिचरन्नुद्रमेव स्वेन भागधेयेनोपधावति तस्मा एवेनमावृश्चति ताजगार्तिमाच्छति रोहिणी भवति रौद्री ह्येषा देवतया समृद्धौ स्फ्यो यूषो भवति वज्रो वै स्फ्यो वज्रमेवासौ प्रहरति शर्मयं बरहिः शृणात्येवैनं वैभीदक इद्धो भिनत्येवैनम्॥ (47)

अभि खलु वृष्टिश्छन्दसामेव रसेन प्रजामव वैश्वदेवा वै ब्रह्मवर्चसं यूष एकात्रविंशतिश्च। (7)॥

[७]

असावादित्यो न व्यरोचत तस्मै देवाः प्रायश्चित्तिमैच्छन्तस्मा एताः सौरीः श्वेतां वशामालंभन्त तयेवास्मिन्नुचमदधुर्यो ब्रह्मवर्चसकामः स्यात्तस्मा एताः सौरीः श्वेतां वशामालंभेतामुमेवादित्यः स्वेन भागधेयेनोपधावति स एवास्मिन्ब्रह्मवर्चसन्दधाति ब्रह्मवर्चस्यैव भवति बैल्वो यूषो भवत्यसौ (48)

वा आदित्यो यतोऽजायत ततो बित्त्वं उदतिष्ठत्सयोन्येव ब्रह्मवर्चसमवरुन्धे ब्राह्मणस्पत्यां बभ्रुकर्णीमा लंभेताभिचरन्वारुणन्दशंकपालं पुरस्तान्निर्वपेद्वरुणेनैव भ्रातृव्यङ्गाहयित्वा ब्रह्मणा स्तुणुते बभ्रुकर्णी भवत्येतद्वै ब्रह्मणो रूपः समृद्धौ स्फ्यो यूषो भवति वज्रो वै स्फ्यो वज्रमेवासौ प्रहरति शर्मयं बरहिः शृणाति (49)

एवेनं वैभीदक इद्धो भिनत्येवैनं वैष्णवं वामनमालंभेत् यं यज्ञो नोपनमेद्विष्णुर्वै यज्ञो विष्णुमेव स्वेन भागधेयेनोपधावति स एवास्मै यज्ञं प्रयच्छत्युपैनं यज्ञो नमति वामनो भवति वैष्णवो ह्येष देवतया समृद्धौ त्वाष्ट्रं वडंबमालंभेत् पशुकामस्त्वष्टा वै पशूनां मिथुनानाम् (50)

प्रजनयिता त्वष्टारमेव स्वेन भागधेयेनोपधावति स एवास्मै पशून्मिथुनान्प्रजनयति प्रजा हि वा एतस्मिन्पशवः प्रविष्टा अथेष पुमान्त्सन्वडुबः साक्षादेव प्रजां पशूनवरुन्धे मैत्रः श्वेतमालंभेत् सङ्ग्रामे सं यन्ते समयकामो मित्रमेव स्वेन भागधेयेनोपधावति स एवेनं मित्रेण सत्रयति (51)

विशालो भवति व्यवसाययत्येवैनं प्राजापत्यकृष्णमालंभेत् वृष्टिकामः प्रजापतिर्वै वृष्ट्या ईशे प्रजापतिमेव स्वेन भागधेयेनोपधावति स एवास्मै पर्जन्यं वर्षयति कृष्णो भवत्येतद्वै

वृष्ट्यै रूपं रूपेणैव वृष्टिमवरुन्धे शबलो भवति विद्युतमेवास्यै जनयित्वा वरुषयत्यवाशृङ्गो भवति वृष्टिमेवास्यै निर्यच्छति॥ (52)

[८] शृणाति मिथुनानां नयति यच्छति॥ (8)

वरुणं सुषुवाणमन्नाद्यन्नोपानमथ्स एतां वारुणीङ्कुष्णां वशामपश्यत्तां स्वायै देवताया आलभत ततो वै तमन्नाद्यमुपानमद्यमलमन्नाद्याय सन्तमन्नाद्यन्नोपनमथ्स एतां वारुणीङ्कुष्णां वशामालभेत वरुणमेव स्वेन भागधेयेनोपधावति स एवास्मा अन्नं प्रयच्छत्यन्नादः (53)

एव भवति कृष्णा भवति वारुणी ह्येषा देवतया समृद्धौ मैत्रं श्वेतमालभेत वारुणङ्कुष्णमपाश्रौषधीनाश्च सन्धावन्रकामो मैत्रीर्वा ओषधयो वारुणीरापोऽपां च खलु वा ओषधीनां च रसमुपजीवामो मित्रावरुणावेव स्वेन भागधेयेनोपधावति तावेवास्मा अन्नं प्रयच्छतोऽन्नाद एव भवति (54)

अपाश्रौषधीनाश्च सन्धावालभत उभयस्यावरुद्धौ विशाखो यूपो भवति द्वे ह्येते देवते समृद्धौ मैत्रं श्वेतमा लभेत वारुणङ्कुष्णं ज्योगामयावी यन्मैत्रो भवति मित्रेणैवास्यै वरुणं शमयति यद्वारुणः साक्षादेवेनं वरुणपाशान्मुञ्चत्युत यदीतासुर्भवति जीवत्येव देवा वै पुष्टिन्नाविन्दन् (55)

तां मिथुनैऽपश्यन्तस्यान्नं समराधयन्तावश्विनावब्रूतामावयोर्वा एषा मैतस्यां वदद्धमिति साऽश्विनोरेवाभवद्यः पुष्टिकामः स्याथ्स एतामाश्विनीं यमीं वशामालभेतऽश्विनावेव स्वेन भागधेयेनोपधावति तावेवास्मिन्पुष्टिं धत्तः पुष्यति प्रजयां पशुभिः॥ (56)

अन्नादोऽन्नाद एव भवत्यविन्दन्पञ्चत्वारिंशच्च॥ 9॥ [९]

आश्विनन्धूम्रललामालभेत यो दुर्ब्राह्मणः सोमं पिपासेदश्विनौ वै देवानामसोमपावास्तान्तौ पश्चा सोमपीथं प्राप्ततामश्विनावेतस्य देवता यो दुर्ब्राह्मणः सोमं पिपासत्यश्विनावेव स्वेन भागधेयेनोपधावति तावेवास्यै सोमपीथं प्रयच्छत उपैनं सोमपीथो नमति यद्धूम्रो भवति धूम्रिमाणमेवास्मादपहन्ति ललामः (57)

भवति मुखत एवास्मिन्तेजो दधाति वायव्यङ्गोमृगमालभेत यमजग्निवांसमभिश्च संयुरपूता वा एतं वागृच्छति यमजग्निवांसमभिश्च सन्ति नैष ग्राम्यः पशुनारण्यो यद्वोमृगो

नेवैष ग्रामे नारण्ये यमर्जग्निवा॑समभि॑श॑सन्ति वा॒युर्वै दे॒वानां॑ प॒वित्रं॑ वा॒युमे॒व स्वेन॑
भाग॒धेये॒नोप॑धावति॒ स ए॒व (58)

ए॒नं प॒व॒य॒ति॒ परा॑ची॒ वा ए॒तस्मै॑ व्युच्छ॒न्ती व्युच्छ॑ति॒ तमः॑ पा॒प्मानं॑ प्रवि॑शति॒ यस्या॑श्चि॒ने
श॒स्यमा॑ने॒ सूर्यो॑ नावि॑र्भवति॒ सौर्यं॑ ब॒हुरूप॑माल॑भेता॒मुमे॒वादित्य॑ः स्वेन॑ भा॒ग॒धेये॒नोप॑धावति॒
स ए॒वास्मा॑त्तमः॑ पा॒प्मान॒मप॑हन्ति॒ प्र॒तीच्य॑स्मै व्युच्छ॒न्ती व्युच्छ॑त्य॒प॒ तमः॑ पा॒प्मानः॑ हते॥
(59)

ल॒लामः॑ स ए॒व षड॑त्वारि॑शच्च॥10॥ [१०]

इन्द्रं॑ वो वि॒श्वत॑स्परीन्द्र॒न्नरो॑ म॒रुतो॑ यद्धं वो दि॒वो या वः॑ शर्म॑। भ॒रेष्विन्द्रः॑ सु॒हवः॑
हवामहेऽ॑होमुच॑ सु॒कृतं॑ दै॒व्यं ज॒नम॑। अ॒ग्निं मि॒त्रं वरु॑णः॒ सा॒तये॑ भ॒ग॒न्यावा॑पृथि॒वी म॒रुतः॑
स्व॒स्तये॑। म॒मत्तु॑ नः॒ परि॑ज्मा वस॒रहा॑ म॒मत्तु॑ वा॒तो अ॒पां वृष॑ण्वान्। शि॒शीत॑मिन्द्रा॒पर्व॑ता
यु॒वन्न॑स्तन्नो वि॒श्वे वरि॑वस्यन्तु दे॒वाः। प्रि॒या वो॒ नाम॑ (60)

हु॒वे तुरा॑णाम्। आ॒यत्त॑प॒न्म॒रुतो॑ वाव॒शानाः॑। श्रि॒यसे॑ कं भा॒नुभिः॑ संमि॑मि॒क्षिरे॑ ते
र॒श्मिभि॑स्त ऋ॒कंभिः॑ सु॒खाद॑यः। ते वा॒शीम॑न्त इ॒ष्मिणो॑ अ॒र्भोर॑वो वि॒द्रे प्रि॑यस्य॒ मारु॑तस्य॒
धा॒म्रः। अ॒ग्निः प्र॑थ॒मो वसु॑भिर्नो अ॒व्या॒थ्सोमो॑ रु॒द्रेभि॑र॒भिर॑क्षतु॒ त्मना॑। इन्द्रो॑ म॒रुद्वि॑र॒ऋतु॑धा
कृ॒णोत्वा॑दित्यैर्नो वरु॑णः॒ सः शि॑शातु। सन्नो॑ दे॒वो वसु॑भिर॒ग्निः स॒म् (61)

सोम॑स्त॒नूभो॑ रु॒द्रिया॑भिः। स॒मिन्द्रो॑ म॒रुद्वि॑र्य॒ज्ञियैः॑ स॒मा॒दि॒त्यैर्नो॑ वरु॑णो अ॒जि॒ज्ञिप॑त्।
यथा॑ऽऽदि॒त्या वसु॑भिः सं॒बभू॑वुर्म॒रुद्भ्यो॑ रु॒द्राः स॒मजा॑नता॒भिः। ए॒वा त्रि॑णाम॒न्नह्णी॑यमाना॒ विश्वे॑
दे॒वाः स॒मन॑सो भवन्तु। कु॒त्राचि॑द्यस्य॒ समृ॑तौ र॒ण्वा नरो॑ नृष॒दने॑। अ॒रह॑न्तश्चि॒द्यमि॑न्ध॒ते
सं॒ज्ञन॑र्यन्ति ज॒न्तवः॑। सं य॒दिषो॑ वना॒महे॑ सः ह॒व्या मा॑नु॒षाणाम्। उ॒त द्यु॒म॒स्य श॑व॒सः
(62)

ऋ॒तस्य॑ र॒श्मिमा॑ददे। य॒ज्ञो दे॒वानां॑ प्र॒त्यैति॑ सु॒म॒मादि॑त्यासो भ॒वता॑ मृ॒डय॑न्तः। आ॒वो-
ऽर्वा॑ची॒ सुम॑तिर्व॒वृत्त्याद॑होश्चि॒द्या वरि॑वो॒वित्तरा॑ऽसन्तु। शुचि॑र॒पः सू॒यव॑सा॒ अद॑ब्ध॒ उप॑क्षेति
वृ॒द्धव॑याः सु॒वीरः॑। नकि॑ष्टं घ्नन्त्यन्ति॒तो न दू॑राद्य आ॒दि॒त्यानां॑ भ॒वन्ति॑ प्र॒णीतो॑। धा॒रय॑न्त
आ॒दि॒त्यासो॑ जग॒त्स्था॑ दे॒वा वि॒श्वस्य॑ भु॒व॒नस्य॑ गो॒पाः। दी॒र्घाधि॑यो र॒क्षमा॑णाः (63)

अ॒सुर्य॑मृ॒तावा॑न॒श्चर॑माना ऋ॒णानि॑। ति॒स्रो भूमी॑र्धारय॒त्रीः रु॒त द्यू॒न्त्रीणि॑ व्र॒ता वि॑दथे

अन्तरैषाम्। ऋतेनादित्या महिं वो महित्वन्तर्दर्यमन्वरुण मित्र चारु। त्यान्नु क्षत्रियाः
अवं आदित्यान् याचिषामहे। सुमृडीकाः अभिष्टये। न दक्षिणा विचिकिते न सुव्या न
प्राचीनमादित्या नोत पश्चा। पाक्याचिद्वसवो धीर्याचित् (64)

युष्मानीतो अभयं ज्योतिरश्याम्। आदित्यानामवसा नूतनेन सक्षीमहि शर्मणा शन्तमेन।
अनागास्वे अदितित्वे तुरासं इमं यज्ञन्दधतु श्रोषमाणाः। इमं मे वरुण श्रुधी हवमद्या
चं मृडय। त्वामवस्युराचके। तत्त्वां यामि ब्रह्मणा वन्दमानस्तदाशास्ते यजमानो हविर्भिः।
अहेडमानो वरुणेह बोद्धुरुशःस मा न आयुः प्रमोषीः॥ (65)

नामाग्निः सः शवसो रक्षमाणा धीर्याचिदेकात्रपञ्चाशच्च॥11॥ [११]

॥द्वितीयः प्रश्नः॥

॥तैत्तिरीयसंहितायां द्वितीयकाण्डे द्वितीयः प्रश्नः॥

प्रजापतिः प्रजा असृजत् ताः सृष्टा इन्द्राग्नी अपागूहताः सोऽचायत्प्रजापतिरिन्द्राग्नी
वै मे प्रजा अपाघुक्षतामिति स एतमैन्द्राग्रमेकादशकपालमपश्यत्त्रिरवपत्तावस्मै प्रजाः
प्रासाधयतामिन्द्राग्नी वा एतस्य प्रजामपगूहतो योऽलं प्रजायै सन्प्रजान्न विन्दत
ऐन्द्राग्रमेकादशकपालन्निर्वपेत्प्रजाकाम इन्द्राग्नी (1)

एव स्वेन भागधेयेनोपधावति तावेवास्मै प्रजां प्रासाधयतो विन्दत
प्रजामैन्द्राग्रमेकादशकपालन्निर्वपेत् स्पृद्धमानः क्षेत्रे वा सजातेषु वेन्द्राग्नी एव स्वेन
भागधेयेनोपधावति ताभ्यामेवेन्द्रियं वीर्यं भ्रातृव्यस्य वृद्धे वि पाप्मना भ्रातृव्येण जयतेऽप
वा एतस्मादिन्द्रियं वीर्यं क्रामति यः संङ्ग्राममुपप्रयात्यैन्द्राग्रमेकादशकपालन्निः (2)

वपेत्संङ्ग्राममुपप्रयास्यन्निन्द्राग्नी एव स्वेन भागधेयेनोपधावति तावेवास्मिन्निन्द्रियं वीर्यं
धत्तः सहेन्द्रियेण वीर्येणोपप्रयाति जयति तः संङ्ग्रामं वि वा एष इन्द्रियेण वीर्येणर्द्धते
यः संङ्ग्रामञ्जयत्यैन्द्राग्रमेकादशकपालन्निर्वपेत्संङ्ग्रामञ्जित्वेन्द्राग्नी एव स्वेन भागधेयेनोपधावति
तावेवास्मिन्निन्द्रियं वीर्यम् (3)

धत्तो नेन्द्रियेण वीर्येण व्यृद्धतेऽप वा एतस्मादिन्द्रियं वीर्यङ्गामति य एति
जुनतामैन्द्राग्रमेकादशकपालुन्निर्वपेज्जुनतामेष्यन्निन्द्राग्री एव स्वेन भागधेयेनोपधावति
तावेवास्मिन्निन्द्रियं वीर्यं धत्तः सहेन्द्रियेण वीर्येण जुनतामेति पौष्णं चरुमनुनिर्वपेतूषा
वा इन्द्रियस्य वीर्यस्यानुप्रदाता पूषणमेव (4)

स्वेन भागधेयेनोपधावति स एवास्मां इन्द्रियं वीर्यमनु प्रयच्छति क्षेत्रपत्यं चरुं
निर्वपेज्जुनतामागत्येयं वै क्षेत्रस्य पतिरस्यामेव प्रतितिष्ठत्यैन्द्राग्रमेकादशकपालमुपरिष्ठात्निर्वपेदस्या
प्रतिष्ठार्यैन्द्रियं वीर्यमुपरिष्ठादात्मन्थते॥ (5)

प्रजाकाम इन्द्राग्री उपप्रयात्यैन्द्राग्रमेकादशकपालुन्निर्वीर्यं पूषणमेवैकान्नचत्वारिंशच्च॥१॥[१]

अग्रये पथिकृते पुरोडाशमष्टाकपालुन्निर्वपेद्यो दंशपूर्णमासयाजी सन्नमावास्यां
वा पौर्णमासीं वाऽतिपादयेत्यथो वा एषोऽध्यपथेनैति यो दंशपूर्णमासयाजी
सन्नमावास्यां वा पौर्णमासीं वाऽतिपादयेत्यग्निमेव पथिकृतः स्वेन भागधेयेनोपधावति
स एवैनमपथात्पन्थामपि नयत्यनुद्वान्दक्षिणा वही ह्येष समृद्धा अग्रये व्रतपतये (6)

पुरोडाशमष्टाकपालुन्निर्वपेद्य आहिताग्निः सन्नव्रत्यमिव चरैदग्निमेव व्रतपतिः
स्वेन भागधेयेनोपधावति स एवैनञ्जितमालभयति व्रत्यां भवत्यग्रये रक्षोघ्ने
पुरोडाशमष्टाकपालुन्निर्वपेद्य रक्षांसि सचैरन्नग्निमेव रक्षोहणः स्वेन भागधेयेनोपधावति
स एवास्माद्रक्षांस्यपहन्ति निशितायान्निर्वपेत् (7)

निशितायां हि रक्षांसि प्रेरते संप्रेणान्येवैनानि हन्ति परिश्रिते
याजयेद्रक्षसांमनन्ववचाराय रक्षोघ्नी याज्यानुवाक्यं भवतो रक्षसांस्तृत्या अग्रये रुद्रवते
पुरोडाशमष्टाकपालुन्निर्वपेदभिचरन्त्रेषा वा अस्य घोरा तनूर्यद्रुद्रस्तस्मा एवैनमावृश्चति
ताजगार्तिमाच्छेत्त्यग्रये सुरभिमते पुरोडाशमष्टाकपालुन्निर्वपेद्यस्य गावो वा पुरुषाः (8)

वा प्रमीर्यैरन् यो वा बिभीयादेषा वा अस्य भेषज्यां तनूर्यथ्सुरभिमती
तयैवास्मै भेषजङ्करोति सुरभिमते भवति पूतीगन्धस्यापहत्या अग्रये क्षामवते
पुरोडाशमष्टाकपालुन्निर्वपेत्सङ्ग्रामे सं यत्ते भागधेयैर्नैवैनं शमयित्वा परानभि निर्दिशति
यमवरेषां विद्धन्ति जीवति स यं परेषां प्र स मीयते जयति तं सङ्ग्रामम् (9)

अ॒भि वा ए॒ष ए॒तानु॑च्यति॒ येषां॑ पूर्वा॒परा अ॒न्वञ्चः॑ प्र॒मीय॑न्ते पुरुषाहुतिर्ह्य॑स्य
प्रि॒यत॑माऽ॒ग्नये॑ क्षाम॑वते पुरो॒डाशं॑म॒ष्टाक॑पाल॒न्निर्व॑पेद्वा॒गधेयै॑नैवैन॑ शमयति॒ नैषां॑ पुराऽ-
ऽयु॒षोऽप॑रः प्र॒मीय॑तेऽभि वा ए॒ष ए॒तस्य॑ गृ॒हानु॑च्यति॒ यस्य॑ गृ॒हान्द॑हत्य॒ग्नये॑ क्षाम॑वते
पुरो॒डाशं॑म॒ष्टाक॑पाल॒न्निर्व॑पेद्वा॒गधेयै॑नैवैन॑ शमयति॒ नास्या॑प॑रङ्गृ॒हान्द॑हति॥ (10)

व्रत॑प॒तये॑ नि॒शिता॒या॒न्निर्व॑पेत्पुरु॑षाः सङ्गाम॑न्न च॒त्वारि॑ च॥२॥ [२]

अ॒ग्नये॑ कामा॑य पुरो॒डाशं॑म॒ष्टाक॑पाल॒न्निर्व॑पेद्वा॒गधे॑नोप॒धाव॑ति॒ स ए॒वैन॑ङ्कामे॑न॒ सम॑र्द्धयत्यु॒पै न॑ङ्कामो॑ नमत्य॒ग्नये॑ यवि॑ष्ठाय
पुरो॒डाशं॑म॒ष्टाक॑पाल॒न्निर्व॑पेत्स्पर्द्ध॑मानः॒ क्षेत्रे॑ वा सजा॑तेषु॒ वाऽग्नि॑मेव॒ यवि॑ष्ठः॒ स्वेन॑
भाग॑धेयेनोप॒धाव॑ति॒ तेनै॒वेन्द्रि॑यं वी॒र्यं॑ भ्रातृ॑व्यस्य (11)

यु॒वते॒ वि पा॑प्मना॒ भ्रातृ॑व्येण जयतेऽ॒ग्नये॑ यवि॑ष्ठाय पुरो॒डाशं॑म॒ष्टाक॑पाल॒न्निर्व॑पेदभिच॑र्यमाणो-
ऽग्नि॑मेव॒ यवि॑ष्ठः॒ स्वेन॑ भा॒गधे॑येनोप॒धाव॑ति॒ स ए॒वास्मा॑द्रक्षा॑सि॒ यव॑यति॒
नैन॑मभि॒चर॑न्त्यु॒ण्णते॑ऽ॒ग्नय॑ आयु॑ष्मते॒ पुरो॒डाशं॑म॒ष्टाक॑पाल॒न्निर्व॑पेद्यः॒ काम॑येत्
सर्व॑मायुरि॒र्यामि॑त्य॒ग्निमे॒वायु॑ष्मन्तः॒ स्वेन॑ भा॒गधे॑येनोप॒धाव॑ति॒ स ए॒वास्मि॑न्
(12)

आयु॑र्दधाति॒ सर्व॑मायुरेत्य॒ग्नये॑ जा॒तवे॑दसे पुरो॒डाशं॑म॒ष्टाक॑पाल॒न्निर्व॑पेद्भू॒तिकामो॑ऽग्नि॑मेव
जा॒तवे॑दसः॒ स्वेन॑ भा॒गधे॑येनोप॒धाव॑ति॒ स ए॒वैनं॑ भू॒तिङ्ग॑मयति॒ भव॑त्ये॒वाग्नये॑ रुक्म॑ते
पुरो॒डाशं॑म॒ष्टाक॑पाल॒न्निर्व॑पेद्ब्रु॒कामो॑ऽग्नि॑मेव॒ रुक्म॑न्तः॒ स्वेन॑ भा॒गधे॑येनोप॒धाव॑ति॒ स
ए॒वास्मि॑न्नुच॑न्दधाति॒ रोच॑त ए॒वाग्नये॑ तेज॑स्वते पुरो॒डाश॑म् (13)

अ॒ष्टाक॑पाल॒न्निर्व॑पेत्तेज॑स्कामोऽग्नि॑मेव॒ तेज॑स्वन्तः॒ स्वेन॑ भा॒गधे॑येनोप॒धाव॑ति॒ स
ए॒वास्मि॑न्तेजो॑ दधाति॒ तेज॑स्व्यैव भ॑वत्य॒ग्नये॑ सा॒हन्त्या॑य पुरो॒डाशं॑म॒ष्टाक॑पाल॒न्निर्व॑पेत्सी॒क्षमा॑णो-
ऽग्नि॑मेव॒ सा॒हन्त्य॑स्व॒ स्वेन॑ भा॒गधे॑येनोप॒धाव॑ति॒ तेनै॒व स॑हते॒ यः सी॑क्षते॥ (14)

भ्रातृ॑व्यस्यास्मि॑न्तेज॑स्वते पुरो॒डाशं॑म॒ष्टात्रि॑शच्च॥३॥ [३]

अ॒ग्नये॑ऽन्न॑वते पुरो॒डाशं॑म॒ष्टाक॑पाल॒न्निर्व॑पेद्यः॒ काम॑येता॒न्नवा॑न्त्या॒मि॒त्य॒ग्निमे॒वा॒न्नव॑न्तः॒ स्वेन॑
भाग॑धेयेनोप॒धाव॑ति॒ स ए॒वैन॑म॒न्नव॑न्तङ्करोत्य॒न्नवाने॑व भ॑वत्य॒ग्नये॑ऽन्ना॒दाय॑ पुरो॒डाशं॑म॒ष्टाक॑पाल॒

त्रिर्वपेद्यः कामयेतान्नादः स्यामित्यग्निमेवान्नादः स्वेन भागधेयेनोपधावति स एवैनमन्नादङ्करोत्यन्नादः (15)

एव भवत्यग्नयेऽन्नपतये पुरोडाशमष्टाकपालत्रिर्वपेद्यः कामयेतान्नपतिः स्यामित्यग्निमेवान्नपतिः स्वेन भागधेयेनोपधावति स एवैनमन्नपतिङ्करोत्यन्नपतिरेव भवत्यग्नये पर्वमानाय पुरोडाशमष्टाकपालत्रिर्वपेद्यग्नये पावकायाग्नये शुचये ज्योगामयावी यदग्नये पर्वमानाय निर्वपति प्राणमेवास्मिन्तेन दधाति यदग्नये (16)

पावकाय वाचमेवास्मिन्तेन दधाति यदग्नये शुचये आयुरेवास्मिन्तेन दधात्युत यदीतासुर्भवति जीवत्येवैतामेव निर्वपेच्चक्षुष्कामो यदग्नये पर्वमानाय निर्वपति प्राणमेवास्मिन्तेन दधाति यदग्नये पावकाय वाचमेवास्मिन्तेन दधाति यदग्नये शुचये चक्षुरेवास्मिन्तेन दधाति (17)

उत यद्यन्धो भवति प्रैव पश्यत्यग्नये पुत्रवते पुरोडाशमष्टाकपालत्रिर्वपेदिन्द्राय पुत्रिणे पुरोडाशमेकादशकपालं प्रजाकामोऽग्निरैवस्मै प्रजां प्रज्जनयति वृद्धामिन्द्रः प्रयच्छत्यग्नये रसंवतेऽजक्षीरे चरुं निर्वपेद्यः कामयेत रसवान्स्यामित्यग्निमेव रसंवन्तः स्वेन भागधेयेनोपधावति स एवैनं रसंवन्तङ्करोति (18)

रसवानेव भवत्यजक्षीरे भवत्याग्नेयी वा एषा यदजा साक्षादेव रसमवरुन्धेऽग्नये वसुमते पुरोडाशमष्टाकपालत्रिर्वपेद्यः कामयेत वसुमान्स्यामित्यग्निमेव वसुमन्तः स्वेन भागधेयेनोपधावति स एवैनं वसुमन्तङ्करोति वसुमानेव भवत्यग्नये वाजसूते पुरोडाशमष्टाकपालत्रिर्वपेत्सङ्ग्रामे सं यत्ते वाजम् (19)

वा एष सिंसीरषति यः सङ्ग्रामजिगीषत्यग्निः खलु वै देवानां वाजसूदग्निमेव वाजसूतः स्वेन भागधेयेनोपधावति धावति वाजः हन्ति वृत्रजयति तः सङ्ग्राममथो अग्निरिव न प्रतिधृषे भवत्यग्नयेऽग्निवते पुरोडाशमष्टाकपालत्रिर्वपेद्यस्याग्नावग्निमभ्युद्धरैर्युनिर्दिष्टभागो वा एतयोरन्योऽनिर्दिष्टभागोऽन्यस्तौ संभवन्तौ यजमानम् (20)

अभिसंभवतः स ईश्वर आर्तिमार्तोर्यदग्नयेऽग्निवते निर्वपति भागधेयेनैवैनौ शमयति नार्तिमार्छति यजमानोऽग्नये ज्योतिष्मते पुरोडाशमष्टाकपालत्रिर्वपेद्यस्याग्निरुद्धृतोऽहुतेऽग्निहोत्र

उद्वायेदपरं आदीप्यान्नुद्धृत्य इत्याहुस्तत्तथा न कार्यं यद्वाङ्गधेयमभि पूर्वं उद्ध्रियते किमपरो-
ऽभ्युत् (21)

ह्रियेतेति तान्येवावक्षाणानि सन्निधाय मन्थेदितः प्रथमञ्ज्जे अग्निः स्वाद्योनेरधि
जातवेदाः। स गांयत्रिया त्रिष्टुभा जगत्या देवेभ्यो हव्यं वहतु प्रजानन्निति छन्दोभिरेवेन
स्वाद्योनेः प्रजनयत्येष वाव सोऽग्निरित्याहुर्ज्योतिस्त्वा अस्य परापतितमिति यदग्नये
ज्योतिष्मते निर्वपति यदेवास्य ज्योतिः परापतितन्तदेवावरुन्धे॥ (22)

करोत्यन्नादो दधाति यदग्नये शुचये चक्षुरेवास्मिन्तेन दधाति करोति वाजं यजमानमुदेवास्य
षट्॥ ४॥ [४]

वैश्वानरन्द्वादशकपालनिर्वपेद्धारुणं चरुन्दधिक्राव्णे चरुमभिशस्यमानो यद्वैश्वानरो
द्वादशकपालो भवति सं वथ्सरो वा अग्निर्वैश्वानरः सं वथ्सरेणेवेन स्वदयत्यपं पापं
वर्णं हते वारुणेनैवेन वरुणपाशान्मुञ्चति दधिक्राव्णा पुनाति हिरण्यन्दक्षिणा पवित्रं वै
हिरण्यं पुनात्येवेनमाद्यमस्यान्नं भवत्येतामेव निर्वपेत्प्रजाकामः सं वथ्सरः (23)

वा एतस्याशान्तो योनिं प्रजायै पशूनान्निर्दहति योऽलं प्रजायै सन्प्रजान्न विन्दते
यद्वैश्वानरो द्वादशकपालो भवति सं वथ्सरो वा अग्निर्वैश्वानरः सं वथ्सरमेव भाङ्गधेयेन
शमयति सोऽस्मै शान्तः स्वाद्योनेः प्रजां प्रजनयति वारुणेनैवेन वरुणपाशान्मुञ्चति
दधिक्राव्णा पुनाति हिरण्यन्दक्षिणा पवित्रं वै हिरण्यं पुनात्येवेनम् (24)

विन्दते प्रजां वैश्वानरन्द्वादशकपालं निर्वपेत्पुत्रे जाते यदष्टाकपालो भवति
गायत्रियैवेन ब्रह्मवर्चसेन पुनाति यत्रवकपालस्त्रिवृत्तैवास्मिन्तेजो दधाति यद्वशकपालो
विराजैवास्मिन्त्रन्नाद्यन्दधाति यदेकादशकपालस्त्रिष्टुभैवास्मिन्निन्द्रियं दधाति यद्वादशकपालो
जगत्यैवास्मिन्पशून्दधाति यस्मिञ्जात एतामिष्टिर्निर्वपति पूतः (25)

एव तैजस्यन्नाद इन्द्रियावी पशुमान्भवत्यव वा एष सुवर्गाल्लोकाच्छिद्यते यो
दर्शपूर्णमासयाजी सन्नमावास्यां वा पौर्णमासीं वाऽतिपादयति सुवर्गाय हि लोकाय
दर्शपूर्णमासाविज्येते वैश्वानरन्द्वादशकपालनिर्वपेदमावास्यां वा पौर्णमासीं वाऽतिपाद्यं
सं वथ्सरो वा अग्निर्वैश्वानरः सं वथ्सरमेव प्रीणायथौ सं वथ्सरमेवास्मा उपदधाति

सुवर्गस्य लोकस्य समष्टौ (26)

अथो देवता एवान्वारभ्य सुवर्गल्लोकमेति वीरहा वा एष देवानां योऽग्निमुद्वासयते न वा एतस्य ब्राह्मणा ऋतायवः पुराऽन्नमक्षत्राग्नेयमष्टाकपालत्रिर्वपेद्वैश्वानरन्द्वादशकपालमग्निमुद्वासयिष्य यदष्टाकपालो भवत्यष्टाक्षरा गायत्री गायत्रीऽग्निर्वाग्नेवाग्निस्तस्मा आतिथ्यङ्करोत्यथो यथा जनं यतेश्वसङ्करोति तादृक् (27)

एव तद्वादशकपालो वैश्वानरो भवति द्वादश मासाः सं वथ्सुरः सं वथ्सुरः खलु वा अग्नेर्योनिः स्वामेवैनं योनिङ्गमयत्याद्यमस्यान्नं भवति वैश्वानरन्द्वादशकपालत्रिर्वपेन्मारुतं सप्तकपालङ्गामकाम आहवनीये वैश्वानरमधिश्चरति गार्हपत्ये मारुतं पापवस्यसस्य विधृत्यै द्वादशकपालो वैश्वानरो भवति द्वादश मासाः सं वथ्सुरः सं वथ्सुरेणैवास्मै सजाताश्च्यवायति मारुतो भवति (28)

मरुतो वै देवानां विशो देवविशेनैवास्मै मनुष्यविशमवरुन्धे सप्तकपालो भवति सप्तगणा वै मरुतो गणश एवास्मै सजातानवरुन्धेऽनूच्यमान आसादयति विशमेवास्मा अनुवर्तमानङ्करोति॥ (29)

प्रजाकामः सं वथ्सुरः पुनात्येवैनं पूतः समष्टौ तादृङ्मारुतो भवत्येकात्रिंशच्च॥५॥[५]

आदित्यं चरुं निर्वपेत्सङ्ग्राममुपप्रयास्यन्नियं वा अदितिरस्यामेव पूर्वं प्रतितिष्ठन्ति वैश्वानरन्द्वादशकपालत्रिर्वपेदायतनङ्गत्वा सं वथ्सुरो वा अग्निर्वैश्वानरः सं वथ्सुरः खलु वै देवानामायतनमेतस्माद्वा आयतनाद्देवा असुरानजयन् यद्वैश्वानरन्द्वादशकपालत्रिर्वपति देवानामेवायतने यतते जयति तं सङ्ग्राममेतस्मिन्वा एतौ मृजाते (30)

यो विद्विषाणयोरन्नमति वैश्वानरन्द्वादशकपालत्रिर्वपेद्विद्विषाणयोरन्नङ्गत्वा सं वथ्सुरो वा अग्निर्वैश्वानरः सं वथ्सुरस्वदितमेवाति नास्मिन्मृजाते सं वथ्सुराय वा एतौ सममाते यौ सममाते तयोर्यः पूर्वोऽभिद्रुहति तं वरुणो गृह्णाति वैश्वानरन्द्वादशकपालत्रिर्वपेत्सममानयोः पूर्वोऽभिद्रुह्य सं वथ्सुरो वा अग्निर्वैश्वानरः सं वथ्सुरमेवात्वा निर्वरुणम् (31)

परस्तादभिद्रुहति नैनं वरुणो गृह्णात्याव्यं वा एष प्रतिगृह्णाति योऽविं प्रतिगृह्णाति वैश्वानरन्द्वादशकपालत्रिर्वपेदविं प्रतिगृह्य सं वथ्सुरो वा अग्निर्वैश्वानरः सं वथ्सुरस्वदितामेव

प्रतिगृह्णाति नाव्यं प्रतिगृह्णात्यात्मनो वा एष मात्रामाप्नोति य उभयादन्तर्प्रतिगृह्णात्यश्वं वा पुरुषं वा वैश्वानरन्द्वादशकपालन्निर्वपेदुभयादन्त (32)

प्रतिगृह्णं सं वत्सरो वा अग्निर्वैश्वानरः सं वत्सरस्वदितमेव प्रतिगृह्णाति नात्मनो मात्रामाप्नोति वैश्वानरन्द्वादशकपालन्निर्वपेत्सन्निमेष्यन्त्सं वत्सरो वा अग्निर्वैश्वानरो यदा खलु वै सं वत्सरञ्जनतायाश्चरत्यथ स धनार्घो भवति यद्वैश्वानरन्द्वादशकपालन्निर्वपति सं वत्सरसातामेव सन्निमभि प्रच्यवते दानकामा अस्मै प्रजा भवन्ति यो वै सं वत्सरम् (33)

प्रयुज्य न विमुञ्चत्यप्रतिष्ठानो वै स भवत्येतमेव वैश्वानरं पुनरागत्य निर्वपेद्यमेव प्रयुङ्क्ते तं भागधेयेन विमुञ्चति प्रतिष्ठित्यै यया रज्ज्वोत्तमाङ्गामाजेत्तां भ्रातृव्याय प्रहिणुयान्निर्ऋतिमेवास्यै प्रहिणोति॥ (34)

[६] निर्वरुणं वपेदुभयादद्यो वै सं वत्सरः षड्विंशच्च। (6)]

ऐन्द्रं चरुं निर्वपेत्पशुकाम ऐन्द्रा वै पशव इन्द्रमेव स्वेन भागधेयेनोपधावति स एवास्मै पशून्प्रयच्छति पशुमानेव भवति चरुर्भवति स्वादेवास्यै योनैः पशून्प्रजनयतीन्द्रायेन्द्रियावन्ते पुरोडाशमेकादशकपालन्निर्वपेत्पशुकाम इन्द्रियं वै पशव इन्द्रमेवेन्द्रियावन्तः स्वेन भागधेयेनोपधावति सः (35)

एवास्मा इन्द्रियं पशून्प्रयच्छति पशुमानेव भवतीन्द्राय घर्मवन्ते पुरोडाशमेकादशकपालन्निर्वपेद्ब्रह्मवर्चसकामो ब्रह्मवर्चसं वै घर्म इन्द्रमेव घर्मवन्तः स्वेन भागधेयेनोपधावति स एवास्मिन्ब्रह्मवर्चसन्दधाति ब्रह्मवर्चस्येव भवतीन्द्रायार्कवन्ते पुरोडाशमेकादशकपालन्निर्वपेदन्नकामोऽर्को वै देवानामन्नमिन्द्रमेवार्कवन्तः स्वेन भागधेयेन (36)

उपधावति स एवास्मा अन्नं प्रयच्छत्यन्नाद एव भवतीन्द्राय घर्मवन्ते पुरोडाशमेकादशकपालन्निर्वपेदिन्द्रायेन्द्रियावन्त इन्द्रायार्कवन्ते भूतिकामो यदिन्द्राय घर्मवन्ते निर्वपति शिरं एवास्य तेन करोति यदिन्द्रायेन्द्रियावन्त आत्मानमेवास्य तेन करोति यदिन्द्रायार्कवन्ते भूत एवान्नाद्ये प्रतितिष्ठति भवत्येवेन्द्राय (37)

अ॒होमुचै॑ पुरोडाशमेकादशकपालत्रिर्वपेद्यः पाप्मनां गृहीतः स्यात्पाप्मा वा अ॒ह
इन्द्रमेवा॒होमुच॑ः स्वेन॑ भागधेयेनोपधावति स एवैनं॑ पाप्मनोऽ॒हंसो॑ मुञ्चतीन्द्राय॑ वैमृधाय॑
पुरोडाशमेकादशकपालत्रिर्वपेद्यं मृधोऽभि प्रवेपैरत्राष्ट्राणि॑ वाऽभिसंमियुरिन्द्रमेव॑ वैमृधः॑ स्वेन॑
भागधेयेनोपधावति॑ स एवास्मान्मृधः॑ (38)

अप॑हन्तीन्द्राय॑ त्रात्रे पुरोडाशमेकादशकपालत्रिर्वपेद्वद्धो वा परि॑यत्तो वेन्द्रमेव॑ त्रातारः॑
स्वेन॑ भागधेयेनोपधावति॑ स एवैनं॑त्रायत॑ इन्द्रायार्कश्वमेधव॑न्ते पुरोडाशमेकादशकपालत्रिर्वपेद्यं
महाय॑ज्ञो नोपनम॑देते वै महाय॑ज्ञस्यान्त्ये॑ तनू यद॑र्काश्वमेधाविन्द्रमेवा॑र्कश्वमेधव॑न्तः॑ स्वेन॑
भागधेयेनोपधावति॑ स एवास्मा॑ अन्त॑तो महाय॑ज्ञश्चावयत्युपै॑नं महाय॑ज्ञो नम॑ति॥ (39)

इन्द्रियाव॑न्तः॑ स्वेन॑ भागधेयेनोपधावति॑ सौ॑र्कव॑न्तः॑ स्वेन॑ भागधेयेनैवेन्द्रायास्मान्मृधो॑ऽस्मै
सप्त॑ च।7।॥

[७]

इन्द्रायान्वृ॑जवे पुरोडाशमेकादशकपालत्रिर्वपेद्वामकाम॑ इन्द्रमेवान्वृ॑जुः॑ स्वेन॑ भागधेयेनोप॑
धावति॑ स एवास्मै॑ सजा॑ताननु॑कान्करोति॑ ग्राम्ये॑व भवतीन्द्रा॑ण्यै चरुं॑ निर्वपेद्यस्य॑ सेना॒
ऽस॑र॑शितेव॑ स्यादिन्द्रा॑णी वै सेना॑यै देवतै॑न्द्राणीमेव॑ स्वेन॑ भागधेयेनोपधावति॑ सैवास्य॑
सेना॒ स॑श्यति॑ बल्व॑जानपि॑ (40)

इ॒द्धो सन्न॑द्येद्वैर्यत्राधिष्क॑त्रा न्यमै॑हत्ततो॑ बल्व॑जा उद॑तिष्ठन्वावा॑मेवैनं॑ न्यायम॑पिनीय॑ गा
वैदय॑तीन्द्राय॑ मन्युम॑ते मन॑स्वते पुरोडाशमेकादशकपालत्रिर्वपेद्यसङ्ग्रामे॑ सं य॑त्त इन्द्रिये॑ण
वै मन्यु॑ना मन॑सा सङ्ग्राम॑ञ्जयतीन्द्रमेव॑ मन्युम॑न्तं मन॑स्वन्तः॑ स्वेन॑ भागधेयेनोप॑ धावति॑
स एवास्मिन्निन्द्रि॑यं मन्यु॑ मनो॑ दधाति॑ जय॑ति तम् (41)

सङ्ग्राम॑मेतामेव॑ निर्वपे॑द्यो ह॒तम॑नाः स्व॒यंपा॑प इव॑ स्यादे॒तानि॑ हि वा
ए॒तस्मा॑दप॑क्रान्ता॒न्यथै॑ष ह॒तम॑नाः स्व॒यंपा॑प इन्द्रमेव॑ मन्युम॑न्तं मन॑स्वन्तः॑ स्वेन॑
भागधेयेनोप॑धावति॑ स एवास्मिन्निन्द्रि॑यं मन्यु॑ मनो॑ दधाति॑ न ह॒तम॑नाः स्व॒यंपा॑पो
भव॑तीन्द्राय॑ दा॒त्रे पुरो॑डाशमेकादशकपालत्रिर्वपेद्यः॑ का॒मयै॑त॒ दान॑कामा मे प्र॒जाः स्युः॑
(42)

इतीन्द्रमेव॑ दा॒तारः॑ स्वेन॑ भागधेयेनोपधावति॑ स एवास्मै॑ दान॑कामाः प्र॒जाः करो॑ति॑

दानकामा अस्मै प्रजा भवन्तीन्द्राय प्रदात्रे पुरोडाशमेकादशकपालन्निर्वपेद्यस्मै प्रतमिव सन्न
प्रदीयेतेन्द्रमेव प्रदातारः स्वेन भागधेयेनोपधावति स एवास्मै प्रदापयतीन्द्राय सुत्राम्णे
पुरोडाशमेकादशकपालन्निर्वपेदपरुद्धो वा (43)

अपरुद्धमानो वेन्द्रमेव सुत्रामाणः स्वेन भागधेयेनोपधावति स एवैनन्नायतेऽनपरुद्धो
भवतीन्द्रो वै सदृङ् देवताभिरासीत्स न व्यावृतमगच्छत्स प्रजापतिमुपाधावत्तस्मा
एतमैन्द्रमेकादशकपालन्निर्वपत्तेनैवास्मिन्निन्द्रिय मन्धाच्छकरी याज्यानुवाक्ये अकरोद्वज्रो वै
शकरी स एनं वज्रो भूत्या ऐन्ध (44)

सोऽभवत्सोऽभिभेद्धतः प्र मा धक्ष्यतीति स प्रजापतिं पुनरुपाधावत्स प्रजापतिः शकरी
अधि रेवतीन्निर्ममीत शान्त्या अप्रदाहाय योऽलः श्रिये सन्सदृङ्खत्समानैः स्यात्तस्मा
एतमैन्द्रमेकादशकपालन्निर्वपेदिन्द्रमेव स्वेन भागधेयेनोपधावति स एवास्मिन्निन्द्रियन्दधाति
रेवतीं पुरोनुवाक्या भवति शान्त्या अप्रदाहाय शकरी याज्या वज्रो वै शकरी स एनं
वज्रो भूत्या इन्धे भवत्येव॥ (45)

अपि तः स्युर्वैन्ध भवति चतुर्दश च॥७॥ [८]

आग्नावैष्णवमेकादशकपालन्निर्वपेदभिचरन्त्सरस्वत्याज्यभागा स्याद्बार्हस्पत्यश्चर्यदाग्नावैष्णव
एकादशकपालो भवत्यग्निः सर्वा देवता विष्णुर्यज्ञो देवताभिश्चैवैनं यज्ञेन चाभिचरति
सरस्वत्याज्यभागा भवति वाग्वै सरस्वती वाचैवैनमभिचरति बारहस्पत्यश्चरुर्भवति ब्रह्म
वै देवानां बृहस्पतिर्ब्रह्मणैवैनमभिचरति (46)

प्रति वै परस्तादभिचरन्तमभिचरन्ति द्वे द्वे पुरोनुवाक्ये कुर्यादतिप्रयुक्त्या एतयैव
यजेताभिचर्यमाणो देवताभिरेव देवताः प्रतिचरति यज्ञेन यज्ञं वाचा वाचं ब्रह्मणा ब्रह्म स
देवताश्चैव यज्ञश्च मध्यतो व्यवसर्पति तस्य न कुतश्चनोपाव्याधो भवति नैनमभिचरन्स्तृणुत
आग्नावैष्णवमेकादशकपालन्निर्वपेद्यं यज्ञो न (47)

उपनमैदग्निः सर्वा देवता विष्णुर्यज्ञोऽग्निश्चैव विष्णुं च स्वेन भागधेयेनोपधावति
तावेवास्मै यज्ञं प्रयच्छत उपैनं यज्ञो नमत्याग्नावैष्णववद्धृते चरुं निर्वपेच्चक्षुष्कामोऽग्नेवै
चक्षुषा मनुष्या वि पश्यन्ति यज्ञस्य देवा अग्निश्चैव विष्णुं च स्वेन भागधेयेनोपधावति
तावेव (48)

अस्मिञ्चक्षुर्धत्तश्चक्षुष्मानेव भवति धेनवै वा एतद्रेतो यदाज्यमनुदुहस्तण्डुला मिथुनादेवास्यै चक्षुः प्रजनयति घृते भवति तेजो वै घृतन्तेजश्चक्षुस्तेजसैवास्यै तेजश्चक्षुरवरुन्ध इन्द्रियं वै वीर्यं वृद्धे भ्रातृव्यो यजमानोऽयंजमानस्याद्धरकल्पां प्रति निर्वपेद्भ्रातृव्ये यजमाने नास्यैन्द्रियम् (49)

वीर्यं वृद्धे पुरा वाचः प्रवदितो निर्वपेद्यावत्येव वाक्तामप्रोदितां भ्रातृव्यस्य वृद्धे तामस्य वाचं प्रवदन्तीमन्या वाचोऽनु प्रवदन्ति ता इन्द्रियं वीर्यं यजमाने दधत्याग्नावैष्णवमष्टाकंपालत्रिर्वपेत्प्रातः सवनस्याकाले सरस्वत्याज्यभागा स्याद्द्वारहस्पत्यश्चर्यदष्टाकंपालो भवत्यष्टाक्षरा गायत्री गायत्रं प्रातः सवनं प्रातः सवनमेव तेनाप्रोति (50)

आग्नावैष्णवमेकादशकपालत्रिर्वपेन्माध्यन्दिनस्य सवनस्याकाले सरस्वत्याज्यभागा स्याद्द्वारहस्पत्यश्चर्यदिकादशकपालो भवत्येकादशाक्षरा त्रिष्टुत्रैष्टुभं माध्यन्दिनं सवनं माध्यन्दिनमेव सवनन्तेनाप्रोत्याग्नावैष्णवद्वादशकपालत्रिर्वपेत्तृतीयसवनस्याकाले सरस्वत्याज्यभागा स्याद्द्वारहस्पत्यश्चर्यद्वादशकपालो भवति द्वादशाक्षरा जगती जागतन्तृतीयसवनन्तृतीयसवनमेव तेनाप्रोति देवताभिरेव देवताः (51)

प्रतिचरति यज्ञेन यज्ञं वाचा वाचं ब्रह्मणा ब्रह्मं कपालैरेव छन्दांस्यप्रोति पुरोडाशैः सवनानि मैत्रावरुणमेककपालत्रिर्वपेद्वशाथै काले यैवासौ भ्रातृव्यस्य वशाऽनूबन्ध्या सो एवैषैतस्यैककपालो भवति नहि कपालैः पशुमर्हत्यासुम्॥ (52)

ब्रह्मणैवेनमभिचरति यज्ञो न तावेवास्यैन्द्रियमाप्रोति देवताः सप्तत्रिंशच्च॥9॥ [९]

असावादित्यो न व्यरोचत तस्मै देवाः प्रायश्चित्तिमैच्छन्तस्मा एतं सोमारौद्रं चरुं निर्वपन्तेनैवास्मिन्नुचमदधुर्यो ब्रह्मवर्चसकामः स्यात्तस्मा एतं सोमारौद्रं चरुं निर्वपेत्सोमंश्चैव रुद्रं च स्वेन भागधेयेनोपधावति तावेवास्मिन्ब्रह्मवर्चसन्धत्तो ब्रह्मवर्चस्यैव भवति तिष्यापूर्णमासे निर्वपेद्भुद्रः (53)

वै तिष्यः सोमः पूर्णमासः साक्षादेव ब्रह्मवर्चसमवरुन्धे परिश्रिते याजयति ब्रह्मवर्चसस्य परिगृहीत्यै श्वेतायै श्वेतवन्ध्यायै दुग्धं मथितमाज्यं भवत्याज्यं प्रोक्षणमाज्येन मार्जयन्ते

यावदेव ब्रह्मवर्चसन्तश्चर्वङ्करोत्यति ब्रह्मवर्चसङ्क्रियत इत्याहुरीश्वरो दुश्कर्मा भवितोरिति मानवी ऋचौ धार्य्ये कुर्याद्यद्वै किं च मनुरवदत्तद्वेषजम् (54)

भेषजमेवासमै करोति यदि बिभीयाद्दुश्कर्मा भविष्यामीति सोमापौष्णं चरुं निर्वपेत्सौम्यो वै देवतया पुरुषः पौष्णाः पशवः स्वयैवासमै देवतया पशुभिस्त्वचङ्करोति न दुश्कर्मा भवति सोमारौद्रं चरुं निर्वपेत्प्रजाकामः सोमो वै रेतोधा अग्निः प्रजानां प्रजनयिता सोमं एवासमै रेतो दधात्यग्निः प्रजां प्रजनयति विन्दते (55)

प्रजाः सोमारौद्रं चरुं निर्वपेदभिचरन्सौम्यो वै देवतया पुरुष एष रुद्रो यदग्निः स्वाया एवैनं देवतायै निष्क्रीय रुद्रायापि दधाति ताजगार्तिमाच्छति सोमारौद्रं चरुं निर्वपेज्योगामयावी सोमं वा एतस्य रसो गच्छत्यग्निः शरीरं यस्य ज्योगामयति सोमादेवास्य रसन्निष्क्रीणात्यग्नेः शरीरमुत यदि (56)

इतासुर्भवति जीवत्येव सोमारुद्रयोर्वा एतङ्गसितः होता निष्विदति स ईश्वर आर्तिमार्तोरनुङ्गान् होत्रा देयो वह्निर्वा अनुङ्गान् वह्निरहोता वह्निर्नैव वह्निर्मात्मानं स्पृणोति सोमारौद्रं चरुं निर्वपेद्यः कामयेत स्वैऽस्मा आयतने भ्रातृव्यं जनयेयमिति वेदिं परिगृह्यार्द्धमुद्धन्यादर्द्धत्रार्द्धं बर्हिषः स्तृणीयादर्द्धं नार्द्धमिद्धस्याभ्यादद्यादर्द्धं न स्व एवास्मा आयतने भ्रातृव्यं जनयति॥ (57)

रुद्रो भेषजं विन्दते यदि स्तृणीयादर्द्धंद्वादश च॥10॥ [१०]

ऐन्द्रमेकादशकपालत्रिर्वपेन्मारुतः सप्तकपालङ्गामकाम इन्द्रश्चैव मरुतश्च स्वेन भागधेयेनोप धावति त एवासमै सजातान्प्रयच्छन्ति ग्राम्यैव भवत्याहवनीयं ऐन्द्रमधिश्नयति गार्हपत्ये मारुतं पापवस्यसस्य विधृत्यै सप्तकपालो मारुतो भवति सप्तगणा वै मरुतो गणश एवासमै सजातानवरुन्धेऽनूच्यमान आसादयति विशमेव (58)

अस्मा अनुवर्त्मानङ्करोत्येतामेव निर्वपेद्यः कामयेत क्षत्राय च विशे च समदन्दद्यामित्यैन्द्रस्यावद्यन्ब्रूयादिन्द्रायानु ब्रूहीत्याश्राव्यं ब्रूयान्मरुतो यजेति मारुतस्यावद्यन्ब्रूयान्मरुद्धोऽनुब्रूहीत्याश्राव्यं ब्रूयादिन्द्रं यजेति स्व एवेभ्यो भागधेये समदन्दधाति वितृहाणास्तिष्ठन्त्येतामेव (59)

निर्वपेद्यः कामयेत् कल्पैरत्रिति यथादेवतमवदायं यथादेवतं यजेद्वाग्धेयेनैवान्नं
यथायथङ्कल्पयति कल्पन्त एवैन्द्रमेकादशकपालत्रिर्वपेद्वैश्वदेवन्द्वादशकपालङ्गामकाम इन्द्रश्चैव
विश्वाश्च देवान्स्वेन भाग्धेयेनोपधावति त एवास्मै सजातान्प्रयच्छन्ति ग्राम्यैव
भवत्यैन्द्रस्यावदायं वैश्वदेवस्यावद्येदथैन्द्रस्य (60)

उपरिष्ठादिन्द्रियेणैवास्मां उभयतः सजातान्परिगृह्णात्युपाधाय्यपूर्वयं वासो दक्षिणा
सजातानामुपहित्यै पृश्निंयै दुग्धे प्रैयङ्गवं चरुं निर्वपेन्मरुद्धो ग्रामकामः पृश्निंयै वै
पर्यसो मरुतो जाताः पृश्निंयै प्रियङ्गवो मारुताः खलु वै देवतया सजाता मरुतं
एव स्वेन भाग्धेयेनोपधावति त एवास्मै सजातान्प्रयच्छन्ति ग्राम्यैव भवति प्रियवती
याज्यानुवाक्यं (61)

भवतः प्रियमेवैनं समानानङ्करोति द्विपदां पुरोनुवाक्यां भवति द्विपदं एवावरुन्धे
चतुष्पदा याज्यां चतुष्पद एव पशूनवरुन्धे देवासुराः सं यन्ता आसन्ते देवा मिथो
विप्रिया आसन्ते ३ ऽन्योन्यस्मै ज्यैष्ठ्यायातिष्ठमानाश्चतुर्धा व्यक्रामन्प्रिर्वसुभिः सोमो
रुद्रैरिन्द्रो मरुद्भिर्वरुण आदित्यैः स इन्द्रः प्रजापतिमुपाधावत्तम् (62)

एतया संज्ञान्यां जाजयेदग्नये वसुमते पुरोडाशमष्टाकपालत्रिर्वपेत्सोमाय रुद्रवते
चरुमिन्द्राय मरुत्वते पुरोडाशमेकादशकपालं वरुणायाऽऽदित्यवते चरुन्ततो वा इन्द्र देवा
ज्यैष्ठ्यायाभि समंजानत यः समानैर्मिथो विप्रियः स्यात्तमेतया संज्ञान्यां जाजयेदग्नये वसुमते
पुरोडाशमष्टाकपालत्रिर्वपेत्सोमाय रुद्रवते चरुमिन्द्राय मरुत्वते पुरोडाशमेकादशकपालं
वरुणायाऽऽदित्यवते चरुमिन्द्रमेवैनं भूतज्यैष्ठ्याय समाना अभिसंजानते वसिष्ठः समानानां
भवति॥ (63)

विशमेव तिष्ठन्त्येतामेवाथैन्द्रस्य याज्यानुवाक्यं तं वरुणाय चतुर्दश च॥१॥ [११]

हिरण्यगर्भ आपो ह यत्प्रजापते। स वैद पुत्रः पितरः स मातरः स सूनुर्भुवत्स
भुवत्पुनर्मघः। स द्यामौर्णादन्तरिक्षः स सुवः स विश्वा भुवो अभवत्स आऽभवत्।
उदुत्यश्चित्रम्। सप्रलवन्नवीयसाऽग्रे द्युम्नेन सं यता। बृहत्तन्थ भानुना। निकाव्यां वेधसः
शश्वतस्करहस्ते दधानः (64)

नर्या पुरुणि। अग्निर्भुवद्रयिपती रयीणाः सत्रा चक्राणो अमृतांनि विश्वा।

हिरण्यपाणिमृतये सवितारमुप ह्वये। स चेत्तां देवतां पदम्। वाममद्य सवितर्वाममु श्वो
दिवेदिवे वाममस्मभ्यः सावीः। वामस्य हि क्षयस्य देव भूररया धिया वामभाजः
स्याम। बडित्था पर्वतानाङ्घ्रिं बिभर्षि पृथिवि। प्र या भूमि प्रवत्वति म्हा जिनोषिं
(65)

महिनि। स्तोमांसस्त्वा विचारिणि प्रतिष्ठोभन्त्यक्तुभिः। प्र या वाजन्न हेषन्तं
पेरुमस्यस्यर्जुनि। ऋदूदरेण सख्यां सचेय यो मा न रिष्येद्वयंश्च पीतः। अयं यः सोमो
न्यधाव्यस्मे तस्मा इन्द्रं प्रतिरमेम्यच्छं। आपान्तमन्युस्तृपलंप्रभर्मा धुनिः शिमीवाञ्छरुमाः
ऋजीपी। सोमो विश्वान्यतसा वनानि नार्वागिन्द्रं प्रतिमानानि देभुः। प्र (66)

सुवानः सोमं ऋतयुश्चिकेतेन्द्राय ब्रह्म जमदग्निर्चन्। वृषा यन्तासि
शवसस्तुरस्यान्तर्यच्छ गृणते धृत्रं दृहं। सबाधस्ते मदश्च शुष्मयं च ब्रह्म नरो ब्रह्मकृतः
सपर्यन्त। अर्को वा यत्तुरते सोमं चक्षास्तत्रेदिन्द्रो दधते पृथ्मु तुर्याम्। वर्षद्वे विष्णवांस
आ कृणोमि तन्मे जुषस्व शिपिविष्ट हव्यम्। (67)

वर्धन्तु त्वा सुष्टुतयो गिरो मे यूयं पात स्वस्तिभिः सदा नः। प्र तत्ते अद्य
शिपिविष्ट नामार्यः शंसामि व्युनानि विद्वान्। तं त्वा गृणामि त्ववसमतवीयान्क्षयन्तमस्य
रजसः पराके। किमित्ते विष्णो परिचक्ष्य भूत्पयद्वक्षे शिपिविष्टो अस्मि। मा वर्षो
अस्मदपंगूह एतद्यदन्यरूपः समिथे बभूथ। (68)

अग्ने दा दाशुषे रयिं वीरवन्तं परीणसम्। शिशीहि नः सूनुमतः। दा नो अग्ने
शतिनो दाः सहस्रिणो दुरो न वाजः श्रुत्या अपावृधि। प्राची द्यावापृथिवी ब्रह्मणा
कृधि सुवर्णं शुक्रमुषसो विदिद्युतुः। अग्निर्दा द्रविणं वीरपेशा अग्निर्ऋषि यः सहस्रां
सनोति। अग्निर्दिवि हव्यमाततानाग्नेर्धामानि विभृता पुरुत्रा। मा (69)

नो मूर्द्धीरा तू भर। घृतं न पूतं तनूररेपाः शुचि हिरण्यम्। तत्ते रुक्मो न
रोचत स्वधावः। उभे सुश्चन्द्र सर्पिषो दर्वी श्रीणीष आसनि। उतो न उत्पुंपूर्या उक्थेषुं
शवसस्पत इषः स्तोतृभ्य आ भर। वायो शतं हरीणां युवस्व पोष्याणाम्। उत वा
ते सहस्रिणो रथ आ यातु पाजसा। प्र याभिः (70)

यासि दाश्वांसमच्छां नियुद्धिर्वायविष्टये दुरोणे। नि नो रयिः सुभोजसं युवेह नि

वीरवृद्धव्यमश्वियं च राधः। रेवतीर्नः सधमाद् इन्द्रं सन्तु तुविवाजाः। क्षुमन्तो याभिर्मदैम।
रेवा९ इद्रेवतः स्तोता स्यात्त्वावतो मघोनः। प्रेदु हरिवः श्रुतस्य॥ (71)

जिनोषि देभुः प्र ह्व्यं बभूथ मा याभिश्चत्वारि९शच्च॥ (12) [१२]

प्रजापतिस्ताः सृष्टा अग्र्यं पथिकृतेऽग्र्ये कामायाग्रयेऽन्नं वते वैश्वानरमादित्यं चरुमैन्द्रं चरुमिन्द्रायान्वृजव आप्रावेष्णवमसो
सौमारीद्रमैन्द्रमेकादशकपाल९ हिरण्यगर्भो द्वादश॥ (12) प्रजापतिरग्र्ये कामायाभि सम्भवतो यो विद्विषाणयोरिन्द्रो
सन्नद्येदाग्रावेष्णवमुपरिष्टाद्यासिं द्वाक्षा९समेकंसप्ततिः॥ (71) प्रजापतिः प्रेदु हरिवः श्रुतस्य॥

आदित्येभ्यो देवा वै मृत्योर्देवा वै सन्नमय्यम्णे प्रजापतेऽन्नयस्त्रि९शत्प्रजापतिर्देवेभ्योऽन्नाद्यन्देवासुरास्तात्रजंनो द्रुवांसि
यन्नवमग्निं वै प्रजापतिर्वरुणाय या वामिन्द्रावरुणा सप्रब्रवच्चतुर्दश॥14॥ आदित्येभ्यस्त्वष्टरस्मै दानकामा एवावरुन्धेऽग्निं वै
सप्रब्रवध्यदंश्चाशत्॥56॥ आदित्येभ्यः सुवरूपो जिगाय॥

॥तृतीयः प्रश्नः॥

॥तैत्तिरीयसंहितायां द्वितीयकाण्डे तृतीयः प्रश्नः॥

आदित्येभ्यो भुवद्वद्भ्यश्चरुं निर्वपेद्वृत्तिकाम आदित्या वा एतम्भूत्यै प्रति नुदन्ते यो-
ऽल्भूत्यै सन्भूतिं न प्राप्नोत्यादित्यानेव भुवद्वत्तः स्वेन भागधेयेनोप धावति त एवैनम्भूतिं
गमयन्ति भवत्येवादित्येभ्यो धारयद्वद्भ्यश्चरुं निर्वपेदपरुद्धो वाऽपरुध्यमानो वाऽऽदित्या वा
अपरोद्धारं आदित्या अवगमयितारं आदित्यानेव धारयद्वत्तः॥१॥

स्वेन भागधेयेनोप धावति त एवेनं विशि दध्नत्यनपरुध्यो भवत्यदितेऽनु
मन्यस्वेत्यपरुध्यमानोऽस्य पदमा ददीतेयं वा अदितिरियमेवासमै राज्यमनु मन्यते
सत्याशीरित्याह सत्यामेवाशिषं कुरुत इह मनु इत्याह प्रजा एवासमै समनसः करोत्युप
प्रेतं मरुतः॥२॥

सुदान्व एना विश्पतिनाभ्यं९ राजानमित्याह मारुती वै विद्धोष्ठो विश्पतिर्विशैवनं
राष्ट्रेण समर्थयति यः परस्ताद्वाभ्यवादी स्यात्तस्य गृहाद्वीहीना हरेच्छुक्ला९श्च कृष्णा९श्च वि
चिनुयाद्ये शुक्लाः स्युस्तमादित्यं चरुं निर्वपेदादित्या वै देवतया विद्विशमेवाव गच्छति॥३॥

अवंगतास्य विडनवगतं९ राष्ट्रमित्याहुर्ये कृष्णाः स्युस्तं वारुणं चरुं निर्वपेद्वारुणं

वै राष्ट्रमुभे एव विशं च राष्ट्रं चावं गच्छति यदि नावगच्छेदिममहमादित्येभ्यो भागं
निर्वपाम्यामुष्मादमुष्यै विशोऽवगन्तो रिति निर्वपेदादित्या एवैनं भागधेयं म्रेप्सन्तो विशमव ॥३॥

गमयन्ति यदि नावगच्छेदाश्वत्थान्मयूखान्श्मस मध्यमेपायामुप हन्यादिदमहमादित्यान्बभ्राम्य
विशोऽवगन्तो रित्यादित्या एवैनं बद्धवोरा विशमव गमयन्ति यदि नावगच्छेदेतमेवादित्यं
चरुं निर्वपेदिध्मेऽपि मयूखान्श्म न ह्येदनपरुध्यमेवावं गच्छत्याश्वत्था भवन्ति मरुता वा
एतदोजो यदश्वत्थ ओजसैव विशमव गच्छति सप्त भवन्ति सप्तगणा वै मरुतो गणश
एव विशमव गच्छति ॥५॥

धारयद्वतो मरुतो गच्छति विशमवैतदष्टादश च ॥१॥ [१]

देवा वै मृत्योरविभयुस्ते प्रजापतिमुपाधावन्तेभ्य एताम्राजापत्या ५ शतकृष्णलां
निर्वपत्तयैवैष्वमृतमदधाद्यो मृत्योर्बिभीयात्तस्मा एताम्राजापत्या ५ शतकृष्णलां
निर्वपेत्प्रजापतिमेव स्वेन भागधेयेनोप धावति स एवास्मिन्नायुर्दधाति सर्वमायुरेति
शतकृष्णला भवति शतायुः पुरुषः शतेन्द्रिय आयुष्येवेन्द्रिये ॥६॥

प्रति तिष्ठति घृते भवत्यायुर्वै घृतममृत ५ हिरण्यमायुश्चैवास्मा अमृतं च समीचीं
दधाति चत्वारिचत्वारि कृष्णलान्यव द्यति चतुरवत्स्यात्या एकधा ब्रह्मण उप हरत्येकधैव
यजमान आयुर्दधात्युसावादित्यो न व्यरोचत तस्मै देवाः प्रायश्चित्तिमैच्छन्तस्मा एत ५
सौर्यं चरुं निर्वपन्तेनैवास्मिन् ॥७॥

रुचमदधुर्यो ब्रह्मवर्चसकामः स्यात्तस्मा एत ५ सौर्यं चरुं निर्वपेदमुमेवादित्य ५ स्वेन
भागधेयेनोप धावति स एवास्मिन्ब्रह्मवर्चसं दधाति ब्रह्मवर्चस्यैव भवत्युभयतो रुक्मौ भवत
उभयत एवास्मिन्नुचं दधाति प्रयाजेप्रयाजे कृष्णलं जुहोति दिग्भ्य एवास्मै ब्रह्मवर्चसमव
रुद्ध आग्नेयमष्टाकपालं निर्वपेत्सावित्रं द्वादशकपालम्भूम्यै ॥८॥

चरुं यः कामयेत हिरण्यं विन्देय हिरण्यम्मोप न मेदिति यदाग्नेयो भवत्याग्नेयं वै
हिरण्यं यस्यैव हिरण्यं तेनैवैनद्विन्दते सावित्रो भवति सवितृप्रसूत एवैनद्विन्दते भूम्यै
चरुर्भवत्यस्यामेवैनद्विन्दत उपैत ५ हिरण्यं नमति वि वा एष इन्द्रियेण वीर्येण धर्यते यो
हिरण्यं विन्दत एताम ॥९॥

एव निर्वपेद्विरण्यं वित्वा नेन्द्रियेण वीर्येण व्यूध्यत एतामेव निर्वपेद्यस्य

हिरण्यं नश्येद्यदाग्नेयो भवत्याग्नेयं वै हिरण्यं यस्यैव हिरण्यं तेनैवैनद्विन्दति
सावित्रो भवति सवितृप्रसूत एवैनद्विन्दति भूम्यै चरुर्भवत्यस्यां वा एतन्नश्यति
यन्नश्यत्यस्यामेवैनद्विन्दतीन्द्रः॥१०॥

त्वष्टुः सोममभीषहापिबुध्स विष्वङ्वाच्युध्स इन्द्रियेण सोमपीथेन व्यार्ध्यत स
यदूर्ध्वमुदर्वमीते श्यामाका अभवन्त्स प्रजापतिमुपाधावत्तस्मा एतः सोमेन्द्रः श्यामाकं
चरुं निरवपत्तेनैवास्मिन्निन्द्रियः सोमपीथमदधाद्वि वा एष इन्द्रियेण सोमपीथेनर्ध्यते यः
सोमं वर्मिति यः सोमवामी स्यात्तस्मै॥११॥

एतः सोमेन्द्रः श्यामाकं चरुं निर्वपेत्सोमं चैवेन्द्रं च स्वेन भागधेयेनोप धावति
तावेवास्मिन्निन्द्रियः सोमपीथं धत्तो नेन्द्रियेण सोमपीथेन व्यर्ध्यते यत्सौम्यो भवति
सोमपीथमेवाव रुद्धे यदेन्द्रो भवतीन्द्रियं वै सोमपीथ इन्द्रियमेव सोमपीथमव रुद्धे
श्यामाको भवत्येष वाव स सोमः॥१२॥

साक्षादेव सोमपीथमव रुद्धेऽग्नये दात्रे पुरोडाशमष्टाकपालं निर्वपेदिन्द्राय प्रदात्रे
पुरोडाशमेकादशकपालम् पशुकांमोऽग्निरेवास्मै पशून्प्रजनयति वृद्धानिन्द्रः प्र यच्छति दधि
मधु घृतमापो धाना भवन्त्येतद्वै पशूनाः रूपः रूपेणैव पशूनव रुद्धे पञ्चगृहीतम्भवति
पाङ्गा हि पशवो बहुरूपम्भवति बहुरूपा हि पशवः॥१३॥

समृद्धौ प्राजापत्यम्भवति प्राजापत्या वै पशवः प्रजापतिरेवास्मै पशून्प्र जनयत्यात्मा वै
पुरुषस्य मधु यन्मध्वग्नौ जुहोत्यात्मानमेव तद्यजमानोऽग्नौ प्र दधाति पङ्क्तौ याज्यानुवाक्ये
भवतः पाङ्क्तः पुरुषः पाङ्क्तः पशव आत्मानमेव मृत्योर्निष्क्रीय पशूनव रुद्धे॥१४॥

इन्द्रियैऽस्मिन्भूम्या एतामिन्द्रः स्यात्तस्मै सोमो बहुरूपा हि पशव एकचत्वारिंशच्च॥२॥[२]

देवा वै सत्रमांसतर्द्धिपरिमितं यशंस्कामास्तेषाः सोमः राजानं यशं
आर्च्युत्स गिरिमुदेतमग्निरनूदेतावग्नीषोमौ समभवतान्ताविन्द्रो यज्ञविभ्रष्टोऽनु
परैत्तावब्रवीद्याजयतम्मेति तस्मा एतामिष्टिं निरवपतामाग्नेयमष्टाकपालमैन्द्रमेकादशकपालः
सौम्यं चरुन्त्येवास्मिन्तेजः॥१५॥

इन्द्रियम्ब्रह्मवर्चसमधत्तां यो यज्ञविभ्रष्टः स्यात्तस्मा एतामिष्टिं निर्वपेदाग्नेयमष्टाकपालमैन्द्रमेक
सौम्यं चरुं यदाग्नेयो भवति तेज एवास्मिन्तेन दधाति यदेन्द्रो भवतीन्द्रियमेवास्मिन्तेन

दधाति यत्सौम्यो ब्रह्मवर्चसं तेनाग्नेयस्य च सौम्यस्य चेन्द्रे समाश्लेषयेत्तेजश्चेवास्मिन्ब्रह्मवर्चसं च समीचीं॥१६॥

दधात्यग्नीषोमीयमेकादशकपालं निर्वपेद्यं कामो नोपनमेदाग्नेयो वै ब्राह्मणः स सोमंमिषवति स्वामेव देवताꣳ स्वेन भागधेयेनोप धावति सैवैनं कामेन समर्धयत्युपैनं कामो नमत्यग्नीषोमीयमष्टाकपालं निर्वपेद्ब्रह्मवर्चसकामो ऽग्नीषोमावेव स्वेन भागधेयेनोप धावति तावेवास्मिन्ब्रह्मवर्चसं धत्तो ब्रह्मवर्चस्येव॥१७॥

भवति यदष्टाकपालस्तेनाग्नेयो यच्छांमाकस्तेन सौम्यः समृद्धौ सोमाय वाजिनं श्यामाकं चरुं निर्वपेद्यः क्लैव्याद्विभीयाद्रेतो हि वा एतस्माद्वाजिनमपक्रामत्यथैष क्लैव्याद्विभाय सोममेव वाजिनꣳ स्वेन भागधेयेनोप धावति स एवास्मिन्नेतो वाजिनं दधाति न क्लीबो भवति ब्राह्मणस्पत्यमेकादशकपालं निर्वपेद्द्वामकामः॥१८॥

ब्रह्मणस्पतिमेव स्वेन भागधेयेनोप धावति स एवास्मै सजातान्प्र यच्छति ग्राम्येव भवति गुणवती याज्यानुवाक्ये भवतः सजातैरेवैनं गुणवन्तं करोत्येतामेव निर्वपेद्यः कामयेत ब्रह्मन्विशं वि नाशयेयमिति मारुती याज्यानुवाक्ये कुर्याद्ब्रह्मन्नेव विशं वि नाशयति॥१९॥

तेजः समीचीं ब्रह्मवर्चस्येव ग्रामकामस्त्रिचत्वारिंशच्च॥३॥ [३]

अर्यम्णे चरुं निर्वपेत्सुवर्गकामोऽसौ वा आदित्योऽर्यमाऽर्यमणमेव स्वेन भागधेयेनोप धावति स एवैनꣳ सुवर्गं लोकं गमयत्यर्यम्णे चरुं निर्वपेद्यः कामयेत दानकामा मे प्रजाः स्युरित्यसौ वा आदित्योऽर्यमा यः खलु वै ददाति सोऽर्यमाऽर्यमणमेव स्वेन भागधेयेनोप धावति स एव॥२०॥

अस्मै दानकामाः प्रजाः करोति दानकामा अस्मै प्रजा भवन्त्यर्यम्णे चरुं निर्वपेद्यः कामयेत स्वस्ति जूनतामियामित्यसौ वा आदित्योऽर्यमाऽर्यमणमेव स्वेन भागधेयेनोप धावति स एवैनं तद्रमयति यत्र जिगमिषतीन्द्रो वै देवानामानुजावर आसीत्स प्रजापतिमुपाधावत्तस्मा एतमैन्द्रमानुषूकमेकादशकपालं निः॥२१॥

अवपत्तेनैवैनमग्रं देवतानाम्पर्ययणद्वध्रवती अग्रवती याज्यानुवाक्ये अकरोद्बुधादेवैनमग्रम्पर्ययणं राज्ञ्यं आनुजावरः स्यात्तस्मा एतमैन्द्रमानुषूकमेकादशकपालं निर्वपेदिन्द्रमेव स्वेन

भागधेयेनोपं धावति स एवैनमग्रं समानानाम्परि गयति बुध्रवती अग्रवती याज्यानुवाक्ये भवतो बुध्रादेवैनमग्रम्॥२२॥

परि गयत्यानुषूको भवत्येषा ह्येतस्य देवता य आनुजावरः समृद्धौ यो ब्राह्मण आनुजावरः स्यात्तस्मा एतम्बारहस्पत्यमानुषूकं चरुं निर्वपेद्बृहस्पतिमेव स्वेन भागधेयेनोपं धावति स एवैनमग्रं समानानाम्परि गयति बुध्रवती अग्रवती याज्यानुवाक्ये भवतो बुध्रादेवैनमग्रम्परि गयत्यानुषूको भवत्येषा ह्येतस्य देवता य आनुजावरः समृद्धौ॥२३॥

एव निरग्रमेतस्य चत्वारि च॥४॥ [४]

प्रजापतेस्त्रयस्त्रिंशद्गृहितरं आसन्ताः सोमाय राज्ञेऽददात्तासां रोहिणीमुपेत्ता ईर्ष्यन्तीः पुनरंगच्छन्ता अन्वैत्ताः पुनरयाचत ता अस्मै न पुनरददात्सोऽब्रवीदृतममीष्व यथा समावच्छ उपैष्याम्यथ ते पुनर्दास्यामीति स ऋतमांसीत्ता अस्मै पुनरददात्तासां रोहिणीमेवोपं॥२४॥

एतं यक्षं आर्च्छद्राजानं यक्षं आरदिति तद्राजयक्षमस्य जन्म यत्पापीयानभवत्तत्पापयक्षमस्य यज्ञायाभ्योऽविन्दत्तज्ञायेत्यस्य य एवमेतेषां यक्षमाणां जन्म वेद नैनमेते यक्षमा विन्दन्ति स एता एव नमस्यन्नुपाधावत्ता अब्रुवन्वरं वृणामहे समावच्छ एव न उपाय इति तस्मा एतम्॥२५॥

आदित्यं चरुं निरवपन्तेनैवैनम्पापाश्चामादमुञ्चन् यः पापयक्षमगृहीतः स्यात्तस्मा एतमादित्यं चरुं निर्वपेदादित्यानेव स्वेन भागधेयेनोपं धावति त एवैनं पापाश्चामान्मुञ्चन्त्यमावास्यायां निर्वपेदमुमेवैनमाप्यायमानमन्वा प्याययति नवोनवो भवति जायमान इति पुरोनुवाक्या भवत्यायुरेवास्मिन्तया दधाति यमादित्या अशुमाप्याययन्तीति याज्यैवैनमेतया प्याययति॥२६॥

एवोपेतमस्मिन्नयोदश च॥५॥ [५]

प्रजापतिर्देवेभ्योऽन्नाद्यं व्यादिशत्सोऽब्रवीद्यदिमाल्लौकानभ्यतिरिच्याते तन्ममांसदिति तदिमाल्लौकानभ्यत्यरिच्यतेन्द्रं राजानमिन्द्रमधिराजमिन्द्रं स्वराजानन्ततो वै स इमाल्लौकास्त्रेधादुहत्तत्रिधातोस्त्रिधातुत्वय्यं कामयेतान्नादः स्यादिति तस्मा एतं त्रिधातुं निर्वपेदिन्द्राय राज्ञे पुरोडाशम्॥२७॥

एकादशकपालमिन्द्रायाधिराजायेन्द्राय स्वराज्ञेऽयं वा इन्द्रो राजायमिन्द्रोऽधिराजो-

ऽसाविन्द्रः स्वराडिमानेव लोकान्स्वेन भागधेयेनोप धावति त एवास्मा अन्नम्प्र यच्छन्त्यन्नाद एव भवति यथा वध्सेन प्रतां गां दुह एवमेवेमाल्लौकान्प्रत्तान्काममन्नाद्यं दुह उत्तानेषु कपालेष्वधि श्रयत्ययातयामत्वाय त्रयः पुरोडाशा भवन्ति त्रयं इमे लोका एषाल्लौकानामास्या उत्तरउत्तरो ज्यायान्भवत्येवमिव हीमे लोकाः समृद्धौ सर्वेषामभिगमयन्नवं द्यत्यछम्बद्धारव्यत्यासमन्वाहानिर्दाहाय॥ २८॥

पुरोडाशत्रयुष्पद्विंशतिश्च॥ ६॥ [६]

देवासुराः संयत्ता आसन्तां देवानसुरा अजयन्ते देवाः पराजिग्याना असुराणां वैश्यमुपायन्तेभ्य इन्द्रियं वीर्यमपाक्रामत्तदिन्द्रोऽचायत्तदन्वपाक्रामत्तद्वरुधं नाशक्रोत्तदस्मादभ्युधोऽचरत्स प्रजापतिमुपाधावत्तमेतया सर्वपृष्ठयाऽयाजयत्तयैवास्मिन्निन्द्रियं वीर्यमदधाद्य इन्द्रियकामः॥ २९॥

वीर्यकामः स्यात्तमेतया सर्वपृष्ठया याजयेदेता एव देवताः स्वेन भागधेयेनोप धावति ता एवास्मिन्निन्द्रियं वीर्यं दधति यदिन्द्राय राथतराय निर्वपति यदेवाग्नेस्तेजस्तदेवाव रुद्धे यदिन्द्राय बारहताय यदेवेन्द्रस्य तेजस्तदेवाव रुद्धे यदिन्द्राय वैरूपाय यदेव संवितुस्तेजस्तत्॥ ३०॥

एवाव रुद्धे यदिन्द्राय वैराजाय यदेव धातुस्तेजस्तदेवाव रुद्धे यदिन्द्राय शाकुराय यदेव मरुतां तेजस्तदेवाव रुद्धे यदिन्द्राय रैवताय यदेव बृहस्पतेस्तेजस्तदेवाव रुद्ध एतावन्ति वै तेजांसि तान्येवाव रुद्ध उत्तानेषु कपालेष्वधि श्रयत्ययातयामत्वाय द्वादशकपालः पुरोडाशः॥ ३१॥

भवति वैश्वदेवत्वाय समन्तम्पर्यवधति समन्तमेवेन्द्रियं वीर्यं यजमाने दधाति व्यत्यासमन्वाहानिर्दाहायाश्च ऋषभो वृष्णिर्बस्तः सा दक्षिणा वृषत्वायैतयैव यजेताभिश्चस्यमान एताश्चेद्वा अस्य देवता अन्नमदन्त्युदन्त्युवेवास्य मनुष्याः॥ ३२॥

इन्द्रियकामः सवितुस्तेजस्तत्पुरोडाशोऽष्टात्रिंशच्च॥ ७॥ [७]

रजंनो वै कौण्यः क्रतुजितं जानकिं चक्षुर्वन्यमयात्तस्मा एतामिष्टिं निर्वपद्ग्नये भ्राजस्वते पुरोडाशमष्टाकपालं सौर्यं चरुमग्नये भ्राजस्वते पुरोडाशमष्टाकपालन्तयैवास्मिन्चक्षुरदधाद्यश्चक्षुष्कामः स्यात्तस्मा एतामिष्टिं निर्वपद्ग्नये

भ्राजस्वते पुरोडाशमष्टाकंपाल५ सौर्यं चरुमग्नये भ्राजस्वते पुरोडाशमष्टाकंपालमग्नेर्वै चक्षुषा मनुष्या वि॥३३॥

पश्यन्ति सूर्यस्य देवा अग्निं चैव सूर्यं च स्वेन भागधेयेनोप धावति तावेवास्मिञ्चक्षुर्धत्तश्चक्षुष्मानेव भवति यदाग्नेयौ भवतश्चक्षुषी एवास्मिन्तत्प्रति दधाति यथ्सौर्यो नासिकां तेनाभितः सौर्यमाग्नेयौ भवतस्तस्मादभितो नासिकां चक्षुषी तस्मान्नासिकया चक्षुषी विधृते समानी याज्यानुवाक्यं भवतः समानः५ हि चक्षुः समृद्ध्या उदु त्यं जातवैदसः५ सप्त त्वा हरितो रथे चित्रं देवानामुदगादनीकमिति पिण्डान्प्र यच्छति चक्षुरेवासमै प्र यच्छति यदेव तस्य तत्॥३४॥

वि ह्यष्टाविंशतिश्च॥८॥ [८]

ध्रुवोऽसि ध्रुवोऽहः५ संजातेषु भूयासं धीरश्चेत्ता वसुविद्धुवोऽसि ध्रुवोऽहः५ संजातेषु भूयासमुग्रश्चेत्ता वसुविद्धुवोऽसि ध्रुवोऽहः५ संजातेषु भूयासमभिमूश्चेत्ता वसुविदामनमस्यामनस्य देवा ये संजाताः कुमारः समनसस्तानहं कामये हृदा ते मां कामयन्ताः५ हृदा तान् आमनसः कृधि स्वाहामनमसि॥३५॥

आमनस्य देवा याः स्त्रियः समनसस्ता अहं कामये हृदा ता मां कामयन्ताः५ हृदा ता म आमनसः कृधि स्वाहा वैश्वदेवी५ साङ्ग्रहणीं निर्वपेद्दामकामो वैश्वदेवा वै संजाता विश्वानेव देवान्स्वेन भागधेयेनोप धावति त एवासमै सजातान्प्र यच्छन्ति ग्राम्यैव भवति साङ्ग्रहणी भवति मनोग्रहणं वै संग्रहणम्मन एव संजातानाम्॥३६॥

गृह्णाति ध्रुवोऽसि ध्रुवोऽहः५ संजातेषु भूयासमिति परिधीन्परि दधात्याशिपमेवैतामा शास्तेऽथो एतदेव सर्वं५ सजातेष्वधि भवति यस्यैवं विदुषं एते परिधयः परिधीयन्त आमनमस्यामनस्य देवा इति तिस्र आहुतीर्जुहोत्येतावन्तो वै संजाता ये महान्तो ये क्षुल्लका याः स्त्रियस्तानेवाव रुद्धे त एनमवरुद्धा उप तिष्ठन्ते॥३७॥

स्वाहामनमसि सजातानां५ रुद्धे पञ्च च॥९॥ [९]

यन्नवमैत्तन्नवनीतमभवद्यदसंपत्तत्सर्पिर्भवद्यदध्रियत् तद्धृतमभवदश्चिनोः प्राणोऽसि तस्य ते दत्ता ययोः प्राणोऽसि स्वाहेन्द्रस्य प्राणोऽसि तस्य ते ददातु यस्य प्राणोऽसि स्वाहा मित्रावरुणयोः प्राणोऽसि तस्य ते दत्ता ययोः प्राणोऽसि स्वाहा विश्वेषां देवानां

प्राणोऽसि॥३८॥

तस्य ते ददतु येषां प्राणोऽसि स्वाहा घृतस्य धारांमृतस्य पन्थामिन्द्रेण
दत्ताम्प्रयतामुरुद्धिः। तत्त्वा विष्णुः पर्यपश्यत्तत्त्वेडा गव्यैरयत्। पावमानेन त्वा
स्तोमेन गायत्रस्य वर्तन्योपाशोर्वीर्येण देवस्त्वा सवितोऽभ्युजतु जीवातवे जीवनस्यायै
बृहद्रथन्तरयोस्त्वा स्तोमेन त्रिष्टुभो वर्तन्या शुक्रस्य वीर्येण देवस्त्वा सवितोत्॥३९॥

सृजतु जीवातवे जीवनस्याया अग्नेस्त्वा मात्रया जगत्त्रै वर्तन्याग्रयणस्य वीर्येण
देवस्त्वा सवितोऽभ्युजतु जीवातवे जीवनस्याया इममग्र आयुषे वर्चसे कृधि प्रियं रेतो
वरुण सोम राजन्। मातेवास्मा अदिते शर्म यच्छ विश्वे देवा जरदष्टिर्यथासत्।
अग्निरायुष्मान्धस वनस्पतिभिरायुष्मान्तेन त्वायुषायुष्मन्तं करोमि सोम आयुष्मान्धस
ओषधीभिर्यज्ञ आयुष्मान्धस दक्षिणाभिर्ब्रह्मायुष्मन्तद्वाह्यैरायुष्मद्देवा आयुष्मन्तस्तेऽमृतेन पितर
आयुष्मन्तस्ते स्वधयायुष्मन्तस्तेन त्वायुषायुष्मन्तं करोमि॥४०॥

विश्वेषां देवानां प्राणोऽसि त्रिष्टुभो वर्तन्या शुक्रस्य वीर्येण देवस्त्वा सवितोत्सोम
आयुष्मान्धसविंशतिश्च॥१०॥ [१०]

अग्निं वा एतस्य शरीरं गच्छति सोमं रसो वरुण एनं वरुणपाशेन गृह्णाति
सरस्वतीं वाग्नाविष्णू आत्मा यस्य ज्योगामयति यो ज्योगामयावी स्याद्यो वा कामयते
सर्वमायुरियामिति तस्मा एतामिष्टिं निर्वपेदाग्नेयमष्टाकपालं सौम्यं चरुं वारुणं दशकपालं
सारस्वतं चरुमाग्रावैष्णवमेकादशकपालमग्नेरेवास्य शरीरं निष्क्रीणाति सोमाद्रसम्॥४१॥

वारुणेनैवैनं वरुणपाशान्मुञ्चति सारस्वतेन वाचं दधात्यग्निः सर्वा देवता
विष्णुर्यज्ञो देवताभिश्चैवैनं यज्ञेन च भिषज्यत्युत यदीतासुर्भवति जीवत्येव
यन्नवमैतन्नवनीतमभवदित्याज्यमवैक्षते रूपमेवास्यैतन्महिमानं व्याचष्टेऽश्विनौ प्राणो-
ऽसीत्याहाश्विनौ वै देवानाम्॥४२॥

भिषजौ ताभ्यामेवासमै भेषजं करोतीन्द्रस्य प्राणोऽसीत्याहेन्द्रियमेवास्मिन्नेतेन दधाति
मित्रावरुणयोः प्राणोऽसीत्याह प्राणापानावेवास्मिन्नेतेन दधाति विश्वेषां देवानां प्राणोऽसीत्याह
वीर्यमेवास्मिन्नेतेन दधाति घृतस्य धारांमृतस्य पन्थामित्याह यथायजुरेवैतत्पावमानेन त्वा

स्तोमेनेति॥४३॥

आहु प्राणमेवास्मिन्नेतेन दधाति बृहद्रथन्तरयोऽस्त्वा स्तोमेनेत्याहौज एवास्मिन्नेतेन दधात्यग्नेस्त्वा मात्रयेत्याहात्मानमेवास्मिन्नेतेन दधात्यृत्विजः पर्याहुर्यावन्त एवर्त्विजस्त एनम्भिषज्यन्ति ब्रह्मणो हस्तमन्वारभ्य पर्याहुरेकधेव यजमान आयुर्दधति यदेव तस्य तद्धिरण्यात्॥४४॥

घृतं निष्पिबत्यायुर्वै घृतममृतं हिरण्यममृतादेवायुर्निष्पिबति शतमानम्भवति शतायुः पुरुषः शतेन्द्रिय आयुष्येवेन्द्रिये प्रति तिष्ठत्यथो खलु यावन्तीः समा एष्यन्मन्येत तावन्मानं स्यात्समृद्ध्या इममग्न आयुषे वर्चसे कृधीत्याहायुरेवास्मिन्वर्चो दधाति विश्वे देवा जरदष्टिर्यथासदित्याहु जरदष्टिमेवैन करोत्यग्निरायुष्मानिति हस्तं गृह्णात्येते वै देवा आयुष्मन्तस्त एवास्मिन्नायुर्दधति सर्वमायुरेति॥४५॥

रसं देवानां स्तोमेनेति हिरण्यादसदिति द्वाविंशतिश्च॥११॥

प्रजापतिर्वरुणायाश्चमनयत्स स्वां देवतामार्च्यत्स पर्यदीर्यत् स एतं वारुणं चतुष्कपालमपश्यत्तं निर्वपत्ततो वै स वरुणपाशादमुच्यत् वरुणो वा एतं गृह्णाति योऽश्वं प्रतिगृह्णाति यावतोऽश्वान्प्रतिगृह्णीयात्तावतो वारुणाश्चतुष्कपालान्निर्वपेद्वरुणमेव स्वेन भागधेयेनोप धावति स एवैनं वरुणपाशान्मुञ्चति॥४६॥

चतुष्कपाला भवन्ति चतुष्पाद्विश्वः समृद्ध्या एकमतिरिक्तं निर्वपेद्यमेव प्रतिग्राही भवति यं वा नाध्येति तस्मादेव वरुणपाशान्मुच्यते यद्यपरं प्रतिग्राही स्यात्सौर्यमेककपालमनु निर्वपेदमुमेवादित्यमुच्चारं कुरुतेऽपोऽवभृथमवैत्यप्सु वै वरुणः साक्षादेव वरुणमव यजते-ऽपोनृषीयं चरुम्पुनरेत्य निर्वपेदप्सुयोनिरिवा अश्वः स्वामेवैनं योनिं गमयति स एनं शान्त उप तिष्ठते॥४७॥

मुञ्चति चरुं सप्तदश च॥१२॥

या वामिन्द्रावरुणा यतव्या तनूस्तयेममहंसो मुञ्चतं या वामिन्द्रावरुणा सहस्र्या रक्षस्या तेजस्या तनूस्तयेममहंसो मुञ्चतं यो वामिन्द्रावरुणावग्नौ स्नामस्तं वामेतेनाव यजे यो वामिन्द्रावरुणा द्विपाथ्मुं पशुषु चतुष्पाथ्मु गोष्ठे गृहेष्वप्सवोपधीषु वनस्पतिषु

साम्स्तं वामेतेनावं यज् इन्द्रो वा एतस्य॥४८॥

इन्द्रियेणापं क्रामति वरुण एनं वरुणपाशेनं गृह्णाति यः पाप्मनां गृहीतो भवति यः पाप्मनां गृहीतः स्यात्तस्मां एतामैन्द्रावरुणीम्पयस्यां निर्वपेदिन्द्र एवास्मिन्निन्द्रियं दधाति वरुण एनं वरुणपाशान्मुञ्चति पयस्यां भवति पयो हि वा एतस्मादपक्रामत्यथैष पाप्मनां गृहीतो यत्पयस्यां भवति पयं एवास्मिन्तया दधाति पयस्यायाम्॥४९॥

पुरोडाशमव दधात्यात्मन्वन्तमेवेनं करोत्यथो आयतनवन्तमेव चतुर्धा व्यूहति दिक्ष्वेव प्रति तिष्ठति पुनः समूहति दिग्भ्य एवास्मै भेषजं करोति समूह्याव द्यति यथाविद्धं निष्कृन्तति तादृगेव तद्यो वामिन्द्रावरुणावग्नौ साम्स्तं वामेतेनावं यज् इत्याहुं दुरिष्ट्या एवैनम्पाति यो वामिन्द्रावरुणा द्विपाथ्सु पशुषु साम्स्तं वामेतेनावं यज् इत्याहुतावतीर्वा आप ओषधयो वनस्पतयः प्रजाः पशवं उपजीवनीयास्ता एवास्मै वरुणपाशान्मुञ्चति॥५०॥

एतस्य पयस्यायाम्पाति पङ्क्तिं शतिश्च॥१३॥ [१३]

स प्रलवन्नि काव्येन्द्र वो विश्वतुस्परीन्द्रं नरः। त्वं नः सोम विश्वतो रक्षां राजन्नायतः। न रिष्येत्त्वावन्तः सखा। या ते धामानि दिवि या पृथिव्यां या पर्वतेष्वोषधीष्वप्सु। तेभिर्नो विश्वैः सुमना अहेङ्नाजन्त्सोम प्रति हव्या गृभाय। अग्नीषोमा सर्वेदसा सहूती वनतं गिरः। सं देवत्रा बभूवथुः। युवम्॥५१॥

एतानि दिवि रौचनान्यग्निश्च सोम सक्रतू अधत्तम्। युव१ सिन्धू१ रभिशस्तेरवद्यादग्नीषोमावमुञ्चतं गृभीतान्। अग्नीषोमाविम१ सु मे शृणुतं वृषणा हवम्। प्रति सूक्तानि हर्यतम्भवंतं दाशुषे मयः। आन्यं दिवो मातरिश्वा जभारामभ्रादन्यम्परि श्येनो अद्रेः। अग्नीषोमा ब्रह्मणा वावृधानोरं यज्ञाय चक्रथुरु लोकम्। अग्नीषोमा हविषः प्रस्थितस्य वीतम्॥५२॥

हर्यतं वृषणा जुषेथाम्। सुशर्माणा स्ववसा हि भूतमथा धत्तं यजमानाय शं योः। आ प्यायस्व सं तै। गुणानां त्वा गुणपति१ हवामहे क्विं कवीनामुपमश्रवस्तमम्। ज्येष्ठराजं ब्रह्मणां ब्रह्मणस्पत आ नः शृण्वन्नृतिभिः सीद सादनम्। स इज्जनेन स विशा स जन्मना स पुत्रैर्वाजम्भरते धना नृभिः। देवानां यः पितरमाविवासति॥५३॥

श्रद्धामना हविषा ब्रह्मणस्पतिम्। स सुष्टुभा स ऋक्ता गणेन वल१ रुरोज

फलिङ्गं रवेण। बृहस्पतिरुस्रियां हव्यसूदः कर्निक्रदद्वावशतीरुदाजत्। मरुतो यद्धं वो दिवो या वः शर्म। अर्यमा याति वृषभस्तुविष्मन्दाता वसूनाम्पुरुहूतो अरहन्। सहस्राक्षो गौत्रभिद्वज्रबाहुरस्मासु देवो द्रविणं दधातु। ये तैर्ऽर्यमन्बृहवो देवयानाः पन्थानः॥५४॥

राजन्दिव आचरन्ति। तेभिर्नो देव महि शर्म यच्छ शं न एधि द्विपदे शं चतुष्पदे। बुध्रादग्रमङ्गिरोभिर्गुणानो वि पर्वतस्य दृष्टितान्यैरत्। रुजद्रोधांसि कृत्रिमाण्येषांसोमस्य ता मद इन्द्रश्चकार। बुध्रादग्रैण वि मिमाय मानैर्वज्रेण खान्यतृणन्नदीनाम्। वृथासृजत्पृथिभिर्दीर्घयाथैः सोमस्य ता मद इन्द्रश्चकार॥५॥

प्र यो जज्ञे विद्वांसस्य बन्धुं विश्वानि देवो जनिमा विवक्ति। ब्रह्म ब्रह्मण उज्जभार मध्यान्नीचादुच्चा स्वधयाभि प्र तस्थौ। महान्मही अस्तभायद्वि जातो द्यांसस्य पार्थिवं च रजः। स बुध्रादौष्ट जनुषाभ्यग्रम्बृहस्पतिर्देवता यस्य सम्राट्। बुध्राद्यो अग्रमभ्यर्त्योजसा बृहस्पतिमा विवासन्ति देवाः। भिनद्वलं वि पुरो दर्दरीति कर्निक्रदथ्सुवर्पो जिगाय॥५६॥

युवं वीतमा विवासन्ति पन्थानो दीर्घयाथैः सोमस्य ता मद इन्द्रश्चकार देवा नवं च॥१४॥

देवा मनुष्या देवासुरा अब्रुवन्देवासुरास्तेषां जायत्री प्रजापतिस्ता यत्राग्रे गोभिश्चित्रया मारुतन्देवा वसव्या अग्रे मारुतमिति देवा वसव्या देवाः शर्मण्यास्त्वष्टा हतपुत्रो देवा वै राजन्यान्नवोनवश्चतुर्दश॥१४॥ देवा मनुष्याः प्रजां पशून्देवा वसव्याः परिदध्यादिदमस्यष्टाचत्वारिंशत्॥४८॥ देवा मनुष्या मादयध्वम्॥॥१५॥

॥चतुर्थः प्रश्नः॥

॥तैत्तिरीयसंहितायां द्वितीयकाण्डे चतुर्थः प्रश्नः॥

देवा मनुष्याः पितरस्तेऽन्यत आसन्नसुरा रक्षांसि पिशाचास्तेऽन्यतस्तेषां देवानामुत यदल्पं लोहितमकुर्वन्तद्रक्षांसि रात्रीभिरसुभ्रन्तान्सुब्धान्मृतान्भि व्योच्छ्रुते देवा अविदुर्यो वै नोऽयमिन्द्रियते रक्षांसि वा इमं घृन्तीति ते रक्षांस्युपांमन्नयन्त तान्यब्रुवन्वरं वृणामहे यत्॥१॥

असुराञ्जयां तन्नः सहासदिति ततो वै देवा असुरानजयन्तेऽसुराञ्जित्वा रक्षाःस्यपानुदन्त तानि रक्षाःस्यनृतमकर्तेति समन्तं देवान्पर्यविशन्ते देवा अग्रावनाथन्त तैऽग्नये प्रवते पुरोडाशमृष्टाकपालं निरवपन्नग्नये विबाधवतेऽग्नये प्रतीकवते यदग्नये प्रवते निरवपन् यान्येव पुरस्ताद्रक्षाःसि॥२॥

आसन्तानि तेन प्राणुदन्त यदग्नये विबाधवते यान्येवाभितो रक्षाःस्यासन्तानि तेन व्यबाधन्त यदग्नये प्रतीकवते यान्येव पश्चाद्रक्षाःस्यासन्तानि तेनापानुदन्त ततो देवा अभवन्परासुरा यो भ्रातृव्यवान्थस्याथ्स स्पर्धमान एतयेष्ट्या यजेताग्नये प्रवते पुरोडाशमृष्टाकपालं निरवपेदग्नये विबाधवते॥३॥

अग्नये प्रतीकवते यदग्नये प्रवते निरवपति य एवास्माच्छ्रेयान्भ्रातृव्यस्तं तेन प्र णुदते यदग्नये विबाधवते य एवैनैन सृष्टं तेन वि बाधते यदग्नये प्रतीकवते य एवास्मात्पापीयान्तं तेनाप नुदते प्र श्रेयाःसम्भ्रातृव्यं नुदतेऽति सृष्टं क्रामति नैनम्पापीयानाप्रोति य एवं विद्वानेतयेष्ट्या यजते॥४॥

वृणामहे यत्पुरस्ताद्रक्षाःसि वपेदग्नये विबाधवत एवं चत्वारि च॥१॥—[१]

देवासुराः संयत्ता आसन्ते देवा अब्रुवन् यो नो वीर्यावत्तमस्तमनुं समारंभामहा इति त इन्द्रमब्रुवन्त्वं वै नो वीर्यावत्तमोऽसि त्वामनुं समारंभामहा इति सोऽब्रवीत्तिस्रो मं इमास्तनुवो वीर्यावतीस्ताः प्रीणीताथासुरानभि भविष्यथेति ता वै ब्रूहीत्यब्रुवन्त्रियमहोमुगियं विमृधेयमिन्द्रियावती॥५॥

इत्यब्रवीत् इन्द्रायाहोमुचै पुरोडाशमेकादशकपालं निरवपन्निन्द्राय वैमृधायेन्द्रायेन्द्रियावते यदिन्द्रायाहोमुचै निरवपन्नहंस एव तेनामुच्यन्त यदिन्द्राय वैमृधाय मृध एव तेनापान्तु यदिन्द्रायेन्द्रियावत इन्द्रियमेव तेनात्मन्नदधत् त्रयस्त्रिंशत्कपालम्पुरोडाशं निरवपन्नयस्त्रिंशद्वै देवतास्ता इन्द्र आत्मन्ननुं समारंभयत् भूत्यै॥६॥

तां वाव देवा विजितिमुत्तमामसुरैर्व्यजयन्त यो भ्रातृव्यवान्थस्याथ्स स्पर्धमान एतयेष्ट्या यजेतेन्द्रायाहोमुचै पुरोडाशमेकादशकपालं निरवपेदिन्द्राय वैमृधायेन्द्रायेन्द्रियावतेऽहंसा वा एष गृहीतो यस्माच्छ्रेयान्भ्रातृव्यो यदिन्द्रायाहोमुचै निरवपत्यहंस एव तेन मुच्यते मृधा

वा एषोऽभिषण्णो यस्मात्समानेष्वन्यः श्रेयानुत॥७॥

अभ्रातृव्यो यदिन्द्राय वैमृधाय मृध एव तेनापं हते यदिन्द्रायेन्द्रियावत इन्द्रियमेव तेनात्मन्यत्ते त्रयस्त्रिंशत्कपालम्पुरोडाशं निर्वपति त्रयस्त्रिंशद्वै देवतास्ता एव यजमान आत्मन्ननु समारम्भयते भूत्यै सा वा एषा विजितिर्नामेष्टिर्य एवं विद्वानेतयेष्ट्या यजत उत्तमामेव विजितिम्भ्रातृव्येण वि जयते॥८॥

इन्द्रियावती भूत्या उतैकान्नपञ्चाशच्च॥२॥ [२]

देवासुराः संयत्ता आसन्तेषां गायत्र्योजो बलमिन्द्रियं वीर्यं प्रजां पशून्संगृह्यादायापक्रम्यातिष्ठत्तैऽमन्यन्त यत्रान् वा इयमुपावत्स्यति त इदम्भविष्यन्तीति तां व्यह्वयन्त विश्वकर्मन्निति देवा दाभीत्यसुराः सा नान्यत्राश्च नोपावर्तत ते देवा एतद्यजुरपश्यन्नोजोऽसि सहोऽसि बलमसि॥९॥

भ्राजोऽसि देवानां धाम नामासि विश्वमसि विश्वायुः सर्वमसि सर्वायुरभिभूरिति वाव देवा असुराणामोजो बलमिन्द्रियं वीर्यं प्रजां पशून्वृञ्जत यद्गायत्र्यपक्रम्यातिष्ठत्तस्मादेतां गायत्रीतीष्टिमाहुः सं वत्सरो वै गायत्री संवत्सरो वै तदपक्रम्यातिष्ठद्यदेतया देवा असुराणामोजो बलमिन्द्रियं वीर्यम्॥१०॥

प्रजां पशून्वृञ्जत तस्मादेताः संवर्ग इतीष्टिमाहुर्यो भ्रातृव्यवान्स्यात्स स्पर्धमान एतयेष्ट्या यजेताग्र्ये संवर्गाय पुरोडाशमष्टाकपालं निर्वपेत्तः श्रुतमासन्नमेतेन यजुषाभि मृशेदोज एव बलमिन्द्रियं वीर्यं प्रजां पशून्भ्रातृव्यस्य वृङ्क्ते भवत्यात्मना परास्य भ्रातृव्यो भवति॥११॥

बलमस्येतया देवा असुराणामोजो बलमिन्द्रियं वीर्यं पञ्चचत्वारिंशच्च॥३॥ [३]

प्रजापतिः प्रजा असृजत ता अस्मात्सृष्टाः पराचीरायन्ता यत्रावसन्ततो गर्मुददतिष्ठत्ता बृहस्पतिश्चान्वैताः सौऽब्रवीद्बृहस्पतिरनयां त्वा प्र तिष्ठान्यथ त्वा प्रजा उपावत्स्यन्तीति तम्प्रातिष्ठत्तो वै प्रजापतिं प्रजा उपावर्तन्त यः प्रजाकामः स्यात्तस्मा एतम्प्राजापत्यं गार्मुतं चरुं निर्वपेत्प्रजापतिम्॥१२॥

एव स्वेन भागधेयेनोपं धावति स एवास्मै प्रजाम्प्र जनयति प्रजापतिः पशून्सृजत तै-

ऽस्मात्सृष्टाः परांश्च आयन्ते यत्रावसन्ततो गर्मुददतिष्ठत्तान्पूषा चान्ववैता५ सोऽब्रवीत्पूषानयां मा प्र तिष्ठथ त्वा पशवं उपावर्त्स्यन्तीति माम्प्र तिष्ठेति सोमोऽब्रवीन्मम वै॥१३॥

अकृष्टपच्यमित्युभौ वाम्प्र तिष्ठान्तीत्यब्रवीत्तौ प्रातिष्ठत्ततो वै प्रजापतिम्पशवं उपावर्तन्त यः पशुकामः स्यात्तस्मा एत५ सोमापौष्णं गार्मुतं चरुं निर्वपेत्सोमापूषणांवेव स्वेन भागधेयेनोप धावति तावेवास्मै पशून्प्र जनयतः सोमो वै रेतोधाः पूषा पशूनाम्प्रजनयिता सोम एवास्मै रेतो दधाति पूषा पशून्प्र जनयति॥१४॥

वपेत्प्रजापतिं वै दधाति पूषा त्रीणि च॥४॥ [४]

अग्ने गोभिर्न आ गृहीन्दो पुष्ट्या जुषस्व नः। इन्द्रो धर्ता गृहेषु नः॥ सविता यः सहस्रियः स नो गृहेषु रारणत्। आ पूषा एत्वा वसु॥ धाता ददातु नो रयिमीशानो जगतस्पतिः। स नः पूर्णेन वावनत्॥ त्वष्टा यो वृषभो वृषा स नो गृहेषु रारणत्। सहस्रेणायुतेन च॥ येन देवा अमृतम्॥१५॥

दीर्घः श्रवो दिव्यैरयन्त। रायस्पोष त्वमस्मभ्यं गवां कुल्मिं जीवस् आ युवस्व। अग्निर्गृहपतिः सोमो विश्वनिः सविता सुमेधाः स्वाहा॥ अग्ने गृहपते यस्ते घृत्यो भागस्तेन सह ओज आक्रममाणाय धेहि श्रेष्ठान्पथो मा योषं मूर्धा भूयासुः स्वाहा॥१६॥

अमृतमष्टात्रिंशच्च॥५॥ [५]

चित्रया यजेत पशुकाम इयं वै चित्रा यद्वा अस्यां विश्वम्भूतमधि प्रजायते तेनेयं चित्रा य एवं विद्वाश्चित्रया पशुकामो यजते प्र प्रजया पशुभिर्मिथुनैर्जायते प्रैवाग्नेयेन वापयति रेतः सौम्येन दधाति रेत एव हितं त्वष्टा रूपाणि वि करोति सारस्वतौ भवत एतद्वै दैव्यमिथुनं दैव्यमेवास्मै॥१७॥

मिथुनममध्यतो दधाति पुष्ट्यै प्रजननाय सिनीवात्यै चरुर्भवति वाग्वै सिनीवाली पुष्टिः खलु वै वाक्पुष्टिमेव वाक्चमुपैत्येन्द्र उत्तमो भवति तेनैव तन्मिथुनं सप्तैतानि हवीर्षि भवन्ति सप्त ग्राम्याः पशवः सप्तारण्याः सप्त छन्दास्स्युभयस्यावरुद्धा अथैता आहुतीर्जुहोत्येते वै देवाः पुष्टिपतयस्त एवास्मिन्पुष्टिं दधति पुष्यति प्रजया पशुभिरथो यदेता आहुतीर्जुहोति प्रतिष्ठित्ये॥१८॥

अस्मै त एव द्वादश च॥६॥ [६]

मा॒रु॒तम॑सि मा॒रुता॒मोजो॑ऽपां धारां॑ भि॒न्धि र॒मय॑त मरुतः श्ये॒नमा॒यि॒न॒म॒नो॑जवसं
वृष॑णं सुवृ॒क्तिम्। येन॑ श॒र्ध उ॒ग्रम॑वसृष्टमेति॑ तद॒श्विना॑ परि॑ धत्त॒ऽस्व॒स्ति। पु॒रोवा॑तो
व॒र्ष॒ञ्जि॒न॒रा॒वृ॒थ्वाहा॑ वा॒ताव॑द्व॒र्षन्नु॒ग्र॒रा॒वृ॒थ्वाहा॑ स्त॒नय॑न्व॒र्षन्भी॑म॒रा॒वृ॒थ्वाहा॑नश॒न्यव॑स्फूर्ज॒न्दिद्यु॑द्व
व॒र्षन्पू॑र्ति॒रा॒वृ॒त्॥११॥

स्वाहा॑ बहु हा॒यम॑वृषादि॒ति श्रु॑तरा॒वृ॒थ्वाहा॑तप॒ति व॒र्षन्वि॑राडा॒वृ॒थ्वाहा॑वस्फूर्ज॒न्दिद्यु॑द्व॒र्षन्भू॑त
मा॒न्दा वा॒शाः शु॒न्ध्यूर॑जि॒राः। ज्योति॑ष्मती॒स्तम॑स्वरीरु॒न्दतीः सु॑फे॒नाः। मि॒त्रंभू॑तः क्ष॒त्रंभू॑तः
सुरा॑ष्ट्रा इ॒ह मा॑ऽवत। वृ॒ष्णो अ॒श्वस्य॑ स॒दान॑मसि॒ वृष्टे॑ त्वोप॑ न ह्यामि॥२०॥

पू॒र्ति॒रा॒वृ॒द्धिच॑त्वारि॒ऽशच्च॑॥७॥ [७]

देवा॑ वस॒व्या अ॒ग्रे सोम॑ सूर्य। देवाः॑ शर्म॒ण्या मि॒त्राव॑रुणार्थम॒न्न। देवाः॑ सपी॒तयो॑ऽपां
नपा॑दाशुहेम॒न्न। उ॒द्रो द॑त्तोऽ॒धि॒मि॒न्त दि॒वः प॒र्जन्या॑द॒न्तरि॑क्षात्पृथि॒व्यास्ततो॑ नो वृ॒ष्ट्याऽव॑त।
दिवा॑ चि॒त्तमः॑ कृ॒ण्वन्ति प॒र्जन्ये॑नोदवा॒हेन॑। पृथि॒वीं यद्भु॑न्दन्ति। आ यं नरः॑ सु॒दान॑वो
ददा॑शुषे॒ दिवः॑ कोश॒मचु॑च्यवुः। वि प॒र्जन्याः॑ सृज॒न्ति रोद॑सी॒ अनु ध॑न्व॒ना यन्ति॑॥२१॥

वृ॒ष्टयः॑। उदी॒रय॑था मरुतः॑ समु॒द्रतो॑ यूयं वृ॒ष्टिं व॑र्षयथा पु॒रीषि॑णः। न वो॑ दस्मा॒ उप॑
दस्य॑न्ति धे॒नवः॑ शु॒भं या॒ताम॑नु रथा॑ अवृ॒थस॑त। सृ॒जा वृ॒ष्टिं दि॒व आ॒द्भिः संमु॑द्रम्पृ॒ण। अ॒ज्ञा
अ॑सि प्रथम॒जा बल॑मसि॒ समु॑द्रियम्। उ॒न्न॒म्भय॑ पृथि॒वीमि॒न्दीदं॑ दि॒व्यं नभः॑। उ॒द्रो दि॒व्यस्य॑
नो दे॒हीशा॑नो वि सृ॒जा द॑तिम्। ये दे॒वा दि॒विभा॑गा येऽन्त॒रि॑क्षभा॒गा ये पृथि॑विभा॒गाः।
त इ॒मं य॒ज्ञम॑वन्तु॒ त इ॒दं क्षे॒त्रमा॑ वि॒शन्तु॒ त इ॒दं क्षे॒त्रम॑नु वि वि॒शन्तु॑॥२२॥

यन्ति॑ दे॒वा वि॑ःशति॒श्च॑॥८॥ [८]

मा॒रु॒तम॑सि मा॒रुता॒मोज॑ इति॑ कृ॒ष्णं वा॑सः कृ॒ष्णतू॑ष्प॒परि॑ धत्त ए॒तद्वै वृष्टे॑ रूपं
स॒रूप॑ ए॒व भू॑त्वा प॒र्जन्यं॑ व॒र्षय॑ति र॒मय॑त मरुतः श्ये॒नमा॒यि॒न॒मि॒ति प॒श्चाद्वा॑तं प्र॒ति
मी॒वति॑ पु॒रोवा॑तमे॒व ज॑नयति व॒र्षस्या॑व॒रुद्धे॑ वा॒तना॑मा॒नि जु॒होति॑ वा॒युर्वै वृष्ट्या॑ ई॒शे
वा॒युमे॒व स्वेन॑ भा॒गधे॑येनोप॑ धावति॒ स ए॒वासै॑ प॒र्जन्यं॑ व॒र्षय॑त्यष्टौ॥२३॥

जु॒होति॑ च॒तस्रो॑ वै दि॒शश्च॑त॒स्रोऽवा॑न्त॒रदि॑शा दि॒ग्भ्य ए॒व वृष्टि॑ः स॒म्प्र च्या॑वयति
कृ॒ष्णाजि॑ने सं यौति॑ ह॒विरे॒वाक॑रन्त॒र्वेदि॑ सं यौत्य॒वरुद्धे॑ यती॒नाम॑द्यमा॒नाना॑ः शी॒र्षाणि॑
परा॑प॒तन्ते॑ ख॒र्जूरा॑ अभव॒न्तेषा॑ः रसं॑ ऊ॒र्ध्वोऽप॑त॒त्तानि॑ क॒रीरा॑ण्यभव॒न्त्सौम्या॑नि वै क॒रीरा॑णि

सौम्या खलु वा आहुतिर्दिवो वृष्टिं च्यावयति यत्कुरीराणि भवन्ति॥२४॥

सौम्ययैवाहुत्या दिवो वृष्टिमव रुद्धे मधुषा सं यौत्यपां वा एष ओषधीनां रसो यन्मध्वञ्च एवौषधीभ्यो वर्षत्यथो अञ्च एवौषधीभ्यो वृष्टिं नि नयति मान्दा वाशा इति सं यौति नामधेयैरेवैना अच्छेत्यथो यथा ब्रूयादसावेहीत्येवमेवैना नामधेयैरा॥२५॥

च्यावयति वृष्णो अश्वस्य सुदानमसि वृष्ट्यै त्वोप नह्यामीत्याहु वृषा वा अश्वो वृषा पर्जन्यः कृष्ण इव खलु वै भूत्वा वर्षति रूपेणैवैनं समर्धयति वर्षस्यावरुद्धौ॥२६॥

अष्टौ भवन्ति नामधेयैरेकात्रिंशच्च॥९॥

देवा वसव्या देवाः शर्मण्या देवाः सपीतय इत्या बभ्राति देवताभिरेवान्वहं वृष्टिमिच्छति यदि वर्षेत्तावत्येव होतव्यं यदि न वर्षेच्छो भूते हविर्निर्वपेदहोरात्रे वै मित्रावरुणावहोरात्राभ्यां खलु वै पर्जन्यो वर्षति नक्तं वा हि दिवा वा वर्षति मित्रावरुणावेव स्वेन भागधेयेनोप धावति तावेवास्मै॥२७॥

अहोरात्राभ्यां पर्जन्यं वर्षयतोऽग्नये धामच्छदे पुरोडाशमष्टाकपालं निर्वपेन्मारुतं सप्तकपालं सौर्यमेककपालमग्निर्वा इतो वृष्टिमुदीरयति मरुतः सृष्टां नयन्ति यदा खलु वा असावादित्यो न्यङ्गुष्मिभिः पर्यावर्ततेऽथ वर्षति धामच्छदिव खलु वै भूत्वा वर्षत्येता वै देवता वृष्ट्या ईशते ता एव स्वेन भागधेयेनोप धावति ताः॥२८॥

एवास्मै पर्जन्यं वर्षयन्त्युतावर्षिष्यन्वर्षत्येव सृजा वृष्टिं दिव आद्विः संमुद्रम्पृणेत्याहेमाश्चैवामूश्चापः समर्धयत्यथो अभिरेवामूरच्छेत्यजा असि प्रथमजा बलमसि समुद्रियमित्याह यथायजुरेवैतदुन्नम्भय पृथिवीमिति वर्षाह्वां जुहोत्येषा वा ओषधीनां वृष्टिर्वनिस्तयेव वृष्टिमा च्यावयति ये देवा दिविभागा इति कृष्णाजिनमव धूनीतीम एवास्मै लोकाः प्रीता अभीष्टा भवन्ति॥२९॥

अस्मै धावति ता वा एकविंशतिश्च॥१०॥

सर्वाणि छन्दांस्येतस्यामिष्ट्यामनूच्यानीत्याहुस्त्रिष्टुभो वा एतद्वीर्यं यत्कुदुष्णिहा जगत्यै यदुष्णिहककुभावन्वाह तेनैव सर्वाणि छन्दांस्यव रुद्धे गायत्री वा एषा यदुष्णिहा यानि चत्वार्यध्यक्षराणि चतुष्पाद एव ते पशवो यथा पुरोडाशे पुरोडाशोऽध्वमेव तद्यद्व्यध्यक्षराणि यज्जगत्या॥३०॥

परि॒द्ध्यादन्तं॑ य॒ज्ञं ग॑मये॒त्रिष्टुभा॒ परि॑ दधातीन्द्रि॒यं वै वी॒र्यं॑ त्रिष्टु॒गिन्द्रि॒य ए॒व वी॒र्यं॑
य॒ज्ञं प्रति॑ ष्ठापयति॒ नान्तं॑ गमयत्य॒ग्रे त्री॑ ते वाजि॒ना त्री॑ प॒धस्थेति॑ त्रि॒वत्या॑ परि॒
दधाति॑ सरूप॒त्वाय॒ सर्वो॑ वा ए॒ष य॒ज्ञो यत्रै॑धात॒वीय॒ङ्गमा॑यकामाय॒ प्र यु॑ज्यते॒ सर्वे॑भ्यो
हि कामे॑भ्यो य॒ज्ञः प्र॑युज्यते॑ त्रैधात॒वीयेन॑ यजेताभि॒चर॑न्सर्वो॒ वै॥३१॥

ए॒ष य॒ज्ञो यत्रै॑धात॒वीय॒ः सर्वे॑णै॒वेन॑ य॒ज्ञेना॒भि च॑रति॒ स्तृणु॑त ए॒वेन॑मे॒तयै॒व
य॒जेताभि॑चर्यमाणः॒ सर्वो॑ वा ए॒ष य॒ज्ञो यत्रै॑धात॒वीय॒ः सर्वे॑णै॒व य॒ज्ञेन॑ य॒जते॑
नैन॑मभि॒चर॑न्स्तृणु॑त ए॒तयै॒व य॒जेत॑ सह॒स्रेण॑ य॒क्ष्यमा॑णः प्र॒जात॑मे॒वेन॑ददात्ये॒तयै॒व य॒जेत॑
सह॒स्रेण॑ेजानो॒ऽन्तं वा ए॒ष प॑शूनां गच्छति॥३२॥

यः सह॒स्रेण॑ य॒जते॑ प्र॒जाप॑तिः खलु॒ वै प॑शून्सृज॒त ता॑ः स्रै॒धात॒वीये॑नै॒वासृ॑ज॒त
य ए॒वं वि॒द्वाः स्रै॒धात॒वीये॑न प॒शुकामो॑ य॒जते॑ यस्मा॑दे॒व यो॑नैः प्र॒जाप॑तिः प॒शून्सृ॑ज॒त
तस्मा॑दे॒वेना॑न्सृज॒त उ॒पैन॑मुत्त॑र॒ः सह॒स्रं न॑मति॒ दे॒वता॑भ्यो वा ए॒ष आ वृ॑श्चते॒ यो य॒क्ष्य
इत्यु॒क्त्वा न॑ य॒जते॑ त्रैधात॒वीये॑न य॒जेत॑ सर्वो॒ वा ए॒ष य॒ज्ञः॥३३॥

यत्रै॑धात॒वीय॒ः सर्वे॑णै॒व य॒ज्ञेन॑ य॒जते॑ न दे॒वता॑भ्य॒ आ वृ॑श्चते॒ द्वाद॑शकपालः पुरो॒डाशो॑
भवति॒ ते त्रय॑श्चतु॒ष्कपाला॑स्त्रि॒ष्वमु॒द्धत्वा॒य त्रयः॑ पुरो॒डाशो॑ भवन्ति॒ त्रयं॑ इ॒मे लो॒का
ए॒षां लो॒काना॑मा॒स्या उत्त॑रउ॒त्तरो॒ ज्याया॑न्भवत्ये॒वमि॒व ही॑मे लो॒का य॑व॒मयो मध्यं॑ ए॒तद्वा
अ॒न्तरि॑क्षस्य रूप॒ः समृ॑द्धौ॒ सर्वे॑षामभि॒गम॑यन्न॒व द्य॒त्यछं॑म्ब॒द्धार॒ः हिर॑ण्यं ददाति॒ तेजं॑
ए॒व॥३४॥

अ॒वं रु॒द्धे ता॒र्प्यं द॑दाति प॒शूने॒वाव॑ रु॒द्धे धे॒नुं द॑दात्या॒शिषं॑ ए॒वाव॑ रु॒द्धे सा॒मो वा
ए॒ष वर्णो॑ यद्वि॒रण्यं॑ य॒जुषां॑ ता॒र्प्यमु॑क्थाम॒दाना॑ धे॒नुरे॒ताने॒व सर्वा॑न् वर्णा॒नव॑ रु॒द्धे॥३५॥

जग॑त्या॒भिच॑र॒न्सर्वो॑ वै गच्छति॒ य॒ज्ञस्तेजं॑ ए॒व त्रि॑श॒च्च॥११॥

त्वष्टा॑ ह॒तपु॑त्रो॒ वीन्द्र॑ः सोम॒माह॑र॒त्तस्मि॑न्निन्द्रं॒ उप॑ह॒वमै॑च्छ॒त तं नोपा॑ह्वय॒त पु॒त्रम॑मे॒-
ऽवधी॑रिति॒ स य॑ज्ञ॒वेशं॑ स॒ कृत्वा प्रा॑स॒हा सोम॑मपि॒बत्त॑स्य॒ यद॑त्य॒शिष्य॑त॒ तत्त्वष्टा॑ह॒वनी॒यमु॑प॒
प्राव॑र्तय॒त्स्वाहेन्द्र॑श्च॒तुर्वध॑स्वेति॒ स या॒वदूर्ध्वः प॑रा॒विध्य॑ति॒ ताव॑ति॒ स्वय॑मे॒व व्य॑रम॒त यदि॑
वा ता॒वत्प्र॑व॒णम्॥३६॥

आसी॒द्यदि॑ वा ता॒वदध्य॑ग्रे॒रासी॑त्स सम्भ॒वन्न॒ग्नीषो॑मा॒वभि॑ सम॒भव॑त्स इ॒षुमा॒त्रमि॑षुमा॒त्रं

विष्वङ्कवर्धत् स इमाल्लोकानवृणोद्यदिमाल्लोकानवृणोत्तद्वृत्रस्य वृत्रत्वन्तस्मादिन्द्रोऽविभेदपि
त्वष्टा तस्मै त्वष्टा वज्रमसिञ्चत्तपो वै स वज्रं आसीत्तमुद्यन्तुं नाशंक्रोदथ वै तर्हि
विष्णुः॥३७॥

अन्या देवतासीत्सोऽब्रवीद्विष्णवेहीदमा हरिष्यावो येनायमिदमिति स विष्णुस्नेधात्मानं
वि न्यधत्त पृथिव्यां तृतीयमन्तरिक्षे तृतीयं दिवि तृतीयमभिपर्यावर्ताद्विभेद्यत्पृथिव्यां
तृतीयमासीत्तेनेन्द्रो वज्रमुदयच्छद्विष्ण्वनुस्थितः सोऽब्रवीन्मा मे प्र हारस्ति वा इदम्॥३८॥

मयि वीर्यं तत्ते प्र दास्यामीति तदस्मै प्रायच्छत्तत्प्रत्यंगृह्णादधा मेति तद्विष्णवेति
प्रायच्छत्तद्विष्णुः प्रत्यंगृह्णादस्मास्विन्द्रं इन्द्रियं दधात्विति यदन्तरिक्षे तृतीयमासीत्तेनेन्द्रो
वज्रमुदयच्छद्विष्ण्वनुस्थितः सोऽब्रवीन्मा मे प्र हारस्ति वा इदम्॥३९॥

मयि वीर्यं तत्ते प्र दास्यामीति तदस्मै प्रायच्छत्तत्प्रत्यंगृह्णाद्विर्माधा इति तद्विष्णवेति
प्रायच्छत्तद्विष्णुः प्रत्यंगृह्णादस्मास्विन्द्रं इन्द्रियं दधात्विति यद्वि तृतीयमासीत्तेनेन्द्रो
वज्रमुदयच्छद्विष्ण्वनुस्थितः सोऽब्रवीन्मा मे प्र हार्येनाहम्॥४०॥

इदमस्मि तत्ते प्र दास्यामीति त्वी (३) इत्यब्रवीत्सन्धान्तु सं दधावहै त्वामेव
प्र विशानीति यन्माम्प्रविशेः किम्मा भुञ्ज्या इत्यब्रवीत्त्वामेवेन्धीय तव भोगाय त्वाम्प्र
विशेयमित्यब्रवीत्तं वृत्रः प्राविशदुदरं वै वृत्रः क्षुत्खलु वै मनुष्यस्य भ्रातृव्यो यः॥४१॥

एवं वेदं हन्ति क्षुधुम्भ्रातृव्यन्तदस्मै प्रायच्छत्तत्प्रत्यंगृह्णाद्विर्माधा इति तद्विष्णवेति
प्रायच्छत्तद्विष्णुः प्रत्यंगृह्णादस्मास्विन्द्रं इन्द्रियं दधात्विति यन्निः प्रायच्छत्त्रिः
प्रत्यंगृह्णात्त्रिधातोऽस्मिधातुत्वं यद्विष्णुर्नवतिष्ठत् विष्णवेति प्रायच्छत्तस्मादैन्द्रावैष्णवः
हविर्भवति यद्वा इदं किं च तदस्मै तत्प्रायच्छदृचः सामानि यजूंषि सहस्रं वा अस्मै
तत्प्रायच्छत्तस्मात्सहस्रदक्षिणम्॥४२॥

प्रवृणं विष्णुर्वा इदमिदमहं यो भवत्येकविंशतिश्च॥१२॥ [१२]

देवा वै राज्ञ्याञ्जायमानादविभयुस्तमन्तरेव सन्तं दाम्नापौम्भन्थस वा एषोऽपौब्धो
जायते यद्राज्ज्ञ्यां यद्वा एषोऽनपोब्धो जायेत वृत्रान्ध्रश्चरेद्यं कामयेत राज्ञ्यमनपोब्धो
जायेत वृत्रान्ध्रश्चरेदिति तस्मा एतमैन्द्राबारहस्पत्यं चरुं निर्वपेदेन्द्रो वै राज्ञ्यां ब्रह्म
बृहस्पतिर्ब्रह्मणैवेनं दाम्नोऽपोम्भनान्मुञ्चति हिर्ण्मयं दाम दक्षिणा साक्षादेवेनं दाम्नो-

ऽपोम्भनान्मुञ्चति॥४३॥

ए॒न॒द्वाद॑श च॥13॥ [१३]

नवोनवो भवति जायमानोऽहो केतुरुषसामेत्यग्रे। भागं देवेभ्यो वि दधात्यायन्प्र चन्द्रमास्तिरति दीर्घमायुः। यमादित्या अ॒शुमा॑प्याययन्ति यमक्षितमक्षितयः पिबन्ति। तेन नो राजा वरुणो बृहस्पतिरा प्याययन्तु भुवनस्य गोपाः। प्राच्या दिशि त्वमिन्द्रासि राजोतोदीच्यां वृत्रहन्वृत्रहासि। यत्र यन्ति स्रोत्यास्तत्॥४४॥

जितं तै दक्षिणतो वृषभ एधि हव्यः। इन्द्रो जयाति न परां जयाता अधिराजो राजंसु राजयाति। विश्वा हि भूयाः पृतना अभिष्टीरुपसद्यो नमस्यो यथासत्। अस्येदेव प्र रिरिचे महित्वं दिवः पृथिव्याः पर्यन्तरिक्षात्। स्वराडिन्द्रो दम् आ विश्वगूर्तः स्वरिरमत्रो ववक्षे रणाया अभि त्वा शूर नोनुमोऽदुग्धा इव धेनवः। ईशानम्॥४५॥

अस्य जगतः सुवर्दशमीशानमिन्द्र तस्थुषः। त्वामिद्धि हवामहे साता वाजस्य कारवः। त्वां वृत्रेष्विन्द्र सत्पतिं नरस्त्वां काष्ठास्वर्वतः। यद्याव इन्द्र ते शत॑ शतम्भूमिरूत स्युः। न त्वा वज्रिन्सहस्र॑ सूर्या अनु न जातमष्ट रोदसी। पिबा सोममिन्द्र मन्दतु त्वा यं तै सुषावं हर्यश्वाद्रिः॥४६॥

सोतुर्बाहुभ्या॑ सुयतो नार्व। रेवतीर्नः सधमाद् इन्द्रे सन्तु तुविवाजाः। क्षुमन्तो याभिर्मदेम। उदग्रे शुचयस्तव वि ज्योतिषोदु त्यं जातवेदस॑ सप्त त्वा हरितो रथे वहन्ति देव सूर्या शोचिक्लेशं विचक्षण। चित्रं देवानामुदगादनीकं चक्षुर्मित्रस्य वरुणस्याग्रे। आऽप्रा द्यावापृथिवी अन्तरिक्ष॑ सूर्य आत्मा जगतस्तस्थुषः॥४७॥

च। विश्वे देवा ऋतावृधं ऋतुभिर्हवनश्रुतः। जुषन्तां युज्यम्पयः। विश्वे देवाः शृणुतेम॑ हवाम्मे ये अन्तरिक्षे य उप द्यवि ष्ट। ये अग्निजिह्वा उत वा यजत्रा आसद्यास्मिन्ब्रह्मिषि मादयध्वम्॥४८॥

तदीशानमद्रिस्तस्थुषस्त्रि॑शच्च॥14॥ [१४]

विश्वरूपस्त्वष्टेन्द्र वृत्रम्ब्रह्मवादिनः स त्वे नासोमयाज्येष वै देवस्थो देवा वै नर्वि नायुजोऽग्रे महात्रीत्रिवीतमायुष्टे द्वादश॥12॥ विश्वरूपो नैन॑ शीतरूरावद्य वसु पूर्वद्युर्वाजा इत्यग्रे महात्रीत्रिवीतमन्या यन्ति चतुःसप्ततिः॥74॥ विश्वरूपोऽनु ते दायि॥ [१५]

॥पञ्चमः प्रश्नः॥

॥तैत्तिरीयसंहितायां द्वितीयकाण्डे पञ्चमः प्रश्नः॥

विश्वरूपो वै त्वाष्ट्रः पुरोहितो देवानामासीत्स्वस्रीयोऽसुराणान्तस्य त्रीणि शीर्षाण्यांसन्थोमपानं॑ सुरापानमन्नादनं॑ स प्रत्यक्षं देवेभ्यो भागमवदत्परोक्षमसुरेभ्यः सर्वस्मै वै प्रत्यक्षं॑ भागं वदन्ति यस्मां एव परोक्षं वदन्ति तस्य भाग उदितस्तस्मादिन्द्रोऽबिभेदीदृङ्क्ते राष्ट्रं वि पर्यावर्तयतीति तस्य वज्रमादाय शीर्षाण्यच्छिनद्यत्सोमपानम्॥१॥

आसीत्स कपिञ्जलोऽभवद्यत्सुरापानं॑ स कलविङ्को यदन्नादनं॑ स तित्तिरिस्तस्याञ्जलिना ब्रह्महृत्यामुपांगृह्णात्ता॑ संवत्सरमबिभस्तम्भूतान्यभ्यक्रोशन्ब्रह्महृत्रिति स पृथिवीमुपासीददस्यै ब्रह्महृत्यायै तृतीयं प्रति गृह्णाणेति साब्रवीद्वरं वृषे खातात्पराभविष्यन्ती मन्ये ततो मा परा भूवमिति पुरा ते॥२॥

संवत्सरादपि रोहादित्यब्रवीत्तस्मात्पुरा संवत्सरात्पृथिव्यै खातमपि रोहति वारंवृतं॑ ह्यस्यै तृतीयं ब्रह्महृत्यायै प्रत्यंगृह्णात्तत्स्वकृतमिरिणमभवत्तस्मादाहिताग्निः श्रद्धादेवः स्वकृत इरिणे नावं स्येद्वह्नहृत्यायै ह्येष वर्णः स वनस्पतीनुपासीददस्यै ब्रह्महृत्यायै तृतीयं प्रति गृह्णीतेति तेऽब्रुवन्वरं वृणामहे वृक्णात्॥३॥

पराभविष्यन्तो मन्यामहे ततो मा परा भूमेत्याब्रश्चनाद्वो भूयांस उत्तिष्ठानित्यब्रवीत्तस्मादाब्रश्चनाद्वक्षाणाम्भूयांस उत्तिष्ठन्ति वारंवृतं॑ ह्येषान्तृतीयं ब्रह्महृत्यायै प्रत्यंगृह्णन्स निर्यासोऽभवत्तस्मान्निर्यासस्य नाश्यं ब्रह्महृत्यायै ह्येष वर्णोऽथो खलु य एव लोहितो यो वाऽऽब्रश्चनान्निर्येषन्ति तस्य नाशयम्॥४॥

काममन्यस्य स स्त्रीषंसादमुपासीददस्यै ब्रह्महृत्यायै तृतीयं प्रति गृह्णीतेति ता अब्रुवन्वरं वृणामहा ऋत्विष्यात्प्रजां विन्दामहे काममा विजनितोः सम्भवामेति तस्मादृत्विष्यात्स्त्रियः प्रजां विन्दन्ते काममा विजनितोः सम्भवन्ति वारंवृतं॑ ह्यासान्तृतीयं ब्रह्महृत्यायै प्रत्यंगृह्णन्सा मलंवद्वासा अभवत्तस्मान्मलंवद्वाससा न सं वदेत्॥५॥

न सहासीत् नास्या अन्नमद्याद्वह्नहृत्यायै ह्येषा वर्ण प्रतिमुच्यास्तेऽथो खत्वाहुरभ्यञ्जनं वाव स्त्रिया अन्नमभ्यञ्जनमेव न प्रतिगृह्यं काममन्यदिति याम्मलंवद्वाससा सम्भवन्ति

यस्ततो जायते सोऽभिषिक्तो यामरण्ये तस्यै स्तेनो याम्पराचीं तस्यै हीतमुख्यपगल्भो
या स्नाति तस्यां अप्सु मारुको या॥६॥

अभ्युक्ते तस्यै दुश्कर्मा या प्रलिखते तस्यै खलतिरंपमारी याऽऽक्ते तस्यै काणो या
दतो धावते तस्यै श्यावदन् या नखानि निकृन्तते तस्यै कुन्खी या कृणत्ति तस्यै
क्लीबो या रञ्जुः सृजति तस्यां उद्वन्धुको या पूर्णेन पिबति तस्यां उन्मादुको या खर्वेण
पिबति तस्यै खर्वस्तिस्त्रो रात्रीर्व्रतं चरेदञ्जलिनां वा पिबेदखर्वेण वा पात्रेण प्रजायै
गोपीथाय॥७॥

यत्सोमपानन्ते वृष्णात्तस्य नाशयं वदेत् मारुको याऽखर्वेण वा त्रीणि च॥१॥—[१]

त्वष्टा हतपुत्रो वीन्द्रः सोममाहरत्तस्मिन्निन्द्रं उपहवमैच्छत् तं नोपाह्वयत् पुत्रम्मे-
ऽवधीरिति स यज्ञवेशसं कृत्वा प्रासहा सोममपिबत्तस्य यदत्यशिष्यत् तत्त्वष्टाहवनीयमुप
प्रावर्तयत्स्वाहेन्द्रशत्रुर्वधस्वेति यदवर्तयत्तद्वृत्रस्य वृत्रत्वं यदब्रवीत्स्वाहेन्द्रशत्रुर्वधस्वेति
तस्मादस्य॥८॥

इन्द्रः शत्रुरभवत्स सम्भवन्नग्नीषोमावभि समभवत्स इषुमात्रमिषुमात्रं विष्वङ्बुवर्धत्
स इमाल्लोकानवृणोद् यदिमाल्लोकानवृणोत्तद्वृत्रस्य वृत्रत्वन्तस्मादिन्द्रोऽबिभेत्स
प्रजापतिमुपाधावच्छत्रुर्मेऽजनीति तस्मै वज्रं सिक्त्वा प्रायच्छदेतेन जहीति तेनाभ्यायत्
तावब्रूतामग्नीषोमो मा॥९॥

प्र हारावमन्तः स्व इति मम वै युवः स्थ इत्यब्रवीन्मामभ्येतमिति तौ
भागधेयमैच्छेतान्ताभ्यामेतमग्नीषोमीयमेकादशकपालम्पूर्णमासे प्रायच्छत्तावब्रूतामभि संदष्टौ वै
स्वो न शक्नुव ऐतुमिति स इन्द्र आत्मनः शीतरूरावजनयत्तच्छीतरूरयोर्जन्म य एव
शीतरूरयोर्जन्म वेद॥१०॥

नैनं शीतरूरौ हतस्ताभ्यामेनमभ्यनयत्तस्माञ्जञ्जभ्यमानादग्नीषोमौ निरंक्रामतां प्राणापानौ
वा एनं तदंजहिताम् प्राणो वै दक्षोऽपानः ऋतुस्तस्माञ्जञ्जभ्यमानो ब्रूयान्मयि दक्षऋतू
इति प्राणापानावेवात्मन्धत्ते सर्वमायुरेति स देवता वृत्रान्निरहूय वार्त्रघ्नः हविः पूर्णमासे
निरवपद्भन्ति वा एनम्पूर्णमास आ॥११॥

अमावास्यायाम्याययन्ति तस्माद्वात्रघ्नी पूर्णमासेऽनूच्येते वृधन्वती अमावास्यायान्तत्संस्था

वारत्रघ्नं हविर्वज्रमादाय पुनरभ्यायत् ते अब्रूतान्द्यावापृथिवी मा प्र हारावयोर्वै श्रित
इति ते अब्रूतां वरं वृणावहै नक्षत्रविहिताऽहमसानीत्यसावब्रवीच्चित्रविहिता-
ऽहमितीयन्तस्मान्नक्षत्रविहिताऽसौ चित्रविहितेयं य एवं द्यावापृथिव्योः॥१२॥

वरं वेदेनं वरो गच्छति स अभ्यामेव प्रसूत इन्द्रो वृत्रमहन्ते देवा वृत्रं हत्वा-
ऽग्नीषोमावब्रुवन् हव्यं नो वहतमिति तावब्रूतामपतेजसौ वै त्यौ वृत्रे वै त्ययोस्तेज इति
तेऽब्रुवन्क इदमच्छेतीति गौरित्यब्रुवन्गोर्वाव सर्वस्य मित्रमिति साऽब्रवीत्॥१३॥

वरं वृणे मय्येव सतोभयेन भुनजाध्वा इति तद्गौराहंरत्तस्माद्भवि सतोभयेन भुञ्जत
एतद्वा अग्नेस्तेजो यद्धृतमेतत्सोमस्य यत्पयो य एवमग्नीषोमयोस्तेजो वेदं तेजस्व्येव
भवति ब्रह्मवादिनो वदन्ति किन्देवत्यम्पौर्णमासमिति प्राजापत्यमिति ब्रूयात्तेनेन्द्रं ज्येष्ठम्पुत्रं
निरवासाययदिति तस्मान्ज्येष्ठम्पुत्रं धनेन निरवासाययन्ति॥१४॥

अस्य मा वेदा द्यावापृथिव्योरब्रवीदिति तस्माच्चत्वारि च॥२॥ [२]

इन्द्रं वृत्रं जघ्निवांसम्मृधोऽभि प्रावेपन्त स एतं वैमृधम्पूणमासेऽनुनिर्वाप्यमपश्यत्
निरवपत्तेन वै स मृधोऽपाहत यद्वैमृधः पूर्णमासेऽनुनिर्वाप्यो भवति मृध एव
तेन यजमानोऽप हत इन्द्रो वृत्रं हत्वा देवताभिश्चेन्द्रियेण च व्याधृत स
एतमाग्नेयमष्टाकपालममावास्यायामपश्यदेन्द्रं दधि॥१५॥

तं निरवपत्तेन वै स देवताश्चेन्द्रियं चावारुन्ध यदाग्नेयोऽष्टाकपालोऽमावास्यायाम्भवत्येन्द्रं
दधि देवताश्चैव तेनैन्द्रियं च यजमानोऽव रुन्ध इन्द्रस्य वृत्रं जघ्नुष इन्द्रियं वीर्यमृथिवीमनु
व्याच्छृत्तदोषधयो वीरुषोऽभवन्स प्रजापतिमुपाधावद्धुत्रं मे जघ्नुष इन्द्रियं वीर्यम्॥१६॥

पृथिवीमनु व्यारत्तदोषधयो वीरुषोऽभूवन्निति स प्रजापतिः पशूनंब्रवीदेतदस्मै सं नयतेति
तत्पशव ओषधीभ्योऽध्यात्मन्समनयन्तत्प्रत्यदुहन् यत्समनयन्तत्सान्नाय्यस्य सान्नाय्यत्वं
यत्प्रत्यदुहन्तत्प्रतिधुषः प्रतिधुक्तं समनैषुः प्रत्यधुक्षत्र तु मयि श्रयत् इत्यब्रवीदेतदस्मै॥१७॥

शृतं कुरुतेत्यब्रवीत्तदस्मै शृतमकुर्वन्निन्द्रियं वावास्मिन्वीर्यं तदश्रयन्तच्छृतस्य शृतत्वं
समनैषुः प्रत्यधुक्षच्छृतमक्रुत्र तु मा धिनोतीत्यब्रवीदेतदस्मै दधि कुरुतेत्यब्रवीत्तदस्मै
दध्यंकुर्वन्तदेनमधिन्नद्धो दधित्वम्ब्रह्मवादिनो वदन्ति दध्नः पूर्वस्यावदेयम्॥१८॥

दधि हि पूर्वं क्रियत इत्यनादृत्य तच्छ्रुतस्यैव पूर्वस्यावं चेदिन्द्रियमेवास्मिन्वीर्यं
श्रित्वा दध्नोपरिष्ठाद्धिनोति यथापूर्वमुपैति यत्पूतीकैर्वा पर्णवल्कैर्वातश्चाथसौम्यं तद्यत्कलै
राक्षसं तद्यत्तण्डुलैर्वैश्वदेवं तद्यदातश्चनेन मानुषं तद्यद्दध्रा तथ्सेन्द्रं दध्रा तनक्ति॥१९॥

सेन्द्रत्वायाग्निहोत्रोच्छेषणमभ्यातनक्ति यज्ञस्य संतत्या इन्द्रो वृत्रं हृत्वा परां
परावतमगच्छदपाराधमिति मन्यमानस्तं देवताः प्रैषमैच्छन्त्सोऽब्रवीत्प्रजापतिर्यः प्रथमो-
ऽनुविन्दति तस्य प्रथमम्भागधेयमिति तम्पितरोऽन्विन्दन्तस्मात्पितृभ्यः पूर्वेद्युः क्रियते
सोऽमावास्यां प्रत्यागच्छत्तं देवा अभि समगच्छन्तामा वै नः॥२०॥

अद्य वसु वसतीतीन्द्रो हि देवानां वसु तदमावास्याया अमावास्यत्वम्ब्रह्मवादिनो
वदन्ति किन्देवत्यं सान्नाय्यमिति वैश्वदेवमिति ब्रूयाद्विश्वे हि तद्देवा भागधेयमभि
समगच्छन्तेत्यथो खल्वैन्द्रमित्येव ब्रूयादिन्द्रं वाव ते तद्विषज्यन्तोऽभि समगच्छन्तेति॥२१॥

दधि मे जघ्मष इन्द्रियं वीर्यमित्यब्रवीदेतदस्मा अवदेयन्तनक्ति नो द्विचत्वारिंशच्च॥३॥[३]

ब्रह्मवादिनो वदन्ति स त्वे दर्शपूर्णमासौ यजेत य एनौ सेन्द्रौ यजेतेति वैमृधः
पूर्णमासेऽनुनिर्वाप्यो भवति तेन पूर्णमासः सेन्द्रं ऐन्द्रं दध्यमावास्यायां तेनामावास्यां सेन्द्रा
य एवं विद्वान्दर्शपूर्णमासौ यजंते सेन्द्रावेवैनौ यजते श्वःश्वोऽस्मा ईजानाय वसीयो भवति
देवा वै यद्यज्ञेऽकुर्वत तदसुरा अकुर्वत ते देवा एताम्॥२२॥

इष्टिमपश्यन्नाग्रावैष्णवमेकादशकपालं सरस्वत्यै चरुं सरस्वते चरुं ताम्पौर्णमासं
संस्थाप्यानु निरवपन्ततो देवा अर्भवन्परासुरा यो भ्रातृव्यवान्स्थ्यात्स पौर्णमासं
संस्थाप्यैतामिष्टिमानु निर्वपेत्पौर्णमासेनैव वज्रम्भ्रातृव्याय प्रहृत्याग्रावैष्णवेन देवतांश्च यज्ञं
च भ्रातृव्यस्य वृद्धे मिथुनान्पशून्श्वारस्वताभ्यां यावद्देवास्यास्ति तत्॥२३॥

सर्वं वृद्धे पौर्णमासीमेव यजेत भ्रातृव्यवान्नामावास्यां हृत्वा भ्रातृव्यं नाप्याययति
साकम्प्रस्थायायेन यजेत पशुकामो यस्मै वा अल्पेनाहरन्ति नात्मना तृप्यति नान्यस्मै
ददाति यस्मै महता तृप्यत्यात्मना ददात्यन्यस्मै महता पूर्णं होतव्यन्तु एवैनमिन्द्रः
प्रजयां पशुभिस्तर्पयति दारुपात्रेण जुहोति न हि मृन्मयमाहुतिमानुश औदुम्बरम्॥२४॥

भूवत्यूर्वा उदुम्बर ऊर्ध्वशवं ऊर्जैवास्मा ऊर्जं पशूनवं रुद्धे नागतश्रीमहेन्द्रं यजेत
त्रयो वै गतश्रियः शुश्रुवान्नामणी राजन्यस्तेषामहेन्द्रो देवता यो वै स्वां देवतामतिरयजते

प्र स्वायै देवतायै च्यवते न पराम्प्राप्नोति पापीयान्भवति संवत्सरमिन्द्रं यजेत संवत्सरं
हि व्रतं नाति स्वा॥२५॥

एवैनं देवतेज्यमाना भूत्या इन्द्रे वसीयान्भवति संवत्सरस्यं पुरस्तादग्नये व्रतपतये
पुरोडाशमष्टाकपालं निर्वपेत् संवत्सरमेवैनं वृत्रं जग्निवांसमग्निव्रतपतिव्रतमा लम्भयति
ततोऽधि कामं यजेत॥२६॥

एतान्तदौदुम्बरं स्वा त्रिंशच्च॥४॥ [४]

नासौमयाजी सं नयेदनागतं वा एतस्य पयो योऽसौमयाजी यदसौमयाजी
संनयैत्परिमोष एव सोऽनृतं करोत्यथो परैव सिच्यते सोमयाज्यैव सं नयेत्पयो
वै सोमः पर्यः सान्नाय्यमपयसैव पर्य आत्मन्धत्ते वि वा एतम्प्रजया पशुभिर्धयति
वर्धयत्यस्य भ्रातृव्यं यस्य हविर्निरुतम्पुरस्ताच्चन्द्रमाः॥२७॥

अभ्युदेति त्रेधा तण्डुलान् वि भजेद्ये मध्यमाः स्युस्तान्अग्नये दात्रे पुरोडाशमष्टाकपालं
कुर्याद्ये स्थविष्ठास्तानिन्द्राय प्रदात्रे दधश्चरुं येऽणिष्ठास्तान् विष्णवे शिपिविष्टाय श्रुते
चरुमग्निरेवासमै प्रजाम्प्रजनयति वृद्धामिन्द्रः प्र यच्छति यज्ञो वै विष्णुः पशवः शिपिर्यज्ञ
एव पशुषु प्रति तिष्ठति न द्वे॥२८॥

यजेत यत्पूर्वया सम्प्रति यजेतोत्तरया छुम्बद्गुर्याद्यदुत्तरया सम्प्रति यजेत पूर्वया
छुम्बद्गुर्यान्नेष्टिर्भवति न यज्ञस्तदनु हीतमुख्यपगल्भो जायत एकामेव यजेत प्रगल्भोऽस्य
जायतेऽनादृत्य तद्वै एव यजेत यज्ञमुखमेव पूर्वयालभते यजत उत्तरया देवता एव
पूर्वयावरुद्ध इन्द्रियमुत्तरया देवलोकमेव॥२९॥

पूर्वयामिजयति मनुष्यलोकमुत्तरया भूर्यसो यज्ञक्रतूनुपैत्येषा वै सुमना
नामेष्टिर्यमद्येजानम्पश्चाच्चन्द्रमा अभ्युदेत्यस्मिन्नेवासमै लोकेऽर्धुकम्भवति दाक्षायणयज्ञेन
सुवर्गकामो यजेत पूर्णमासे सं नयेन्मैत्रावरुण्याऽऽमिक्षयामावास्यायां यजेत पूर्णमासे वै
देवानां सुतस्तेषामेतमर्धमासम्प्रसुतस्तेषाम्मैत्रावरुणी वशामावास्यायामनूबन्ध्या यत्॥३०॥

पूर्वेद्युर्यजते वेदिमेव तत्करोति यद्वत्सानपाकरोति सदोहविधाने एव सम्मिनोति
यद्यजते देवैरेव सुत्यां सम्पादयति स एतमर्धमासं सधुमाद देवैः सोमम्पिबति

यन्मैत्रावरुण्यामिक्षयामावास्यां यजते चैवासौ देवानां वशानूबन्ध्यां सो एवैषैतस्य साक्षाद्वा एष देवानभ्यारोहति य एषां यज्ञम्॥३१॥

अभ्यारोहति यथा खलु वै श्रेयानभ्यारूढः कामयते तथा करोति यद्यवविध्यति पार्ष्णीयान्भवति यदि नावविध्यति सदृष्ट्यावृत्ताम एतेन यज्ञेन यजेत क्षुरपविर्ह्येष यज्ञस्ताजकपुण्यो वा भवति प्र वा मीयते तस्यैतद्वृतं नानृतं वदेन्न माः समश्रीयान्न स्त्रियमुपैयान्नास्य पत्न्यूलनेन वासः पत्न्यूलयेयुरेतद्धि देवाः सर्वं न कुर्वन्ति॥३२॥

चन्द्रमा द्वे दैवलोकमेव यद्यज्ञं पत्न्यूलयेयुष्वद्वं॥५॥ [५]

एष वै दैवस्थो यद्दर्शपूर्णमासौ यो दर्शपूर्णमासाविष्टा सोमैः यजते रथस्पष्ट एवावसाने वरं देवानामव स्यत्येतानि वा अङ्गापररूपि संवत्सरस्य यद्दर्शपूर्णमासौ य एवं विद्वान्दर्शपूर्णमासौ यजतेऽङ्गापररूप्येव संवत्सरस्य प्रति दधात्येते वै संवत्सरस्य चक्षुषी यद्दर्शपूर्णमासौ य एवं विद्वान्दर्शपूर्णमासौ यजते ताभ्यामेव सुवर्गं लोकमनु पश्यति॥३३॥

एषा वै देवानां विक्रान्तिर्यद्दर्शपूर्णमासौ य एवं विद्वान्दर्शपूर्णमासौ यजते देवानामेव विक्रान्तिमनु वि क्रमत एष वै दैवयानः पन्था यद्दर्शपूर्णमासौ य एवं विद्वान्दर्शपूर्णमासौ यजते य एव दैवयानः पन्थास्तः समारोहत्येतौ वै देवानां हरी यद्दर्शपूर्णमासौ य एवं विद्वान्दर्शपूर्णमासौ यजते यावेव देवानां हरी ताभ्याम्॥३४॥

एवैभ्यो हव्यं वहत्येतद्वै देवानामास्यं यद्दर्शपूर्णमासौ य एवं विद्वान्दर्शपूर्णमासौ यजते साक्षादेव देवानामास्यं जुहोत्येष वै हविर्धानी यो दर्शपूर्णमासयाजी सायम्प्रातरग्निहोत्रं जुहोति यजते दर्शपूर्णमासावहरहरहविर्धानिनां सुतो य एवं विद्वान्दर्शपूर्णमासौ यजते हविर्धान्यस्मीति सर्वमेवास्यं बर्हिष्यं दत्तम्भवति देवा वा अहः॥३५॥

यज्ञियं नाविन्दन्ते दर्शपूर्णमासावपुनन्तौ वा एतौ पूतौ मेध्यौ यद्दर्शपूर्णमासौ य एवं विद्वान्दर्शपूर्णमासौ यजते पूतावेवैनौ मेध्यौ यजते नामावास्यां च पौर्णमास्यां च स्त्रियमुपैयद्यदुपैयान्निरिन्द्रियः स्यात्सोमस्य वै राज्ञीऽर्धमासस्य रात्रयः पत्नय आसन्तासाममावास्यां च पौर्णमासीं च नोपैत॥३६॥

ते एनमभि समनह्येतान्तं यक्षं आर्क्षुद्राजानं यक्षं आरदिति तद्वाजयक्ष्मस्य जन्म

यत्पापीयानभ्वत्तत्पापयक्ष्मस्य यज्ञायाभ्यामविन्दत्तज्ञायेन्यस्य य एवमेतेषां यक्ष्माणां जन्म वेद नैनमेते यक्ष्मा विन्दन्ति स एते एव नमस्यन्नुपाधावत्ते अब्रूतां वरं वृणावहा आवं देवानां भागधे असाव॥३७॥

आवदधि देवा इज्यान्ता इति तस्मात्सदृशीनां रात्रीणाममावास्यायां च पौर्णमास्यां च देवा इज्यन्त एते हि देवानां भागधे भागधा अस्मै मनुष्या भवन्ति य एवं वेद भूतानि क्षुधमघ्नन्सद्यो मनुष्या अर्धमासे देवा मासि पितरः संवत्सरे वनस्पतयस्तस्मादहरहर्मनुष्या अशनमिच्छन्तेऽर्धमासे देवा इज्यन्ते मासि पितृभ्यः क्रियते संवत्सरे वनस्पतयः फलं गृह्णन्ति य एवं वेद हन्ति क्षुधम्रातृव्यम्॥३८॥

पश्यति ताभ्यामहरैदसाव फलं सप्त च॥६॥ [६]

देवा वै नर्चि न यजुष्यश्रयन्त ते सामन्नेवाश्रयन्त हिं करोति सामैवाकर्हिं करोति यत्रैव देवा अश्रयन्त तत एवेनान्म युङ्क्ते हिं करोति वाच एवेष योगो हिं करोति प्रजा एव तद्यजमानः सृजते त्रिः प्रथमामन्वाह त्रिरुत्तमां यज्ञस्यैव तद्वरसम्॥३९॥

नह्यत्यप्रस्रसाय संततमन्वाह प्राणानामन्नाद्यस्य संतत्या अथो रक्षंसामपहत्यै राथंतरीम्पथमामन्वाह राथंतरो वा अयं लोक इममेव लोकमभि जयति त्रिविं गृह्णाति त्रयं इमे लोका इमानेव लोकानभि जयति बारहतीमुत्तमामन्वाह बारहतो वा असौ लोकौऽमुमेव लोकमभि जयति प्र वः॥४०॥

वाजा इत्यनिरुक्ताम्राजापत्यामन्वाह यज्ञो वै प्रजापतिर्यज्ञमेव प्रजापतिमा रभते प्र वो वाजा इत्यन्वाहान्नं वै वाजोऽन्नमेवाव रुद्धे प्र वो वाजा इत्यान्वाह तस्मात्प्राचीनः रेतो धीयतेऽग्न आ याहि वीतय इत्याह तस्मात्प्रीतीचीः प्रजा जायन्ते प्र वो वाजाः॥४१॥

इत्यन्वाह मासा वै वाजा अर्धमासा अभिद्यवो देवा हविष्मन्तो गौर्धृताची यज्ञो देवाञ्जिगाति यजमानः सुम्रयुरिदमसीदमसीत्येव यज्ञस्य प्रियं धामाव रुद्धे यं कामयेत सर्वमायुरिरयादिति प्र वो वाजा इति तस्यानूच्याग्न आ याहि वीतय इति संततमुत्तरमर्धमा लभेत॥४२॥

प्राणेनैवास्यापानं दाधार सर्वमायुरेति यो वा अग्निः सामिधेनीनां वेदारत्नावेव भ्रातृव्यं कुरुतेऽर्धचीं सं दधात्येष वा अग्निः सामिधेनीनां य एवं वेदारत्नावेव भ्रातृव्यं कुरुत

ऋषेर्ऋषेर्वा एता निर्मिता यथासामिधेन्यस्ता यदसंयुक्ताः स्युः प्रजयां पशुभिर्यजमानस्य वि तिष्ठेरन्नर्धर्चो संदधाति सं युनक्त्येवैनास्ता अस्मै संयुक्ता अवरुद्धाः सर्वामाशिषं दुहे॥ 43॥

बृसं वो जायन्ते प्र वो वाजां लभेत दधाति सन्दशं च॥७॥ [७]

अयंज्ञो वा एष योऽसामाऽग्र आ याहि वीतय इत्याह रथंतरस्यैष वर्णस्तं त्वां समिद्धिरङ्गिर इत्याह वामदेव्यस्यैष वर्णो बृहदग्रे सुवीर्यमित्याह बृहत एष वर्णो यदेतं तृचमन्वाह यज्ञमेव तथ्सामन्वन्तं करोत्यग्निर्मुष्मिल्लोक आसीदादित्योऽस्मिन्ताविमौ लोकावशान्तौ॥ ४४॥

आस्तान्ते देवा अब्रुवन्तेमौ वि पर्यूहामेत्यग्र आ याहि वीतय इत्यस्मिल्लोकै-
ऽग्निमदधुर्बृहदग्रे सुवीर्यमित्यमुष्मिल्लोक आदित्यन्ततो वा इमौ लोकावशाम्यतां
यदेवमन्वाहानयोर्लोकयोः शान्त्यै शाम्यतोऽस्मा इमौ लोकौ य एवं वेद पञ्चदश
सामिधेनीरन्वाह पञ्चदश॥ ४५॥

वा अर्धमासस्य रात्रयोऽर्धमासशः संवत्सर आप्यते तासां त्रीणि च शतानि
षष्टिश्चाक्षराणि तावन्तीः संवत्सरस्य रात्रयोऽक्षरश एव संवत्सरमाप्नोति नृमेधंश्च परुच्छेपश्च
ब्रह्मवाद्यमवदेतामस्मिन्दारावाद्रैऽग्निं जनयाव यतरो नौ ब्रह्मीयानिति नृमेधोऽभ्यवदत्स
धूममंजनयपरुच्छेपोऽभ्यवदत्सोऽग्निमंजनयदृष इत्यब्रवीत्॥ ४६॥

यथ्समावद्विद्व कथा त्वमग्निमजीजनो नाहमिति सामिधेनीनामेवाहं वर्णं
वेदेत्यब्रवीद्यद्वृतवत्पदमनूच्यते स आसां वर्णस्तं त्वां समिद्धिरङ्गिर इत्याह सामिधेनीष्वेव
तज्ज्योतिर्जनयति स्त्रियस्तेन यदचः स्त्रियस्तेन यद्वायत्रियः स्त्रियस्तेन यथासामिधेन्यो
वृषण्वतीमन्वाह॥ ४७॥

तेन पुऽस्वतीस्तेन सेन्द्रास्तेन मिथुना अग्निर्देवानां दूत आसीदुशनां काव्यो-
ऽसुराणान्तौ प्रजापतिम्प्रश्नमैतां स प्रजापतिरग्निं दूतं वृणीमह इत्यभि पर्यावर्तत ततो
देवा अभवन्परासुरा यस्यैवं विदुषोऽग्निं दूतं वृणीमह इत्यन्वाह भवत्यात्मना परास्य
भ्रातृव्यो भवत्यध्वरवतीमन्वाह भ्रातृव्यमेवैतया॥ ४८॥

ध्वरति शोचिष्केशस्तमीमह इत्याह पवित्रमेवैतद्यजमानमेवैतया पवयति समिद्धो

अग्र आहुतेत्याह परिधिमेवैतम्परि दधात्यस्कन्दाय यदत ऊर्ध्वमभ्यादध्याद्यथा बहिःपरिधि
स्कन्दति तादृगेव तत्रयो वा अग्रयो हव्यवाहनो देवानां कव्यवाहनः पितृणां सहरक्षा
असुराणान्त एतर्ह्या शंसन्ते मां वरिष्यते माम्॥४९॥

इति वृणीध्वं हव्यवाहनमित्याह य एव देवानां तं वृणीत आरपेयं वृणीते बन्धोरेव
नैत्यथो संतत्ये परस्तादवाचो वृणीते तस्मात्परस्तादवाचो मनुष्यान्मितरोऽनु प्र पिपते॥५०॥

अशान्तावाह पञ्चदशाब्रवीदन्वाहितया वरिष्यते मामेकान्नत्रिंशच्च॥८॥ [८]

अग्रे महां असीत्याह महान् ह्येष यदग्निर्ब्राह्मणेत्याह ब्राह्मणो ह्येष भारतेत्याहैष
हि देवेभ्यो हव्यम्भरति देवेद्ध इत्याह देवा ह्येतमैभ्यः मन्विद्ध इत्याह मनुर्ह्येतमुत्तरो
देवेभ्य ऐन्द्रर्षिष्टुत इत्याहरपयो ह्येतमस्तुवन्विप्रानुमदित इत्याह॥५१॥

विप्रा ह्येते यच्छुश्रुवांसः कविशस्त इत्याह कवयो ह्येते यच्छुश्रुवांसो ब्रह्मसंशित
इत्याह ब्रह्मसंशितो ह्येष घृताहवन इत्याह घृताहुतिरह्यस्य प्रियतमा प्रणीर्यज्ञानामित्याह
प्रणीरह्येष यज्ञानां रथीरध्वराणामित्याहैष हि देवर्योऽतूर्तो होतेत्याह न ह्येतं कश्चन॥५२॥

तरति तूर्गिरहव्यवाडित्याह सर्वं ह्येष तरत्यास्पात्रं जुहूर्देवानामित्याह जुहूर्ह्येष
देवानांश्चमसो देवपान इत्याह चमसो ह्येष देवपानोऽरां इवाग्रे नेमिर्देवाः
स्वम्परिभूरसीत्याह देवान् ह्येष परिभूर्यद्वादा वह देवान्देवयते यजमानायेति
भ्रातृव्यमस्मै॥५३॥

जनयेदा वह देवान् यजमानायेत्याह यजमानमेवैतेन वर्धयत्यग्निमग्न आ वह सोममा
वहेत्याह देवता एव तद्यथापूर्वमुप ह्वयत आ चाग्ने देवान् वह सुयजां च यज जातवेद
इत्याहाग्निमेव तत्सं श्यति सोऽस्य संशितो देवेभ्यो हव्यं वहत्यग्निर्होता॥५४॥

इत्याहाग्निर्वै देवानां होता य एव देवानां होता तं वृणीते स्मो वयमित्याहात्मानमेव
सत्त्वं गमयति साधु ते यजमान देवतेत्याहाशिषमेवैतामा शांस्ते यद्वाद्यौऽग्निं
होतारमवृथा इत्यग्निनोभयतो यजमानम्परि गृह्णीयात् प्रमायुकः स्याद्यजमानदेवत्यां वै
जुहूर्भ्रातृव्यदेवत्योपभृत्॥५॥

यद्वा इव ब्रूयाद्भ्रातृव्यमस्मै जनयेद्धृतवतीमध्वर्यो सुचमास्यस्वेत्याह यजमानमेवैतेन
वर्धयति देवायुवमित्याह देवान् ह्येषावन्ति विश्ववारामित्याह विश्वं ह्येषावतीडामहै देवां

ईडेन्यान्नमस्याम् नमस्यान् यजाम यज्ञियानित्याह मनुष्या वा ईडेन्याः पितरो नमस्यां देवा यज्ञियां देवता एव तद्यथाभागं यजति॥५६॥

विप्रानुमदित इत्याह चनास्मै होतोपभृद्देवता एव त्रीणि च॥९॥ [९]

त्रीः स्तुचानु ब्रूयाद्राजन्त्यस्य त्रयो वा अन्ये राजन्त्यात्पुरुषा ब्राह्मणो वैश्यः शूद्रस्तानेवास्मा अनुकान्करोति पञ्चदशानु ब्रूयाद्राजन्त्यस्य पञ्चदशो वै राजन्त्यः स्व एवेनः स्तोमे प्रतिं षापयति त्रिष्टुभा परिं दध्यादिन्द्रियं वै त्रिष्टुगिन्द्रियकामः खलु वै राजन्त्यो यजते त्रिष्टुभेवास्मा इन्द्रियम्परिं गृह्णाति यदि कामयेत॥५७॥

ब्रह्मवर्चसमस्त्विति गायत्रिया परिं दध्याद्ब्रह्मवर्चसं वै गायत्री ब्रह्मवर्चसमेव भवति सप्तदशानु ब्रूयाद्वैश्यस्य सप्तदशो वै वैश्यः स्व एवेनः स्तोमे प्रतिं षापयति जगत्या परिं दध्याज्जागता वै पशवः पशुकामः खलु वै वैश्यो यजते जगत्यैवास्मै पशून्परिं गृह्णात्येकविंशतिमनु ब्रूयात्प्रतिष्ठाकामस्यैकविंशः स्तोमानां प्रतिष्ठा प्रतिष्ठित्यै॥५८॥

चतुर्विंशतिमनु ब्रूयाद्ब्रह्मवर्चसकामस्य चतुर्विंशत्यक्षरा गायत्री गायत्री ब्रह्मवर्चसङ्गायत्रियैवास्मै ब्रह्मवर्चसमव रुद्धे त्रिंशतमनु ब्रूयादन्नकामस्य त्रिंशदक्षरा विराडन्न विराड्विराजैवास्मा अन्नाद्यमव रुद्धे द्वात्रिंशतमनु ब्रूयात्प्रतिष्ठाकामस्य द्वात्रिंशदक्षरानुष्टुगनुष्टुच्छन्दसां प्रतिष्ठा प्रतिष्ठित्यै षड्विंशतमनु ब्रूयात्पशुकामस्य षड्विंशदक्षरा बृहती बारहताः पशवो बृहत्यैवास्मै पशून्॥५९॥

अव रुद्धे चतुश्चत्वारिंशतमनु ब्रूयादिन्द्रियकामस्य चतुश्चत्वारिंशदक्षरा त्रिष्टुगिन्द्रियं त्रिष्टुष्टुभेवास्मा इन्द्रियमव रुद्धेऽष्टाचत्वारिंशतमनु ब्रूयात्पशुकामस्याष्टाचत्वारिंशदक्षरा जगती जागताः पशवो जगत्यैवास्मै पशून्व रुद्धे सर्वाणि छन्दास्यनु ब्रूयाद्बृहयाजिनः सर्वाणि वा एतस्य छन्दास्यवरुद्धानि यो बृहयाज्यपरिमितमनु ब्रूयादपरिमितस्यावरुद्धै॥६०॥

कामयेत प्रतिष्ठित्यै पशून्सप्तचत्वारिंशच्च॥१०॥ [१०]

निर्वीतम्मनुष्याणाम्प्राचीनावीतम्पितृणामुपवीतं देवानामुप व्ययते देवलक्षमेव तत्कुरुते तिष्ठन्नन्वाह तिष्ठन् ह्याश्रुततरं वदति तिष्ठन्नन्वाह सुवर्गस्य लोकस्याभिर्जित्या आसीनो यजत्यस्मिन्नेव लोके प्रतिं तिष्ठति यत्क्रौञ्चमन्वाहासुरं तद्यन्मन्त्रमानुषं तद्यदन्तरा तत्सदेवमन्तरानूच्य सदेवत्वाय विद्वांसो वै॥६१॥

पुरा होता॑रोऽभू॒वन्तस्मा॒द्विधृ॑ता अध्वा॒नोऽभू॒वन्न॑ पन्था॒नः सम॑रुक्षन्नन्तर्वेद्य॑न्यः पादो भव॑ति
बहिर्वेद्य॑न्योऽथान्वाहा॒ध्वना॑ विधृत्यै प॒थामस॑रोहायाथो भू॒तं चैव॑ भविष्य॑च्चाव॑ रु॒द्धेऽथो॒
परि॑मितं चैवा॒परि॑मितं चाव॑ रु॒द्धेऽथो॒ ग्राम्या॑श्चैव प॒शूना॑रण्या॑श्चाव॑ रु॒द्धेऽथो॑॥६२॥

दे॒वल॑ोकं चैव म॑नुष्य॒लोकं॑ चा॒भि ज॑यति दे॒वा वै सा॑मिधे॒नीर॑नूच्य॑ य॒ज्ञं ना॒न्वप॑श्यन्त्स
प्र॒जाप॑तिस्तूष्णीमा॒घार॑मा॒घार॑यत्ततो॒ वै दे॒वा य॒ज्ञम॑न्वप॑श्यन् यत्तूष्णीमा॒घार॑मा॒घार॑यति
य॒ज्ञस्या॑नु॒ख्यात्या॒ अथो॑ सा॒मिधे॒नीरे॒वाभ्य॑न॒त्तलू॑क्षो भव॑ति य ए॒वं वेदा॑थो
त॒र्पय॑त्ये॒वैना॒स्तृप्य॑ति प्र॒जया॑ प॒शुभिः॑॥६३॥

य ए॒वं वेद॑ यदे॒कया॑घा॒रये॒देका॑ प्रीणीया॒द्यद्वाभ्यां॑ द्वे प्रीणीया॒द्यत्तिसृ॑भिरति॒ तद्रै॑चये॒न्मन॑सा
घा॒रय॑ति म॒नसा॑ ह्यन॑समा॒प्यते॑ ति॒र्यश्च॑मा घा॒रय॑त्य॒छम्ब॑द्वारं वाक्च॒ मन्श्चा॑र्तीयेताम॒हं दे॒वेभ्यो॑
ह॒व्यं व॑हामीति॒ वाग॑ब्रवी॒दहं॑ दे॒वेभ्य॑ इति॒ मन॑स्तौ प्र॒जाप॑तिम्प्र॒श्नमै॑ता॒ः सोऽब्र॑वीत्॥६४॥

प्र॒जाप॑तिर्दूतीरे॒व त्व॑म्म॒नसो॑ऽसि॒ यद्धि॑ म॒नसा॑ ध्या॒यति॑ तद्वा॒चा वद॑तीति॒ तत्खलु॑
तुभ्यं॑ न वा॒चा जु॑हव॒न्नित्य॑ब्रवीत् तस्मा॒न्मन॑सा प्र॒जाप॑तये जुह॒ति म॒न इ॒व हि॑ प्र॒जाप॑तिः
प्र॒जाप॑तेरा॒स्यै परि॑धी॒न्सम्मा॑र्ष्टि पु॒नात्ये॒वैना॒त्रिम॑ध्य॒मं त्रयो॑ वै प्रा॒णाः प्रा॒णाने॒वाभि॑ ज॒यति॑
त्रि॒दक्षि॑णार्धं॒ त्रयः॑॥६५॥

इ॒मे लो॒का इ॒माने॒व लो॒कान॒भि ज॑यति त्रि॒रुत्तरा॑र्धं॒ त्रयो॑ वै दे॒व्यानाः॑ पन्था॒नस्ता॑ने॒वाभि॑
ज॒यति॑ त्रि॒रुपं॑ वाज॒यति॑ त्रयो॑ वै दे॒वलो॒का दे॒वलो॒काने॒वाभि॑ ज॒यति॑ द्वा॒दश॑ सम्प॑द्यन्ते
द्वा॒दश॑ मा॒साः सं॒वत्सरः॑ सं॒वत्सर॑मे॒व प्री॑णा॒त्यथो॑ सं॒वत्सर॑मे॒वास्मा॑ उप॑ दधाति सु॒वर्ग॑स्य
लो॒कस्य॑ स॒मष्ट्या॑ आ॒घार॑मा घा॒रय॑ति ति॒र इ॒व॥६६॥

वै सु॒वर्गो॑ लो॒कः सु॒वर्ग॑मे॒वास्मै॑ लो॒कम्प्र॑ रौ॒यत्यृ॑जुमा घा॒रय॑त्यृ॒जुरि॒व हि॑ प्रा॒णः सं॑त॒तमा॑
घा॒रय॑ति प्रा॒णाना॑म॒न्नाद्य॑स्य॒ संत॑त्या॒ अथो॑ रक्ष॑साम॒पह॑त्यै॒ यं का॒मये॑त प्र॒मायु॑कः स्या॒दिति॑
जि॒ह्वं तस्या॑ घा॒रये॒त्प्राण॑मे॒वास्मा॑ जि॒ह्वं न॑यति ता॒जक॑प्र मी॒यते॑ शिरो॒ वा ए॒तद्य॒ज्ञस्य॑ यदा॒घार॑
आ॒त्मा ध्रु॒वा॥६७॥

आ॒घार॑मा॒घार्य॑ ध्रु॒वाः स॒मन॑त्त॒द्यात्म॑न्ने॒व य॒ज्ञस्य॑ शि॒रः प्र॑ति॒ दधा॑त्यग्नि॒र्दे॒वाना॑ दू॒त
आसी॒द्दे॒व्योऽसु॑राणा॒न्तौ प्र॒जाप॑तिम्प्र॒श्नमै॑ता॒ः स प्र॒जाप॑तिर्ब्रा॒ह्मण॑म॒ब्रवी॑दे॒तद्वि॑ ब्रूहीत्या
श्रा॒वये॑ती॒दं दे॒वाः शृ॑णुतेति॒ वाव॑ तद॒ब्रवी॑दग्नि॒र्दे॒वो हो॑तेति॒ य ए॒व दे॒वानां॑ तम॑वृणी॒त ततो॑
दे॒वाः॥६८॥

अभ॑वन्परा॑सुरा॒ यस्यै॒वं वि॒दुषः॑ प्र॒वर॑म्प्रवृणते॒ भव॑त्यात्मना॒ परा॑स्य॒ भ्रातृ॑व्यो
भवति॑ यद्वा॑ह्मणश्चा॒ब्राह्म॑णश्च प्र॒श्नमे॒याता॑ ब्राह्म॒णायाधि॑ ब्रूयाद्यद्वा॑ह्म॒णायाध्याहा॑त्मनेऽध्याह्
यद्वा॑ह्मण॒म्परा॑हात्मन॒म्परा॑ह् तस्मा॑द्वाह्म॒णो न प॒रोच्यः॑॥६९॥

वा आ॑रण्या॒श्चाव॑ रुन्धेऽथो॑ प॒शुभिः॑ सोऽब्र॑वीदक्षिणार्ध्यत्रयं॑ इव ध्रुवा
दे॒वाश्च॑त्वारि॒श॒च॑॥११॥

[११]

आयु॑ष्ट आयु॑र्दा अ॒ग्न आ॑ प्यायस्व॒ सं तेऽव॑ं ते हे॒ड उ॒दुत्त॑मम्प्र णो॑ दे॒व्या नो॑
दि॒वोऽग्ना॑विष्णू॒ अग्ना॑विष्णू॒ इमं॑ मे॒ वरु॑ण॒ तत्त्वा॑ या॒म्युदु॑ त्यं चि॒त्रम्। अ॒पां नपा॑दा
ह्य॒स्थादु॑प॒स्थं जि॒ह्माना॑मूर्ध्वो॒ विद्यु॑तं॒ वसानः॑। तस्य॒ ज्येष्ठ॑म्महि॒मानं॑ वह॑न्ती॒रहि॑र॒ण्यव॑र्णाः
परि॑ यन्ति॒ य॒ह्नीः। स॒म्॥७०॥

अ॒न्या यन्त्यु॑प॒ यन्त्य॒न्याः सं॒मान॑मूर्ध्वं न॒द्यः पृ॑णन्ति। त॒मू शुचि॑श्च॒ शुच॑यो दी॒दिवा॑सं॒मपां॑
नपा॑त॒म्परि॑ तस्थु॒रापः॑। त॒मस्मे॑रा यु॒वत॑यो यु॒वान॑म्मर्म॒ज्यमा॑नाः॒ परि॑ यन्त्यापः॑। स शु॒क्रेण॑
शि॒क्रेना॑ रे॒वद॑ग्निर्दी॒दाया॑नि॒ध्नो घृ॑तनिर्णि॒गप्सु। इन्द्रा॑वरु॒णयो॒रह॑श्च॒ स॒म्राजो॑र॒व आ॑ वृ॒णे। ता
नो॑ मृ॒डात॑ ई॒दृशौ॑। इन्द्रा॑वरु॒णा यु॒वम॑ध्व॒राय॑ नः॥७१॥

वि॒शे जना॑य॒ महि॑ शर्म॒ यच्छ॑तम्। दी॒र्घप्र॑यज्युमति॒ यो व॑नु॒ष्यति॑ व॒यं ज॑ये॒म पृ॑त॒नासु॑
दृ॒ष्टः। आ नो॑ मि॒त्रावरु॑णा॒ प्र बा॑ह॒वा। त्वं नो॑ अ॒ग्ने वरु॑णस्य वि॒द्वां दे॒वस्य॑ हे॒डोऽव॑
या॒सिसी॑ष्ठाः। यजि॑ष्ठो वह्नि॑त॒मः शो॑शु॒चानो॑ वि॒श्वा द्वे॒षासि॑ प्र मु॒मुग्ध्य॑स्मत्। स त्वं नो॑
अ॒ग्नेऽव॑मो भ॒वोती॑ ने॒दिष्ठो॑ अ॒स्या उ॒षसो॑ व्यु॒ष्टौ। अ॒वं यक्ष॑व नो॒ वरु॑णम्॥७२॥

रा॒णो वी॒हि मृ॑डीकश्च॒ सुह॑वो॒ न ए॒धि। प्र॒प्राय॑म॒ग्निर्भ॑रतस्य॒ शृण्वे॑ वि य॒ध्मूर्यो॑ न
रो॒चते॑ बृ॒हद्वाः। अ॒भि यः पू॒रुम्पृ॑तनासु त॒स्थौ दी॒दाय॑ दै॒व्यो अ॒तिथिः॑ शि॒वो नः॑। प्र ते॑
यक्षि॑ प्र ते॑ इ॒यमि॑ म॒न्म भु॒वो यथा॑ व॒न्द्यो नो॑ ह॒वेषु॑। ध॒न्वन्नि॒व प्र॒पा अ॑सि॒ त्वम॑ग्न
इ॒यक्ष॑वै पू॒रवै॑ प्र॒ल राज॑न्॥७३॥

वि पा॒जंसा॑ वि ज्योति॑षा। स त्वम॑ग्ने प्रती॒केन॑ प्रत्योष॒ यातु॑धान्यः॑। उ॒रुक्ष॑येषु दी॒द्यत्।
तश्च॑ सु॒प्रती॑कश्च॒ सुद॑शश्च॒ स्वश्च॑मवि॒द्वाश्चो॑ वि॒दुष्ट॑रश्च॒ सपे॑म। स य॑क्षद्वि॒धा व॑यु॒नानि॑
वि॒द्वान्न॑ ह॒व्यम॑ग्नि॒रमृ॑तैषु वोचत्। अ॒होमु॑चै॒ विवे॑ष॒ यन्मा॑ वि न इ॒न्द्रेन्द्र॑ क्ष॒त्रमि॑न्द्रि॒याणि॑
शत॑क्र॒तोऽनु॑ ते दायि॑॥७४॥

युहीः समध्वरायं नो वरुण५ राज५ श्रतुंश्चत्वारि५शच्च॥12॥ [१२]

समिधश्चक्षुषी प्रजापतिराज्यं देवस्य स्फ्यम्ब्रंहवादिनोऽद्विर्ग्रेस्त्रयो मनुः पृथिव्याः पशवोऽग्नीधे
देवा वै यज्ञस्य युक्ष्वोशन्तस्त्वा द्वादश॥12॥ समिधो याज्यां तस्मान्नाभाग५ हि तमन्वित्याह
प्रजा वा आहेत्याह युक्षा हि संसृतिः॥70॥ समिधः सौमनसे स्याम॥ [१३]

॥षष्ठमः प्रश्नः॥

॥तैत्तिरीयसंहितायां द्वितीयकाण्डे षष्ठमः प्रश्नः॥

समिधो यजति वसन्तमेवर्तुनामव रुन्दे तनूनपातं यजति ग्रीष्ममेवाव रुन्दे इडो
यजति वृषा एवाव रुन्दे बृहिर्यजति शरदमेवाव रुन्दे स्वाहाकारं यजति हेमन्तमेवाव
रुन्दे तस्मात्स्वाहाकृता हेमन्पशवोऽव सीदन्ति समिधो यजत्युषस एव देवतानामव रुन्दे
तनूनपातं यजति यज्ञमेवाव रुन्दे॥१॥

इडो यजति पशूमेवाव रुन्दे बृहिर्यजति प्रजामेवाव रुन्दे समानयत उपभृतस्तेजो
वा आज्यं प्रजा बर्हिः प्रजास्वेव तेजो दधाति स्वाहाकारं यजति वाचमेवाव रुन्दे
दश सम्पद्यन्ते दशाक्षरा विराड्विराजैवान्नाद्यमव रुन्दे समिधो यजत्यस्मिन्नेव लोके प्रति
तिष्ठति तनूनपातं यजति॥२॥

यज्ञ एवान्तरिक्षे प्रति तिष्ठतीडो यजति पशुष्वेव प्रति तिष्ठति बृहिर्यजति य
एव देवयानाः पन्थानस्तेष्वेव प्रति तिष्ठति स्वाहाकारं यजति सुवर्ण एव लोके प्रति
तिष्ठत्येतावन्तो वै देवलोकास्तेष्वेव यथापूर्वं प्रति तिष्ठति देवासुरा एषु लोकेष्वस्पर्धन्त
ते देवाः प्रयाजैरेभ्यो लोकेभ्योऽसुरान्प्राणुदन्त तत्प्रयाजानाम्॥३॥

प्रयाजत्वं यस्यैवं विदुषः प्रयाजा इज्यन्ते प्रैभ्यो लोकेभ्यो भ्रातृव्यानुदतेऽभिक्रामं
जुहोत्यभिजित्यै यो वै प्रयाजानाम्मिथुनं वेद प्र प्रजयां पशुभिर्मिथुनैर्जायते समिधो
बृहिरिव यजति तनूनपातमेकमिव मिथुनं तदिडो बृहिरिव यजति बृहिरैकमिव मिथुनं
तदेतद्वै प्रयाजानाम्मिथुनम् य एवं वेद प्र॥४॥

प्रजयां पशुभिर्मिथुनैर्जायते देवानां वा अनिष्टा देवता आसन्नथासुरा यज्ञमजिघा५सन्ते

देवा गांयत्रीं व्यौहन् पञ्चाक्षराणि प्राचीनानि त्रीणि प्रतीचीनानि ततो वर्म यज्ञायाभवंद्धर्मं यजमानाय यत्प्रयाजानूयाजा इज्यन्ते वर्मेव तद्यज्ञाय क्रियते वर्म यजमानाय भ्रातृव्याभिभूत्यै तस्माद्वरूथम्पुरस्ताद्वर्षीयः पञ्चाद्वर्षीयो देवा वै पुरा रक्षौभ्यः॥५॥

इति स्वाहाकारेण प्रयाजेषु यज्ञः सःस्थाप्यमपश्यन्तः स्वाहाकारेण प्रयाजेषु समस्थापयन्ति वा एतद्यज्ञं छिन्दन्ति यत्स्वाहाकारेण प्रयाजेषु सःस्थापयन्ति प्रयाजानिष्ट्वा हवीःष्यभि घोरयति यज्ञस्य सन्तत्या अथौ हविरेवाकुरथौ यथापूर्वमुपैति पिता वै प्रयाजाः प्रजानूयाजा यत्प्रयाजानिष्ट्वा हवीःष्यभिघोरयति पितैव तत्पुत्रेण साधारणम्॥६॥

कुरुते तस्मादाहुयश्चैवं वेद यश्च न कथा पुत्रस्य केवलं कथा साधारणम्पितुरित्यस्कन्नमेव तद्यत्प्रयाजेष्विष्टेषु स्कन्दति गायत्र्यैव तेन गर्भं धत्ते सा प्रजां पशून् यजमानाय प्र जनयति॥७॥

यजति यज्ञमेवावरुन्धे तनूनपातं यजति प्रयाजानामेवं वेद प्र रक्षौभ्यः साधारणं पञ्चत्रिंशच्च॥१॥

[१]

चक्षुषी वा एते यज्ञस्य यदाज्यभागौ यदाज्यभागौ यजति चक्षुषी एव तद्यज्ञस्य प्रतिं दधाति पूर्वार्धं जुहोति तस्मात्पूर्वार्धं चक्षुषी प्रबाहुंजुहोति तस्मात्प्रबाहुकक्षुषी देवलोकं वा अग्निना यजमानोऽनु पश्यति पितृलोकः सोमैनोत्तरार्धेऽग्नये जुहोति दक्षिणार्धं सोमायैवमिव हीमौ लोकावनयोर्लोकयोरनुख्यात्यै राजानौ वा एतौ देवतानाम्॥८॥

यदग्नीषोमावन्तरा देवता इज्येते देवतानां विधृत्यै तस्माद्वाज्ञां मनुष्यां विधृता ब्रह्मवादिनो वदन्ति किं तद्यज्ञे यजमानः कुरुते येनान्यतोदतश्च पशून्दाधारोभयतोदतश्चेत्यृचमनूच्याज्यभागस्य जुषाणेन यजति तेनान्यतोदतो दाधारर्चमनूच्यं हविषं ऋचा यजति तेनोभयतोदतो दाधार मूर्धन्वर्तो पुरोनुवाक्या भवति मूर्धानमेवैनः समानानां करोति॥९॥

नियुत्वत्या यजति भ्रातृव्यस्यैव पशून्नि युवते केशिनः ह दाभ्यं केशी सात्यकामिरुवाच सप्तपदां ते शक्करीः श्वो यज्ञे प्रयोक्तासे यस्यै वीर्येण प्र जातान्भ्रातृव्यान्नुदते प्रतिं जनिष्यमाणान् यस्यै वीर्येणोभयोर्लोकयोर्योतिर्धत्ते यस्यै वीर्येण पूर्वार्धेनानुद्वाभ्नुनक्ति जघनार्धेन धेनुरिति पुरस्ताल्लक्ष्मा पुरोनुवाक्या भवति जातानेव भ्रातृव्यान्प्र पुंदत

उपरिष्ठाक्ष्मा॥१०॥

याज्यां जनिष्यमाणानेव प्रति नुदते पुरस्तालक्ष्मा पुरोनुवाक्या भवत्यस्मिन्नेव लोके ज्योतिर्धत्त उपरिष्ठाक्ष्मा याज्यामुष्मिन्नेव लोके ज्योतिर्धत्ते ज्योतिष्मन्तावस्मा इमौ लोकौ भवतो य एवं वेद पुरस्तालक्ष्मा पुरोनुवाक्या भवति तस्मात्पूर्वधेनानङ्घ्रिभुनक्त्युपरिष्ठाक्ष्मा याज्यां तस्माञ्जघनार्धेन धेनुर्य एवं वेद भुङ्क्ते एनमेतौ वज्र आज्यं वज्र आज्यभागौ॥११॥

वज्रां वषट्कारस्त्रिवृतमेव वज्रं सम्भृत्य भ्रातृव्याय प्र हर्त्यलम्बद्वारमपगूर्य वषट्करोति स्तृत्यै गायत्री पुरोनुवाक्या भवति त्रिष्टुग्याज्यां ब्रह्मन्नेव क्षत्रमन्वारम्भयति तस्माद्ब्राह्मणो मुख्यो मुख्यो भवति य एवं वेद प्रैवेनम्पुरोनुवाक्यायाह प्र णयति याज्यया गमयति वषट्कारेणैवेनम्पुरोनुवाक्याया दत्ते प्र यच्छति याज्यया प्रति॥१२॥

वषट्कारेण स्थापयति त्रिपदां पुरोनुवाक्या भवति त्रयं इमे लोका एष्वेव लोकेषु प्रति तिष्ठति चतुष्पदा याज्यां चतुष्पद एव पशूनं रुन्दे द्यक्षरो वषट्कारो द्विपाद्यजमानः पशुष्वेवोपरिष्ठात्प्रति तिष्ठति गायत्री पुरोनुवाक्या भवति त्रिष्टुग्याज्यैषा वै सप्तपदा शक्रो यद्वा एतया देवा अशिक्षन्तदशक्रवन् य एवं वेद शक्रोत्येव यच्छिक्षति॥१३॥

देवतानाङ्करोत्युपरिष्ठाक्ष्माऽऽज्यभागौ प्रति शक्रोत्येव द्वे च॥२॥ [२]

प्रजापतिर्देवेभ्यो यज्ञान्वयादिशत्स आत्मन्नाज्यमधत्त तं देवा अब्रुवन्नेष वाव यज्ञो यदाज्यमप्येव नोत्रास्त्विति सौऽब्रवीद्यजान् व आज्यभागवुप स्तृणानभि घारयानिति तस्माद्यजन्त्याज्यभागवुप स्तृणन्त्यभि घारयन्ति ब्रह्मवादिनो वदन्ति कस्मात्सत्याद्यातयामान्यन्यानि हवींष्ययातयाममाज्यमिति प्राजापत्यम्॥१४॥

इति ब्रूयादयातयामा हि देवानां प्रजापतिरिति छन्दांसि देवेभ्योऽप्राकामन्न वोऽभागानि हव्यं वक्ष्याम इति तेभ्यं एतच्चतुरवत्तमधारयन्पुरोनुवाक्यायै याज्यायै देवतायै वषट्काराय यच्चतुरवत्तं जुहोति छन्दांस्येव तत्प्रीणाति तान्यस्य प्रीतानि देवेभ्यो हव्यं वहन्त्यङ्गिरसो वा इत उत्तमाः सुवर्गं लोकमायन्तदृषयो यज्ञवास्त्वभ्यवायन्ते॥१५॥

अपश्यन्पुरोडाशं कूर्मम्भूतं सर्पन्तं तमब्रुवन्निन्नाय ध्रियस्व बृहस्पतये ध्रियस्व विश्वेभ्यो देवेभ्यो ध्रियस्वेति स नाध्रियत् तमब्रुवन्नग्नये ध्रियस्वेति सौऽग्नयेऽध्रियत् यदाग्नेयोऽष्टाकपालोऽमावास्यायां च पौर्णमास्यां चाच्युतो भवति सुवर्गस्य लोकस्याभिर्जित्यै तमब्रुवन्कथाहांस्था इत्यनुपाक्तोऽभूवमित्यब्रवीद्यथाक्षोऽनुपाक्तः॥१६॥

अवाच्छत्येवमवारमित्युपरिष्ठादभ्यज्याधस्तादुपानक्ति सुवर्गस्य लोकस्य समष्टौ सर्वाणि कपालान्यभि प्रथयति तावतः पुरोडाशान्मुष्मिल्लोकंऽभि जयति यो विदग्धः स नैरुक्तो योऽश्रुतः स रौद्रो यः श्रुतः स सदैवस्तस्मादविदहता श्रुतकृत्यः सदेवत्वाय भस्मनाभि वांसयति तस्मान्मासेनास्थिं छुन्नं वेदेनाभि वांसयति तस्मात्॥१७॥

केशैः शिरश्छुन्नं प्रच्युतं वा एतदस्माल्लोकादगतं देवलोकं यच्छुतं हविरनभिधारितमभिघार्योद्वासयति देवत्रैवेनद्गमयति यद्येकं कपालं नश्येदेको मासः संवत्सरस्यानवेतः स्यादथ यजमानः प्र मीयेत यद्वे नश्येतां द्वौ मासौ संवत्सरस्यानवेतौ स्यातामथ यजमानः प्र मीयेत संख्यायोद्वासयति यजमानस्य॥१८॥

गोपीथाय यदि नश्येदाश्विनं द्विकपालं निर्वपेद्वावापृथिव्यमेककपालमश्विनौ वै देवानां भिषजौ ताभ्यामेवासमै भेषजं करोति द्यावापृथिव्यं एककपालो भवत्यनयोर्वा एतन्नश्यति यन्नश्यत्यनयोरैवेनद्विन्दति प्रतिष्ठित्यै॥१९॥

प्राजापत्यन्तेऽक्षोऽनुपाक्तो वेदेनाभि वांसयति तस्माद्यजमानस्य द्वात्रिंशच्च॥३॥ [३]

देवस्य त्वा सवितुः प्रसव इति स्फ्यमा दत्ते प्रसूत्या अश्विनोर्बाहुभ्यामित्याहाश्विनौ हि देवानामध्वर्यु आस्ताम पूष्णो हस्ताभ्यामित्याह यत्यै शतभृष्टिरसि वानस्पत्यो द्विपतो वध इत्याह वज्रमेव तथ्स इयति भ्रातृव्याय प्रहरिष्यन्तम्बयजुरहरत्येतावती वै पृथिवी यावती वेदिस्तस्या एतावत एव भ्रातृव्यं निर्भजति॥२०॥

तस्मान्नाभागं निर्भजन्ति त्रिरहरति त्रयं इमे लोका एभ्य एवैनं लोकेभ्यो निर्भजति तूष्णीं चतुर्थं हरत्यपरिमितादेवेनं निर्भजत्युद्धन्ति यदेवास्यां अमेध्यं तदपं हन्त्युद्धन्ति तस्मादोषधयः परा भवन्ति मूलं छिनत्ति भ्रातृव्यस्यैव मूलं छिनत्ति पितृदेवत्यातिखातेयतीं खनति प्रजापतिना॥२१॥

यज्ञमुखेन सम्मितामा प्रतिष्ठायै खनति यजमानमेव प्रतिष्ठां गमयति दक्षिणतो वर्षीयसी करोति देवयजनस्यैव रूपमकः पुरीषवतीं करोति प्रजा वै पशवः पुरीषमज्रज्यैवेनम्पशुभिः पुरीषवन्तं करोत्युत्तरम्परिग्राहम्परि गृह्णात्येतावती वै पृथिवी यावती वेदिस्तस्या एतावत एव भ्रातृव्यं निर्भज्यात्मन उत्तरम्परिग्राहम्परि गृह्णाति क्रूरमिव वै॥२२॥

एतत्करोति यद्वेदि करोति धा असि स्वधा असीति योयुप्यते शान्त्यै प्रोक्षणीरा

सादयत्यापो वै रक्षोघ्नी रक्षसामपंहत्यै स्फ्यस्य वर्त्मन्सादयति यज्ञस्य संतत्यै यं द्विष्यात्तं
ध्यायेच्छुचैवैनमर्पयति॥२३॥

भजति प्रजापतिनेव वै त्रयस्त्रिंशच्च॥४॥ [४]

ब्रह्मवादिनो वदन्त्यद्विरहवीर्येण प्रोक्षीः केनाप इति ब्रह्मणेति ब्रूयादद्विरह्येव हवीर्येण
प्रोक्षति ब्रह्मणाप इध्माबर्हिः प्रोक्षति मेध्यमेवैनत्करोति वेदिं प्रोक्षत्यृक्षा वा एषाऽलोमका-
ऽमेध्या यद्वेदिर्मध्यामेवैनं करोति दिवे त्वान्तरिक्षाय त्वा पृथिव्यै त्वेति बर्हिरासाद्य
प्र॥२४॥

उक्षत्येभ्य एवैनल्लोकेभ्यः प्रोक्षति कूरमिव वा एतत्करोति यत्खनन्त्यपो नि नयति
शान्त्यै पुरस्तात्प्रस्तरं गृह्णाति मुख्यमेवैनं करोतीयन्तं गृह्णाति प्रजापतिना यज्ञमुखेन
सम्मिन्म्वर्हिः स्तृणाति प्रजा वै बर्हिः पृथिवी वेदिः प्रजा एव पृथिव्यां प्रति
ष्टापयत्यनतिदृश्च स्तृणाति प्रजयेवैनम्पशुभिरनतिदृश्च करोति॥२५॥

उत्तरम्बर्हिषः प्रस्तरं सादयति प्रजा वै बर्हिर्यजमानः प्रस्तरो
यजमानमेवायंजमानादुत्तरं करोति तस्माद्यजमानोऽयंजमानादुत्तरोऽन्तर्दधाति व्यावृत्त्या
अनक्ति हविष्कृतमेवैनं सुवर्गं लोकं गमयति त्रेधानक्ति त्रयं इमे लोका एभ्य एवैनं
लोकेभ्योऽनक्ति न प्रति शृणाति यत्प्रतिशृणीयादनूर्ध्वम्भावुकं यजमानस्य स्यादुपरीं प्र
हरति॥२६॥

उपरीं हि सुवर्गो लोको नि यच्छति वृष्टिमेवास्मै नि यच्छति नात्यग्रम्प्र
हरेद्यदत्यग्रम्प्रहरैदत्यासारिण्यध्वर्योर्नाशुका स्यान्न पुरस्तात्प्रत्यस्येद्यत्पुरस्तात्प्रत्यस्यैथ्सुवर्गाल्लोका
प्रति नुदेत्प्राञ्चम्प्र हरति यजमानमेव सुवर्गं लोकं गमयति न विष्वञ्चं वि युयाद्यद्विष्वञ्चं
वियुयात्॥२७॥

स्यस्य जायेतोर्ध्वमुद्यौत्यूर्ध्वमिव हि पुंसः पुमानेवास्य जायते यत्स्फ्येन वोपवेपेण
वा योयुष्येत स्तृतिरेवास्य सा हस्तेन योयुष्यते यजमानस्य गोपीथाय ब्रह्मवादिनो
वदन्ति किं यज्ञस्य यजमान इति प्रस्तर इति तस्य कं सुवर्गो लोक इत्याहवनीय
इति ब्रूयाद्यत्प्रस्तरमाहवनीये प्रहरति यजमानमेव॥२८॥

सुवर्गं लोकं गमयति वि वा एतद्यजमानो लिशते यत्प्रस्तरं योयुष्यन्ते बर्हिरनु प्रहरति

शान्त्या अनारम्भेण इव वा एतर्ह्यध्वर्युः स ईश्वरो वैपनो भवितोर्ध्रुवासीतीमामभि मृशतीयं वै ध्रुवाऽस्यामेव प्रति तिष्ठति न वैपनो भवत्यगा(३)नग्रीदित्याहु यद्भूयादगन्त्रिगिरित्यग्नावग्निं गमयेन्निर्यजमानः सुवर्गाल्लोकाद्भजेदग्नित्येव ब्रूयाद्यजमानमेव सुवर्गं लोकं गमयति॥२९॥

आसाद्य प्रानतिदृशं करोति हरति वियुयाद्यजमानमेवाग्निरिति सप्तदश च॥५॥—[५]

अग्नेस्त्रयो ज्यायाः सो भ्रातर आसन्ते देवेभ्यो हव्यं वहन्तः प्रामीयन्त सौऽग्निरिबिभेदित्यं वाव स्य आर्तिमारिष्यतीति स निलायत सौऽपः प्राविशत देवताः प्रेषमैच्छन्तम्मथस्यः प्राब्रवीत्तमशपद्धियाधिया त्वा वध्यासुर्यो मा प्रावोच इति तस्मान्मथस्यं धियाधिया घ्नन्ति शतः॥३०॥

हि तमन्वविन्दन्तमब्रुवन्नुप न आ वर्तस्व हव्यं नो वहेति सौऽब्रवीद्वरं वृणै यदेव गृहीतस्याहुतस्य बहिःपरिधि स्कन्दात्तन्मे भ्रातृणाम्भागधेयमसदिति तस्माद्यद्गृहीतस्याहुतस्य बहिःपरिधि स्कन्दति तेषां तद्भागधेयं तानेव तेन प्रीणाति परिधीन्परि दधाति रक्षसामपहत्यै सः स्पर्शयति॥३१॥

रक्षसामनन्ववचाराय न पुरस्तात्परि दधात्यादित्यो ह्येवोद्यन्पुरस्ताद्रक्षाःस्यपहन्त्यूर्ध्वे समिधावा दधात्युपरिष्ठादेव रक्षाःस्यप हन्ति यजुषान्यां तूष्णीमन्यामिन्मिथुनत्वाय द्वे आ दधाति द्विपाद्यजमानः प्रतिष्ठित्यै ब्रह्मवादिनो वदन्ति स त्वै यजेत यो यज्ञस्यार्त्या वसीयान्स्यादिति भूपतये स्वाहा भुवनपतये स्वाहा भूतानाम्॥३२॥

पतये स्वाहेति स्कन्नमनु मन्त्रयेत यज्ञस्यैव तदार्त्या यजमानो वसीयान्भवति भूयसीरहि देवताः प्रीणाति जामि वा एतद्यज्ञस्यं क्रियते यदन्वञ्चौ पुरोडाशावुपाःशुयाजमन्तरा यजत्यजामित्वायाथो मिथुनत्वायाग्निरमुष्मिँल्लोक आसीद्यमोऽस्मिन्ते देवा अब्रुवन्नेतेमौ वि पर्यहामेत्यन्नाद्यैन देवा अग्निम्॥३३॥

उपामन्त्रयन्त राज्येन पितरौ यमं तस्मादग्निर्देवानामन्नादो यमः पितृणां राजा य एवं वेद प्र राज्यमन्नाद्यमाप्नोति तस्मा एतद्भागधेयम्प्रायच्छन् यदग्नयै स्विष्टकृतैऽवद्यन्ति यदग्नयै स्विष्टकृतैऽवद्यति भागधेयेनैव तद्रुद्रः समर्धयति सकृत्संकृदवं द्यति सकृदिव हि रुद्र उत्तरार्धादवं द्यत्येषा वै रुद्रस्य॥३४॥

दिग्स्वायामेव दिशि रुद्रं निरवदयते द्विरभि घोरयति चतुरवत्तस्याह्यै पशवो वै पूर्वा आहुतय एष रुद्रो यदग्निर्यत्पूर्वा आहुतीरभि जुहुयाद्बुद्राय पशूनपि दध्यादपशुर्यजमानः

स्यादतिहाय पूर्वा आहुतीर्जुहोति पशूनां गोपीथाय॥३५॥

शतः स्पर्शयति भूतानामग्निं रुद्रस्य सत्रिंश्च॥६॥ [६]

मनुः पृथिव्या यज्ञियमैच्छुश्च घृतं निषिक्तमविन्दुश्चोऽब्रवीत्कोऽस्येश्वरो यज्ञेऽपि कर्तोरिति तावंब्रूतामित्रावरुणौ गोरेवावमीश्वरौ कर्तः स्व इति तौ ततो गां समैरयतां सा यत्रयत्र न्यक्रामत्ततो घृतमपीदृत तस्माद्धृतपद्युच्यते तदस्ये जन्मोपहृतं रथन्तरं सह पृथिव्येत्याह॥३६॥

इयं वै रथन्तरमिमामेव सहान्नाद्येनोप ह्वयत उपहृतं वामदेव्यं सहान्तरिक्षेणेत्याह पशवो वै वामदेव्यं पशूनेव सहान्तरिक्षेणोप ह्वयत उपहृतम्बृहत्सह दिवेत्याहेरं वै बृहदिरामेव सह दिवोप ह्वयत उपहृताः सप्त होत्रा इत्याह होत्रा एवोप ह्वयत उपहृता धेनुः॥३७॥

सहर्षमेत्याह मिथुनमेवोप ह्वयत उपहृतो भक्षः सखेत्याह सोमपीथमेवोप ह्वयत उपहृतो (4) हो इत्याहात्मानमेवोप ह्वयत आत्मा ह्युपहृतानां वसिष्ठ इडामुप ह्वयते पशवो वा इडां पशूनेवोप ह्वयते चतुरुप ह्वयते चतुष्पादो हि पशवो मानवीत्याह मनुर्ह्येताम्॥३८॥

अग्नेऽपश्यद्धृतपदीत्याह यदेवास्यै पदाद्धृतमपीदृत तस्मादेवमाह मैत्रावरुणीत्याह मित्रावरुणौ ह्येनां समैरयतां ब्रह्म देवकृतमुपहृतमित्याह ब्रह्मेवोप ह्वयते दैव्या अध्वर्यव उपहृता उपहृता मनुष्या इत्याह देवमनुष्यानेवोप ह्वयते य इमं यज्ञमवान् ये यज्ञपतिं वर्धन्तित्याह॥३९॥

यज्ञाय चैव यजमानाय चाशिषमा शास्त उपहृते द्यावापृथिवी इत्याह द्यावापृथिवी एवोप ह्वयते पूर्वजे ऋतावरी इत्याह पूर्वजे ह्येते ऋतावरी देवी देवपुत्रे इत्याह देवी ह्येते देवपुत्रे उपहृतेऽयं यजमान इत्याह यजमानमेवोप ह्वयत उत्तरस्यां देवयज्ञायामुपहृतो भूर्यसि हविष्करणं उपहृतो दिव्ये धामन्नुपहृतः॥४०॥

इत्याह प्रजा वा उत्तरा देवयज्ञा पशवो भूयो हविष्करणं सुवर्गो लोको दिव्यं धामेदमसीदमसीत्येव यज्ञस्य प्रियं धामोप ह्वयते विश्वमस्य प्रियमुपहृतमित्याहाच्छम्बद्धारमेवोप ह्वयते॥४१॥

आह धेनुरेतां वर्धनित्याह धामन्नुपहृतश्चतुस्त्रिंशच्च॥७॥ [७]

पशवो वा इडां स्वयमा दत्ते काममेवात्मना पशूनामा दत्ते न ह्यन्यः
कामम्पशूनामप्रच्छति वाचस्पतये त्वा हुतम्प्राश्रमीत्याह वाचमेव भागधेयेन
प्रीणाति सदस्स्पतये त्वा हुतम्प्राश्रमीत्याह स्वगाकृत्यै चतुरवत्तम्भवति हविर्वै
चतुरवत्तम्पशवंश्चतुरवत्तं यद्धोतां प्राश्रीयाद्धोतां॥४२॥

आर्तिमाच्छेद्यदग्नौ जुहुयाद्रुद्राय पशूनपि दध्यादपशुर्यजमानः स्याद्वाचस्पतये त्वा
हुतम्प्राश्रमीत्याह परोक्षमेवैनञ्जुहोति सदस्स्पतये त्वा हुतम्प्राश्रमीत्याह स्वगाकृत्यै प्राश्रन्ति
तीर्थ एव प्राश्रन्ति दक्षिणां ददाति तीर्थ एव दक्षिणां ददाति वि वा एतद्यज्ञम्॥४३॥

छिन्दन्ति यन्मध्यतः प्राश्रन्त्यद्विर्माजयन्त आपो वै सर्वा देवतां देवताभिरेव यज्ञं
सं तन्वन्ति देवा वै यज्ञाद्रुद्रमन्तरायन्त्स यज्ञमविध्यन्त देवा अभि समगच्छन्त कल्पतां
न इदमिति तेऽब्रुवन्त्स्विष्टं वै न इदमविध्यति यदिमं राधयिष्याम् इति तत्स्विष्टकृतः
स्विष्टकृत्वन्तस्याविद्धं निः॥४४॥

अकृन्तन् यवेन सम्मितं तस्माद्यवमात्रमव द्येद्यज्ञायोऽवद्येद्रोपयेत्तद्यज्ञस्य यदुप
च स्तुणीयादभि च घारयेदुभयतःसऽश्रायि कुर्यादवदायाभि घारयति द्विः सम्पद्यते
द्विपाद्यजमानः प्रतिष्ठित्यै यतिरश्नीनमतिहरेदनमिबिद्धं यज्ञस्याभि विध्येदग्रेण परि हरति
तीर्थेनैव परि हरति तत्पूष्णे पर्यहरन्तत्॥४५॥

पूषा प्राश्य दतोऽरुणत्तस्मात्पूषा प्रपिष्टभागोऽदन्तको हि तं देवा अब्रुवन्वि वा
अयमार्थ्यप्राशिन्त्रियो वा अयमभूदिति तद्ब्रह्मस्पतये पर्यहरन्त्सोऽबिभेद्ब्रह्मस्पतिरित्थं वाव स्य
आर्तिमार्षिष्यतीति स एतम्मन्त्रमपश्यत्सूर्यस्य त्वा चक्षुषा प्रति पश्यामीत्यब्रवीन्न हि
सूर्यस्य चक्षुः॥४६॥

किं च न हिनस्ति सोऽबिभेत्प्रतिगृह्णन्त मा हिःसिष्यतीति देवस्य त्वा सवितुः प्रसवे-
ऽश्विनोर्बाहुभ्यां पूष्णो हस्ताभ्यां प्रति गृह्णामीत्यब्रवीत्सवितुःप्रसूत एवेनद्ब्रह्मणा देवताभिः
प्रत्यंगृह्णात्सोऽबिभेत्प्राश्रन्त मा हिःसिष्यतीत्यग्रेस्त्वास्येन प्राश्रामीत्यब्रवीन्न ह्यग्रेरास्य किं
च न हिनस्ति सोऽबिभेत्॥४७॥

प्राशितं मा हिःसिष्यतीति ब्राह्मणस्योदरेणेत्यब्रवीन्न हि ब्राह्मणस्योदरं किं

चन हिनस्ति बृहस्पतेर्ब्रह्मणेति स हि ब्रह्मिष्ठोऽप वा एतस्मात्प्राणाः क्रांमन्ति यः प्रांशित्रमप्रांश्रात्यद्विर्माजयित्वा प्राणान्धसम्मृशतेऽमृतं वै प्राणा अमृतमापः प्राणानेव यथास्थानमुप ह्वयते॥४८॥

प्राञ्जीयाद्धोता यज्ञत्रिरहरन्तच्चक्षुरास्यङ्किं चन हिनस्ति सौऽबिभेचतुश्चत्वारिंशच्च॥८॥—[८]

अग्नीध आ दधात्यग्निमुखानेवर्तुन्प्रीणाति समिधमा दधात्युत्तरासामाहुतीनां प्रतिष्ठित्या अथो समिद्वत्येव जुहोति परिधीन्धसम्माष्टि पुनात्येवैनान्धसकृत्सकृत्सम्माष्टि पराडिव ह्येतर्हि यज्ञश्चतुः सम्पद्यते चतुष्पादः पशवः पशूनेवाव रुद्धे ब्रह्मन् स्थस्याम इत्याहात्र वा एतर्हि यज्ञः श्रितः॥४९॥

यत्र ब्रह्मा यत्रैव यज्ञः श्रितस्तत एवेनमा रभते यद्धस्तेन प्रमीवेद्वेपनः स्याद्यच्छीर्णा शीर्षक्तिमान्धस्याद्यत्तूष्णीमासीतासम्प्रतो यज्ञः स्यात्प्र तिष्ठेत्येव ब्रूयाद्वाचि वै यज्ञः श्रितो यत्रैव यज्ञः श्रितस्तत एवेन२ सम्प्र यच्छति देवं सवितरेतत्ते प्र॥५०॥

आहेत्याह प्रसूत्यै बृहस्पतिर्ब्रह्मेत्याह स हि ब्रह्मिष्ठः स यज्ञम्याहि स यज्ञपतिम्प्राहि स माम्प्राहीत्याह यज्ञाय यजमानायात्मने तेभ्य एवाशिषमा शास्तेऽनार्त्या आश्राव्याह देवान् यजेति ब्रह्मवादिनो वदन्तीष्टा देवता अथ कतम एते देवा इति छन्दा२सीति ब्रूयाद्वायत्री त्रिष्टुभम्॥५१॥

जगतीमित्यथो खल्वाहुर्ब्राह्मणा वै छन्दा२सीति तानेव तद्यजति देवानां वा इष्टा देवता आसन्नथाग्निर्नोदज्वलत्तं देवा आहुतीभिरनूयाजेष्वन्विन्दन् यदनूयाजान् यजत्यग्निमेव तथ्समिन्द्र एतदुवै नामासुर आसीत्स एतर्हि यज्ञस्याशिषमवृङ्क्त यद्व्यादेतत्॥५२॥

उ द्यावापृथिवी भद्रमभूदित्येतदुमेवासुरं यज्ञस्याशिषं गमयेदिदं द्यावापृथिवी भद्रमभूदित्येव ब्रूयाद्यजमानमेव यज्ञस्याशिषमगमयत्यार्धं सूक्तवाकमुत नमोवाकमित्याहेदमराध्मेति वावैतदाहोपश्रितो दिवः पृथिव्योरित्याह द्यावापृथिव्योरहि यज्ञ उपश्रित ओमन्वती तेऽस्मिन् यज्ञे यजमान द्यावापृथिवी॥५३॥

स्तामित्याहाशिषमेवैतामा शास्ते यद्व्याथ्सूपावसाना चं स्वध्यवसाना चेति प्रमायुको यजमानः स्याद्यदा हि प्रमीयतेऽथेमामुपावस्यति सूपचरणा चं स्वधिचरणा चेत्येव ब्रूयाद्वरीयसीमेवासमै गव्यंतिमा शास्ते न प्रमायुको भवति तयोराविद्यग्निरिदं२

हविरजुषतेत्याह या अयाक्ष्म॥५४॥

देवतास्ता अरीरधामेति वावैतदाह यत्र निर्दिशेत्प्रतिवेशं यज्ञस्याशीर्गच्छेदा शास्ते-
ऽयं यजमानोऽसावित्याह निर्दिश्यैवैनं सुवर्गं लोकं गमयत्यायुरा शास्ते सुप्रजास्त्वमा
शास्ते इत्याहाशिषमेवैतामा शास्ते सजातवनस्यामा शास्ते इत्याह प्राणा वै संजाताः
प्राणानेव॥५॥

नान्तरैति तदग्निर्देवो देवेभ्यो वनते वयमग्नेर्मानुषा इत्याहाग्निर्देवेभ्यो वनुते वयम्मनुष्येभ्य
इति वावैतदाहेह गतिर्वामस्येदं च नमो देवेभ्य इत्याह याश्चैव देवता यजति याश्च न
ताभ्य एवोभयीभ्यो नमस्करोत्यात्मनोऽनात्यै॥५६॥

श्रितस्ते प्र त्रिष्टुभमेतद्धावापृथिवी या अयाक्ष्म प्राणानेव षट्त्वारिंशच्च॥९॥ [९]

देवा वै यज्ञस्य स्वगाकर्तारं नाविन्दन्ते शं युम्बार्हस्पत्यमंब्रुवन्निमं नो
यज्ञं स्वगा कुर्विति सोऽब्रवीद्वरं वृणो यदेवाब्राह्मणोक्तोऽश्रद्धधानो यजाते सा मे
यज्ञस्याशीरसदिति तस्माद्यदब्राह्मणोक्तोऽश्रद्धधानो यजते शं युमेव तस्य बारहस्पत्यं
यज्ञस्याशीर्गच्छत्येतन्ममेत्यब्रवीत्किम्मे प्रजायाः॥५७॥

इति योऽपगुरातै शतेन यातयाद्यो निहनन्त्सहस्रेण यातयाद्यो लोहितं कुरवद्यावतः
प्रस्कद्य पांसून्त्संगृह्णात्तावतः संवत्सुरान्पितृलोकं न प्र जानादिति तस्माद्ब्राह्मणाय नाप
गुरेत न नि हन्यान्न लोहितं कुर्यादेतावता हैनसा भवति तच्छं योरा वृणीमह इत्याह
यज्ञमेव तत्स्वगा करोति तत्॥५८॥

शं योरा वृणीमह इत्याह शं युमेव बारहस्पत्यम्भागधेयेन समर्धयति गातुं यज्ञाय
गातुं यज्ञपतय इत्याहाशिषमेवैतामा शास्ते सोमं यजति रेत एव तद्धाति त्वष्टारं
यजति रेत एव हितं त्वष्टां रूपाणि वि करोति देवानाम्पत्नीर्यजति मिथुन्त्वायाग्निं
गृहपतिं यजति प्रतिष्ठित्यै जामि वा एतद्यज्ञस्य क्रियते॥५९॥

यदाज्येन प्रयाजा इज्यन्त आज्येन पत्नीसंयाजा ऋचमनूच्यं पत्नीसंयाजानामृचा
यजत्यजामित्वायाथो मिथुन्त्वायं पङ्क्तिप्रायणो वै यज्ञः पङ्क्तुदयनः पञ्च प्रयाजा इज्यन्ते
चत्वारः पत्नीसंयाजाः समिष्टयजुः पञ्चमम्पङ्क्तिमेवानु प्र यन्ति पङ्क्तिमनूद्यन्ति॥६०॥

प्रजायाः करोति तत्क्रियते त्रयस्त्रिंशच्च॥१०॥ [१०]

युक्ष्वा हि देवहूतमा२ अश्वा२ अग्ने रथीरिव। नि होतां पूर्यः संदः। उत नो देव देवा२ अच्छा वोचो विदुष्टरः। श्रद्धिश्चा वार्या कृधि। त्व२ ह यद्यविष्ट्र सहसः सूनवाहुत। ऋतावा यज्ञियो भुवः। अयमग्निः सहस्रिणो वाजस्य शतिनस्पतिः। मूर्धा कवी रयीणाम्। तं नेमिमृभवो यथा नमस्व सहतिभिः। नेदीयो यज्ञम्॥६१॥

अङ्गिरः। तस्मै नूनमभिद्यवे वाचा विरूप नित्यया। वृष्णे चोदस्व सष्टुतिम्। कमुं विदस्य सेनयाग्नेरपाकचक्षसः। पुणिं गोषु स्तरामहे। मा नो देवानां विशः प्रस्नातीरिवोस्नाः। कृशं न हांसुरग्निः। मा नः समस्य दूढः परिद्वेषसो अहृतिः। ऊर्मिन नावमा वधीत्। नमस्ते अग्न ओजसे गृणन्ति देव कृष्टयः। अमैः॥६२॥

अमित्रमर्दया कुविथ्सु नो गविष्टयेऽग्ने संवेषिषो रयिम्। उरुकृदुरु णस्कृधि। मा नो अस्मिन्महाधने परा वर्गारभृद्यथा। संवर्ग२ स२ रयिञ्जया। अन्यमस्मद्विया इयमग्ने सिषत्कु दुच्छुना। वर्धा नो अमवच्छवः। यस्याजुषन्नमस्विनः शमीमदुर्मखस्य वा। तं घेदग्निर्वृधावति। परस्या अधि॥६३॥

संवतोऽवरा२ अभ्या तर। यत्राहमस्मि ता२ अवा विद्या हि ते पुरा वयमग्ने पितुर्यथावसः। अर्धा ते सुम्नमीमहे। य उग्र इव शर्यहा तिग्मशृङ्गो न वसंगः। अग्ने पुरो रुरोजिथ। सखायः सं वः सम्यश्चमिष२ स्तोमं चाग्रयै। वरषिष्ठाय क्षितीनामूर्जो नग्ने सहस्वते। स२ समिद्यवसे वृषन्नग्ने विश्वान्यर्य आ। इडस्पदे समिध्यसे स नो वसून्या भर। प्रजापते स वेद सोमापूषणेमौ देवौ॥६४॥

यज्ञमैरधि वृषन्नेकात्रवि२शतिश्च॥११॥

[११]

उशन्तस्त्वा हवामह उशन्तः समिधीमहि। उशन्नशत आ वह् पितृन् हविषे अत्तवे। त्व२ सोम प्रचिकितो मनीषा त्व२ रजिष्ठमनु नेषि पन्थाम्। तव प्रणीती पितरो न इन्दो देवेषु रत्नमभजन्त धीराः। त्वया हि नः पितरः सोम पूर्वं कर्माणि चक्रुः पवमान धीराः। वन्वन्नवातः परिधी२ रपोर्णु वीरेभिरश्वैर्मघवा भव॥६५॥

नः। त्व२ सोम पितृभिः संविदानोऽनु द्यावापृथिवी आ ततन्था। तस्मै त इन्दो हविषा विधेम वय२ स्याम पतयो रयीणाम्। अग्निष्वत्ताः पितर एह गच्छत सदःसदः सदत सुप्रणीतयः। अत्ता हवी२षि प्रयतानि बर्हिष्यथा रयि२ सर्ववीर दधातन। बर्हिषदः पितर ऊत्यर्वागिमा वो हव्या चकृमा जुषध्वम्। त आ गतावसा शन्तमेनाथास्मभ्यम्॥६६॥

शं योररपो दधात। आहं पितृन्सुविदत्राः अविधिं नपातश्च विक्रमणं च विष्णोः।
 बर्हिषदो ये स्वधया सुतस्य भजन्त पित्वस्त इहागमिष्ठाः। उपहृताः पितरो बर्हिष्येषु
 निधिषु प्रियेषु। त आगमन्तु त इह श्रुवन्त्वधि ब्रुवन्तु ते अवन्वस्मान्। उदीरतामवर
 उत्परांस उन्मध्यमाः पितरः सोम्यासः। असुमं॥६७॥

य ईयुरवृका ऋतज्ञास्ते नोऽवन्तु पितरो हवेषु। इदम्पितृभ्यो नमो अस्त्वद्य ये
 पूर्वासो य उपरास ईयुः। ये पार्थिवे रजस्या निषत्ता ये वा नूनं सुवृजनांसु विक्षु।
 अधा यथा नः पितरः परांसः प्रत्नासो अग्र ऋतमांशुषाणाः। शुचीदयन्दीर्घितिमुक्थशासः
 क्षामां भिन्दन्तो अरुणीरपं व्रत्र। यदग्रे॥६८॥

कव्यवाहनं पितृन् यक्ष्यतावृधः। प्र च हव्यानि वक्ष्यसि देवेभ्यश्च पितृभ्य आ।
 त्वमग्र ईडितो जातवेदोऽवाङ्मुव्यानि सुरभीणि कृत्वा। प्रादाः पितृभ्यः स्वधया ते अक्षन्नद्धि
 त्वं देव प्रयंता हवीःषि। मातंली कव्यैर्यमो अङ्गिरोभिर्बृहस्पतिरऋक्भिर्वावृधानः। याश्च
 देवा वावृधुर्ये च देवान्स्वाहान्ये स्वधयान्ये मदन्ति॥६९॥

इमं यमं प्रस्तरमा हि सीदाङ्गिरोभिः पितृभिः संविदानः। आ त्वा मन्त्राः कविशस्ता
 वहन्त्वेना राजन् हविषा मादयस्व। अङ्गिरोभिः गंहि यज्ञिर्येभिर्यमं वैरूपैरिह मादयस्व।
 विवस्वन्तं हुवे यः पिता तेऽस्मिन् यज्ञे बर्हिष्या निषद्या। अङ्गिरसो नः पितरो
 नवंग्वा अथर्वाणो भृगवः सोम्यासः। तेषां वयं सुमतौ यज्ञियांनामपि भद्रे सौमनसे
 स्याम॥७०॥

भवास्मभ्यमसुं यदग्रे मदन्ति सौमनस एकञ्च॥१२॥

[१२]

प्रजापतिरकामयतेष तं यज्ञं वै प्रजापतेर्जायमानाः प्राजापत्या यो वा अयंथादेवतमिष्टर्गो
 निग्राभ्याः स्थ यो वै देवा जुष्टोऽग्निना रयिमेकादश॥११॥ प्रजापतिरकामयत प्रजापतेर्जायमाना
 व्यायच्छन्ते मह्यमिमान्माया मायिनां द्विचत्वारिंशत्॥४२॥ प्रजापतिरकामयताग्निं
 संमुद्रवाससम्॥

[१३]

॥ काण्डम् ३ ॥

॥ प्रथमः प्रश्नः ॥

॥ तैत्तिरीयसंहितायां तृतीयकाण्डे प्रथमः प्रश्नः ॥

प्रजापतिरकामयत् प्रजाः सृजेयेति स तपोऽतप्यत् स सर्पानंसृजत् सोऽकामयत् प्रजाः सृजेयेति स द्वितीयमतप्यत् स वयांस्यसृजत् सोऽकामयत् प्रजाः सृजेयेति स तृतीयमतप्यत् स एतं दीक्षितवादमपश्यत्तमवदत्ततो वै स प्रजा असृजत् यत्तपस्तत्त्वा दीक्षितवादं वदति प्रजा एव तद्यजमानः॥१॥

सृजते यद्वै दीक्षितोऽमेध्यम्पश्यत्यपास्मादीक्षा क्रामति नीलमस्य हरो व्येत्यबद्धम्मनो दरिद्रं चक्षुः सूर्यो ज्योतिषां श्रेष्ठो दीक्षे मा मां हासीरित्याह नास्मादीक्षापं क्रामति नास्य नीलं न हरो व्येति यद्वै दीक्षितमभिवर्षति दिव्या आपोऽशान्ता ओजो बलं दीक्षाम्॥२॥

तपोऽस्य निर्घन्त्युन्दीर्बलं धत्तौजो धत्त बलं धत्त मा मे दीक्षां मा तपो निर्वधिष्टेत्याहेतदेव सर्वमात्मन्धत्ते नास्यौजो बलं न दीक्षां न तपो निर्घन्त्यग्निर्वै दीक्षितस्य देवता सोऽस्मादेतर्हि तिर इव यरहि याति तमीश्वरं रक्षांसि हन्तोः॥३॥

भद्रादभि श्रेयः प्रेहि बृहस्पतिः पुरएता ते अस्त्वित्याह ब्रह्म वै देवानाम्बृहस्पतिस्तमेवान्वारभते स एनं सम्पारयत्येदमंगम् देवयजनम्पृथिव्या इत्याह देवयजनं ह्येष पृथिव्या आगच्छति यो यजते विश्वे देवा यदजुषन्तं पूर्वं इत्याह विश्वे ह्येतद्देवा जोषयन्ते यद्ब्राह्मणा ऋक्सामाभ्यां यजुषा संतरन्त इत्याह रक्सामाभ्यां ह्येष यजुषा संतरति यो यजते रायस्पोषेण समिषा मदेमेत्याहाशिषमेवैतामा शास्ते॥४॥

यजमानो दीक्षां हन्तोर्ब्राह्मणाश्चतुर्विंशतिश्च॥१॥

[१]

एष ते गायत्रो भाग इति मे सोमाय ब्रूतादेष ते त्रैष्टुभो जागंतो भाग इति मे सोमाय ब्रूताच्छन्दोमानां साम्राज्यं गच्छेति मे सोमाय ब्रूताद्यो वै सोमं राजानं साम्राज्यं लोकं गमयित्वा क्रीणाति गच्छति स्वानां साम्राज्यं छन्दांसि खलु वै सोमस्य राज्ञः साम्राज्यो लोकः पुरस्तात्सोमस्य क्रयादेवमभि मन्त्रयेत् साम्राज्यमेव॥५॥

ए॒नं लो॒कं ग॑मयित्वा क्रीणाति॒ गच्छ॑ति॒ स्वाना॒ः साम्राज्यं॑ यो वै ता॒नून॒प्रस्यं॑ प्रति॒ष्ठां वेद॑ प्रत्ये॒व तिष्ठ॑ति ब्रह्मवा॒दिनो॑ वदन्ति॒ न प्रा॒श्रन्ति॒ न जु॒हुत्यथ॑ कं ता॒नून॒प्रं प्रति॑ तिष्ठतीति॒ प्रजा॑प॒तौ मन॑सीति॒ ब्रूया॑न्निर॒व जिघ्रे॑त्प्रजाप॒तौ त्वा मन॑सि जुहोमीत्येषा वै ता॒नून॒प्रस्यं॑ प्रति॒ष्ठा य ए॒वं वेद॑ प्रत्ये॒व तिष्ठ॑ति यः॥६॥

वा अ॒ध्व॒र्योः प्रति॑ष्ठां वेद॑ प्रत्ये॒व तिष्ठ॑ति यतो॒ मन्ये॑ता॒नभिक्र॑म्य होष्यामीति॒ तत्तिष्ठ॑न्ना श्रावये॒देषा वा अ॒ध्व॒र्योः प्रति॑ष्ठा य ए॒वं वेद॑ प्रत्ये॒व तिष्ठ॑ति यद॒भिक्र॑म्य जुहुयात्प्रति॒ष्ठायां इया॑त्तस्मा॒त्समा॑नत्र तिष्ठ॒ता होत॑व्यं प्रति॒ष्ठित्यै॑ यो वा अ॒ध्व॒र्योः स्वं वेद॑ स्ववा॒ने॒व भ॑वति॒ स्रु॒ग्वा अ॑स्य॒ स्वं वा॑य॒व्यम॑स्य॥७॥

स्वं च॑म॒सोऽस्य॒ स्वं यद्वा॑य॒व्यं वा च॑म॒सं वाऽन॑न्वारभ्याश्रावये॒त्स्वादि॑या॒त्तस्मा॑दन्वारभ्याश्राव्य॒ स्वादे॒व नैति॑ यो वै सोम॒मप्र॑तिष्ठाप्य॒ स्तोत्र॑मु॒पाक॑रोत्यप्रति॒ष्ठितः॒ सोमो॑ भवत्यप्रति॒ष्ठितः॒ स्तोमो॑ऽप्रति॒ष्ठिता॒न्युक्थान्य॑प्रति॒ष्ठितो॒ यज॑मानोऽप्रति॒ष्ठितोऽध्व॑र्युर्वा॒यव्यं॑ वै सोम॑स्य॒ प्रति॑ष्ठा च॑म॒सोऽस्य॒ प्रति॑ष्ठा सोमः॒ स्तोम॑स्य॒ स्तोमं॑ उ॒क्थानां॑ ग्र॒हं वा गृही॑त्वा च॑म॒सं वो॒न्नीयं॑ स्तोत्रमु॒पाकुर्या॑त्प्रत्ये॒व सोम॑ः॒ स्थाप॑यति॒ प्रति॑ स्तोम॒म्प्रत्यु॑क्थानि॒ प्रति॑ यज॑मान॒स्तिष्ठ॑ति॒ प्रत्य॑ध्व॒र्युः॥८॥

ए॒व तिष्ठ॑ति॒ यो वा॑य॒व्यम॑स्य॒ ग्रहं॑ वैका॒न्नवि॑ः॒ श्रतिश्च॑॥२॥

[२]

य॒ज्ञं वा ए॒तत्स॑म्भ॒रन्ति॑ यत्सो॒मक्र॑यण्यै प॒दं य॑ज्ञ॒मुख॑ः॒ हवि॑र्धाने॒ यर्हि॑ हवि॒र्धाने॑ प्राचीं॒ प्रव॑र्तये॒युस्तर॑हि॒ तेना॑क्षमु॒पा॒ध्याद्य॑ज्ञ॒मुख ए॒व य॒ज्ञम॑नु॒ सं त॑नोति॒ प्राश्न॑म॒ग्निम्प्र॑ ह॒रन्त्यु॑त्प॒त्नीमा॑ न॒यन्त्य॑न्वना॒सि प्र॑ वर्तयन्त्यथ॒ वा अ॑स्यैष धि॒ष्णि॒यो ही॑यते॒ सोऽनु॑ ध्यायति॒ स ई॑श्वरो॒ रुद्रो॑ भूत्वा॥९॥

प्र॒जां प॒शून् यज॑मानस्य॒ शम॑यितो॒र्यर्हि॑ प॒शुमा॑प्री॒तमु॑दंश्च॒ नय॑न्ति॒ तर॑हि॒ तस्य॑ पशुश्रप॒णं ह॑रेत्तेनै॒वैन॑म्भा॒ग्निं करो॑ति॒ यज॑मानो॒ वा आ॑हव॒नीयो॑ यज॑मानं॒ वा ए॒तद्वि॑ क॑र॒णन्ते॒ यदा॑हव॒नीया॑त्पशुश्रप॒णं ह॑रन्ति॒ स वै॒व स्या॑न्निर॒मन्थ्य॑ वा कुर्याद्यज॑मानस्य॒ सात्मा॑त्वाय॒ यदि॑ प॒शोर्व॑दानं॒ नश्ये॑दाज्यस्य॒ प्रत्या॑ख्याय॒मव॑ द्ये॒त्सैव॑ ततः॒ प्राय॑श्चित्ति॒र्ये प॒शुं वि॑म॒श्रीर॑न् यस्ता॒न्काम॑ये॒तार्ति॑मा॒र्च्छेयु॑रिति॒ कुवि॑द्भेति॒ नमो॑वृ॒क्तिव॑त्य॒र्चाग्री॑ध्रे जुहुया॒न्नमो॑वृ॒क्तिमे॒वैषां वृ॑द्धे॒ ताज॑गार्ति॒मा॒र्च्छन्ति॑॥१०॥

भूत्वा तत्पुष्पद्विंशतिश्च॥३॥ [३]

प्रजापतेर्जायमानाः प्रजा जाताश्च या इमाः। तस्मै प्रति प्र वैदय चिकित्वा५
अनु मन्यताम्। इमम्पशुम्पशुपते ते अद्य बध्नाम्यग्रे सुकृतस्य मध्ये। अनु मन्यस्व
सुयजा यजाम जुष्टं देवानामिदमस्तु हव्यम्। प्रजानन्तः प्रति गृह्णन्ति पूर्वं प्राणमङ्गैभ्यः
पर्याचरन्तम्। सुवर्गं याहि पृथिभिर्देवानैरोषधीषु प्रति तिष्ठा शरीरैः। येषामीशैः॥११॥

पशुपतिः पशूनां चतुष्पदामुत च द्विपदाम्। निष्क्रीतोऽयं यज्ञियम्भागमेतु रायस्पोषा
यजमानस्य सन्तु। ये बध्यमानमनु बध्यमाना अभ्यैक्षन्त मनसा चक्षुषा च। अग्निस्ता५
अग्रे प्र मुमोक्तु देवः प्रजापतिः प्रजया संविदानः। य आरण्याः पशवो विश्वरूपा विरूपाः
सन्तो बहुधैकरूपाः। वायुस्ता५ अग्रे प्र मुमोक्तु देवः प्रजापतिः प्रजया संविदानः।
प्रमुञ्चमानाः॥१२॥

भुवनस्य रेतो गातुं धत्त यजमानाय देवाः। उपाकृत५ शशमानं यदस्थौञ्जीवं
देवानामप्येतु पार्थः। नाना प्राणो यजमानस्य पशुना यज्ञो देवेभिः सह देवयानः। जीवं
देवानामप्येतु पार्थः सत्याः सन्तु यजमानस्य कामाः। यत्पशुर्मायुमकृतोरो वा पद्भिराहुते।
अग्निर्मा तस्मादेनसो विश्वान्मुञ्चत्व५हंसः। शर्मितार उपेतन यज्ञम्॥१३॥

देवेभिरिन्वितम्। पाशात्पशुम्प्र मुञ्चत बन्धाद्यज्ञपतिम्परि। अदितिः पाशम्प्र मुमोक्तेतं
नमः पशुभ्यः पशुपतये करोमि। अरातीयन्तमधरं कृणोमि यं द्विष्मस्तस्मिन्प्रति मुञ्चामि
पाशम्। त्वामु ते दधिरे हव्यवाह५ शृतकृतरिमुत यज्ञियं च। अग्रे सदक्षः सतनुरहि
भूत्वाऽथ हव्या जातवेदो जुषस्व। जातवेदो वपया गच्छ देवान्त्व५ हि होता प्रथमो
बभूथ। घृतेन त्वं तनुवो वर्धयस्व स्वाहाकृत५ हविरदन्तु देवाः। स्वाहा देवेभ्यो देवेभ्यः
स्वाहा॥१४॥

ईशै प्रमुञ्चमाना यज्ञन्त्व५ षोडश च॥४॥ [४]

प्राजापत्या वै पशवस्तेषा५ रुद्रोऽधिपतिर्यदेताभ्यामुपाकरोति ताभ्यामेवैनं प्रतिप्रोच्या
लभत आत्मनोऽनात्रस्काय द्वाभ्यामुपाकरोति द्विपाद्यजमानः प्रतिष्ठित्या उपाकृत्य पञ्च
जुहोति पाङ्क्तः पशवः पशून्वाव रुद्धे मृत्यवे वा एष नीयते यत्पशुस्तं यदन्वारभेत
प्रमायुंको यजमानः स्यान्नाना प्राणो यजमानस्य पशुनेत्याह व्यावृत्त्यै॥१५॥

यत्पशुर्मायुमकृतेति जुहोति शान्त्यै शमितार उपेतनेत्याह यथायजुरैवैतद्वपायां वा आह्नियमाणायामग्नेर्मधोऽपं क्रामति त्वामु ते दधिरे हव्यवाहमिति वपामभि जुहोत्यग्नेरेव मेधमव रुन्देऽथो श्रुतत्वाय पुरस्तात्स्वाहाकृतयो वा अन्ये देवा उपरिष्ठात्स्वाहाकृतयोऽन्ये स्वाहा देवेभ्यो देवेभ्यः स्वाहेत्यभितो वपां जुहोति तानेवोभयान्प्रीणाति॥१६॥

व्यावृत्त्या अभितो वपां पञ्च च॥५॥ [५]

यो वा अयथादेवतं यज्ञमुपचरत्या देवताभ्यो वृश्च्यते पापीयान्भवति यो यथादेवतं न देवताभ्य आ वृश्च्यते वसीयान्भवत्याग्नेय्यर्चाग्राध्रमभि मृशेद्वैष्णव्या हविर्धानमाग्नेय्या सुचो वायव्या वायव्यान्यैन्द्रिया सदा यथादेवतमेव यज्ञमुप चरति न देवताभ्य आ वृश्च्यते वसीयान्भवति युनज्मि ते पृथिवी ज्योतिषा सह युनज्मि वायुमन्तरिक्षेण॥१७॥

ते सह युनज्मि वाचः सह सूर्येण ते युनज्मि तिस्रो विपृचः सूर्यस्य ते। अग्निर्देवता गायत्री छन्द उपाशोः पात्रमसि सोमो देवता त्रिष्टुप्छन्दोऽन्तर्यामस्य पात्रमसीन्द्रो देवता जगती छन्द इन्द्रवायुवोः पात्रमसि बृहस्पतिर्देवताऽनुष्टुप्छन्दो मित्रावरुणयोः पात्रमस्यश्विनो देवता पङ्क्तिश्छन्दोऽश्विनोः पात्रमसि सूर्यो देवता बृहती॥१८॥

छन्दः शुक्रस्य पात्रमसि चन्द्रमा देवता सतोबृहती छन्दो मन्थिनः पात्रमसि विश्वे देवा देवतोष्णिहा छन्द आग्रयणस्य पात्रमसीन्द्रो देवता ककुच्छन्द उक्थानाम्पात्रमसि पृथिवी देवता विराट्छन्दो ध्रुवस्य पात्रमसि॥१९॥

अन्तरिक्षेण बृहती त्रयस्त्रिंशच्च॥६॥ [६]

इष्टर्गो वा अध्वर्युर्यजमानस्येष्टर्गः खलु वै पूर्वोऽष्टः क्षीयत आसन्त्यान्मा मन्त्रात्पाहि कस्याश्चिदभिशांस्त्या इति पुरा प्रातरनुवाकाञ्जुहुयादात्मन एव तदध्वर्युः पुरस्ताच्छर्म नह्यते-ऽनार्त्ये संवेशाय त्वोपवेशाय त्वा गायत्रियास्त्रिष्टुभो जगत्या अभिभूत्यै स्वाहा प्राणापानौ मृत्योर्मा पातं प्राणापानौ मा मां हासिष्टं देवतासु वा एते प्राणापानयोः॥२०॥

व्यायच्छन्ते येषां सोमः समृच्छते संवेशाय त्वोपवेशाय त्वेत्याह छन्दांसि वै संवेश उपवेशश्छन्दोभिरेवास्य छन्दांसि वृद्धे प्रेतिवन्त्याज्यानि भवन्त्यभिजित्यै मरुत्वन्तीः प्रतिपदो विजित्या उभे बृहद्रथन्तरे भवत इयं वाव रथन्तरमसौ बृहदाभ्यामेवैनमन्तरैत्यद्य वाव रथन्तरः श्वो बृहदद्याश्वादेवनमन्तरैति भूतम्॥२१॥

वाव रथं तुरम्भविष्यद्बृहद्वाचैवैनम्भविष्यतश्चान्तरैति परिमितं वाव रथं तुरमपरिमितम्बृहत्परि-
मिताच्चान्तरैति विश्वामित्रजमदग्नी वसिष्ठेनास्पर्धेताः स एतज्जमदग्निर्विह्व्यमपश्यत्तेन वै
स वसिष्ठस्येन्द्रियं वीर्यमवृङ्क्त यद्विह्व्यः शस्यत इन्द्रियमेव तद्वीर्यं यजमानो भ्रातृव्यस्य
वृङ्क्ते यस्य भूयाः सो यजक्रतव इत्याहुः स देवता वृङ्क्त इति यद्यग्निष्टोमः सोमः
परस्ताथस्यादुक्थ्यं कुर्वीत यद्युक्थ्यः स्यादतिरात्रं कुर्वीत यजक्रतुभिरेवास्यं देवता वृङ्क्ते
वसीयान्भवति॥२२॥

प्राणापानयोर्भूतं वृङ्क्तेऽष्टाविंशतिश्च॥७॥ [७]

निग्राभ्याः स्थ देवश्रुत आयुर्मे तर्पयत प्राणं मे तर्पयतापानं मे तर्पयत व्यानं
मे तर्पयत चक्षुर्मे तर्पयत श्रोत्रं मे तर्पयत मनो मे तर्पयत वाचं मे तर्पयतात्मानं
मे तर्पयताङ्गानि मे तर्पयत प्रजां मे तर्पयत पशून्मे तर्पयत गृहान्मे तर्पयत गुणान्मे
तर्पयत सर्वगणं मा तर्पयत तर्पयत मा॥२३॥

गुणा मे मा वि तृप्नोषधयो वै सोमस्य विशो विशः खलु वै राज्ञः प्रदातोरीश्वरा
ऐन्द्रः सोमोऽवीवृधं वो मनसा सुजाता ऋतप्रजाता भग इद्वः स्याम। इन्द्रेण देवीर्वीरुधः
संविदाना अनु मन्यन्ताः सवनाय सोममित्याहोषधीभ्य एवेनः स्वायै विशः स्वायै
देवतायै निर्याच्याभि पुंणोति यो वै सोमस्याभिषूयमाणस्य॥२४॥

प्रथमोऽंशुः स्कन्दति स ईश्वर इन्द्रियं वीर्यं प्रजां पशून् यजमानस्य निर्हन्तोस्तमभि
मन्त्रयेता मास्कांश्सह प्रजया सह रायस्पोषणेन्द्रियं मे वीर्यं मा निर्वधीरित्याशिषमेवैतामा
शास्त इन्द्रियस्य वीर्यस्य प्रजायै पशूनामनिर्घाताय द्रप्सश्चस्कन्द पृथिवीमनु द्यामिमं च
योनिमनु यश्च पूर्वः। तृतीयं योनिमनु संचरन्तं द्रप्सं जुहोम्यनु सप्त होत्राः॥२५॥

तर्पयत माऽभिषूयमाणस्य यश्च दशं च॥८॥ [८]

यो वै देवान्देवयशसेनापयति मनुष्यान्मनुष्ययशसेनं देवयशस्यैव देवेषु
भवति मनुष्ययशसी मनुष्येषु यान्प्राचीनमाग्रयणाद्ब्रह्मन्गृहीयात्तानुपांशु
गृहीयाद्यानूर्ध्वास्तानुपदिमतो देवानेव तद्देवयशसेनापयति मनुष्यान्मनुष्ययशसेनं
देवयशस्यैव देवेषु भवति मनुष्ययशसी मनुष्येष्वग्निः प्रातःसवने पात्वस्मान् वैश्वानरो
महिना विश्वशम्भूः। स नः पावको द्रविणं दधातु॥२६॥

आयुष्मन्तः सहभक्षाः स्याम। विश्वे देवा मरुत इन्द्रो अस्मानस्मिन् द्वितीये सर्वे न जह्युः। आयुष्मन्तः प्रियमेषां वदन्तो वयं देवानां सुमतौ स्याम। इदं तृतीयं सर्वं कवीनामृतेन ये चमसमैरयन्त। ते सौधन्वनाः सुवरांशानाः स्विष्टिं नो अभि वसीयो नयन्तु। आयतनवतीर्वा अन्या आहुतयो हूयन्तेऽनायतना अन्या या आघारवतीस्ता आयतनवतीर्याः॥२७॥

सौम्यास्ता अनायतना ऐन्द्रवायवमादायाघारमा घारयेदध्वरो यज्ञोऽयमस्तु देवा ओषधीभ्यः पशवे नो जनाय विश्वस्मै भूतायाध्वरोऽसि स पिन्वस्व घृतवद्देव सोमेति सौम्या एव तदाहुतीरायतनवतीः करोत्यायतनवान्भवति य एव वेदाथो द्यावापृथिवी एव घृतेन व्युनक्ति ते व्युते उपजीवनीये भवत उपजीवनीयो भवति॥२८॥

य एव वेदैष ते रुद्र भागो यं निरयांथास्तं जुषस्व विदेगोपत्यं रायस्पोषं सुवीर्यं संवत्सरीणां स्वस्तिम्। मनुः पुत्रेभ्यो दायं व्यभजत्स नाभानेदिष्ठं ब्रह्मचर्यं वसन्तं निरभजत्स आगच्छत्सोऽब्रवीत्कथा मा निरभागिति न त्वा निरभाक्षमित्यब्रवीदङ्गिरस इमे सत्तमांसते ते॥२९॥

सुवर्गं लोकं न प्र जानन्ति तेभ्य इदम्ब्राह्मणम्ब्रूहि ते सुवर्गं लोकं यन्तो य एषाम्पशवस्तांस्तं दास्यन्तीति तदेभ्योऽब्रवीत्ते सुवर्गं लोकं यन्तो य एषाम्पशव आसन्तानस्मा अददुस्तम्पशुभिश्चरन्तं यज्ञवास्तौ रुद्र आगच्छत्सोऽब्रवीन्मम वा इमे पशव इत्यदुर्वै॥३०॥

मह्यमिमानित्यब्रवीन्न वै तस्य त ईशत इत्यब्रवीद्यद्यज्ञवास्तौ हीयते मम वै तदिति तस्माद्यज्ञवास्तु नाभ्यवेत्यं सौऽब्रवीद्यज्ञे मा भजार्थं ते पशून्नाभि मङ्स्य इति तस्मा एतम्मन्थिनः सऽस्त्रावमंजुहोततो वै तस्य रुद्रः पशून्नाभ्यमन्यत यत्रैतमेवं विद्वान्मन्थिनः सऽस्त्रावं जुहोति न तत्र रुद्रः पशून्नाभि मन्यते॥३१॥

दधात्वायतनवतीर्या उपजीवनीयो भवति तेऽदुर्वै यत्रैतमेकादश च॥१॥

जुष्टो वाचो भूयासं जुष्टो वाचस्पतये देवि वाक्। यद्वाचो मधुमत्तस्मिन्मा धाः स्वाहा सरस्वत्यै। ऋचा स्तोमं समर्धय गायत्रेण रथंतरम्। बृहद्वायत्रवर्तनि। यस्तं द्रप्सः स्कन्दति यस्तं अशुर्बाहुच्युतो धिषण्योरुपस्थात्। अध्वर्योर्वा परि यस्तं पवित्राध्वाहाकृतमिन्द्राय तं जुहोमि। यो द्रप्सो अशुः पतितः पृथिव्याम्परिवापात्॥३२॥

पुरोडाशात्क्रम्भात्। धानासोमान्मन्थिनं इन्द्र शुक्राश्वहाकृतमिन्द्राय तं जुहोमि।
यस्तै द्रप्सो मधुमा५ इन्द्रियावान्श्वहाकृतः पुनरप्येति देवान्। दिवः पृथिव्याः
पर्यन्तरिक्षाश्वहाकृतमिन्द्राय तं जुहोमि। अध्वर्युर्वा ऋत्विजा प्रथमो युज्यते तेन
स्तोमो योक्तव्यं इत्याहुर्वागग्नेगा अग्रं एत्वृजुगा देवेभ्यो यशो मयि दधती प्राणान्पशुषु
प्रजाम्मयि॥३३॥

च यजमाने चेत्याह वाचमेव तद्यज्ञमुखे युनक्ति वास्तु वा एतद्यज्ञस्य क्रियते
यद्वहान्गृहीत्वा बहिष्पवमान५ सर्पन्ति पराञ्चो हि यन्ति पराचीभिः स्तुवते वैष्णव्यर्चा
पुनरेत्योप तिष्ठते यज्ञो वै विष्णुर्यज्ञमेवाकर्विष्णो त्वं नो अन्तमः शर्म यच्छ सहन्त्य। प्र
ते धारा मधुश्चुत उथ्सं दुहते अक्षितमित्याह यदेवास्य शयानस्योपशुष्यति तदेवास्येतेना
प्याययति॥३४॥

परिवापात्प्रजां मयि दुहते चतुर्दश च॥10॥ [१०]

अग्निना रयिमश्रवत्पोषमेव दिवेदिवे। यशसं वीरवन्तमम्॥ गोमा५ अग्नेऽविमा५ अश्वी
यज्ञो नृवत्सखा सदमिदंप्रमृष्यः। इडावा५ एषो असुर प्रजावन्दीर्घो रयिः पृथुबुधः
सभावान्॥ आ प्यायस्व सं तै॥ इह त्वष्टारमग्रियं विश्वरूपमुप ह्वये। अस्माकमस्तु
केवलः। तन्नस्तुरीपमधं पोषयितु देवं त्वष्टर्वि रराणः स्यस्व। यतो वीरः॥३५॥

कर्मण्यः सुदक्षो युक्तग्रावा जायते देवकामः। शिवस्त्वष्टरिहा गंहि विभुः पोष उत
त्मना। यज्ञेयं न उदेव। पिशंगरूपः सुभरो वयोधाः श्रुष्टी वीरो जायते देवकामः।
प्रजां त्वष्टा वि ष्यतु नाभिर्मस्मे अथा देवानामप्येतु पार्थः। प्र णो देव्या नो दिवः।
पोषिवा५स५ सरस्वतः स्तनं यो विश्वदर्शतः। धुक्षीमहि प्रजामिषम्॥३६॥

ये तै सरस्व ऊर्मयो मधुमन्तो घृतश्चुतः। तेषां ते सुग्रीममहे। यस्य व्रतम्पशवो यन्ति
सर्वे यस्य व्रतमुपतिष्ठन्त आपः। यस्य व्रते पुष्टिपतिर्निविष्टस्त५ सरस्वन्तमवंसे हुवेम।
दिव्य५ सुपूर्ण वयसम्बृहन्तम्पां गर्भं वृषभमोषधीनाम्। अभीपतो वृष्ट्या तर्पयन्तं त५
सरस्वन्तमवंसे हुवेम। सिनीवालि पृथुष्टुके या देवानामसि स्वसा। जुषस्व हव्यम्॥३७॥

आहुतं प्रजां दैवि दिदिद्धि नः। या सुपाणिः स्वङ्गुरिः सुषूमा बहुसूवरी। तस्यै
विश्वत्रियै हविः सिनीवाल्म्यै जुहोतन। इन्द्रं वो विश्वतस्परीन्द्रं नरः। असितवर्णा हरयः

सुपर्णा मिहो वसाना दिवमुत्पतन्ति। त आऽवंवृत्रन्धस्दनानि कृत्वादितृपृथिवी घृतैर्व्युद्यते।
हिरण्यकेशो रजसो विसारेऽहिर्धुनिर्वात इव धर्जीमान्। शुचिभ्राजा उषसः॥३८॥

नवेदा यशस्वतीरपस्युवो न सत्याः। आ ते सुपर्णा अमिनन्त एवैः कृष्णो
नौनाव वृषभो यदीदम्। शिवाभिर्न स्मयमानाभिरागात्पतन्ति मिहः स्तनयन्त्यभ्रा। वाश्रेवं
विद्युन्मिमाति वृथ्सं न माता सिंपक्ति। यदैषां वृष्टिरसर्जि। पर्वतश्चिन्महि वृद्धो बिभाय
दिवश्चिन्सानु रेजत स्वने वः। यत्क्रीडथ मरुतः॥३९॥

ऋष्टिमन्त आपं इव सप्रियंश्चो धवध्वे। अभि क्रन्द स्तनय गर्भमा धा उदन्वता
परि दीया रथेन। दृतिः सु कर्ष विषितं न्यश्च समा भवन्तूद्वता निपादाः। त्वं त्या
चिदच्युताग्ने पशुर्न यवसे। धामा ह यत्तं अजर वना वृश्चन्ति शिक्कसः। अग्ने भूरीणि
तवं जातवेदो देवं स्वधावोऽमृतस्य धामा याश्च॥४०॥

माया मायिना विश्वमिन्व त्वे पूर्वीः सद्धुः पृष्ठबन्धो। दिवो नो वृष्टिम्मरुतो
ररीध्वम्प पिन्वत वृष्णो अश्वस्य धाराः। अवडितेन स्तनयिबुतेह्यपो निपिश्चन्नसुरः पिता
नः। पिन्वन्त्यपो मरुतः सुदानवः पयो घृतवद्विदथैष्वाभुवः। अत्यं न मिहे वि नयन्ति
वाजिनमुथ्सं दुहन्ति स्तनयन्तमक्षितम्। उदप्रुतो मरुतस्ता इयर्त वृष्टिम्॥४१॥

ये विश्वे मरुतो जुनन्ति। क्रोशाति गर्दा कन्येव तुन्ना पेरु तुञ्जाना पत्येव जाया।
घृतेन द्यावापृथिवी मधुना समुक्षत पयस्वतीः कृणुताप ओषधीः। ऊर्जं च तत्रं सुमतिं
च पिन्वथ यत्रा नरो मरुतः सिञ्चथा मधु। उदु त्यश्चित्रम्। और्वभृगुवच्छुचिंमप्रवानवदा
हुवे। अग्निः समुद्रवाससम्। आ सवः संवितुर्यथा भगस्येव भुजिः हुवे। अग्निः
समुद्रवाससम्। हुवे वातस्वनं कविम्पर्जन्यं क्रन्धः सहः। अग्निः समुद्रवाससम्॥४२॥

वीर इषः हव्यमुषसो मरुतश्च वृष्टिं भगस्य द्वादश च॥११॥

यो वै पर्वमानानाञ्जीणि परिभूः स्फ्यः स्वस्तिर्भक्षेहि महीनां पयोऽसि देवं सवितरेततै
श्येनाय यद्वे होतोपयामर्गहीतोऽसि वाक्षसत्र सो अग्न एकादश॥११॥ यो वै स्फ्यः स्वस्तिः
स्वधायै नमः प्र मुञ्च तिष्ठतीव षट्त्वारिंशत्॥४६॥ यो वै पर्वमानानां वि क्रमस्व॥१२॥

॥द्वितीयः प्रश्नः॥

॥तैत्तिरीयसंहितायां तृतीयकाण्डे द्वितीयः प्रश्नः॥

यो वै पर्वमानानामन्वारोहान् विद्वान् यजतेऽनु पर्वमानाना रोहति न पर्वमानेभ्यो-
ऽवच्छिद्यते श्येनोऽसि गायत्रच्छन्दा अनु त्वा रंभे स्वस्ति मा सम्पारय सुपर्णोऽसि
त्रिष्टुप्छन्दा अनु त्वा रंभे स्वस्ति मा सम्पारय सघांसि जगतीछन्दा अनु त्वा रंभे
स्वस्ति मा सम्पारयेत्याहेते॥१॥

वै पर्वमानानामन्वारोहास्तान् य एवं विद्वान् यजतेऽनु पर्वमानाना रोहति न
पर्वमानेभ्योऽवच्छिद्यते यो वै पर्वमानस्य संततिं वेद् सर्वमायुरेति न पुरायुषः प्र मीयते
पशुमान्भवति विन्दते प्रजाम्पर्वमानस्य ग्रहा गृह्यन्तेऽथ वा अस्यैतेऽगृहीता द्रोणकलश
आधवनीयः पूतभृत्तान् यदगृहीत्वोपाकुर्यात्पर्वमानं वि॥२॥

छिन्द्यात्तं विच्छिद्यमानमध्वर्योः प्राणोऽनु विच्छिद्येतोपयामगृहीतोऽसि प्रजापतये त्वेति
द्रोणकलशमभि मृशेदिन्द्राय त्वेत्याधवनीयं विश्वेभ्यस्त्वा देवेभ्य इति पूतभृतम्पर्वमानमेव
तत्सं तनोति सर्वमायुरेति न पुरायुषः प्र मीयते पशुमान्भवति विन्दते प्रजाम्॥३॥

पुते वि द्विचत्वारिंशच्च॥१॥ [१]

त्रीणि वाव सर्वनान्यथ तृतीयं सवनमव लुम्पन्त्यनं शु कुर्वन्त उपां शु
हुत्वोपां शुपात्रेऽं शुमवास्य तं तृतीयसवनैऽपि सृज्याभि पुणुयाद्यदाप्याययति
तेनां शुमद्यदभिषुणोति तेनर्जीपि सर्वाण्येव तत्सर्वनान्यं शुमन्ति शुक्रवन्ति समावद्वीर्याणि
करोति द्वौ संमुद्रौ विततावजूर्यौ पर्यावर्तते जठरेव पादाः। तयोः पश्यन्तो अतिं
यन्त्यन्यमपश्यन्तः॥४॥

सेतुनातिं यन्त्यन्यम्। द्वे द्रधंसी सतती वस्त एकः केशी विश्वा भुवनानि विद्वान्।
तिरोधायैत्यसितं वसानः शुक्रमा दन्ते अनुहायं जायै। देवा वै यद्यज्ञेऽकुर्वन्त तदसुरा अकुर्वन्
ते देवा एतम्महायज्ञमपश्यन्तमन्वताऽग्निहोत्रं व्रतमकुर्वन्त तस्माद्विव्रतः स्याद्विहोत्रं
जुह्वति पौर्णमासं यज्ञमग्नीषोमीयम्॥५॥

पशुमकुर्वन्त दाश्यं यज्ञमाग्नेयम्पशुमकुर्वन्त वैश्वदेवम्प्रातःसवनमकुर्वन्त

वरुणप्रघासान्माध्यंदिनः सवनं साकमेधान्पितृयज्ञं त्र्यम्बकास्तृतीयसवनमकुर्वत्
तमेषामसुरा यज्ञमन्ववाजिगांसन्तं नान्ववायन्तंऽब्रुवन्नध्वर्तव्या वा इमे देवा अभूवन्निति
तदध्वरस्याध्वरत्वन्ततो देवा अभवन्परासुरा य एवं विद्वान्सोमेन यजते भवत्यात्मना
परास्य भ्रातृव्यो भवति॥६॥

अपश्यन्तोऽग्नीषोमीयमात्मना परा त्रीणि च॥२॥ [२]

परिभूरग्निम्परिभूरिन्द्रम्परिभूर्विश्वं देवान्परिभूर्मा सह ब्रह्मवर्चसेन स नः पवस्व शं
गवे शं जनाय शमवते श राज्ञोपधीभ्योऽच्छिन्नस्य ते रयिपते सुवीर्यस्य रायस्पोषस्य
ददितारः स्याम। तस्य मे रास्व तस्य ते भक्षीय तस्य त इदमुन्मृजे। प्राणाय मे
वर्चोदा वर्चसे पवस्वापानाय व्यानाय वाचे॥७॥

दक्षक्रतुभ्यां चक्षुर्भ्यां मे वर्चोदौ वर्चसे पवेथाः श्रोत्रायात्मनेऽङ्गैभ्य आयुषे वीर्याय
विष्णोरिन्द्रस्य विश्वेषां देवानां जठरमसि वर्चोदा मे वर्चसे पवस्व कौंसि को नाम
कस्मै त्वा कायं त्वा यं त्वा सोमेनार्तौतृपं यं त्वा सोमेनामीमदः सुप्रजाः प्रजया
भूयासः सुवीरो वीरैः सुवर्चा वर्चसा सुपोषः पोषैर्विश्वेभ्यो मे रूपेभ्यो वर्चोदाः॥८॥

वर्चसे पवस्व तस्य मे रास्व तस्य ते भक्षीय तस्य त इदमुन्मृजे। बुभूषन्नवैक्षेतैष
वै पात्रियः प्रजापतिर्यज्ञः प्रजापतिस्तमेव तर्पयति स एनं तृप्तो भूत्याऽभि पवते
ब्रह्मवर्चसकामोऽवैक्षेतैष वै पात्रियः प्रजापतिर्यज्ञः प्रजापतिस्तमेव तर्पयति स एनं तृप्तो
ब्रह्मवर्चसेनाभि पवत आमयावी॥९॥

अवैक्षेतैष वै पात्रियः प्रजापतिर्यज्ञः प्रजापतिस्तमेव तर्पयति स एनं तृप्त आयुषाभि
पवतेऽभिचरन्नवैक्षेतैष वै पात्रियः प्रजापतिर्यज्ञः प्रजापतिस्तमेव तर्पयति स एनं तृप्तः
प्राणापानाभ्यां वाचो दक्षक्रतुभ्यां चक्षुर्भ्यां श्रोत्राभ्यामात्मनोऽङ्गैभ्य आयुषोऽन्तरेति ताजकप्र
धन्वति॥१०॥

वाचे रूपेभ्यो वर्चोदा आमयावी पञ्चचत्वारिंशच्च॥३॥ [३]

स्फ्यः स्वस्तिर्विघ्नः स्वस्तिः परशुर्वेदिः परशुर्नः स्वस्तिः। यज्ञिया यज्ञकृतः स्थ
ते मास्मिन् यज्ञ उप ह्यध्वमुप मा द्यावापृथिवी ह्येतामुपास्तावः कलशः सोमो
अग्निरुप देवा उप यज्ञ उप मा होत्रा उपहवे ह्यन्तान्नमोऽग्नये मखघ्ने मखस्य मा

यशोऽर्यादित्याहवनीयमुप तिष्ठते यज्ञो वै मुखः॥११॥

युज्ञं वाव स तदहन्तस्मा एव नमस्कृत्य सदः प्र सर्पत्यात्मनोऽनात्त्यै नमो रुद्राय
मखुघ्ने नमस्कृत्या मा पाहीत्याग्नीध्रं तस्मा एव नमडस्कृत्य सदः प्र सर्पत्यात्मनोऽनात्त्यै
नम इन्द्राय मखुघ्न इन्द्रियं मे वीर्यम्मा निर्वधीरिति होत्रीयमाशिषमेवैतामा शास्त
इन्द्रियस्य वीर्यस्यानिर्घाताय या वै॥१२॥

देवताः सदस्यातिमार्पयन्ति यस्ता विद्वान्प्रसर्पति न सदस्यातिमाच्छति नमोऽग्नये मखुघ्न
इत्याहेता वै देवताः सदस्यातिमार्पयन्ति ता य एवं विद्वान्प्रसर्पति न सदस्यातिमाच्छति दृढे
स्थः शिथिरे समीची मा हंसस्पातु सूर्यो मा देवो दिव्याद हंसस्पातु वायुरन्तरिक्षात्॥१३॥

अग्निः पृथिव्या यमः पितृभ्यः सरस्वती मनुष्येभ्यो देवी द्वारौ मा मा सं तासुम्
नमः सदसे नमः सदसस्पतये नमः सखीनां पुरोगाणां चक्षुषे नमो दिवे नमः पृथिव्या
अहे दधिष्व्योदतस्तिष्ठान्यस्य सदने सीद योऽस्मत्पाकं तर् उन्निवत् उदुद्वतश्च गेषम्पातम्मा
द्यावापृथिवी अद्याहुः सदो वै प्रसर्पन्तम्॥१४॥

पितरोऽनु प्र सर्पन्ति त एनमीश्वरा हिंसितोः सदः प्रसृप्य दक्षिणार्धम्परैक्षेतागन्त
पितरः पितृमानहं युष्माभिर्भूयास सुप्रजसो मया यूयम्भूयास्तेति तेभ्य एव नमस्कृत्य
सदः प्र सर्पत्यात्मनोऽनात्त्यै॥१५॥

मुखो वा अन्तरिक्षात्प्रसर्पन्तत्रयस्त्रिंशच्च॥४॥ [४]

भक्षेहि मा विंश दीर्घायुत्वाय शतनुत्वाय रायस्पोषाय वर्चसे सुप्रजास्त्वायेहि वसो
पुरोवसो प्रियो मे हृदोऽस्यश्चिनोस्त्वा बाहुभ्यां सघ्यासम् नृचक्षंसं त्वा देव सोम
सुचक्षा अव ख्येषम् मन्द्राभिभूतिः केतुर्यज्ञानां वाग्जुषाणा सोमस्य तृप्यतु मन्द्रा
स्वर्वाच्यदितिरनाहतशीर्ष्णी वाग्जुषाणा सोमस्य तृप्यत्वेहि विश्वचर्षणे॥१६॥

शम्भूमयोभूः स्वस्ति मा हरिवर्ण प्र चर क्रत्वे दक्षाय रायस्पोषाय सुवीरताये मा मा
राजन्वि बीभिषो मा मे हार्दि त्विषा वधीः। वृषणे शुष्मायायुषे वर्चसे। वसुमद्गणस्य सोम
देव ते मतिविदः प्रातःसवनस्य गायत्रछन्दस इन्द्रपीतस्य नराशंसपीतस्य पितृपीतस्य
मधुमत् उपहूतस्योपहूतो भक्षयामि रुद्रवद्गणस्य सोम देव ते मतिविदो माध्यादिनस्य

सर्वनस्य त्रिष्टुप्छन्दस इन्द्रपीतस्य नराशंसपीतस्य॥१७॥

पितृपीतस्य मधुमत उपहूतस्योपहूतो भक्षयाम्यादित्यवद्वणस्य सोम देव ते मतिविदस्तृतीयस्य सर्वनस्य जगतीछन्दस इन्द्रपीतस्य नराशंसपीतस्य पितृपीतस्य मधुमत उपहूतस्योपहूतो भक्षयामि। आ प्यायस्व समेतु ते विश्वतः सोम वृष्णियम्। भवा वाजस्य संगृथे। हिन्वं मे गात्रा हरिवो गुणान्मे मा वि तीतृषः। शिवो मे सप्तर्षीनुप तिष्ठस्व मा मेऽवाङ्गाभिर्मति॥१८॥

गाः। अपांम सोमममृता अभूमादर्शम् ज्योतिरविदाम देवान्। किमस्मान्कृणवदरातिः किमु धूर्तिरमृत मर्त्यस्य। यन्म आत्मनो मिन्दाभूदग्निस्तत्पुनराहर्जातवैदा विचरषणिः। पुनरग्निश्चक्षुरदात्पुनरिन्द्रो बृहस्पतिः। पुनर्मे अश्विना युवं चक्षुरा धत्तमक्ष्योः। इष्टयंजुषस्ते देव सोम स्तुतस्तोमस्य॥१९॥

शस्तोक्थस्य हरिवत् इन्द्रपीतस्य मधुमत उपहूतस्योपहूतो भक्षयामि। आपूर्याः स्था मा पूरयत प्रजया च धनेन च। एतत्ते तत् ये च त्वामन्वेतत्ते पितामह प्रपितामह ये च त्वामन्वत्रं पितरो यथाभागम्मन्दध्वम् नमो वः पितरो रसाय नमो वः पितरः शुष्माय नमो वः पितरो जीवाय नमो वः पितरः॥२०॥

स्वधायै नमो वः पितरो मन्यवे नमो वः पितरो घोराय पितरो नमो वो य एतस्मिँल्लोके स्थ युष्मास्तेऽनु यैऽस्मिँल्लोके मां तेऽनु य एतस्मिँल्लोके स्थ यूयं तेषां वसिष्ठो भूयास्त यैऽस्मिँल्लोकेऽहं तेषां वसिष्ठो भूयासम् प्रजापते न त्वदेतान्यन्यो विश्वा जातानि परि ता बभूव॥२१॥

यत्कांमास्ते जुहुमस्तत्रो अस्तु वयं स्याम पतयो रयीणाम्। देवकृतस्यैनसोऽवयजंनमसि मनुष्यकृतस्यैनसोऽवयजंनमसि पितृकृतस्यैनसोऽवयजंनमस्यप्सु धौतस्य सोम देव ते नृभिः सुतस्येष्टयंजुषः स्तुतस्तोमस्य शस्तोक्थस्य यो भक्षो अश्वसिनिर्यो गोसनिस्तस्य ते पितृभिर्भक्षकृतस्योपहूतस्योपहूतो भक्षयामि॥२२॥

विश्वचरणे त्रिष्टुप्छन्दस इन्द्रपीतस्य नराशंसपीतस्याति स्तुतस्तोमस्य जीवाय नमो वः पितरो बभूव चतुश्चत्वारिंशच्च॥५॥

[५]

महीनाम्पयोऽसि विश्वेषां देवानां तनूरृद्ध्यासमद्य पृषतीनां ग्रहम्पृषतीनां ग्रहोऽसि विष्णोरहृदयमस्येकमिष विष्णुस्त्वानु वि चक्रमे भूतिर्दध्ना घृतेन वर्धतां तस्य मेष्टस्य

वीतस्य द्रविणमा गम्याज्योतिरसि वैश्वानरम्पृश्नैव दुग्धम् यावती द्यावापृथिवी मंहित्वा यावच्च सप्त सिन्धवो वितस्थुः। तावन्तमिन्द्र ते॥२३॥

ग्रहः सहोर्जा गृह्णाम्यस्तृतम्। यत्कृष्णशकुनः पृषदाज्यमवमृशेच्छूद्रा अस्य प्रमायुकाः स्युर्यच्छ्वाऽवमृशेचतुष्पादोऽस्य पशवः प्रमायुकाः स्युर्यथस्कन्देद्यजमानः प्रमायुकः स्यात्पशवो वै पृषदाज्यम्पशवो वा एतस्य स्कन्दन्ति यस्य पृषदाज्यः स्कन्दति यत्पृषदाज्यम्पुनर्गृह्णाति पशून्नेवास्यै पुनर्गृह्णाति प्राणो वै पृषदाज्यं प्राणो वै॥२४॥

एतस्य स्कन्दति यस्य पृषदाज्यः स्कन्दति यत्पृषदाज्यम्पुनर्गृह्णाति प्राणमेवास्यै पुनर्गृह्णाति हिरण्यमवधाय गृह्णात्यमृतं वै हिरण्यं प्राणः पृषदाज्यममृतमेवास्य प्राणे दधाति शतमानम्भवति शतायुः पुरुषः शतेन्द्रिय आयुष्येवेन्द्रिये प्रति तिष्ठत्यश्वमव घ्रापयति प्राजापत्यो वा अश्वः प्राजापत्यः प्राणः स्वादेवास्यै योनैः प्राणं निर्मिमीते वि वा एतस्य यज्ञश्छिद्यते यस्य पृषदाज्यः स्कन्दति वैष्णव्यर्चा पुनर्गृह्णाति यज्ञो वै विष्णुर्यज्ञेनैव यज्ञः सं तनोति॥२५॥

ते पृषदाज्यं प्राणो वै योनैः प्राणन्द्वाविंशतिश्च॥६॥ [६]

देवं सवितरेतत्ते प्राहु तत्प्र च सुव प्र च यज्ञ बृहस्पतिर्ब्रह्मायुष्मत्या ऋचो मा गात तनूपाथ्साम्नः सत्या व आशिषः सन्तु सत्या आकूतय ऋतं च सत्यं च वदत स्तुत देवस्य सवितुः प्रसवे स्तुतस्य स्तुतमस्यूर्जम्मह्यः स्तुतं दुहामा मा स्तुतस्य स्तुतं गम्याच्छस्त्रस्य शस्त्रम्॥२६॥

अस्यूर्जम्मह्यः शस्त्रं दुहामा मा शस्त्रस्य शस्त्रं गम्यादिन्द्रियावन्तो वनामहे धुक्षीमहि प्रजामिषम्। सा मै सत्याशीर्देवेषु भूयात् ब्रह्मवर्चसं मा गम्यात्। यज्ञो बभूव स आ बभूव स प्र जज्ञे स वावृधे। स देवानामधिपतिर्बभूव सो अस्मा अधिपतीन्करोतु वयः स्याम पतयो रयीणाम्। यज्ञो वा वै॥२७॥

यज्ञपतिं दुहे यज्ञपतिर्वा यज्ञं दुहे स यः स्तुतशस्त्रयोर्दोहमविद्वान् यजते तं यज्ञो दुहे स इष्ट्वा पापीयान्भवति य एनयोर्दोहं विद्वान् यजते स यज्ञं दुहे स इष्ट्वा वसीयान्भवति स्तुतस्य स्तुतमस्यूर्जम्मह्यः स्तुतं दुहामा मा स्तुतस्य स्तुतं गम्याच्छस्त्रस्य शस्त्रमस्यूर्जम्मह्यः शस्त्रं दुहामा मा शस्त्रस्य शस्त्रं गम्यादित्याहेष वै स्तुतशस्त्रयोर्दोहस्तं य एवं विद्वान् यजते दुह एव यज्ञमिष्ट्वा वसीयान्भवति॥२८॥

शस्त्रं वै शस्त्रन्दुहान्द्वाविंशतिश्च॥७॥ [७]

श्वेनाय पत्वेने स्वाहा वदथ्स्वयमभिगूर्ताय नमो विष्टम्भाय धर्मणे स्वाहा
वदथ्स्वयमभिगूर्ताय नमः परिधये जनप्रथनाय स्वाहा वदथ्स्वयमभिगूर्ताय नम ऊर्जे
होत्राणां५ स्वाहा वदथ्स्वयमभिगूर्ताय नमः पर्यसे होत्राणां५ स्वाहा वदथ्स्वयमभिगूर्ताय
नमः प्रजापतये मनवे स्वाहा वदथ्स्वयमभिगूर्ताय नम ऋतमृतपाः सुवर्वादथ्स्वाहा
वदथ्स्वयमभिगूर्ताय नमस्तुम्पन्ता५ होत्रा मधोर्धृतस्य यज्ञपतिमृषय एनसा॥२९॥

आहुः। प्रजा निर्भक्ता अनुत्पयमाना मध्व्यौ स्तोकावप तौ रराधा सं नस्ताभ्याः
सृजतु विश्वकर्मा घोरा ऋषयो नमो अस्त्वभ्यः। चक्षुष एषाम्मनसश्च संधौ बृहस्पतये
महि षड्मुमन्नमः। नमो विश्वकर्माणे स उ पात्वस्माननन्यान्सौमपान्मन्यमानः। प्राणस्य
विद्वान्समरे न धीर एनश्चकृवान्महि बद्ध एषाम्। तं विश्वकर्मा॥३०॥

प्र मुञ्चा स्वस्तये ये भक्षयन्तो न वसून्यानूहः। यानुग्रयोऽन्वतप्यन्त धिष्ण्या इयं
तेषामवया दुरिष्ठे स्विष्टिं नस्तां कृणोतु विश्वकर्मा। नमः पितृभ्यो अभि ये नो अख्यन्
यज्ञकृतो यज्ञकामाः सुदेवा अकामा वो दक्षिणां न नीनिम् मा नस्तस्मादेनसः पापयिष्ट।
यावन्तो वै सदस्यास्ते सर्वे दक्षिण्यास्तेभ्यो यो दक्षिणां न॥३१॥

न्येदैभ्यो वृश्चेत यद्वैश्वकर्मणानि जुहोति सदस्यानेव तत्प्रीणात्यस्मे देवासो वपुषे
चिकिथ्सत यमाशिरा दम्पती वाममंश्रुतः। पुमान्पुत्रो जायते विन्दते वस्वथ विश्वे
अरुपा एधते गृहः। आशीर्दाया दम्पती वाममंश्रुतामरिष्टो रायः सचता५ समौकसा। य
आसिचथ्संदुग्धं कुम्भ्या सहष्टेन यामुन्नमति जहातु सः। सर्पिर्ग्रीवी॥३२॥

पीवर्यस्य जाया पीवानः पुत्रा अकृशासो अस्य। सहजानिर्यः सुमखस्यमान
इन्द्रायाशिरः सह कुम्भ्यादात्। आशीर्म ऊर्जमुत सुप्रजास्त्वमिषं दधातु द्रविणं५
सर्वर्चसम्। संजयन्क्षेत्राणि सहसाहमिन्द्र कृण्वानो अन्या५ अधरान्सपत्नान्। भूतमसि
भूते मां धा मुखमसि मुखम्भूयासम् द्यावापृथिवीभ्यां त्वा परिं गृह्णामि विश्वे त्वा देवा
वैश्वानराः॥३३॥

प्र च्यावयन्तु दिवि देवां दृहान्तरिक्षे वयांसि पृथिव्याम्पार्थिवान्ध्रुवं ध्रुवेण हविषाव
सोमं नयामसि। यथा नः सर्वमिज्जगदयक्ष्म५ सुमना असंत। यथा न इन्द्र इद्विशः

केवलीः सर्वाः समनसः करतु। यथा नः सर्वा इद्दिशोऽस्माकं केवलीरसन्न॥३४॥

एनसा विश्वकर्मन् यो दक्षिणां न सर्पिर्ग्रीवी वैश्वानराश्चत्वारिंशच्च॥८॥ [८]

यद्वै होताध्वर्युर्मभ्याह्वयते वज्रमेनमभि प्र वर्तयत्युक्थंशा इत्याह प्रातःसवनम्प्रतिगीर्य त्रीण्येतान्यक्षराणि त्रिपदा गायत्री गायत्रम्प्रातःसवनं गायत्रियैव प्रातःसवने वज्रमन्तर्धत्त उक्थं वाचीत्याह माध्यंदिनं सवनं प्रतिगीर्य चत्वार्येतान्यक्षराणि चतुष्पदा त्रिष्टुत्रैष्टुभम्माध्यंदिनं सवनं त्रिष्टुभैव माध्यंदिने सवने वज्रमन्तर्धत्ते॥३५॥

उक्थं वाचीन्द्रायेत्याह तृतीयसवनम्प्रतिगीर्य सप्तैतान्यक्षराणि सप्तपदा शक्करी शाक्करो वज्रो वज्रैणैव तृतीयसवने वज्रमन्तर्धत्ते ब्रह्मवादिनो वदन्ति स त्वा अध्वर्युः स्याद्यो यथासवनम्प्रतिगरे छन्दांसि सम्पादयेत्तेजः प्रातःसवन आत्मन्धत्तेन्द्रियम्माध्यंदिने सवने पशूस्तृतीयसवन इत्युक्थंशा इत्याह प्रातःसवनम्प्रतिगीर्य त्रीण्येतान्यक्षराणि॥३६॥

त्रिपदा गायत्री गायत्रम्प्रातःसवनम्प्रातःसवन एव प्रतिगरे छन्दांसि सम्पादयत्यथो तेजो वै गायत्री तेजः प्रातःसवनं तेज एव प्रातःसवन आत्मन्धत्त उक्थं वाचीत्याह माध्यंदिनं सवनं प्रतिगीर्य चत्वार्येतान्यक्षराणि चतुष्पदा त्रिष्टुत्रैष्टुभम्माध्यंदिनं सवनम्माध्यंदिन एव सवने प्रतिगरे छन्दांसि सम्पादयत्यथो इन्द्रियं वै त्रिष्टुगिन्द्रियम्माध्यंदिनं सवनम्॥३७॥

इन्द्रियमेव माध्यंदिने सवन आत्मन्धत्त उक्थं वाचीन्द्रायेत्याह तृतीयसवनम्प्रतिगीर्य सप्तैतान्यक्षराणि सप्तपदा शक्करी शाक्कराः पशवो जागतां तृतीयसवनं तृतीयसवन एव प्रतिगरे छन्दांसि सम्पादयत्यथो पशवो वै जगती पशवंस्तृतीयसवनं पशूनेव तृतीयसवन आत्मन्धत्ते यद्वै होताध्वर्युर्मभ्याह्वयत आव्यमस्मिन्दधाति तद्यन्न॥३८॥

अपहनीत पुरास्यं संवत्सराद्गृह आ वैवीरञ्छोसा मोद इवेति प्रत्याह्वयते तेनैव तदप हते यथा वा आयताम्प्रतीक्षत एवमध्वर्युः प्रतिगुरम्प्रतीक्षते यदभिप्रतिगृणीयाद्यथायतया समृच्छते तादृगेव तद्यदर्धर्चांलुप्येत यथा धावञ्छो हीयते तादृगेव तत्प्रबाहुग्वा ऋत्विजामुद्गीथा उद्गीथ एवोद्गातृणाम्॥३९॥

ऋचः प्रणव उक्थश्चसिनां प्रतिगुरोऽध्वर्यूणाम् य एवं विद्वान्प्रतिगृणात्यन्नाद एव

भंवत्यास्यं प्रजायां वाजी जायत इयम्वे होतासावध्वर्युयदासीनः शंसत्यस्या एव तद्धोता नैत्यास्त इव हीयमथो इमामेव तेन यजमानो दुहे यत्तिष्ठन्प्रतिगृणात्यमुष्या एव तदध्वर्युर्नैति॥४०॥

तिष्ठतीव ह्यसावथो अमूमेव तेन यजमानो दुहे यदासीनः शंसति तस्मादितःप्रदानं देवा उप जीवन्ति यत्तिष्ठन्प्रतिगृणाति तस्मादमुतःप्रदानम्ननुष्या उप जीवन्ति यत्प्राडासीनः शंसति प्रत्यङ्गिष्ठन्प्रतिगृणाति तस्मात्प्राचीनः रेतो धीयते प्रतीचीः प्रजा जायन्ते यद्वे होताध्वर्युमभ्याह्वयते वज्रमेनमभि प्र वर्तयति पराडा वर्तते वज्रमेव तन्नि करोति॥४१॥

सर्वे वज्रमन्तर्धत्ते त्रीण्येतान्यक्षराणीन्द्रियम्माध्यन्दिनः सर्वन्त्रोद्गातृणामध्वर्युर्नैति वर्तयत्यष्टौ च॥९॥

उपयामगृहीतोऽसि वाक्षसदसि वाक्पाभ्यां त्वा क्रतुपाभ्यामस्य यज्ञस्य ध्रुवस्याध्यक्षाभ्यां गृह्णाम्युपयामगृहीतोऽस्यृतसदसि चक्षुष्पाभ्यां त्वा क्रतुपाभ्यामस्य यज्ञस्य ध्रुवस्याध्यक्षाभ्यां गृह्णाम्युपयामगृहीतोऽसि श्रुतसदसि श्रोत्रपाभ्यां त्वा क्रतुपाभ्यामस्य यज्ञस्य ध्रुवस्याध्यक्षाभ्यां गृह्णामि देवेभ्यस्त्वा विश्वदेवेभ्यस्त्वा विश्वेभ्यस्त्वा देवेभ्यो विष्णवुरुक्रमेण ते सोमस्तः रक्षस्व॥४२॥

तं ते दुश्शक्षा मावं ख्यत् मयि वसुः पुरोवसुर्वाक्पा वाचं मे पाहि मयि वसुर्विदद्वसुश्चक्षुष्पाश्चक्षुर्मे पाहि मयि वसुः संयद्वसुः श्रोत्रपाः श्रोत्रं मे पाहि भूरसि श्रेष्ठो रश्मीनाम्प्राणपाः प्राणं मे पाहि धूरसि श्रेष्ठो रश्मीनामपानपा अपानं मे पाहि यो न इन्द्रवायू मित्रावरुणावश्विनावभिदासति भ्रातृव्य उत्पिपीते शुभस्पती इदमहं तमधरम्पादयामि यथेन्द्राहमुत्तमश्चेतयानि॥४३॥

रक्षस्व भ्रातृव्यस्त्रयोदश च॥१०॥

प्र सो अग्ने तवोतिभिः सुवीराभिस्तरति वाजकर्मभिः। यस्य त्वः सुख्यमाविथ। प्र होत्रे पूर्वं वचोऽग्नये भरता बृहत्। विपां ज्योतींषि बिभ्रते न वेधसे। अग्ने त्री ते वाजिना त्री पृथस्था तिस्रस्तै जिह्वा ऋतजात पूर्वीः। तिस्र उ ते तनुवो देववातास्ताभिर्नः पाहि गिरो अप्रयुच्छन्। सं वां कर्मणा समिषा॥४४॥

हिनोमीन्द्राविष्णू अपंसस्पारे अस्या जुषेथां यज्ञं द्रविणं च धत्तमरिष्टैर्नः पृथिभिः

पारयन्ता। उभा जिग्यथुर्न परां जयेथे न परां जिग्ये कतरश्चनेनोः। इन्द्रश्च विष्णो यदपस्पृधेथां त्रेधा सहस्रं वि तदैरयेथाम्। त्रीण्यायूँषि तवं जातवेदस्तिस्त्र आजानीरुषसंस्ते अग्रे। तामिर्देवानामवौ यक्षि विद्वानथ॥४५॥

भुव यजमानाय शं योः। अग्निस्त्रीणि त्रिधातून्या क्षेति विदथां कविः। स त्रीँरेकादशाँ इह। यक्षच्च पिप्रयच्च नो विप्रो दूतः परिष्कृतः। नभन्तामन्यके संमे। इन्द्राविष्णू दृँहिताः शम्बरस्य नव पुरो नवतिं च श्रथिष्टम्। शतं वर्चिनः सहस्रं च साकँ हृथो अप्रत्यसुरस्य वीरान्। उत माता महिषमन्ववेनदमी त्वां जहति पुत्र देवाः। अथाब्रवीद्वृत्रमिन्द्रो हनिष्यन्त्सखे विष्णो वितरं वि क्रमस्व॥४६॥

इषाऽथ त्वा त्रयोदश च॥11॥ [११]

अग्रे तेजस्विन्वायुर्वसंवस्त्वैतद्वा अपां वायुरंसि प्राणो नाम देवा वै यद्यज्ञेन न प्रजापतिर्देवासुरानायुर्दा एतं युवानँ सूर्यो देव इदं वामेकादश॥11॥ अग्रे तेजस्विन्वायुरंसि छन्दसां वीर्यं मातरं च षट्त्रिँशत्॥36॥ अग्रे तेजस्विँश्चिकितुषे दधातु॥ [१२]

॥तृतीयः प्रश्नः॥

॥तैत्तिरीयसंहितायां तृतीयकाण्डे तृतीयः प्रश्नः॥

अग्रे तेजस्विन्तेजस्वी त्वं देवेषु भूयास्तेजस्वन्तम्मामायुष्मन्तं वर्चस्वन्तम्मनुष्येषु कुरु दीक्षायै च त्वा तपंसश्च तेजसे जुहोमि तेजोविदंसि तेजो मा मा हांसीन्माऽहं तेजो हासिपं मा मां तेजो हासीदिन्द्रौजस्विन्नोजस्वी त्वं देवेषु भूया ओजस्वन्तम्मामायुष्मन्तं वर्चस्वन्तम्मनुष्येषु कुरु ब्रह्मणश्च त्वा क्षत्रस्य च॥१॥

ओजसे जुहोम्योजोविदस्योजो मा मा हांसीन्माहमोजो हासिपं मा मामोजो हासीँसूर्यं भ्राजस्विन्भ्राजस्वी त्वं देवेषु भूया भ्राजस्वन्तम्मामायुष्मन्तं वर्चस्वन्तम्मनुष्येषु कुरु वायोश्च त्वाऽपां च भ्राजसे जुहोमि सुवर्विदंसि सुवर्मा मा हांसीन्माहँ सुवर्हासिपं मा माँ सुवर्हासीन्मयि मेधाम्मयि प्रजाम्मयि अग्निस्तेजो दधातु मयि मेधाम्मयि प्रजाम्मयिन्द्रं इन्द्रियं दधातु मयि मेधाम्मयि प्रजाम्मयि सूर्यो भ्राजो दधातु॥२॥

क्षत्रस्य च मयि त्रयोविंशतिश्च॥१॥ [१]

वायुर्हिकर्ताऽग्निः प्रस्तोता प्रजापतिः साम बृहस्पतिरुद्राता विश्वे देवा
उपगातारो मरुतः प्रतिहर्तार इन्द्रो निधनं ते देवाः प्राणभृतः प्राणम्मयि दधत्वितद्वै
सर्वमध्वर्युरुपाकुर्वन्नुद्रातृभ्य उपाकरोति ते देवाः प्राणभृतः प्राणम्मयि दधत्वित्याहेतदेव
सर्वमात्मन्धत्त इडा देवहर्मनुर्यज्ञनीर्बृहस्पतिरुक्थामदानि शंसिषद्विष्वे देवाः॥३॥

सूक्तवाचः पृथिवि मातर्मा मां हिंसीमधुं मनिष्ये मधुं जनिष्ये मधुं वक्ष्यामि
मधुं वदिष्यामि मधुमतीं देवेभ्यो वाचमुद्यासं शुश्रूषेण्याम्ननुष्येभ्यस्तम्मा देवा अवन्तु
शोभायै पितरोऽनु मदन्तु॥४॥

शंसिषद्विष्वे देवा अष्टाविंशतिश्च॥२॥ [२]

वसंवस्त्वा प्र वृहन्तु गायत्रेण छन्दसाऽग्नेः प्रियम्पाथ उपैहि रुद्रास्त्वा प्र वृहन्तु
त्रैष्टुभेन छन्दसेन्द्रस्य प्रियम्पाथ उपैह्यादित्यास्त्वा प्र वृहन्तु जागतेन छन्दसा विश्वेषां
देवानां प्रियम्पाथ उपैहि मान्दांसु ते शुक्र शुक्रमा धूनोमि भुन्दनांसु कोतनांसु नूतनांसु
रेशीषु मेषीषु वाशीषु विश्वभृथ्सु मार्ध्वीषु ककुहासु शक्करीषु॥५॥

शुक्रांसु ते शुक्र शुक्रमा धूनोमि शुक्रं ते शुक्लेण गृह्णाम्यहो रूपेण सूर्यस्य रश्मिभिः।
आऽस्मिन्नुग्रा अचुच्यवुर्दिवो धारा असञ्चता ककुहं रूपं वृषभस्य रोचते बृहत्सोमः
सोमस्य पुरोगाः शुक्रः शुक्रस्य पुरोगाः। यत्ते सोमादाभ्यं नाम जागृवि तस्मै ते सोम
सोमाय स्वाहोशिक्षं देव सोम गायत्रेण छन्दसाऽग्नेः॥६॥

प्रियम्पाथो अपीहि वशी त्वं देव सोम त्रैष्टुभेन छन्दसेन्द्रस्य प्रियम्पाथो अपीह्यस्मत्संखा
त्वं देव सोम जागतेन छन्दसा विश्वेषां देवानां प्रियम्पाथो अपीह्या नः प्राण एतु
परावत् आन्तरिक्षादिवस्परि। आयुः पृथिव्या अध्यमृतमसि प्राणाय त्वा इन्द्राग्नी मे
वचः कृणुतां वचः सोमो बृहस्पतिः। वचो मे विश्वे देवा वचो मे धत्तमश्निना। दधन्वे
वा यदीमनु वोचद्ब्रह्माणि वेरु तत्। परि विश्वानि काव्या नेमिश्चक्रमिवाभवत्॥७॥

शक्करीष्वेर्बृहस्पतिः पञ्चविंशतिश्च॥३॥ [३]

एतद्वा अपां नामधेयं गुह्यं यदाधावा मान्दांसु ते शुक्र शुक्रमा धूनोमीत्याहापामेव

नामधेयेन गुह्येन दिवो वृष्टिमव रुद्धे शुक्रं ते शुक्रेण गृह्णामीत्याहेतद्वा अहो रूपं यद्वात्रिः सूर्यस्य रश्मयो वृष्ट्या ईशतेऽहं एव रूपेण सूर्यस्य रश्मिभिर्दिवो वृष्टिं च्यावयत्याऽस्मिन्नुग्राः॥८॥

अचुच्यवुरित्याह यथायजुरैवैतत्ककुहं रूपं वृषभस्य रोचते बृहदित्याहेतद्वा अस्य ककुहं रूपं यद्वृष्टीं रूपेणैव वृष्टिमव रुद्धे यत्ते सोमादाभ्यं नाम जागृवीत्याहेष ह वै हविषां हविर्यजति योऽदाभ्यं गृहीत्वा सोमाय जुहोति परा वा एतस्यायुः प्राण एति॥९॥

योऽंशुं गृह्णात्या नः प्राण एतु परावत इत्याहायुरेव प्राणमात्मन्यत्तेऽमृतमसि प्राणाय त्वेति हिरण्यमभि व्यनित्यमृतं वै हिरण्यमायुः प्राणोऽमृतैर्नैवायुरात्मन्यत्ते शतमानम्भवति शतायुः पुरुषः शतेन्द्रिय आयुष्येवेन्द्रिये प्रति तिष्ठत्यप उप स्पृशति भेषजं वा आपो भेषजमेव कुरुते॥१०॥

उग्रा एत्यापस्त्रीणि च॥४॥ [४]

वायुरसि प्राणो नाम सवितुराधिपत्येऽपानं मे दाश्चक्षुरसि श्रोत्रं नाम धातुराधिपत्य आयुर्मे दा रूपमसि वर्णो नाम बृहस्पतेराधिपत्ये प्रजां मे दा ऋतमसि सत्यं नामेन्द्रस्याधिपत्ये क्षत्रं मे दा भूतमसि भव्यं नाम पितृणामाधिपत्येऽपामोषधीनां गर्भं धा ऋतस्य त्वा व्योमन ऋतस्य॥११॥

त्वा विभूमन ऋतस्य त्वा विधर्मण ऋतस्य त्वा सत्यायुर्तस्य त्वा ज्योतिषे प्रजापतिर्विराजमपश्यत्तया भूतं च भव्यं चासृजत् तामृषिभ्यस्तिरोऽदधात्तां जमदग्निस्तपसाऽपश्यत्तया वै स पृथ्वीन्कामानसृजत् तत्पृथ्वीनामृषित्रित्वम् यत्पृथ्व्यो गृह्यन्ते पृथ्वीनेव तैः कामान् यजमानोऽव रुद्धे वायुरसि प्राणः॥१२॥

नामेत्याह प्राणापानावेवाव रुद्धे चक्षुरसि श्रोत्रं नामेत्याहायुरेवाव रुद्धे रूपमसि वर्णो नामेत्याह प्रजामेवाव रुद्ध ऋतमसि सत्यं नामेत्याह क्षत्रमेवाव रुद्धे भूतमसि भव्यं नामेत्याह पशवो वा अपामोषधीनां गर्भः पशूनेव॥१३॥

अव रुद्ध एतावद्वै पुरुषम्परितस्तदेवाव रुद्ध ऋतस्य त्वा व्योमन इत्याहेयं वा ऋतस्य व्योमेमामेवाभि जयत्यृतस्य त्वा विभूमन इत्याहान्तरिक्षं वा ऋतस्य

विभूमान्तरिक्षमेवाभि जयत्यृतस्य त्वा विधर्मण इत्याह द्यौर्वा ऋतस्य विधर्म दिवमेवाभि जयत्यृतस्य॥१४॥

त्वा सत्यायेत्याह दिशो वा ऋतस्य सत्यं दिशं एवाभि जयत्यृतस्य त्वा ज्योतिष इत्याह सुवर्गो वै लोक ऋतस्य ज्योतिः सुवर्गमेव लोकमभि जयत्येतावन्तो वै देवलोकास्तानेवाभि जयति दश सम्पद्यन्ते दशाक्षरा विराडन्नं विराड्विराज्येवान्नाद्ये प्रति तिष्ठति॥१५॥

व्योमन ऋतस्य प्राणः पशूनेव विधर्म दिवमेवाभि जयत्यृतस्य पद्वत्वारिंशच्च॥५॥—[५]

देवा वै यद्यज्ञेन नावारुन्धत तत्परैरवारुन्धत तत्पराणाम्परत्वम् यत्परं गृह्यन्ते यदेव यज्ञेन नावरुन्दे तस्यावरुद्धे यम्यथमं गृह्णातीममेव तेन लोकमभि जयति यं द्वितीयमन्तरिक्षं तेन यं तृतीयममुमेव तेन लोकमभि जयति यदेते गृह्यन्त एषां लोकानामभिजित्यै॥१६॥

उत्तरेष्वहःस्वमुतोर्वाञ्चो गृह्यन्तेऽभिजित्येवेमाल्लौकान्युनरिमं लोकम्प्रत्यवरोहन्ति यत्पूर्वेष्वहःस्वितः पराञ्चो गृह्यन्ते तस्मादितः पराञ्च इमे लोका यदुत्तरेष्वहःस्वमुतोर्वाञ्चो गृह्यन्ते तस्मादमुतोर्वाञ्च इमे लोकास्तस्मादयातयान्नो लोकान्मनुष्या उप जीवन्ति ब्रह्मवादिनो वदन्ति कस्मात्सत्यादृश्य ओषधयः सम्भवन्त्योषधयः॥१७॥

मनुष्याणामन्नं प्रजापतिं प्रजा अनु प्र जायन्त इति परानन्विति ब्रूयाद्यद्रूह्यात्यृच्यस्त्वोषधीभ्यो गृह्णामीति तस्मादृच्य ओषधयः सम्भवन्ति यद्रूह्यात्योषधीभ्यस्त्वा प्रजाभ्यो गृह्णामीति तस्मादोषधयो मनुष्याणामन्नम् यद्रूह्यातिं प्रजाभ्यस्त्वा प्रजापतये गृह्णामीति तस्मात्प्रजापतिं प्रजा अनु प्र जायन्ते॥१८॥

अभिजित्या ओषधयोऽष्टाचत्वारिंशच्च॥६॥—[६]

प्रजापतिर्देवासुरानसृजत तदनु यज्ञोऽसृज्यत यज्ञं छन्दांसि ते विष्वञ्चो व्यक्रामन्थो-
ऽसुराननु यज्ञोऽपाक्रामद्यज्ञं छन्दांसि ते देवा अमन्यन्तामी वा इदमभूवन् यद्वयं स्म
इति ते प्रजापतिमुपाधावन्थोऽब्रवीत्प्रजापतिश्छन्दसां वीर्यमादाय तद्वः प्र दास्यामीति
स छन्दसां वीर्यम्॥१९॥

आदाय तदैभ्यः प्रायच्छत्तदनु छन्दांस्यपाक्रामच्छन्दांसि यज्ञस्ततो देवा

अभ॑व॒न्परा॑सुरा॒ य ए॒वं छ॒न्द॑सां वी॒र्यं॑ वेदा श्रा॒वया॑स्तु श्रौ॒षड्य॑ज॒ ये य॒जाम॑हे वष॒ट्कारो॑
भ॒व॒त्यात्म॑ना॒ परा॑ऽस्य॒ भ्रातृ॑व्यो भवति ब्रह्म॒वादि॑नो॒ वद॑न्ति॒ कस्मै॑ क॒मध्व॑र्युरा श्रा॒वय॑तीति॒
छ॒न्द॑सां वी॒र्याये॑ति ब्रूयादे॒तद्वै॥२०॥

छ॒न्द॑सां वी॒र्यमा॑स्तु श्रौ॒षड्य॑ज॒ ये य॒जाम॑हे वष॒ट्कारो॑ य ए॒वं वेद॑ सर्वा॒र्यैरे॒व
छ॒न्दो॑भिरर्चति॒ यत्किं॑ चा॒र्चति॑ यदिन्द्रो॑ वृ॒त्रम॑ह॒न्नमे॒ध्यं तद्य॑द्यती॒नपा॑व॒पदमे॒ध्यं तदथ॑ कस्मा॒दैन्द्रो॑
य॒ज्ञ आ स॑ऽस्था॒तो॒रित्या॑हुरिन्द्र॒स्य वा ए॒षा य॒ज्ञियां॑ त॒नूर्य॑द्य॒ज्ञस्तामे॒व तद्य॑जन्ति॒ य ए॒वं
वेदो॑पैनं॒ य॒ज्ञो न॑मति॥२१॥

स छ॒न्द॑सां वी॒र्यं॑ वा ए॒व तद॑ष्टौ च॥७॥ [७]

आ॒यु॒र्दा अ॒ग्रे ह॒विषो॑ जुषा॒णो घृ॒तप्र॑तीको घृ॒तयो॑निरेधि। घृ॒तम्पी॒त्वा मधु॑ चारु॒
गव्य॑म्पि॒तेव॑ पु॒त्रम॑भि र॒क्षता॑दिमम्। आ वृ॒श्च्यते॑ वा ए॒तद्य॑ज॒मानो॑ऽग्नि॒भ्यां यदे॑नयोः
शृ॒त॒कृ॒त्याथा॒न्यत्रा॑व॒भृथ॑म॒वेत्या॑यु॒र्दा अ॒ग्रे ह॒विषो॑ जुषा॒ण इत्य॑व॒भृथ॑म॒वेप्य॑ञ्जुह्या॒दाहु॑त्यै॒वैनौ॑
शम॑यति॒ नार्ति॑माच्छति॒ यज॑मानो॒ यत्कु॑सी॒दम्॥२२॥

अ॒प्र॒ती॒त॒त्तम्पि॑ येन॒ यम॑स्य॒ बलि॑ना॒ चरा॑मि। इ॒हैव॑ स॒न्नि॒रव॑दये॒ तदे॒तत्तद॑ग्रे अ॒नृ॒णो
भ॒वामि॑। वि॒श्व॒लोप॑ वि॒श्वदा॑वस्य॒ त्वास॑ञ्जु॒होम्य॑ग्धादे॒कोऽहु॑तादे॒कः स॑म॒स॒नादे॒कः। ते नः॑
कृ॒ण्वन्तु॑ भे॒षज॑ः स॒दः स॒हो वरे॑ण्यम्। अ॒यं नो॑ न॒भ॒सा पु॒रः स॑ऽस्फा॒नो अ॒भि र॑क्षतु।
गृ॒हाणा॑म॒सम॑त्यै॒ बह॑वो॒ नो गृ॒हा अ॑सन्न। स त्वं नः॥२३॥

न॒भ॒स॒स्प॒त ऊ॒र्ज नो॑ धेहि॒ भ॒द्रया॑। पु॒नर्नो॑ न॒ष्टमा॑ कृ॒धि पु॒नर्नो॑ र॒यिमा॑ कृ॒धि। दे॒वं
स॑ऽस्फा॒न सह॑स्रपो॒षस्यै॑शिषे॒ स नो॑ रा॒स्वाज्या॑नि॒ रा॒यस्पो॑ष॒ सु॒वीर्यं॑ सं॒वथ॑सरीणा॑ऽ
स्व॒स्तिम्। अ॒ग्नि॒वाव॑ यम॒ इयं॑ य॒मी कु॑सी॒दं वा ए॒तद्य॑मस्य॒ यज॑मान॒ आ द॑त्ते
यदो॒प॒धीभि॑र्वेदि॑ऽस्तृणाति॒ यदनु॑पौष्य॒ प्रया॑या॒र्द्धि॒वब॑द्धमे॒नम्॥२४॥

अ॒मुष्मि॑ल्लो॒के ने॑नीये॒रन् यत्कु॑सी॒दम॑प्र॒ती॒त॒त्तम॑यीत्यु॒पौष॑ती॒हैव॑ सन्॒ यमं॑ कु॒सी॒दं
नि॒रव॑दाया॒नृ॒णः सु॒वर्गं॑ लो॒कमे॑ति॒ यदि॑ मि॒श्रमि॑व॒ चरे॑दञ्जलि॒ना स॑क्तू॒न्मदा॑व्यै॒ जुह्या॑दे॒ष
वा अ॒ग्नि॒वैश्व॑ान॒रो यत्प्र॑दा॒व्यः स ए॒वैन॑ऽस्वद॒यत्य॑ह्ना॒ वि॒धान्या॑मे॒काष्ट॑काया॒मपू॑षं
चतुः॒शरा॑वम्प॒क्त्वा प्रा॑तरे॒तेन॑ कक्ष॒मुपौ॑षेद्यदि॥२५॥

द॒ह॒ति पु॒ण्य॑स॒म॒म्भव॑ति॒ यदि॑ न द॒ह॒ति पा॒प॒स॒म॒मे॒तेन॑ ह॒ स्म वा ऋ॑षयः॒ पुरा॑ वि॒ज्ञाने॑न

दीर्घसूत्रमुप यन्ति यो वा उपद्रष्टारमुपश्रोतारमनुख्यातारं विद्वान् यजते सममुष्मिल्लोकं
इष्टापूर्तेन गच्छतेऽग्निर्वा उपद्रष्टा वायुरुपश्रोताऽऽदित्योऽनुख्याता तान् य एवं विद्वान्
यजते सममुष्मिल्लोकं इष्टापूर्तेन गच्छतेऽयं नो नभसा पुरः॥२६॥

इत्याहाऽग्निर्वै नभसा पुरोऽग्निमेव तदाहेतन्मै गोपायेति स त्वं नो नभसस्पत इत्याह
वायुर्वै नभसस्पतिर्वायुमेव तदाहेतन्मै गोपायेति देवं सःस्फानेत्याहासौ वा आदित्यो
देवः सःस्फानं आदित्यमेव तदाहेतन्मै गोपायेति॥२७॥

कुसीदन्त्वन्नं एनमोषेद्यदि पुर आदित्यमेव तदाहेतन्मै गोपायेति॥८॥ [८]

एतं युवानम्परि वो ददामि तेन क्रीडन्तीश्चरत प्रियेण। मा नः शास जनुषां सुभागा
रायस्पोषेण समिषा मंदेमा नमो महिम्न उत चक्षुषे ते मरुताम्पितस्तदहं गृणामि। अनु
मन्यस्व सुयजां यजाम जुष्टं देवानामिदमस्तु हव्यम्। देवानामेष उपनाह आसीदपां
गर्भं ओषधीषु न्यक्तः। सोमस्य द्रप्समवृणीत पूषा॥२८॥

बृहन्नद्रिर्भवत्तदेषाम्। पिता वृथ्सानाम्पतिरग्नियानामथो पिता महतां गर्गराणाम्। वृथ्सो
जरायुं प्रतिधुक्पीयूषं अमिक्षा मस्तु घृतमस्य रेतः। त्वां गावोऽवृणत राज्याय त्वां
हवन्त मरुतः स्वर्काः। वर्षमन्क्षत्रस्यं ककुभिं शिश्रियाणस्ततो न उग्रो वि भंजा वसूनि।
व्यृद्धेन वा एष पशुनां यजते यस्यैतानि न क्रियन्त एष ह त्वै समृद्धेन यजते
यस्यैतानि क्रियन्त॥२९॥

पूषा क्रियन्त एषोऽष्टौ च॥९॥ [९]

सूर्यो देवो दिविषद्भ्यो धाता क्षत्राय वायुः प्रजाभ्यः। बृहस्पतिस्त्वा प्रजापतये
ज्योतिष्मतीं जुहोतु। यस्यास्ते हरितो गर्भोऽथो योनिर्हरिण्ययी। अङ्गान्यहुता यस्यै
तां देवैः समजीगमम्। आ वर्तन वर्तय नि निर्वर्तन वर्तयेन्द्रं नर्दबुद। भूम्याश्चतस्रः
प्रदिशस्ताभिरा वर्तया पुनः। वि तै भिनन्नि तकरीं वि योनिं वि गवीन्यौ। वि॥३०॥

मातरं च पुत्रं च वि गर्भं च जरायुं च। बहिस्ते अस्तु बालिति। उरुद्रप्सो विश्वरूप
इन्दुः पर्वमानो धीरं आनञ्ज गर्भम्। एकपदी द्विपदी त्रिपदी चतुष्पदी पञ्चपदी षड्पदी
सप्तपद्यष्टापदी भुवनानु प्रथताः स्वाहा। मही द्यौः पृथिवी च न इमं यज्ञमिमिक्षताम्।
पिपृतां नो भरीमभिः॥३१॥

गुवीन्यौ वि चतुश्चत्वारिंशच्च॥१०॥ [१०]

इदं वामास्यै हविः प्रियमिन्द्राबृहस्पती। उक्थम्मदंश्च शस्यते। अयं वाम्परि पिच्यते सोमं इन्द्राबृहस्पती। चारुर्मदाय पीतये। अस्मे इन्द्राबृहस्पती रयिं धत्तं शतग्विनम्। अश्वावन्तं सहस्रिणम्। बृहस्पतिर्नः परि पातु पश्चादुतोत्तरस्मादधरादघायोः। इन्द्रः पुरस्तादुत मध्यतो नः सखा सखिभ्यो वरिवः कृणोतु। वि ते विष्वग्वातजूतासो अग्ने भामांसः॥३२॥

शुचे शुचयश्चरन्ति। तुविम्रक्षासो दिव्या नवंग्वा वनां वनन्ति धृषता रुजन्तः। त्वामग्ने मानुषीरीडते विशो होत्राविदं विविचिं रत्नधातमम्। गुहा सन्तं सुभग विश्वदर्शतं तुविष्मणसं सुयजं घृतश्रियम्। धाता दंदातु नो रयिमीशानो जगत्स्पतिः। स नः पूर्णेन वावनत्। धाता प्रजाया उत राय ईशे धातेदं विश्वम्भुवनं जजान। धाता पुत्रं यजमानाय दाता॥३३॥

तस्मा उ ह्वयं घृतवद्विधेम। धाता दंदातु नो रयिम्राची जीवातुमक्षिताम्। वयं देवस्य धीमहि सुमतिं सत्यराधसः। धाता दंदातु दाशुषे वसूनि प्रजाकामाय मीढुषे दुरोणे। तस्मै देवा अमृताः सं व्ययन्तां विश्वे देवासो अदितिः सजोषाः। अनु नोऽद्यानुमतिर्यज्ञं देवेषु मन्यताम्। अग्निश्च हव्यवाहनो भवतां दाशुषे मयः। अन्विदनुमते त्वम्॥३४॥

मन्यासै शं च नः कृधि। ऋत्वे दक्षाय नो हिनु प्र ण आयूषि तारिषः। अनु मन्यतामनुमन्यमाना प्रजावन्तं रयिमक्षीयमाणम्। तस्यै वयं हेडसि मापि भूम सा नो देवी सुहवा शर्म यच्छतु। यस्यामिदम्प्रदिशि यद्विरोचतेऽनुमतिं प्रति भूषन्त्यायवः। यस्या उपस्थं उर्वन्तरिक्षं सा नो देवी सुहवा शर्म यच्छतु॥३५॥

राकामहं सुहवां सुष्टुती हुवे शृणोतु नः सुभगा बोधतु त्वना। सीव्यत्वपः सूच्याऽच्छिद्यमानया दंदातु वीरं शतदायमुक्थ्यम्। यास्ते राके सुमतयः सुपेशसो याभिर्ददासि दाशुषे वसूनि। ताभिर्नो अद्य सुमना उपागहि सहस्रपोषं सुभगे रराणा। सिनीवालि या सुपाणिः। कुहूमहं सुभगा विद्वानापसमस्मिन् यज्ञे सुहवा जोहवीमि। सा नो ददातु श्रवणम्पितृणां तस्यास्ते देवि हविषा विधेम। कुहूर्देवानाममृतस्य पत्नी हव्या नो अस्य हविषश्चिकेतु। सं दाशुषे किरतु भूरि वामं रायस्पोषं चिकितुषे

दधातु॥३६॥

भामांसो दाता त्वमन्तरिक्षं सा नो देवी सुहवा शर्म यच्छतु श्रवणं
चतुर्विंशतिश्च॥११॥ [११]

वि वा एतस्या वांयो इमे वै चित्तश्चाग्निर्भूतानां देवा वा अभ्यातानानृताषाड्ग्राष्ट्रकामाय देविका
वास्तोष्पते त्वमग्ने बृहदेकादश॥११॥ वि वा एतस्येत्याह मृत्युर्गन्धर्वोऽव रुन्धे मध्यतस्त्वमग्ने
बृहत्पद्मत्वारिंशत्॥४६॥ वि वा एतस्य प्रियासः॥ [१२]

॥चतुर्थः प्रश्नः॥

॥तैत्तिरीयसंहितायां तृतीयकाण्डे चतुर्थः प्रश्नः॥

वि वा एतस्य यज्ञ ऋध्यते यस्य हविरन्तरिच्यते सूर्यो देवो दिविषद् इत्याह
बृहस्पतिना चैवास्य प्रजापतिना च यज्ञस्य व्यद्धमपि वपति रक्षांसि वा एतत्पशुं
संचन्ते यदेकदेवत्यं आलब्धो भूयान्भवति यस्यास्ते हरितो गर्भ इत्याह देवत्रैवेनां गमयति
रक्षंसामपहत्या आ वर्तन वर्तयेत्याह॥१॥

ब्रह्मणैवैनमा वर्तयति वि ते भिनद्धि तक्षीमत्याह यथायजुरेवैतदुरुद्रप्सो विश्वरूप
इन्दुरित्याह प्रजा वै पशव इन्दुः प्रजयैवेनम्पशुभिः समर्धयति दिवं वै यज्ञस्य व्यद्धं
गच्छति पृथिवीमतिरिक्तन्तद्यत्र शमयेदार्तिमाच्छेद्यजमानो मही द्यौः पृथिवी च न इति॥२॥

आह द्यावापृथिवीभ्यामेव यज्ञस्य व्यद्धं चातिरिक्तं च शमयति नार्तिमाच्छेति यजमानो
भस्मनाभि समूहति स्वगाकृत्या अथो अनयोर्वा एष गर्भोऽनयोरैवेनं दधाति यदवद्येदति
तद्रंचयेद्यन्नावद्येत्पशोरालब्धस्य नावं द्येत् पुरस्तान्नाभ्यां अन्यदवद्येदुपरिष्ठादन्यत्पुरस्ताद्वै
नाभ्यै॥३॥

प्राण उपरिष्ठादपानो यावानेव पशुस्तस्यावं द्यति विष्णवं शिपिविष्टाय जुहोति
यद्वै यज्ञस्यातिरिच्यते यः पशोर्भूमा या पुष्टिस्तद्विष्णुः शिपिविष्टोऽतिरिक्त एवातिरिक्तं
दधात्यतिरिक्तस्य शान्त्या अष्टाप्रद्विरण्यं दक्षिणाऽष्टापदी ह्येषात्मा नवमः पशोरास्यां
अन्तरकोश उष्णीषेणाविष्टिताम्भवत्येवमिव हि पशुरुत्बमिव चर्मव मांसमिवास्थीव यावानेव

पशुस्तमास्वावं रुद्धे यस्यैषा यज्ञे प्रायश्चित्तिः क्रियत इष्ट्वा वसीयान्भवति॥४॥

वर्तयेत्याह न इति वै नाभ्या उल्बमिवैकविंशतिश्च॥१॥ [१]

आ वांयो भूष शुचिपा उपं नः सहस्रं ते नियुतो विश्ववार। उपो ते अन्धो
मद्यमयामि यस्य देव दधिषे पूर्वपेयम्। आकूत्यै त्वा कामाय त्वा समृधं त्वा किक्किटा
ते मनः प्रजापतये स्वाहा किक्किटा ते प्राणं वायवे स्वाहा किक्किटा ते चक्षुः सूर्याय
स्वाहा किक्किटा ते श्रोत्रं द्यावापृथिवीभ्यां स्वाहा किक्किटा ते वाचं सरस्वत्यै
स्वाहा॥५॥

त्वं तुरीयां वशिनीं वशासिं सकृद्यत्त्वा मनसा गर्भं आशयत्। वशा त्वं वशिनीं गच्छ
देवान्भूतान्ताः संन्तु यजमानस्य कामाः। अजासिं रयिष्ठा पृथिव्यां सीदोर्ध्वान्तरिक्षमुपं
तिष्ठस्व दिवि तै बृहद्वाः। तन्तुं तन्वत्रजसो भानुमन्विहि ज्योतिष्मतः पथो रक्ष धिया
कृतान्। अनुल्बणं वयत जोगुवामपो मनुर्भव जनया दैव्यं जनम्। मनसो हविरसि
प्रजापतेर्वर्णो गात्राणां ते गात्राजो भूयास्म॥६॥

सरस्वत्यै स्वाहा मनुस्त्रयोदश च॥२॥ [२]

इमे वै सहास्तान्ते वायुर्ववात्ते गर्भमदधातान्तं सोमः प्राजनयदग्निरग्रसत् स एतं
प्रजापतिराग्नेयमृष्टाकंपालमपश्यत्तं निरवपत्तेनैवनामग्नेरधि निरक्रीणान्तस्मादप्यन्यदेवत्यामालभमान
आग्नेयमृष्टाकंपालम्पुरस्तात्रिर्वपेदग्नेरेवनामधि निष्क्रीया लभते यत्॥७॥

वायुर्ववात्तस्माद्वायव्यां यदिमे गर्भमदधातां तस्माद्वावापृथिव्यां यत्सोमः
प्राजनयदग्निरग्रसत् तस्मादग्नीषोमीया यदनयोर्वियत्योर्वागवदत्तस्मात्सारस्वती
यत्प्रजापतिरग्नेरधि निरक्रीणान्तस्मात्प्राजापत्या सा वा एषा संवदेवत्या यदजा वशा
वायव्यामा लभेत भूतिकामो वायुर्वै क्षेपिष्ठा देवता वायुमेव स्वेन॥८॥

भागधेयेनोपं धावति स एवैनम्भूतिं गमयति द्यावापृथिव्यामा लभेत कृषमाणः
प्रतिष्ठाकामो दिव एवास्मै पर्जन्यो वर्षति व्यस्यामोषधयो रोहन्ति समर्धुकमस्य
स्यस्यम्भवत्यग्नीषोमीयामा लभेत यः कामयेतान्नवानन्नादः स्यामित्यग्निनेवान्नमव रुद्धे
सोमैन्नाद्यमन्नवानेवान्नादो भवति सारस्वतीमा लभेत यः॥९॥

ईश्वरो वाचो वर्दितोः सन्वाचं न वदेद्वाग्वै सरस्वती सरस्वतीमेव स्वेन भागधेयेनोपं

धावति सैवास्मिन्वाचं दधाति प्राजापत्यामा लभेत यः कामयेतानभिजितमभि
जयेयमिति प्रजापतिः सर्वा देवता देवताभिरैवानभिजितमभि जयति वायव्ययोपाकरोति
वायोरेवैनामवरुध्या लभेत आकूत्यै त्वा कामाय त्वा॥१०॥

इत्याह यथायजुरेवैतत्किंकिटाकारं जुहोति किंकिटाकारेण वै ग्राम्याः पशवो रमन्ते
प्रारण्याः पतन्ति यत्किंकिटाकारं जुहोति ग्राम्याणां पशूनां धृत्यै पर्यग्नौ क्रियमाणे जुहोति
जीवन्तीमेवैनां सुवर्गं लोकङ्गमयति त्वं तुरीयां वशिनीं वशासीत्याह देवत्रैवेनां गमयति
सत्याः सन्तु यजमानस्य कामा इत्याहेप वै कामः॥११॥

यजमानस्य यदनीतं उदचं गच्छति तस्मादेवमाहाजासि रयिष्ठेत्याहेष्वैवेनां लोकेषु
प्रतिं षापयति दिवि ते बृहद्वा इत्याह सुवर्ग एवास्मै लोके ज्योतिर्दधाति तन्तुं तन्वत्रजसो
भानुमन्विहीत्याहेमानेवास्मै लोकां ज्योतिष्मतः करोत्यनुल्बणं वयत जोगुवामप इति॥१२॥

आह यदेव यज्ञ उल्बणं क्रियते तस्यैवैषा शान्तिर्ननुर्भव जनया दैव्यं जनमित्याह
मानव्यो वै प्रजास्ता एवाद्याः कुरुते मनसो हविरसीत्याह स्वगाकृत्यै गात्राणां ते गात्रभाजो
भूयास्मेत्याहशिषमेवैतामा शास्ते तस्यै वा एतस्या एकमेवादवयजनं यदालंब्यायामभ्रः॥१३॥

भवन्ति यदालंब्यायामभ्रः स्यादप्सु वा प्रवेशयेत्सर्वा वा प्राश्नीयाद्यदप्सु प्रवेशयेद्यज्ञवेशं
कुर्यात्सर्वामेव प्राश्नीयादिन्द्रियमेवात्मन्धत्ते सा वा एषा त्रयाणामेवावरुद्धा संवत्सरसदः
सहस्रयाजिनो गृहमेधिनस्त एवैतया यजेरन्तेषामेवैषाता॥१४॥

यथ्वेनं सारस्वतीमा लभेत यः कामाय त्वा कामोऽप इत्यभ्रो द्विचत्वारिंशच्च॥३॥॥३॥

चित्तं च चित्तिश्चाकूतं चाकूतिश्च विज्ञातं च विज्ञानं च मनश्च शक्करीश्च दर्शश्च
पूर्णमांसश्च बृहच्च रथन्तरं च प्रजापतिर्जयानिन्द्राय वृष्णे प्रायच्छदुग्रः पृतनाज्येषु तस्मै
विशः समनमन्त सर्वाः स उग्रः स हि हव्यो बभूव देवासुराः संयत्ता आसन्त्स
इन्द्रः प्रजापतिमुपाधावत्तस्मा एताञ्जयान्प्रायच्छुत्तानं जुहोततो वै देवा असुरानजयन् य-
दजयन्तञ्जयानां जयत्व ऽ स्पर्धमानेनेते हौतव्या जयत्येव ताम्पृतनाम्॥१५॥

उप पञ्चविंशतिश्च॥४॥

[४]

अग्निर्भूतानामधिपतिः स मावत्विन्द्रो ज्येष्ठानां यमः पृथिव्या वायुरन्तरिक्षस्य सूर्यो

दिवश्चन्द्रमा नक्षत्राणाम्बृहस्पतिर्ब्रह्मणो मित्रः सत्यानां वरुणोऽपाः संमुद्रः स्रोत्यानामन्नः
 साम्राज्यानामधिपति तन्मावतु सोम ओषधीनां सविता प्रसवानां रुद्रः पशूनां त्वष्टा
 रूपाणां विष्णुः पर्वतानाम्मरुतो गणानामधिपतयस्ते मावन्तु पितरः पितामहाः परेऽवरे
 ततास्ततामहा इह मावत। अस्मिन्ब्रह्मन्त्रस्मिन्क्षत्रेऽस्यामाशिष्यस्याम्पुरोधायांमस्मिन्कर्मन्त्रस्यां
 देवहूत्याम्॥१६॥

अवरे सप्तदश च॥५॥ [५]

देवा वै यद्यज्ञेऽकुर्वत तदसुरा अकुर्वत ते देवा एतानभ्यातानानपश्यन्तानभ्यातन्वत
 यद्देवानां कर्मासीदार्थ्यत तद्यदसुराणां न तदार्थ्यत येन कर्मणेश्चेत्तत्र होतव्या ऋग्रोत्येव तेन
 कर्मणा यद्विश्वे देवाः समभरन्तस्मादभ्याताना वैश्वदेवा यत्प्रजापतिर्जयान्प्रायच्छुत्तस्माञ्जयाः
 प्राजापत्याः॥१७॥

यद्राष्ट्रभृद्धी राष्ट्रमाददत तद्राष्ट्रभृताः राष्ट्रभृत्वन्ते देवा अभ्यातानैरसुरानभ्यातन्वत
 जयैरजयत्राष्ट्रभृद्धी राष्ट्रमाददत यद्देवा अभ्यातानैरसुरानभ्यातन्वत तदभ्यातानानांमभ्यातानत्वं
 यञ्जयैरजयन्तञ्जयानां जयत्वं यद्राष्ट्रभृद्धी राष्ट्रमाददत तद्राष्ट्रभृताः राष्ट्रभृत्वन्ततो देवा
 अभवन्परासुरा यो भ्रातृव्यान्स्थाथ्स एताञ्जहुयादभ्यातानैरेव भ्रातृव्यान्भ्यातनुते जयैर्जयति
 राष्ट्रभृद्धी राष्ट्रमा दत्ते भवत्यात्मना परास्य भ्रातृव्यो भवति॥१८॥

प्राजापत्याः सोऽष्टादश च॥६॥ [६]

ऋताषाडृतधामाऽग्निर्गन्धर्वस्तस्यौषधयोऽप्सरस ऊर्जो नाम स इदं ब्रह्म क्षत्रम्पातु ता
 इदं ब्रह्म क्षत्रम्पातु तस्मै स्वाहा ताभ्यः स्वाहा संहितो विश्वसामा सूर्यो गन्धर्वस्तस्य
 मरीचयोऽप्सरस आयुवः सुषुम्नः सूर्यरश्मिश्चन्द्रमा गन्धर्वस्तस्य नक्षत्राण्यप्सरसो बेकुरयो
 भुज्युः सुपर्णो यज्ञो गन्धर्वस्तस्य दक्षिणा अप्सरसः स्त्वाः प्रजापतिर्विश्वकर्मा मनः॥१९॥

गन्धर्वस्तस्यंख्यामान्यप्सरसो वह्नय इषिरो विश्वव्यंवा वातो गन्धर्वस्तस्यापोऽप्सरसो
 मुदा भुवनस्य पते यस्य त उपरि गृहा इह च। स नो रास्वाज्यानिः रायस्पोषः सुवीर्यः
 संवत्सरीणाः स्वस्तिम्। परमेष्ठ्यधिपतिर्मृत्युर्गन्धर्वस्तस्य विश्वमप्सरसो भुवः सुक्षितिः
 सुभूतिर्भद्रकृत्सुर्वान्पुर्जन्यो गन्धर्वस्तस्य विद्युतोऽप्सरसो रुचो दूरेहेतिरमृडयः॥२०॥

मृत्युर्गन्धर्वस्तस्य प्रजा अप्सरसो भीरुवश्चारुः कृपणकाशी कामो गन्धर्वस्तस्याधर्यो-
 ऽप्सरसः शोचयन्तीर्नाम स इदं ब्रह्म क्षत्रम्पातु ता इदं ब्रह्म क्षत्रम्पातु तस्मै स्वाहा
 ताभ्यः स्वाहा स नो भुवनस्य पते यस्य त उपरि गृहा इह च। उरु ब्रह्मणेऽस्मै
 क्षत्राय महि शर्म यच्छ॥२१॥

मनोऽमृदयष्वद्वत्वारि९शच्च॥७॥ [७]

राष्ट्रकामाय होतव्या राष्ट्रं वै राष्ट्रभृतो राष्ट्रेणैवास्मै राष्ट्रमव रुद्धे राष्ट्रमेव भवत्यात्मने
 होतव्या राष्ट्रं वै राष्ट्रभृतो राष्ट्रं प्रजा राष्ट्रम्पशवो राष्ट्रं यच्छेष्टो भवति राष्ट्रेणैव राष्ट्रमव
 रुद्धे वसिष्ठः समानाना भवति ग्रामकामाय होतव्या राष्ट्रं वै राष्ट्रभृतो राष्ट्रं संजाता
 राष्ट्रेणैवास्मै राष्ट्रं संजातानव रुद्धे ग्रामी॥२२॥

एव भवत्यधिदेवने जुहोत्यधिदेवन एवास्मै सजातानव रुद्धे त एनमवरुद्धा उप
 तिष्ठन्ते रथमुख ओजस्कामस्य होतव्या ओजो वै राष्ट्रभृत ओजो रथ ओजसैवास्मा
 ओजोऽव रुद्ध ओजस्व्येव भवति यो राष्ट्रादपभूतः स्यात्तस्मै होतव्या यावन्तोऽस्य रथाः
 स्युस्तान्ब्रूयाद्युद्धमिति राष्ट्रमेवास्मै युनक्ति॥२३॥

आहुतयो वा एतस्याक्लृप्ता यस्य राष्ट्रं न कल्पन्ते स्वरथस्य दक्षिणं चक्रम्रवृह्यं
 नाडीमभि जुहुयादाहुतीरेवास्य कल्पयति ता अस्य कल्पमाना राष्ट्रमनु कल्पते संग्रामे
 संयन्ते होतव्या राष्ट्रं वै राष्ट्रभृतो राष्ट्रे खलु वा एते व्यायच्छन्ते ये संग्रामं संयन्ति
 यस्य पूर्वस्य जुह्वति स एव भवति जयति तं संग्रामं मान्धुक इध्मः॥२४॥

भवत्यङ्गारा एव प्रतिवेष्टमाना अमित्राणामस्य सेनां प्रति वेष्टयन्ति य उन्माद्येत्तस्मै
 होतव्या गन्धर्वाप्सरसो वा एतमुन्मादयन्ति य उन्माद्येत्येते खलु वै गन्धर्वाप्सरसो
 यद्राष्ट्रभृतस्तस्मै स्वाहा ताभ्यः स्वाहेति जुहोति तेनैवैनाञ्छमयति नैयग्रोध औदुम्बर
 आश्वत्थः प्लाक्ष इतीध्मो भवत्येते वै गन्धर्वाप्सरसा गृहाः स्व एवैनान्॥२५॥

आयतने शमयत्यभिचरता प्रतिलोमं होतव्या प्राणानेवास्य प्रतीचः प्रति यौति तं
 ततो येन केन च स्तृणुते स्वकृत इरिणे जुहोति प्रदरे वैतद्वा अस्यै निर्ऋतिगृहीतं
 निर्ऋतिगृहीत एवेन निर्ऋत्या ग्राहयति यद्वाचः क्रूरन्तेन वपङ्करोति वाच एवेन क्रूरेण
 प्र वृश्चति ताजगार्तिमार्च्छति यस्य कामयैतान्नाद्यम्॥२६॥

आ ददीयेति तस्य सभायामुत्तानो निपद्य भुवनस्य पत इति
तृणानि सं गृह्णीयात्प्रजापतिर्वै भुवनस्य पतिः प्रजापतिर्नैवास्यान्नाद्यमा दत्त
इदमहममुष्यामुष्यायणस्यान्नाद्यं हरामीत्याहान्नाद्यंमेवास्य हरति पङ्क्तिर्हरति पङ्क्ता ऋतवः
प्रजापतिर्नैवास्यान्नाद्यमादायुर्तवोऽस्मा अनु प्र यच्छन्ति॥२७॥

यो ज्येष्ठबन्धुरपभूतः स्यात् ५ स्थलं ऽवसाय्यं ब्रह्मौदनं चतुःशरावम्पक्त्वा तस्मै होतव्यां
वर्षं वै राष्ट्रभृतो वर्षं स्थलं वर्षणैवेनं वर्षं समानानां गमयति चतुःशरावो भवति
दिक्ष्वेव प्रति तिष्ठति क्षीरे भवति रुचमेवासिन्धुधात्युद्धरति श्रुतत्वाय सर्पिष्वान्भवति
मेध्यत्वाय चत्वारं आर्षेयाः प्राश्रन्ति दिशामेव ज्योतिषि जुहोति॥२८॥

ग्रामी युनक्तीध्मः स्व एवेनान्नाद्यं यच्छन्त्येकान्नपञ्चाशच्च॥८॥ [८]

देविका निर्वपेत्प्रजाकामश्छन्दांसि वै देविकाश्छन्दांसि खलु वै
प्रजाश्छन्दोभिरेवास्यै प्रजाः प्र जनयति प्रथमं धातारं करोति मिथुनी एव तेन
करोत्यन्वेवास्मा अनुमतिर्मन्यते राते राका प्र सिनीवाली जनयति प्रजास्वेव प्रजातासु
कुह्वा वाचं दधात्येता एव निर्वपेत्पशुकामश्छन्दांसि वै देविकाश्छन्दांसि॥२९॥

इव खलु वै पशवश्छन्दोभिरेवास्यै पशून् जनयति प्रथमं धातारं करोति प्रैव
तेन वापयत्यन्वेवास्मा अनुमतिर्मन्यते राते राका प्र सिनीवाली जनयति पशून्
प्रजातान्कुह्वा प्रतिं ष्ठापयत्येता एव निर्वपेद्गामकामश्छन्दांसि वै देविकाश्छन्दांसि खलु
वै ग्रामश्छन्दोभिरेवास्यै ग्रामम्॥३०॥

अवं रुद्धे मध्यतो धातारं करोति मध्यत एवेनं ग्रामस्य दधात्येता एव
निर्वपेज्जोगामयावी छन्दांसि वै देविकाश्छन्दांसि खलु वा एतमभि मन्यन्ते यस्य
ज्योगामयति छन्दोभिरेवेनमगदं करोति मध्यतो धातारं करोति मध्यतो वा एतस्याङ्गुत्तं
यस्य ज्योगामयति मध्यत एवास्य तेन कल्पयत्येता एव निः॥३१॥

वपेद्यं यज्ञो नोपनमेच्छन्दांसि वै देविकाश्छन्दांसि खलु वा एतं नोप नमन्ति यं
यज्ञो नोपनमति प्रथमं धातारं करोति मुखत एवास्यै छन्दांसि दधात्युपैनं यज्ञो नमत्येता
एव निर्वपेदीजानश्छन्दांसि वै देविका यातयामानीव खलु वा एतस्य छन्दांसि य

ईजान उ॒त्त॒मं धा॒तारं॑ करोति॥३२॥

उ॒परि॑ष्टादे॒वास्मै॑ छन्दा॒स्यया॑तयामान्य॒वं रु॒द्ध उ॒पै॒नमु॑त्तरो य॒ज्ञो न॑मत्ये॒ता ए॒व
निर्व॑पेद्य॒मेधा॒ नोप॑नमेच्छन्दा॒सि वै दे॒विका॑श्छन्दा॒सि ख॒लु वा ए॒तं नोप॑ नमन्ति
य॒मेधा॒ नोप॑नमति प्रथ॒मं धा॒तारं॑ करोति मुख॒त ए॒वास्मै॑ छन्दा॒सि दधा॑त्यु॒पै॒नमे॒धा
न॑मत्ये॒ता ए॒व निर्व॑पेत्॥३३॥

रुक्का॑म॒श्छन्दा॑सि वै दे॒विका॑श्छन्दा॒सीव॒ खलु॑ वै रुक्छन्दा॑भिरे॒वास्मि॑न्नुचं दधाति क्षीरे
भ॒वन्ति॑ रुच॑मे॒वास्मि॑न्दधति मध्य॒तो धा॒तारं॑ करोति मध्य॒त ए॒वैन॑ रुचो दधाति गाय॒त्री
वा अ॒नु॒म॒तिस्त्रि॑ष्टु॒ग्राका॑ जग॑ती सिनीवा॒ल्यनु॑ष्टु॒प्कू॒र्धाता॑ व॒षट्कारः॑ पू॒र्वप॑क्षो रा॒काप॑र॒पक्षः॑
कु॒हू॒रमा॑वास्या॒ सिनीवा॑ली पौ॒र्णमा॑स्यनु॒मतिश्च॑न्द्रमा॒ धा॒ताऽष्टौ॥३४॥

व॒स॒वोऽष्टा॑क्षरा गाय॒त्र्येका॑दश रु॒द्रा ए॒का॑दशाक्षरा त्रि॒ष्टु॒द्वा॒द॒शादि॒त्या द्वा॒द॒शाक्षरा॑ जग॑ती
प्र॒जाप॑तिरनु॒ष्टु॒ब्धा॒ता व॑षट्कार ए॒तद्वै दे॒विकाः॑ सर्वा॑णि च छन्दा॒सि सर्वा॑श्च दे॒वता॑ वषट्कार॒स्ता
य॒थ्स॒ह सर्वा॑ निर्व॑पेदीश्वरा ए॒नम्प्र॑दहो द्वे प्र॒थमे॑ निरु॒प्य धा॒तुस्तृ॒तीयं॑ निर्व॑पेत्तथो ए॒वोत्त॑रे
निर्व॑पेत्तथै॒नं न प्र॑ द॒हन्त्य॑थो यस्मै॒ कामा॑य निरु॒प्यन्ते॑ तमे॒वाभि॑रुपा॒प्नोति॥३५॥

प॒शुका॑म॒श्छन्दा॑सि वै दे॒विका॑श्छन्दा॒सि ग्रा॒मंङ्क॑ल्पयत्ये॒ता ए॒व निरु॑त्तमन्धा॒तारं॑ करोति
मे॒धा न॑मत्ये॒ता ए॒व निर्व॑पेदष्टौ द॒हन्ति॑ न॒वं च॥१॥ दे॒विकाः॑ प्र॒जाका॑मो मि॒थुनी॑ पशुकाम॥[९]

वा॒स्तो॑ष्पते प्र॒ति जा॒नी॒ह्यस्मान्स्वा॑वेशो अ॒न॒मी॒वो भ॑वा नः। यत्त्वे॒म॒हे प्र॒ति त॒न्नो
जुष॑स्व॒ शं न॑ ए॒धि द्वि॒पदे॑ शं चतु॑ष्पदे। वा॒स्तो॑ष्पते श॒ग्मया॑ स॒सदा॑ ते सक्षी॒महि॑
र॒ण्वया॑ गातु॒मत्या॑। आ॒वः क्षे॒मं उ॒त यो॒गे व॑रं नो यू॒यम्पा॑त स्व॒स्तिभिः॑ सदा॑ नः।
य॒त्सा॒यम्प्रा॑तरग्नि॒होत्रं॑ जु॒होत्या॑हुतीष्ट॒का ए॒व ता उ॑प॒ धत्ते॥३६॥

यज॑मानोऽहो॒रात्रा॑णि वा ए॒तस्ये॑ष्टं॒का य॑ आहि॒ताग्नि॑र्य॒त्सा॒यम्प्रा॑तर्जु॒होत्य॑हो॒रात्रा॑ण्ये॒वात्वे॑ष्टं॒का
कृ॒त्वोप॑ धत्ते द॒शं स॒मान॑त्र जु॒होति॑ दशा॑क्षरा वि॒राड्वि॒राज॑मे॒वात्वे॑ष्टं॒का कृ॒त्वोप॑ धत्तेऽथो
वि॒राज्ये॑व य॒ज्ञमा॑प्नोति चि॒त्यंश्चित्यो॑ऽस्य भ॒वति॑ तस्मा॒द्यत्र॑ द॒शोषि॑त्वा प्र॒याति॑
तद्य॑ज्ञवा॒स्त्ववा॑स्त्वे॒व तद्य॑त्ततो॒ऽर्वाची॑नम्॥३७॥

रु॒द्रः ख॒लु वै वा॑स्तोष्प॒तिर्य॑द॒हु॒त्वा वा॑स्तोष्प॒तीयं॑म्प्रया॒याद्भु॑द्र ए॒नम्भू॑त्वाग्नि॒रनु॑त्थाय॒यं

हन्याद्वास्तोष्पतीयं जुहोति भागधेयैर्नैवेनं शमयति नार्तिमाच्छति यजमानो यद्युक्ते जुहुयाद्यथा प्रयाते वास्तावाहुतिं जुहोति तादृगेव तद्यद्युक्ते जुहुयाद्यथा क्षेम आहुतिं जुहोति तादृगेव तदहुतमस्य वास्तोष्पतीयं स्यात्॥३८॥

दक्षिणो युक्तो भवति सव्योऽयुक्तोऽथ वास्तोष्पतीयं जुहोत्युभयमेवाकुरपरिवर्गमेवेनं शमयति यदेकया जुहुयाद्विहोमं कुर्यात्पुनरुवाक्यामनूच्य याज्यया जुहोति सदेवत्वाय यद्युत आदध्याद्रुद्रं गृहानन्वारोहयेद्यदेवक्षाणान्यसम्प्रक्षाप्य प्रयायाद्यथा यज्ञवेशसं वादहनं वा तादृगेव तदयं ते योनिर्ऋत्विय इत्यरण्यैः समारोहयति॥३९॥

एष वा अग्रेयोनिः स्व एवैनं योनौ समारोहयत्यथो खल्वार्हुयदरण्यैः समारूढो नश्येदुदस्याग्निः सीदित्पुनराधेयः स्यादिति या तै अग्ने यज्ञियां तनूस्तयेह्या रोहेत्यात्मन्समारोहयते यजमानो वा अग्रेयोनिः स्वायामेवेनं योन्यां समारोहयते॥४०॥

धृत्तेऽर्वाचीनं स्यात्समारोहयति पञ्चचत्वारिंशच्च॥१०॥ [१०]

त्वमग्ने बृहद्वयो दधांसि देव दाशुषैः कविर्गृहपतिर्युवां॥ हव्यवाङ्गिरजरः पिता नो विभुर्विभावां सुदर्शाको अस्मे। सुगारुहपत्याः समिषो दिदीह्यस्मद्रियख्सम्मिमीहि श्रवांसि। त्वं च सोम नो वशो जीवातुं न मरामहे। प्रियस्तोत्रो वनस्पतिः। ब्रह्मा देवानां पदवीः कवीनामृषिर्विप्राणाम्महिषो मृगाणाम्। श्येनो गृध्राणां स्वधितिर्वनानां सोमः॥४१॥

पवित्रमत्येति रेभन्। आ विश्वदेव सत्पतिः सूक्तैरद्या वृणीमहे। सत्यसंव सवितारम्॥ आ सत्येन रजसा वर्तमानो निवेशयन्नमृतममर्त्यं च। हिरण्ययेन सविता रथेना देवो याति भुवना विपश्यन्। यथा नो अदितिः कर्त्तृपश्चे नृभ्यो यथा गवैः यथा तोकाय रुद्रियम्। मा नस्तोके तनये मा न आयुषि मा नो गोषु मा॥४२॥

नो अश्वेषु रीरिषः। वीरान्मा नो रुद्र भामितो वधीरुहविष्मन्तो नमसा विधेम ते। उदप्रुतो न वयो रक्षमाणा वावदतो अभ्रियंस्येव घोषाः। गिरिभ्रजो नोर्मयो मदन्तो बृहस्पतिर्मभ्यर्का अनावन्। हंसैरिव सखिभिर्वावदद्विरश्मन्मयानि नहना व्यस्यन्। बृहस्पतिरभिः कनिक्रदद्वा उत प्रास्तोदुच्चं विद्वा अंगायत्। एन्द्रं सानसि रयिम्॥४३॥

सजित्वानं सदासहम्। वर्षिष्ठमृतये भर। प्र संसाहिषे पुरुहूत शत्रूञ्ज्येष्ठस्ते शुष्मं इह रातिरस्तु। इन्द्रा भर दक्षिणेना वसूनि पतिः सिन्धूनामसि रेवतीनाम्। त्वं सुतस्यं

पीतये सद्यो वृद्धो अजायथाः। इन्द्र ज्येष्ठाय सुकृतो। भुवस्त्वमिन्द्र ब्रह्मणा महान्भुवो
विश्वेषु सर्वनेषु यज्ञियः। भुवो नृश्च्यौबो विश्वस्मिन्मरे ज्येष्ठश्च मन्त्रः॥४४॥

विश्वचरषणे। मित्रस्य चरषणीधृतः श्रवो देवस्य सानसिम। सत्यं चित्रश्रवस्तमम्।
मित्रो जनान् यातयति प्रजानन्मित्रो दाधार पृथिवीमुत द्याम्। मित्रः कृष्टीरनिमिषाभि
चष्टे सत्याय हव्यं घृतवद्विधेम। प्र स मित्र मर्तो अस्तु प्रयस्वान् यस्त आदित्य शिक्षति
व्रतेन। न हन्यते न जीयते त्वतो नैनमहो अश्रोत्यन्तितो न दूरात्। यत्॥४५॥

चिद्धि ते विशो यथा प्र देव वरुण व्रतम्। मिनीमसि द्यविद्यवि। यत्किं चेदं वरुण
दैव्ये जनैऽभिद्रोहम्ननुष्याश्चरामसि। अर्चिती यत्तव धर्मा युयोपिम मा नस्तस्मादेनसो
देव रीरिषः। कितवासो यद्रिरिपुर्न दीवि यद्वा घा सत्यमुत यत्र विद्म। सर्वा ता वि
ष्यं शिथिरेवं देवाथा ते स्याम वरुण प्रियासः॥४६॥

सोमो गोषु मा रयिं मन्त्रो यच्छिथिरा सप्त च॥11॥ [११]

पूर्णर्षयोऽग्निना ये देवाः सूर्यो मा सन्त्वा नह्यामि वषट्कारः स खदिर उपयामगृहीतोऽसि
यां वै त्वे क्रतुम्भ देवमेकादश॥11॥ पूर्णा संहजान्तवाग्ने प्राणैरेव षड्विंशत्॥36॥ पूर्णा सन्ति
देवाः॥ [१२]

॥पञ्चमः प्रश्नः॥

॥तैत्तिरीयसंहितायां तृतीयकाण्डे पञ्चमः प्रश्नः॥

पूर्णा पश्चादुत पूर्णा पुरस्तादुन्मध्यतः पौर्णमासी जिगाय। तस्यां देवा अधि संवसन्त
उत्तमे नाक इह मादयन्ताम्। यत्तै देवा अदधुर्भागधेयममावास्ये संवसन्तो महित्वा। सा
नो यज्ञम्पिपृहि विश्ववारे रयिं नो धेहि सुभगे सुवीरम्। निवेशनी संगमनी वसूनां
विश्वा रूपाणि वसून्यावेशयन्ती। सहस्रपोषः सुभगा रराणा सा न आ गन्वर्चसा॥१॥

सविदाना। अग्नीषोमौ प्रथमौ वीर्येण वसून्नुद्धानादित्यानिह जिन्वतम्। माध्यः
हि पौर्णमासं जुषेथां ब्रह्मणा वृद्धो सुकृतेन सातावथास्मभ्यः सहवीराः रयिं नि
यच्छतम्। आदित्याश्चाङ्गिरसश्चाग्नीनादधत् ते दर्शपूर्णमासौ प्रैप्सन्तेषामङ्गिरसां निरुतः

हविरासीदथादित्या एतौ होमावपश्यन्तावजुहवुस्ततो वै ते दर्शपूर्णमासौ॥२॥

पूर्व आलभन्त दर्शपूर्णमासावलभमान एतौ होमौ पुरस्ताञ्जुहुयात्साक्षादेव दर्शपूर्णमासावा लभते ब्रह्मवादिनो वदन्ति स त्वे दर्शपूर्णमासावालभेत य एनयोरनुलोमं च प्रतिलोमं च विद्यादित्यमावास्याया ऊर्ध्वं तदनुलोमम्पूर्णमास्यै प्रतीचीनं तत्प्रतिलोमं यत्पूर्णमासीम्पूर्वामालभेत प्रतिलोममैनावा लभेतामुमपक्षीयमाणमन्वप॥३॥

क्षीयेत सारस्वतौ होमौ पुरस्ताञ्जुहुयादमावास्यां वै सरस्वत्यनुलोममेवैनावा लभतेऽमुमाप्यायमानमन्वा प्यायत आग्नावैष्णवमेकादशकपालम्पुरस्तान्निर्वपेत्सरस्वत्यै चरुं सरस्वते द्वादशकपालं यदाग्नेयो भवत्यग्निर्वै यजमुखं यजमुखमेवद्धिम्पुरस्ताद्धते यद्वैष्णवो भवति यज्ञो वै विष्णुर्यज्ञमेवारभ्य प्र तनुते सरस्वत्यै चरुर्भवति सरस्वते द्वादशकपालोऽमावास्यां वै सरस्वती पूर्णमासः सरस्वान्तावेव साक्षादा रभत ऋग्यजुर्वाग्विष्णोर्वाद्वादशकपालः सरस्वते भवति मिथुनत्वाय प्रजात्यै मिथुनौ गावौ दक्षिणा समृद्धौ॥४॥

वर्चसा वै ते दर्शपूर्णमासावप तनुते सरस्वत्यै पञ्चविंशतिश्च॥१॥

ऋषयो वा इन्द्रमृत्यक्षं नापश्यन्तं वसिष्ठः प्रत्यक्षमपश्यत्सोऽब्रवीद्ब्राह्मणं ते वक्ष्यामि यथा त्वत्पुरोहिताः प्रजाः प्रजनिष्यन्तेऽथ मेतरेभ्य ऋषिभ्यो मा प्र वोच इति तस्मा एतान्स्तोमभागानब्रवीत्ततो वसिष्ठपुरोहिताः प्रजाः प्राजायन्त तस्माद्वासिष्ठो ब्रह्मा कार्यः प्रैव जायते रश्मिरसि क्षयाय त्वा क्षयं जिन्वेति॥५॥

आहु देवा वै क्षयो देवेभ्य एव यज्ञम्राह प्रेतिरसि धर्माय त्वा धर्मं जिन्वेत्याह मनुष्या वै धर्मो मनुष्येभ्य एव यज्ञम्राहान्वितिरसि दिवे त्वा दिवं जिन्वेत्याहेभ्य एव लोकेभ्यो यज्ञम्राह विष्टम्भोऽसि वृष्टौ त्वा वृष्टिं जिन्वेत्याह वृष्टिमेवाव॥६॥

रुद्धे प्रवास्यनुवासीत्याह मिथुनत्वायोशिगंसि वसुभ्यस्त्वा वसूञ्जिन्वेत्याहाष्टौ वसवं एकादश रुद्रा द्वादशादित्या एतावन्तो वै देवास्तेभ्य एव यज्ञम्राहौजोऽसि पितृभ्यस्त्वा पितृञ्जिन्वेत्याह देवानेव पितृननु सं तनोति तन्तुरसि प्रजाभ्यस्त्वा प्रजा जिन्व॥७॥

इत्याह पितृनेव प्रजा अनु सं तनोति पृतनाषाडंसि पशुभ्यस्त्वा पशूञ्जिन्वेत्याह प्रजा एव पशूननु सं तनोति रेवदस्योषधीभ्यस्त्वोषधीर्जिन्वेत्याहोषधीष्वेव पशून्प्रति

ष्ठापयत्यभिजिदसि युक्तग्रावेन्द्राय त्वेन्द्रं जिन्वेत्याहभिजित्या अधिपतिरसि प्राणायं त्वा प्राणम्॥८॥

जिन्वेत्याह प्रजास्वेव प्राणान्दधाति त्रिवृदसि प्रवृदसीत्याह मिथुनत्वायं स०रोहोऽसि नीरोहोऽसीत्याह प्रजात्ये वसुकोऽसि वेषाश्रिरसि वस्यष्टिरसीत्याह प्रतिष्ठित्यै॥९॥

जिन्वेत्येवं प्रजा जिन्व प्राणत्रिंशच्च॥२॥ [२]

अग्निना देवेन पृतना जयामि गायत्रेण छन्दसा त्रिवृता स्तोमेन रथंतरेण साम्ना वषट्कारेण वज्रेण पूर्वजान्भ्रातृव्यानधरान्पादयाम्यवैनान्बाधे प्रत्येनानुदेऽस्मिन्क्षयेऽस्मिन्भूमिलोके योऽस्मान्द्वेष्टि यं च वयं द्विष्मो विष्णोः क्रमेणात्येनान्क्रामामीन्द्रेण देवेन पृतना जयामि त्रैष्टुभेन छन्दसा पञ्चदशेन स्तोमेन बृहता साम्ना वषट्कारेण वज्रेण॥१०॥

सहजान् विश्वेभिर्देवेभिः पृतना जयामि जागतेन छन्दसा सप्तदशेन स्तोमेन वामदेव्येन साम्ना वषट्कारेण वज्रेणापरजानिन्द्रेण सयुजो वयं सांसह्याम पृतन्यतः। घन्तो वृत्राण्यप्रति। यत्ते अग्ने तेजस्तेनाहं तेजस्वी भूयासं यत्ते अग्ने वर्चस्तेनाहं वर्चस्वी भूयासं यत्ते अग्ने हरस्तेनाहं हरस्वी भूयासम्॥११॥

बृहता साम्ना वषट्कारेण वज्रेण षट्त्वारिंशच्च॥३॥ [३]

ये देवा यज्ञह्नो यज्ञमुषः पृथिव्यामध्यासंते। अग्निर्मा तेभ्यो रक्षतु गच्छेम सुकृतो वयम्। अगन्म मित्रावरुणा वरेण्या रात्रीणाम्भागो युवयोर्यो अस्ति। नाकं गृह्णानाः सुकृतस्य लोके तृतीयं पृष्ठे अधि रोचने दिवः। ये देवा यज्ञह्नो यज्ञमुषोऽन्तरिक्षेऽध्यासंते। वायुर्मा तेभ्यो रक्षतु गच्छेम सुकृतो वयम्। यास्ते रात्रीः सवितः॥१२॥

देवयानीरन्तरा द्यावापृथिवी वियन्ति। गृहैश्च सर्वैः प्रजया न्वग्ने सुवो रुहाणास्तरता रजांसि। ये देवा यज्ञह्नो यज्ञमुषो दिव्यध्यासंते। सूर्यो मा तेभ्यो रक्षतु गच्छेम सुकृतो वयम्। येनेन्द्राय सम्भरः पयांस्युत्तमेन हविषा जातवेदः। तेनाग्ने त्वमुत वर्धयेम संजातानां श्रैष्ठ्य आ धेह्येनम्। यज्ञह्नो वै देवा यज्ञमुषः॥१३॥

सन्ति त एषु लोकेष्वांसत आददाना विमश्राना यो ददाति यो यजंते तस्य। ये देवा यज्ञह्नः पृथिव्यामध्यासंते ये अन्तरिक्षे ये दिवीत्याहेमानेव लोकास्तीर्त्वा सगृहः सपशुः सुवर्गं लोकमेत्यप वै सोमेनेजानाद्देवतांश्च यज्ञश्च कामन्त्याग्नेयं पञ्चकपालमुदवसानायं

निर्वपेदग्निः सर्वा देवताः॥१४॥

पाङ्क्तो यज्ञो देवताश्चैव यज्ञं चाव रुद्धे गायत्रो वा अग्निर्गायत्रच्छन्दास्तं छन्दसा व्यर्धयति यत्पञ्चकपालं करोत्यष्टाकपालः कार्योऽष्टाक्षरा गायत्री गायत्रोऽग्निर्गायत्रच्छन्दाः स्वेनैवैनं छन्दसा समर्धयति पङ्क्तौ याज्यानुवाक्ये भवतः पाङ्क्तो यज्ञस्तेनैव यज्ञान्नैति॥१५॥

सवितुर्देवा यज्ञमुषः सर्वा देवतास्त्रिचत्वारिंशच्च॥४॥ [४]

सूर्यो मा देवो देवेभ्यः पातु वायुरन्तरिक्षाद्यजमानोऽग्निर्मा पातु चक्षुषः। सक्ष शूष सवितुर्विश्वचर्षण एतेभिः सोमं नामभिर्विधेम ते तेभिः सोमं नामभिर्विधेम ते। अहम्परस्तादहमवस्तादहं ज्योतिषा वि तमो ववार। यदन्तरिक्षं तदु मे पितामूदहं सूर्यमुभयतो ददर्शाहम्भूयासमुत्तमः समानानाम्॥१६॥

आ समुद्रादाऽन्तरिक्षात्प्रजापतिरुदधिं च्यावयातीन्द्रः प्र स्नौतु मरुतो वर्षयन्तून्त्रंभय पृथिवीम्भिन्द्वीदं दिव्यं नभः। उद्रो दिव्यस्य नो देहीशानो वि सृजा दृतिम्। पशवो वा एते यदादित्य एष रुद्रो यदग्निरोषधीः प्रास्याग्नावादित्यं जुहोति रुद्रादेव पशून्तर्दधात्यथो ओषधीष्वेव पशून्॥१७॥

प्रतिं ष्ठापयति कविर्यज्ञस्य वि तनोति पन्थां नाकस्य पृष्ठे अधि रोचने दिवः। येन ह्वयं वहसि यासि दूत इतः प्रचेता अमुतः सनीयान्। यास्ते विश्वाः समिधः सन्त्यग्ने याः पृथिव्याम्बर्हिषि सूर्ये याः। तास्ते गच्छन्त्वाहुतिं घृतस्य देवायते यजमानाय शर्म। आशासानः सुवीर्यं रायस्पोषः स्वश्वियम्। बृहस्पतिना राया स्वगाकृतो मह्यं यजमानाय तिष्ठ॥१८॥

समानानामोषधीष्वेव पशून्मह्यं यजमानायैकञ्च॥५॥ [५]

सं त्वां नह्यामि पर्यसा घृतेन सं त्वां नह्याम्यप ओषधीभिः। सं त्वां नह्यामि प्रजयाहमद्य सा दीक्षिता संनवो वाजमस्मे। प्रेतु ब्रह्मणस्पती वेदिं वर्णेन सीदतु। अथाहमनुकामिनी स्वे लोके विशा इह। सुप्रजसंस्त्वा वयं सुपत्नीरुपं सेदिम। अग्ने सपत्नदम्भनमदब्धासो अदोभ्यम्। इमं वि ष्यामि वरुणस्य पाशम्॥१९॥

यमबन्धीत सविता सुकेतः। धातुश्च योनौ सुकृतस्य लोके स्योनं मे सह पत्यां

करोमि। प्रेह्यदेह्युतस्य वामीरन्वग्निस्तेऽग्रं नयत्वदिर्तिर्मध्यं ददता॥ रुद्रावसृष्टासि युवा
नाम मा मा हि॥सीर्वसुभ्यो रुद्रेभ्य आदित्येभ्यो विश्वेभ्यो वो देवेभ्यः पुत्रेजनीर्गृह्णामि
यज्ञाय वः पुत्रेजनीः सादयामि विश्वस्य ते विश्वावतो वृष्णिंयावतः॥२०॥

तवाग्ने वामीरनु संहृदि विश्वा रेता॥सि धिषीयागं देवान् यज्ञो नि देवीर्देवेभ्यो
यज्ञमंशिषन्नस्मिन्नुवति यजमान आशिषः स्वाहाकृताः समुद्रेष्ठा गन्धर्वमा तिष्ठताऽनु।
वातस्य पत्नमिड ईडिताः॥२१॥

पाशं वृष्णिंयावतस्त्रिंशच्च॥६॥ [६]

वृषद्वारो वै गायत्रियै शिरोऽच्छिन्नत्तस्यै रसः परापतत्स पृथिवीम्राविशत्स खदिरो-
ऽभवद्यस्य खादिरः सुवो भवति छन्दसामेव रसेनाव द्यति सरसा अस्याहुतयो भवन्ति
तृतीयस्यामितो दिवि सोम आसीत्तं गायत्र्याहृतस्य पूर्णमच्छिद्यत् तत्पूर्णोऽभवत्तत्पूर्णस्य
पूर्णत्वं यस्य पूर्णमयी जुहूः॥२२॥

भवन्ति सौम्या अस्याहुतयो भवन्ति जुषन्तेऽस्य देवा आहुतीर्देवा वै ब्रह्मन्नवदन्त
तत्पूर्ण उपांशृणोथ्सुश्रवा वै नाम यस्य पूर्णमयी जुहूर्भवति न पापः श्लोकः शृणोति ब्रह्म
वै पूर्णो विष्मरुतोऽन्नं विष्मरुतोऽश्वत्थो यस्य पूर्णमयी जुहूर्भवत्याश्वत्थ्युपभृद्ब्रह्मणैवान्नमव
रुन्देऽथो ब्रह्म॥२३॥

एव विश्वध्यूहति राष्ट्रं वै पूर्णो विडंश्वत्थो यत्पूर्णमयी जुहूर्भवत्याश्वत्थ्युपभृद्वाष्ट्रमेव
विश्वध्यूहति प्रजापतिर्वा अंजुहोत्सा यत्राहुतिः प्रत्यतिष्ठत्ततो विकङ्कत उदतिष्ठत्ततः प्रजा
अंसृजत् यस्य वैकङ्कती ध्रुवा भवति प्रत्येवास्याहुतयस्तिष्ठन्त्यथो प्रैव जायत एतद्वै
सुचा॥ रूपं यस्यैव रूपः सुचो भवन्ति सर्वाण्येवैनं रूपाणि पशूनामुप तिष्ठन्ते
नास्यापरूपमात्मजायते॥२४॥

जुहूरथो ब्रह्म सुचा॥ सप्तदश च॥७॥ [७]

उपयामगृहीतोऽसि प्रजापतये त्वा ज्योतिष्मते ज्योतिष्मन्तं गृह्णामि दक्षांय दक्षवृधे
रातं देवेभ्योऽग्निजिह्वेभ्यस्त्वर्तायुभ्य इन्द्रज्येष्ठेभ्यो वरुणराजभ्यो वातापिभ्यः पर्जन्यात्मभ्यो
दिवे त्वान्तरिक्षाय त्वा पृथिव्यै त्वापेन्द्र द्विपतो मनोऽप जिज्यांसतो जह्यप यो नो-
ऽरातीयति तं जंहि प्राणाय त्वापानाय त्वा व्यानाय त्वा सते त्वासते त्वाद्यस्त्वौषधीभ्यो

विश्वेभ्यस्त्वा भूतेभ्यो यतः प्रजा अक्खिन्द्रा अजायन्त तस्मै त्वा प्रजापतये विभूदात्रे ज्योतिष्मते ज्योतिष्मन्तं जुहोमि॥२५॥

ओषधीभ्यश्चतुर्दश च॥८॥ [८]

यां वा अध्वर्युश्च यजमानश्च देवतामन्तरितस्तस्या आ वृश्चेते प्राजापत्यं दधिग्रहं गृहीयात्प्रजापतिः सर्वा देवता देवताभ्य एव नि हुवाते ज्येष्ठो वा एष ग्रहाणां यस्यैष गृह्यते ज्येष्ठमेव गच्छति सर्वासां वा एतद्देवतानां रूपं यदेष ग्रहो यस्यैष गृह्यते सर्वाण्येवैनं रूपाणि पशूनामुप तिष्ठन्त उपयामगृहीतः॥२६॥

असि प्रजापतये त्वा ज्योतिष्मते ज्योतिष्मन्तं गृह्णामीत्याह ज्योतिरेवैनं समानानां करोत्यग्निजिह्वेभ्यस्त्वतायुभ्य इत्याहैतावतीवै देवतास्ताभ्य एवैनं सर्वाभ्यो गृह्णाम्येन्द्र द्विषतो मन इत्याह भ्रातृव्यापनुत्यै प्राणाय त्वापानाय त्वेत्याह प्राणानेव यजमाने दधाति तस्मै त्वा प्रजापतये विभूदात्रे ज्योतिष्मते ज्योतिष्मन्तं जुहोमि॥२७॥

इत्याह प्रजापतिः सर्वा देवताः सर्वाभ्य एवैनं देवताभ्यो जुहोत्याज्यग्रहं गृहीयात्तेजस्कामस्य तेजो वा आज्यन्तेजस्यैव भवति सोमग्रहं गृहीयाद्ब्रह्मवर्चस्कामस्य ब्रह्मवर्चसं वै सोमो ब्रह्मवर्चस्यैव भवति दधिग्रहं गृहीयात्पशुकामस्योगवै दध्यूर्क्पशवं ऊर्जेवास्मा ऊर्जं पशूनवं रुद्धे॥२८॥

उपयामगृहीतो जुहोमि त्रिचत्वारिंशच्च॥९॥ [९]

त्वे क्रतुमपि वृञ्जन्ति विश्वे द्विर्यदेते त्रिर्भवन्त्यमूमाः। स्वादोः स्वादीयः स्वादुनां सृजा समतं ऊ पु मधु मधुनाभि योधि। उपयामगृहीतोऽसि प्रजापतये त्वा जुष्टं गृह्णाम्येष ते योनिः प्रजापतये त्वा। प्राणग्रहान्गृह्णात्येतावद्वा अस्ति यावदेते ग्रहाः स्तोमाश्छन्दांसि पृष्ठानि दिशो यावदेवास्ति तत्॥२९॥

अवं रुद्धे ज्येष्ठा वा एतान्ब्रह्मणाः पुरा विद्वामक्रन्तस्मात्तेषां सर्वा दिशोऽभिर्जिता अभूवन् यस्यैते गृह्यन्ते ज्येष्ठमेव गच्छत्यभि दिशो जयति पञ्च गृह्यन्ते पञ्च दिशः सर्वास्वेव दिक्ष्वर्ध्ववन्ति नवनव गृह्यन्ते नव वै पुरुषे प्राणाः प्राणानेव यजमानेषु दधति प्रायणीये चोदयनीये च गृह्यन्ते प्राणा वै प्राणग्रहाः॥३०॥

प्राणैरेव प्रयन्ति प्राणैरुद्यन्ति दशमेऽहंनृह्यन्ते प्राणा वै प्राणग्रहाः प्राणेभ्यः खलु वा एतत्प्रजा यन्ति यद्वाग्देव्यं योनेश्चवते दशमेऽहंन्वामदेव्यं योनेश्चवते यद्दशमेऽहंनृह्यन्ते प्राणेभ्य एव तत्प्रजा न यन्ति॥३१॥

तत्प्राणग्रहाः सत्तत्रिशच्च॥10॥ [१०]

प्र देवं देव्या धिया भरता जातवैदसम्। हव्या नो वक्षदानुषक्। अयमुष्य प्र देवयुरहोता यज्ञाय नीयते। रथो न योरभीवृतो घृणीवाश्चेतति त्मना। अयमग्निरुरुष्यत्यमृतादिव जन्मनः। सहस्रश्चिथ्सहीयां देवो जीवातवे कृतः। इडायास्त्वा पदे वयं नाभां पृथिव्या अधि। जातवेदो नि धीमह्यग्ने हव्याय वोढवे॥३२॥

अग्ने विश्वेभिः स्वनीक देवैरूर्णावन्तम्प्रथमः सीद योनिम्। कुलायिनं घृतवन्तं सवित्रे यज्ञं नय यजमानाय साधु। सीद होतः स्व उ लोके चिकित्वांश्सादया यज्ञं सुकृतस्य योनौ। देवावीदेवान् हविषा यज्ञास्यग्ने बृहद्यजमाने वयो धाः। नि होतां होतृषदने विदानस्त्वेषो दीदिवा अंसदध्सुदक्षः। अदब्धव्रतप्रमतिर्वसिष्ठः सहस्रम्भुरः शुचिंजिह्वो अग्निः। त्वं दूतस्त्वम्॥३३॥

उ नः परस्पास्त्वं वस्य आ वृषभ प्रणेता। अग्ने तोकस्य नस्तने तनूनामप्रयुच्छन्दीर्घद्वेधि गोपाः। अग्नि त्वां देव सवितरीशानं वार्याणाम्। सदावन्भागमीमहे। मही द्यौः पृथिवी च न इमं यज्ञमिमिक्षताम्। पिपृता नो भरीमभिः। त्वामग्ने पुष्करादध्यथर्वा निरमन्थत। मूर्ध्नो विश्वस्य वाघतः। तमु॥३४॥

त्वा दध्यङ्घ्रिः पुत्र ईधे अथर्वणः। वृत्रहणम्पुरंदरम्। तमु त्वा पाथ्यो वृषा समीधे दस्युहन्तमम्। धनंजयं रणेरणे। उत ब्रुवन्तु जन्तव उदग्निरवृत्रहाजनि। धनंजयो रणेरणे। आ यं हस्ते न खादिनं शिशुं जातं न बिभ्रति। विशामग्निं स्वध्वरम्। प्र देवं देववीतये भरता वसुवित्तमम्। आ स्वे योनौ नि षीदतु। आ॥३५॥

जातं जातवैदसि प्रियं शिशीतातिथिम्। स्योन आ गृहपतिम्। अग्निनाग्निः समिध्यते कविर्गृहपतिर्युवा। हव्यवाङ्मुह्यस्यः। त्वं ह्यग्ने अग्निना विप्रो विप्रेण सन्धस्ता। सखा सख्यां समिध्यसे। तम्मंजयन्त सुक्रतुम्पुरोयावानमाजिषु। स्वेषु क्षयेषु वाजिनम्। यज्ञेन यज्ञमयजन्त देवास्तानि धर्माणि प्रथमान्यासन्। ते ह नाकम्महिमानः सचन्ते यत्र पूर्वं

साध्याः सन्ति देवाः॥३६॥

वोढवे दूतस्त्वन्तमुं सीदत्वा यत्र चत्वारि च॥11॥ [११]

युञ्जान इमामंगृभ्णं देवस्य सन्ते वि पाजंसा वसंवस्त्वा समस्तवोर्ध्वा अस्याकूतिं यदग्ने
यान्यग्ने यं यज्ञमेकादश॥11॥ युञ्जानो वर्म च स्थ आदित्यास्त्वा भारती स्वा अह
षट्त्वारिंशत्॥46॥ युञ्जानो वाजवाजे॥ [१२]

॥ काण्डम् ४ ॥

॥ प्रथमः प्रश्नः ॥

॥ तैत्तिरीयसंहितायां चतुर्थकाण्डे प्रथमः प्रश्नः ॥

युञ्जानः प्रथमम्मनस्तत्वाय सविता धियः। अग्निं ज्योतिर्निचाय्यं पृथिव्या अध्याभरत्।
युक्ताय मनसा देवान्सुर्वर्यतो धिया दिवम्। बृहज्ज्योतिः करिष्यतः सविता प्र सुवति
तान्। युक्तेन मनसा वयं देवस्य सवितुः सवे। सुवर्गेयाय शक्त्यै। युञ्जते मन उत
युञ्जते धियो विप्रा विप्रस्य बृहतो विपश्चितः। वि होत्रा दधे वयुनाविदेक् इत्॥१॥

मही देवस्य सवितुः परिष्टुतिः। युजे वां ब्रह्म पूर्वं नमोभिर्वि श्लोकां यन्ति पथ्यैव
सूराः। शृण्वन्ति विश्वे अमृतस्य पुत्रा आ ये धामानि दिव्यानि तस्थुः। यस्य प्रयाणमन्वन्य
इद्ययुर्देवा देवस्य महिमानमर्चतः। यः पार्थिवानि विममे स एतंशो रजांसि देवः
सविता महित्वना। देव सवितुः प्र सुव यज्ञम् सुव॥२॥

यज्ञपतिम्भगाय दिव्यो गन्धर्वः। केतपूः केतं नः पुनातु वाचस्पतिर्वाचमद्य स्वदाति
नः। इमं नो देव सवितर्यज्ञं प्र सुव देवायुवः सखिविदः सत्राजितं धनजितं
सुवर्जितम्। ऋचा स्तोमः समर्धय गायत्रेण रथंतरम्। बृहद्गायत्रवर्तनि। देवस्य त्वा
सवितुः प्रसवेऽश्विनोर्बाहुभ्यां पूष्णो हस्ताभ्यामगायत्रेण छन्दसाऽऽदे ऽङ्गिरस्वदभ्रिरसि
नारिः॥३॥

असि पृथिव्याः सधस्थादग्निम्पुरिष्यमङ्गिरस्वदा भर त्रैष्टुभेन त्वा छन्दसाऽऽदे-

ऽङ्गिरस्वद्वभिरसि नारिरसि त्वया वयं सधस्थ आग्निं शकेम खनितुम्पुरीष्यं
जागतेन त्वा छन्दसाऽऽदेऽङ्गिरस्वद्वस्तं आधाय सविता बिभ्रदभिः हिरण्ययीम्।
तया ज्योतिरजस्रमिदग्निं खात्वी न आ भरानुष्टुभेन त्वा छन्दसाऽऽदेऽङ्गिरस्वत्॥

इद्यज्ञं प्र सुव नारिरानुष्टुभेन त्वा छन्दसा त्रीणि च॥१॥ [१]

इमामगृभ्णन्नशनामृतस्य पूर्वं आयुषि विदथेषु कव्या। तया देवाः सुतमा
बभूवुरऋतस्य सामन्तसरमारपन्ती। प्रतूर्तं वाजिन्ना द्रव वरिष्ठामनु संवतम्। दिवि
ते जन्म परममन्तरिक्षे नाभिः पृथिव्यामधि योनिः। युञ्जाथा रासं युवमस्मिन्
यामे वृषण्वसू। अग्निम्भरन्तमस्मयुम्। योगेयोगे त्वस्तरं वार्जवाजे हवामहे। सखाय
इन्द्रमृतयै। प्रतूर्वन्॥५॥

एहवक्रामन्नशस्ती रुद्रस्य गाणपत्यान्मयोभूरेहि। उर्वन्तरिक्षमन्विहि
स्वस्तिगव्यतिरभयानि कृण्वन्। पूष्णा सयुजा सह। पृथिव्याः सधस्थादग्निम्पुरीष्यमङ्गिरस्वदच्छेह्य
ऽग्निम्पुरीष्यमङ्गिरस्वद्वरिष्यामोऽग्निम्पुरीष्यमङ्गिरस्वद्वरामः। अन्वग्निरुषसामग्रमख्यदन्वहानि
प्रथमो जातवेदाः। अनु सूर्यस्य॥६॥

पुरुत्रा च रश्मीननु द्यावापृथिवी आ तंतान। आगत्य वाज्यध्वनः सर्वा मधो वि
धूनुते। अग्निं सधस्थे महति चक्षुषा नि चिकीषते। आक्रम्य वाजिन्यृथिवीमग्निमिच्छ
रुचा त्वम्। भूम्या वृत्वाय नो ब्रूहि यतः खनाम् तं वयम्। द्यौस्ते पृष्ठमृथिवी
सधस्थमात्मान्तरिक्षं समुद्रस्ते योनिः। विख्याय चक्षुषा त्वमभि तिष्ठ॥७॥

पृतन्यतः। उत्क्राम महते सौभगायास्मादास्थानाद्विणोदा वाजिन्। वयं स्याम सुमतौ
पृथिव्या अग्निं खनिष्यन्त उपस्थे अस्याः। उदकमीद्विणोदा वाज्यर्वाकः स लोकं
सुकृतमृथिव्याः। ततः खनेम सुप्रतीकमग्निं सुवो रुहाणा अधि नाकं उत्तमे। अपो
देवीरुपं सृज मधुमतीरयक्ष्माय प्रजाभ्यः। तासां स्थानादुज्जिहतामोषधयः सुपिप्पलाः।
जिघर्भि॥८॥

अग्निम्भनसा घृतेन प्रतिक्ष्यन्तम्भुवनानि विश्वा। पृथुं तिरश्चा वयंसा बृहन्तं व्यचिष्टमन्नं
रभसं विदानम्। आ त्वा जिघर्मि वचंसा घृतेनारक्षसा मनसा तज्जुषस्व। मर्यश्रीः स्पृहयद्वर्णो
अग्निर्नाभिर्मृशै तनुवा जरहृषाणः। परि वार्जपतिः कविरग्निर्हव्या न्यक्रमीत्। दधद्रत्नानि

दाशुषे। परिं त्वाग्ने पुं वयं विप्रं सहस्य धीमहि। धृषद्वर्णं दिवेदिवे भेत्तारम्भङ्गुरावतः।
त्वमग्ने द्युभिस्त्वमांशुशुक्षणिस्त्वमद्भ्यस्त्वमशमनस्परिं। त्वं वनेभ्यस्त्वमोषधीभ्यस्त्वं नृणां नृपते
जायसे शुचिः॥१॥

प्रतूर्वन्धसूर्यस्य तिष्ठ जिघर्मि भेत्तारं विंशतिश्च॥२॥ [२]

देवस्य त्वा सवितुः प्रसवेऽश्विनोर्बाहुभ्यां पूष्णो हस्ताभ्यामृथिव्याः सधस्थे-
ऽग्निम्पुरीष्यमङ्गिरस्वत्खनामि। ज्योतिष्मन्तं त्वाग्ने सुप्रतीकमजंश्रेण भानुना दीद्यानम्।
शिवं प्रजाभ्योऽहिंसन्तमृथिव्याः सधस्थेऽग्निं पुरीष्यमङ्गिरस्वत्खनामि। अपामृष्टमसि
सप्रथा उर्वग्निर्भरिष्यदपरावपिष्ठम्। वर्धमानम्मह आ च पुष्करं दिवो मात्रया वरिणा
प्रथस्व। शर्म च स्थः॥१०॥

वर्म च स्थो अच्छिद्रे बहुले उभे। व्यचस्वती सं वंसाथाम्भर्तमग्निम्पुरीष्यम्। सं
वंसाथाः सुवर्विदां समीची उरंसा त्मना। अग्निमन्तर्भरिष्यन्ती ज्योतिष्मन्तमजंस्मृमि।
पुरीष्योऽसि विश्वभराः। अथर्वा त्वा प्रथमो निरमन्थदग्ने। त्वामग्ने पुष्करादध्यथर्वा
निरमन्थता। मूर्ध्नो विश्वस्य वाघतः। तमु त्वा दध्यङ्कृषिः पुत्र ईधे॥११॥

अथर्वणः। वृत्रहणम्पुरन्दरम्। तमु त्वा पाथ्यो वृषा समीधे दस्युहन्तमम्। धनंजयं
रणेरणे। सीदं होतुः स्व उं लोके चिकित्वान्सादया यज्ञं सुकृतस्य योनौ। देवावीर्देवान्
हविषा यजास्यग्ने बृहद्यजमाने वयो धाः। नि होता होतृषदने विदानस्त्वेषो दीदिवा
अंसदत्सुदक्षः। अदब्धव्रतप्रमतिर्वसिष्ठः सहस्रम्भरः शुचिजिह्वो अग्निः। सः सीदस्व महा
अंसि शोचस्व॥१२॥

देववीतमः। वि धूममग्ने अरुषम्मियेध्य सृज प्रशस्त दर्शतम्। जनिष्वा हि जेन्यो
अग्ने अह्नाः हितो हितेष्वरुषो वनेषु। दमेदमे सप्त रत्ना दधानोऽग्निरहोता नि पंसादा
यजीयान्॥१३॥

स्थ ईधे शोचस्व सप्तविंशतिश्च॥३॥ [३]

सं ते वायुर्मातरिश्वा दधातूत्तानायै हृदयं यद्विलिष्टम्। देवानां यश्चरति प्राणथेन तस्मै
च देवि वषडस्तु तुभ्यम्। सुजातो ज्योतिषा सह शर्म वरूथमासंदः सुवः। वासो अग्ने
विश्वरूपः सं व्ययस्व विभावसो। उदु तिष्ठ स्वध्वरावा नो देव्या कृपा। दृशे च भासा

बृहता सुशुक्कनिराग्ने याहि सुशस्तिभिः॥१४॥

ऊर्ध्व ऊ पु ण ऊतये तिष्ठा देवो न संविता। ऊर्ध्वो वाजस्य सनिता
यदञ्जिभिर्वाघद्विर्विह्वयामहे। स जातो गर्भो असि रोदस्योरग्रे चारुर्विभृत ओषधीषु। चित्रः
शिशुः परि तमांस्यक्तः प्र मातृभ्यो अधि कर्निक्रदद्वाः। स्थिरो भव वीङ्ङ्ग आशुर्भव
वाज्यर्वन्। पृथुर्भव सुषदस्त्वमग्नेः पुरीषवाहनः। शिवो भव॥१५॥

प्रजाभ्यो मानुषीभ्यस्त्वमङ्गिरः। मा द्यावापृथिवी अग्नि शूशुचो मान्तरिक्षं मा वनस्पतीन्।
प्रेतौ वाजी कर्निक्रदन्नानंदद्रासंभः पत्वा। भरन्त्रग्निम्पुरीष्यं मा पाद्यायुषः पुरा। रासंभो वां
कर्निक्रदत्सुयुक्तो वृषणा रथै। स वामग्निम्पुरीष्यमाशुर्दृतो वहादितः। वृषाग्निं वृषणम्भरन्त्रपां
गर्भं समुद्रियम्। अग्न आ याहि॥१६॥

वीतयं ऋतं सत्यम्। ओषधयः प्रति गृहीताग्निमेतं शिवमायन्तमभ्यत्र युष्मान्।
व्यस्यन्विश्वा अमंतीररांतीर्निषीदन्त्रो अपं दुर्मतिं हनत्। ओषधयः प्रति मोदध्वमेनम्पुष्पावतीः
सुपिप्पलाः। अयं वो गर्भं ऋत्वियः प्रत्नं सधस्थमासदत्॥१७॥

सुशस्तिभिः शिवो भव याहि षड्विंशच्च॥४॥

वि पाजसा पृथुना शोशुचानो बाधस्व द्विषो रक्षसो अमीवाः। सुशर्मणो बृहतः
शर्मणि स्यामग्नेरहं सुहवस्य प्रणीतौ। आपो हि ष्ठा मयोभुवस्ता न ऊर्जे दधातन।
महे रणाय चक्षसे। यो वः शिवतमो रसस्तस्य भाजयतेह नः। उशतीरिव मातरः।
तस्मा अरं गमाम वो यस्य क्षयाय जिन्वथ। आपो जनयथा च नः। मित्रः॥१८॥

संसृज्यं पृथिवीम्भूमिं च ज्योतिषा सह। सुजातं जातवेदसमग्निं वैश्वानरं विभुम्।
अयक्ष्माय त्वा संसृजामि प्रजाभ्यः। विश्वं त्वा देवा वैश्वानराः संसृजन्त्वानुष्टुभेन
छन्दसाङ्गिरस्वत्। रुद्राः सम्भृत्यं पृथिवीम्बृहज्योतिः समीधिरे। तेषां भानुरजस्र इच्छुक्रो
देवेषु रोचते। संसृष्टां वसुभी रुद्रैर्धीरैः कर्मण्याम्मदम्। हस्ताभ्याम्मुद्वीं कृत्वा सिनीवाली
करोतु॥१९॥

ताम्। सिनीवाली सुकपर्दा सुकुरीरा स्वौपशा। सा तुभ्यमदिते मह ओखां
दधातु हस्तयोः। उखां करोतु शक्त्या बाहुभ्यामदितिर्धिया। माता पुत्रं यथोपस्थे
साग्निम्बिर्भर्तु गर्भ आ मुखस्य शिरोऽसि यज्ञस्य पदे स्थः। वसवस्त्वा कृण्वन्तु गायत्रेण

छन्दसाङ्गिरस्वत्पृथिव्यसि रुद्रास्त्वा कृण्वन्तु त्रैष्टुभेन छन्दसाङ्गिरस्वदन्तरिक्षमसि॥२०॥

आदित्यास्त्वा कृण्वन्तु जागतेन छन्दसाङ्गिरस्वद्वोरसि विश्वे त्वा देवा वैश्वानराः
कृण्वन्त्वानुष्टुभेन छन्दसाङ्गिरस्वद्विशोऽसि ध्रुवासि धारया मयि प्रजा रायस्पोषं गोपत्य
सुवीर्यं सजातान् यजमानायादित्यै रास्त्रास्यदितिस्ते बिलं गृह्णातु पाङ्केन छन्दसाङ्गिरस्वत्
कृत्वाय सा महीमुखाम्मृन्मयीं योनिमग्नयै ताम्पुत्रेभ्यः सम्प्रायच्छददितिः श्रपयानिति॥२१॥

मित्रः करोत्वन्तरिक्षमसि प्र चत्वारि च॥५॥ [५]

वसंवस्त्वा धूपयन्तु गायत्रेण छन्दसाङ्गिरस्वद्रुद्रास्त्वा धूपयन्तु त्रैष्टुभेन
छन्दसाङ्गिरस्वदादित्यास्त्वा धूपयन्तु जागतेन छन्दसाङ्गिरस्वद्विश्वे त्वा देवा वैश्वानरा
धूपयन्त्वानुष्टुभेन छन्दसाङ्गिरस्वदिन्द्रस्त्वा धूपयत्वङ्गिरस्वद्विष्णुस्त्वा धूपयत्वङ्गिरस्वद्वरुणस्त्वा
धूपयत्वङ्गिरस्वददितिस्त्वा देवी विश्वदेव्यावती पृथिव्याः सधस्थेऽङ्गिरस्वत्खनत्ववट देवानां
त्वा पत्नीः॥२२॥

देवीर्विश्वदेव्यावतीः पृथिव्याः सधस्थेऽङ्गिरस्वदधतूखे धिषणास्त्वा देवीर्विश्वदेव्यावतीः
पृथिव्याः सधस्थेऽङ्गिरस्वदभीन्धतामुखे ग्रास्त्वा देवीर्विश्वदेव्यावतीः पृथिव्याः
सधस्थेऽङ्गिरस्वच्छपयन्तूखे वरूत्रयो जनयस्त्वा देवीर्विश्वदेव्यावतीः पृथिव्याः
सधस्थेऽङ्गिरस्वत्पचन्तूखे मित्रेतामुखाम्पचैषा मा भेदि एतां ते परि ददाम्यभित्यै
अभीमाम्॥२३॥

महिना दिवम्मित्रो बभूव सप्रथाः। उत श्रवसा पृथिवीम्। मित्रस्य चर्षणीधृतः
श्रवो देवस्य सानसिम्। द्युमं चित्रश्रवस्तमम्। देवस्त्वा सवितोद्वपतु सुपाणिः स्वङ्गुरिः।
सुबाहुरुत शक्त्या। अपद्यमाना पृथिव्याशा दिश आ पृण। उत्तिष्ठ बृहती भवोर्ध्वा
तिष्ठ ध्रुवा त्वम्। वसंवस्त्वाच्छन्दन्तु गायत्रेण छन्दसाङ्गिरस्वद्रुद्रास्त्वा च्छन्दन्तु त्रैष्टुभेन
छन्दसाङ्गिरस्वदादित्यास्त्वाच्छन्दन्तु जागतेन छन्दसाङ्गिरस्वद्विश्वे त्वा देवा वैश्वानरा
आच्छन्दन्त्वानुष्टुभेन छन्दसाङ्गिरस्वत्॥२४॥

पत्नीरिमा रुद्रास्त्वाच्छन्दन्त्वेकात्रविंशतिश्च॥६॥ [६]

समास्त्वान्न ऋतवो वर्धयन्तु संवत्सरा ऋषयो यानि सत्या। सं दिव्येन दीदिहि
रोचनेन विश्वा आ भाहि प्रदिशः पृथिव्याः। सं चेध्यस्वाग्ने प्र च बोधयैनमुच्चं तिष्ठ

महते सौभगाय। मा च रिषदुपसृता ते अग्ने ब्रह्माणस्ते यशसः सन्तु मान्ये। त्वामग्ने वृणते ब्राह्मणा इमे शिवो अग्ने॥२५॥

सुवरणे भवानः। सपत्न्या नो अभिमातिजिच्च स्वे गये जागृह्यप्रयुच्छन्। इहैवाग्ने अर्धं धारया रयिं मा त्वा नि क्रन्पूर्वचितो निकारिणः। क्षत्रमग्ने सुयममस्तु तुभ्यमुपसृता वर्धतां ते अनिष्टतः। क्षत्रेणाग्ने स्वायुः स रभस्व मित्रेणाग्ने मित्रधेयं यतस्व। सजातानाम्मध्यमस्था एधि राज्ञामग्ने विहव्यो दीदिहीह। अति॥२६॥

निहो अति मिधोऽत्यचित्तिमत्यरातिमग्ने। विश्वा ह्यग्ने दुरिता सहस्वाथास्मभ्यः सहवीरा रयिं दाः। अनाधृष्यो जातवेदा अनिष्टतो विराडग्ने क्षत्रभृर्दीदिहीह। विश्वा आशाः प्रमुञ्चन्मानुषीर्भियः शिवाभिरेद्य परि पाहि नो वृधे। बृहस्पते सवितर्बोधयेन् सः शितं चित्सन्तरा सः शिशाधि। वर्धयेन्ममहते सौभगाय॥२७॥

विश्वं एनमनु मदन्तु देवाः। अमुत्रभूयादध यद्यमस्य बृहस्पते अभिशस्तेरमुञ्चः। प्रत्यौहतामश्विना मृत्युमस्मादेवानामग्ने भिषजा शचीभिः। उद्वयं तमसस्परि पश्यन्तो ज्योतिरुत्तरम्। देवं देवत्रा सूर्यमगन्म ज्योतिरुत्तमम्॥२८॥

इमे शिवो अग्नेऽति सौभगाय चतुस्त्रिंशच्च॥७॥ [७]

ऊर्ध्वा अस्य समिधो भवन्त्यूर्ध्वा शुक्रा शोचीः प्यग्नेः। द्युमत्तमा सुप्रतीकस्य सूनोः। तनूनपादसुरो विश्ववेदा देवो देवेषु देवः। पथ आनक्ति मध्वा घृतेन। मध्वा यज्ञं नक्षसे प्रीणानो नराशः सो अग्ने। सुकृदेवः सविता विश्ववारः। अच्छायमेति शवंसा घृतेनेडानो वह्निर्मसा। अग्निः सुचो अध्वरेषु प्रयत्सु। स यक्षदस्य महिमानमग्नेः सः॥२९॥

ई मन्द्रासु प्रयसः। वसुश्चेतिष्ठो वसुधातमश्च। द्वारो देवीरन्वस्य विश्वं व्रता ददन्ते अग्नेः। उरुव्यचंसो धाम्ना पत्यमानाः। ते अस्य योषणे दिव्ये न योनावुषासानक्ता। इमं यज्ञमवतामध्वरं नः। दैव्या होतारावूर्ध्वमध्वरं नोऽग्नेर्जिह्वामभि गृणीतम्। कृणुतं नः स्विष्टिम्। तिस्रो देवीर्बहिरिदं सन्दन्तिवडा सरस्वती॥३०॥

भारती। मही गृणाना। तन्नस्तुरीपमद्भुतम्पुरुक्षु त्वष्टा सुवीरम्। रायस्पोषं वि प्यंतु नाभिम्समे। वनस्पतेऽव सृजा रराणस्मना देवेषु। अग्निरहव्यः शमिता सूदयाति। अग्ने स्वाहा कृणुहि जातवेद इन्द्राय हव्यम्। विश्वे देवा हविरिदं जुषन्ताम्। हिरण्यगर्भः समवर्तताग्ने भूतस्य जातः पतिरेकं आसीत्। स दाधार पृथिवीं द्याम्॥३१॥

उ॒तेमां कस्मै॑ दे॒वाय॑ ह॒विषा॑ विधेम। यः प्रा॑ण॒तो नि॑मिष॒तो म॑हि॒त्वैक॑ इ॒द्राजा॑ जग॒तो ब॒भूव॑। य ई॒शं अ॒स्य द्वि॒पद॑श्चतु॒ष्पदः॑ कस्मै॑ दे॒वाय॑ ह॒विषा॑ विधेम। य आ॑त्मा॒दा ब॑ल॒दा यस्य॑ वि॒श्वं उ॒पास॑ते प्र॒शिषं॑ यस्य॑ दे॒वाः। यस्य॑ छा॒यामृ॑तं यस्य॑ मृ॒त्युः कस्मै॑ दे॒वाय॑ ह॒विषा॑ विधेम। यस्ये॒मे हि॒मव॑न्तो म॒हित्वा॑ यस्य॑ स॒मुद्र॑ र॒सया॑ स॒ह॥३२॥

आहुः। यस्ये॒माः प्र॒दिशो॑ यस्य॑ बा॒हू कस्मै॑ दे॒वाय॑ ह॒विषा॑ विधेम। यं क्र॒न्दसी॑ अ॒व॑सा तस्तभा॒ने अ॒भ्यैक्षे॑ता॒म्मन॑सा रेज॒माने॑। यत्रा॒धि सू॒र उ॒दि॒तौ व्ये॒ति कस्मै॑ दे॒वाय॑ ह॒विषा॑ विधेम। येन॑ द्यौरु॒ग्रा पृ॑थि॒वी च॑ दृ॒ढे येन॑ सु॒वः स्त॒भितं॑ येन॑ नाकः॑। यो अ॒न्तरि॑क्षे रज॒सो वि॒मानः॑ कस्मै॑ दे॒वाय॑ ह॒विषा॑ विधेम। आपो॑ ह॒ यन्म॑ह॒तीर्वि॒श्वम्॥३३॥

आय॒न्दक्षं॑ दधा॒ना ज॒नय॑न्तीर॒ग्निम्। ततो॑ दे॒वानां॑ निर॑व॒र्तता॑सुरे॒कः कस्मै॑ दे॒वाय॑ ह॒विषा॑ विधेम। यश्चि॒द्रापो॑ म॒हिना॑ प॒र्यप॑श्य॒दक्षं॑ दधा॒ना ज॒नय॑न्तीर॒ग्निम्। यो दे॒वेष्व॑धि दे॒व एक॑ आसी॒त्कस्मै॑ दे॒वाय॑ ह॒विषा॑ विधेम॥३४॥

अग्नेः स सर॑स्वती॒ द्या र॑ सह॒ विश्व॑श्चतु॒स्त्रि॒H र॑श्च॥८॥ [८]

आकू॑तिम॒ग्निम॒युज॑ः स्वाहा॒ मनो॑ मे॒धाम॒ग्निम॒युज॑ः स्वाहा॒ चित्तं॑ वि॒ज्ञात॑म॒ग्निम॒युज॑ः स्वाहा॒ वा॒चो वि॒धृति॑म॒ग्निम॒युज॑ः स्वाहा॒ प्र॒जाप॑तये॒ मनवे॑ स्वाहा॒ग्नये॑ वैश्वान॒राय॑ स्वाहा॒ विश्वे॑ दे॒वस्य॑ ने॒तुर्म॑तो वृणीत स॒ख्यं विश्वे॑ रा॒य इ॒षुष्य॑सि द्यु॒म्रं वृणी॑त पु॒ष्यसे॑ स्वाहा॒ मा सु॑ भि॒त्था मा सु॑ रि॒पो द॑ह॒स्व वी॒डय॑स्व सु। अ॒म्बं धृ॑ष्णु वी॒रय॑स्व॥३५॥

अ॒ग्निश्चे॒दं करि॑ष्यथः। द॑ह॒स्व दे॒वि पृ॑थि॒वि स्व॑स्तय॑ आ॒सुरी॑ मा॒या स्व॑धया॑ कृ॒तासि॑। जुष्टं॑ दे॒वाना॑मि॒दम॑स्तु ह॒व्यम॑रि॒ष्टा त्वमु॑दि॒हि य॒ज्ञे अ॑स्मिन्। मि॒त्रेता॑मु॒खां तपै॑षा मा भे॒दि। ए॒तान्ते॑ परि॑ द॒दाम्य॑भि॒त्यै। द्॒वन्नः स॒र्पिरा॑सु॒तिः प्र॒लो होता॑ वरे॒ण्यः। स॒हस॑स्पु॒त्रो अ॒द्भुतः॑। पर॑स्या॒ अधि॑ सं॒वतो॑ऽव॒रा र॑ अभ्या॥३६॥

तर॒। यत्रा॑हमस्मि॒ ता र॑ अ॒व। प॒रम॑स्याः॒ परा॑व॒तो रो॒हिद॑श्च इ॒हा ग॑हि। पुरी॒ष्यः पुरु॑प्रि॒योऽग्ने॒ त्वं तर॑। मृ॒धः। सी॒द त्व॑म्मा॒तुर॑स्या उ॒पस्थे॑ वि॒श्वान्य॑ग्ने व॒युना॑नि वि॒द्वान्। मे॒नाम॑र्चि॒षा मा तप॑साभि शू॒शुचो॑ऽन्तर॑स्या र॒शुक्र॑ज्योति॒र्वि भा॑हि। अ॒न्तर॑ग्ने रु॒चा त्वमु॑खायै स॒दने॑ स्वे। तस्या॒स्त्व र॑ हर॒सा तप॑जात॒वेदः शि॒वो भ॑व। शि॒वो भू॒त्वा म॒ह्यम॑ग्नेऽथो सी॒द शि॒वस्त्व॑म्। शि॒वाः कृ॒त्वा दि॒शः सर्वाः॑ स्वां योनि॑मि॒हास॑दः॥३७॥

वी॒रय॑स्वा तप॑न्वि र॒शति॑श्च॥९॥ [९]

यदग्ने यानि कानि चा ते दारूणि दध्मसि। तदस्तु तुभ्यमिद्धृतं तज्जुषस्व
यविष्ठा। यदत्युपजिहिंका यद्व्रो अतिसर्पति। सर्वं तदस्तु ते घृतं तज्जुषस्व यविष्ठा।
रात्रिं रात्रिमप्रयावम्भरन्तोऽश्वायेव तिष्ठते घासमस्मै। रायस्पोषेण समिषा मदन्तोऽग्ने मा
ते प्रतिवेशा रिषाम। नाभा॥३८॥

पृथिव्याः समिधानमग्निः रायस्पोषाय बृहते हवामहे। इरम्मदम्बृहदुक्थं यजत्रं
जेतारमग्निमृतनासु सासहिम्। याः सेनां अभीत्वरीराव्याधिनीरुगणा उता ये स्तेना
ये च तस्करास्तास्ते अग्नेऽपि दधाम्यास्यै। दष्ट्रभ्याम्मलिमूञ्जम्यैस्तस्करा उता
हनूभ्यास्तेनान्भगवस्तास्त्वं खाद सुखादितान्। ये जनेषु मलिम्लवः स्तेनासस्तस्करा
वने। ये॥३९॥

कक्षैष्वघायवस्तास्ते दधामि जम्भयोः। यो अस्मभ्यमरातीयाद्यश्च नो द्वेषते जनः।
निन्दाद्यो अस्मान् दिप्साच्च सर्वं तम्मस्मसा कुरु। सशितं मे ब्रह्म सशितं वीर्यं
बलम्। सशितं क्षत्रं जिष्णु यस्याहमस्मि पुरोहितः। उदैषाम्बाहू अतिरमुद्वर्च उदू बलम्।
क्षिणोमि ब्रह्मणामित्रानुन्नयामि॥४०॥

स्वा अहम्। दृशानो रुक्म उर्व्या व्यद्यौर्दुर्मरषमायुः श्रिये रुचानः। अग्निर्मृतो
अभवद्वयोरभिर्यदेनं द्यौरजनयत्सुरेताः। विश्वा रूपाणि प्रति मुञ्चते क्विः प्रासावीद्ध्रं द्विपदे
चतुष्पदे। वि नाकमख्यत्सविता वरेण्योऽनु प्रयाणमुषसो वि राजति। नक्तोषासा समनसा
विरूपे धापयते शिशुमेकं समीची। द्यावा क्षामा रुक्मः॥४१॥

अन्तर्वि भाति देवा अग्निं धारयन्द्रविणोदाः। सुपर्णोऽसि गरुत्मात्रिवृत्ते शिरो गायत्रं
चक्षुः स्तोमं आत्मा सामं ते तनूर्वामदेव्यम्बृहद्रथन्तरे पक्षौ यज्ञायज्ञियम्पुच्छं छन्दास्यङ्गानि
धिष्ण्याः शफा यजूंषि नाम। सुपर्णोऽसि गरुत्मान्दिवं गच्छ सुवः पत॥४२॥

नाभा वने येन यामि क्षामा रुक्मोऽष्टात्रिंशच्च॥१०॥ [१०]

अग्ने यं यज्ञमध्वरं विश्वतः परिभूरसि। स इद्वेषु गच्छति। सोम यास्तं मयोभुवं
ऊतयः सन्ति दाशुषै। ताभिर्नोऽविता भव। अग्निर्मूर्धा भुवः। त्वं नः सोम या ते धामानि।
तत्सवितुर्वरेण्यम्भर्गो देवस्य धीमहि। धियो यो नः प्रचोदयात्। अचिन्ती यच्चकृमा दैव्ये
जने दीनैर्दक्षैः प्रभूती पूरुषत्वता॥४३॥

देवेषु च सवितुर्मानुषेषु च त्वं नो अत्र सुवतादनांगसः। चोदयित्री सूनृतानां चेतन्ती
सुमतीनाम्। यज्ञं दधे सरस्वती। पार्वीरवी कन्या चित्रायुः सरस्वती वीरपत्नी धियं
धात्। आभिरच्छिद्रं शरणं सजोषां दुराधर्षं गृणते शर्म यस्सत्। पूषा गा अन्वेतु
नः पूषा रक्षत्वर्वतः। पूषा वाजं सनोतु नः। शुक्रं ते अन्यद्यज्ञतं ते अन्यत्॥४४॥

विषुरूपे अहनी द्यौरिवासि। विश्वा हि माया अवसि स्वधावो भद्रा ते
पूषन्निह रातिरस्तु। तैऽवर्धन्त स्वतवसो महित्वना नाकं तस्थुरु रुचिरे सदाः।
विष्णुर्यद्वावद्वृषणम्मदच्युतं वयो न सीदन्नधिं बर्हिषि प्रिये। प्र चित्रमर्कं गृणते तुराय
मारुताय स्वतवसे भरध्वम्। ये सहासि सहसा सहन्ते॥४५॥

रेजते अग्ने पृथिवी मुखेभ्यः। विश्वे देवा विश्वे देवाः। द्यावां नः पृथिवी इमं
सिध्रमद्य दिविस्पृशम्। यज्ञं देवेषु यच्छताम्। प्र पूर्वजे पितरा नव्यसीभिर्गोभिः कृणुध्वं
सदने ऋतस्य। आ नो द्यावापृथिवी दैव्येन जनेन यातुम्महिं वां वरूथम्। अग्निं स्तोमेन
बोधय समिधानो अमर्त्यम्। हव्या देवेषु नो दधत्। स हव्यवाडमर्त्य उशिगदूतश्चनोहितः।
अग्निर्धिया समृण्वति। शं नो भवन्तु वाजैवाजे॥४६॥

पुरुषत्वतां यजतन्ते अन्यथ्सहन्ते चनोहितोऽष्टौ च॥११॥

विष्णोः क्रमोऽसि दिवस्पर्यत्रपतेऽपेतं समितं या जाता मा नो हिंसीद्धवा-
ऽस्यादित्यङ्गर्भमिन्द्राग्नी रोचनैकादश॥११॥ विष्णोरस्मिन् हव्येति त्वाऽहं धीतिभिर्होत्रां
अष्टाचत्वारिंशत्॥४४॥ विष्णोः क्रमोऽसि स त्वन्नो अग्ने॥

॥द्वितीयः प्रश्नः॥

॥तैत्तिरीयसंहितायां चतुर्थकाण्डे द्वितीयः प्रश्नः॥

विष्णोः क्रमोऽस्यभिमातिहा गायत्रं छन्द आ रोह पृथिवीमनु वि क्रमस्व निर्भक्तः
स यं द्विष्मो विष्णोः क्रमोऽस्यभिशास्तिहा त्रैष्टुभं छन्द आ रोहान्तरिक्षमनु वि क्रमस्व
निर्भक्तः स यं द्विष्मो विष्णोः क्रमोऽस्यरातीयतो हुन्ता जागतं छन्द आ रोह दिवमनु
वि क्रमस्व निर्भक्तः स यं द्विष्मो विष्णोः॥१॥

क्रमोऽसि शत्रूयतो हन्तानुष्टुभं छन्द आ रोहू दिशोऽनु वि क्रमस्व निर्भक्तः स यं द्विष्मः। अक्रन्ददग्निः स्तनयन्निव द्यौः क्षामा रेरिहद्वीरुधः समञ्जन्। सद्यो जज्ञानो वि हीमिद्धो अख्यदा रोदसी भानुना भात्यन्तः। अग्नेऽभ्यावर्तिन्निभि न आ वर्तस्वायुषा वर्चसा सन्या मेधया प्रजया धनेन। अग्ने॥२॥

अङ्गिरः शतं ते सन्त्वावृतः सहस्रं त उपावृतः। तासाम्पोषस्य पोषेण पुनर्नो नष्टमा कृधि पुनर्नो रयिमा कृधि। पुनरूर्जा नि वर्तस्व पुनरग्न इषायुषा। पुनर्नः पाहि विश्वतः। सह रय्या नि वर्तस्वाग्ने पिन्वस्व धारया। विश्वप्त्रिया विश्वतस्परि। उदुत्तमं वरुण पाशमस्मदवाधमम्॥३॥

वि मध्यमं श्रथाया। अथा व्यमादित्य व्रते तवानांगसो अदितये स्याम। आ त्वाहारपमन्तरभूर्ध्रुवस्तिष्ठाविचाचलिः। विशस्त्वा सर्वा वाञ्छन्त्वस्मिन्नाष्टमधि श्रया। अग्ने बृहन्नुपसामूर्ध्वो अस्थान्निर्जग्मिवान्तमसो ज्योतिषागात्। अग्निर्भानुना रुशता स्वङ्ग आ जातो विश्वा सद्भान्यप्राः। सीद त्वम्मातुरस्याः॥४॥

उपस्थे विश्वान्यग्ने व्युनानि विद्वान्। मैनामर्चिषा मा तपसाभि शूशुचोऽन्तरस्यां शुकृज्योतिर्वि भाहि। अन्तरंग्रे रुचा त्वमुखायै सदेने स्वे। तस्यास्त्वहं हरसा तपञ्जातवेदः शिवो भव। शिवो भूत्वा मह्यमग्नेऽथो सीद शिवस्त्वम्। शिवाः कृत्वा दिशः सर्वाः स्वं योनिमिहासदः। हंसः शुचिपद्वसुन्तरिक्षसद्धोता वेदिषदतिथिर्दुरोणसत्। नृषद्वरसदतसद्धोमसदजा गोजा ऋतजा अद्रिजा ऋतम्बृहत्॥५॥

दिवमनु वि क्रमस्व निर्भक्तः स यं द्विष्मो विष्णोर्धनेनाग्नेऽधमस्याः शुचिपथोऽंश च॥१॥

[१]

दिवस्परि प्रथमं जज्ञे अग्निस्मद्वितीयम्परि जातवेदाः। तृतीयमप्सु नृमणा अजस्रमिन्धान एनं जरते स्वाधीः। विद्वा ते अग्ने त्रेधा त्रयाणि विद्वा ते सद्य विभृतम्पुरुत्रा। विद्वा ते नाम परमं गुहा यद्विद्वा तमुत्सं यत आजगन्थ। समुद्रे त्वा नृमणा अप्सवन्तर्नृचक्षा ईधे दिवो अग्न ऊधन्। तृतीयं त्वा॥६॥

रजसि तस्थिवांसमृतस्य योनौ महिषा अहिन्वन्। अक्रन्ददग्निः स्तनयन्निव द्यौः क्षामा रेरिहद्वीरुधः समञ्जन्। सद्यो जज्ञानो वि हीमिद्धो अख्यदा रोदसी भानुना भात्यन्तः। उशिक्षावको अरतिः सुमेधा मर्तैष्वग्निरमृतो निधायि। इयति धूममरुषम्भरिभ्रदुच्छुक्तेण

शोचिषा द्यामिनक्षत्। विश्वस्य केतुर्भुवनस्य गर्भ आ॥७॥

रोदसी अपृणाञ्जायमानः। वीडुं चिदद्रिमभिनत्परायञ्जना यदग्निमयंजन्त पञ्च।
श्रीणामुदारो धरुणो रयीणाम्मनीषाणाम्प्रापणः सोमंगोपाः। वसोः सूनुः सहसो अप्सु
राजा वि भात्यग्रं उषसांमिधानः। यस्ते अद्य कृणवद्भद्रशोचेऽपूपं देव घृतवन्तमग्ने। प्र
तं नय प्रतरां वस्यो अच्छाभि द्युमं देवभक्तं यविष्ठ। आ॥८॥

तम्भज सौश्रवसेष्वग्र उक्थउक्थ आ भज शस्यमाने। प्रियः सूर्ये प्रियो अग्रा
भवात्युज्जातेन भिनददुञ्जनिवैः। त्वामग्ने यजमाना अनु द्यून् विश्वा वसूनि दधिरे वार्याणि।
त्वया सह द्रविणमिच्छमाना ब्रजं गोमन्तमुशिजो वि वव्रुः। दृशानो रुक्म उर्व्या
व्यद्यौर्दुर्मरुमायुः श्रिये रुचानः। अग्निरमृतो अभवद्वयोभिर्यदेन द्यौरजनयत्सुरेताः॥९॥

तृतीयं त्वा गर्भ आ यविष्ठा यच्चत्वारि च॥२॥ [२]

अन्नपतेऽन्नस्य नो देह्यनमीवस्य शुष्मिणः। प्रप्रदातारं तारिष ऊर्जं नो धेहि
द्विपदे चतुष्पदे। उदुं त्वा विश्वे देवा अग्ने भरन्तु चित्तिभिः। स नो भव शिवतमः
सुप्रतीको विभावंसुः। प्रेदग्ने ज्योतिष्मान् याहि शिवेभिर्चिभिस्त्वम्। बृहद्विर्भानुभिर्भासन्मा
हिंसीस्तनुवां प्रजाः। समिधाग्निं दुवस्यत घृतैर्बोधयतातिथिम्। आ॥१०॥

अस्मिन् हव्या जुहोतन। प्रप्रायमग्निर्भरतस्य शृण्वे वि यत्सूर्यो न रोचते बृहद्भाः।
अभि यः पूरुम् पृतनासु तस्थौ दीदाय दैव्यो अतिथिः शिवो नः। आपो देवीः
प्रति गृहीत भस्मैतत्स्योने कृणुध्वं सुरभावुं लोके। तस्मै नमन्तां जनयः सुपत्नीर्मतिव
पुत्रम्बिभृता स्वेनम्। अप्सवग्ने सधिष्टवं॥११॥

सौषधीरनुं रुध्यसे। गर्भे सञ्जायसे पुनः। गर्भो अस्योषधीनां गर्भो वनस्पतीनाम्।
गर्भो विश्वस्य भूतस्याग्ने गर्भो अपामसि। प्रसद्य भस्मना योनिमपश्च पृथिवीमग्ने।
सुसृज्य मातृभिस्त्वं ज्योतिष्मान्पुनरासदः। पुनरासद्य सदनमपश्च पृथिवीमग्ने। शेषे
मातुर्यथोपस्थेऽन्तरस्यां शिवतमः। पुनरूर्जा॥१२॥

नि वर्तस्व पुनरग्न इषायुषा। पुनर्नः पाहि विश्वतः। सह रय्या नि वर्तस्वाग्ने पिन्वस्व
धारया। विश्वष्मिन्वा विश्वतस्परिं। पुनस्त्वादित्या रुद्रा वसवः समिन्धताम्पुनर्ब्रह्माणो वसुनीथ
यज्ञैः। घृतेन त्वं तनुवां वर्धयस्व सत्याः संन्तु यजमानस्य कामाः। बोधा नो अस्य

वचंसो यविष्ठ म॑हिष्ठस्य प्रभृतस्य स्वधावः। पीयति त्वो॑ अनु॑ त्वो गृणाति व॒न्दारु॑स्ते
तनुव॑ वन्दे अग्रे। स बोधि॑ सूरिर्म॒घवा॑ वसुदावा॒ वसु॑पतिः। युयो॒ध्यस्मद्वे॒षा॑सि॥१३॥

आ तवोर्जाऽनु षोडश च॥३॥

[३]

अपे॑तु वीत॒ वि च॑ सर्प॒तातो॑ येऽत्र॒ स्थ पु॑राणा ये च॒ नूत॑नाः। अदा॑दिदं य॒मो-
ऽव॑सान॒मृथि॒व्या अ॑क्र॒न्निम॑म् पि॒तरौ॑ लो॒कम॑स्मै। अ॒ग्नेर्भ॑स्मा॒स्य॒ग्नेः पु॑री॒षम॑सि सं॒ज्ञान॑मसि
का॒मध॑रण॒म्मयि॑ ते का॒मध॑रण॒म्भूया॑त्। सं या वः प्रि॒यास्त॑नुवः स॒म्प्रि॒या हृ॑दयानि वः।
आ॒त्मा वो॑ अस्तु॥१४॥

स॒म्प्रि॒यः स॒म्प्रि॒यास्त॑नुवो मम। अ॒य॑सो अ॒ग्निर्य॑स्मिन्सोम॒मिन्द्रः॑ सु॒तं द॑धे ज॒ठरै॑
वाव॑शानः। स॒ह॒स्रि॒यं वाज॑म॒त्यं न स॑प्ति॑ स॒स॒वान॑त्सन्स्तूयसे जा॒तवे॑दः। अ॒ग्ने दि॒वो
अ॒र्णम॑च्छां जिगा॒स्यच्छां॑ दे॒वा ऊ॑चिषे धि॒ष्णि॒या ये। याः प॑र॒स्ता॒द्रोच॑ने सूर्य॒स्य
याश्चा॒वस्ता॑दु॒पति॑ष्ठन्त॒ आपः॑। अ॒ग्ने य॑त्ते दि॒वि वर्चः॑ पृथि॒व्यां यदो॑षधीषु॥१५॥

अ॒प्सु वा॑ यजत्र। येना॒न्तरि॑क्ष॒मूर्वा॑त॒तत्त्वं त्वे॑षः स भा॒नुर॑र्ण॒वो नृ॑चक्षाः। पु॒री॒ष्या॑सो
अ॒ग्र॒यः प्रा॒वणे॑भिः स॒जोष॑सः। जु॒षन्ता॑ ह॒व्यमा॑हु॒तम॑नमी॒वा इषो॑ म॒हीः। इडा॑म॒ग्ने पुरु॑द॒सस॑
स॒नि गोः श॑श्वत्त॒म ह॑व॒माना॑य साध। स्या॒न्नः सु॑नुस्त॒नयो वि॒जावा॑ग्ने सा ते॒ सुम॑तिर्भू॒त्वस्मे।
अ॒यं ते योनि॑र॒ऋत्वि॒यो यतो॑ जा॒तो अ॒रोच॑थाः। तं जा॒नन्न॥१६॥

अ॒ग्र आ रो॒हाथा॑ नो वर्धया र॒यिम्। चि॒दसि॑ तया॑ दे॒वत॑याङ्गि॒रस्व॑द्ध॒वा सी॑द
परि॑चि॒दसि॑ तया॑ दे॒वत॑याऽङ्गि॒रस्व॑द्ध॒वा सी॑द लो॒कम्पृ॑ण छि॒द्रम्पृ॑णार्थो सी॒द शि॒वा त्वम्।
इन्द्रा॑ग्नी त्वा बृ॒हस्प॑तिर॒स्मिन् योना॑वसीषदन्न। ता अ॒स्य सू॑द॒दोह॑सः सोम॑श्च॒ श्री॒णन्ति॒
पृ॒थ॒यः। जन्म॑ दे॒वानां॑ वि॒शस्त्रि॑ष्वा रोच॑ने दि॒वः॥१७॥

अ॒स्त्वोष॑धीषु जा॒नन्न॑ष्टाच॒त्वारि॑शच्च॥४॥

[४]

स॒मि॒त॑सं क॒ल्पे॒थासं॑ स॒म्प्रि॒यौ रो॒चि॒णू सु॑म॒न॒स्य॑मानौ। इष॒मूर्ज॑म॒भि सं॑व॒सानौ सं
वा॒म्नासि॑ सं व्र॒ता स॑मु॒ चित्ता॒न्याक॑रम्। अ॒ग्ने पु॑री॒ष्याधि॑पा भ॒वा त्वं नः॑। इष॒मूर्जं
यज॑मानाय धेहि। पु॒री॒ष्यस्त्व॑म॒ग्ने रयि॑मान्पु॒ष्टिमा॑सि। शि॒वाः कृ॒त्वा दि॒शः सर्वाः॑ स्वां
योनि॑मिहा॒सदः॑। भ॒वतं॑ नः स॒मन॑सौ स॒मो॒कसौ॥१८॥

अरेपसौ। मा यज्ञं हिंसिष्टं मा यज्ञपतिं जातवेदसौ शिवौ भवतमुद्य नः।
मातेवं पुत्रम्पृथिवी पुरीष्यमग्निः स्वे योनावभारुखा। तां विश्वैर्देवैरुक्तुभिः संविदानः
प्रजापतिर्विश्वकर्मा वि मुञ्चतु। यदस्य पारे रजसः शुक्रं ज्योतिरजायत। तन्नः पर्षदति
द्विषोऽग्ने वैश्वानर स्वाहा॥ नमः सु ते निरुक्ते विश्वरूपे॥१९॥

अयस्मयं वि चृता बन्धमेतम्। यमेन त्वं यम्या संविदानोत्तमं नाकमधि रोहयेमम्। यत्ते
देवी निरुक्तरा बबन्ध दामं ग्रीवास्वविचर्त्यम्। इदं ते तद्वि ध्याम्यायुषो न मध्यादथा
जीवः पितुमद्धि प्रमुक्तः। यस्यास्ते अस्याः क्रूर आसञ्जुहोम्येषाम्बन्धानामवसर्जनाय।
भूमिरिति त्वा जनां विदुर्निरुक्तिः॥२०॥

इति त्वाहम्परि वेद विश्वतः। असुन्वन्तमयंजमानमिच्छ स्तेनस्येत्यां तस्करस्यान्वेषि।
अन्यमुस्मदिच्छु सा तं इत्या नमो देवि निरुक्ते तुभ्यमस्तु। देवीमहं निरुक्तिं वन्दमानः
पितेवं पुत्रं दसये वचोभिः। विश्वस्य या जायमानस्य वेद शिरःशिरः प्रति सूरि वि
चष्टे। निवेशनः संगमनो वसूनां विश्वां रूपाभि चष्टे॥२१॥

शर्चोभिः। देव इव सविता सत्यधर्मेन्द्रो न तस्थौ समरे पंथीनाम्। सं वरत्रा दधातन्
निराहावानृणोतन। सिञ्चामहा अवटमुद्रिणं वयं विश्वाहादस्तमक्षितम्। निष्कृताहावमवटं
सुवरत्रं सुषेचनम्। उद्रिणं सिञ्चे अक्षितम्। सीरां युञ्जन्ति कवयो युगा वि तन्वते
पृथक्। धीरां देवेषु सुम्र्या। युनक्त सीरा वि युगा तनोत कृते योनौ वपतेह॥२२॥

बीजम्। गिरा चं श्रुष्टिः सभरा असन्नो नेदीय इत्सृण्यां पक्वमायत। लाङ्गलम्पवीरवः
सुशेवः सुमतिस्सरु। उदित्कृषति गामविम्प्रफुर्व्यं च पीवरीम्। प्रस्थावद्रथवाहनम्। शुनं
नः फाला वि तुदन्तु भूमिः शुनं कीनाशा अभि यन्तु वाहान्। शुनम्पर्जन्यो मधुना
पयोभिः शुनांसीरा शुनमस्मासु धत्तम्। कामं कामदुघे धुक्ष्व मित्राय वरुणाय च।
इन्द्रायाग्नये पूष्ण ओषधीभ्यः प्रजाभ्यः। घृतेन सीता मधुना समक्ता विश्वैर्देवरनुमता
मरुद्भिः। ऊर्जस्वती पर्यसा पिन्वमानास्मान्त्सीते पर्यसाभ्याववृत्स्व॥२३॥

समौकसौ विश्वरूपे विदुर्निरुक्तिरभि चष्ट इह मित्राय द्वाविंशतिश्च॥५॥ [५]

या जाता ओषधयो देवभ्यस्त्रियुगम्पुरा। मन्दामि बभ्रूणामहं शतं धामानि सप्त
च। शतं वो अम्ब धामानि सहस्रमुत वो रुहः। अथा शतक्रत्वो यूयमिमं मे अगदं

कृता। पुष्पावतीः प्रसूवतीः फलिनीरफला उता। अश्वा इव सृजित्वरीर्वीरुधः पारयिष्णवः।
ओषधीरिति मातस्तद्धो देवीरुपं ब्रुवे। रपांसि विघ्नतीरित् रपः॥२४॥

चातर्यमानाः। अश्वत्थे वो निषदनम्पर्णे वो वसतिः कृता। गोभाज् इकिलासथ
यत्सुनवथ पूरुषम्। यदहं वाजयन्निमा ओषधीरहस्त आदधे। आत्मा यक्ष्मस्य नश्यति
पुरा जीवगृभौ यथा। यदोषधयः संगच्छन्ते राजानः समिताविवा विप्रः स उच्यते
भिषग्नक्षोहामीवचातनः। निष्कृतिर्नाम वो माताथा यूयं स्थ संकृतीः। सराः पतत्रिणीः॥२५॥

स्थुन् यदामयति निष्कृता। अन्या वो अन्यामवत्वन्यान्यस्या उपावत। ताः सर्वा
ओषधयः संविदाना इदम्मे प्रावता वचः। उच्छुष्मा ओषधीनां गावो गोष्ठादिवरेते। धनं
सनिष्यन्तीनामात्मानं तव पूरुष। अति विश्वाः परिष्ठाः स्तेन इव ब्रजमंकमुः। ओषधयः
प्राच्यवुर्यत् किं च तनुवां रपः। याः॥२६॥

त आतस्थुरात्मानं या आविविशुः परुःपरुः। तास्ते यक्ष्मं वि बाधन्तामुग्रो मध्यमशीरिव।
साकं यक्ष्मं प्र पत श्येनेन किकिदीविना। साकं वारतस्य धाज्या साकं नश्य निहाकया।
अश्वावतीं सोमवतीमूर्जयन्तीमुदोजसम्। आ वित्ति सर्वा ओषधीरस्मा अरिष्टतातये।
याः फलिनीर्या अफला अपुष्पा याश्च पुष्पिणीः। बृहस्पतिप्रसूतास्ता नो मुञ्चन्त्वहंसः।
याः॥२७॥

ओषधयः सोमराज्ञीः प्रविष्टाः पृथिवीमनु। तासां त्वमस्युत्तमा प्र णो जीवातवे
सुवा। अवपतन्तीरवदन्दिव ओषधयः परि। यं जीवमश्रवामहे न स रिष्याति पूरुषः।
याश्चेदमुपशृण्वन्ति याश्च दूरम्परांगताः। इह संगत्य ताः सर्वा अस्मै सं दत्त भेषजम्।
मा वो रिषत्खनिता यस्मै चाहं खनामि वः। द्विपच्चतुष्पदस्माकं सर्वमस्त्वनातुरम्।
ओषधयः सं वदन्ते सोमै न सह राज्ञा। यस्मै करोति ब्राह्मणस्तं राजन्यारयामसि॥२८॥

रपः पतत्रिणीर्या अहंसो याः खनामि वोऽष्टादश च॥६॥ [६]

मा नो हिंसीज्जनिता यः पृथिव्या यो वा दिवः सत्यधर्मा ज्ञाना। यश्चापश्चन्द्रा
बृहतीर्ज्ञानं कस्मै देवाय हविषा विधेम। अभ्यावर्तस्व पृथिवि युजेन पर्यसा सह।
वपां ते अग्निरिषितोऽव सर्पतु। अग्ने यत्ते शुक्रं यच्चन्द्रं यत्पूतं यद्यज्ञियम्। तद्देवेभ्यो
भरामसि। इषमूर्जमहमित आ॥२९॥

दद ऋतस्य धाम्नो अमृतस्य योनैः। आ नो गोषु विशत्वौषधीषु जहामि
सेदिमनिराममीवाम्। अग्ने तव श्रवो वयो महि भ्राजन्त्यर्चयो विभावसो। बृहद्भानो
शवसा वाजमुक्थ्य दधासि दाशुषे कवे। इरज्यन्नग्ने प्रथयस्व जन्तुभिर्ऋस्मे रायो अमर्त्य।
स दर्शतस्य वपुषो वि राजसि पृणक्षि सानसि५ रयिम्। ऊर्जो नपाज्जातवेदः
सुशस्तिभिर्मन्दस्व॥३०॥

धीतिभिर्हितः। त्वे इषः सं दधुर्भूरिरेतसश्चित्रोतयो वामजाताः। पावकवर्चाः शुक्रवर्चा
अनूनवर्चा उदियर्षि भानुना। पुत्रः पितरां विचरन्नुपावस्युभे पृणक्षि रोदसी। ऋतावानम्महिषं
विश्वचर्षणिमग्नि५ सुम्नाय दधिरे पुरो जनाः। श्रुत्कर्ण५ सप्रथंस्तमन्त्वा गिरा दैव्यम्मानुषा
युगा। निष्कर्तारमध्वरस्य प्रचेतसं क्षयन्त५ राधसे महे। रातिम्भृगूणामुशिजं कविक्रतुम्पृणक्षि
सानसिम्॥३१॥

रयिम्। चितः स्थ परिचितं ऊर्ध्वचितः श्रयध्वं तया देवतयाङ्गिरस्वद् ध्रुवाः सीदत।
आ प्यायस्व समेतु ते विश्वतः सोम वृष्णियम्। भवा वाजस्य संगथे। सं ते पया५सि
समु यन्तु वाजाः सं वृष्णियान्यभिमातिषाहः। आप्यायमानो अमृताय सोम दिवि
श्रवा५स्युत्तमानि धिष्व॥३२॥

आ मन्दस्व सानसिमेकान्नचत्वारि५शच्च॥७॥ [७]

अभ्यस्थाद्विश्वाः पृतना अरातीस्तदग्निराहु तदु सोम आह। बृहस्पतिः सविता तन्म
आह पुषा माधात्सुकृतस्य लोके। यदक्रन्दः प्रथमं जायमान उद्यन्त्समुद्रादुत वा पुरीषात्।
श्येनस्य पक्षा हरिणस्य बाहू उपस्तुतं जनिम ततै अर्वन्न। अपाम्पृष्ठमसि योनिर्ऋग्नेः
समुद्रमभितः पिन्वमानम्। वर्धमानम्महः॥३३॥

आ च पुष्करं दिवो मात्रया वरिणा प्रथस्व। ब्रह्म जज्ञानम्प्रथमम्पुरस्ताद्वि सीमतः
सुरुचो वेन आवः। स बुध्रिया उपमा अस्य विष्ठाः सतश्च योनिमसंतश्च विवः। हिरण्यगर्भः
समवर्तताग्ने भूतस्य जातः पतिरेक आसीत्। स दाधार पृथिवीं द्यामुतेमां कस्मै देवाय
हविषा विधेम। द्रप्सश्चस्कन्द पृथिवीमनु॥३४॥

द्यामिमं च योनिमनु यश्च पूर्वः। तृतीयं योनिमनु संचरन्तं द्रप्सं जुहोम्यनु सप्त
होत्राः। नमो अस्तु सर्पेभ्यो ये के च पृथिवीमनु। ये अन्तरिक्षे ये दिवि तेभ्यः सर्पेभ्यो

नमः। येऽदो रौचने दिवो ये वा सूर्यस्य रश्मिषु। येषामप्सु सदः कृतं तेभ्यः सर्पेभ्यो नमः। या इषवो यातुधानानां ये वा वनस्पती रनु। ये वावटेषु शेरते तेभ्यः सर्पेभ्यो नमः॥३५॥

महोऽनु यातुधानानामेकादश च॥८॥ [८]

ध्रुवासि धरुणास्तृता विश्वकर्मणा सुकृता। मा त्वा समुद्र उद्वधीन्मा सुपर्णोऽव्यथमाना पृथिवी दृह। प्रजापतिस्त्वा सादयतु पृथिव्याः पृष्ठे व्यचस्वतीम्प्रथस्वतीम्प्रथोऽसि पृथिव्यसि भूरसि भूमिरस्यदितिरसि विश्वधाया विश्वस्य भुवनस्य धर्त्री पृथिवी यच्छ पृथिवी दृह पृथिवी मा हिंसीर्विश्वस्मै प्राणायोपानाय व्यानायोदानाय प्रतिष्ठायै॥३६॥

चरित्रायाग्निस्त्वाभि पातु मद्वा स्वस्त्या छुर्दिषा शतमेन तया देवतयाङ्गिरस्वद्ध्रुवा सीद। काण्डात्काण्डात् प्ररोहन्ती परुषःपरुषः परि। एवा नो दूर्वे प्र तनु सहस्रेण शतेन च। या शतेन प्रतनोषि सहस्रेण विरोहसि। तस्यास्ते देवीष्टके विधेम हविषा वयम्। अपांढासि सहमाना सहस्वारातीः सहस्वारातीयतः सहस्व पृतनाः सहस्व पृतन्यतः। सहस्रवीर्या॥३७॥

असि सा मा जिन्वा मधु वाता ऋतायते मधु क्षरन्ति सिन्धवः। माध्वीनः सन्त्वोषधीः। मधु नक्तमुतोषसि मधुमत्पार्थिव रजः। मधु द्यौरस्तु नः पिता। मधुमान्नो वनस्पतिर्मधुमा अस्तु सूर्यः। माध्वीर्गावो भवन्तु नः। मही द्यौः पृथिवी च न इमं यज्ञमिमिक्षताम्। पिपृतां नो भरीमभिः। तद्विष्णोः परमम्॥३८॥

पद सदा पश्यन्ति सूरयः। दिवीव चक्षुराततम्। ध्रुवासि पृथिवि सहस्व पृतन्यतः। स्यूता देवेभिरमृतेनागाः। यास्ते अग्ने सूर्य रुच उद्यतो दिवमातन्वन्ति रश्मिभिः। ताभिः सर्वाभी रुचे जनाय नस्कृधि। या वो देवाः सूर्य रुचो गोष्वश्वेषु या रुचः। इन्द्राग्नी ताभिः सर्वाभी रुचं नो धत्त बृहस्पते। विराट्॥३९॥

ज्योतिरधारयत्सम्राड्ज्योतिरधारयत्स्वराड्ज्योतिरधारयत्। अग्ने युक्त्वा हि ये तवाश्वासो देव साधवः। अरं वहन्त्याशवः। युक्त्वा हि देवहूतमा अश्वा अग्ने रथीरिव। नि होता पूर्यः सदः। द्रप्सश्चस्कन्द पृथिवीमनु द्यामिमं च योनिमनु यश्च पूर्वः। तृतीयं योनिमनु संचरन्तं द्रप्सं जुहोम्यनु सप्त॥४०॥

होत्राः। अभूदिदं विश्वस्य भुवनस्य वाजिनमग्नेर्वैश्वानरस्य च। अग्निज्योतिषा ज्योतिष्मान्नुक्नो वर्चसा वर्चस्वान्। ऋचे त्वा रुचे त्वा समित्स्त्रवन्ति सरितो न धेनाः। अन्तरहृदा मनसा पूयमानाः। घृतस्य धारा अभि चांक्षीमि। हिरण्ययो वेतसो मध्य आसाम्। तस्मिन्त्सुपर्णो मधुकृत्कुलायी भजन्नास्ते मधु देवताभ्यः। तस्यासते हरयः सप्त तीरै स्वधां दुहाना अमृतस्य धाराम्॥४१॥

प्रतिष्ठायै सहस्रवीर्या परमं विराट्सप्त तीरै चत्वारि च॥९॥ [९]

आदित्यं गर्भम्पयसा समञ्जत्सहस्रस्य प्रतिमां विश्वरूपम्। परि वृद्धिं हरसा माभि मृक्षः शतायुषं कृणुहि चीयमानः। इमं मा हिंसीद्विषादम्पशूनां सहस्राक्ष मेध आ चीयमानः। मयुमारण्यमनु ते दिशामि तेन चिन्वानस्तनुवो नि षीद। वातस्य ध्राजिं वरुणस्य नाभिमश्वं जज्ञानं संरिरस्य मध्ये। शिशुं नदीनां हरिन्द्रिबुद्धमग्ने मा हिंसीः॥४२॥

परमे व्योमन्। इमं मा हिंसीरेकशफम्पशूनां कनिक्रदं वाजिनं वाजिनेषु। गौरमारण्यमनु ते दिशामि तेन चिन्वानस्तनुवो नि षीद। अजस्रमिन्दुमरुषम्भुरण्युमग्निमीडे पूर्वचित्तौ नमोभिः। स पर्वभिर्ऋतुशः कल्पमानो गां मा हिंसीरदितिं विराजम्। इमं संमुद्रं शतधारमुत्सं व्यच्यमानम्भुवनस्य मध्ये। घृतं दुहानामदितिं जनायाग्ने मा॥४३॥

हिंसीः परमे व्योमन्। गव्यमारण्यमनु ते दिशामि तेन चिन्वानस्तनुवो नि षीद। वरूत्रिं त्वष्टुर्वरुणस्य नाभिमविं जज्ञानां रजसः परस्मात्। महीं साहस्रीमसुरस्य मायामग्ने मा हिंसीः परमे व्योमन्। इमामूर्णायुं वरुणस्य मायां त्वचम्पशूनां द्विपदां चतुष्पदाम्। त्वष्टुः प्रजानां प्रथमं जनित्रमग्ने मा हिंसीः परमे व्योमन्। उष्ट्रमारण्यमनु॥४४॥

ते दिशामि तेन चिन्वानस्तनुवो नि षीद। यो अग्निग्नेस्तपसोऽधि जातः शोचात्पृथिव्या उत वा दिवस्परि। येन प्रजा विश्वकर्मा व्यानद्वमग्ने हेडः परि ते वृणक्तु। अजा ह्यग्नेरजनिष्ट गर्भात्सा वा अपश्यज्जनिताग्ने। तया रोहमायनुप मेध्यासस्तया देवा देवतामग्ने आयन्। शरभमारण्यमनु ते दिशामि तेन चिन्वानस्तनुवो नि षीद॥४५॥

अग्ने मा हिंसीरग्ने मोष्टमारण्यमनु शरभं नवं च॥१०॥ आदित्यमिमं द्विषादम्प्युं वातस्याश्वमिममेकशफङ्गौरमजस्रङ्गवयं वरूत्रिमविमिमामूर्णायुमुष्टं यो अग्निग्नेः शरभम्॥ [१०]

इन्द्रा॑ग्नी रोच॒ना दि॒वः परि॒ वाजेषु॑ भूषथः। तद्वा॑ चेति॒ प्र वी॒र्यम्। श्रथ॑द्वत्रमु॒त संनो॑ति॒ वाज॒मिन्द्रा॑ यो अ॒ग्नी सह॑रौ स॒पर्या॑त्। इ॒रज्य॑न्ता॒ वस॑व्यस्य॒ भूरेः सह॑स्तमा॒ सह॑सा वाज॒यन्ता॑। प्र च॑र॒षणि॑भ्यः पृ॒तना॒ हवेषु॑ प्र पृथि॒व्या रि॑रिचाथे दि॒वश्च। प्र सिन्धु॑भ्यः प्र गि॒रिभ्यो॑ महि॒त्वा प्रेन्द्रा॑ग्नी वि॒श्वा भु॒वना॑त्य॒न्या। मरु॑तो॒ यस्य॒ हि॥४६॥

क्षये॑ पा॒था दि॒वो वि॑महसः। स सु॑गोपा॒तमो॑ ज॒नः। यज्ञै॑र्वा य॒ज्ञवा॑हसो वि॒प्रस्य॑ वा मती॒नाम्। मरु॑तः शृ॒णुता॒ हव॑म्। श्रि॒यसे॑ क॒म्भानु॑भिः स॒मिमि॑क्षिरे॒ ते र॒श्मिभि॑स्त ऋ॒क्भिः सु॒खाद॑र्यः। ते वा॒शीम॑न्त इ॒ष्मिणो॑ अ॒भीर॑वो वि॒द्रे प्रि॒यस्य॒ मारु॑तस्य॒ धाम्नः॑। अ॒वं ते हे॒ड उ॒दुत्त॑मम्। क॒या नश्चि॒त्र आ भु॑वदू॒ती स॒दावृ॑धः स॒खा। क॒या शचि॑ष्ठया वृ॒ता॥४७॥

को अ॒द्य यु॒ङ्क्ते धु॑रि गा ऋ॒तस्य॑ शिमी॒वतो॑ भ॒मिनो॑ द॒रुह॑णायून्। आ॒सन्नि॑षून् हृ॒त्स्वसो॑ म॒योभू॑न् य ए॒षाम् भृ॒त्यामृ॑ण॒त्स जी॑वात्। अ॒ग्ने न॒या दे॒वाना॑ः शं नो॑ भ॒वन्तु॑ वा॒जैवा॑जे। अ॒प्स्व॒ग्ने स॒धिष्ठ॑व॒ सौष॑धीर॒नु रु॑ध्यसे। गर्भे॑ स॒ञ्जाय॑से पु॒नः। वृषा॑ सोम द्यु॒माः अ॑सि॒ वृषा॑ दे॒व वृष॑व्रतः। वृषा॒ धर्मा॑णि दधिषे। इ॒मं मे॑ वरु॒ण तत्त्वा॑ यामि॒ त्वं नो॑ अ॒ग्ने स त्वं नो॑ अ॒ग्ने॥४८॥

हि वृ॒ता म॒ एका॑दश च॥11॥ [११]

अ॒पां त्वे॒मन्न॑यं पु॒रो भु॒वः प्राची॑ ध्रु॒वक्षि॑ति॒स्य वि॒रिन्द्रा॑ग्नी मा छ॒न्द आ॒शुस्त्रि॑वृ॒द्ग्रेर्भा॒गोऽस्ये॑क॒येय॑मे॒व सा या॒ग्रे जा॒तान॑ग्निर्वृ॒त्राणि॑ त्रयो॑दश॥13॥ अ॒पां त्वेन्द्रा॑ग्नी इ॒यमे॒व दे॒वता॑ता॒ पट्त्रि॑ंशत्॥36॥ अ॒पां त्वे॒मन् ह॒विषा॑ वर्ध॑नेन॥ [१२]

॥तृतीयः प्रश्नः॥

॥तैत्तिरीयसंहितायां चतुर्थकाण्डे तृतीयः प्रश्नः॥

अ॒पां त्वे॒मन्त्सा॑दयाम्य॒पां त्वोद॑न्त्सा॒दयाम्य॒पां त्वा भ॑स्मन्त्सा॒दयाम्य॒पां त्वा ज्योति॑षि॒ सा॒दयाम्य॒पां त्वा॒र्यने॑ सा॒दयाम्य॒र्णवे॑ स॒दने॑ सी॒द स॒मुद्रे॑ स॒दने॑ सी॒द स॒लिले॑ स॒दने॑ सी॒दापां॑ क्षये॑ सी॒दापा॑ः स॒धिषि॑ सी॒दापां॑ त्वा स॒दने॑ सा॒दयाम्य॒पां त्वा स॒धस्थे॑ सा॒दयाम्य॒पां त्वा पु॑रीषे सा॒दयाम्य॒पां त्वा यो॒नौ सा॒दयाम्य॒पां त्वा पा॒थसि॑ सा॒दयामि॑ गा॒यत्री छ॒न्दस्त्रि॑ष्टु॒च्छन्दो॑ जग॑ती छ॒न्दोऽनु॑ष्टु॒च्छन्दः॑ प॒ङ्क्तिश्छ॒न्दः॥१॥

योनौ पञ्चदश च॥१॥ [१]

अयम्पुरो भुवस्तस्य प्राणो भौवायनो वसन्तः प्राणायनो गायत्री वासन्ती गायत्रियै
गायत्रं गायत्रादुपांशुरुपांशोस्त्रिवृत्त्रिवृतौ रथन्तरं रथन्तराद्वसिष्ठ ऋषिः प्रजापतिगृहीतया
त्वया प्राणं गृह्णामि प्रजाभ्योऽयं दक्षिणा विश्वकर्मा तस्य मनो वैश्वकर्मणं ग्रीष्मो
मानसस्त्रिष्टुग्रेष्मी त्रिष्टुभं ऐडमैडादन्तर्यामोऽन्तर्यामात् पञ्चदशः पञ्चदशाद्बृहद्बृहतो भरद्वाज
ऋषिः प्रजापतिगृहीतया त्वया मनः॥२॥

गृह्णामि प्रजाभ्योऽयम्पञ्चाद्विश्वव्यास्तस्य चक्षुर्वैश्वव्यचसं वर्षाणि चाक्षुषाणि जगती
वार्षी जगत्या ऋक्षमृक्षमाच्छुक्रः शुक्राथ्सप्तदशः सप्तदशाद्वैरूपं वैरूपाद्विश्वामित्र
ऋषिः प्रजापतिगृहीतया त्वया चक्षुर्गृह्णामि प्रजाभ्यं इदमुत्तराथ्सुवस्तस्य श्रोत्रं सौव
शरच्छ्रोत्र्यनुष्टुप्छारद्वानुष्टुभः स्वारं स्वारात्मन्थी मन्थिनं एकविंश एकविंशाद्वैराजं
वैराजाञ्जमदग्निर्ऋषिः प्रजापतिगृहीतया॥३॥

त्वया श्रोत्रं गृह्णामि प्रजाभ्यं इयमुपरि मतिस्तस्यै वाङ्मती हैमन्तो
वाच्यायनः पङ्क्तिर्हैमन्ती पङ्क्तौ निधनं वन्निधनं वा आग्रयण आग्रयणात्रिणवत्रयस्त्रिंशौ
त्रिणवत्रयस्त्रिंशाभ्यां शाक्ररैवते शाक्ररैवताभ्यां विश्वकर्मर्षिः प्रजापतिगृहीतया त्वया
वाचं गृह्णामि प्रजाभ्यः॥४॥

त्वया मनो जमदग्निर्ऋषिः प्रजापतिगृहीतया त्रिंशच्च॥२॥ [२]

प्राची दिशां वसन्त ऋतूनामग्निर्देवता ब्रह्म द्रविणं त्रिवृथस्तोमः स उ
पञ्चदशवर्तनिस्तुर्यविर्यः कृतमयानां पुरोवातो वातः साननं ऋषिर्दक्षिणा दिशां ग्रीष्म
ऋतूनामिन्द्रो देवता क्षत्रं द्रविणं पञ्चदशः स्तोमः स उ सप्तदशवर्तनिर्दित्यवाङ्मयस्त्रेतायानां
दक्षिणाद्वातो वातः सनातन ऋषिः प्रतीची दिशां वर्षा ऋतूनां विश्वं देवा देवता
विद॥५॥

द्रविणं सप्तदशः स्तोमः स उवेकविंशवर्तनिस्त्रिवृथस्तो वयो द्वापरोऽयानाम्पञ्चाद्वातो
वातोऽह्मून ऋषिरुदीची दिशां शरदृतूनामित्रावरुणौ देवता पुष्टं द्रविणमेकविंशः स्तोमः
स उ त्रिणवर्तनिस्तुर्यवाङ्मय आस्कन्दोऽयानामुत्तराद्वातो वातः प्रल ऋषिरूर्धा दिशां
हैमन्तशिशिरावृतूनाम्बृहस्पतिर्देवता वर्चो द्रविणं त्रिणवः स्तोमः स उ त्रयस्त्रिंशवर्तनिः
पष्ठवाङ्मयोऽभिभूरयानां विष्वग्वातो वातः सुपर्ण ऋषिः पितरः पितामहाः परेऽवरे ते नः पान्तु

ते नोऽवन्त्वस्मिन्ब्रह्मन्त्रस्मिन्क्षत्रेऽस्यामाशिष्यस्याम्पुरोधायांस्मिन्कर्मत्रस्यां देवहूत्याम्॥६॥

विदुष्ट्वाङ्गयोऽष्टाविंशतिश्च॥३॥ [३]

ध्रुवक्षितिर्ध्रुवयोनिर्ध्रुवासे ध्रुवं योनिमा सीद साध्या। उख्यस्य
केतुमप्रथमम्पुरस्तादश्विनोर्ध्वयू सादयतामिह त्वा। स्वे दक्षे दक्षपितेह सीद
देवत्रा पृथिवी बृहती रराणा। स्वासस्था तनुवा सं विशस्व पितेवैधि सूनव आ
सुशेवाश्विनोर्ध्वयू सादयतामिह त्वा। कुलायिनी वसुमती वयोधा रयिं नो वर्ध बहुल
सुवीरम्॥७॥

अपामतिं दुर्मतिम्बाधमाना रायस्पोषे यज्ञपतिमाभजन्ती सुवर्धेहि यजमानाय
पोषमश्विनोर्ध्वयू सादयतामिह त्वा। अग्नेः पुरीषमसि देवयानी तां त्वा विश्वे अभि
गृणन्तु देवाः। स्तोमंपृष्टा घृतवंतीह सीद प्रजावंदस्मे द्रविणा यजस्वाश्विनोर्ध्वयू
सादयतामिह त्वा। दिवो मूर्धासि पृथिव्या नाभिर्विष्टम्भनी दिशामधिपत्नी भुवनानाम्॥८॥

ऊर्मिर्द्रप्सो अपामसि विश्वकर्मा त ऋषिरश्विनोर्ध्वयू सादयतामिह त्वा।
सजूरऋतुभिः सजूर्विधाभिः सजूर्वसुभिः सजू रुद्रैः सजूरादित्यैः सजूर्विश्वेदेवैः सजूर्देवैः
सजूर्देवैर्वयोनाधैरग्नये त्वा वैश्वानरायाश्विनोर्ध्वयू सादयतामिह त्वा। प्राणं मे पाह्यपानं
मे पाहि व्यानं मे पाहि चक्षुर्म उर्व्या वि भाहि श्रोत्रं मे श्लोकयापस्पिन्यौषधीर्जिन्व
द्विपात्पाहि चतुष्पादव दिवो वृष्टिमेरय॥९॥

सुवीरं भुवनानामुर्व्या सप्तदश च॥४॥ [४]

त्र्यविवर्यस्त्रिष्टुप्छन्दो दित्यवाङ्गयो विराट्छन्दः पञ्चाविवर्यो गायत्री छन्दस्त्रिवृत्सो वयं
उष्णिहा छन्दस्तुर्यवाङ्गयोऽनुष्टुप्छन्दः पष्ठवाङ्गयो बृहती छन्द उक्षा वयः सतोबृहती छन्द
ऋषभो वयः ककुच्छन्दो धेनुर्वयो जगती छन्दोऽनुङ्गान् वयः पङ्क्तिश्छन्दो बस्तो वयो
विवलं छन्दो वृष्णिर्वयो विशालं छन्दः पुरुषो वयस्तन्द्रं छन्दो व्याघ्रो वयोऽनाधृष्टं छन्दः
सिंहो वयश्छुदिश्छन्दो विष्टम्भो वयोऽधिपतिश्छन्दः क्षत्रं वयो मयदं छन्दो विश्वकर्मा
वयः परमेष्ठी छन्दो मूर्धा वयः प्रजापतिश्छन्दः॥१०॥

पुरुषो वयष्पङ्क्तिश्च॥५॥ [५]

इन्द्राग्नी अव्ययमानामिष्टकां दहतं युवम्। पृष्ठेन द्यावापृथिवी अन्तरिक्षं च

वि बाधताम्॥ विश्वकर्मा त्वा सादयत्वन्तरिक्षस्य पृष्ठे व्यचस्वतीम्प्रथमस्वतीम्भास्वतीं॥
सूरिमतीमा या द्याम्भास्या पृथिवीमोर्वन्तरिक्षमन्तरिक्षं यच्छान्तरिक्षं दृष्ट्वान्तरिक्षं मा
हिंसीर्विश्वस्मे प्राणायानाय व्यानायोदानाय प्रतिष्ठायै चरित्राय वायुस्त्वाभि पातु मह्या
स्वस्त्या छुर्दिषा॥११॥

शतमेन तया देवतयाङ्गिरस्वद्ध्रुवा सीद। राज्यसि प्राची दिग्विराडसि दक्षिणा
दिस्सम्राडसि प्रतीची दिस्स्वराडस्युदीची दिग्धिपत्यसि बृहती दिगायुर्मे पाहि प्राणं मे
पाह्यपानं मे पाहि व्यानं मे पाहि चक्षुर्मे पाहि श्रोत्रं मे पाहि मनो मे जिन्व वाचं
मे पिन्वात्मानं मे पाहि ज्योतिर्मे यच्छ॥१२॥

छुर्दिषां पिन्व पद्व॥६॥ [६]

मा छन्दः प्रमा छन्दः प्रतिमा छन्दोऽस्रीविश्छन्दः पङ्क्तिश्छन्द उष्णिहा छन्दो बृहती
छन्दोऽनुष्टुप्छन्दो विराट्छन्दो गायत्री छन्दस्त्रिष्टुप्छन्दो जगती छन्दः पृथिवी छन्दोऽन्तरिक्षं
छन्दो द्यौश्छन्दः समाश्छन्दो नक्षत्राणि छन्दो मनश्छन्दो वाक्छन्दः कृषिश्छन्दो हिरण्यं
छन्दो गौश्छन्दोऽजा छन्दोऽश्वश्छन्दः। अग्निर्देवता॥१३॥

वातो देवता सूर्यो देवता चन्द्रमा देवता वसवो देवता रुद्रा देवतादित्या देवता
विश्वे देवा देवता मरुतो देवता बृहस्पतिर्देवतेन्द्रो देवता वरुणो देवता मूर्धासि राड्भुवासि
धरुणा यज्यसि यमित्रीषे त्वोर्जे त्वा कृष्ये त्वा क्षेमाय त्वा यन्त्री राड्भुवासि धरणी
धृर्यसि धरित्र्यायुषे त्वा वर्चसे त्वौजसे त्वा बलाय त्वा॥१४॥

देवताऽऽयुषे त्वा पद्व॥७॥ [७]

आशुस्त्रिवृद्भान्तः पञ्चदशो व्योम सप्तदशः प्रतूर्तिरष्टादशस्तपो नवदशोऽभिवर्तः संविःशो
धरुणं एकविःशो वर्चो द्वाविःशः सम्भरणस्त्रयोविःशो योनिश्चतुर्विःशो गर्भाः पञ्चविःश
ओजस्त्रिणवः क्रतुरेकत्रिःशः प्रतिष्ठा त्रयस्त्रिःशो ब्रध्नस्य विष्टपं चतुस्त्रिःशो नाकः
षट्त्रिःशो विवर्तोऽष्टाचत्वारिःशो धृत्रश्चतुष्टोमः॥१५॥

आशुः सप्तत्रिंशत्॥८॥ [८]

अग्नेर्भागोऽसि दीक्षाया आधिपत्यं ब्रह्म स्पृतं त्रिवृथस्तोम इन्द्रस्य भागोऽसि

विष्णोराधिपत्यं क्षत्रं स्पृतम्पञ्चदशः स्तोमो नृचक्षंसाम्भागोऽसि धातुराधिपत्यं जनित्रं
 स्पृतं सप्तदशः स्तोमो मित्रस्य भागोऽसि वरुणस्याधिपत्यं दिवो वृष्टिर्वातः स्पृता
 ऐकविंशः स्तोमोऽदित्यै भागोऽसि पूष्ण आधिपत्यमोजः स्पृतं त्रिणवः स्तोमो वसूनाम्भागो-
 ऽसि॥१६॥

रुद्राणामाधिपत्यं चतुष्पाथस्पृतं चतुर्विंशः स्तोमं आदित्यानां भागोऽसि मरुतामाधिपत्यं
 गर्भाः स्पृताः पञ्चविंशः स्तोमो देवस्य सवितुर्भागोऽसि बृहस्पतेराधिपत्यं समीचीर्दिशः
 स्पृताश्चतुष्टोमः स्तोमो यावानाम्भागोऽस्ययावानामाधिपत्यं प्रजाः स्पृताश्चतुश्चत्वारिंशः स्तोमं
 ऋभूणाम्भागोऽसि विश्वेषां देवानामाधिपत्यम्भूतं निशान्तं स्पृतं त्रयस्त्रिंशः स्तोमः॥१७॥

वसूनां भागोऽसि षट्चत्वारिंशच्च॥१८॥ [१]

एकयास्तुवत प्रजा अधीयन्त प्रजापतिरधिपतिरासीत्तिसृभिरस्तुवत ब्रह्मासृज्यत
 ब्रह्मणस्पतिरधिपतिरासीत् पञ्चभिरस्तुवत भूतान्यसृज्यन्त भूतानाम्पतिरधिपतिरासीत्सप्तभिरस्तुवत
 सप्तर्षयोऽसृज्यन्त धाताधिपतिरासीन्नवभिरस्तुवत पितरोऽसृज्यन्तादितिरधिपत्यासीदेकादशभिर-
 ऽसृज्यन्तार्तवोऽधिपतिरासीत् त्रयोदशभिरस्तुवत मासा असृज्यन्त संवत्सरोऽधिपतिः॥१८॥

आसीत्पञ्चदशभिरस्तुवत क्षत्रमसृज्यतेन्द्रोऽधिपतिरासीत्सप्तदशभिरस्तुवत पशवो-
 ऽसृज्यन्त बृहस्पतिरधिपतिरासीन्नवदशभिरस्तुवत शूद्रार्यावसृज्येतामहोरात्रे अधिपत्नी
 आस्तामेकविंशत्यास्तुवतैकशफाः पशवोऽसृज्यन्त वरुणोऽधिपतिरासीन्न्रयोविंशत्यास्तुवत
 क्षुद्राः पशवोऽसृज्यन्त पूषाधिपतिरासीत्पञ्चविंशत्यास्तुवतारण्याः पशवोऽसृज्यन्त
 वायुरधिपतिरासीत्सप्तविंशत्यास्तुवत द्यावापृथिवी वि॥१९॥

ऐतां वसवो रुद्रा आदित्या अनु व्यायन्तेषामाधिपत्यमासीन्नवविंशत्यास्तुवत
 वनस्पतयोऽसृज्यन्त सोमोऽधिपतिरासीदेकत्रिंशतास्तुवत प्रजा असृज्यन्त
 यावानां चार्यावानां चाधिपत्यमासीन्न्रयस्त्रिंशतास्तुवत भूतान्यशाम्यन्प्रजापतिः
 परमेष्ठ्यधिपतिरासीत्॥२०॥

सं वत्सरोऽधिपतिर्वि पञ्चत्रिंशच्च॥१०॥ [१०]

इयमेव सा या प्रथमा व्यौच्छदन्तरस्यां चरति प्रविष्टा। वधूर्जजान नवगञ्जनित्री
 त्रयं एनाम्महिमानः सचन्ते॥ छन्दस्वती उषसा पेपिशाने समानं योनिमनु संचरन्ती।

सूर्यपत्नी वि चरतः प्रजान्ती केतुं कृण्वाने अजरे भूरिरेतसा॥ ऋतस्य पन्थामनु तिस्र आगुश्रयो घर्मासो अनु ज्योतिषागुः। प्रजामेका रक्षत्यूर्जमेका॥२१॥

व्रतमेका रक्षति देवयूनाम्॥ चतुष्टोमो अभवद्या तुरीया यज्ञस्य पक्षावृषयो भवन्ती। गायत्री त्रिष्टुभं जगतीमनुष्टुभम्बृहदकं युञ्जानाः सुवराभरन्निदम्॥ पञ्चभिर्धाता वि दधाविदं यत्तासां॥ स्वसृजनयत्पञ्चपञ्च। तासामु यन्ति प्रयवेण पञ्च नाना रूपाणि कर्तवो वसानाः॥ त्रिंशत्स्वसार उप यन्ति निष्कृतं समानं केतुम्प्रतिमुञ्चमानाः॥२२॥

ऋतूस्तन्वते कवयः प्रजान्तीर्मध्येछन्दसः परि यन्ति भास्वतीः। ज्योतिष्मती प्रति मुञ्चते नभो रात्री देवी सूर्यस्य व्रतानि। वि पश्यन्ति पशवो जायमाना नानारूपा मातुरस्या उपस्थे। एकाष्टका तपसा तप्यमाना जजानु गर्भम्महिमानमिन्द्रम्। तेन दस्यून्यसहन्त देवा हन्तासुराणामभवच्छचीभिः। अनानुजामनुजाम्मामकर्त सत्यं वदन्त्यन्विच्छ एतत्। भूयासम्॥२३॥

अस्य सुमतौ यथा यूयमन्या वो अन्यामति मा प्र युक्त। अभून्मम सुमतौ विश्ववेदा आष्ट प्रतिष्ठामविदद्धि गाधम्। भूयासमस्य सुमतौ यथा यूयमन्या वो अन्यामति मा प्र युक्त। पञ्च व्युष्टीरनु पञ्च दोहा गां पञ्चनान्नीमृतवोऽनु पञ्च। पञ्च दिशः पञ्चदशेन क्लृताः समानमूर्ध्वीभि लोकमेकम्॥२४॥

ऋतस्य गर्भः प्रथमा व्यूष्यपामेका महिमानम्बिभर्ति। सूर्यस्यैका चरति निष्कृतेषु घर्मस्यैका सवितैका नि यच्छति। या प्रथमा व्योच्छ्रुत्सा धेनुरभवद्यमे। सा नः पर्यस्वती धृक्वोत्तरामुत्तरां समाम्। शुक्रर्षभा नभसा ज्योतिषागाद्विश्वरूपा शबलीरग्निकेतुः। समानमर्थं स्वपस्यमाना बिभ्रती जरामंजर उप आगाः। ऋतूनाम्पत्नी प्रथमेयमागादह्ना नेत्री जनित्री प्रजानाम्। एका सती बहुधोषो व्युच्छ्रस्यजीर्णा त्वं जरयसि सर्वमन्यत्॥२५॥

ऊर्जमेका प्रतिमुञ्चमाना भूयासमेकं पव्येकान्नविंशतिश्च॥११॥ [११]

अग्रे जातान्त्र णुदा नः सपत्नान्प्रत्यजाताज्ञातवेदो नुदस्व। अस्मे दीदिहि सुमना अहँडन्तव स्यां शर्मन्निवरूथ उद्वित्। सहसा जातान्त्र णुदा नः सपत्नान्प्रत्यजाताज्ञातवेदो नुदस्व। अधि नो ब्रूहि सुमनस्यमानो वयं स्याम प्र णुदा नः सपत्नान्। चतुश्चत्वारिंशः स्तोमो वर्चो द्रविणं षोडशः स्तोम ओजो द्रविणम्पृथिव्याः पुरीषमसि॥२६॥

अप्सो नाम। एवश्छन्दो वरिवश्छन्दः शम्भूश्छन्दः परिभूश्छन्द आच्छच्छन्दो मनश्छन्दो व्यचश्छन्दः सिन्धुश्छन्दः समुद्रं छन्दः सलिलं छन्दः संयच्छन्दो वियच्छन्दो बृहच्छन्दो रथंतरं छन्दो निकायश्छन्दो विवधश्छन्दो गिरश्छन्दो भ्रजश्छन्दः सष्टृच्छन्दोऽनुष्टृच्छन्दः ककुच्छन्दस्त्रिकुच्छन्दः काव्यं छन्दोऽङ्कुपं छन्दः॥२७॥

पदपङ्क्तिश्छन्दोऽक्षरपङ्क्तिश्छन्दो विष्टारपङ्क्तिश्छन्दः क्षुरो भृज्वाञ्छन्दः प्रच्छच्छन्दः पक्षश्छन्द एवश्छन्दो वरिवश्छन्दो वयश्छन्दो वयस्कृच्छन्दो विशालं छन्दो विष्पर्धाश्छन्दश्छुदिश्छन्दो दूरोहणं छन्दस्तन्द्रं छन्दोऽङ्गाङ्गं छन्दः॥२८॥

अस्यङ्कुपञ्छन्दस्त्रयस्त्रिंशच्च॥१२॥ [१२]

अग्निर्वृत्राणि जङ्घनद्वविणस्युर्विपन्यया। समिद्धः शुक्र आहुतः॥ त्वं सोमासि सत्पतिस्त्वं राजोत वृत्रहा। त्वम्भद्रो असि क्रतुः॥ भद्रा ते अग्ने स्वनीक संदृघोरस्य सतो विष्णुस्य चारुः। न यत्ते शोचिस्तमसा वरन्त न ध्वस्मानस्तनुवि रेप आ धुः॥ भद्रं ते अग्ने सहसिन्ननीकमुपाक आ रोचते सूर्यस्य॥२९॥

रुशदृशे ददृशे नक्त्या चिदरूक्षितं दृश आ रूपे अन्नम्। सैनानीकेन सुविदत्रो अस्मे यष्टा देवाः आरयजिष्ठः स्वस्ति। अदंब्यो गोपा उत नः परस्या अग्ने द्युमदुत रेवद्दिदीहि। स्वस्ति नो दिवो अग्ने पृथिव्या विश्वायुर्धेहि यजथाय देव। यत्सीमहि दिविजात प्रशस्तं तदस्मासु द्रविणं धेहि चित्रम्। यथा होतुर्मनुषः॥३०॥

देवताता युज्ञेभिः सूनो सहसो यजासि। एवानो अद्य संमना समानानुशन्नं उशतो यक्षि देवान्॥ अग्निमीडे पुरोहितं यज्ञस्य देवमृत्विजम्। होतारं रत्नधातमम्॥ वृषा सोम द्युमाः असि वृषा देव वर्षव्रतः। वृषा धर्माणि दधिषे॥ सान्तपना इदं हविर्मरुतस्तज्जुष्टन। युष्माकोती रिशादसः॥ यो नो मर्तो वसवो दुरह्णायुस्तिरः सत्यानि मरुतः॥३१॥

जिघांसात् द्रुहः पाशं प्रति स मुचीष्ट तपिष्ठेन तपसा हन्तना तम्। संवत्सरीणां मरुतः स्वर्का उरूक्षयाः सगणा मानुषेषु। तैस्मत्पाशान्त्र मुञ्चन्त्वहंसः सांतपना मदिरा मादयिष्णवः। पिप्रीहि देवाः उशतो यविष्ठ विद्वाः ऋतूः रक्तुपते यज्ञेह। ये दैव्या ऋत्विजस्तेभिर्गग्ने त्वं होतृणामस्यायजिष्ठः। अग्ने यदद्य विशो अंध्वरस्य होतः

पावक॥३२॥

शोचे वेद्वं हि यज्वा॥ ऋता यजासि महिना वि यद्भूरुहव्या वहं यविष्ठ या ते
अद्या अग्निना रयिमंश्रवत्पोषमेव दिवेदिवे। यशसं वीरवत्तमम्॥ गयस्फानो अमीवहा
वसुवितुष्टिवर्धनः। सुमित्रः सोम नो भव। गृहमेधासु आ गंत मरुतो मापं भूतना
प्रमुञ्चन्तो नो अहंसः। पूर्वाभिर्हि दंदाशिम शरद्विर्मरुतो वयम्। महोभिः॥३३॥

चरुषणीनाम्। प्र बुध्न्या ईरते वो महासि प्र णामानि प्रयज्यवस्तिरध्वम्।
सहस्रियं दम्यम्भागमेतं गृहमेधीयम्मरुतो जुषध्वम्। उप यमेति युवतिः सुदक्षं दोषा
वस्तोर्हविष्मंती घृताची॥ उप स्वैनंमरमतिर्वसूयुः। इमो अग्ने वीततमानि हव्याजस्रो
वक्षि देवतातिमच्छ। प्रति न ईं सुरभीणि वियन्तु। क्रीडं वः शर्धो मारुतमनर्वाणं
रथेशुभम्॥३४॥

कण्वा अभि प्र गायता अत्यासो न ये मरुतः स्वश्चो यक्षदृशो न शुभयन्त मर्याः।
ते हर्म्येष्ठाः शिशवो न शुभ्रा वत्सासो न प्रक्रीडिनः पयोधाः। प्रेषामज्मेषु विथुरेवं
रेजते भूमिर्यामेषु यद्धं युञ्जते शुभे। ते क्रीडयो धुनयो भ्राजदृष्टयः स्वयम्मंहित्वम्पनयन्त
धूतयः। उपह्वरेषु यदचिध्वं ययि वयं इव मरुतः केन॥३५॥

चित्पथा। श्रोतन्ति कोशा उप वो रथेष्वघृतामृक्षता मधुवर्णमर्चते। अग्निमग्निं
हवीमभिः सदा हवन्त विस्पतिम्। हव्यवाहम्पुरुप्रियम्। तं हि शश्वन्त ईडंते सुचा देवं
घृतश्रुतां। अग्निं हव्याय वोढवे। इन्द्राग्नी रोचना दिवः श्रथद्वृत्रमिन्द्रं वो विश्वतस्परीन्द्रं
नरो विश्वकर्मन् हविषा वावृधानो विश्वकर्मन् हविषा वर्धनेन॥३६॥

सूर्यस्य मनुषो मरुतः पावक महोभी रथेशुभं केन षट्त्वारिंशच्च॥३७॥ [१३]
रश्मिरसि राज्यस्ययं पुरो हरिकेशोऽग्निर्मृन्द्वाग्निभ्यां बृहस्पतिर्भूयस्कदस्यग्निना
विश्वापाद्वजापतिर्मनसा कृत्तिका मधुश्च समिदिशान्द्रादश॥३८॥ रश्मिरसि प्रति धेनुमसि
स्तनयिबुसनिरस्यादित्यानां सप्तत्रिंशत्॥३९॥ रश्मिरसि को अद्य युङ्क्ते॥ [१४]

॥चतुर्थः प्रश्नः॥

॥तैत्तिरीयसंहितायां चतुर्थकाण्डे चतुर्थः प्रश्नः॥

र॒श्मिर॑सि॒ क्षया॑य त्वा॒ क्षय॑ जिन्व॒ प्रेति॑रसि॒ धर्मा॑य त्वा॒ धर्म॑ जि॒न्वान्वि॑तिरसि दि॒वे
त्वा॒ दिव॑ जिन्व॒ संधि॑रस्यन्तरि॒क्षाय॑ त्वा॒न्तरि॑क्षं जिन्व॒ प्रति॑धिर॑सि पृथि॒व्यै त्वा॑ पृथि॒वीं
जिन्व॒ विष्ट॑म्भोऽसि॒ वृष्ट्यै॑ त्वा॒ वृष्टि॑ जिन्व॒ प्रवा॑स्यहे॒ त्वाह॑र्जि॒न्वानु॑वासि॒ रात्रि॑ये त्वा॒
रात्रि॑ जिन्वो॒शिग॑सि॥१॥

वसु॑भ्यस्त्वा॒ वसू॑ञ्जिन्व॒ प्रके॑तोऽसि॒ रुद्रे॑भ्यस्त्वा॒ रुद्रा॑ञ्जिन्व॒ सुदी॑तिर॑स्यादि॒त्येभ्य॑स्त्वा-
ऽऽदि॒त्याञ्जि॒न्वौजो॑ऽसि॒ पितृ॑भ्यस्त्वा॒ पितॄ॑ञ्जिन्व॒ तन्तु॑रसि॒ प्रजा॑भ्यस्त्वा॒ प्रजा॑ जिन्व॒
पृ॒तना॑षाडसि॒ प॒शुभ्य॑स्त्वा॒ प॒शूञ्जि॑न्व॒ रेव॑दस्योप॑धीभ्य॒स्त्वोप॑धीर्जिन्वाभि॒जिद॑सि॒ यु॒क्तग्रा॑वेन्द्रा॒य
त्वेन्द्र॑ जिन्वाधि॑पतिरसि॒ प्रा॒णाय॑॥२॥

त्वा॒ प्रा॒णं जि॑न्व॒ यन्ता॑स्य॒पाना॑य॒ त्वापा॑नं जिन्व॒ स॒र्षोऽसि॑ चक्षु॑षे त्वा॒ चक्षु॑र्जिन्व॒
वयो॑धा अ॑सि॒ श्रोत्रा॑य त्वा॒ श्रोत्रं॑ जिन्व॒ त्रिवृ॑दसि॒ प्रवृ॑दसि॒ संवृ॑दसि॒ वि॒वृद॑सि॒ स॒रोहो॑ऽसि॒
नी॒रोहो॑ऽसि॒ प्र॒रोहो॑ऽस्यनु॒रोहो॑ऽसि॒ वसु॑कोऽसि॒ वे॒षश्चि॑रसि॒ वस्य॑ष्टिरसि॥३॥

उ॒शिग॑सि॒ प्रा॒णाय॑ त्रिच॑त्वारि॒शच्च॑॥१॥

[१]

रा॒ज्यं॑सि॒ प्राची॑ दि॒ग्वस॑वस्ते दे॒वा अधि॑पतयोऽग्नि॒रहे॑तीनाम्प्रति॒धर्ता॑ त्रि॒वृत्त्वा॒ स्तोमः॑
पृथि॒व्याऽश्र॑यत्वाज्य॑मु॒क्थमव्य॑थय॒थस्त॑भ्रातु॒ रथ॑न्तर॒ साम॑ प्रति॑ष्ठित्यै वि॒राड॑सि॒ दक्षि॑णा
दि॒गुद्रा॑स्तै दे॒वा अधि॑पतय॒ इन्द्रो॑ हेतीनाम्प्रति॒धर्ता॑ पञ्चद॑शस्त्वा॒ स्तोमः॑ पृथि॒व्याऽश्र॑यतु॒
प्रउ॑गमु॒क्थमव्य॑थय॒थस्त॑भ्रातु॒ बृह॑त्साम॑ प्रति॑ष्ठित्यै स॒म्राड॑सि॒ प्रती॑ची दिक्॥४॥

आ॒दि॒त्यास्तै दे॒वा अधि॑पतयः सोमो॑ हेतीनाम्प्रति॒धर्ता॑ सप्तद॑शस्त्वा॒ स्तोमः॑ पृथि॒व्याऽश्र॑यतु॒
मरु॑त्व॒तीयं॑मु॒क्थमव्य॑थय॒थस्त॑भ्रातु॒ वैरू॑प॒ साम॑ प्रति॑ष्ठित्यै स्व॒राड॑स्यु॒दीची॑ दि॒ग्विश्वे॑
ते दे॒वा अधि॑पतयो॒ वरु॑णो हेतीनाम्प्रति॒धर्तैक॑वि॒ंशस्त्वा॒ स्तोमः॑ पृथि॒व्याऽश्र॑यतु॒
नि॒र्वैव॑ल्यमु॒क्थमव्य॑थय॒थस्त॑भ्रातु॒ वैरा॑ज॒ साम॑ प्रति॑ष्ठित्या॒ अधि॑पत्यसि॒ बृह॑ती दि॒ङ्मरु॑तस्ते
दे॒वा अधि॑पतयः॥५॥

बृह॑स्पति॒रहे॑तीनाम्प्रति॒धर्ता॑ त्रि॒णव॑त्रयस्त्रि॒ंशौ त्वा॒ स्तोमो॑ पृथि॒व्याऽश्र॑यतां

वैश्वदेवाग्निमारुते उक्थे अव्यथयन्ती स्तभ्रीताः शाक्ररैवते सामनी प्रतिष्ठित्या
अन्तरिक्षायर्षयस्त्वा प्रथमजा देवेषु दिवो मात्रया वरिणा प्रथन्तु विधर्ता चायमधिपतिश्च
ते त्वा सर्वे संविदाना नाकस्य पृष्ठे सुवर्गे लोके यजमानं च सादयन्तु॥६॥

प्रतीची दिङ्मरुतस्ते देवा अधिपतयश्चत्वारिंशच्च॥२॥ [२]

अयम्पुरो हरिकेशः सूर्यरश्मिस्तस्य रथगृथ्सश्च रथौजाश्च सेनानिग्रामण्यौ पुञ्जिकस्थला
च कृतस्थला चाप्सरसौ यातुधाना हेती रक्षांसि प्रहेतिरयं दक्षिणा विश्वकर्मा तस्य
रथस्वनश्च रथचित्रश्च सेनानिग्रामण्यौ मेनका च सहजन्या चाप्सरसौ दङ्गवः पशवो
हेतिः पौरुषेयो वधः प्रहेतिरयमश्वाद्विश्वव्यं चास्तस्य रथप्रोतश्चासंमरथश्च सेनानिग्रामण्यौ
प्रमोचन्ती च॥७॥

अनुमोचन्ती चाप्सरसौ सर्पा हेतिर्व्याघ्राः प्रहेतिरयमुत्तराश्वसंयद्वसुस्तस्य
सेनजिच्च सुषेणश्च सेनानिग्रामण्यौ विश्वार्ची च घृताची चाप्सरसावापो हेतिर्वातः
प्रहेतिरयमुपर्यर्वाग्वसुस्तस्य ताक्ष्यश्चारिष्टनेमिश्च सेनानिग्रामण्यावुर्वशी च पूर्वचित्तिश्चाप्सरसौ
विद्युद्देतिरवस्फूर्जन्प्रहेतिस्तेभ्यो नमस्ते नो मृडयन्तु ते यम्॥८॥

द्विष्णो यश्च नो द्वेष्टि तं वो जम्भे दधाम्यायोस्त्वा सद्ने सादयाम्यवंतश्छायायां नमः
समुद्राय नमः समुद्रस्य चक्षसे परमेष्ठी त्वा सादयतु दिवः पृष्ठे व्यचस्वतीम्प्रथस्वतीं
विभूमतीम्प्रभूमतीम्परिभूमतीं दिवं यच्छ दिवं दृह दिवं मा हिंसीर्विश्वस्मै प्राणायापानाय
व्यानायोदानाय प्रतिष्ठायै चरित्राय सूर्यस्त्वाभि पातु मृद्या स्वस्त्या छुर्दिषा शंतमेन तया
देवतयाङ्गिरस्वद्ध्रुवा सीद प्रोथदश्चो न यवसे अविष्यन् यदा महः संवरणाद्व्यस्थात्
आदस्य वातो अनु वाति शोचिरधं स्म ते व्रजनं कृष्णमस्ति॥९॥

प्रमोचन्ती च यः स्वस्त्याष्टाविंशतिश्च॥३॥ [३]

अग्निर्मूर्धा दिवः ककुत्पतिः पृथिव्या अयम् अपाः रेतांसि जिन्वति॥ त्वामग्ने
पुष्करादथर्वा निरमन्थत मूर्ध्नी विश्वस्य वाघतः॥ अयमग्निः संहस्त्रिणो वाजस्य
शतिनस्पतिः॥ मूर्धा कवी रंयीणाम्॥ भुवो यज्ञस्य रजसश्च नेता यत्रा नियुद्धिः सचंसे
शिवार्भिः॥ दिवि मूर्धानं दधिषे सुवर्षां जिह्वामग्ने चकृषे हव्यवाहम्॥ अबोध्यग्निः समिधा
जनानाम्॥१०॥

प्रति धेनुमिवायतीमुषासम्। यद्वा इव प्र वयामुज्जिहानाः प्र भानवः सिस्त्रते नाकमच्छ।
अवोचाम क्वये मेध्याय वचो वन्दारु वृषभाय वृष्णौ। गर्विष्ठिरो नमसा स्तोममग्नौ
दिवीव रुक्ममुर्व्यश्मश्रेत। जनस्य गोपा अंजनिष्ट जागृविग्निः सुदक्षः सुविताय नव्यसे।
घृतप्रतीको बृहता दिविस्पृशा द्युमद्वि भाति भरतेभ्यः शुचिः। त्वामग्ने अङ्गिरसः॥११॥

गुहा हितमन्वविन्दच्छिप्रियाणं वनेवने। स जायसे मथ्यमानः सहो महत्त्वामाहुः
सहसस्पुत्रमङ्गिरः। यज्ञस्य केतुमप्रथमम्पुरोहितमग्निं नरंस्त्रिषधस्थे समिन्धते। इन्द्रेण देवैः
सरथः स बरहिषि सीदन्नि होता यजथाय सुक्रतुः। त्वं चित्रश्रवस्तम हवन्ते विक्षु
जन्तवः। शोचिष्केशम्पुरुप्रियाग्रे हव्याय वोढवे। सखायः सं वः सम्यश्चमिषम्॥१२॥

स्तोमं चाग्र्यौ। वर्षिष्ठाय क्षितीनामूर्जो नग्ने सहस्वते। सः समिद्युवसे वृषन्नग्ने
विश्वान्यर्य आ। इडस्पदे समिध्यसे स नो वसून्या भरा। एना वो अग्निं नमसोर्जो
नपातुमा हुवे। प्रियं चेतिष्ठमरतिः स्वध्वरं विश्वस्य दूतममृतम्। स योजते अरुषो
विश्वभौजसा स दुद्रवध्स्वाहुतः। सुब्रह्मा यज्ञः सुशमी॥१३॥

वसूनां देवः राधो जनानाम्। उदस्य शोचिरंस्थादाजुह्वानस्य मीढुषः। उद्धूमासो
अरुषासो दिविस्पृशः समग्निमिन्धते नरः। अग्ने वाजस्य गोमत ईशानः सहसो यहो। अस्मे
धेहि जातवेदो महि श्रवः। स इधानो वसुष्कविग्निरीडेन्यो गिरा। रेवदस्मभ्यम्पुर्वणीक
दीदिहि। क्षपो राजन्वृत त्मनाग्ने वस्तोरुतोषसः। स तिग्मजम्भ॥१४॥

रक्षसो दह प्रति। आ ते अग्र इधीमहि द्युमन्तं देवाजरम्। यद्ध स्या ते पर्नीयसी
समिद्धीदयति द्यवीषः स्तोतृभ्य आ भरा। आ ते अग्र ऋचा हविः शुक्रस्य ज्योतिषस्पते।
सुश्चन्द्र दस्म विशपते हव्यवाद्भ्यः हूयत इषः स्तोतृभ्य आ भरा। उभे सुश्चन्द्र सर्पिषो
दर्वी श्रीणीष आसनि। उतो न उत्पूर्याः॥१५॥

उक्थेपुं शवसस्पत इषः स्तोतृभ्य आ भरा। अग्ने तमद्याश्वं न स्तोमैः क्रतुं न भद्रं
हृदिस्पृशम्। ऋध्यामा त ओहैः। अधा हाग्ने क्रतोर्भद्रस्य दक्षस्य साधोः। रथीर्ऋतस्य
बृहतो बभूथ। आभिष्टे अद्य गीर्भिर्गुणन्तोऽग्ने दाशेमा। प्र ते दिवो न स्तनयन्ति शुष्माः।
एभिर्नो अर्केर्भवा नो अर्वाङ्॥१६॥

सुवर्न ज्योतिः। अग्ने विश्वेभिः सुमना अनीकैः। अग्निः होतारम्मन्ये दास्वन्तं वसोः

सूनुः सहस्रो जातवेदसम्। विप्रं न जातवेदसम्। य ऊर्ध्वयाँ स्वध्वरो देवो देवाच्यां
कृपा। घृतस्य विभ्राष्टिमुनु शुक्रशोचिष आजुह्वानस्य सर्पिषः। अग्ने त्वन्नो अन्तमः। उत
त्राता शिवो भव वरूथ्यः। तं त्वा शोचिष्ठ दीदिवः। सुम्राय नूनमीमहे सखिभ्यः।
वसुर्रिर्वसुश्रवाः। अच्छा नक्षि द्युमत्तमो रयि दाः॥१७॥

जनांनामङ्गिरस इषः सुशमी तिग्मजम्भ पुपूया अर्वाङ्गसुश्रवाः पञ्च च॥४॥ [४]

इन्द्राग्निभ्यां त्वा सयुजा युजा युनज्म्याघाराभ्यां तेजसा वर्चसोक्थेभिः स्तोमैर्भिश्छन्दोभी
रय्यै पोषाय सजातानाम्मध्यमस्थेयाय मया त्वा सयुजा युजा युनज्म्यम्बा दुला
नित्तिरभ्रयन्ती मेघयन्ती वर्षयन्ती चुपुणीका नामासि प्रजापतिना त्वा विश्वाभिर्धीभिरुप
दधामि पृथिव्युदपुरमन्त्रेन विष्टा मनुष्यास्ते गोप्सरोऽग्निर्वियत्तोऽस्यां तामहम्प्र पद्ये सा॥१८॥

मे शर्म च वर्म चास्त्वर्धिद्यौरन्तरिक्षं ब्रह्मणा विष्टा मरुतस्ते गोप्सरो वायुर्वियत्तोऽस्यां
तामहम्प्र पद्ये सा मे शर्म च वर्म चास्तु द्यौरपराजितामृतेन विष्टादित्यास्तं गोप्सारः
सूर्यो वियत्तोऽस्यां तामहम्प्र पद्ये सा मे शर्म च वर्म चास्तु॥१९॥

साऽष्टाचत्वारिंशच्च॥५॥ [५]

बृहस्पतिस्त्वा सादयतु पृथिव्याः पृष्ठे ज्योतिष्मतीं विश्वस्मै प्राणायापानाय विश्वं
ज्योतिर्यच्छाग्निस्तेऽधिपतिर्विश्वकर्मा त्वा सादयत्वन्तरिक्षस्य पृष्ठे ज्योतिष्मतीं विश्वस्मै
प्राणायापानाय विश्वं ज्योतिर्यच्छ वायुस्तेऽधिपतिः प्रजापतिस्त्वा सादयतु दिवः
पृष्ठे ज्योतिष्मतीं विश्वस्मै प्राणायापानाय विश्वं ज्योतिर्यच्छ परमेष्ठी तेऽधिपतिः
पुरोवातसर्निरस्यभ्रसर्निरसि विद्युत्सर्निः॥२०॥

असि स्तनयिबुसर्निरसि वृष्टिसर्निरस्यग्नेर्यान्यसि देवानामग्नेर्यान्यसि वायोर्यान्यसि
देवानां वायोयान्यस्यन्तरिक्षस्य यान्यसि देवानामन्तरिक्षयान्यस्यन्तरिक्षमस्यन्तरिक्षाय त्वा
सलिलाय त्वा सर्णीकाय त्वा सतीकाय त्वा केताय त्वा प्रचेतसे त्वा विवस्वते त्वा
दिवस्त्वा ज्योतिष आदित्येभ्यस्त्वर्चे त्वा रुचे त्वा द्युते त्वा भासे त्वा ज्योतिषे त्वा
यशोदां त्वा यशसि तेजोदां त्वा तेजसि पयोदां त्वा पयसि वर्चोदां त्वा वर्चसि द्रविणोदां
त्वा द्रविणे सादयामि तेनर्षिणा तेन ब्रह्मणा तया देवतयाङ्गिरस्वद्धुवा सीद॥२१॥

विद्युत्सर्निर्द्युत्वैकान्नत्रिंशच्च॥६॥ [६]

भूयस्कृदसि वरिवस्कृदसि प्राच्यस्यूर्ध्वास्यन्तरिक्षसदस्यन्तरिक्षे सीदाप्सुषदसि
श्येनसदसि गृध्रसदसि सुपर्णसदसि नाकसदसि पृथिव्यास्त्वा द्रविणे सादयाम्यन्तरिक्षस्य
त्वा द्रविणे सादयामि दिवस्त्वा द्रविणे सादयामि दिशां त्वा द्रविणे सादयामि द्रविणोदां
त्वा द्रविणे सादयामि प्राणं मे पाह्यपानं मे पाहि व्यानम्मे॥२२॥

पाह्यायुर्मे पाहि विश्वायुर्मे पाहि सर्वायुर्मे पाह्यग्रे यत्ते परं हन्नाम तावेहि स
रभावहै पाञ्चजन्येष्वप्यैध्यग्रे यावा अयावा एवा ऊमाः सब्दः संगरः सुमेकः॥२३॥

व्यानम्मे द्वात्रिंशच्च॥७॥ [७]

अग्निना विश्वापाट्स्मर्येण स्वराद्रत्वा शचीपतिरऋषभेण त्वष्टा यज्ञेन मघवान्दक्षिण्या
सुवर्गो मन्युना वृत्रहा सौहार्द्वेन तनूधा अत्रेन गर्यः पृथिव्यासनोदृम्भिरन्नादो वषट्कारेणर्द्धः
साम्ना तनूपा विराजा ज्योतिष्मान् ब्रह्मणा सोमपा गोभिर्यज्ञं दाधार क्षत्रेण मनुष्यान्श्वेन
च रथेन च वज्र्यतुभिः प्रभुः संवत्सरेण परिभूस्तपसानाधृष्टः सूर्यः सन्तनूभिः॥२४॥

अग्निनैकात्रपञ्चाशत्॥८॥ [८]

प्रजापतिर्मनसान्योऽच्छेतो धाता दीक्षायां सविता भृत्यां पूषा सौमक्रयण्यां वरुण
उपनद्धोऽसुरः क्रीयमाणो मित्रः क्रीतः शिपिविष्ट आसादितो नरधिषः प्रोह्यमाणो-
ऽधिपतिरागतः प्रजापतिः प्रणीयमानोऽग्निराग्नीध्रे बृहस्पतिराग्नीध्रात्प्रणीयमान् इन्द्रो हविर्धाने-
ऽदितिरासादितो विष्णुरुपावह्रियमाणोऽथर्वोपोत्तो यमोऽभिषुतोऽपूतपा आधूयमानो वायुः
पूयमानो मित्रः क्षीरश्रीर्मन्थी संतुश्रीवैश्वदेव उन्नीतो रुद्र आहुतो वायुरावृत्तो नृचक्षाः
प्रतिख्यातो भूक्ष आगतः पितृणां नाराशंसोऽसुरात्तः सिन्धुरवभृथमवप्रयन्त्समुद्रोऽवंगतः
सलिलः प्रप्लुतः सुवन्द्यं गतः॥२५॥

रुद्र एकविंशतिश्च॥८॥ [९]

कृत्तिका नक्षत्रमग्निर्देवताग्रे रुचः स्थ प्रजापतेर्धातुः सोमस्यर्चे त्वा रुचे त्वा द्युते
त्वा भासे त्वा ज्योतिषे त्वा रोहिणी नक्षत्रं प्रजापतिर्देवता मृगशीर्षं नक्षत्रं सोमो
देवताद्रा नक्षत्रं रुद्रो देवता पुनर्वसू नक्षत्रमदितिर्देवता तिष्यो नक्षत्रम्बृहस्पतिर्देवताश्रेषा
नक्षत्रं सर्पा देवता मघा नक्षत्रम्पितरो देवता फल्गुनी नक्षत्रम्॥२६॥

अर्यमा देवता फल्गुनी नक्षत्रम्भगो देवता हस्तो नक्षत्रं सविता देवता चित्रा

नक्षत्रमिन्द्रो देवतां स्वाती नक्षत्रं वायुर्देवता विशाखे नक्षत्रमिन्द्राग्नी देवताऽनूराधा
नक्षत्रमित्रो देवतां रोहिणी नक्षत्रमिन्द्रो देवतां विचृतौ नक्षत्रमितरो देवतां षाढा नक्षत्रमाषौ
देवतां षाढा नक्षत्रं विश्वे देवा देवतां श्रोणा नक्षत्रं विष्णुर्देवता श्रविष्ठा नक्षत्रं वसवं ॥२७॥

देवतां शतभिषङ्गक्षत्रमिन्द्रो देवतां प्रोष्ठपदा नक्षत्रमज एकपादेवतां प्रोष्ठपदा
नक्षत्रमहिर्बुध्नियो देवतां रेवती नक्षत्रं पूषा देवतां श्रियुजौ नक्षत्रमश्विनौ देवतां पभरणी नक्षत्रं
यमो देवतां पूर्णा पश्चाद्यत्ते देवा अर्द्धः ॥२८॥

फल्युनी नक्षत्रं वसवस्त्रयस्त्रिंशच्च ॥१०॥ [१०]

मधुश्च माधवश्च वासन्तिकावृतू शुक्रश्च शुचिश्च ग्रैष्मावृतू नभश्च नभस्यश्च वार्षिकावृतू
इषश्चोर्जश्च शारदावृतू सहश्च सहस्यश्च हैमन्तिकावृतू तपश्च तपस्यश्च शैशिरावृतू
अग्नेरन्तःक्षेपोऽसि कल्पेतां द्यावापृथिवी कल्पन्तामाप ओषधीः कल्पन्तामग्नयः पृथङ्मम
ज्यैष्ठ्याय स्रताः ॥२९॥

यैऽग्नयः समनसोऽन्तरा द्यावापृथिवी शैशिरावृतू अभि कल्पमाना इन्द्रमिव देवा
अभि सं विशन्तु संयच्च प्रचेताश्चाग्नेः सोमस्य सूर्यस्योग्रा च भीमा च पितृणां यमस्येन्द्रस्य
ध्रुवा च पृथिवी च देवस्य सवितुर्मरुतां वरुणस्य धर्त्री च धरित्री च मित्रावरुणयोर्मित्रस्य
धातुः प्राची च प्रतीची च वसूनां रुद्राणाम् ॥३०॥

आदित्यानान्ते तेऽधिपतयस्तेभ्यो नमस्ते नो मृडयन्तु ते यं द्विष्मो यश्च नो द्वेष्टि
तं वो जम्भे दधामि सहस्रस्य प्रमा असि सहस्रस्य प्रतिमा असि सहस्रस्य विमा
असि सहस्रस्योन्मा असि साहस्रोऽसि सहस्राय त्वेमा मे अग्न इष्टंका धेनवः सन्त्वेकां
च शतं च सहस्रं चायुतं च ॥३१॥

नियुतं च प्रयुतं चार्बुदं च न्यर्बुदं च समुद्रश्च मध्यं चान्तश्च परार्धश्चेमा मे
अग्न इष्टंका धेनवः सन्तु षष्टिः सहस्रमयुतमक्षीयमाणा ऋतस्थाः स्थर्तावृधौ घृतश्वतो
मधुश्चत ऊर्जस्वतीः स्वधाविनीस्ता मे अग्न इष्टंका धेनवः सन्तु विराजो नाम कामदुघा
अमुत्रामुष्मिलौके ॥३२॥

स्रता रुद्राणामयुतं च पञ्चचत्वारिंशच्च ॥११॥ [११]

समिद्दिशामाशयां नः सुवर्न्मधोरतो माधवः पात्वस्मान् अग्निर्देवो दुष्टरीतुरदौभ्य

इदं क्षत्रं रक्षतु पात्वस्मान्। रथंतरं सामभिः पात्वस्मान्नायत्री छन्दसां विश्वरूपा।
त्रिवृत्रो विष्टया स्तोमो अह्नां समुद्रो वात इदमोजः पिपर्तु। उग्रा दिशामभिभूतिर्वयोधाः
शुचिः शुक्रे अहंन्योजसीना। इन्द्राधिपतिः पिपृतादतो नो महि॥३३॥

क्षत्रं विश्वतो धारयेदम्। बृहत्सामं क्षत्रभृद्वृद्धवृष्णियं त्रिष्टभौजः शुभितमुग्रवीरम्। इन्द्र
स्तोमेन पञ्चदशेन मर्घ्यमिदं वातेन सगरेण रक्ष। प्राचीं दिशं सहयशा यशस्वती
विश्वे देवाः प्रावृषाह्नां सुवर्वती। इदं क्षत्रं दुष्टरमस्त्वोजोऽनाधृष्टं सहस्रियं सहस्वत।
वैरूपे सामन्निह तच्छकेम जगत्त्रैनं विक्वा वैश्यामः। विश्वे देवाः सप्तदशेन॥३४॥

वर्च इदं क्षत्रं सल्लिवातमुग्रम्। धर्त्रीं दिशां क्षत्रमिदं दाधारोपस्थाशानाम्मित्रवदस्त्वोजः।
मित्रावरुणा शरदाह्नां चिकित्वा अस्मै राष्ट्राय महि शर्म यच्छतम्। वैराजे सामन्त्रधि मे
मनीषानुष्टुभा सम्भृतं वीर्यं सहः। इदं क्षत्रमित्रवदार्द्रदानु मित्रावरुणा रक्षतमाधिपत्यैः।
सम्नाद्विशां सहसाम्नी सहस्वत्यृतुरहेमन्तो विष्टया नः पिपर्तु। अवस्युवाताः॥३५॥

बृहतीर्नु शक्ररीरिमं यज्ञमवन्तु नो घृताचीं। सुवर्वती सुदुघा नः पयस्वती दिशां
देव्यवतु नो घृताचीं। त्वं गोपाः पुरणतोत पश्चाद्बृहस्पते याम्यां युद्धि वाचम्। ऊर्ध्वा दिशं
रन्तिराशौषधीनां संवत्सरेण सविता नो अह्नाम्। रेवत्सामातिच्छन्दा उ छन्दोजातशत्रुः
स्योना नो अस्तु। स्तोमत्रयस्त्रिंशे भुवनस्य पत्नि विवस्वद्वाते अभि नः॥३६॥

गृणाहि। घृतवती सवितराधिपत्यैः पयस्वती रन्तिराशा नो अस्तु। ध्रुवा दिशां
विष्णुपत्न्यघोरस्येशाना सहसो या मनोता। बृहस्पतिर्मातरिश्वोत वायुः संधुवाना वाता
अभि नो गृणन्तु। विष्टम्भो दिवो धरुणः पृथिव्या अस्येशाना जगतो विष्णुपत्नी।
विश्वव्यां च इषयन्ती सुभूतिः शिवा नो अस्त्वर्दितिरुपस्थै। वैश्वानरो न ऊत्या पृष्टो
दिव्यनु नोऽद्यानुमतिरन्विदनुमते त्वङ्कया नश्चित्र आ भुवत्को अद्य युङ्क्ते॥३७॥

महि सप्तदशेनावस्युवाता अभि नोऽनु नश्चतुर्दश च॥12॥ [१२]

नमस्ते रुद्र नमो हिरण्यबाहवे नमः सहमानाय नम आब्याधिनीभ्यो नमो भवाय नमो
ज्येष्ठाय नमो दुन्दुभ्याय नमः सोमाय नम इरिण्याय द्रापे सहस्राण्येकादश॥11॥ नमस्ते रुद्र
नमो भवाय द्रापे सप्तविंशतिः॥27॥ नमस्ते रुद्र तं वो जम्भे दधामि॥ [१३]

॥पञ्चमः प्रश्नः॥

॥तैत्तिरीयसंहितायां चतुर्थकाण्डे पञ्चमः प्रश्नः॥

नमस्ते रुद्र मन्यवं उतो त इषवे नमः। नमस्ते अस्तु धन्वने बाहुभ्यामुत ते नमः। या त इषुः शिवतमा शिवम्बभूवं ते धनुः। शिवा शरव्या या तव तया नो रुद्र मृडया। या ते रुद्र शिवा तनूरघोरापापकाशिनी। तया नस्तनुवा शतमया गिरिशन्ताभि चाकशीहि। यामिषु गिरिशन्त हस्तैः॥१॥

बिभर्ष्यस्तवे। शिवा गिरित्र तां कुरु मा हिंसीः पुरुषं जगत्। शिवेन वचसा त्वा गिरिशाच्छा वदामसि। यथा नः सर्वमिज्जगदयक्ष्मं सुमना असत्। अर्घ्यवोचदधिवक्ता प्रथमो दैव्यो भिषक्। अहींश्च सर्वाङ्गमयन्सर्वांश्च यातुधान्यः। असौ यस्ताम्रो अरुण उत बभ्रुः सुमङ्गलः। ये चेमां रुद्रा अभितो दिक्षु॥२॥

श्रिताः सहस्रशोऽवैषां हेड ईमहे। असौ योऽवसर्पति नीलग्रीवो विलोहितः। उत्तैनं गोपा अदृशन्नदृशन्नुदहार्यः। उत्तैनं विश्वा भूतानि स दृष्टो मृडयाति नः। नमो अस्तु नीलग्रीवाय सहस्राक्षाय मीढुषे। अथो ये अस्य सत्वानोऽहं तेभ्योऽकरं नमः। प्र मुञ्च धन्वनस्त्वमुभयोरार्षियोज्याम्। याश्च ते हस्त इषवः॥३॥

परा ता भगवो वप। अवतत्य धनुस्त्वं सहस्राक्ष शतेषुधे। निशीर्य शल्यानाम्मुखा शिवो नः सुमना भव। विज्यं धनुः कपर्दिनो विशल्यो बाणवां उत। अनेशन्नस्येपंव आभुरस्य निषङ्गयिः। या ते हेतिर्मीढुष्टम हस्तं बभूवं ते धनुः। तयास्मान् विश्वतस्त्वमयक्ष्मया परिं ब्रुज। नमस्ते अस्त्वायुधायानांतताय धृष्णवे। उभाभ्यामुत ते नमो बाहुभ्यां तव धन्वने। परिं ते धन्वनो हेतिरस्मान्वृणक्तु विश्वतः। अथो य इषुधिस्तवारे अस्मन्नि धेहि तम्॥४॥

हस्तं दिक्ष्विषव उभाभ्यां द्वाविंशतिश्च॥१॥

[१]

नमो हिरण्यबाहवे सेनान्यै दिशां च पतये नमो नमो वृक्षेभ्यो हरिकेशेभ्यः पशूनाम्पतये नमो नमः सस्त्रिङ्गराय त्विषीमते पथीनाम्पतये नमो नमो बभ्रुशाय विव्याधिनेऽन्नानाम्पतये नमो नमो हरिकेशायोपवीतिने पुष्टानाम्पतये नमो नमो भवस्य

हेतुये जगताम्पतये नमो नमो रुद्रायातताविने क्षेत्राणाम्पतये नमो नमः सूतायाहन्त्याय
वनानाम्पतये नमो नमः॥५॥

रोहिताय स्थपतये वृक्षाणाम्पतये नमो नमो मन्त्रिणे वाणिजाय कक्षाणाम्पतये नमो
नमो भुवन्तये वारिवस्कृतायौषधीनाम्पतये नमो नमो उच्चैर्घोषायाक्रन्दयते पत्तीनाम्पतये
नमो नमः कृश्ववीताय धावते सत्त्वनाम्पतये नमः॥६॥

वनानाम्पतये नमो नम एकात्रत्रिंशच्च॥२॥

नमः सहमानाय निव्याधिना आव्याधिनीनाम्पतये नमो नमः ककुभाय निषङ्गिणं
स्तेनानाम्पतये नमो नमो निषङ्गिणं इषुधिमते तस्कराणाम्पतये नमो नमो वञ्चते परिवञ्चते
स्तायूनाम्पतये नमो नमो निचेखे परिचरायारण्यानाम्पतये नमो नमः सूकाविभ्यो
जिघांसद्भ्यो मुष्णताम्पतये नमो नमोऽसिमद्भ्यो नक्तं चरद्भ्यः प्रकृन्तानाम्पतये नमो नमः
उष्णीषिणे गिरिचराय कुलुञ्चानाम्पतये नमो नमः॥७॥

इषुमद्भ्यो धन्वाविभ्यश्च वो नमो नम आतन्वानेभ्यः प्रतिदधानेभ्यश्च वो नमो नम
आयच्छद्भ्यो विसृजद्भ्यश्च वो नमो नमोऽस्यद्भ्यो विध्यद्भ्यश्च वो नमो नम आसीनेभ्यः
शयानेभ्यश्च वो नमो नमः स्वपद्भ्यो जाग्रद्भ्यश्च वो नमो नमस्तिष्ठद्भ्यो धावद्भ्यश्च वो नमो
नमः सुभाभ्यः सुभापतिभ्यश्च वो नमो नमो अश्वेभ्योऽश्वपतिभ्यश्च वो नमः॥८॥

कुलुञ्चानाम्पतये नमो नमोऽश्वपतिभ्यस्त्रीणि च॥३॥

नम आव्याधिनीभ्यो विविध्यन्तीभ्यश्च वो नमो नम उगणाभ्यस्तृहतीभ्यश्च वो नमो
नमो गृध्रेभ्यो गृध्रपतिभ्यश्च वो नमो नमो व्रातेभ्यो व्रातपतिभ्यश्च वो नमो नमो
गुणेभ्यो गुणपतिभ्यश्च वो नमो नमो विरूपेभ्यो विश्वरूपेभ्यश्च वो नमो नमो महद्भ्यः
क्षुल्लकेभ्यश्च वो नमो नमो रथिभ्योऽरथेभ्यश्च वो नमो नमो रथेभ्यः॥९॥

रथपतिभ्यश्च वो नमो नमः सेनाभ्यः सेनानिभ्यश्च वो नमो नमः क्षत्तृभ्यः संग्रहीतृभ्यश्च
वो नमो नमस्तक्ष्मभ्यो रथकारेभ्यश्च वो नमो नमः कुलालेभ्यः कर्मरिभ्यश्च वो नमो नमः
पुञ्जिष्ठेभ्यो निषादेभ्यश्च वो नमो नम इषुकृद्भ्यो धन्वकृद्भ्यश्च वो नमो नमो मृगयुभ्यः
श्वनिभ्यश्च वो नमो नमः श्वभ्यः श्वपतिभ्यश्च वो नमः॥१०॥

रथेभ्यः श्वपतिभ्यश्च द्वे च॥४॥

नमो भूवाय च रुद्राय च नमः शर्वाय च पशुपतये च नमो नीलंग्रीवाय च शितिकण्ठाय च नमः कपर्दिने च व्युत्तकेशाय च नमः सहस्राक्षाय च शतधन्वने च नमो गिरिशाय च शिपिविष्टाय च नमो मीढुष्टमाय चेपुमते च नमो ह्रस्वाय च वामनाय च नमो बृहते च वर्षीयसे च नमो वृद्धाय च संवृध्वने च॥११॥

नमो अग्रियाय च प्रथमाय च नम आशवे चाजिराय च नमः शीघ्रियाय च शीभ्याय च नम ऊर्म्याय चावस्वन्याय च नमः स्रोतस्याय च द्वीप्याय च॥१२॥

सं वृध्वने च पञ्चविंशतिश्च॥५॥

नमो ज्येष्ठाय च कनिष्ठाय च नमः पूर्वजाय चापरजाय च नमो मध्यमाय चापगल्भाय च नमो जघन्याय च बुध्रियाय च नमः सोभ्याय च प्रतिसुर्याय च नमो याम्याय च क्षेम्याय च नम उर्व्याय च खल्याय च नमः श्लोक्याय चावसान्याय च नमो वन्याय च कक्ष्याय च नमः श्रवाय च प्रतिश्रवाय च॥१३॥

नम आशुषेणाय चाशुरथाय च नमः शूराय चावभिन्दते च नमो वर्मिणे च वरूथिने च नमो बिल्मिने च कवचिने च नमः श्रुताय च श्रुतसेनाय च॥१४॥

प्रतिश्रवाय च पञ्चविंशतिश्च॥६॥

नमो दुन्दुभ्याय चाहनन्याय च नमो धृष्णवे च प्रमृशाय च नमो दूताय च प्रहिताय च नमो निषङ्गिणे चेपुधिमते च नमस्तीक्ष्णेषवे चायुधिने च नमः स्वायुधाय च सुधन्वने च नमः स्रुत्याय च पथ्याय च नमः काट्याय च नीप्याय च नमः सूद्याय च सरस्याय च नमो नाद्याय च वैशन्ताय च॥१५॥

नमः कूप्याय चावट्याय च नमो वर्ष्याय चावर्ष्याय च नमो मेघ्याय च विद्युत्याय च नम ईध्रियाय चातप्याय च नमो वात्याय च रेष्मियाय च नमो वास्तव्याय च वास्तुपाय च॥१६॥

वैशन्ताय च त्रिंशच्च॥७॥

नमः सोमाय च रुद्राय च नमस्ताम्राय चारुणाय च नमः शंगाय च पशुपतये च नम उग्राय च भीमाय च नमो अग्रेवधाय च दूरेवधाय च नमो हन्त्रे च हनीयसे च नमो वृक्षेभ्यो हरिकेशेभ्यो नमस्ताम्राय नमः शम्भवे च मयोभवे च नमः शङ्कराय

च मयस्कुराय च नमः शिवाय च शिवतराय च॥१७॥

नमस्तीर्थाय च कूल्याय च नमः पार्याय चावार्याय च नमः प्रतरणाय चोत्तरणाय च नमः आतार्याय चालाद्याय च नमः शण्याय च फेन्याय च नमः सिकत्याय च प्रवाह्याय च॥१८॥

शिवतराय च त्रिंशच्च॥८॥ [८]

नम इरिण्याय च प्रपथ्याय च नमः किंशिलाय च क्षयणाय च नमः कपर्दिने च पुलस्तये च नमो गोष्ठाय च गृह्याय च नमस्तल्प्याय च गेह्याय च नमः काट्याय च गह्वरेष्ठाय च नमो हृदय्याय च निवेण्याय च नमः पांसव्याय च रजस्याय च नमः शुष्क्याय च हरित्याय च नमो लोप्याय चोलप्याय च॥१९॥

नम ऊर्वाय च सूर्म्याय च नमः पुण्याय च पर्णशृङ्गाय च नमोऽपगुरमाणाय चाभिघृते च नम आक्खिदते च प्रक्खिदते च नमो वः किरिकेभ्यो देवानां हृदयेभ्यो नमो विक्षीणकेभ्यो नमो विचिन्वत्केभ्यो नम आनिर्हृतेभ्यो नम आमीवत्केभ्यः॥२०॥

उलप्याय च त्रयस्त्रिंशच्च॥९॥ [९]

द्रापे अन्धसस्पते दरिद्रत्रीललोहित। एषाम्पुरुषाणामेषाम्पशूनां मा भेर्मारो मो एषां किं चनाममत्। या तै रुद्र शिवा तनूः शिवा विश्वाहभेषजी। शिवा रुद्रस्य भेषजी तया नो मृड जीवसै। इमा रुद्राय तवसे कपर्दिने क्षयद्वीराय प्र भ्रमहे मतिम्। यथा नः शमसद्विपदे चतुष्यदे विश्वम्पुष्टम्नामै अस्मिन्॥२१॥

अनातुरम्। मृडा नो रुद्रोत नो मयस्कृधि क्षयद्वीराय नमसा विधेम ते। यच्छं च योश्च मनुरायजे पिता तदश्याम् तवं रुद्र प्रणीतौ। मा नो महान्तमुत मा नो अर्भकं मा न उक्षन्तमुत मा न उक्षितम्। मा नो वधीः पितरम्मोत मातरम्मिया मा नस्तनुवः॥२२॥

रुद्र रीरिषः। मा नस्तोके तनये मा न आयुषि मा नो गोषु मा नो अश्वेषु रीरिषः। वीरान्मा नो रुद्र भामितो वधीरहविष्मन्तो नमसा विधेम ते। आरात्तै गोघ्न उत पूरुषघ्ने क्षयद्वीराय सुम्रमस्मे तै अस्तु। रक्षा च नो अयि च देव ब्रूहधा च नः शर्म यच्छ द्विबर्हाः। स्तुहि॥२३॥

श्रुतं गर्तसदं युवानम्मृगं न भीममुपहतमुग्रम्। मृडा जरित्रे रुद्र स्तवानो अन्यं ते
अस्मन्नि वपन्तु सेनः। परिं णो रुद्रस्य हेतिवृणक्तु परिं त्वेषस्य दुर्मतिरघायोः। अव
स्थिरा मधवच्चस्तनुष्व मीढ्वस्तोकाय तनयाय मृडया मीढुष्टम् शिवतम शिवो नः सुमना
भव। परमे वृक्ष आयुधं निधाय कृत्तिं वसान् आ चर पिनाकम्॥२४॥

बिभ्रदा गंहि। विकिरिद विलोहित नमस्ते अस्तु भगवः। यास्तं सहस्रं हेतयो-
ऽन्यमस्मन्नि वपन्तु ताः। सहस्राणि सहस्रधा बाहुवोस्तव हेतयः। तासामीशानो भगवः
पराचीना मुखा कृधि॥२५॥

अस्मिं स्तनुवः स्तुहि पिनाकमेकात्रिंशच्च॥१०॥

सहस्राणि सहस्रशो ये रुद्रा अधि भूम्याम्। तेषां सहस्रयोजनेऽव धन्वानि तन्मसि।
अस्मिन्महत्यर्णवैऽन्तरिक्षे भूवा अधि। नीलग्रीवाः शितिकण्ठाः शर्वा अधः क्षमाचराः।
नीलग्रीवाः शितिकण्ठा दिवः रुद्रा उपश्रिताः। ये वृक्षेषु सस्पर्शरा नीलग्रीवा विलोहिताः।
ये भूतानामधिपतयो विशिखासः कपर्दिनः। ये अत्रेषु विविध्यन्ति पात्रेषु पिबन्तो जनान्।
ये पथाम्पथिरक्षय ऐलवृदा यव्युधः। ये तीर्थानि॥२६॥

प्रचरन्ति सूकावन्तो निषङ्गिणः। य एतावन्तश्च भूयांसश्च दिशो रुद्रा वितस्थिरे।
तेषां सहस्रयोजनेऽव धन्वानि तन्मसि। नमो रुद्रेभ्यो ये पृथिव्यां येऽन्तरिक्षे ये दिवि
येषामन्नं वातो वर्षमिषवस्तेभ्यो दश प्राचीर्दश दक्षिणा दश प्रतीचीर्दशोदीचीर्दशोर्ध्वास्तेभ्यो
नमस्ते नो मृडयन्तु ते यं द्विष्मो यश्च नो द्वेष्टि तं वो जम्भे दधामि॥२७॥

तीर्थानि यश्च षट्॥११॥

अश्मन् य इमोर्देनमाशुः प्राचीं जीमूतस्य यदक्रन्दो मा नो मित्रो ये वाजिनं नव॥९॥
अश्मन्मनोयुजं प्राचीमनु शर्म यच्छतु तेषामभिगूर्तिः षट्त्वारिंशत्। अश्मन् हविष्मान्॥ हरिः
ओम्। श्रीकृष्णार्पणमस्तु॥

[१२]

अश्मन् य इमोर्देनमाशुः प्राचीं जीमूतस्य यदक्रन्दो मा नो मित्रो ये वाजिनं नव॥९॥
अश्मन्मनोयुजं प्राचीमनु शर्म यच्छतु तेषामभिगूर्तिः षट्त्वारिंशत्। अश्मन् हविष्मान्॥ हरिः
ओम्। श्रीकृष्णार्पणमस्तु॥

[१३]

॥षष्ठमः प्रश्नः॥

॥तैत्तिरीयसंहितायां चतुर्थकाण्डे षष्ठमः प्रश्नः॥

अश्मन्नूर्जम्पर्वते शिश्रियाणां वाते पर्जन्ये वरुणस्य शुष्मे। अज्य ओषधीभ्यो वनस्पतिभ्योऽधि सम्भृतां तां न इषमूर्जं धत्त मरुतः सःरराणाः। अश्मन्स्ते क्षुद्रमुं ते शुगृच्छतु यं द्विष्मः। समुद्रस्य त्वाऽवाकयाग्रे परि व्ययामसि। पावको अस्मभ्यः शिवो भव। हिमस्य त्वा जरायुणाग्रे परि व्ययामसि। पावको अस्मभ्यः शिवो भव। उप॥१॥

जमनुप वेतसेऽवत्तरं नदीष्व। अग्रे पित्तमपामसि। मण्डूकि ताभिरा गंहि सेमं नो यज्ञम्। पावकवर्णः शिवं कृधि। पावक आ चितयन्त्या कृपा। क्षामन्नुरुच उपसो न भानुना। तूर्वन्न यामन्नेतंशस्य नू रण आ यो घृणे। न तंतृषाणो अजरः। अग्रे पावक रोचिषा मन्द्रयां देव जिह्वया। आ देवान्॥२॥

वक्षि यक्षि च। स नः पावक दीदिवोऽग्रे देवाः इहा वह। उप यज्ञः हविश्च नः। अपामिदं न्ययनः समुद्रस्य निवेशनम्। अन्यं ते अस्मत्तपन्तु हेतयः पावको अस्मभ्यः शिवो भव। नमस्ते हरसे शोचिषे नमस्ते अस्त्वर्चिषे। अन्यं ते अस्मत्तपन्तु हेतयः पावको अस्मभ्यः शिवो भव। नृषदे वट॥३॥

अप्सुषदे वङ्गनसदे वङ्गरहिषदे वट्थुसुर्विदे वट। ये देवा देवानां यज्ञियां यज्ञियांनाः संवत्सरीणमुप भागमासते। अहुतादो हविषो यज्ञे अस्मिन्स्वयं जुहुध्वम्पधुनो घृतस्य। ये देवा देवेष्वधि देवत्वमायन् ये ब्रह्मणः पुरएतारो अस्या येभ्यो नर्ते पवते धाम किं च न ते दिवो न पृथिव्या अधि स्रुषु। प्राणदाः॥४॥

अपानदा व्यानदाश्चक्षुर्दा वर्चोदा वरिवोदाः। अन्यं ते अस्मत्तपन्तु हेतयः पावको अस्मभ्यः शिवो भव। अग्निस्तिग्मेन शोचिषा यःसद्विधं न्यत्रिणम्। अग्निर्नो वःसते रयिम्। सैनानीकेन सुविदत्रो अस्मे यष्टा देवाः आर्यजिष्ठः स्वस्ति। अदब्धो गोपा उत नः परस्या अग्रे द्युमदुत रेवदिदीहि॥५॥

उप देवान् वद्ग्राणदाश्चतुश्चत्वारिंशच्च॥१॥

[१]

य इमा विश्वा भुवनानि जुहुद्विषिर्होता निषसादा पिता नः। स आशिषा द्रविणमिच्छमानः परमच्छदो वर आ विवेश। विश्वकर्मा मनसा यद्विहाया धाता विधाता

परमोत संदक्। तेषामिष्टानि समिषा मंदन्ति यत्र सत्तर्षीन्पर एकमाहुः। यो नः पिता जनिता यो विधाता यो नः सतो अभ्या सञ्जजाना॥६॥

यो देवानां नामधा एक एव तं सम्प्रश्नम्भुवना यन्त्यन्या। त आर्यजन्तु द्रविणं समस्मा ऋषयः पूर्वं जरितारो न भूना। असूर्ता सूर्ता रजंसो विमाने ये भूतानि समकुण्वन्निमानि। न तं विदाथ य इदं जजानान्यद्युष्माकमन्तरम्भवाति। नीहारेण प्रावृता जल्प्या चासुतृप उक्थशासंश्चरन्ति। पुरो दिवा पर एना॥७॥

पृथिव्या पुरो देवेभिरसुरैर्गुहा यत्। कश्चिद्वर्धं प्रथमं दध्र आपो यत्र देवाः समगच्छन्त विश्वे। तमिद्वर्धमप्रथमं दध्र आपो यत्र देवाः समगच्छन्त विश्वे। अजस्य नाभावध्येकमर्पितं यस्मिन्निदं विश्वम्भुवनमधि श्रितम्। विश्वकर्मा ह्यजनिष्ट देव आदिद्वन्द्वोऽभवद्वितीयः। तृतीयः पिता जनितापधीनाम्॥८॥

अपां गर्भं व्यदधात्पुरुत्रा। चक्षुषः पिता मनसा हि धीरौ घृतमैने अजनन्नत्रमाने। यदेदन्ता अददहन्त पूर्वं आदिद्यावापृथिवी अंप्रेथताम्। विश्वतश्चक्षुरुत विश्वतोमुखो विश्वतोहस्त उत विश्वतस्पात्। सं बाहुभ्यां नमति सम्पतत्रैर्द्यावापृथिवी जनय देव एकः। किञ्चिदसीदधिष्ठानमारम्भेण कतमथिस्वत्किमासीत्। यदी भूमिं जनयन्॥९॥

विश्वकर्मा वि द्यामौर्णोन्महिना विश्वचक्षाः। किञ्चिद्वर्धं क उ स वृक्ष आसीद्यतो द्यावापृथिवी निष्टतक्षुः। मनीषिणो मनसा पृच्छतेदु तद्यदध्यतिष्ठद्भुवनानि धारयन्। या ते धामानि परमाणि यावमा या मध्यमा विश्वकर्मनुतेमा। शिक्षा सखिभ्यो हविषि स्वधावः स्वयं यजस्व तनुवं जुषाणः। वाचस्पति विश्वकर्माणमृतये॥१०॥

मनोयुजं वाजं अद्या हुवेम। स नो नेदिष्टा हवनानि जोषते विश्वशम्भूरवसे साधुकर्मा। विश्वकर्मन् हविषा वावृधानः स्वयं यजस्व तनुवं जुषाणः। मुह्यन्त्वन्ये अभितः सपत्ना इहास्माकम्पृथवा सूरिरस्तु। विश्वकर्मन् हविषा वर्धनेन त्रतारमिन्द्रमकृणोरवध्यम्। तस्मै विशः समनमन्त पूर्वोरयमुग्रो विहव्यो यथासत्। समुद्राय वयुनाय सिन्धूनाम्पतये नमः। नदीनां सर्वासाम्पित्रे जुहुता विश्वकर्मणे विश्वाहामर्त्यं हविः॥११॥

जजानैनौपधीनां भूमिं जनयन्नृतये नमो नवं च॥२॥

उदेनमुत्तरां नयाग्ने घृतेनाहुता। रायस्पोषेण स॥ सृज प्रजयां च धनेन च।
इन्द्रेमम्रतरां कृधि सजातानामसद्वशी। समैनं वर्चसा सृज देवेभ्यो भागधा असत्। यस्य
कुर्मो हविर्गृहे तमग्ने वर्धया त्वम्। तस्मै देवा अधि ब्रवन्नयं च ब्रह्मणस्पतिः। उदु त्वा
विश्वे देवाः॥१२॥

अग्ने भरन्तु चित्तिभिः। स नो भव शिवतमः सुप्रतीको विभावसुः। पञ्च दिशो
दैवीर्यज्ञमवन्तु देवीरपामतिं दुर्मतिम्बार्धमानाः। रायस्पोषे यज्ञपतिमाभजन्तीः। रायस्पोषे अधि
यज्ञो अस्थात्समिद्धे अग्रावधि मामहानः। उक्थपत्र ईड्यो गृभीतस्तसं घर्मम्परिगृह्णायजन्त।
ऊर्जा यद्यज्ञमशमन्त देवा दैव्याय धृत्रे जोष्ट्रै। देवश्रीः श्रीमणाः शतपयाः॥१३॥

परिगृह्य देवा यज्ञमायन्त। सूर्यरश्मिरहरिकेशः पुरस्तात्सविता ज्योतिरुदया॥ अजस्रम्।
तस्य पूषा प्रसवं याति देवः सम्पश्यन्विश्वा भुवनानि गोपाः। देवा देवेभ्यो अध्वर्यन्तो
अस्थुर्वीत॥ शमित्रे शमिता यजध्वै। तुरीयो यज्ञो यत्र हव्यमेति ततः पावका आशिषो
नो जुषन्ताम्। विमानं एष दिवो मध्यं आस्त आपप्रिवान्नोदसी अन्तरिक्षम्। स
विश्वाचीरभिः॥१४॥

चष्टे घृताचीरन्तरा पूर्वमपरं च केतुम्। उक्षा समुद्रो अरुणः सुपर्णः पूर्वस्य योनिम्पितुरा
विवेश। मध्ये दिवो निहितः पृश्निरश्मा वि चक्रमे रजसः पात्यन्तो। इन्द्रं विश्वा
अवीवृधन्समुद्रव्यचसं गिरः। रथीतम॥ रथीनां वाजाना॥ सत्पतिम्पतिम्। सुम्रहूर्यज्ञो
देवा॥ आ च वक्षद्यक्षदग्निर्देवो देवा॥ आ च वक्षत्। वाजस्य मा प्रसवेनोद्ग्राभेणोदग्रभीत्।
अथा सपत्ना॥ इन्द्रो मे निग्राभेणाधरा॥ अकः। उद्ग्राभं च निग्राभं च ब्रह्म देवा
अवीवृधन्। अथा सपत्नानिन्द्राग्नी मे विषूचीनान्व्यस्यताम्॥१५॥

देवाः शतपया अभि वाजस्य षड्विंशतिश्च॥३॥ [३]

आशुः शिशानो वृषभो न युध्मो घनाघनः क्षोभेणश्चरषणीनाम्। सङ्क्रन्दनोऽनिमिष
एकवीरः शत॥ सेना अजयत्साकमिन्द्रः। संक्रन्दनेनानिमिषेण जिष्णुना युत्कारेण दुश्श्वनेन
धृष्णुना। तदिन्द्रेण जयत् तत्सहध्वं युधो नर इषुहस्तेन वृष्णा। स इषुहस्तेः स
निषङ्गिभिर्वशी स॥ स्रष्टा स युध् इन्द्रो गुणेन। स॥ सृष्टिजिह्वासांमपा बाहुशर्ध्वध्वन्वा
प्रतिहिताभिरस्ता। बृहस्पते परि दीय॥१६॥

रथेन रक्षोहामित्रा॥ अपबाधमानः। प्रभञ्जन्सेनाः प्रमृणो युधा जयन्तस्माकमेध्यविता

रथानाम्। गोत्रभिर्दं गोविदं वज्रबाहुं जयन्तमज्मं प्रमृणन्तमोजंसा। इमं संजाता अनु
वीरयध्वमिन्द्रं सखायोऽनु स रंभध्वम्। बलविज्ञायः स्थविरः प्रवीरः सहस्वान् वाजी
सहमान उग्रः। अभिर्वीरो अभिसत्वा सहोजा जैत्रमिन्द्र रथमा तिष्ठ गोवित्। अभि
गोत्राणि सहसा गाहमानोऽदायः॥१७॥

वीरः शतमन्युरिन्द्रः। दुश्श्रुवनः पृतनाषाड्युध्योऽस्माकं सेना अवतु प्र युष्म।
इन्द्र आसां नेता बृहस्पतिर्दक्षिणा यज्ञः पुर एतु सोमः। देवसेनानामभिभञ्जतीनां
जयन्तीनाम्मरुतो यन्त्वग्रै। इन्द्रस्य वृष्णो वरुणस्य राज्ञ आदित्यानाम्मरुता शर्ध
उग्रम्। महामनसाम्भुवनच्यवानां घोषो देवानां जयतामुदस्थात्। अस्माकमिन्द्रः समृतेषु
ध्वजेष्वस्माकं या इषवस्ता जयन्तु॥१८॥

अस्माकं वीरा उत्तरे भवन्त्वस्मानु देवा अवता हवेषु। उद्धरष्य
मघवन्नायुधान्युधसत्त्वनाम्मानाम्महासि। उद्ध्वहन्वाजिनां वाजिनान्युद्रथानां जयतामेतु
घोषः। उप प्रेत जयता नरः स्थिरा वः सन्तु बाहवः। इन्द्रो वः शर्म यच्छत्वनाधृष्या
यथासंथ। अवसृष्टा परां पत् शरव्ये ब्रह्मसंशिता। गच्छामित्रान्॥१९॥

विश मेपां कं चनोच्छिषः। मर्माणि ते वर्मभिश्छादयामि सोमंस्त्वा राजामृतेनाभि
वंस्ताम्। उरोर्वरीयो वरिवस्ते अस्तु जयन्तं त्वामनु मदन्तु देवाः। यत्र बाणाः सम्पतन्ति
कुमारा विशिखा इवा इन्द्रो नस्तत्र वृत्रहा विश्वाहा शर्म यच्छतु॥२०॥

दीया दायो जयन्त्वमित्रान् चत्वारिंशच्च॥४॥ [४]

प्राचीमनु प्रदिशम्प्रेहि विद्वानग्नेरग्ने पुरो अग्निर्भवेह। विश्वा आशा दीद्यानो वि भाह्यूर्ज
नो धेहि द्विपदे चतुष्पदे। क्रमध्वमग्निना नाकमुख्यं हस्तेषु बिभ्रतः। दिवः पृष्ठं
सुवर्गत्वा मिश्रा देवेभिर्राद्धम्। पृथिव्या अहमुदन्तरिक्षमारुहमन्तरिक्षादिवमारुहम्। दिवो
नाकस्य पृष्ठाथ्सुवर्ज्योतिरगाम्॥२१॥

अहम्। सुवर्यन्तो नापैक्षन्त आ द्या रंहन्ति रोदसी। यज्ञं ये विश्वतोधारं
सुविद्वांसो वितेनिरे। अग्ने प्रेहि प्रथमो देवयतां चक्षुर्देवानामुत मर्त्यानाम्। इयंक्षमाणा
भृगुभिः सृजोषाः सुवर्यन्तु यजमानाः स्वस्ति। नक्तोषासा समनसा विरूपे धापयेते
शिशुमेकं समीची। द्यावा क्षामा रुक्मो अन्तर्विभाति देवा अग्निं धारयन्द्रविणोदाः। अग्ने

सहस्राक्ष॥२२॥

शतमूर्धञ्छतं तैः प्राणाः सहस्रमपानाः। त्वं साहस्रस्य राय ईशिषे तस्मै ते विधेम
वाजाय स्वाहा। सुपर्णोऽसि गरुत्मान्पृथिव्यां सीद पृष्ठे पृथिव्याः सीद भासान्तरिक्षमा
पृण ज्योतिषा दिवमुत्तभान तेजसा दिश उदृह। आजुह्वानः सुप्रतीकः पुरस्तादग्ने स्वां
योनिमा सीद साध्या। अस्मिन्सधस्थे अध्युत्तरस्मिन्विश्वे देवाः॥२३॥

यजमानश्च सीदत। प्रेद्धो अग्ने दीदिहि पुरो नोऽजस्रया सूर्या यविष्ठा। त्वां शश्वन्त
उप यन्ति वाजाः। विधेम ते परमे जन्मन्त्रग्ने विधेम स्तोमैरवरे सधस्थे। यस्माद्योनैरुदारिथा
यजे तम्प्र त्वे हवींषि जुहुरे समिद्धे। तां संवितुर्वरेण्यस्य चित्रामाहं वृणे सुमतिं
विश्वजन्ताम्। यामस्य कण्वो अदुहुत्प्रपीनां सहस्रधाराम्॥२४॥

पर्यसा महीं गाम्। सप्त तैः अग्ने समिधः सप्त जिह्वाः सप्तरपयः सप्त धाम प्रियाणि।
सप्त होत्राः सप्ता त्वां यजन्ति सप्त योनीरा पृणस्वा घृतेन। ईदङ्गान्यादङ्गैतादङ्गं प्रतिदङ्गं
मितश्च सम्मितश्च सभराः। शुक्रज्योतिश्च चित्रज्योतिश्च सत्यज्योतिश्च ज्योतिष्मांश्च
सत्यश्चर्तुषाश्चात्यंहाः॥२५॥

ऋतजिच्च सत्यजिच्च सेनजिच्च सुषेणश्चान्त्यमित्रश्च दूरेअमित्रश्च गणः। ऋतश्च सत्यश्च
ध्रुवश्च धरुणश्च धर्ता च विधर्ता च विधारयः। ईदक्षांस एतादक्षांस ऊ षु णः सदक्षांसः
प्रतिसदक्षांस एतान्। मितासंश्च सम्मितासश्च न ऊतये सभरसो मरुतो यजे अस्मिन्निन्द्रं
दैवीर्विशो मरुतोऽनुवर्त्मानो यथेन्द्रं दैवीर्विशो मरुतोऽनुवर्त्मान एवमिमं यजमानं दैवींश्च
विशो मानुषींश्चानुवर्त्मानो भवन्तु॥२६॥

अगां सहस्राक्ष देवाः सहस्रधारामत्यंहा अनुवर्त्मानः षोडश च॥५॥ [५]

जीमूतस्येव भवति प्रतीकं यद्वर्मी याति समदामुपस्थै। अनाविद्धया तनुवां जय
त्वं स त्वा वर्मणो महिमा पिपर्तु। धन्वंना गा धन्वंनाजिं जयेम धन्वंना तीव्राः
समदो जयेम। धनुः शत्रौरपकामं कृणोति धन्वंना सर्वाः प्रदिशो जयेम। वक्ष्यन्तीवेदा
गंगीगन्ति कर्णम्रियं सखायम्परिषस्वजाना। योषैव शिङ्गे वितताधि धन्वन्न॥२७॥

ज्या इयं समने पारयन्ती। ते आचरन्ती समनेव योषां मातेव पुत्रम्बिभृतामुपस्थै।
अपु शत्रु न्विध्यतां संविदाने आर्ली इमे विष्फुरन्ती अमित्रान्। बह्वीनाम्पिता बहुरस्य

पुत्रश्चिश्चा कृणोति समनावगत्य। इषुधिः सङ्गाः पृतनाश्च सर्वाः पृष्ठे निनद्धो जयति प्रसूतः।
रथे तिष्ठन्नयति वाजिनः पुरो यत्रयत्र कामयते सुषारथिः। अभीशूनाम्महिमानम्॥२८॥

पुनायत् मनः पश्चादनु यच्छन्ति रश्मयः। तीव्रान्योषान्कृण्वते वृषपाणयोऽश्वा रथेभिः
सह वाजयन्तः। अवक्रामन्तः प्रपदैरमित्रान्क्षिणन्ति शत्रून्रनपव्ययन्तः। रथवाहनं हविरस्य
नाम यत्रायुधं निहितमस्य वर्म। तत्रा रथमुपं शम्भं संदेम विश्वाहा वयं सुमनस्यमानाः।
स्वादुषंसदः पितरो वयोधाः कृच्छ्रेश्रितः शक्तीवन्तो गभीराः। चित्रसेना इषुबला अमृधाः
सतोवीरा उरवो व्रातसाहाः। ब्राह्मणासः॥२९॥

पितरः सोम्यांसः शिवे नो द्यावापृथिवी अनेहसा। पूषा नः पातु दुरितादृतावधो
रक्षा मार्किर्नो अघशंस ईशत। सुपर्ण वंस्ते मृगो अस्या दन्तो गोभिः संनद्धा पतति
प्रसूता। यत्रा नरः सं च वि च द्रवन्ति तत्रास्मभ्यमिषंवः शर्म यंसत्र। ऋजीते परि
वृद्धि नोऽश्मा भवतु नस्तनूः। सोमो अधि ब्रवीतु नोऽदितिः॥३०॥

शर्म यच्छतु। आ जङ्घन्ति सान्वेषां जघनां उपं जिघ्रते। अश्वाजनि प्रचेतसो-
ऽश्वांश्चस्मभ्यं चोदय। अहिंरिव भोगैः पर्येति बाहुं ज्यायां हेतिम्परिबाधमानः। हस्तघ्नो
विश्वा वयुनानि विद्वान्पुमान्पुमांसम्परि पातु विश्वतः। वनस्पते वीडङ्गो हि भूया
अस्मत्संखा प्रतरणः सुवीरः। गोभिः संनद्धो असि वीडयस्वास्थाता ते जयतु जेत्वानि।
दिवः पृथिव्याः परि॥३१॥

ओज उद्धृतं वनस्पतिभ्यः पर्याभृतं सहः। अपामोज्मानम्परि गोभिरावृतमिन्द्रस्य
वज्रं हविषा रथं यज। इन्द्रस्य वज्रो मरुतामनीकम्मित्रस्य गर्भो वरुणस्य नाभिः।
सेमां नो हव्यदातिं जुषाणो देव रथ प्रति हव्या गृभाया उपं श्वासय पृथिवीमुत
द्याम्पुरुत्रा ते मनुतां विष्टितं जगत्। स दुन्दुभे सजूरिन्द्रेण देवैर्दृरात्॥३२॥

दवीयो अपं सेधु शत्रून्। आ क्रन्दय बलमोजो न आ धा नि णिहि दुरिता बाधमानः।
अपं प्रोथ दुन्दुभे दुच्छुना इत इन्द्रस्य मुष्टिरसि वीडयस्वा। आमूरज प्रत्यावर्तयेमाः
कैतुमदुन्दुभिर्वावदीति। समश्वपर्णाश्चरन्ति नो नरोऽस्माकमिन्द्र रथिनो जयन्तु॥३३॥

धन्वन्महिमानं ब्राह्मणासोऽदितिः पृथिव्याः परि दूरादेकचत्वारिंशच्च॥६॥ [६]

यदक्रन्दः प्रथमं जायमान उद्यन्त्समुद्रादुत वा पुरीषात्। श्येनस्य पक्षा हरिणस्य बाहू

उपस्तुत्युम्महिं जातं ते अर्वन्। युमेन दत्तं त्रित एनमायुनगिन्द्रं एणमप्रथमो अर्ध्यतिष्ठत्।
गन्धर्वो अस्य रशनामगृष्णाध्सूरादध्वं वसवो निरंतष्ट। असिं यमो अस्यादित्यो अर्वन्नसिं
त्रितो गुह्येन व्रतेन। असिं सोमेन समया विपृतः॥३४॥

आहुस्ते त्रीणि दिवि बन्धनानि। त्रीणि त आहुर्दिवि बन्धनानि त्रीण्यप्सु त्रीण्यन्तः
संमुद्रे। उतेवं मे वरुणश्छन्थ्यर्वन् यत्रां त आहुः परमं जनित्रम्। इमा ते
वाजिन्नवमार्जनीनामा शफानाः सनितुर्निधानाः। अत्रां ते भद्रा रशना अपश्यमृतस्य
या अभिरक्षन्ति गोपाः। आत्मानं ते मनसारादजानामवो दिवा॥३५॥

पुतयन्तम्पतंगम्। शिरो अपश्यम्पथिभिः सुगेभिररेणुभिर्जेहमानम्पतत्रि। अत्रां ते
रूपमुत्तममपश्यं जिगीषमाणमिष आ पदे गोः। यदा ते मर्तो अनु भोगमानडादिद्वसिष्ठ
ओषधीरजीगः। अनु त्वा रथो अनु मर्यो अर्वन्ननु गावोऽनु भगः कनीनाम्। अनु
व्रातांसस्तवं सख्यमीयुरनु देवा ममिरे वीर्यम्॥३६॥

ते। हिरण्यशृङ्गोऽयो अस्य पादा मनोजवा अवर् इन्द्र आसीत्। देवा इदस्य
हविरद्यमायन् यो अर्वन्तम्प्रथमो अर्ध्यतिष्ठत्। ईर्मान्तांसः सिलिकमध्यमासः सः
शूरणासो दिव्यासो अत्याः। हःसा इव श्रेणिशो यतन्ते यदाक्षिपुर्दिव्यमज्ममश्वः।
तव शरीरम्पतयिष्वर्वन्तवं चित्तं वातं इव ध्रजीमान्। तव शृङ्गाणि विष्टिता पुरुत्रारण्येषु
जर्भुराणा चरन्ति। उप॥३७॥

प्रागाच्छसनं वाज्यर्वा देवद्रीचा मनसा दीध्यानः। अजः पुरो नीयते नाभिरस्यानुं
पश्चात्कवयो यन्ति रेभाः। उप प्रागात्परमं यथस्थस्थमर्वाः अच्छा पितरम्मातरं च।
अद्या देवां जुष्टतमो हि गम्या अथा शास्ते दाशुषे वार्याणि॥३८॥

विपृतो दिवा वीर्यमुपैकान्नचत्वारिंशच्च॥७॥

[७]

मा नो मित्रो वरुणो अर्यमायुरिन्द्रं ऋभुक्षा मरुतः परिं ख्यन्। यद्वाजिनो देवजांतस्य
सप्तैः प्रवक्ष्यामो विदथे वीर्याणि। यन्निर्णिजा रेक्णांसा प्रावृतस्य रातिं गृभीताम्मुखतो
नयन्ति। सुप्रांडजो मेम्यद्विश्वरूप इन्द्रापूष्णोः प्रियमर्प्येति पाथः। एष च्छागः पुरो अश्वेन
वाजिनां पूष्णो भागो नीयते विश्वदेव्यः। अभिप्रियं यत्पुरोडाशमर्वता त्वष्टेत्॥३९॥

ए॒न॒ः सौ॒श्रव॒साय॑ जि॒न्वति॑। यद्ध॒विष्य॑मृतु॒शो दै॒व्या॒नं त्रि॒मा॒नु॒षाः पर्य॑श्वं नय॑न्ति। अत्रा॑
पू॒ष्णः प्र॑थ॒मो भा॒ग ए॑ति य॒ज्ञं दे॒वेभ्यः॑ प्र॒तिवे॒दय॑न्न॒जः। होता॑ध्व॒र्युराव॑या अ॒ग्निमि॒न्धो ग्रा॑व॒ग्राभ॑
उ॒त श॑स्ता॒ सुवि॑प्रः। तेन॑ य॒ज्ञेन॑ स्वर॑कृ॒तेन॑ स्वि॒ष्टेन॑ व॒क्षणा॑ आ पृ॒णध्व॑म्। यू॒पव॑स्का
उ॒त ये यू॑पवा॒हाश्च॑प॒लं ये अ॑श्वयू॒पाय॑ तक्ष॑ति। ये चा॒र्वते॑ पच॑न॒ः स॒म्भर॑न्त्यु॒तो॥४०॥

तेषा॑म॒भिर्गू॑र्ति॒र्न इ॒न्वतु॑। उ॒प प्रा॒गांश्सु॒मन्मै॑ऽधा॒यि म॒न्मं दे॒वाना॑मा॒शा उ॒पं वी॒तपृ॑ष्ठः।
अन्वे॑नं वि॒प्रा ऋ॑ष॒यो म॒दन्ति॑ दे॒वाना॑ पु॒ष्टे च॑कृ॒मा सु॒बन्धु॑म्। यद्वा॒जिनो॑ दा॒मं स॒दान॑म॒र्वतो॑
या शी॑र्ष॒ण्या र॑श॒ना र॒ज्जुर॑स्या। यद्वा॒ घास्य॑ प्र॒भृत॑मा॒स्यै तृ॒ण॒ः सर्वा॑ ता ते॒ अपि॑
दे॒वेष्व॑स्तु। यद॒श्वस्य॑ ऋ॒विषः॑॥४१॥

म॒क्षिका॑श्च यद्वा॒ स्व॒रौ स्व॒र्धितौ॑ रि॒प्तम॑स्ति। यद्ध॒स्तयोः॑ श॒मितु॑र्य॒त्रखे॑षु सर्वा॑ ता ते॒ अपि॑
दे॒वेष्व॑स्तु। यदू॒व॒ध्यमु॒दर॑स्या॒पवा॑ति॒ य आ॒मस्य॑ ऋ॒विषो॑ ग॒न्धो अ॑स्ति। सु॒कृता॑
तच्छ॑मि॒तारः॑ कृ॒ण्वन्तु॑ मे॒धः श्रु॑त॒पाकं॑ पच॑न्तु। यत्ते गात्रा॑द॒ग्निना॑ प॒च्यमा॑ना॒दभि॑ शू॒लं
नि॒हंत॑स्याव॒धाव॑ति। मा तद्भू॒म्यामा॑ श्रि॒षन्मा॑ तृ॒णेषु॑ दे॒वेभ्य॑स्तदु॒शब्धो॑ रा॒तम॑स्तु॥४२॥

इदु॒तो ऋ॒विषः॑ श्रि॒षथ्स॑ च॒॥८॥

[८]

ये वा॒जिन॑म्प॒रिप॑श्य॒न्ति प॒क्वं य ई॑मा॒हुः सु॑र॒भिर्नि॒रह॑रेति। ये चा॒र्वतो॑ मा॒ः स॒भि॒क्षामु॑पा॒संत॑
उ॒तो तेषा॑म॒भिर्गू॑र्ति॒र्न इ॒न्वतु॑। यन्नी॒क्षंण॑म्मा॒ः स्प॑च॒न्या उ॒खाया॑ या पात्रा॑णि यू॒ष्ण आ॑से॒चनानि॑।
ऊ॒ष्म॒ण्यापि॑धाना॑ च॒रूणा॑म॒ङ्गाः सू॒नाः परि॑ भूष॒न्त्यश्व॑म्। नि॒क्रम॑णं नि॒षद॑नं वि॒वर्त॑नं यच्च॑
प॒ङ्गीश॑म॒र्वतः॑। यच्च॑ प॒पौ यच्च॑ घा॒सिम्॥४३॥

ज॒घ्रास॑ सर्वा॑ ता ते॒ अपि॑ दे॒वेष्व॑स्तु। मा त्वा॒ग्निर्ध॑नयि॒द्धम॑ग॒न्धिर्मो॒खा भ्रा॑ज॒न्त्यभि॑
वि॒क्त ज॒ग्निः। इ॒ष्टं वी॒तम॑भिर्गू॒र्तं व॑ष॒ट्कृतं॑ तं दे॒वासः॑ प्र॒ति गृ॒णन्त्यश्व॑म्। यद॒श्वाय॑ वा॒सं
उ॒पस्तृ॑ण॒न्त्यधी॒वासं॑ या हि॒र॒ण्यान्य॑स्मै। स॒दान॑म॒र्वन्त॑म्प॒ङ्गीश॑मि॒या दे॒वेष्व॑ या॒मय॑न्ति। यत॑
सा॒दे म॒हंसा॑ शू॒क॒तस्य॑ पा॒र्णिया॑ वा॒ कश॑या॥४४॥

वा॒ तुतो॑दं। सु॒चेव॑ ता ह॒विषो॑ अध्व॒रेषु॑ सर्वा॑ ता ते ब्र॒ह्म॑णा सू॒दयामि॑। चतु॑स्त्रि॒ंशद्वा॒जिनो॑
दे॒वब॑न्धो॒र्वङ्गी॒रश्व॑स्य॒ स्व॒र्धितिः॑ स॒मेति॑। अ॒च्छि॒द्रा गात्रा॑ व॒युना॑ कृ॒णोत॑ परु॒ष्परु॑रनु॒घुष्या॑
वि श॑स्ता। ए॒क॒स्त्वष्टु॑रश्व॑स्या वि॒श॒स्ता द्वा य॒न्तारा॑ भव॒तस्तथ॑र्तुः। या ते गात्रा॑णामृ॒तुथा॑
कृ॒णोमि॑ ताता॒ पि॒ण्डा॑ना॒म्प्र जु॑होम्य॒ग्नौ। मा त्वा॑ तप॒त॥४५॥

प्रिय आत्मापियन्तं मा स्वधितिस्तनुव आ तिष्ठिपते। मा तं गृधुरविशस्तातिहायं
छिद्रा गात्राण्यसिना मिथू कः। न वा उ वेतन्म्रियसे न रिष्यसि देवा इदेषि पृथिभिः
सुगेभिः। हरी ते युञ्जा पृषती अभूतामुपास्थाद्वाजी धुरि रासंभस्या सुगव्यं नो वाजी
स्वश्चियम्पुंसः पुत्रा उत विश्वापुष रयिम्। अनागास्त्वं नो अदितिः कृणोतु क्षत्रं
नो अश्वो वनता हविष्मान्॥४६॥

घासिं कशया तपद्रयिं नवं च॥१॥ [१]

॥सप्तमः प्रश्नः॥

॥तैत्तिरीयसंहितायां चतुर्थकाण्डे सप्तमः प्रश्नः॥

अग्नाविष्णू सजोषसेमा वर्धन्तु वां गिरः। द्युमैर्वाजैर्भिरागतम्। वाजंश्च मे प्रसवश्च
मे प्रयतिश्च मे प्रसितिश्च मे धीतिश्च मे क्रतुश्च मे स्वरश्च मे श्लोकश्च मे श्रावश्च मे
श्रुतिश्च मे ज्योतिश्च मे सुवश्च मे प्राणश्च मेऽपानः॥१॥

च मे व्यानश्च मेऽसुश्च मे चित्तं च म आधीतं च मे वाक्च मे मनश्च मे चक्षुश्च
मे श्रोत्रं च मे दक्षश्च मे बलं च म ओजश्च मे सहश्च म आयुश्च मे जरा च म
आत्मा च मे तनूश्च मे शर्म च मे वर्म च मेऽङ्गानि च मेऽस्थानि च मे परूरूपि
च मे शरीराणि च मे॥२॥

अपानस्तनूश्च मेऽष्टादश च॥१॥ [१]

ज्यैष्ठ्यं च म आधिपत्यं च मे मन्युश्च मे भामश्च मेऽमश्च मेऽम्भश्च मे जेमा च
मे महिमा च मे वरिमा च मे प्रथिमा च मे वर्ष्मा च मे द्राघुया च मे वृद्धं च मे
वृद्धिश्च मे सत्यं च मे श्रद्धा च मे जगच्च॥३॥

मे धनं च मे वशश्च मे त्विषिश्च मे क्रीडा च मे मोदश्च मे जातं च मे
जनिष्यमाणं च मे सूक्तं च मे सुकृतं च मे वित्तं च मे वेद्यं च मे भूतं च मे
भविष्यच्च मे सुगं च मे सुपथं च म ऋद्धं च म ऋद्धिश्च मे क्लृप्तं च मे क्लृप्तिश्च मे
मृतिश्च मे समृतिश्च मे॥४॥

जगच्चर्द्धिश्चतुर्दश च॥२॥ [२]

शं च मे मयश्च मे प्रियं च मेऽनुकामश्च मे कामश्च मे सौमनसश्च मे भुद्रं च मे श्रेयश्च मे वस्यश्च मे यशश्च मे भगश्च मे द्रविणं च मे यन्ता च मे धर्ता च मे क्षेमश्च मे धृतिश्च मे विश्वं च॥५॥

मे महश्च मे सविच्च मे ज्ञात्रं च मे सूश्च मे प्रसूश्च मे सीरं च मे लयश्च मे ऋतं च मेऽमृतं च मेऽयक्ष्मं च मेऽनामयच्च मे जीवातुश्च मे दीर्घायुत्वं च मेऽनमित्रं च मेऽभयं च मे सुगं च मे शयनं च मे सूषा च मे सुदिनं च मे॥६॥

विश्वं च शयनमष्टौ च॥३॥ [३]

ऊर्कं मे सूनृतां च मे पयश्च मे रसश्च मे घृतं च मे मधुं च मे सग्धिश्च मे सर्पातिश्च मे कृषिश्च मे वृष्टिश्च मे जैत्रं च म औद्भिद्यं च मे रयिश्च मे रायश्च मे पुष्टं च मे पुष्टिश्च मे विभु च॥७॥

मे प्रभु च मे बहु च मे भूयश्च मे पूर्णं च मे पूर्णतरं च मेऽक्षितिश्च मे कूयवाश्च मेऽन्नं च मेऽक्षुच्च मे व्रीहयश्च मे यवाश्च मे माषाश्च मे तिलाश्च मे मुद्गाश्च मे खल्वाश्च मे गोधूमाश्च मे मसुराश्च मे प्रियंगवश्च मेऽणवश्च मे श्यामाकाश्च मे नीवाराश्च मे॥८॥

विभु च मसुराश्चतुर्दश च॥४॥ [४]

अश्मां च मे मृत्तिका च मे गिरयश्च मे पर्वताश्च मे सिकताश्च मे वनस्पतयश्च मे हिरण्यं च मेऽयश्च मे सीसं च मे त्रपुंश्च मे श्यामं च मे लोहं च मेऽग्निश्च म आपंश्च मे वीरुधंश्च म ओषधयश्च मे कृष्टपच्यं च॥९॥

मेऽकृष्टपच्यं च मे ग्राम्याश्च मे पशवं आरण्याश्च यज्ञेन कल्पन्तां वित्तं च मे वित्तिश्च मे भूतं च मे भूतिश्च मे वसुं च मे वसतिश्च मे कर्म च मे शक्तिश्च मेऽर्थश्च म एमंश्च म इतिश्च मे गतिश्च मे॥१०॥

कृष्टपच्यश्चाष्टाचत्वारिंशच्च॥५॥ [५]

अग्निश्च म इन्द्रश्च मे सोमश्च म इन्द्रश्च मे सविता च म इन्द्रश्च मे सरस्वती च म इन्द्रश्च मे पूषा च म इन्द्रश्च मे बृहस्पतिश्च म इन्द्रश्च मे मित्रश्च म इन्द्रश्च

मे वरुणश्च म् इन्द्रश्च मे त्वष्टा च॥११॥

म् इन्द्रश्च मे धाता च म् इन्द्रश्च मे विष्णुश्च म् इन्द्रश्च मेऽश्विनौ च म् इन्द्रश्च मे मरुतश्च म् इन्द्रश्च मे विश्वे च मे देवा इन्द्रश्च मे पृथिवी च म् इन्द्रश्च मेऽन्तरिक्षश्च म् इन्द्रश्च मे द्यौश्च म् इन्द्रश्च मे दिशश्च म् इन्द्रश्च मे मूर्धा च म् इन्द्रश्च मे प्रजापतिश्च म् इन्द्रश्च मे॥१२॥

त्वष्टा च द्यौश्च म् एकविंशतिश्च॥६॥ [६]

अ॒शुश्च मे र॒श्मिश्च मेऽदा॑भ्यश्च मेऽधि॑पतिश्च म उपा॒शुश्च मेऽन्तर्या॑मश्च म ऐन्द्र॑वायवश्च मे मैत्रावरु॑णश्च म आश्वि॑नश्च मे प्रति॒प्रस्थान॑श्च मे शुक्र॑श्च मे म॒न्थी च म आग्र॑यणश्च मे वैश्वदे॑वश्च मे ध्रु॒वश्च मे वैश्वान॑रश्च म ऋतु॒ग्रहा॑श्च॥१३॥

मेऽति॒ग्राह्या॑श्च म ऐन्द्रा॒ग्रश्च मे वैश्वदे॑वश्च मे मरुत्व॑तीयाश्च मे माहेन्द्र॑श्च म आदित्य॑श्च मे सावि॒त्रश्च मे सार॑स्वतश्च मे पौष्ण॑श्च मे पाली॒वत॑श्च मे हारि॒योज॑नश्च मे॥१४॥

ऋतु॒ग्रहा॑श्च चतु॑स्त्रिंशच्च॥७॥ [७]

इ॒ध्मश्च मे ब॒र्हिश्च मे वेदि॑श्च मे धि॒ष्णि॒याश्च मे सु॒चश्च मे चम॑साश्च मे ग्रावा॑णश्च मे स्वर॑वश्च म उपर॑वाश्च मेऽधि॒षव॑णे च मे द्रोण॑कल॒शश्च मे वाय॑व्यानि च मे पू॒तभृ॑च म आध॑वनीयश्च म् आग्नी॑ध्रं च मे ह॒वि॒र्धानं॑ च मे गृ॒हाश्च मे स॒दश्च मे पुरो॑डाशाश्च मे पच॑ताश्च मेऽव॒भृथ॑श्च मे स्वगा॑कारश्च मे॥१५॥

गृ॒हाश्च पो॒ड॒श च॥८॥ [८]

अ॒ग्निश्च मे घ॒र्मश्च मेऽर्क॑श्च मे सूर्य॑श्च मे प्रा॒णश्च मेऽश्व॑मेधश्च मे पृथि॒वी च मेऽदि॑तिश्च मे दि॒तिश्च मे द्यौश्च मे श॒क्र॒री॒र॒ङ्गुल॑यो दिशश्च मे य॒ज्ञेन॑ कल्पन्तामृ॒क्कं मे सामं॑ च मे स्तोम॑श्च मे य॒जुश्च मे दी॒क्षा च मे तप॑श्च म ऋतु॑श्च मे व्र॒तं च मेऽहो॑रात्रयोर्वृ॒ष्ट्या बृ॒ह॒द्रथ॑न्तरे च मे य॒ज्ञेन॑ कल्पेताम्॥१६॥

दी॒क्षाऽष्टा॑द॒श च॥९॥ [९]

गर्भा॑श्च मे व॒त्साश्च मे त्र्य॒वि॒श्च मे त्र्य॒वी च मे दित्य॑वाद् मे दित्यौ॒ही च मे पञ्चा॑विश्च मे पञ्चा॒वी च मे त्रि॒व॒त्सश्च मे त्रि॒व॒त्सा च मे तुर्य॑वाद् मे तुर्यौ॒ही च मे

पष्ठवाच्च मे पष्ठौही च म उक्षा च मे वशा च म ऋषभश्च॥१७॥

मे वेहचमेऽनुद्वाश्च मे धेनुश्च म आयुर्यज्ञेन कल्पतां प्राणो यज्ञेन कल्पतामपानो यज्ञेन कल्पताव्यानो यज्ञेन कल्पतां चक्षुर्यज्ञेन कल्पतां श्रोत्रं यज्ञेन कल्पताममनो यज्ञेन कल्पतां वाग्यज्ञेन कल्पतामात्मा यज्ञेन कल्पतां यज्ञो यज्ञेन कल्पताम्॥१८॥

ऋषभश्च चत्वारिंशच्च॥10॥ [१०]

एका च मे तिस्रश्च मे पञ्च च मे सप्त च मे नव च म एकादश च मे त्रयोदश च मे पञ्चदश च मे सप्तदश च मे नवदश च म एकविंशतिश्च मे त्रयोविंशतिश्च मे पञ्चविंशतिश्च मे सप्तविंशतिश्च मे नवविंशतिश्च म एकत्रिंशच्च मे त्रयस्त्रिंशच्च॥१९॥

मे चतस्रश्च मेऽष्टौ च मे द्वादश च मे षोडश च मे विंशतिश्च मे चतुर्विंशतिश्च मेऽष्टाविंशतिश्च मे द्वात्रिंशच्च मे षड्विंशच्च मे चत्वारिंशच्च मे चतुश्चत्वारिंशच्च मेऽष्टाचत्वारिंशच्च मे वाजंश्च प्रसवश्चापिजश्च ऋतुश्च सुवंश्च मूर्धा च व्यश्रियश्चान्त्यायुनश्चान्त्यश्च भौवनश्च भुवनश्चाधिपतिश्च॥२०॥

त्रयस्त्रिंशच्च व्यश्रिय एकादश च॥11॥ [११]

वाजो नः सप्त प्रदिशश्चतस्रो वा परावतः। वाजो नो विश्वेदैवैर्धनंसाताविहावतु। विश्वे अद्य मरुतो विश्वं ऊती विश्वे भवन्त्वग्नयः समिद्धाः। विश्वे नो देवा अवसा गमन्तु विश्वमस्तु द्रविणं वाजो अस्मे। वाजस्य प्रसवं देवा रथैर्याता हिरण्ययैः। अग्निरिन्द्रो बृहस्पतिर्मरुतः सोमपीतये। वाजेवाजेऽवत वाजिनो नो धनेषु॥२१॥

विप्रा अमृता ऋतज्ञाः। अस्य मध्वः पिबत मादयध्वं तृप्ता यात पृथिभिर्देवयानैः। वाजः पुरस्तादुत मध्यतो नो वाजो देवाः ऋतुभिः कल्पयाति। वाजस्य हि प्रसवो ननमीति विश्वा आशा वाजपतिर्भवेयम्। पर्यः पृथिव्यामप्य ओषधीषु पर्यो दिव्यन्तरिक्षे पर्यो धाम्। पर्यस्वतीः प्रदिशः सन्तु मह्यम्। सम्मां सृजामि पर्यसा घृतेन सम्मां सृजाम्यपः॥२२॥

ओषधीभिः। सौऽहं वाजं सनेयमग्ने। नक्तोपासा समनसा विरूपे धापयेते शिशुमेकं समीची। द्यावा क्षामा रुक्मो अन्तर्वि भाति देवा अग्निं धारयन्द्रविणोदाः। समुद्रोऽसि

नभस्वानाद्भ्रदानुः शम्भूर्मयोभूरभि मां वाहि स्वाहां मारुतोऽसि मरुतां गणः शम्भूर्मयोभूरभि
मां वाहि स्वाहांवस्युरसि दुवस्वाञ्छम्भूर्मयोभूरभि मां वाहि स्वाहा॥२३॥

धनैष्वपो दुवस्वाञ्छम्भूर्मयोभूरभि मां द्वे च॥१२॥ [१२]

अग्निं युनज्मि शर्वसा घृतेन दिव्यं सुपर्णं वयंसा बृहन्तम्। तेन वयम्यतेम ब्रध्नस्य
विष्टपं सुवो रुहाणा अधि नाकं उत्तमे। इमौ ते पक्षावजरौ पत्रिणो याम्या
रक्षास्यपहस्यग्रे। ताभ्यां पतेम सुकृतां लोके यत्रर्षयः प्रथमजा ये पुराणाः। चिदसि
समुद्रयोनिरिन्दुर्दक्षः श्येन ऋतावा। हिरण्यपक्षः शकुनो भुरण्युर्महान्सधस्थे ध्रुवः॥२४॥

आ निषत्तः। नमस्ते अस्तु मा मां हिंसीर्विश्वस्य मूर्धन्नधि तिष्ठसि
श्रितः। समुद्रे ते हृदयमन्तरायुर्द्यावापृथिवी भुवनेष्वर्पिते। उद्रो दंतोदधिभिन्त
दिवः पर्जन्यादन्तरिक्षात्पृथिव्यास्ततो नो वृष्ट्यावत। दिवो मूर्धासि पृथिव्या
नाभिरूर्गपामोषधीनाम्। विश्वायुः शर्म सप्रथा नमस्पृथे। येनर्षयस्तपसा सत्रम्॥२५॥

आसतेन्याना अग्निं सुवराभरन्तः। तस्मिन्नहं नि दधे नाकं अग्निमेतं यमाहुर्मनवः
स्तीर्णबर्हिषम्। तम्पत्नीभिरनु गच्छेम देवाः पुत्रैर्भ्रातृभिरुत वा हिरण्यैः। नाकं गृह्णानाः
सुकृतस्य लोके तृतीयं पृष्ठे अधि रोचने दिवः। आ वाचो मध्यमरुहद्भुरण्युरयमग्निः
सत्पतिश्चेकितानः। पृष्ठे पृथिव्या निहितो दविद्युतदधस्पदं कृणुते॥२६॥

ये पृतन्यवः। अयमग्निर्वीरतमो वयोधाः सहस्रियो दीप्यतामप्रयुच्छन्। विभ्राजमानः
सरिरस्य मध्य उप प्र यात दिव्यानि धामा। सम्प्र च्यवध्वमनु सम्प्र याताग्रे पथो
देवयानान्कृणुध्वम्। अस्मिन्सधस्थे अधुत्तरस्मिन्विश्वे देवा यजमानश्च सीदत। येनां सहस्रं
वहसि येनाग्रे सर्ववेदसम्। तेनेमं यज्ञं नो वह देवयानो यः॥२७॥

उत्तमः। उद्ध्व्यस्वाग्रे प्रति जागृह्येनमिष्टापूते ससृजेथामयं च। पुनः कृण्वस्त्वा
पितरं युवानमन्वातासीत् त्वयि तन्तुमेतम्। अयं ते योनिर्ऋत्वियो यतो जातो
अरोचथा। तं जानन्नग्न आ रोहाथा नो वर्धया रयिम्॥२८॥

ध्रुवः सत्रङ्कणुते यः सप्तत्रिंशच्च॥१३॥ [१३]

ममाग्रे वर्चो विह्वेष्वस्तु वयं त्वेन्यानास्तनुवम्पुषेम। मह्यं नमन्तामदिशश्चतस्रस्त्वयाध्यक्षेण

पूतना जयेम। मम देवा विह्वे संन्तु सर्व इन्द्रावन्तो मरुतो विष्णुरग्निः। ममान्तरिक्षमुरु
गोपमस्तु मह्यं वातः पवतां कामे अस्मिन्। मयि देवा द्रविणमा यजन्तामम्याशीरस्तु
मयि देवहूतिः। दैव्या होतारा वनिषन्त॥२९॥

पूर्वेऽरिष्टाः स्याम तनुवां सुवीराः। मह्यं यजन्तु मम यानि हव्याकूतिः सत्या मनसो
मे अस्तु। एनो मा नि गां कतमच्चनाहं विश्वे देवासो अधि वोचता मे। देवीः षडुर्वीरुरु
णः कृणोत विश्वे देवास इह वीरयध्वम्। मा हास्महि प्रजया मा तनूभिर्मा रंधाम
द्विषते सोम राजन्। अग्निर्मन्युम्रतिनुदन्पुरस्तात्॥३०॥

अदब्धो गोपाः परि पाहि नस्त्वम्। प्रत्यञ्चो यन्तु निगुतः पुनस्तैऽमैषां चित्तम्प्रबुधा वि
नैशत। धाता धातृणाम्भुवनस्य यस्पतिर्देवः सवितारमभिमातिपाहम्। इमं यज्ञमश्विनोभा
बृहस्पतिर्देवाः पान्तु यजमानं न्यर्थात्। उरुव्यचा नो महिषः शर्म यः सदस्मिन् हवै
पुरुहूतः पुरुक्षु। स नः प्रजायै हर्यश्च मृडयेन्द्र मा॥३१॥

नो रीरिषो मा परां दाः। ये नः सपत्ना अप ते भवन्त्विन्द्राग्निभ्यामव बाधामहे
तान्। वसवो रुद्रा आदित्या उपरिस्पृशन्मोग्रं चेतारमधिराजमक्रन्। अर्वाश्मिन्द्रममुतो
हवामहे यो गोजिद्धं नजिदंश्चजिद्यः। इमं नो यज्ञं विह्वे जुषस्वास्य कुर्मो हरिवो मेदिनं
त्वा॥३२॥

वनिषन्त पुरस्तान्मा त्रिचत्वारिंशच्च॥१४॥ [१४]

अग्नेर्मन्वे प्रथमस्य प्रचेतसो यम्पाञ्चजन्यम्बृहवः समिन्थते। विश्वस्यां विशि
प्रविविशिवाः संमीमहे स नो मुञ्चत्वः हंसः। यस्येदं प्राणन्निमिषद्यदेजति यस्य जातं
जनमानं च केवलम्। स्तोम्यग्निं नाथितो जोहवीमि स नो मुञ्चत्वः हंसः। इन्द्रस्य
मन्ये प्रथमस्य प्रचेतसो वृत्रघ्नः स्तोमा उप मामुपागुः। यो दाशुषः सुकृतो हवमुप
गन्ता॥३३॥

स नो मुञ्चत्वः हंसः। यः संग्रामं नयति सं वशी युधे यः पुष्टानि सः सृजति त्रयाणि।
स्तोमीन्द्रं नाथितो जोहवीमि स नो मुञ्चत्वः हंसः। मन्वे वाम्मित्रावरुणा तस्य वित्तं
सत्यौजसा दृहणा यं नुदेथै। या राजानं सरथं याथ उग्रा ता नो मुञ्चतमागंसः।
यो वा रथं ऋजुरग्निः सत्यधर्मा मिथुश्चरन्तमुपयाति दूषयन्। स्तौमि॥३४॥

मित्रावरुणा नाथितो जौहवीमि तौ नो मुञ्चतुमागंसः। वायोः संवितुर्विदधानि मन्महे
यावाँत्मन्वद्विभृतो यौ च रक्षतः। यौ विश्वस्य परिभू बभूवतुस्तौ नो मुञ्चतुमागंसः। उप-
श्रेष्ठा न आशिषो देवयोर्धर्मं अस्थिरन्। स्तौमि वायुं संवितारं नाथितो जौहवीमि तौ
नो मुञ्चतुमागंसः। रथीतमौ रथीनामह ऊतये शुभं गर्मिष्ठौ सुयमेभिरश्वैः। ययोः॥३५॥

वां देवौ देवेष्वनिशितमोजस्तौ नो मुञ्चतुमागंसः। यदयातं वहतुं सूर्यायाँस्त्रिचक्रेण
सुसदमिच्छमानौ। स्तौमि देवावश्विनौ नाथितो जौहवीमि तौ नो मुञ्चतुमागंसः।
मरुताँम्मन्वे अधि नो ब्रुवन्तु प्रेमां वाचं विश्वामवन्तु विश्वैः। आशून् हुवे सुयमानृतये
ते नो मुञ्चन्त्वेनंसः। तिग्ममायुधं वीडितं सहस्वद्विव्यं शर्धः॥३६॥

पृतनासु जिष्णु। स्तौमि देवान्मरुतौ नाथितो जौहवीमि ते नो मुञ्चन्त्वेनंसः।
देवानाँम्मन्वे अधि नो ब्रुवन्तु प्रेमां वाचं विश्वामवन्तु विश्वैः। आशून् हुवे सुयमानृतये
ते नो मुञ्चन्त्वेनंसः। यद्विदम्माभिश्चोचति पौरुषेयेण दैव्येन। स्तौमि विश्वाँ देवान्नाथितो
जौहवीमि ते नो मुञ्चन्त्वेनंसः। अनु नोऽद्यानुमतिरनु॥३७॥

इदंनुमते त्वं वैश्वानरो न ऊत्या पृष्टो दिवि। ये अप्रथेताममितेभिरोजौभिर्ये प्रतिष्ठे
अभवंतां वसूनाम्। स्तौमि द्यावापृथिवी नाथितो जौहवीमि ते नो मुञ्चतुमंहंसः। उर्वी
रोदसी वरिवः कृणोतं क्षेत्रस्य पत्नी अधि नो ब्रूयातम्। स्तौमि द्यावापृथिवी नाथितो
जौहवीमि ते नो मुञ्चतुमंहंसः। यत्तै व्यम्पुरुषत्रा यविष्ठाविद्वांसश्चकृमा कच्चन॥३८॥

आगः। कृधी स्वस्मां अदितेरनागा व्येनांसि शिश्रथो विष्वंगग्ने। यथा ह तद्वसवो
गौर्यं चित्पदि पिताममुञ्चता यजत्राः। एवा त्वमस्मत्प्र मुञ्चा व्यंहः प्रातार्यग्ने प्रतरां न
आयुः॥३९॥

गन्तां दूषयन्स्तौमि ययोः शर्धोऽनुमतिरनु च न चतुस्त्रिंशच्च॥15॥ [१५]

अग्निष्वां वामश्वो द्विचत्वारिंशच्च॥11॥ [१६]

॥ काण्डम् ५ ॥

॥ प्रथमः प्रश्नः ॥

॥ तैत्तिरीयसंहितायां पञ्चमकाण्डे प्रथमः प्रश्नः ॥

सावित्राणि जुहोति प्रसूत्यै चतुर्गृहीतेन जुहोति चतुष्पादः पशवः पशून्वाव रुद्धे चतस्रो दिशो दिक्ष्वैव प्रति तिष्ठति छन्दांसि देवेभ्योऽपाक्रामन् वौऽभूगानि हव्यं वक्ष्याम इति तेभ्य एतच्चतुर्गृहीतमधारयन् पुरोनुवाक्यायै याज्यायै देवतायै वषट्काराय यच्चतुर्गृहीतं जुहोति छन्दांस्येव तत्प्रीणाति तान्यस्य प्रीतानि देवेभ्यो हव्यं वहन्ति यं कामयेत ॥१॥

पारपीयान्स्यादित्येकैकं तस्य जुहुयादाहुतीभिरेवैनमपं गृह्णाति पारपीयान्भवति यं कामयेत वसीयान्स्यादिति सर्वाणि तस्यानुद्रुत्य जुहुयादाहुत्यैवैनमभि क्रमयति वसीयान्भवत्यथौ यज्ञस्यैवैषाभिक्रान्तिरेति वा एष यज्ञमुखादृद्धा योऽग्नेर्देवताया एत्यष्टावेतानि सावित्राणि भवन्त्यष्टाक्षरा गायत्री गायत्रः ॥२॥

अग्निस्तेनैव यज्ञमुखादृद्धा अग्नेर्देवतायै नैत्यष्टौ सावित्राणि भवन्त्याहुतिर्नवमी त्रिवृत्तमेव यज्ञमुखे वि यातयति यदि कामयेत छन्दांसि यज्ञयशसेनापयेयमित्युचमन्तमां कुर्याच्छन्दांस्येव यज्ञयशसेनापयति यदि कामयेत यजमानं यज्ञयशसेनापयेयमिति यजुरन्तमं कुर्याद्यजमानमेव यज्ञयशसेनापयत्यृचा स्तोमं समर्धयेति ॥३॥

आहु समृद्धौ चतुर्भिरभिमा दत्ते चत्वारि छन्दांसि छन्दाभिरेव देवस्य त्वा सवितुः प्रसव इत्याह प्रसूत्या अग्निर्देवेभ्यो निलायत स वेणुम्प्राविशत्स एतामूतिमनु समचरद्यद्वेणोः सुषिरं सुषिराभिर्भवति सयोनित्वाय स यत्रयत्रावसत्तत्कृष्णमभवत्कल्माषी भवति रूपसमृद्ध्या उभयतः क्षूर्भवतीतश्चामुतश्चार्कस्यावरुद्धौ व्याममात्री भवत्येतावद्वै पुरुषे वीर्यं वीर्यसम्मिताऽपरिमिता भवत्यपरिमितस्यावरुद्धौ यो वनस्पतीनाम्फलग्रहिः स एषां वीर्यावान्फलग्रहिवेणुर्वेणुवी भवति वीर्यस्यावरुद्धौ ॥४॥

कामयेत गायत्रौऽर्धयेति च सप्तविंशतिश्च ॥१॥

[१]

व्युद्धं वा एतद्यज्ञस्य यदयजुष्केण क्रियत इमामगृह्णन्नशनामृतस्येत्यंश्वाभिधानीमा दत्ते

यजुष्कृत्यै यज्ञस्य समृद्धौ प्रतूर्तं वाजिन्ना द्रवेत्यश्वमभि दधाति रूपमेवास्यैतन्महिमानं
व्याचष्टे युञ्जाथाः रासभं युवमिति गर्दभमसत्येव गर्दभं प्रति ष्ठापयति तस्मादश्वार्द्रभो-
ऽसन्तरो योगेयोगे तवस्तरमित्याह॥५॥

योगेयोग एवैनं युङ्क्ते वाजैवाजे हवामह इत्याहान्नं वै वाजोऽन्नमेवावं रुद्धे सखाय
इन्द्रमृतय इत्याहेन्द्रियमेवावं रुद्धेऽग्निदेवेभ्यो निलायत तं प्रजापतिरन्वविन्दत्प्राजापत्यो-
ऽश्वोऽश्वेन सम्भरत्यनुवित्यै पापवस्यसं वा एतत्क्रियते यच्छेयसा च पापीयसा च समानं
कर्म कुर्वन्ति पापीयान्॥६॥

ह्यश्वार्द्रभोऽश्वम्पूर्वं नयन्ति पापवस्यसस्य व्यावृत्यै तस्माच्छ्रेयाः सम्पापीयान्पश्चादन्वेति
बहुर्वै भवतो भ्रातृव्यो भवतीव खलु वा एष योऽग्निश्चिनुते वज्रश्वः
प्रतूर्वन्नेह्यवक्रामन्नशस्तीरित्याह वज्रेणैव पाप्मानम्भ्रातृव्यमव क्रामति रुद्रस्य
गाणपत्यादित्याह रौद्रा वै पशवो रुद्रादेव॥७॥

पशून्त्रियाच्यात्मने कर्म कुरुते पूष्णा सयुजां सहेत्याह पूषा वा अध्वनाः
सनेता समष्ट्यै पुरीषायतनो वा एष यदग्निरङ्गिरसो वा एतमग्रं देवतानां
समभरन्पृथिव्याः सधस्थादग्निम्पुरीष्यमङ्गिरस्वदच्छेहीत्याह सायतनमेवैनं देवताभिः
सम्भरत्यग्निम्पुरीष्यमङ्गिरस्वदच्छेम इत्याह येन॥८॥

संगच्छते वाजमेवास्यं वृङ्क्ते प्रजापतये प्रतिप्रोच्याग्निः सम्भृत्य इत्याहुरियं वै
प्रजापतिस्तस्या एतच्छ्रेत्रं यद्वल्मीकोऽग्निम्पुरीष्यमङ्गिरस्वद्वरिष्याम इति वल्मीकवपामुप
तिष्ठते साक्षादेव प्रजापतये प्रतिप्रोच्याग्निः सम्भरत्यग्निम्पुरीष्यमङ्गिरस्वद्वराम इत्याह येन
संगच्छते वाजमेवास्यं वृङ्क्तेऽन्वग्निरुषसामग्रम्॥९॥

अख्यदित्याहानुख्यात्या आगत्यं वाज्यध्वन आक्रम्यं वाजिन्पृथिवीमित्याहेच्छत्येवैनम्पूर्वया
विन्दत्युत्तरया द्वाभ्यामा क्रमयति प्रतिष्ठित्या अनुरूपाभ्यान्तस्मादनुरूपाः पशवः प्र
जायन्ते द्यौस्तं पृष्ठम्पृथिवी सधस्थमित्याहेभ्यो वा एतं लोकेभ्यः प्रजापतिः
समैरयद्रूपमेवास्यैतन्महिमानं व्याचष्टे वज्री वा एष यदश्वो दद्विरन्यतोदञ्चो
भूयाल्लौर्मभिरुभयादञ्चो यं द्विष्यात्तमधस्पदं ध्यायेद्वज्रेणैवैनं स्तृणुते॥१०॥

आह पापीयान्नुद्रादेव येनाग्रं वज्री वै सप्तदश च॥१॥

उत्क्रामोदक्रमीदिति द्वाभ्यामुत्क्रमयति प्रतिष्ठित्या अनुरूपाभ्यान्तस्मादनुरूपाः पशवः
प्र जायन्तेऽप उप सृजति यत्र वा आप उपगच्छन्ति तदोषधयः प्रति तिष्ठन्त्योषधीः
प्रतितिष्ठन्तीः पशवोऽनु प्रति तिष्ठन्ति पशून् यज्ञो यज्ञं यजमानो यजमानं प्रजास्तस्मादप
उप सृजति प्रतिष्ठित्यै यदध्वर्युरनग्नावाहुतिं जुहुयादन्धोऽध्वर्युः॥११॥

स्याद्रक्षाःसि यज्ञः हन्युरहिरण्यमुपास्य जुहोत्यग्निवत्येव जुहोति नान्योऽध्वर्युर्भवति
न यज्ञः रक्षाःसि घ्नन्ति जिघर्म्यग्निम्मनसा घृतेनेत्याहु मनसा हि पुरुषो यज्ञमभिगच्छति
प्रतिक्ष्यन्तम्भुवनानि विश्वेत्याहु सर्वः ह्येष प्रत्यङ्केति पृथुं तिरश्चा वयंसा बृहन्मित्याहात्यो
ह्येष जातो महान्॥१२॥

भवति व्यचिष्टमत्रः रभसं विदानमित्याहात्रमेवास्मै स्वदयति सर्वमस्मै
स्वदते य एवं वेदा त्वा जिघर्मि वचसा घृतेनेत्याहु तस्माद्यत्पुरुषो
मनसाभिगच्छति तद्वाचा वदत्यरक्षसेत्याहु रक्षसामपहत्यै मर्यश्रीः स्पृहयद्वर्णो
अग्निरित्याहापचितिमेवास्मिन्दधात्यपचितिमान्भवति य एवं॥१३॥

वेद मनसा त्वे तामाप्तुमरहति यामध्वर्युरनग्नावाहुतिं जुहोति मनस्वतीभ्यां
जुहोत्याहुत्योरात्यै द्वाभ्यां प्रतिष्ठित्यै यज्ञमुखेयज्ञमुखे वै क्रियमाणे यज्ञः रक्षाःसि
जिघाःसन्त्येतरहि खलु वा एतद्यज्ञमुखं यर्ह्येनदाहुतिरश्नुते परि लिखति रक्षसामपहत्यै
तिसृभिः परि लिखति त्रिवृद्धा अग्निर्यावानेवाग्निस्तस्माद्रक्षाःस्यप हन्ति॥१४॥

गायत्रिया परि लिखति तेजो वै गायत्री तेजसैवैनम्परि गृह्णाति त्रिष्टुभा परि
लिखतीन्द्रियं वै त्रिष्टुगिन्द्रियेणैवैनम् परि गृह्णात्यनुष्टुभा परि लिखत्यनुष्टुप्सर्वाणि छन्दाःसि
परिभूः पर्यात्यै मध्यतोऽनुष्टुभा वाग्वा अनुष्टुप्तस्मान्मध्यतो वाचा वदामो गायत्रिया प्रथमया
परि लिखत्यथानुष्टुभाथ त्रिष्टुभा तेजो वै गायत्री यज्ञोऽनुष्टुगिन्द्रियं त्रिष्टुप्तेजसा चैवेन्द्रियेण
चोभयतो यज्ञम्परि गृह्णाति॥१५॥

अन्धोऽध्वर्युर्महान्भवति त्रिष्टुभा तेजो वै गायत्री त्रयोदश च॥३॥ [३]

देवस्य त्वा सवितुः प्रसव इति खनति प्रसूत्या अथो धूममेवैतेन जनयति
ज्योतिष्मन्तं त्वाग्ने सुप्रतीकमित्याहु ज्योतिरेवैतेन जनयति सोऽग्निर्जातः प्रजाः शुचार्पयत्तं
देवा अर्धर्चनांशमयच्छिवं प्रजाभ्योऽहिःसन्तमित्याहु प्रजाभ्य एवैनः शमयति द्वाभ्यां

खनति प्रतिष्ठित्या अपाम्पृष्ठमसीति पुष्करपर्णमा॥१६॥

हृत्यपां वा एतत्पृष्ठं यत्पुष्करपर्णं रूपेणैवैनदा हरति पुष्करपर्णेन सम्भरति योनिर्वा अग्नेः पुष्करपर्णं सयोन्येवाग्निं सम्भरति कृष्णाजिनेन सम्भरति यज्ञो वै कृष्णाजिनं यज्ञेनैव यज्ञं सम्भरति यद्वाग्याणां पशूनां चर्मणा सम्भरेद्वाग्यानां शूङ्खुचार्पयेत्कृष्णाजिनेन सम्भरत्यारण्यानेव पशून्॥१७॥

शुचार्पयति तस्मात्समावत्पशूनां प्रजायमानानामारण्याः पशवः कनीयाः सः शुचा हृता लोमतः सम्भरत्यतो ह्यस्य मेध्यङ्कृष्णाजिनं च पुष्करपर्णं च सः स्तृणातीयं वै कृष्णाजिनमसौ पुष्करपर्णमाभ्यामेवैनमुभयतः परि गृह्णात्यग्निर्देवेभ्यो निलायत तमथर्वाण्वपश्यदथर्वा त्वा प्रथमो निरमन्थदग््न इति॥१८॥

आह य एवैनमन्वपश्यतेनैव सम्भरति त्वामग्ने पुष्करादधीत्याह पुष्करपर्णे ह्येनमुपश्रितमविन्दत्तमु त्वा दध्यङ्घृषिरित्याह दध्यङ्घ्रा आथर्वणस्तैजस्य्यासीत्तेज एवास्मिन्दधाति तमु त्वा पाथ्यो वृषेत्याह पूर्वमेवोदितमुत्तरेणाभि गृणाति॥१९॥

चतसृभिः सम्भरति चत्वारि छन्दांसि छन्दांभिरेव गायत्रीभिर्ब्राह्मणस्य गायत्रो हि ब्राह्मणस्त्रिष्टुभ्यो राजन्यस्य त्रैष्टुभ्यो हि राजन्यो यं कामयेत वसीयान्त्स्यादित्युभर्याभिस्तस्य सम्भरेत्तेजश्चैवास्मा इन्द्रियं च समीचीं दधात्यष्टाभिः सम्भरत्यष्टाक्षरा गायत्री गायत्रौ ऽग्निर्यावानेवाग्निस्तं सम्भरति सीदं होतरित्याह देवता एवास्मै सः सादयति नि होतेति मनुष्यान्त्सः सीदस्वेति वयांसि जनिष्व हि जेन्यो अग्ने अह्ममित्याह देवमनुष्यानेवास्मै सः सन्नाम्न जनयति॥२०॥

एव पशूनिर्ति गृणाति होतरिति सप्तविंशतिश्च॥४॥ [४]

क्रूरमिव वा अस्या एतत्करोति यत्खनत्यप उपं सृजत्यापो वै शान्ताः शान्ताभिरेवास्यै शुचं शमयति सं तं वायुर्मातरिश्वा दधात्वित्याह प्राणो वै वायुः प्राणेनैवास्यै प्राणं सं दधाति सं तं वायुरित्याह तस्माद्वायुप्रच्युता दिवो वृष्टिरीते तस्मै च देवि वषडस्तु॥२१॥

तुभ्यमित्याह षड्वा ऋतवं ऋतुष्वेव वृष्टिं दधाति तस्मात्सर्वानृतून् वरषति यद्वषट्कुर्याद्रक्षांसि यज्ञं हन्युर्वडित्याह परोक्षमेव वषट्करोति नास्य यातयामा वषट्कारो भवति न यज्ञं रक्षांसि घ्नन्ति सुजातो ज्योतिषा सहेत्यनुष्टुभोप नह्यत्यनुष्टुप्॥२२॥

सर्वाणि छन्दांसि छन्दांसि खलु वा अग्नेः प्रिया तनूः प्रियैवैनं तनुवा परिं दधाति वेदुको वासो भवति य एवं वेद वारुणो वा अग्निरुपनद्ध उदं तिष्ठ स्वध्वरोर्ध्व ऊ पु णं ऊतय इति सावित्रीभ्यामुत्तिष्ठति सवितृप्रसूत एवास्योर्ध्वा वरुणमेनिमुध्मृजति द्वाभ्यां प्रतिष्ठित्यै स जातो गर्भो असि॥२३॥

रोदस्योरित्याहेमे वै रोदसी तयोरेष गर्भो यदग्निस्तस्मादेवमाहाग्ने चारुर्विभृत ओषधीष्वित्याह यदा ह्येतं विभरन्त्यथ चारुतरो भवति प्र मातृभ्यो अधि कर्निक्रदद्वा इत्याहोषधयो वा अस्य मातरस्ताभ्य एवैनम्प्र च्यावयति स्थिरो भव वीङ्म इति गर्दभ आ सादयति॥२४॥

सं नह्यत्येवैनमेतया स्थेन्ने गर्दभेन सम्भरति तस्माद्गर्दभः पशूनाम्भारभारितमो गर्दभेन सम्भरति तस्माद्गर्दभो ऽप्यनालेशेत्यन्यान्पशून्मेद्यत्यन्नं ह्येनेनार्कं सम्भरन्ति गर्दभेन सम्भरति तस्माद्गर्दभो द्विरेताः सन्कनिष्ठम्पशूनाम्प्र जायतेऽग्निर्ह्यस्य योनिं निर्दहति प्रजासु वा एष एतरह्यारूढः॥२५॥

स ईश्वरः प्रजाः शुचा प्रदहः शिवो भव प्रजाभ्य इत्याह प्रजाभ्य एवैनं शमयति मानुषीभ्यस्त्वमङ्गिर इत्याह मानव्यो हि प्रजा मा द्यावापृथिवी अभि शूशुचो मान्तरिक्षं मा वनस्पतीनित्याहेभ्य एवैनं लोकेभ्यः शमयति प्रेतुं वाजी कर्निक्रददित्याह वाजी ह्येष नानन्दद्रासंभः पत्वेति॥२६॥

आह रासंभ इति ह्येतमृषयोऽवदन्भरन्नग्निम्पुरीष्यमित्याहाग्निः ह्येष भरति मा पाद्यायुषः पुरेत्याहायुरेवास्मिन्दधाति तस्माद्गर्दभः सर्वमायुरेति तस्माद्गर्दभे पुरायुषः प्रमीते बिभ्यति वृषाग्नि वृषणम्भरन्नित्याह वृषा ह्येष वृषाग्निरपां गर्भम॥२७॥

समुद्रियमित्याहापा ह्येष गर्भो यदग्निरग्न आ याहि वीतय इति वा इमौ लोकौ व्यैतामग्न आ याहि वीतय इति यदाहानयोर्लोकयोर्वीत्यै प्रच्युतो वा एष आयतनादगतः प्रतिष्ठा स एतरह्यध्वर्युं च यजमानं च ध्यायत्यृत सत्यमित्याहेयं वा ऋतमसौ॥२८॥

सत्यमनयोरैवैनं प्रतिं ष्ठापयति नार्तिमाच्छत्यध्वर्युर्न यजमानो वरुणो वा एष यजमानमभ्येति यदग्निरुपनद्ध ओषधयः प्रतिं गृहीताग्निमेतमित्याह शान्त्यै व्यस्यन्विश्वा अमंतीररातीरित्याह रक्षसामपंहत्ये निषीदन्नो अपं दुर्मतिः हनदित्याह प्रतिष्ठित्या ओषधयः प्रतिं मोदध्वम्॥२९॥

अस्त्वनुष्टुबसि सादयत्यारूढः पत्वेति गर्भमसौ मोदध्वं द्विचत्वारिंशच्च॥५॥ [५]

एनमित्याहोषधयो वा अग्नेर्भागधेयन्ताभिरेवैनं समर्धयति पुष्पावतीः सुपिप्पला इत्याह तस्मादोषधयः फलं गृह्णन्त्ययं वो गर्भं ऋत्विजः प्रत्नं सधस्थमासददित्याह याम्यं एवैनंम्रच्यावयति तास्वैवैनं प्रतिं षापयति द्वाभ्यामुपावहरति प्रतिष्ठित्ये॥३०॥ [६]

वारुणो वा अग्निरुपनद्धो वि पाजसेति वि स्रंसयति सवितृप्रसूत एवास्य विषूचीं वरुणमेनि वि सृजत्यप उपं सृजत्यापो वै शान्ताः शान्ताभिरेवास्य शुचं शमयति तिसृभिरुपं सृजति त्रिवृद्वा अग्निर्यावानेवाग्निस्तस्य शुचं शमयति मित्रः ससृज्यं पृथिवीमित्याह मित्रो वै शिवो देवानान्तेनैव॥३१॥

एनं स सृजति शान्त्यै यद्वाम्याणाम्पात्राणां कपालैः ससृजेद्वाम्याणि पात्राणि शुचार्पयेदर्मकपालैः स सृजत्येतानि वा अनुपजीवनीयानि तान्येव शुचार्पयति शर्कराभिः स सृजति धृत्या अथो शत्वायाजलोमैः स सृजत्येषा वा अग्नेः प्रिया तनूर्यदजा प्रिययैवैनं तनुवा स सृजत्यथो तेजसा कृष्णाजिनस्य लोमभिः सम्॥३२॥

सृजति यज्ञो वै कृष्णाजिनं यज्ञेनैव यज्ञं स सृजति रुद्राः सम्भृत्यं पृथिवीमित्याहेता वा एतं देवता अग्ने समभरन्ताभिरेवैनं सम्भरति मुखस्य शिरोऽसीत्याह यज्ञो वै मुखस्तस्यैतच्छिरो यदुखा तस्मादेवमाह यज्ञस्य पदे स्थ इत्याह यज्ञस्य ह्येते॥३३॥

पदे अथो प्रतिष्ठित्यै प्रान्याभिर्यच्छत्यन्वन्त्यैर्मन्त्रयते मिथुनत्वाय त्र्युद्धिं करोति त्रयं इमे लोका एषां लोकानामास्यै छन्दोभिः करोति वीर्यं वै छन्दांसि वीर्येणैवैनं करोति यजुषा बिलं करोति व्यावृत्त्या इयंतीं करोति प्रजापतिना यज्ञमुखेन सम्मितां द्विस्तनां करोति द्यावापृथिव्योर्दोहाय चतुः स्तनां करोति पशूनां दोहायाष्टास्तनां करोति छन्दसां दोहाय नवांश्रिमभिचरतः कुर्यात्त्रिवृतमेव वज्रं सम्भृत्य भ्रातृव्याय प्र हरति स्तृत्यै कृत्वाय सा महीमुखामिति नि दधाति देवतास्त्वैवानां प्रतिं षापयति॥३४॥

तेनैव लोमभिः समेते अभिचरत एकंविंशतिश्च॥६॥ [७]

सप्तभिर्धूपयति सप्त वै शीर्षण्याः प्राणाः शिरं एतद्यज्ञस्य यदुखा शीर्षणैव यज्ञस्य प्राणान्दधाति तस्मात्सप्त शीर्षणप्राणा अश्वशकेन धूपयति प्राजापत्यो वा अश्वः सयोनित्वायादितिस्त्वेत्याहेयं वा अदितिर्दित्यैवादित्यां खनत्यस्या अक्रूरंकाराय न हि

स्वः स्व॰ हिनस्ति देवानां त्वा पत्नीरित्याह देवानाम्॥३५॥

वा एताम्पत्नयोऽग्रेऽकुर्वन्ताभिरेवैनानां दधाति धिषणास्त्वेत्याह विद्या वै धिषणां विद्याभिरेवैनानामभीन्दे आस्त्वेत्याह छन्दांसि वै आश्रच्छन्दोभिरेवैनां श्रपयति वरूत्रयस्त्वेत्याह होत्रा वै वरूत्रयो होत्राभिरेवैनानां पचति जनयस्त्वेत्याह देवानां वै पत्नीः॥३६॥

जनयस्ताभिरेवैनानां पचति षड्विः पंचति षड्वा ऋतवं ऋतुभिरेवैनानां पचति द्विः पचन्त्वित्याह तस्माद्विः संवत्सरस्य सस्यम्पच्यते वारुण्युखाभीद्धा मैत्रियोपैति शान्त्यै देवस्त्वा सवितोद्वपत्वित्याह सवितृप्रसूत एवैनानां ब्रह्मणा देवताभिरुद्वपत्यपद्यमाना पृथिव्याशा दिश आ पृण॥३७॥

इत्याह तस्मादग्निः सर्वा दिशोऽनु वि भात्युत्तिष्ठ बृहती भवोर्ध्वा तिष्ठ ध्रुवा त्वमित्याह प्रतिष्ठित्या असुर्यम्पात्रमनाच्छृणुमा च्छृणन्ति देवत्राकरजक्षीरेणा च्छृणन्ति परमं वा एतत्पयो यदजक्षीरम्परमेणैवैनानाम्पयसा च्छृणन्ति यजुषा व्यावृत्त्यै छन्दोभिरा च्छृणन्ति छन्दोभिर्वा एषा क्रियते छन्दोभिरेव छन्दास्या च्छृणन्ति॥३८॥

आह देवानां वै पत्नीः पृणेषा षट्॥३९॥ [८]

एकविंशत्या माषैः पुरुषशीर्षमच्छैत्यमेध्या वै माषा अमेध्यम्पुरुषशीर्षममेध्यैरेवास्यामेध्यं निरवदाय मेध्यं कृत्वा हृत्येकविंशतिर्भवन्त्येकविंशो वै पुरुषः पुरुषस्यास्यै व्यृद्धं वा एतत्प्राणैरमेध्यं यत्पुरुषशीर्षं संसृधा वितृण्णां बल्मीकवपां प्रति नि दधाति सप्त वै शीर्षण्याः प्राणाः प्राणैरेवैनध्समर्धयति मेध्यत्वाय यावन्तः॥३९॥

वै मृत्युबन्धवस्तेषां यम आधिपत्यम्परीयाय यमगाथाभिः परि गायति यमादेवैनद्वृङ्के तिसृभिः परि गायति त्रयं इमे लोका एभ्य एवैनल्लोकेभ्यो वृङ्के तस्माद्वायते न देयङ्गाथा हि तद्वृङ्केऽग्निभ्यः पशूना लभते कामा वा अग्नयः कामानेवाव रुद्धे यत्पशून्नालभेतानवरुद्धा अस्य॥४०॥

पशवः स्युर्यत्पर्यग्निकृतानुश्मृजेद्यज्ञवेशसं कुर्याद्यत्संस्थापर्येद्यातयामानि शीर्षाणि स्युर्यत्पशूनालभते तेनैव पशूनव रुद्धे यत्पर्यग्निकृतानुश्मृजति शीर्षामयातयामत्वाय प्राजापत्येन सः स्थापयति यज्ञो वै प्रजापतिर्यज्ञ एव यज्ञं प्रति स्थापयति प्रजापतिः

प्रजा असृजत् स रिरिचानोऽमन्यत् स एता अप्रीरपश्यत्ताभिर्वै स मुखतः॥४१॥

आत्मानमाप्रीणीत् यदेता अप्रियो भवन्ति यज्ञो वै प्रजापतिर्यज्ञमेवैताभिर्मुखत आ
प्रीणात्यपरिमितछन्दसो भवन्त्यपरिमितः प्रजापतिः प्रजापतेरास्या ऊनातिरिक्ता मिथुनाः
प्रजात्यै लोमशं वै नामैतच्छन्दः प्रजापतेः पशवो लोमशाः पशून्नेवाव रुद्धे सर्वाणि वा
एता रूपाणि सर्वाणि रूपाण्यग्नौ चित्यं क्रियन्ते तस्मादेता अग्नेश्चित्यस्य॥४२॥

भुवन्त्येकविंशतिः सामिधेनीरन्वाहु रुग्वा एकविंशो रुचमेव गच्छत्यथो प्रतिष्ठामेव
प्रतिष्ठा ह्येकविंशश्चतुर्विंशतिमन्वाहु चतुर्विंशतिरर्धमासाः संवत्सरः संवत्सरोऽग्निर्वैश्वानरः
साक्षादेव वैश्वानरमव रुद्धे पराचीरन्वाहु पराडिव हि सुवर्गो लोकः समास्त्वाग्न ऋतवो
वर्धयन्त्वित्याहु समाभिरेवाग्निं वर्धयति॥४३॥

ऋतुभिः संवत्सरं विश्वा आ भाहि प्रदिशः पृथिव्या इत्याहु तस्मादग्निः सर्वा
दिशोऽनु वि भाति प्रत्यौहतामश्विना मृत्युमस्मादित्याहु मृत्युमेवास्मादप नुदत्युद्वयं
तमसस्पर्गीत्याहु पाप्मा वै तमः पाप्मानमेवास्मादप हन्त्यगन्म ज्योतिरुत्तममित्याहासौ
वा आदित्यो ज्योतिरुत्तममादित्यस्यैव सायुज्यं गच्छति न संवत्सरस्तिष्ठति नास्य
श्रीस्तिष्ठति यस्यैताः क्रियन्ते ज्योतिष्मतीमुत्तमामन्वाहु ज्योतिरेवास्मा उपरिष्ठादधाति
सुवर्गस्य लोकस्यानुख्यात्यै॥४४॥

यावन्तोऽस्य मुखतश्चित्यस्य वर्धयत्यादित्योऽष्टाविंशतिश्च॥८॥ [९]

षड्विदीक्षयति षड्वा ऋतव ऋतुभिरेवैनं दीक्षयति सप्तभिर्दीक्षयति सप्त छन्दांसि
छन्दोभिरेवैनं दीक्षयति विश्वे देवस्य नेतुरित्यनुष्टुभोत्तमया जुहोति वाग्वा अनुष्टुप्तस्मात्प्राणानां
वागुत्तमैकस्मादक्षरादनासम्प्रथमम्पदम् तस्माद्यद्वाचोऽनासं तन्मनुष्या उप जीवन्ति पूर्णया
जुहोति पूर्ण इव हि प्रजापतिः॥४५॥

प्रजापतेरात्यै न्यूनया जुहोति न्यूनाद्धि प्रजापतिः प्रजा असृजत् प्रजानां सृष्ट्यै
यदर्चिषि प्रवृज्याद्भूतमव रुन्धीत् यदङ्गारेषु भविष्यदङ्गारेषु प्र वृणक्ति भविष्यदेवाव रुद्धे
भविष्यद्धि भूयो भूताद्वाभ्याम्प्र वृणक्ति द्विपाद्यजमानः प्रतिष्ठित्यै ब्रह्मणा वा एषा यजुषा
सम्भृता यदुखा सा यद्विद्येतार्तिमाच्छेत्॥४६॥

यजमानो हन्येतास्य यज्ञो मित्रेतामुखां तपेत्याहु ब्रह्म वै मित्रो ब्रह्मन्नेवैनां प्रति

ष्ठापयति नार्तिमार्च्छति यजमानो नास्य यज्ञो हन्यते यदि भिद्येत तैरेव कपालैः
स० सृजेत्सैव ततः प्रार्थश्चित्तियो गतश्रीः स्यान्मथित्वा तस्याव दध्याद्भूतो वा एष स
स्वा॥४७॥

देवतामुपैति यो भूतिकामः स्याद्य उखायै सम्भवेत्स एव तस्य स्यादतो ह्येष
सम्भवंत्येष वै स्वयम्भूर्नाम भवत्येव यं कामयेत भ्रातृव्यमस्मै जनयेयमित्यन्यतस्तस्याहृत्याव
दध्याध्माक्षादेवास्मै भ्रातृव्यं जनयत्यम्बरीषादन्नकामस्याव दध्यादम्बरीषे वा अन्नंभ्रियते
सयोन्येवान्नम्॥४८॥

अव रुद्धे मुञ्जानव दधात्यूर्ग्वै मुञ्जा ऊर्जमेवास्मा अपि दधात्यग्निदेवेभ्यो निलायत
स क्रुमुकम्प्राविशत् क्रुमुकमव दधाति यदेवास्य तत्र न्यक्तं तदेवाव रुद्ध आज्येन सं
यौत्येतद्वा अग्नेः प्रियं धाम यदाज्यम् प्रियेणैवेन धाम्ना समर्धयत्यथो तेजसा॥४९॥

वैकंकीमा दधाति भा एवाव रुद्धे शमीमयीमा दधाति शान्त्यै सीद त्वम्मातुरस्या
उपस्थ इति तिसृभिर्जातमुप तिष्ठते त्रयं इमे लोका एष्वेव लोकेष्वाविदं गच्छत्यथो
प्राणानेवात्मन्धते॥५०॥

प्रजापतिरृच्छेत्स्वामेवान्नं तेजसा चतुस्त्रिंशच्च॥१॥ [१०]

न ह स्म वै पुराग्निरपरशुवृक्णं दहति तदस्मै प्रयोग एवर्षिरस्वदयद्यदग्ने यानि
कानि चेति समिधमा दधात्यपरशुवृक्णमेवास्मै स्वदयति सर्वमस्मै स्वदते य एवं
वेदौदुम्बरीमा दधात्यूर्गवा उदुम्बर ऊर्जमेवास्मा अपि दधाति प्रजापतिरग्निमसृजत त०
सृष्ट० रक्षा०सि॥५१॥

अजिघा०सन्धस एतद्राक्षोघ्नमपश्यत्तेन वै स रक्षा०स्यपाहत यद्राक्षोघ्नम्भवंत्यग्नेरेव
तेन जाताद्रक्षा०स्यप हन्त्याश्वत्थीमा दधात्यश्वत्थो वै वनस्पतीना० सपत्नसाहो विजित्यै
वैकङ्कीमा दधाति भा एवाव रुद्धे शमीमयीमा दधाति शान्त्यै स०शितम्मे ब्रह्मोदेषाम्बाहू
अतिरमित्युत्तमे औदुम्बरी॥५२॥

वाचयति ब्रह्मणैव क्षत्र० स० शयति क्षत्रेण ब्रह्म तस्माद्ब्राह्मणो राजन्यवानत्यन्यम्ब्राह्मणं
तस्माद्ब्राह्मण्यो ब्राह्मणवानत्यन्य० राजन्यंमृत्युर्वा एष यदग्निरमृत० हिरण्य० रुक्ममन्तरं
प्रति मुञ्चतेऽमृतमेव मृत्योरन्तर्धत्त एकविंशतिनिर्बाधो भवत्येकविंशतिर्वै देवलोका द्वादश

मासाः पञ्चर्तवस्त्रय इमे लोका असावादित्यः॥५३॥

एकविंश एतावन्तो वै देवलोकास्तेभ्य एव भ्रातृव्यमन्तरंति निर्बाधैर्वै देवा असुरान्निर्बाधेऽकुर्वन्त तन्निर्बाधानां निर्बाधत्वन्निर्बाधी भवन्ति भ्रातृव्यानेव निर्बाधे कुरुते सावित्रिया प्रति मुञ्चते प्रसूत्यै नक्तोपासेत्युत्तरयाहोरात्राभ्यामेवैनमुद्यच्छते देवा अग्निं धारयन्द्रविणोदा इत्याह प्राणा वै देवा द्रविणोदा अहोरात्राभ्यामेवैनमुद्यत्यः॥५४॥

प्राणैर्दाधारासीनः प्रति मुञ्चते तस्मादासीनाः प्रजाः प्र जायन्ते कृष्णाजिनमुत्तरन्तेजो वै हिरण्यं ब्रह्म कृष्णाजिनन्तेजसा चैवेनं ब्रह्मणा चोभयतः परि गृह्णाति षडुद्यामं शिष्यम्भवति षड्वा ऋतवं ऋतुभिरेवैनमुद्यच्छते यद्वादशोद्यामं संवत्सरेणैव मौञ्जम्भवत्यूर्ग्वै मुञ्जा ऊर्जैवेनं समर्धयति सुपर्णाऽसि गरुत्मानित्यवैक्षते रूपमेवास्यैतन्महिमानं व्याचष्टे दिवं गच्छ सुवं पतेत्याह सुवर्गमेवैनं लोकं गमयति॥५॥

रक्षाः स्यौदुम्बरी आदित्य उद्यत्य सञ्चतुर्विंशतिश्च॥10॥ [११]

समिद्धो अञ्जन्कृदरम्मतीनां घृतमग्ने मधुमत्पिन्वमानः। वाजी वहन्वाजिनं जातवेदो देवानां वक्षि प्रियमा सधस्थम्। घृतेनाञ्जन्सम्पथो देवयानान्प्रजानन्वाज्यप्येतु देवान्। अनु त्वा सप्ते प्रदिशः सचन्ताः स्वधामस्मै यजमानाय धेहि। ईडुश्चासि वन्द्यश्च वाजिन्नाशुश्चासि मेध्यश्च सप्ते। अग्निर्द्वौ॥५६॥

देवैर्वसुभिः सजोषाः प्रीतं वह्निं वहतु जातवेदाः। स्तीर्णम्बर्हिः सुष्टरीमा जुषाणोरु पृथु प्रथमानमृथिव्याम्। देवैर्भिर्युक्तमर्दितिः सजोषाः स्योनं कृष्णानां सुविते दधातु। एता उ वः सुभगा विश्वरूपा वि पक्षोभिः श्रयमाणा उदातैः। ऋष्याः सतीः क्ववः शुम्भमाना द्वारो देवीः सुप्रायणा भवन्तु। अन्तरा मित्रावरुणा चरन्ती मुखं यज्ञानामभि संविदाने। उषासां वाम्॥५७॥

सुहिरण्ये सुशिल्पे ऋतस्य योनाविह सादयामि। प्रथमा वा सरथिनां सुवर्णा देवौ पश्यन्तौ भुवनानि विश्वा। अपिंप्रयं चोदेना वाम्मिमाना होतांरा ज्योतिः प्रदिशा दिशन्ता। आदित्यैर्नो भारती वष्टु यज्ञं सरस्वती सह रुद्रेर्न आवीत्। इडोपहूता वसुभिः सजोषा यज्ञं नो देवीर्मृतेषु धत्ता त्वष्टा वीरं देवकामं जजान त्वष्टुर्वा जायत आशुरश्वः॥५८॥

त्वष्टेदं विश्वम्भुवनं जजान बहोः कर्तारमिह यक्षि होतः। अश्वौ घृतेन त्मन्या समक्त

उप देवाः ऋतुशः पाथ एतु। वनस्पतिर्देवलोकम्प्रज्ञानत्रग्निना हव्या स्वदितानि वक्षत।
प्रजापतेस्तपसा वावृधानः सद्यो जातो दधिषे यज्ञमग्ने। स्वाहाकृतेन हविषा पुरोगा याहि
साध्या हविरदन्तु देवाः॥५९॥

अग्निश्चा वामश्वो द्विचत्वारिंशच्च॥११॥ [१२]

विष्णुमुखा अन्नपते यावती वि वै पुरुषमात्रेणाग्ने तव श्रवो ब्रह्म जज्ञानः स्वयमातृणां मेपां
वै पशुर्गायत्री कस्त्वा द्वादश॥१२॥ विष्णुमुखा अपचितिमान् वि वा एतावन्ने तव स्वयमातृणां
विपूचीनानि गायत्री चतुष्पष्टिः॥६४॥ विष्णुमुखास्तनुवै भुवत्॥ [१३]

॥द्वितीयः प्रश्नः॥

॥तैत्तिरीयसंहितायां पञ्चमकाण्डे द्वितीयः प्रश्नः॥

विष्णुमुखा वै देवाश्छन्दाभिरिमाल्लोकाननपज्यमभ्यजयन् यद्विष्णुकृमान्क्रमते विष्णुरेव
भूत्वा यजमानश्छन्दाभिरिमाल्लोकाननपज्यमभि जयति विष्णोः क्रमोऽस्यभिमातिहेत्याह
गायत्री वै पृथिवी त्रैष्टुभमन्तरिक्षम् जागती द्यौरानुष्टुभीर्दिशश्छन्दाभिरिवेमाल्लोकान्
यथापूर्वमभि जयति प्रजापतिरग्निमसृजत् सोऽस्मात्सृष्टः॥१॥

पराङ्मतेतयान्वेदक्रन्ददिति तया वै सोऽग्नेः प्रियं धामावारुन्ध यदेतामन्वाहाग्नेरेवैतया
प्रियं धामाव रुन्ध ईश्वरो वा एष पराङ्मदयो यो विष्णुकृमान्क्रमते चतसृभिरा वर्तते
चत्वारि छन्दांसि छन्दांसि खलु वा अग्नेः प्रिया तनूः प्रियामेवास्य तनुवमभि॥२॥

पर्यावर्तते दक्षिणा पर्यावर्तते स्वमेव वीर्यमनु पर्यावर्तते तस्मादक्षिणोऽर्ध आत्मनो
वीर्यावत्तरोऽथो आदित्यस्यैवावृतमनु पर्यावर्तते शुनःशेपमाजीगर्ति वरुणोऽगृह्णात्स एतां
वारुणीमपश्यत्तया वै स आत्मानं वरुणपाशादमुञ्चद्वरुणो वा एतं गृह्णाति य उखाम्प्रतिमुञ्चत्
उदुत्तमं वरुण पाशमस्मदित्याहात्मानमेवैतया॥३॥

वरुणपाशान्मुञ्चत्या त्वाहारषमित्याहा ह्येनः हरति ध्रुवस्तिष्ठाविचाचलिरित्याह
प्रतिष्ठित्यै विशस्त्वा सर्वा वाञ्छन्त्वित्याह विशैवेनः समर्धयत्यस्मिन्नाष्टमधि श्रयेत्याह
राष्टमेवास्मिन्ध्रुवमर्क्य कामयेत राष्ट्रः स्यादिति तम्मनसा ध्यायेद्राष्टमेव भवति॥४॥

अग्ने बृहन्नृषसामूर्ध्वो अस्थादित्याहाग्रमेवैनं समानानां करोति निर्जग्मिवान्तमसं
इत्याह तम एवास्मादप हन्ति ज्योतिषागादित्याह ज्योतिरेवास्मिन्दधाति चतसृभिः सादयति
चत्वारि छन्दांसि छन्दाभिरेवातिच्छन्दसोत्तमया वर्षं वा एषा छन्दसां यदतिच्छन्दा
वर्षमेवैनं समानानां करोति सद्वती॥५॥

भवति सत्त्वमेवैनं गमयति वाथ्सप्रेणोपं तिष्ठत एतेन वै वंथ्सप्रीर्भालन्दनोऽग्नेः
प्रियं धामावारुन्द्वाग्नेरेवैतेनं प्रियं धामावं रुद्ध एकादशर्भवत्येकधैव यजमाने वीर्यं
दधाति स्तोमेनं वै देवा अस्मिन्नौक आर्ध्ववञ्छन्दोभिरमुष्मिन्स्तोमस्येव खलु वा एतद्रूपं
यद्वाथ्सप्रम्यद्वाथ्सप्रेणोपतिष्ठते॥६॥

इममेव तेनं लोकमभि जयति यद्विष्णुक्रमान्क्रमतेऽमुमेव तैर्लोकमभि जयति पूर्वद्युः
प्र क्रामत्युत्तरेदुरूपं तिष्ठते तस्माद्योगेऽन्यासां प्रजानाम्मनः क्षेमेऽन्यासान्तस्माद्यायावरः
क्षेम्यस्येशे तस्माद्यायावरः क्षेम्यमध्यवस्यति मुष्टी करोति वाचं यच्छति यज्ञस्य धृत्यै॥७॥

सृष्टोऽभ्येतया भवति सद्वत्युपतिष्ठते द्विचत्वारिंशच्च॥१॥

अन्नपतेऽन्नस्य नो देहीत्याहाग्निर्वा अन्नपतिः स एवास्मा अन्नम्प्र यच्छत्यनमीवस्यं
शुष्मिण इत्याहायक्ष्मस्येति वावैतदाह प्र प्रदातारं तारिष ऊर्जं नो धेहि द्विपदे चतुष्पद
इत्याहाशिषमेवैतामा शास्त उदु त्वा विश्वे देवा इत्याह प्राणा वै विश्वे देवाः॥८॥

प्राणैरेवैनमुद्यच्छतेऽग्ने भरन्तु चित्तिभिरित्याह यस्मा एवैनं चित्तायोद्यच्छते तेनैवैनं
समर्धयति चतसृभिरा सादयति चत्वारि छन्दांसि छन्दाभिरेवातिच्छन्दसोत्तमया वर्षं
वा एषा छन्दसां यदतिच्छन्दा वर्षमेवैनं समानानां करोति सद्वती भवति सत्त्वमेवैनं
गमयति प्रेदग्ने ज्योतिष्मान्॥९॥

याहीत्याह ज्योतिरेवास्मिन्दधाति तनुवा वा एष हिनस्ति यं हिनस्ति मा
हिंसीस्तनुवा प्रजा इत्याह प्रजाभ्यं एवैनं शमयति रक्षांसि वा एतद्यज्ञं संचन्ते यदनं
उत्सर्जत्यक्रन्ददित्यन्वाह रक्षसामपंहत्या अनंसा बहुन्त्यपचितिमेवास्मिन्दधाति तस्मादनस्वी
च रथी चातिथीनामपचिततमौ॥१०॥

अपचितिमान्भवति य एवं वेदं समिधाऽग्निं दुवस्यतेति घृतानुषित्कामवसिते समिधमा
दधाति यथातिथय आगताय सर्पिष्वदातिथ्यं क्रियते तादृगेव तद्वायत्रिया ब्राह्मणस्य

गायत्रो हि ब्राह्मणस्त्रिष्टुभा राजन्यस्य त्रैष्टुभो हि राजन्योऽप्सु भस्म प्र वैशयत्यप्सु योनिर्वा
अग्निः स्वामेवैनं योनिं गमयति तिसृभिः प्र वैशयति त्रिवृद्वै॥११॥

अग्निर्यावांनेवाग्निस्तम्प्रतिष्ठां गमयति परा वा एषौऽग्निं वपति योऽप्सु भस्म प्रवेशयति
ज्योतिष्मतीभ्यामव दधाति ज्योतिरेवास्मिन्दधाति द्वाभ्यां प्रतिष्ठित्यै परा वा एष प्रजां
पशून् वपति योऽप्सु भस्म प्रवेशयति पुनरूर्जा सह रय्येति पुनरुदैति प्रजामेव
पशूनात्मन्धत्ते पुनस्त्वादित्याः॥१२॥

रुद्रा वसवः समिन्धतामित्याहेता वा एतं देवता अग्रे समैन्धत ताभिरेवैनं समिन्दे
बोधा स बोधीत्युपं तिष्ठते बोधयत्येवैनन्तस्मात्सुखा प्रजाः प्र बुध्यन्ते यथास्थानमुपं
तिष्ठते तस्माद्यथास्थानम्पशवः पुनरेत्योपं तिष्ठन्ते॥१३॥

वै विश्वे देवा ज्योतिष्मानपंचिततमौ त्रिवृद्धा आदित्या द्विचत्वारिंशच्च॥२॥ [२]

यावती वै पृथिवी तस्यै यम आधिपत्यम्परीयाय यो वै यमं देवयजनमस्या
अनिर्याच्याग्निं चिनुते यमार्थैः स चिनुतेऽपेतेत्यध्यवसाययति यममेव देवयजनमस्यै
निर्याच्यात्मनेऽग्निं चिनुत इष्वग्रेण वा अस्या अनामृतमिच्छन्तो नाविन्दन्ते देवा
एतद्यजुरपश्यन्पेतेति यदेतेनाध्यवसाययति॥१४॥

अनामृत एवाग्निं चिनुत उद्धन्ति यदेवास्या अमेध्यं तदपं हन्त्यपोऽवोक्षति शान्त्यै
सिकता नि वपत्येतद्वा अग्रेवैश्वानरस्य रूपं रूपेणैव वैश्वानरमव रुद्ध ऊषान्नि वपति
पुष्टिर्वा एषा प्रजननं यदूषाः पुष्ट्यामेव प्रजननेऽग्निं चिनुतेऽथो संज्ञान एव संज्ञानं
हेतत्॥१५॥

पशूनां यदूषा द्यावापृथिवी सहास्तान्ते वियती अब्रूतामस्त्वेव नौ सह
यज्ञियमिति यदमुष्या यज्ञियमासीत्तदस्यामदधात् ऊषा अभवन् यदस्या
यज्ञियमासीत्तदमुष्यामदधात्तददश्चन्द्रमसि कृष्णमूषान्निवपन्नदो ध्यायेद्द्यावापृथिव्योरेव
यज्ञियेऽग्निं चिनुतेऽयं सो अग्निरिति विश्वामित्रस्य॥१६॥

सूक्तम्भवत्येतेन वै विश्वामित्रोऽग्रेः प्रियं धामावारुन्द्वाग्रेरेवैतेन प्रियं धामाव रुद्धे
छन्दोभिर्वै देवाः सुवर्गं लोकमायश्चतस्रः प्राचीरुपं दधाति चत्वारि छन्दांसि छन्दोभिरेव
तद्यजमानः सुवर्गं लोकमिति तेषां सुवर्गं लोकं यतां दिशः समं वीयन्त ते द्वे
पुरस्तात्समीची उपादधत् द्वे॥१७॥

पश्चात्समीची ताभिर्वै ते दिशोऽदृहन् यद्वे पुरस्तात्समीची उपदधाति द्वे पश्चात्समीचीं दिशां विधृत्या अथो पशवो वै छन्दांसि पशून्वास्मै समीचीं दधात्यष्टावुपं दधात्यष्टाक्षरा गायत्री गायत्रीऽग्निर्वाग्वाग्निस्तं चिनुतेऽष्टावुपं दधात्यष्टाक्षरा गायत्री गायत्री सुवर्गं लोकमञ्जसा वेद सुवर्गस्य लोकस्य॥१८॥

प्रज्ञात्यै त्रयोदश लोकम्पूणा उपं दधात्येकविंशतिः सम्पद्यन्ते प्रतिष्ठा वा एकविंशः प्रतिष्ठा गार्हपत्य एकविंशस्यैव प्रतिष्ठां गार्हपत्यमनु प्रति तिष्ठति प्रत्यग्निं चिन्धानस्तिष्ठति य एवं वेद पञ्चचितीकं चिन्वीत प्रथमं चिन्वानः पाङ्क्तो यज्ञः पाङ्क्तो पशवो यज्ञमेव पशूनव रुद्धे त्रिचितीकं चिन्वीत द्वितीयं चिन्वानस्त्रय इमे लोका एष्वैव लोकेषु॥१९॥

प्रति तिष्ठत्येकचितीकं चिन्वीत तृतीयं चिन्वान एकधा वै सुवर्गो लोक एकवृत्तैव सुवर्गं लोकमेति पुरीषेणाभ्यूहति तस्मान्मासेनास्थिं छन्नन्न दुश्कर्मा भवति य एवं वेद पञ्च चित्तयो भवन्ति पञ्चभिः पुरीषैरभ्यूहति दश सम्पद्यन्ते दशाक्षरा विराडन्नं विराड्विराज्येवान्नाद्ये प्रति तिष्ठति॥२०॥

अध्ववसाययति ह्येतद्विश्वमित्रस्यादधत् द्वे लोकस्य लोकेषु सप्तचत्वारिंशच्च॥३॥—[३]

वि वा एतौ द्विषाते यश्च पुराग्निर्यश्चोखायासे समितमिति चतसृभिः सं नि वपति चत्वारि छन्दांसि छन्दांसि खलु वा अग्नेः प्रिया तनूः प्रिययैवैनौ तनुवा सः शास्ति समितमित्याह तस्माद्वह्मणा क्षत्रं समेति यत्संन्युप्य विहरति तस्माद्वह्मणा क्षत्रं व्यैत्युतुभिः॥२१॥

वा एतं दीक्षयन्ति स ऋतुभिरेव विमुच्यो मातेवं पुत्रम्पृथिवी पुरीष्यमित्याहुर्तुभिरेवैनं दीक्षयित्वर्तुभिर्वि मुञ्चति वैश्वानर्या शिष्यमा दत्ते स्वदयत्यैवैनन्नैर्ऋतीः कृष्णास्तिस्त्रस्तुषपका भवन्ति निर्ऋत्यै वा एतद्वाग्धेयं यत्तुषा निर्ऋत्यै रूपं कृष्णं रूपेणैव निर्ऋतिं निरवदयत इमां दिशं यन्त्येषा॥२२॥

वै निर्ऋत्यै दिग्स्वायामेव दिशि निर्ऋतिं निरवदयते स्वकृत इरिण उपं दधाति प्रदरे वैतद्वै निर्ऋत्या आयतनं स्व एवायतने निर्ऋतिं निरवदयते शिष्यमभ्युपं दधाति नैर्ऋतो वै पाशः साक्षादेवैनं निर्ऋतिपाशान्मुञ्चति तिस्र उपं दधाति त्रेधाविहितो वै

पुरुषो यावानेव पुरुषस्तस्मान्निर्ऋतिमव यजते पराचीरुप॥२३॥

दधाति पराचीमेवास्मान्निर्ऋतिम् णुदतेऽप्रतीक्षमा यन्ति निर्ऋत्या अन्तर्हित्ये
मार्जयित्वोप तिष्ठन्ते मेध्यत्वाय गार्हपत्यमुप तिष्ठन्ते निर्ऋतिलोक एव चरित्वा पूता
दैवलोक्तमुपावर्तन्त एकयोप तिष्ठन्त एकधैव यजमाने वीर्यं दधति निवेशनः संगमनो
वसूनामित्याह प्रजा वै पशवो वसुं प्रजयैवैनम्यशुभिः समर्धयन्ति॥२४॥

ऋतुभिरेषा पराचीरुपाष्टाचत्वारिंशच्च॥४॥ [४]

पुरुषमात्रेण वि मिमीते यज्ञेन वै पुरुषः सम्मितो यज्ञपुरुषैवेन वि मिमीते यावान्पुरुष
ऊर्ध्वबाहुस्तावान्भवत्येतावद्वै पुरुषे वीर्यं वीर्यैवेन वि मिमीते पक्षी भवति न ह्यपक्षः
पतितुमर्हत्यरत्निना पक्षौ द्राघीयांसौ भवतस्तस्मात्पक्षप्रवयांसि वयांसि व्याममात्रौ
पक्षौ च पुच्छं च भवत्येतावद्वै पुरुषे वीर्यम्॥२५॥

वीर्यसम्मितो वेणुना वि मिमीत आग्नेयो वै वेणुः सयोनित्वाय यजुषा युनक्ति
यजुषा कृपति व्यावृत्त्यै षड्वेन कृपति षड्वा ऋतव ऋतुभिरेवेन कृपति यद्वादशगवेन
संवत्सरेणैवेयं वा अग्नेरतिदाहादभिभेत्सैतद्विगुणमपश्यत्कृष्टं चाकृष्टं च ततो वा इमां
नात्यदहृद्यत्कृष्टं चाकृष्टं च॥२६॥

भवत्यस्या अनतिदाहाय द्विगुणं त्वा अग्निमुद्यन्तुमर्हतीत्याहुयत्कृष्टं चाकृष्टं च
भवत्यग्नेरुद्यत्या एतावन्तो वै पशवो द्विपादश्च चतुष्पादश्च तान् यत्प्राचं उथ्सृजेद्ब्राह्मणपि
दध्याद्यदक्षिणा पितृभ्यो नि धुवेद्यत्पतीचो रक्षांसि हन्युरुदीच उथ्सृजत्येषा वै
दैवमनुष्याणां शान्ता दिक्॥२७॥

तामेवैनाननूथ्सृजत्यथो खल्विमां दिशमुथ्सृजत्यसौ वा आदित्यः प्राणः
प्राणमेवैनाननूथ्सृजति दक्षिणा पर्यावर्तन्ते स्वमेव वीर्यमनु पर्यावर्तन्ते तस्माद्वक्षिणोऽर्ध
आत्मनो वीर्यावत्तरोऽथो आदित्यस्यैवावृत्तमनु पर्यावर्तन्ते तस्मात्परांश्च पशवो वि तिष्ठन्ते
प्रत्यञ्च आ वर्तन्ते तिस्रस्तिस्त्रः सीताः॥२८॥

कृपति त्रिवृतमेव यज्ञमुखे वि यातयत्योषधीर्वपति ब्रह्मणान्नमव रुन्देऽर्कैर्ऽर्कश्चीयते
चतुर्दशभिर्वपति सप्त ग्राम्या ओषधयः सप्तरण्या उभर्याषामवरुद्धा अन्नस्यान्नस्य
वपत्यन्नस्यान्नस्यावरुद्धौ कृष्टे वपति कृष्टे ह्योषधयः प्रतितिष्ठन्त्यनुसीतं वपति प्रजात्यै

द्वादशसु सीतासु वपति द्वादश मासाः संवत्सरः संवत्सरेणैवास्मा अन्नम्पचति
यदग्निचित्॥२९॥

अनवरुद्धस्याश्नीयादवरुद्धेन व्युद्धेत ये वनस्पतीनाम्फलग्रहयस्तानिध्मेऽपि
प्रोक्षेदनवरुद्धस्यावरुद्धौ दिग्भ्यो लोष्टान्धसमस्यति दिशामेव वीर्यमवरुध्यं दिशां वीर्येऽग्निं
चिनुते यं द्विष्याद्यत्र स स्यात्तस्यै दिशो लोष्टमा हरेदिषमूर्जमहमित आ दंद इतीषमेवोर्जं
तस्यै दिशोऽवं रुद्धे क्षोधुको भवति यस्तस्यां दिशि भवत्युत्तरवेदिमुप वपत्युत्तरवेद्यां
ह्यग्निश्चीयतेऽथो पशवो वा उत्तरवेदिः पशून्वेवावं रुद्धेऽथो यज्ञपरुषोऽनन्तरित्यै॥३०॥

च भवत्येतावद्वै पुरुषे वीर्यं यत्कृष्टञ्चाकृष्टं च दिख्यसीतां अग्निचिदव पञ्चविंशतिश्च॥५॥[५]

अग्ने तव श्रवो वय इति सिकता नि वपत्येतद्वा अग्नेवैश्वानरस्यं सूक्तं सूक्तेनैव
वैश्वानरमवं रुद्धे षड्भिर्नि वपति षड्वा ऋतवः सं वत्सरः संवत्सरोऽग्निवैश्वानरः साक्षादेव
वैश्वानरमवं रुद्धे समुद्रं वै नामैतच्छन्दः समुद्रमनु प्रजाः प्र जायन्ते यदेतेन सिकता
निवपति प्रजानां प्रजननायेन्द्रः॥३१॥

वृत्राय वज्रम्प्राहरत्स त्रेधा व्यभवत्स्फ्यस्तृतीयं रथस्तृतीयं यूपस्तृतीयं
यैऽन्तःशरा अशीर्यन्त ताः शर्करा अभवन्तच्छर्कराणां शर्करत्वं वज्रो वै शर्कराः
पशुरग्निर्यच्छर्कराभिरग्निर्मपरिमिनोति वज्रैणैवास्मै पशून्यपरि गृह्णाति तस्माद्वज्रैण पशवः
परिगृहीतास्तस्मात्स्थेयानस्थेयसो नोप हरते त्रिसप्ताभिः॥३२॥

पशुकामस्य परिं मिनुयात्सप्त वै शीर्षण्याः प्राणाः प्राणाः पशवः प्राणैरेवास्मै
पशुनवं रुद्धे त्रिणवाभिर्भ्रातृव्यवतस्त्रिवृतमेव वज्रं सम्भृत्य भ्रातृव्याय प्र हरति स्तृत्या
अपरिमिताभिः परिं मिनुयादपरिमितस्यावरुद्धौ यं कामयेतापशुः स्यादित्यपरिमित्य तस्य
शर्कराः सिकता व्यूहेदपरिगृहीत एवास्थं विषूचीनं रेतः परा सिञ्चत्यपशुरेव भवति॥३३॥

यं कामयेत पशुमान्धस्यादिति परिमित्य तस्य शर्कराः सिकता व्यूहेत्परिगृहीत
एवास्मै समीचीनं रेतः सिञ्चति पशुमानेव भवति सौम्या व्यूहति सोमो वै रेतोधा
रेत एव तदधाति गायत्रिया ब्राह्मणस्य गायत्रो हि ब्राह्मणस्त्रिष्टुभा राजन्यस्य त्रैष्टुभो हि
राजन्यः शं युम्बारहस्पत्यम्मेधो नोपानमृत्सोऽग्निम्प्राविशत्॥३४॥

सौऽग्नेः कृष्णो रूपं कृत्वोदायत् सोऽश्वम्प्राविशत्सोऽश्वस्यावान्तरशफो-
ऽभवद्यदश्वमाक्रमयति य एव मेधोऽश्वम्प्राविशत्तमेवाव रुन्दे प्रजापतिनाग्निश्चेतव्यं
इत्याहुः प्राजापत्योऽश्वो यदश्वमाक्रमयति प्रजापतिनैवाग्निं चिनुते पुष्करपर्णमुपं दधाति
योनिर्वा अग्नेः पुष्करपर्णं सयोनिमेवाग्निं चिनुतेऽपाम्पृष्ठमसीत्युपं दधात्युपां वा एतत्पृष्ठं
यत्पुष्करपर्णं रूपेणैवैनदुपं दधाति॥३५॥

इन्द्रः पशुकामस्य भवत्यविश्वस्योनिं विश्वतिश्वं॥६॥ [६]

ब्रह्म जज्ञानमिति रुक्ममुपं दधाति ब्रह्ममुखा वै प्रजापतिः प्रजा असृजत् ब्रह्ममुखा
एव तत्प्रजा यजमानः सृजते ब्रह्म जज्ञानमित्याहुः तस्माद्ब्राह्मणो मुख्यो मुख्यो भवति य
एवं वेदं ब्रह्मवादिनो वदन्ति न पृथिव्यां नान्तरिक्षे न दिव्यग्निश्चेतव्यं इति यत्पृथिव्यां
चिन्वीत पृथिवीं शुचार्पयेन्नोषधयो न वनस्पतयः॥३६॥

प्र जायेरन् यदन्तरिक्षे चिन्वीतान्तरिक्षं शुचार्पयेन्न वयांसि प्र जायेरन् यद्वि
चिन्वीत दिवं शुचार्पयेन्न पर्जन्यो वर्षेद्रुक्ममुपं दधात्यमृतं वै हिरण्यममृतं एवाग्निं
चिनुते प्रजात्यै हिरण्यमम्पुरुषमुपं दधाति यजमानलोकस्य विधृत्यै यदिष्टकाया
आतृणमनूपदध्यात्पशूनां च यजमानस्य च प्राणमपि दध्यादक्षिणतः॥३७॥

प्राश्चमुपं दधाति दाधारं यजमानलोकत्र पशूनां च यजमानस्य च प्राणमपि दधात्यथो
खल्विष्टकाया आतृणमनूपं दधाति प्राणानामुत्सृष्ट्यै द्रप्सश्चस्कन्देत्यभि मृशति होत्रास्वेवैनं
प्रतिं षापयति सुचावुपं दधात्याज्यस्य पूर्णां कार्प्यमयीं दध्नः पूर्णामौदुम्बरीमियं वै
कार्प्यमय्यसावौदुम्बरीमे एवोपं धत्ते॥३८॥

तूष्णीमुपं दधाति न हीमे यजुषासुमर्हति दक्षिणां कार्प्यमयीमुत्तरामौदुम्बरीन्तस्मादस्या
असावुत्तराज्यस्य पूर्णां कार्प्यमयीं वज्रो वा आज्यं वज्रः कार्प्यो वज्रैरेव यज्ञस्य
दक्षिणतो रक्षास्यपं हन्ति दध्नः पूर्णामौदुम्बरीम्पशवो वै दध्यूर्गुदुम्बरः पशुष्वेवोर्जं
दधाति पूर्णं उपं दधाति पूर्णं एवैनम्॥३९॥

अमुष्मिल्लोक उपं तिष्ठते विराज्यग्निश्चेतव्यं इत्याहुः सुग्वै विराड्पशुचावुपदधाति
विराज्येवाग्निं चिनुते यज्ञमुखेयज्ञमुखे वै क्रियमाणे यज्ञं रक्षांसि जिघांसन्ति यज्ञमुखं
रुक्मो यद्रुक्मं व्याधारयति यज्ञमुखादेव रक्षास्यपं हन्ति पञ्चभिर्व्याधारयति पाङ्क्तो यज्ञो

यावानेव यज्ञस्तस्माद्ब्रह्मास्यपं हन्त्यक्षण्या व्याघारयति तस्मादक्षण्या पशवोऽङ्गानि प्र
हरन्ति प्रतिष्ठित्यै॥४०॥

वनस्पतयो दक्षिणतो धत्त एनन्तस्मादक्षण्या पञ्च च॥७॥ [७]

स्वयमातृणामुपं दधातीयं वै स्वयमातृणेमामेवोपं धत्तेऽश्वमुपं घ्रापयति प्राणमेवास्यां
दधात्यथो प्राजापत्यो वा अश्वः प्रजापतिनेवाग्निं चिनुते प्रथमेष्टकोपधीयमाना पशूनां च
यजमानस्य च प्राणमपि दधाति स्वयमातृणा भवति प्राणानामुत्सृष्ट्या अथो सुवर्गस्य
लोकस्यानुख्यात्या अग्नावग्निश्चेतव्यं इत्याहुरेष वै॥४१॥

अग्निर्वैश्वानरो यद्वाह्मणस्तस्मै प्रथमामिष्टकां यजुष्कृताम्प्र यच्छेत्ताम्राह्मणश्चोपं
दध्यातामग्नावेव तदग्निं चिनुत ईश्वरो वा एष आर्तिमार्तोर्योऽविद्वानिष्टकामुपदधाति त्रीन्
वरान्दद्यात्रयो वै प्राणाः प्राणानां स्पृत्यै द्वावेव देयौ द्वौ हि प्राणावेक एव देय एको
हि प्राणः पशुः॥४२॥

वा एष यदग्निर्न खलु वै पशव आर्यवसे रमन्ते दूर्वेष्टकामुपं दधाति पशूनां
धृत्यै द्वाभ्यां प्रतिष्ठित्यै काण्डात्काण्डात्प्ररोहन्तीत्याह काण्डेनकाण्डेन ह्येषा प्रतिष्ठित्येवा
नो दूर्वे प्र तनु सहस्रेण शतेन चेत्याह साहस्रः प्रजापतिः प्रजापतेरास्यै देवलक्ष्मं वै
त्र्यालिखिता तामुत्तरलक्ष्माणं देवा उपादधताधरलक्ष्माणमसुरा यम्॥४३॥

कामयेत वसीयान्स्यादित्युत्तरलक्ष्माणं तस्योपं दध्याद्वसीयानेव भवति यं कामयेत
पार्षीयान्स्यादित्यधरलक्ष्माणं तस्योपं दध्यादसुरयोनिमेवैनमनु परां भावयति पार्षीयान्भवति
त्र्यालिखिता भवतीमे वै लोकास्त्र्यालिखितेभ्य एव लोकेभ्यो भ्रातृव्यमन्तरेत्यङ्गिरसः सुवर्गं
लोकं यतः पुरोडाशः कूर्मो भूत्वानु प्रासर्पत्॥४४॥

यत्कूर्ममुपदधाति यथा क्षेत्रविदञ्जसा नयत्येवमेवैनं कूर्मः सुवर्गं लोकमञ्जसा नयति
मेधो वा एष पशूनां यत्कूर्मो यत्कूर्ममुपदधाति स्वमेव मेधमपश्यन्तः पशव उपं तिष्ठन्ते
श्मशानं वा एतत्क्रियते यन्मृतानां पशूनां शीर्षाण्युपधीयन्ते यज्जीवन्तं कूर्ममुपदधाति
तेनाश्मशानचिद्वास्तव्यो वा एष यत्॥४५॥

कूर्मो मधु वाता ऋतायत इति दध्ना मधुमिश्रेणाभ्यनक्ति स्वदयत्येवैनं द्वाभ्यां वा
एतदन्नं यद्दध्यारण्यम्मधु यद्दध्ना मधुमिश्रेणाभ्यनक्तुमभ्यस्यावरुद्धौ मही द्यौः पृथिवी चं

न इत्याहाभ्यामेवैनमुभयतः परिं गृह्णाति प्राश्चमुपं दधाति सुवर्गस्य लोकस्य समष्टौ
पुरस्तात्प्रत्यश्चमुपं दधाति तस्मात्॥४६॥

पुरस्तात्प्रत्यश्चः पशवो मेधमुपं तिष्ठन्ते यो वा अपंनाभिमग्निं चिनुते यजमानस्य
नाभिमनु प्र विंशति स एनमीश्वरो हिंसितोरूलूखलमुपं दधात्येषा वा अग्नेर्नाभिः
सनाभिमेवाग्निं चिनुतेऽहिंसाया औदुम्बरम्भवत्यूर्वा उदुम्बर ऊर्जमेवाव रुद्धे मध्यत उपं
दधाति मध्यत एवास्मा ऊर्ज दधाति तस्मान्मध्यत ऊर्जा भुञ्जत इयं द्रवति प्रजापतिना
यज्ञमुखेन सम्मितमव हन्त्यन्नमेवाकर्वैष्णव्यर्चोपं दधाति विष्णुर्वै यज्ञो वैष्णवा वनस्पतयो
यज्ञ एव यज्ञं प्रति स्थापयति॥४७॥

एष वै पशुर्यमंसर्पदेष यत्तस्मात्तस्मात्सुतविंशतिश्च॥८॥ [८]

एषां वा एतल्लोकानां ज्योतिः सम्भृतं यदुखा यदुखामुपदधात्येभ्य एव लोकेभ्यो
ज्योतिरव रुद्धे मध्यत उपं दधाति मध्यत एवास्मै ज्योतिर्दधाति तस्मान्मध्यतो
ज्योतिरुपास्महे सिकताभिः पूरयत्येतद्वा अग्नेर्वैश्वानरस्य रूपं रूपेणैव वैश्वानरमव रुद्धे
यं कामयैत क्षोधुकः स्यादित्यूनां तस्योपं॥४८॥

दध्यात्क्षोधुक एव भवति यं कामयेतानुपदस्यदन्नमद्यादिति पूर्णां तस्योपं
दध्यादनुपदस्यदेवान्नमति सहस्रं वै प्रति पुरुषः पशूनां यच्छति सहस्रमन्ये पशवो
मध्यं पुरुषशीर्षमुपं दधाति सवीर्यत्वायोखायामपि दधाति प्रतिष्ठामेवैनद्रमयति व्यृद्धं वा
एतत्प्राणैरमेध्यं यत्पुरुषशीर्षममृतं खलु वै प्राणाः॥४९॥

अमृतं हिरण्यं प्राणेषु हिरण्यशल्कान्प्रत्यस्यति प्रतिष्ठामेवैनद्रमयित्वा प्राणैः समर्धयति
दध्ना मधुमिश्रेण पूरयति मधुव्योऽसानीति शृतातङ्कोन मेध्यत्वाय ग्राम्यं वा एतदन्नं
यद्दध्यारण्यम्मधु यद्दध्ना मधुमिश्रेण पूरयत्युभयस्यावरुद्धौ पशुशीर्षाण्युपं दधाति पशवो
वै पशुशीर्षाणि पशूनेवाव रुद्धे यं कामयेतापशुः स्यादिति॥५०॥

विषूचीनानि तस्योपं दध्याद्विषूच एवास्मात्पशून्दधात्यपशुरेव भवति यं कामयेत
पशुमान्स्यादिति समीचीनानि तस्योपं दध्यात्समीच एवास्मै पशून्दधाति पशुमानेव भवति
पुरस्तात्प्रतीचीनमश्वस्योपं दधाति पश्चात्प्राचीनमुपभस्यापशवो वा अन्ये गौश्वेभ्यः पशवो
गोश्वानेवास्मै समीचो दधात्येतावन्तो वै पशवः॥५१॥

द्विपादश्च चतुष्पादश्च तान् वा एतद्गौ प्र दधाति यत्पशुशीर्षाण्युपदधात्यमुमांरण्यमनु
ते दिशामीत्याह ग्राम्येभ्य एव पशुभ्य आरण्यान्पशूञ्छुचमनूश्मृजति तस्मात्समावत्पशूनां
प्रजायमानानामारण्याः पशवः कनीयाश्चः शुचा हृताः सर्पशीर्षमुप दधाति यैव सर्पे
त्विषिस्तामेवाव रुद्धे॥५२॥

यत्समीचीनम्पशुशीर्षैरुपदध्याद्ग्राम्यान्पशून्दशुकाः स्युर्यद्विषूचीनमारण्यान् यजुरेव
वन्देदव तां त्विषि रुद्धे या सर्पे न ग्राम्यान्पशून् हिनस्ति नारण्यानथो खलूपधेयमेव
यदुपदधाति तेन तां त्विषिमव रुद्धे या सर्पे यद्यजुर्वदति तेन शान्तम्॥५३॥

ऊनान्तस्योप प्राणाः स्यादिति वै पशवो रुद्धे चतुश्चत्वारिंशच्च॥९॥ [९]

पशुर्वा एष यदग्निर्योनिः खलु वा एषा पशोर्वि क्रियते यत्प्राचीनमेष्टकाद्यजुः क्रियते
रेतोऽपस्या अपस्या उप दधाति योनावेव रेतो दधाति पञ्चोप दधाति पाङ्कः पशवः
पशूनेवास्यै प्र जनयति पञ्च दक्षिणतो वज्रो वा अपस्या वज्रणैव यज्ञस्य दक्षिणतो
रक्षास्यप हन्ति पञ्च पश्चात्॥५४॥

प्राचीरुप दधाति पश्चाद्वै प्राचीन रेतो धीयते पश्चादेवास्यै प्राचीन रेतो दधाति
पञ्च पुरस्तात्प्राचीरुप दधाति पञ्च पश्चात्प्राचीस्तस्मात्प्राचीन रेतो धीयते प्रतीचीः प्रजा
जायन्ते पञ्चोत्तरतश्छन्दस्याः पशवो वै छन्दस्याः पशूनेव प्रजातान्स्वमायतनमभि पर्यहृत
इयं वा अग्नेरितिदाहादभिभेत्सैताः॥५५॥

अपस्या अपश्यत्ता उपाधत्त ततो वा इमां नात्यदहृद्यदपस्या उपदधात्यस्या
अनंतिदाहायोवाच हेयमददिश्व ब्रह्मणान्नं यस्यैता उपधीयान्ते य उ चैना एवं
वेददिति प्राणभृत् उप दधाति रेतस्येव प्राणान्दधाति तस्माद्वदन्प्राणन्यश्यञ्छुण्वन्पशुर्जायते-
ऽयम्पुरः॥५६॥

भुव इति पुरस्तादुप दधाति प्राणमेवैताभिर्दाधारायं दक्षिणा विश्वकर्मति दक्षिणतो
मन एवैताभिर्दाधारायम्पश्चाद्विश्वव्यचा इति पश्चाच्चक्षुरेवैताभिर्दाधारेदमुत्तराश्ववरित्युत्तरतः
श्रोत्रमेवैताभिर्दाधारेयमुपरि मतिरित्युपरिष्टाद्वाचमेवैताभिर्दाधार दशदशोप दधाति
सवीर्यत्वायाक्षण्या॥५७॥

उप दधाति तस्मादक्षण्या पशवोऽङ्गानि प्र हरन्ति प्रतिष्ठित्यै याः प्राचीस्ताभिर्वसिष्ठ
आध्रोद्या दक्षिणा ताभिर्भरद्वाजो याः प्रतीचीस्ताभिर्विश्वामित्रो या उदीचीस्ताभिर्जमदग्निर्या

ऊर्ध्वास्ताभिर्विश्वकर्मा य एवमेतासामुद्धि वेदध्रोत्येव य आसामेवम्बन्धुतां वेद बन्धुमान्भवति
य आसामेवं कृत्तिं वेद कल्पते॥५८॥

अस्मै य आसामेवमायतनं वेदायतनवान्भवति य आसामेवम्प्रतिष्ठां वेद प्रत्येव
तिष्ठति प्राणभृतं उपधाय संयत उप दधाति प्राणानेवास्मिन्धित्वा संयद्धिः सं यच्छति
तथ्संयताः संयत्त्वमथौ प्राण एवापानं दधाति तस्मात्प्राणापानौ सं चरतो विषूचीरुपं
दधाति तस्माद्विष्वञ्चौ प्राणापानौ यद्वा अग्नेरसं यतम्॥५९॥

असुवर्ग्यमस्य तथ्सुवर्ग्योऽग्निर्वत्सं यतं उपदधाति समेवेनं यच्छति
सुवर्ग्यमेवाकुर्यविर्वयः कृतमयानामित्याह वयोभिरेवायानवं रुद्धेऽयैर्वयाःसि सर्वतो
वायुमतीर्भवन्ति तस्मादयः सर्वतः पवते॥६०॥

पश्चादेताः पुरोऽक्षण्या कल्पतेऽसं यतं पञ्चत्रिंशच्च॥१०॥ [१०]

गायत्री त्रिष्टुजगत्यनुष्टुप्पङ्क्ता सह। बृहत्युष्णिहा कुक्थसूचीभिः शिम्यन्तु त्वा। द्विपदा
या चतुष्पदा त्रिपदा या च षट्पदा। सछन्दा या च विच्छन्दाः सूचीभिः शिम्यन्तु त्वा।
महानाम्री रेवतयो विश्वा आशाः प्रसूवरीः। मेघ्या विद्युतो वाचः सूचीभिः शिम्यन्तु त्वा।
रजता हरिणीः सीसा युजौ युज्यन्ते कर्मभिः। अश्वस्य वाजिनस्त्वचि सूचीभिः शिम्यन्तु
त्वा। नारीः॥६१॥

ते पतयो लोम वि चिन्वन्तु मनीषया। देवानाम्पत्नीर्दिशः सूचीभिः शिम्यन्तु त्वा।
कुविदङ्ग यवमन्तो यवं चिद्यथा दान्त्यनुपूर्वं वियूय। इहेहैषां कृणुत भोजनानि ये बर्हिषो
नमोवृत्तिं न जग्मुः॥६२॥

नारीस्त्रिंशच्च॥११॥ [११]

कस्त्वा छति कस्त्वा वि शास्ति कस्ते गात्राणि शिम्यति। क उ ते शमिता
कविः। ऋतवस्त ऋतुधा परुः शमितारो वि शासतु। संवत्सरस्य धार्यसा शिमीभिः
शिम्यन्तु त्वा। दैव्या अध्वर्यवस्त्वा छन्तु वि च शासतु। गात्राणि पर्वशस्ते शिमाः
कृण्वन्तु शिम्यन्तः। अर्धमासाः परूषि ते मासाश्छन्तु शिम्यन्तः। अहोरात्राणि मरुतो
विलिष्टं॥६३॥

सूदयन्तु ते। पृथिवी तेऽन्तरिक्षेण वायुश्छिद्रम्विपज्यतु। द्यौस्ते नक्षत्रैः सह रूपं

कृणोतु साधुया। शं ते परेभ्यो गात्रेभ्यः शमस्त्ववरेभ्यः। शमस्थभ्यो मञ्जभ्यः शमु ते तनुवै भुवत्॥६४॥

विलिष्टन्निश्च॥१२॥ [१२]

उत्सन्नयज्ञ इन्द्राग्नी देवा वा अक्षण्यास्तोमीया अग्नेर्भागोऽस्यग्ने जातान्श्मिरिति नाकसद्विश्वन्दांसि सर्वाभ्यो वृष्टिसनीर्देवासुराः कनीयांसः प्रजापतेरक्षि द्वादश॥१२॥ उत्सन्नयज्ञो देवा वै यस्य मुख्यवतीर्नाकसद्विरेवेताभिरेष्टाचत्वारिंशत्॥४८॥ उत्सन्नयज्ञः सर्वत्वार्यं॥ [१३]

॥तृतीयः प्रश्नः॥

॥तैत्तिरीयसंहितायां पञ्चमकाण्डे तृतीयः प्रश्नः॥

उत्सन्नयज्ञो वा एष यदग्निः किं वाहेतस्य क्रियते किं वा न यद्वै यज्ञस्य क्रियमाणस्यान्तर्यन्ति पूर्यति वा अस्य तदाश्विनीरुपं दधात्यश्विनौ वै देवानां भिषजौ ताभ्यामेवासमै भेषजं करोति पञ्चोपं दधाति पाङ्क्तौ यज्ञो यावानेव यज्ञस्तस्मै भेषजं करोत्यृतव्या उपं दधात्यृतनां कृत्यै॥१॥

पञ्चोपं दधाति पञ्च वा ऋतवो यावन्त एवर्तवस्तान्कल्पयति समानप्रभृतयो भवन्ति समानोदर्कास्तस्मात्समाना ऋतव एकेन पदेन व्यावर्तन्ते तस्मादृतवो व्यावर्तन्ते प्राणभृत उपं दधात्यृतुष्वेव प्राणान्दधाति तस्मात्समानाः सन्तं ऋतवो न जीर्यन्त्यथो प्र जनयत्येवैनानेष वै वायुर्यत्प्राणो यदृतव्या उपधाय प्राणभृतः॥२॥

उपदधाति तस्मात्सर्वानृतूननु वायुरा वरीवर्ति वृष्टिसनीरुपं दधाति वृष्टिमेवाव रुद्धे यदैकधोपंध्यादेकमृतुं वर्षेदनुपरिहारं सादयति तस्मात्सर्वानृतूनं वर्षति यत्प्राणभृत उपधाय वृष्टिसनीरुपदधाति तस्माद्वायुप्रच्युता दिवो वृष्टिरीते पशवो वै वयस्यां नानामनसः खलु वै पशवो नानाव्रतास्तेऽप एवाभि समनसः॥३॥

यं कामयेतापशुः स्यादिति वयस्यांस्तस्योपधायापस्यां उपं दध्यादसंज्ञानमेवासमै पशुभिः करोत्यपशुरेव भवति यं कामयेत पशुमान्स्यादित्यपस्यांस्तस्योपधाय वयस्यां

उपं दध्यात्संज्ञानमेवास्मै पशुभिः करोति पशुमानेव भवति चतस्रः पुरस्तादुपं दधाति तस्माच्चत्वारि चक्षुषो रूपाणि द्वे शुक्ले द्वे कृष्णे॥४॥

मूर्धन्वतीर्भवन्ति तस्मात्पुरस्तान्मूर्धा पञ्च दक्षिणायाः श्रोण्यामुपं दधाति पञ्चोत्तरस्यां तस्मात्पश्चाद्वर्षीयान् पुरस्तात्प्रवणः पशुर्बस्तो वय इति दक्षिणेऽसं उपं दधाति वृष्णिवय इत्युत्तरेऽसंवेव प्रति दधाति व्याघ्रो वय इति दक्षिणे पक्ष उपं दधाति सिंहो वय इत्युत्तरे पक्षयोरेव वीर्यं दधाति पुरुषो वय इति मध्ये तस्मात्पुरुषः पशूनामधिपतिः॥५॥

क्लृप्ता उपधायं प्राणभृतः समनसः कृष्णे पुरुषो वय इति पञ्च च॥१॥ [१]

इन्द्राग्नी अव्यंथमानामिति स्वयमातृणामुपं दधातीन्द्राग्निभ्यां वा इमौ लोकौ विधृतावनयोर्लोकयोर्विधृत्या अधृतेव वा एषा यन्मध्यमा चितिरन्तरिक्षमिव वा एषेन्द्राग्नी इत्याहेन्द्राग्नी वै देवानामोजोभृतावोजसैवैनामन्तरिक्षे चिनुते धृत्यै स्वयमातृणामुपं दधात्यन्तरिक्षं वै स्वयमातृणान्तरिक्षमेवोपं धत्तेऽश्वमुपं॥६॥

घ्रापयति प्राणमेवास्यां दधात्यथो प्राजापत्यो वा अश्वः प्रजापतिनैवाग्निं चिनुते स्वयमातृणा भवति प्राणानामुत्सृष्ट्या अथो सुवर्गस्य लोकस्यानुख्यात्यै देवानां वै सुवर्गं लोकं यतां दिशः समंस्वीयन्त त एता दिश्या अपश्यन्ता उपादधत् ताभिर्वै ते दिशोऽदहन्त्यादिश्या उपदधाति दिशां विधृत्यै दशं प्राणभृतः पुरस्तादुपं॥७॥

दधाति नव वै पुरुषे प्राणा नाभिर्दशमी प्राणानेव पुरस्ताद्धत्ते तस्मात्पुरस्तात्प्राणा ज्योतिष्मतीमुत्तमामुपं दधाति तस्मात्प्राणानां वाग्ज्योतिरुत्तमा दशोपं दधाति दशाक्षरा विराड्विराट्छन्दसां ज्योतिर्ज्योतिरेव पुरस्ताद्धत्ते तस्मात्पुरस्ताज्योतिरुपास्महे छन्दांसि पशुष्वजिमयुस्तान्बृहत्युदजयत्तस्माद्बार्हताः॥८॥

पशवं उच्यन्ते मा छन्द इति दक्षिणत उपं दधाति तस्माद्वक्षिणावृतो मासाः पृथिवी छन्द इति पश्चात्प्रतिष्ठित्या अग्निर्देवतेत्युत्तरत ओजो वा अग्निरोज एवोत्तरतो धत्ते तस्मादुत्तरतोभिप्रयायी जयति षट्त्रिंशत्सम्पद्यन्ते षट्त्रिंशदक्षरा बृहती बारहताः पशवो बृहत्येवास्मै पशूनवं रुद्धे बृहती छन्दसाः स्वाराज्यम्परीयाय यस्यैताः॥९॥

उपधीयन्ते गच्छति स्वाराज्यं सप्त वालखिल्याः पुरस्तादुपं दधाति सप्त पश्चात्सप्त वै शौर्यण्याः प्राणा द्वाववाञ्चौ प्राणानां सवीर्यत्वाय मूर्धासि राडिति पुरस्तादुपं दधाति यन्त्री राडिति पश्चात्प्राणानेवास्मै समीचो दधाति॥१०॥

अश्वमुपं पुरस्तादुपं बारहता एताश्चतुस्त्रिंशच्च॥२॥ [२]

देवा वै यद्यज्ञेऽकुर्वन्त तदसुरा अकुर्वन्त ते देवा एता अक्ष्णयास्तोमीया अपश्यन्ता
अन्यथानूच्यान्यथोपादधत् तदसुरा नान्ववायन्ततो देवा अभवन्परासुरा यदक्ष्णयास्तोमीया
अन्यथानूच्यान्यथोपादधाति भ्रातृव्याभिभूत्यै भवत्यात्मना परास्य भ्रातृव्यो भवत्याशुस्त्रिवृदिति
पुरस्तादुपं दधाति यज्ञमुखं वै त्रिवृत्॥११॥

यज्ञमुखमेव पुरस्ताद्वि यांतयति व्योम सप्तदश इति दक्षिणतोऽन्नं वै व्योमान्नं
सप्तदशोऽन्नमेव दक्षिणतो धत्ते तस्मादक्षिणेनान्नमद्यते धरुणं एकविंश इति पश्चात्प्रतिष्ठा
वा एकविंशः प्रतिष्ठित्यै भान्तः पञ्चदश इत्युत्तरत ओजो वै भान्त ओजः पञ्चदश
ओजं एवोत्तरतो धत्ते तस्मादुत्तरतोभिप्रयायी जयति प्रतूर्तिरष्टादश इति पुरस्तात्॥१२॥

उपं दधाति द्वौ त्रिवृतावभिपूर्वं यज्ञमुखे वि यांतयत्यभिर्वर्तः सविंश इति दक्षिणतोऽन्नं
वा अभिवर्तोऽन्नं सविंशोऽन्नमेव दक्षिणतो धत्ते तस्मादक्षिणेनान्नमद्यते वचो द्वाविंश
इति पश्चाद्यद्विंशतिर्द्वे तेन विराजौ यद्वे प्रतिष्ठा तेन विराजोर्वाभिपूर्वमन्नाद्ये प्रति
तिष्ठति तपो नवदश इत्युत्तरतस्तस्मात्सव्यः॥१३॥

हस्तयोस्तपस्वितरो योनिश्चतुर्विंश इति पुरस्तादुपं दधाति चतुर्विंशत्यक्षरा गायत्री
गायत्री यज्ञमुखम् यज्ञमुखमेव पुरस्ताद्वि यांतयति गर्भाः पञ्चविंश इति दक्षिणतोऽन्नं
वै गर्भा अन्नं पञ्चविंशोऽन्नमेव दक्षिणतो धत्ते तस्मादक्षिणेनान्नमद्यत् ओजस्त्रिणव इति
पश्चादिमे वै लोकास्त्रिणव एष्वेव लोकेषु प्रति तिष्ठति सम्भरणस्त्रयोविंश इति॥१४॥

उत्तरतस्तस्मात्सव्यो हस्तयोः सम्भार्यतरः ऋतुरेकत्रिंश इति पुरस्तादुपं दधाति
वाग्वै ऋतुर्यज्ञमुखं वाग्यज्ञमुखमेव पुरस्ताद्वि यांतयति ब्रध्नस्यं विष्टपं चतुस्त्रिंश इति
दक्षिणतोऽसौ वा आदित्यो ब्रध्नस्यं विष्टपम् ब्रह्मवर्चसमेव दक्षिणतो धत्ते तस्मादक्षिणोऽर्धो
ब्रह्मवर्चसितरः प्रतिष्ठा त्रयस्त्रिंश इति पश्चात्प्रतिष्ठित्यै नाकः षट्त्रिंश इत्युत्तरतः सुवर्गो
वै लोको नाकः सुवर्गस्यं लोकस्य समष्ट्यै॥१५॥

वै त्रिवृदिति पुरस्तात्सव्यस्त्रयोविंश इति सुवर्गो वै पञ्च च॥३॥ आशुर्व्योम धरुणो भान्तः
प्रतूर्तिरभिवर्तो वर्चस्तपो योनिर्गर्भा ओजः सम्भरणः ऋतुर्ब्रध्नस्यं प्रतिष्ठा नाकृष्णोऽशः॥ [३]

अग्नेर्भागोऽसीति पुरस्तादुपं दधाति यज्ञमुखं वा अग्निर्यज्ञमुखं दीक्षा यज्ञमुखं ब्रह्म

यज्ञमुखं त्रिवृद्धं यज्ञमुखमेव पुरस्ताद्वि यातयति नृचक्षसां भागोऽसीति दक्षिणतः शुश्रुवाँसो वै नृचक्षसोऽन्नं धाता जातायैवास्मा अन्नमपि दधाति तस्माज्जातोऽन्नमति जनित्रश्च स्पृतश्च संतदशः स्तोम इत्याहान्नं वै जनित्रम्॥१६॥

अन्नश्च सप्तदशोऽन्नमेव दक्षिणतो धत्ते तस्माद्वक्षिणेनान्नमद्यते मित्रस्य भागोऽसीति पश्चात्प्राणो वै मित्रोऽपानो वरुणः प्राणापानावेवास्मिन्दधाति दिवो वृष्टिर्वाताः स्पृता एकविंशः स्तोम इत्याह प्रतिष्ठा वा एकविंशः प्रतिष्ठित्या इन्द्रस्य भागोऽसीत्युत्तरत ओजो वा इन्द्र ओजो विष्णुरोजः क्षत्रमोजः पञ्चदशः॥१७॥

ओज एवोत्तरतो धत्ते तस्मादुत्तरतोभिप्रयायी जयति वसूनां भागोऽसीति पुरस्तादुप दधाति यज्ञमुखं वै वसवो यज्ञमुखश्च रुद्रा यज्ञमुखं चतुर्विंशो यज्ञमुखमेव पुरस्ताद्वि यातयत्यादित्यानां भागोऽसीति दक्षिणतोऽन्नं वा आदित्या अन्नं मरुतोऽन्नं गर्भा अन्नं पञ्चविंशोऽन्नमेव दक्षिणतो धत्ते तस्माद्वक्षिणेनान्नमद्यतेऽदित्यै भागः॥१८॥

असीति पश्चात्प्रतिष्ठा वा अदितिः प्रतिष्ठा पूषा प्रतिष्ठा त्रिणवः प्रतिष्ठित्यै देवस्य सवितुर्भागोऽसीत्युत्तरतो ब्रह्म वै देवः सविता ब्रह्म बृहस्पतिर्ब्रह्म चतुष्टोमो ब्रह्मवर्चसमेवोत्तरतो धत्ते तस्मादुत्तरोऽर्थो ब्रह्मवर्चसितरः सावित्रवती भवति प्रसूत्यै तस्माद्ब्राह्मणानामुदीची सनिः प्रसूता धर्त्रश्चतुष्टोम इति पुरस्तादुप दधाति यज्ञमुखं वै धर्त्रः॥१९॥

यज्ञमुखं चतुष्टोमो यज्ञमुखमेव पुरस्ताद्वि यातयति यावानां भागोऽसीति दक्षिणतो मासा वै यावा अर्धमासा अयावास्तस्माद्वक्षिणावृतो मासा अन्नं वै यावा अन्नं प्रजा अन्नमेव दक्षिणतो धत्ते तस्माद्वक्षिणेनान्नमद्यत ऋभूणां भागोऽसीति पश्चात् प्रतिष्ठित्यै विवर्ताष्टाचत्वारिंश इत्युत्तरतोऽनयोर्लोकयोः सवीर्यत्वाय तस्मादिमौ लोकौ समावद्भौ॥२०॥

यस्य मुख्यवतीः पुरस्तादुपधीयन्ते मुख्य एव भवत्यास्य मुख्यो जायते यस्यान्नवतीर्दक्षिणतोऽत्यन्तमास्यान्नादो जायते यस्य प्रतिष्ठावतीः पश्चात्प्रत्येव तिष्ठति यस्यौजस्वतीरुत्तरत औजस्व्यैव भवत्यास्यौजस्वी जायतेऽर्को वा एष यदग्निस्तस्यैतदेव स्तोत्रमेतच्छस्त्रं यदेषा विधा॥२१॥

विधीयतेऽर्क एव तद्वर्कमनु विधीयतेऽत्यन्तमास्यान्नादो जायते यस्यैषा विधा

विधीयते य उ चैनामेवं वेद सृष्टीरुपं दधाति यथासृष्टमेवाव रुद्धे न वा इदं दिवा न नक्तमासीदव्यावृत्तन्ते देवा एता व्युष्टीरपश्यन्ता उपादधत् ततो वा इदं व्यौच्छद्यस्येता उपधीयन्ते व्यैवास्मा उच्छृत्यथो तम एवाप हते॥२२॥

वै जनित्रं पञ्चदशोऽदित्यै भागो वै धृत्रः समावद्वीर्यौ विधा ततो वा इदं चतुर्दश च॥४॥ अग्नेर्नृचक्षसाञ्जनित्रं मित्रस्येन्द्रस्य वसूनामादित्यानामदित्यै देवस्य सवितुः सावित्रवती धृत्रो यावानामृभूणां विवर्तश्चतुर्दश॥ [४]

अग्ने जातान्त्र णुंदा नः सपत्नानिति पुरस्तादुपं दधाति जातानेव भ्रातृव्यान्त्र णुदते सहसा जातानिति पश्चाञ्जनिष्यमाणानेव प्रति नुदते चतुश्चत्वारिंशः स्तोम इति दक्षिणतो ब्रह्मवर्चसं वै चतुश्चत्वारिंशो ब्रह्मवर्चसमेव दक्षिणतो धत्ते तस्मादक्षिणोऽधी ब्रह्मवर्चसितरः षोडशः स्तोम इत्युत्तरत ओजो वै षोडश ओज एवोत्तरतो धत्ते तस्मात्॥२३॥

उत्तरतोभिप्रयायी जयति वज्रो वै चतुश्चत्वारिंशो वज्रः षोडशो यदेते इष्टके उपदधाति जाताश्चैव जनिष्यमाणाश्च भ्रातृव्यान्त्रणुद्य वज्रमनु प्र हरति स्तृत्यै पुरीषवतीम्मध्य उपं दधाति पुरीषं वै मध्यमात्मनः सात्मानमेवाग्निं चिनुते सात्माभूमिर्लौके भवति य एवं वेदेता वा असपत्ना नामेष्टका यस्येता उपधीयन्ते॥२४॥

नास्य सपत्नो भवति पशुर्वा एष यदग्निर्विराज उत्तमायां चित्यामुपं दधाति विराजमेवोत्तमाम्पशुषु दधाति तस्मात्पशुमानुत्तमां वाचं वदति दशदशोपं दधाति सवीर्यत्वायाक्ष्णयोपं दधाति तस्मादक्षण्या पशवोऽङ्गानि प्र हरन्ति प्रतिष्ठित्यै यानि वै छन्दांसि सुवर्ग्याण्यासन्तेर्देवाः सुवर्गं लोकमायन्तेनर्षयः॥२५॥

अश्राम्यन्ते तपोऽतप्यन्त तानि तपसापश्यन्तेभ्य एता इष्टका निरमिमतेवश्छन्दो वरिवश्छन्द इति ता उपादधत् ताभिर्वै ते सुवर्गं लोकमायन् यदेता इष्टका उपदधाति यान्येव छन्दांसि सुवर्ग्याणि तैरेव यजमानः सुवर्गं लोकमेति यज्ञेन वै प्रजापतिः प्रजा असृजत् ताः स्तोमभागैरेवासृजत् यत्॥२६॥

स्तोमभागा उपदधाति प्रजा एव तद्यजमानः सृजते बृहस्पतिर्वा एतद्यज्ञस्य तेजः समभरद्यस्तोमभागा यस्तोमभागा उपदधाति सतेजसमेवाग्निं चिनुते बृहस्पतिर्वा एतां यज्ञस्य प्रतिष्ठामपश्यद्यस्तोमभागा यस्तोमभागा उपदधाति यज्ञस्य प्रतिष्ठित्यै सप्तसप्तोपं दधाति सवीर्यत्वाय तिस्रो मध्ये प्रतिष्ठित्यै॥२७॥

उत्तरतो धत्ते तस्मादुपधीयन्त ऋषयोऽसृजत यन्निचत्वारिंशच्च॥५॥ [५]

रश्मिरित्येवादित्यमसृजत प्रेतिरिति धर्ममन्वितिरिति दिवः संधिरित्यन्तरिक्षं प्रतिधिरिति पृथिवीं विष्टम्भ इति वृष्टिम्प्रवेत्यहरनुवेति रात्रिमुशिगिति वसून्प्रकेत इति रुद्रान्धुं दीतिरित्यादित्यानोज इति पितृस्तन्तुरिति प्रजाः पृतनाषाडिति पशून्नेवदित्योषधीरभिजिदसि युक्तग्रावा॥२८॥

इन्द्राय त्वेन्द्रं जिन्वेत्येव दक्षिणतो वज्रम्पर्यौहदभिजित्यै ताः प्रजा अपंप्राणा असृजत तास्वधिपतिरसीत्येव प्राणमदधाद्यन्तेत्यपानः सः सर्प इति चक्षुर्वयोधा इति श्रोत्रन्ताः प्रजाः प्राणतीरपानतीः पश्यन्तीः शृण्वतीर्न मिथुनी अभवन्तासु त्रिवृदसीत्येव मिथुनमदधात्ताः प्रजा मिथुनी॥२९॥

भवन्तीर्न प्राजायन्त ताः सः रोहोऽसि नीरोहोऽसीत्येव प्राजनयत्ताः प्रजाः प्रजाता न प्रत्यतिष्ठन्ता वसुकौऽसि वेपथ्रिरसि वस्यष्टिरसीत्येवेषु लोकेषु प्रत्यस्थापयद्यदाहं वसुकौऽसि वेपथ्रिरसि वस्यष्टिरसीति प्रजा एव प्रजाता एषु लोकेषु प्रतिं स्थापयति सात्मान्तरिक्षः रोहति सप्राणोऽमुष्मिल्लोके प्रतिं तिष्ठत्यव्यर्धुकः प्राणापानाभ्यां भवति य एवं वेद॥३०॥

युक्तग्रावा प्रजा मिथुन्यन्तरिक्षेन्द्रादंश च॥६॥ [६]

नाकसद्विर्वे देवाः सुवर्गं लोकमायन्तन्नाकसदा नाकसत्त्वं यन्नाकसद उपदधाति नाकसद्विरेव तद्यजमानः सुवर्गं लोकमेति सुवर्गो वै लोको नाको यस्यैता उपधीयन्ते नास्मा अकम्भवति यजमानायतनं वै नाकसदो यन्नाकसद उपदधात्यायतनमेव तद्यजमानः कुरुते पृष्ठानां वा एतत्तेजः सम्भृतं यन्नाकसदो यन्नाकसदः॥३१॥

उपदधाति पृष्ठानामेव तेजोऽव रुद्धे पञ्चचोडा उपं दधात्यप्सरस एवैनमेता भूता अमुष्मिल्लोक उपं शेरऽथो तनूपानीरिवैता यजमानस्य यं द्विष्यात्तमुपदधद्वायेदेताभ्य एवैनं देवताभ्य आ वृश्चति ताजगार्तिमार्च्छत्युत्तरा नाकसद्य उपं दधाति यथा जायामानीय गृहेषु निषादयति तादृगेव तत्॥३२॥

पश्चात्प्राचीमुत्तमामुपं दधाति तस्मात्पश्चात्प्राची पत्यन्वास्ते स्वयमातृणां च विकर्णी चोत्तमे उपं दधाति प्राणो वै स्वयमातृणायुर्विकर्णी प्राणं चैवायुश्च

प्राणानामुत्तमौ धत्ते तस्मात्प्राणश्चायुश्च प्राणानामुत्तमौ नान्यामुत्तरामिष्टकामुप
दध्याद्यदन्यामुत्तरामिष्टकामुपदध्यात्पशूनाम्॥३३॥

च यजमानस्य च प्राणं चायुश्चापि दध्यात्तस्मान्नान्योत्तरेष्टकोपधेयौ स्वयमातृणामुप
दधात्यसौ वै स्वयमातृणामूमेवोप धत्तेऽश्वमुप ग्रापयति प्राणमेवास्यां दधात्यथौ प्राजापत्यो
वा अश्वः प्रजापतिनैवाग्निं चिनुते स्वयमातृणा भवति प्राणानामुत्सृष्ट्या अथौ सुवर्गस्य
लोकस्यानुख्यात्या एषा वै देवानां विक्रान्तिर्यद्विकर्णी यद्विकर्णीमुपदधाति देवानामेव
विक्रान्तिमनु वि क्रमत उत्तरत उप दधाति तस्मादुत्तरतउपचारोऽग्निर्वायुमती भवति
समिद्धौ॥३४॥

समृत्तं यन्त्राकसदो यन्त्राकसदस्तत्पशूनामेपां वै द्वाविंशतिश्च॥७॥ [७]

छन्दांस्युप दधाति पशवो वै छन्दांसि पशूनेवाव रुद्धे छन्दांसि वै देवानां
वामम्पशवो वाममेव पशूनव रुद्ध एतां ह वै यज्ञसेनश्चेत्रियायणश्चिति विदां चकार
तया वै स पशूनवारुद्ध यदेतामुपदधाति पशूनेवाव रुद्धे गायत्रीः पुरस्तादुप दधाति
तेजो वै गायत्री तेज एव॥३५॥

मुखतो धत्ते मूर्धन्वतीर्भवन्ति मूर्धानमेवैनं समानानां करोति त्रिष्टुभ उप दधातीन्द्रियं
वै त्रिष्टुगिन्द्रियमेव मध्यतो धत्ते जगतीरुप दधाति जागता वै पशवः पशूनेवाव रुद्धे-
ऽनुष्टुभ उप दधाति प्राणा वा अनुष्टुप्प्राणानामुत्सृष्ट्यै बृहतीरुष्णिहाः पङ्कीरक्षरपङ्कीरिति
विष्वरूपाणि छन्दांस्युप दधाति विष्वरूपा वै पशवः पशवः॥३६॥

छन्दांसि विष्वरूपानेव पशूनव रुद्धे विष्वरूपमस्य गृहे दृश्यते यस्यैता उपधीयन्ते
य उं चैना एवं वेदातिच्छन्दसमुप दधात्यतिच्छन्दा वै सर्वाणि छन्दांसि सर्वेभिरेवैनं
छन्दोभिश्चिनुते वर्ष्म वा एषा छन्दसां यदतिच्छन्दा यदतिच्छन्दसमुपदधाति वर्ष्मेवैनं
समानानां करोति द्विपदा उप दधाति द्विपाद्यजमानः प्रतिष्ठित्यै॥३७॥

तेज एव पशवः पशवो यजमान एकश्च॥८॥ [८]

सर्वाभ्यो वै देवताभ्योऽग्निश्चीयते यत्सयुजो नोपदध्याद्देवता अस्याग्निं वृञ्जीरन् यत्सयुजं
उपदधात्यात्मनैवैनं सयुजं चिनुते नाग्निना व्यृध्यतेऽथो यथा पुरुषः स्नावभिः संतत
एवमेवैताभिर्ऽग्निः संततोऽग्निना वै देवाः सुवर्गं लोकमायन्ता अमूः कृत्तिका अभवन्

यस्यैता उपधीयन्ते सुवर्गमेव॥३८॥

लोकमैति गच्छति प्रकाशं चित्रमेव भवति मण्डलेष्टका उपं दधातीमे वै लोका मण्डलेष्टका इमे खलु वै लोका देवपुरा देवपुरा एव प्र विंशति नार्तिमार्च्छत्यग्निं चिक्यानो विश्वज्योतिष उपं दधातीमानेवैताभिर्लोकां ज्योतिष्मतः कुरुतेऽथो प्राणानेवैता यजमानस्य दाधत्येता वै देवताः सुवर्ग्यास्ता एवान्वारभ्य सुवर्गं लोकमैति॥३९॥

सुवर्गमेव ता एव चत्वारि च॥९॥ [९]

वृष्टिसनीरुपं दधाति वृष्टिमेवाव रुन्दे यदेकधोपंदध्यादेकमृतुं वरषेदनुपरिहारं सादयति तस्मात्सर्वानृतून् वरषति पुरोवातसनिर्सीत्याहेतुद्वे वृष्ट्यै रूपं रूपेणैव वृष्टिमव रुन्दे संयानीभिर्वै देवा इमाल्लोकान्धस्मयुस्तथसंयानीनां संयानित्वं यथसंयानीरुपदधाति यथाप्सु नावा संयात्येवम्॥४०॥

एवैताभिर्यजमान इमाल्लोकान्धसं याति प्लवो वा एषोऽग्नेर्यथसंयानीर्यथसंयानीरुपदधाति प्लवमेवैतमग्नय उपं दधात्युत यस्यैतासूपहितास्वापोऽग्निं हरन्त्यहंत एवास्याग्निरादित्येष्टका उपं दधात्यादित्या वा एतम्भूत्यै प्रति नुदन्ते योऽलम्भूत्यै सन्भूतिं न प्राप्नोत्यादित्याः॥४१॥

एवैनम्भूतिं गमयन्त्यसौ वा एतस्यादित्यो रुचमा दत्ते योऽग्निं चित्वा न रोचते यदादित्येष्टका उपदधात्यसावेवास्मिन्नादित्यो रुचं दधाति यथासौ देवानां रोचंत एवमेवैष मनुष्याणां रोचते घृतेष्टका उपं दधात्येतद्वा अग्नेः प्रियं धाम यद्धृतम्रियेणैवेन धाम्ना समर्धयति॥४२॥

अथो तेजसानुपरिहारं सादयत्यपरिवर्गमेवास्मिन्तेजो दधाति प्रजापतिरग्निमचिनुत स यशंसा व्यार्ध्यत स एता यशोदा अपश्यत्ता उपाधत्ता ताभिर्वै स यशं आत्मन्नधत्त यद्यशोदा उपदधाति यशं एव ताभिर्यजमान आत्मन्धत्ते पञ्चोपं दधाति पाङ्क्तुः पुरुषो यावानेव पुरुषस्तस्मिन् यशो दधाति॥४३॥

एवं प्राप्नोत्यादित्या अर्धयत्येकान्नपञ्चाशच्च॥१०॥ [१०]

देवासुराः संयत्ता आसन्कनीयांसो देवा आसन्भूयांसोऽसुरास्ते देवा एता इष्टका अपश्यन्ता उपाधत्त भूयस्कृदसीत्येव भूयांसोऽभवन्वन्स्पतिभिरोषधीभिर्वरिवस्कृदसीतीमामजयन्प्राच्यसीति प्राचीं दिशमजयन्नुर्ध्वासीत्यमूमजय

सीदेत्यन्तरिक्षमजयन्ततो देवा अभवन्॥४४॥

परासुरा यस्यैता उपधीयन्ते भूयानेव भवत्यभीमाल्लौकाञ्जयति भवत्यात्मना परास्य भ्रातृव्यो भवत्यप्सुषर्दसि श्येनसदसीत्याहेतद्वा अग्ने रूपं रूपेणैवाग्निमव रुद्धे पृथिव्यास्त्वा द्रविणे सादयामीत्याहेमानेवैताभिर्लोकान् द्रविणावतः कुरुत आयुष्या उप दधात्यायुरेव॥४५॥

अस्मिन्धात्यग्ने यत्ते परं हन्नामेत्याहेतद्वा अग्नेः प्रियं धामं प्रियमेवास्य धामोपाप्नोति तावेहि स रभावहा इत्याह व्यैवेनेन परि धत्ते पाञ्चजन्येष्वप्यैध्यग्र इत्याहेष वा अग्निः पाञ्चजन्यो यः पञ्चचितीकस्तस्मादेवमार्हतव्या उप दधात्येतद्वा ऋतूनामप्रियं धाम यदृतव्या ऋतूनामेव प्रियं धामाव रुद्धे सुमेक इत्याह संवत्सरो वै सुमेकः संवत्सरस्यैव प्रियं धामोपाप्नोति॥४६॥

अभवन्नायुरेवर्तव्या उप षड्विंशतिश्च॥११॥

प्रजापतेरक्ष्यंश्चयत्तत्परापतत्तदश्चोऽभवद्यदश्चयत्तदश्चस्याश्चत्वन्तद्देवा अंश्ममेधेनैव प्रत्यदधुरेष वै प्रजापतिः सर्वं करोति योऽश्ममेधेन यजते सर्व एव भवति सर्वस्य वा एषा प्रायश्चित्तिः सर्वस्य भेषजं सर्वं वा एतेन पाप्मानं देवा अंतरन्नापि वा एतेन ब्रह्महत्यामतरन्सर्वम्पाप्मानम्॥४७॥

तरति तरति ब्रह्महत्यां योऽश्ममेधेन यजते य उ चैनमेवं वेदोत्तरं वै तत्प्रजापतेरक्ष्यंश्चयत्तस्मादश्चस्योत्तरतोऽव दक्षिणतोऽन्येषां पशूनाम्वैतसः कटो भवत्यप्सुयोनिर्वा अश्वोऽप्सुजो वैतसः स्व एवेनं योनौ प्रतिं ष्ठापयति चतुष्टोमः स्तोमो भवति सरङ्गु वा अश्वस्य सक्थ्यावृहत्तद्देवाश्चतुष्टोमेनैव प्रत्यदधुर्यच्चतुष्टोमः स्तोमो भवत्यश्वस्य सर्वत्वाय॥४८॥

सर्वं पाप्मानमवृहद्वादश च॥१२॥

देवासुराः तेनर्तव्यां रुद्रोऽश्ममृषदे वडुदेनं प्राचीमिति वसोर्धारांमग्निर्देवेभ्यः सुवर्गाय यत्राकृताय छन्दश्चितं पवस्व द्वादश॥१२॥ देवासुरा अजायां वै शुमुष्टिः प्रथमो देवयतामेतद्वै छन्दसामृष्रोत्यष्टौ पञ्चाशच्च॥५८॥ देवासुराः सर्वं जयति॥

[१३]

॥चतुर्थः प्रश्नः॥

॥तैत्तिरीयसंहितायां पञ्चमकाण्डे चतुर्थः प्रश्नः॥

देवा॒सुराः संय॑त्ता आस॒न्ते न व्य॑जयन्त॒ स ए॒ता इन्द्र॑स्त॒नूर॑पश्य॒न्ता उपा॑धत्त॒ ताभि॑र्वै
स त॒नुव॑मिन्द्रि॒यं वी॑र्यमा॒त्मन्ने॑धत्त॒ ततो॑ दे॒वा अ॑भ॒वन्परा॑सुरा॒ यदिन्द्र॑स्त॒नूरु॑प॒दधा॑ति त॒नुव॑मे॒व
ताभि॑रिन्द्रि॒यं वी॑र्यं यज॑मान आ॒त्मन्ध॑त्तेऽथो॒ सेन्द्र॑मे॒वाग्नि॑ स॒तनुं॑ चिनुते॒ भव॑त्या॒त्मना॒
परा॑स्य॒ भ्रातृ॑व्यः॥१॥

भ॒वति॒ य॒ज्ञो दे॒वेभ्यो॑ऽपा॒क्राम॑त्तम॒वरु॑धं नाश॑क्नुवन्त॒ एता॑ य॒ज्ञत॒नूर॑पश्य॒न्ता उपा॑धत्त॒
ताभि॑र्वै ते य॒ज्ञमवा॑रुन्धत्त॒ यद्य॑ज्ञत॒नूरु॑प॒दधा॑ति य॒ज्ञमे॒व ताभि॑र्यज॑मानोऽव॒ रुद्धे॑
त्रय॑स्त्रि॑श॒तमु॑प॒ दधा॑ति॒ त्रय॑स्त्रि॑श॒द्वै दे॒वता॑ दे॒वता॑ ए॒वाव॑ रु॒द्धेऽथो॒ सात्मा॑नमे॒वाग्नि॑
स॒तनुं॑ चिनुते॒ सात्मा॑मु॒ष्मिँल्लौ॑के॥२॥

भ॒वति॒ य ए॒वं वेद॑ ज्योति॑ष्मतीरु॒प॑ दधाति॒ ज्योति॑रे॒वास्मि॑न्दधात्ये॒ताभि॑र्वा अ॒ग्निश्चितो॑
ज्व॑लति॒ ताभि॑रे॒वैन॑ स॒मिन्द्र॑ उ॒भयो॑रस्मै लो॒कयो॑ज्योति॑र्भवति नक्ष॑त्रेष्ट॒का उप॑ दधात्ये॒तानि॑
वै दि॒वो ज्योती॑षि॒ तान्ये॒वाव॑ रु॒द्धे सु॒कृता॑ वा ए॒तानि॑ ज्योती॑षि॒ यन्नक्ष॑त्राणि॒
तान्ये॒वाप्रो॑त्यथो॒ अनू॑का॒शमे॒वैतानि॑॥३॥

ज्योती॑षि कुरुते सु॒वर्ग॑स्य॒ लोक॑स्यानु॒ख्यात्यै॒ यत्स॑ऽस्पृ॒ष्टा उप॑द॒ध्याद्वृ॒ष्ट्यै लो॒कमपि॑
द॒ध्यादव॑र॒ष्पुकः॒ पर्जन्यः॑ स्याद॒स॑ऽस्पृ॒ष्टा उप॑ दधाति॒ वृष्ट्या॑ ए॒व लो॒कं करो॑ति व॒र॒ष्पुकः॑
पर्जन्यो॑ भवति पुर॒स्ताद॒न्याः प्र॒तीची॑रु॒प॑ दधाति प॒श्चाद॒न्याः प्राची॑स्तस्मा॒त्प्राची॑नानि च
प्रती॑चीनानि च नक्ष॑त्रा॒ण्या वर्त॑न्ते॥४॥

भ्रातृ॑व्यो लो॒क ए॒वैतान्ये॑कचत्वारि॒शच्च॑॥१॥ [१]

ऋ॒त॒व्या उप॑ दधात्य॒तूनां॑ कृ॒त्यै द्व॑द्वमु॒प॑ दधाति॒ तस्मा॑द्व॒द्वमृ॒तवो॑ऽधृ॒ते॒व वा ए॒षा
यन्म॑ध्य॒मा चि॑तिर॒न्तरि॑क्षमि॒व वा ए॒षा द्व॑द्वम॒न्यासु॑ चि॒तीषू॑प॒ दधा॑ति च॒तस्रो॑ म॒ध्ये धृ॒त्या
अन्तः॑श्ले॒षणं॑ वा ए॒ताश्चि॑तीनां॒ यद॑त॒व्या यद॑त॒व्या उप॑द॒धाति॑ चि॒तीनां॑ वि॒धृत्या॑ अ॒वका॑मनू॒प॑
दधा॒त्येषा॑ वा अ॒ग्नैर्योनिः॑ स॒योनि॑म्॥५॥

ए॒वाग्निं॑ चि॒नुत॒ उ॒वाच॑ ह वि॒श्वामि॑त्रोऽद॒दि॒त्स ब्र॒ह्मणा॑न् य॒स्यैता॑ उ॒पधी॑यान्तै॒ य उ॑
चैना॑ ए॒वं वेद॑दि॒तिं संव॑त्स॒रो वा ए॒तम्प्र॑ति॒ष्ठायै॑ नुद॒ते यो॑ऽग्निं चि॒त्वा न प्र॑ति॒तिष्ठ॑ति पञ्च

पूर्वाश्रितयो भवन्त्यथ षष्ठीं चितिं चिनुते षड्वा ऋतवः संवत्सर ऋतुष्वेव संवत्सरे प्रति तिष्ठत्येता वै॥६॥

अधिपत्नीनामेष्टका यस्यैता उपधीयन्तेऽधिपतिरेव समानानां भवति यं द्विष्यात्तमुपदध्यायेदेताभ्यं एवैनं देवताभ्यं आ वृश्चति ताजगार्तिमाच्छत्यङ्गिरसः सुवर्गं लोकं यन्तो या यज्ञस्य निष्कृतिरासीत्तामृषिभ्यः प्रत्यौहन् तद्विरण्यमभवद्यद्विरण्यशल्कैः प्रोक्षति यज्ञस्य निष्कृत्या अथो भेषजमेवासमै करोति॥७॥

अथो रूपेणैवैनं समर्धयत्यथो हिरण्यज्योतिषैव सुवर्गं लोकमेति साहस्रवंता प्रोक्षति साहस्रः प्रजापतिः प्रजापतेरास्या इमा मे अग्र इष्टका धेनवः सन्त्वित्याह धेनूरेवैनः कुरुते ता एनं कामदुधा अमुत्रामुष्मिल्लौक उप तिष्ठन्ते॥८॥

सयोनमेता वै करोत्येकान्नचत्वारिंशच्च॥२॥ [२]

रुद्रो वा एष यदग्निः स एतरहिं जातो यरहिं सर्वश्रितः स यथा वत्सो जातः स्तनम्प्रेप्सत्येवं वा एष एतरहिं भागधेयम्प्रेप्सति तस्मै यदाहुतिं न जुहुयादध्वर्युं च यजमानं च ध्यायेच्छतरुद्रीयं जुहोति भागधेयेनैवैनं शमयति नार्तिमाच्छत्यध्वर्युं यजमानो यद्गाम्याणां पशूनाम्॥९॥

पयंसा जुहुयाद्गाम्यान्पशून्नुचार्पयेद्यदारण्यानांमारण्याञ्जर्तिलयवाग्वा वा जुहुयाद्गवीधुकयवाग्वा वा न ग्राम्यान्पशून् हिनस्ति नारण्यानथो खल्वाहुरनाहुतिर्वै जर्तिलांश्च गवीधुकाश्चेत्यजक्षीरेण जुहोत्याग्नेयी वा एषा यदजाहुत्येव जुहोति न ग्राम्यान्पशून् हिनस्ति नारण्यानङ्गिरसः सुवर्गं लोकं यन्तः॥१०॥

अजायां घर्मम्रासिंश्चन्त्सा शोचन्ती पूर्णम्पराजिहीत सो ऽर्कोऽभवत्तदर्कस्यार्कत्वमर्कपणेन जुहोति सयोनित्वायोदङ्घ्रिष्ठंक्षुहोत्येषा वै रुद्रस्य दिख्स्वायामेव दिशि रुद्रं निरवदयते चरमायामिष्टकायां जुहोत्यन्तत एव रुद्रं निरवदयते त्रेधाविभक्तं जुहोति त्रयं इमे लोका इमानेव लोकान्स्मामवद्वीर्यान्करोतीत्यग्रे जुहोति॥११॥

अथेयत्यथेयति त्रयं इमे लोका एभ्य एवैनं लोकेभ्यः शमयति तिस्र उत्तरा आहुतीर्जुहोति षट्सम्पद्यन्ते षड्वा ऋतवः ऋतुभिरेवैनं शमयति यदनुपरिक्रामं

जुहुयादन्तरवचारिणं रुद्रं कुर्यादथो खल्वाहुः कस्यां वाहं दिशि रुद्रः कस्यां
वेत्यनुपरिक्राममेव होतव्यमपरिवर्गमेवैनं शमयति॥१२॥

एता वै देवताः सुवर्ग्या या उत्तमास्ता यजमानं वाचयति ताभिरेवैनं सुवर्गं
लोकं गमयति यं द्विष्यात्तस्य संचरे पशूनां न्यस्येद्यः प्रथमः पशुरभितिष्ठति स
आर्तिमाच्छति॥१३॥

पशूनां यन्तोऽग्रे जुहोत्यपरिवर्गमेवैनं शमयति त्रिशच्च॥३॥ [३]

अश्मन्नूर्जमिति परि पिश्वति मार्जयत्येवैनमथो तर्पयत्येव स एनं तृप्तो-
ऽक्षुध्यन्नशौचन्नमुष्मिल्लोकं उप तिष्ठते तृप्यति प्रजयां पशुभिर्य एवं वेद तां न इषमूर्जं
धत्त मरुतः सःरराणा इत्याहान्नं वा ऊर्गन्नम्मरुतोऽन्नमेवाव रुद्धेऽश्मंस्ते क्षुदमुं ते
शुक॥१४॥

ऋच्छतु यं द्विष्म इत्याहु यमेव द्वेष्टि तमस्य क्षुधा च शुचा चार्पयति त्रिः
परिपिश्वन्पर्यति त्रिवृद्धा अग्निर्वावानेवाग्निस्तस्य शुचं शमयति त्रिः पुनः पर्यति
षट्थसम्पद्यन्ते षड्वा ऋतवं ऋतुभिरेवास्य शुचं शमयत्यपां वा एतत्पुष्पं यद्वैतसौ-
ऽपाम्॥१५॥

शरोऽवका वेतसशाख्या चावकाभिश्च वि कर्षत्यापो वै शान्ताः शान्ताभिरेवास्य
शुचं शमयति यो वा अग्निं चितम्प्रथमः पशुरधिक्रामतीश्वरो वै तं शुचा प्रदहो
मण्डूकैर्न वि कर्षत्येष वै पशूनामनुपजीवनीयो न वा एष ग्राम्येषु पशुषु हितो नारण्येषु
तमेव शुचाप्यत्यष्टाभिर्वि कर्षति॥१६॥

अष्टाक्षरा गायत्री गायत्रौऽग्निर्वावानेवाग्निस्तस्य शुचं शमयति पावकवतीभिरन्नं वै
पावकोऽन्नैरेवास्य शुचं शमयति मृत्युर्वा एष यदग्निर्ब्रह्मण एतद्रूपं यत्कृष्णाजिनम् कार्ष्णीं
उपानहावुपं मुञ्चते ब्रह्मणेव मृत्योरन्तर्धत्तेऽन्तर्मृत्योर्धत्तेऽन्तर्न्नाद्यादित्याहुरन्यामुपमुञ्चतेऽन्यां
नान्तः॥१७॥

एव मृत्योर्धत्तेऽवाद्याद्यं रुद्धे नमस्ते हरंसे शोचिष इत्याहु नमस्कृत्य हि
वसीयांसमुपचरन्त्यन्यं ते अस्मत्तपन्तु हेतय इत्याहु यमेव द्वेष्टि तमस्य शुचाप्यति
पावको अस्मभ्यं शिवो भवेत्याहान्नं वै पावकोऽन्नमेवाव रुद्धे द्वाभ्यामधि क्रामति

प्रतिष्ठित्या अपस्यवतीभ्या५ शान्त्यै॥१८॥

शुर्वेतसोऽपामष्टाभिर्विकर्षति नान्तरेकान्नपञ्चाशच्च॥४॥ [४]

नृषदे वडिति व्याधारयति पङ्क्याहुत्या यज्ञमुखमा रभतेऽक्षण्या व्याधारयति तस्मादक्षण्या पशवोऽङ्गानि प्र हरन्ति प्रतिष्ठित्यै यद्वपङ्कुर्याद्यातयांमास्य वषट्कारः स्याद्यन्न वषट्कुर्याद्रक्षांसि यज्ञ५ हन्युर्वडित्याह परोक्षमेव वषट्करोति नास्य यातयांमा वषट्कारो भवति न यज्ञ५ रक्षांसि घ्नन्ति हुतादो वा अन्ये देवाः॥१९॥

अहुतादोऽन्ये तानग्निचिदेवोभयान्प्रीणाति ये देवा देवानामिति दध्ना मधुमिश्रेणावोक्षति हुतादश्चैव देवानहुतादश्च यजमानः प्रीणाति ते यजमानम्प्रीणन्ति दध्नेव हुतादः प्रीणाति मधुपाहुतादो ग्राम्यं वा एतदन्नं यद्व्यारण्यम्मधु यदध्ना मधुमिश्रेणावोक्षत्युभयस्यावरुद्धौ शुमुष्टिनावोक्षति प्राजापत्यः॥२०॥

वै शुमुष्टिः संयोनित्वाय द्वाभ्यां प्रतिष्ठित्या अनुपरिचारमवोक्षत्यपरिवर्गमेवैनान्प्रीणाति वि वा एष प्राणैः प्रजयां पशुभिर्ऋध्यते योऽग्निं चिन्वन्नधिक्रामति प्राणदा अपानदा इत्याह प्राणानेवात्मन्धत्ते वर्चोदा वरिवोदा इत्याह प्रजा वै वर्चः पशवो वरिवः प्रजामेव पशूनात्मन्धत्त इन्द्रो वृत्रमहन्तं वृत्रः॥२१॥

हुतः षोडशभिर्भोगैरसिनात्स एतामग्नयेऽनीकवत् आहुतिमपश्यत्तामजुहोत्तस्याग्निरनीकवान्ध्वं भागधेयेन प्रीतः षोडशधा वृत्रस्य भोगानप्यदहद्वैश्वकर्मणेन पाप्मनो निर्मुच्यत यदग्नयेऽनीकवत् आहुतिं जुहोत्यग्निरेवास्यानीकवान्ध्वेन भागधेयेन प्रीतः पाप्मानमपि दहति वैश्वकर्मणेन पाप्मनो निर्मुच्यते यं कामयेत चिरम्पाप्मनः॥२२॥

निर्मुच्येतेत्येकैकं तस्य जुहुयाच्चिरमेव पाप्मनो निर्मुच्यते यं कामयेत ताजक्पाप्मनो निर्मुच्येतेति सर्वाणि तस्यानुद्रुत्य जुहुयात्ताजगेव पाप्मनो निर्मुच्येतेऽथो खलु नानैव सूक्ताभ्यां जुहोति नानैव सूक्तयोर्वीर्यं दधात्यथो प्रतिष्ठित्यै॥२३॥

देवाः प्राजापत्यो वृत्रश्चिरं पाप्मनश्चत्वारिंशच्च॥५॥ [५]

उदेनमुत्तरां नयेति समिध आ दधाति यथा जनं यतैऽवसं करोति तादृगेव तत्तिष्ठ आ दधाति त्रिवृद्धा अग्निर्यावानेवाग्निस्तस्मै भागधेयं करोत्यौदुम्बरीर्भवन्त्यूर्वा उदुम्बर

ऊर्जमेवास्मा अपि दधात्युदं त्वा विश्वे देवा इत्याह प्राणा वै विश्वे देवाः प्राणैः॥२४॥

एवैनमुद्यच्छतेऽग्रे भरन्तु चित्तिभिरित्याह यस्मा एवेनं चित्तायोद्यच्छते तेनैवेनं
समर्धयति पञ्च दिशो दैवीर्यज्ञमवन्तु देवीरित्याह दिशो ह्येषोऽनु प्रच्यवतेऽपामतिं
दुर्मतिम्बाधमाना इत्याह रक्षसामपहत्यै रायस्पोषे यज्ञपतिमाभजन्तीरित्याह पशवो वै
रायस्पोषः॥२५॥

पशूनेवाव रुद्धे पङ्क्तिरहरति षड्वा ऋतवं ऋतुभिरेवेनं हरति द्वे परिगृह्यवती
भवतो रक्षसामपहत्यै सूर्यरश्मिरहरिकेशः पुरस्तादित्याह प्रसूत्यै ततः पावका आशिषो
नो जुषन्तामित्याहान्नं वै पावकोऽन्नमेवाव रुद्धे देवासुराः संयन्ता आसन्ते देवा
एतदप्रतिरथमपश्यन्तेन वै तैः प्रति॥२६॥

असुरानजयन्तदप्रतिरथस्याप्रतिरथत्वं यदप्रतिरथं द्वितीयो होतान्वाहाप्रत्येव तेन
यजमानो भ्रातृव्याञ्जयत्यथो अनभिजितमेवाभि जयति दशर्चम्भवति दशाक्षरा विराड्विराजेमौ
लोकौ विधृतावनयोर्लोकयोर्विधृत्या अथो दशाक्षरा विराडन्नं विराड्विराज्येवान्नाद्ये प्रति
तिष्ठत्यसदिव वा अन्तरिक्षमुन्तरिक्षमिवाग्नीध्रमाग्नीध्रे॥२७॥

अश्मानं नि दधाति सत्त्वाय द्वाभ्यां प्रतिष्ठित्यै विमानं एष दिवो मध्यं आस्तु इत्याह
व्यैवैतया मिमीते मध्ये दिवो निहितः पृश्निरश्मेत्याहान्नं वै पृश्नन्नेमेवाव रुद्धे चतसृभिरा
पुच्छादिति चत्वारि छन्दांसि छन्दांभिरेवेन्द्रं विश्वा अवीवृधन्त्रित्याह वृद्धिमेवोपावर्तते
वाजानां सत्पतिम्पतिम्॥२८॥

इत्याहान्नं वै वाजोऽन्नमेवाव रुद्धे सुमहूर्यज्ञो देवा आ च वक्षदित्याह प्रजा वै
पशवः सुम्रं प्रजामेव पशूनात्मन्थते यक्षदग्निर्देवो देवा आ च वक्षदित्याह स्वगाकृत्यै
वाजस्य मा प्रसवेनोद्ग्राभेणोदग्रभोदित्याहासौ वा आदित्य उद्यन्तुद्ग्राभ एष निम्नोचन्निग्राभो
ब्रह्मणैवात्मानमुद्गृह्णाति ब्रह्मणा भ्रातृव्यं नि गृह्णाति॥२९॥

प्राणैः पोषोऽप्रत्याग्नीध्रे पतिमेष दशं च॥६॥

[६]

प्राचीमनुं प्रदिशम्प्रेहिं विद्वानित्याह देवलोकमेवैतयोपावर्तते क्रमध्वमग्निना
नाकमित्याहेमानेवैतया लोकान्क्रमते पृथिव्या अहमुदन्तरिक्षमारुहमित्याहेमानेवैतया
लोकान्स्मारोहति सुवर्त्यन्तो नापैक्षन्त इत्याह सुवर्गमेवैतया लोकमेत्यग्रे प्रेहिं॥३०॥

प्रथमो दैवयतामित्याहोभयेष्वेवैतयां देवमनुष्येषु चक्षुर्दधाति पञ्चभिरधि कामति पाङ्क्तौ यज्ञो यावानेव यज्ञस्तेन सह सुवर्गं लोकमेति नक्तोषासेति पुरोनुवाक्यामन्वाह प्रत्या अग्रे सहस्राक्षेत्याह साहस्रः प्रजापतिः प्रजापतेरास्यै तस्मै ते विधेम वाजाय स्वाहेत्याहान्नं वै वाजोऽन्नमेवाव॥३१॥

रुद्धे दध्नः पूर्णामौदुम्बरीः स्वयमातृणायाम् जुहोत्यूर्ग्वै दध्यर्गुदुम्बरोऽसौ स्वयमातृणामुष्यामेवोर्जं दधाति तस्मादमुतोऽर्वाचीमूर्जमुप जीवामस्तिस्मिः सादयति त्रिवृद्धा अग्निर्यावानेवाग्निस्तम्प्रतिष्ठां गमयति प्रेद्धो अग्रे दीदिहि पुरो न इत्यौदुम्बरीमा दधात्येषा वै सूर्मी कर्णकावत्येतयां ह स्म॥३२॥

वै देवा असुराणां शततरहास्तृहन्ति यदेतयां समिधमादधाति वज्रमेवैतच्छतघ्नीं यजमानो भ्रातृव्याय प्र हरति स्तुत्या अछम्बद्वारं विधेम ते परमे जन्मन्नग्र इति वैकङ्कतीमा दधाति भा एवाव रुद्धे तां सवितुर्वरेण्यस्य चित्रामिति शमीमयीः शान्त्या अग्निर्वा ह वा अग्नित्तं दुहेऽग्निचिद्वाग्निं दुहे ताम्॥३३॥

सवितुर्वरेण्यस्य चित्रामित्याहैष वा अग्नेर्दोहस्तमस्य कण्वं एव श्रायसोऽवेत्तेन ह स्मैनः स दुहे यदेतयां समिधमादधात्यग्निचिदेव तदग्निं दुहे सप्त तै अग्रे समिधः सप्त जिह्वा इत्याह सप्तैवास्य साप्तानि प्रीणाति पूर्णया जुहोति पूर्ण इव हि प्रजापतिः प्रजापतेः॥३४॥

आस्यै न्यूनया जुहोति न्यूनाद्धि प्रजापतिः प्रजा असृजत प्रजानां सृष्ट्या अग्निर्देवेभ्यो निलायत स दिशोऽनु प्राविशञ्जुह्वन्मनसा दिशो ध्यायेद्दिग्भ्य एवेनमव रुद्धे दध्ना पुरस्ताञ्जुहोत्याज्येनोपरिष्ठात्तेजश्चैवास्मा इन्द्रियं च समीचीं दधाति द्वादशकपालो वैश्वानरो भवति द्वादश मासाः संवत्सरः संवत्सरोऽग्निर्वैश्वानरः साक्षात्॥३५॥

एव वैश्वानरमव रुद्धे यत्प्रयाजानूयाजान्कुर्याद्विकस्तिः सा यज्ञस्य दर्विहोमं करोति यज्ञस्य प्रतिष्ठित्यै राष्ट्रं वै वैश्वानरो विष्मरुतो वैश्वानरः हुत्वा मारुताञ्जुहोति राष्ट्र एव विशमनुं बध्नात्युच्चैर्वैश्वानरस्या श्रावयत्युपांशु मारुताञ्जुहोति तस्माद्वाष्ट्रं विशमतिं वदति मारुता भवन्ति मरुतो वै देवानां विशो देवविशेनैवास्मै मनुष्यविशमव रुद्धे सप्त भवन्ति सप्तगणा वै मरुतो गणश एव विशमव रुद्धे गणेन गणमनुद्रुत्य जुहोति विशमेवास्मा

अनुवर्त्मानं करोति॥३६॥

अग्रे प्रेक्ष्यं स्म दुहे तां प्रजापतेः साक्षान्मनुष्यविशमेकविंशतिश्च॥७॥ [७]

वसोर्धारां जुहोति वसोर्मै धारांसदिति वा एषा हूयते घृतस्य वा एनमेषा धारामुष्मिह्नौके पिन्वंमानोप तिष्ठत आज्येन जुहोति तेजो वा आज्यं तेजो वसोर्धारा तेजसैवास्मै तेजोऽवं रुन्देऽथो कामा वै वसोर्धारा कामानेवावं रुन्दे यं कामयेत प्राणानस्यान्नाद्यं वि॥३७॥

छिन्द्यामिति विग्राहं तस्य जुहुयात्प्राणानेवास्यान्नाद्यं विच्छिनत्ति यं कामयेत प्राणानस्यान्नाद्यं सं तनुयामिति संततां तस्य जुहुयात्प्राणानेवास्यान्नाद्यं सं तनोति द्वादश द्वादशानि जुहोति द्वादश मासाः संवत्सरः संवत्सरेणैवास्मा अन्नमवं रुन्देऽन्नं च मेऽक्षुच्च म् इत्याहेतद्वै॥३८॥

अन्नस्य रूपं रूपेणैवान्नमवं रुन्देऽग्निश्च म् आपश्च म् इत्याहैषा वा अन्नस्य योनिः सयोन्येवान्नमवं रुन्देऽर्धेन्द्राणि जुहोति देवता एवावं रुन्दे यत्सर्वेषामर्धमिन्द्रः प्रति तस्मादिन्द्रो देवतानामभूयिष्ठभाक्तम् इन्द्रमुत्तरमाहेन्द्रियमेवास्मिन्नुपरिष्ठादधाति यज्ञायुधानि जुहोति यज्ञः॥३९॥

वै यज्ञायुधानि यज्ञमेवावं रुन्देऽथो एतद्वै यज्ञस्य रूपं रूपेणैव यज्ञमवं रुन्देऽवभृथश्च मे स्वगाकारश्च म् इत्याह स्वगाकृत्या अग्निश्च मे घर्मश्च म् इत्याहेतद्वै ब्रह्मवर्चसस्य रूपं रूपेणैव ब्रह्मवर्चसमवं रुन्दे ऋक् मे सामं च म् इत्याह॥४०॥

एतद्वै छन्दसां रूपं रूपेणैव छन्दांस्यवं रुन्दे गर्भाश्च मे वृत्साश्च म् इत्याहेतद्वै पशूनां रूपं रूपेणैव पशूनवं रुन्दे कल्पाञ्जुहोत्यकृतस्य कृत्यं युग्मदयुजे जुहोति मिथुनत्वार्योत्तरावती भवतोऽभिक्रान्त्या एका च मे तिस्रश्च म् इत्याह देवछन्दसं वा एका च तिस्रश्च॥४१॥

मनुष्यछन्दसं चतस्रश्चाष्टौ च देवछन्दसं चैव मनुष्यछन्दसं चावं रुन्दे आ त्रयस्त्रिंशतो जुहोति त्रयस्त्रिंशद्वै देवता देवता एवावं रुन्दे आष्टाचत्वारिंशतो जुहोत्यष्टाचत्वारिंशदक्षरा जगती जागताः पशवो जगत्यैवास्मै पशूनवं रुन्दे वाजंश्च प्रसवश्चेति द्वादशं जुहोति द्वादश मासाः संवत्सरः संवत्सर एव प्रति तिष्ठति॥४२॥

वि वै यज्ञः सामं च मृ इत्याह च तिस्रश्चेकान्नपञ्चाशच्च॥८॥ [८]

अग्निर्देवेभ्योऽपौक्रामद्वाग्धेयमिच्छमानस्तं देवा अब्रुवन्नुपं न आ वर्तस्व हव्यं नो वहेति सौऽब्रवीद्वरं वृणै मह्यमेव वाजप्रसवीयं जुहवन्निति तस्मादग्नये वाजप्रसवीयं जुह्वति यद्वाजप्रसवीयं जुहोत्यग्निमेव तद्वाग्धेयं समर्धयत्यथो अभिषेक एवास्य स चतुर्दशभिर्जुहोति सप्त ग्राम्या ओषधयः सप्त॥४३॥

आरण्या उभर्यौषामवरुद्धा अन्नस्यान्नस्य जुहोत्यन्नस्यान्नस्यावरुद्धा औदुम्बरेण सुवेण जुहोत्यूर्वा उदुम्बर ऊर्गन्नमूर्जैवास्मा ऊर्जमन्नमव रुद्धेऽग्निर्वै देवानामभिषिक्तोऽग्निचिन्मनुष्याणान्तस्मादग्निचिद्वर्षति न धावेदवरुद्धः ह्यस्यान्नमन्नमिव खलु वै वर्षं यद्धावेदन्नाद्यौद्धावेदुपावर्तेतान्नाद्यमेवाभि॥४४॥

उपावर्तते नक्तोषासेति कृष्णार्यै श्वेतवंशसायै पयसा जुहोत्यह्नेवास्मै रात्रिम्प दांपयति रात्रियाहरहोरात्रे एवास्मै प्रते काममन्नाद्यं दुहाते राष्ट्रभृतो जुहोति राष्ट्रमेवाव रुद्धे षड्विर्जुहोति षड्वा ऋतवं ऋतुष्वेव प्रति तिष्ठति भुवनस्य पत इति रथमुखे पश्चाहुतीर्जुहोति वज्रो वै रथो वज्रेणैव दिशः॥४५॥

अग्निं जयत्यग्निचितं ह वा अमुष्मिँल्लोके वातोऽग्निं पवते वातनामानि जुहोत्यभ्येवैनममुष्मिँल्लोके वातः पवते त्रीणि जुहोति त्रयं इमे लोका एभ्य एव लोकेभ्यो वातमव रुद्धे समुद्रोऽसि नभस्वानित्याहुतद्वे वातस्य रूपं रूपेणैव वातमव रुद्धेऽञ्जलिना जुहोति न ह्येतेषामन्यथाहुतिरवकल्पते॥४६॥

ओषधयः सप्ताभि दिशोऽन्यथा द्वे च॥९॥ [९]

सुवर्गाय वै लोकाय देवरथो युज्यते यत्राकृताय मनुष्यरथ एष खलु वै देवरथो यदग्निग्निं युनज्मि शर्वसा घृतेनेत्याह युनक्त्येवैनं स एनं युक्तः सुवर्गं लोकमभि वहति यत्सर्वाभिः पञ्चमिर्युज्याद्युक्तोऽस्याग्निः प्रच्युतः स्यादप्रतिष्ठिता आहुतयः स्युरप्रतिष्ठिताः स्तोमा अप्रतिष्ठितान्युक्थानि तिसृभिः प्रातःसवनेऽग्निं मृशति त्रिवृत्॥४७॥

वा अग्निर्वाग्वाग्निस्तं युनक्ति यथानसि युक्त आधीयत एवमेव तत्प्रत्याहुतयस्तिष्ठन्ति प्रति स्तोमाः प्रत्युक्थानि यज्ञायज्ञियस्य स्तोत्रे द्वाभ्यामग्निं मृशत्येतावान् वै यज्ञो यावानग्निष्टोमो भूमा त्वा अस्यात ऊर्ध्वः क्रियते यावानेव यज्ञस्तमन्ततोऽन्वारोहति द्वाभ्यां

प्रतिष्ठित्या एकयाप्रस्तुतम्भवत्यथ॥४८॥

अभि मृशत्युपैनुत्तरो यज्ञो नमृत्यथो संतत्ये प्र वा एषोऽस्माल्लोकाच्चवते योऽग्निं चिनुते न वा एतस्यानिष्टक आहुतिरव कल्पते यां वा एषोऽनिष्टक आहुतिं जुहोति सर्वति वै सा ताऽऽ सर्वन्तीं यज्ञोऽनु परां भवति यज्ञं यजमानो यत्पुनश्चितिं चिनुत आहुतीनां प्रतिष्ठित्यै प्रत्याहुतयस्तिष्ठन्ति॥४९॥

न यज्ञः पराभवति न यजमानोऽष्टावुप दधात्यष्टाक्षरा गायत्री गायत्रेणैवेनं छन्दसा चिनुते यदेकादश त्रैष्टुभेन यद्वादश जागतेन छन्दोभिरेवेनं चिनुते नपात्को वै नामैषोऽग्निर्यत्पुनश्चितिर्य एवं विद्वान्पुनश्चितिं चिनुत आ तृतीयात्पुरुषादन्नमत्ति यथा वै पुनराधेय एवम्पुनश्चितिर्योऽग्न्याधेयेन न॥५०॥

ऋध्नोति स पुनराधेयमा धत्ते योऽग्निं चित्वा नर्ध्नोति स पुनश्चितिं चिनुते यत्पुनश्चितिं चिनुत ऋद्ध्या अथो खल्वाहुर्न चैतव्येति रुद्रो वा एष यदग्निर्यथा व्याघ्रः सुप्तम्बोधयति तादृगेव तदथो खल्वाहुश्चेतव्येति यथा वसीयाः सम्भागधेयेन बोधयति तादृगेव तन्मनुरग्निमचिनुत तेन नार्ध्नोऽस एताम्पुनश्चितिमपश्यत्तामचिनुत तथा वै स आर्ध्नोद्यत्पुनश्चितिं चिनुत ऋद्धौ॥५१॥

त्रिवृदथ तिष्ठन्त्यग्न्याधेयेन नाचिनुत सप्तदश च॥10॥ [१०]

छन्दश्चितं चिन्वीत पशुकामः पशवो वै छन्दाऽसि पशुमानेव भवति श्येनचितं चिन्वीत सुवर्गकामः श्येनो वै वर्यसाम्पतिष्ठः श्येन एव भूत्वा सुवर्गं लोकम्पतति कङ्कचितं चिन्वीत यः कामयेत शीर्षणवानमुष्मिंल्लोके स्यामिति शीर्षणवानेवामुष्मिंल्लोके भवत्यलजचितं चिन्वीत चतुःसीतं प्रतिष्ठाकामश्चतस्रो दिशो दिक्ष्वेव प्रति तिष्ठति प्रउगचितं चिन्वीत भ्रातृव्यान्म॥५२॥

एव भ्रातृव्यान्नुदत उभयतःप्रउगं चिन्वीत यः कामयेत प्र जातान्भ्रातृव्यान्नुदेय प्रतिजनिष्यमाणानिति प्रैव जातान्भ्रातृव्यान्नुदते प्रति जनिष्यमाणान्नथचक्रचितं चिन्वीत भ्रातृव्यवान् वज्रो वै रथो वज्रमेव भ्रातृव्येभ्यः प्र हरति द्रोणचितं चिन्वीतान्नकामो द्रोणे वा अन्नम्प्रियते सयोन्येवान्नमव रुद्धे समूह्य चिन्वीत पशुकामः पशुमानेव भवति॥५३॥

परिचाय्यं चिन्वीत ग्रामकामो ग्राम्येव भवति श्मशानचितं चिन्वीत यः कामयेत

पितृलोक ऋध्रुयामिति पितृलोक एवध्नोति विश्वामित्रजमदग्नी वसिष्ठेनास्पर्थेता५ स एता
जमदग्निर्विह्व्या अपश्यत्ता उपाधत्ता ताभिर्वै स वसिष्ठस्येन्द्रियं वीर्यमवृद्धं यद्विह्व्या
उपदधातीन्द्रियमेव ताभिर्वीर्यं यजमानो भ्रातृव्यस्य वृद्धे होतुर्धिष्णिय उप दधाति
यजमानायतनं वै॥५४॥

होता स्व एवास्मां आयतन इन्द्रियं वीर्यमव रुद्धे द्वादशोपं दधाति द्वादशाक्षरा
जगती जागताः पशवो जगत्यैवास्मै पशूनव रुद्धेऽष्टावष्टावन्येषु धिष्णियेषूपं दधात्यष्टाशंफाः
पशवः पशूनेवाव रुद्धे षण्मांजालीये षड्वा ऋतवः ऋतवः खलु वै देवाः पितरः ऋतूनेव
देवान्पितृन्प्रीणाति॥५॥

प्र भवति यजमानायतनं वा अष्टाचत्वारिंशच्च॥11॥ [११]

पवंस्व वाजसातय इत्यनुष्टुप्प्रतिपद्वति तिस्रोऽनुष्टुभश्चतस्रो गायत्रियो यत्तिस्रो-
ऽनुष्टुभस्तस्मादः शंसिभिस्तिष्ठः स्तिष्ठति यच्चतस्रो गायत्रियस्तस्मात्सर्वाश्चतुरः पदः
प्रतिदधत्पलायते परमा वा एषा छन्दसां यदनुष्टुप्परमश्चतुष्टोमः स्तोमानाम्परमस्त्रिरात्रो
यज्ञानां परमोऽश्वः पशूनाम्परमेणैवैनम्परमतां गमयत्येकविंशमहर्भवति॥५६॥

यस्मिन्नश्वं आलभ्यते द्वादश मासाः पञ्चतवस्त्रयं इमे लोका असावादित्य एकविंश
एष प्रजापतिः प्राजापत्योऽश्वस्तमेव साक्षादध्नोति शक्ररयः पृष्ठम्भवन्त्यन्यदन्यच्छन्दोऽन्येन्ये
वा एते पशव आ लभ्यन्त उतेवं ग्राम्या उतेवारण्या यच्छक्ररयः पृष्ठम्भवन्त्यश्वस्य
सर्वत्वाय पार्थुरश्मम्ब्रह्मसामम्भवति रश्मिना वा अश्वः॥५७॥

यत ईश्वरो वा अश्वोऽयतोऽप्रतिष्ठितः परां परावतं गन्तोर्पार्थुरश्मम्ब्रह्मसामम्भवत्यश्वस्य
यत्यै धृत्यै संकृत्यच्छावाकसामम्भवत्युत्सन्नयज्ञो वा एष यदश्वमेधः कस्तद्वेदेत्याहुयिदि
सर्वो वा क्रियते न वा सर्व इति यथसंकृत्यच्छावाकसामम्भवत्यश्वस्य सर्वत्वाय पर्याप्त्या
अनन्तरायाय सर्वस्तोमोऽतिरात्र उत्तममहर्भवति सर्वस्याद्यै सर्वस्य जित्यै सर्वमेव तेनाप्रोति
सर्वं जयति॥५८॥

अहर्भवति वा अश्वोऽहर्भवति दशं च॥12॥ [१२]

यदेकैः प्रजापतिः प्रेणानु यजुषापो विश्वकर्माग्र आ याहि सुवर्गाय वज्रो गायत्रेणाग्रं उदधे
समीचीन्द्राय मयुरपां बलाय पुरुषमृगः सौरी पृषतः शका रुरुरलजः सुपर्ण आग्नेयोऽश्वो-

ऽग्नयेऽनीकवते चतुर्विंशतिः॥24॥ यदेकेन स पार्ष्णीयानेतद्वा अग्नेर्धनुस्तद्देवास्त्वेन्द्रज्येष्ठा अपां नप्रेऽश्वस्तूपरो द्विर्षष्टिः॥62॥ यदेकेनैकशितिपात्येत्वः॥ [१३]

॥पञ्चमः प्रश्नः॥

॥तैत्तिरीयसंहितायां पञ्चमकाण्डे पञ्चमः प्रश्नः॥

यदेकेन सऽस्थापयति यज्ञस्य संतत्या अविच्छेदायैन्द्राः पशवो ये मुष्कुरा यदैन्द्राः सन्तोऽग्निभ्यं आलभ्यन्ते देवताभ्यः समदं दधात्याग्नेयीस्त्रिष्टुभो याज्यानुवाक्याः कुर्याद्यदाग्नेयीस्तेनाग्नेया यत्रिष्टुभस्तेनैन्द्राः समृद्धौ न देवताभ्यः समदं दधाति वायवे नियुत्वन्ते तूपरमा लभते तेजोऽग्नेर्वायुस्तेजस एष आ लभ्यते तस्माद्यद्रियङ्वायुः॥१॥

वातिं तद्रियङ्मुग्निर्दहति स्वमेव तत्तेजोऽन्वेति यन्न नियुत्वन्ते स्यादुन्माद्येद्यजमानो नियुत्वन्ते भवति यजमानस्यानुन्मादाय वायुमतीं श्वेतवती याज्यानुवाक्ये भवतः सतेजस्वायं हिरण्यगर्भः समवर्तताग्र इत्याधारमा धारयति प्रजापतिर्वै हिरण्यगर्भः प्रजापतेरनुरूपत्वाय सर्वाणि वा एष रूपाणि पशूनाम्प्रत्या लभ्यते यच्छ्वशृणस्तत्॥२॥

पुरुषाणां रूपम् यत्तूपरस्तदश्वानां यदन्यतोदन्तद्ववां यदव्या इव शफास्तदवीनां यदजस्तदजानां वायुर्वै पशूनाम्प्रियं धाम यद्वायव्यो भवत्येतमेवैनमभि संजानानाः पशव उप तिष्ठन्ते वायव्यः कार्या(३)ः प्राजापत्या(३) इत्याहुयद्वायव्यं कुर्यात्प्रजापतेरियाद्यत्प्राजापत्यं कुर्याद्वायोः॥३॥

इयाद्यद्वायव्यः पशुर्भवति तेन वायोनैति यत्प्राजापत्यः पुरोडाशो भवति तेन प्राजापतेनैति यद्वादशकपालस्तेन वैश्वानुरात्रेत्याग्नावैष्णवमेकादशकपालं निर्वपति दीक्षिष्यमाणोऽग्निः सर्वा देवता विष्णुर्यज्ञो देवताश्चैव यज्ञं चारंभतेऽग्निरवमो देवतानां विष्णुः परमो यदाग्नावैष्णवमेकादशकपालं निर्वपति देवताः॥४॥

एवोभयतः परिगृह्य यजमानोऽव रुद्धे पुरोडाशेन वै देवा अमुष्मिँल्लौक आर्धुव चरुणास्मिन् यः कामयैतामुष्मिँल्लौक ऋधुयामिति स पुरोडाशं कुर्वीतामुष्मिन्नेव लोक ऋप्नोति यदष्टकपालस्तेनाग्नेयो यत्रिकपालस्तेन वैष्णवः समृद्धौ यः कामयैतास्मिँल्लौक

ऋध्यामिति स चरुं कुर्वीताग्नेर्घृतं विष्णोस्तण्डुलास्तस्मात्॥५॥

चरुः कार्योऽस्मिन्नेव लोक ऋध्रोत्यादित्यो भवतीयं वा अदितिरस्यामेव प्रति तिष्ठत्यथो
अस्यामेवाधि यज्ञं तनुते यो वै संवत्सरमुख्यमभृत्वाग्निं चिनुते यथा सामि गर्भोऽवपद्यते
तादृगेव तदार्तिमाच्छेद्वैश्वानरं द्वादशकपालम् पुरस्तान्निर्वपेत्संवत्सरो वा अग्निर्वैश्वानरो यथा
संवत्सरमाप्त्वा॥६॥

काल आगते विजायत एवमेव संवत्सरमाप्त्वा काल आगतेऽग्निं चिनुते नार्तिमाच्छेत्त्येषा
वा अग्नेः प्रिया तनूर्यद्वैश्वानरः प्रियामेवास्यं तनुवमव रुद्धे त्रीण्येतानि हवीरपि भवन्ति
त्रय इमे लोका एषां लोकानां रोहाय॥७॥

यद्रियङ्गायुर्यच्छ्रुणस्तद्वायोर्निर्वपति देवतास्तस्मादाप्त्वाष्टात्रिंशच्च॥१॥ [१]

प्रजापतिः प्रजाः सृष्ट्वा प्रेणानु प्राविशत्ताभ्यः पुनः सम्भवितुं नाशंक्रोत्सौऽब्रवीद्भवदित्स
यो मेतः पुनः संचिनवदिति तं देवाः समंचिन्वन्ततो वै त आर्ध्वन् यत्समंचिन्वन्तच्चित्यस्य
चित्यत्वम् य एवं विद्वानग्निं चिनुत ऋध्रोत्येव कस्मै कमग्निश्चीयत इत्याहुर्गन्निवान्॥८॥

असानीति वा अग्निश्चीयतेऽग्निवानेव भवति कस्मै कमग्निश्चीयत इत्याहुर्देवा मां
वेदन्निति वा अग्निश्चीयते विदुरेन देवाः कस्मै कमग्निश्चीयत इत्याहुर्गृह्यंसानीति वा
अग्निश्चीयते गृह्येव भवति कस्मै कमग्निश्चीयत इत्याहुः पशुमानंसानीति वा अग्निः॥९॥

चीयते पशुमानेव भवति कस्मै कमग्निश्चीयत इत्याहुः सप्त मा पुरुषा उपं जीवानिति
वा अग्निश्चीयते त्रयः प्राश्चस्त्रयः प्रत्यश्च आत्मा सप्तम एतावन्त एवैनममुष्मिँल्लोक उपं
जीवन्ति प्रजापतिरग्निमचिकीषत् तम्पृथिव्यंब्रवीन्न मय्यग्निं चैष्यसेति मा धक्ष्यति सा
त्वातिदह्यमाना वि धंविष्ये॥१०॥

स पापीयान्भविष्यसीति सौऽब्रवीत्तथा वा अहं करिष्यामि यथा त्वा नातिधक्ष्यतीति
स इमामभ्यमृशत् प्रजापतिस्त्वा सादयतु तया देवतयाङ्गिरस्वद्ध्रुवा सीदेतीमामेवेष्टकां
कृत्वोपाधत्तानंतिदाहाय यत्प्रत्यग्निं चिन्वीत तद्भि मृशेत्प्रजापतिस्त्वा सादयतु तया
देवतयाङ्गिरस्वद्ध्रुवा सीद॥११॥

इतीमामेवेष्टकां कृत्वोप धत्तेऽनंतिदाहाय प्रजापतिरकामयत् प्र जायेयेति स
एतमुख्यमपश्यत् संवत्सरमभिभस्ततो वै स प्राजायत तस्मात्संवत्सरम्भार्यः प्रैव

जायते तं वसवोऽब्रुवन् त्वमंजनिष्ठा वयम्प्र जायामहा इति तं वसुभ्यः प्रायच्छुतं त्रीण्यहान्यबिभरुस्तेन॥१२॥

त्रीणि च शतान्यसृजन्त त्रयस्त्रिंशतं च तस्मात्त्र्यहम्भार्यः प्रैव जायते तान्नुद्वा अब्रुवन् ययमंजनिद्वं वयम्प्र जायामहा इति तं रुद्रेभ्यः प्रायच्छन्तं षडहान्यबिभरुस्तेन त्रीणि च शतान्यसृजन्त त्रयस्त्रिंशतं च तस्मात्षडहम्भार्यः प्रैव जायते तानादित्या अब्रुवन् ययमंजनिद्वं वयम्॥१३॥

प्र जायामहा इति तमादित्येभ्यः प्रायच्छन्तं द्वादशाहान्यबिभरुस्तेन त्रीणि च शतान्यसृजन्त त्रयस्त्रिंशतं च तस्माद्द्वादशाहम्भार्यः प्रैव जायते तेनैव ते सहस्रमसृजन्तोऽखां सहस्रतमीं य एवमुख्यं साहस्रं वेद प्र सहस्रं पशूनांप्रोति॥१४॥

अग्निवान्पशुमानं सानीति वा अग्निर्धविष्ये मृशेत्प्रजापतिस्त्वा सादयतु तया देवतयाङ्गिरस्वद्ध्रुवा सीद तेन तानादित्या अब्रुवन् ययमंजनिद्वं वयश्चत्वारिंशच्च॥२॥ [२]

यजुषा वा एषा क्रियते यजुषा पच्यते यजुषा वि मुच्यते यदुखा सा वा एषैतरहिं यातयाम्नी सा न पुनः प्रयुज्येत्याहुरग्रे युक्ष्वा हि ये तवं युक्ष्वा हि देवहूतमा इत्युखायां जुहोति तेनैवैनाम्पुनः प्र युक्ते तेनायातयाम्नी यो वा अग्निं योग आगते युनक्ति युक्ते युञ्जानेष्वग्रे॥१५॥

युक्ष्वा हि ये तवं युक्ष्वा हि देवहूतमा इत्याहेष वा अग्नेर्योगस्तेनैवैनं युनक्ति युक्ते युञ्जानेषु ब्रह्मवादिनो वदन्ति न्यङ्कुश्रिश्चेतव्या (३) उत्ताना (३) इति वयसां वा एष प्रतिमयां चीयते यदग्निर्यज्यंश्च चिनुयात्पृष्टित एनमाहुतय ऋच्छेयुर्यदुत्तानं न पतितुं शक्यादसुवर्ग्योऽस्य स्यात्प्राचीनमुत्तानम्॥१६॥

पुरुषशीर्षमुप दधाति मुखत एवैनमाहुतय ऋच्छन्ति नोत्तानं चिनुते सुवर्ग्योऽस्य भवति सौर्या जुहोति चक्षुरेवास्मिन्प्रति दधाति द्विर्जुहोति द्वे हि चक्षुषी समान्या जुहोति समानं हि चक्षुः समृद्धौ देवासुराः संयत्ता आसन्ते वामं वसु सं न्यदधत तद्देवा वामभृतावृञ्जत तद्वामभृतो वामभृत्त्वं यद्वामभृतमुपदधाति वाममेव तया वसु यजमानो भ्रातृव्यस्य वृद्धे हिरण्यमूर्ध्नी भवति ज्योतिर्वै हिरण्यं ज्योतिर्वामं ज्योतिर्वैवास्य ज्योतिर्वामं वृद्धे द्वियजुर्भवति प्रतिष्ठित्यै॥१७॥

युञ्जानेष्वग्ने॑ प्राचीनमुत्तानं॑ वामभृतश्चतुर्विंशतिश्च॥३॥ [३]

आपो वरुणस्य पत्न्य आसन्ता अग्निरभ्यध्यायत्ताः समभवत्तस्य रेतः परापतत्तदियमभवद्यद्वितीयम्परापतत्तदसर्वभवदियं वै विराडसौ स्वराड्यद्विराजावुपदधातीमे एवोप धत्ते यद्वा असौ रेतः सिञ्चति तदस्यां प्रति तिष्ठति तत्र जायते ता ओषधयः॥१८॥

वीरुधो भवन्ति ता अग्निरिति य एवं वेद प्रैव जायतेऽन्नादो भवति यो रेतस्वी स्यात्प्रथमायां तस्य चित्यामुभे उप दध्यादिमे एवासमै समीची रेतः सिञ्चतो यः सिक्तरैताः स्यात्प्रथमायां तस्य चित्यामन्यामुप दध्यादुत्तमायामन्या रेत एवास्य सिक्तमाभ्यामुभयतः परि गृह्णाति संवत्सरं न कम्॥१९॥

चन प्रत्यवरोहेन्न हीमे कं चन प्रत्यवरोहतस्तदेनयोर्व्रतं यो वा अपंशीर्षाणमुग्निं चिनुतेऽपंशीर्षामुष्मिल्लोके भवति यः सशीर्षाणं चिनुते सशीर्षामुष्मिल्लोके भवति चित्तिं जुहोमि मनसा घृतेन यथा देवा इहागमन्वीतिहोत्रा ऋतावृधः समुद्रस्य वयुनस्य पत्नं जुहोमि विश्वकर्मणे विश्वाहामर्त्य रविरिति स्वयमातृणामुपधाय जुहोति॥२०॥

एतद्वा अग्नेः शिरः सशीर्षाणमेवाग्निं चिनुते सशीर्षामुष्मिल्लोके भवति य एवं वेद सुवर्गाय वा एष लोकाय चीयते यदग्निस्तस्य यदयथापूर्वं क्रियतेऽसुवर्ग्यमस्य तथसुवर्ग्योऽग्निश्चितिमुपधायाभि मृशेच्चित्तिमर्चितिं चिनवद्वि विद्वान्पृष्ठेवं वीता वृजिना च मर्तात्राये च नः स्वपत्याय देव दिति च रास्वादितिमुप्येति यथापूर्वमेवैनमुप धत्ते प्राञ्चमेनं चिनुते सुवर्ग्योऽस्य भवति॥२१॥

ओषधयः कञ्जुहोति स्वपत्यायाष्टादश च॥४॥ [४]

विश्वकर्मा दिशाम्पतिः स नः पशून्पातु सोऽस्मान्पातु तस्मै नमः प्रजापती रुद्रो वरुणोऽग्निर्दिशाम्पतिः स नः पशून्पातु सोऽस्मान्पातु तस्मै नमः एता वै देवता एतेषां पशूनामधिपतयस्ताभ्यो वा एष आ वृश्चते यः पंशीर्षाण्युपदधाति हिरण्येष्टका उप दधात्येताभ्य एव देवताभ्यो नमस्करोति ब्रह्मवादिनः॥२२॥

वृदन्त्यग्नौ ग्राम्यान्पशून् दधाति शुचारण्यानर्पयति किं तत् उच्छिषतीति यद्विरण्येष्टका उपदधात्यमृतं वै हिरण्यममृतेनैव ग्राम्येभ्यः पशुभ्यो भेषजं करोति नैनान् हिनस्ति प्राणो

वै प्रथमा स्वयमातृणा व्यानो द्वितीयापानस्तृतीयानु प्राण्यात्प्रथमाः स्वयमातृणामुपधाय प्राणेनैव प्राणः समर्धयति व्यन्यात्॥२३॥

द्वितीयांमुपधाय व्यानेनैव व्यानः समर्धयत्यपान्यात्तृतीयांमुपधायानेनैवापानः समर्धयत्यथौ प्राणैरेवैनः समिन्दे भूर्भुवः सुवरिति स्वयमातृणा उप दधातीमे वै लोकाः स्वयमातृणा एताभिः खलु वै व्याहृतीभिः प्रजापतिः प्राजायत यदेताभिर्व्याहृतीभिः स्वयमातृणा उपदधातीमानेव लोकानुपधायेषु॥२४॥

लोकेष्वधि प्र जायते प्राणाय व्यानायापानाय वाचे त्वा चक्षुषे त्वा तया देवतयाङ्गिरस्वद्ध्रुवा सीदाग्निना वै देवाः सुवर्गं लोकमजिगाः सन्तेन पतितुं नाशंकुवन्त एताश्चतस्रः स्वयमातृणा अपश्यन्ता दिक्षुपादधत् तेन सर्वतश्चक्षुषा सुवर्गं लोकमायन्यच्चतस्रः स्वयमातृणा दिक्षुपदधाति सर्वतश्चक्षुषैव तदग्निना यजमानः सुवर्गं लोकमेति॥२५॥

ब्रह्मवादिनो व्यन्यादेषु यजमानस्त्रीणि च॥५॥ [५]

अग्र आ याहि वीतय इत्याहाहृतैवेनमग्निं दूतं वृणीमह इत्याह हृत्वैवेन वृणीते-
ऽग्निनाग्निः समिध्यत् इत्याह समिन्द एवेनमग्निरवृत्राणि जङ्घनदित्याह समिद्ध एवास्मिन्निन्द्रियं
दधात्यग्नेः स्तोमम्मनामह इत्याह मनुत एवेनमेतानि वा अहाः रूपाणि॥२६॥

अन्वहमेवेनं चिनुतेऽवाहाः रूपाणि रुद्धे ब्रह्मवादिनो वदन्ति
कस्मात्सत्याद्यातयाग्नीरन्या इष्टका अयातयाग्नी लोकम्पृणेत्यैन्द्राग्नी हि बारहस्पत्येति
ब्रूयादिन्द्राग्नी च हि देवानाम्बृहस्पतिश्चायातयामानोऽनुचरवती भवत्यजामित्वायानुष्ठुभानुं
चरत्यात्मा वै लोकम्पृणा प्राणोऽनुष्टुप्तस्मात्प्राणः सर्वाण्यङ्गान्यनु चरति ता अस्य
सूददोहसः॥२७॥

इत्याह तस्मात्पुरुषिपुरुषि रसः सोमः श्रीणन्ति पृश्नय इत्याहान्नं वै पृश्नमेवाव
रुद्धेऽर्को वा अग्निर्कोऽन्नमन्नमेवाव रुद्धे जन्म देवानां विशस्त्रिष्वारौचने दिव
इत्याहमानेवास्यै लोकां ज्योतिष्मतः करोति यो वा इष्टकानां प्रतिष्ठां वेद प्रत्येव
तिष्ठति तया देवतयाङ्गिरस्वद्ध्रुवा सीदेत्याहैषा वा इष्टकानां प्रतिष्ठा य एवं वेद प्रत्येव
तिष्ठति॥२८॥

रूपाणि सूददोहसस्तया षोडश च॥६॥ [६]

सुवर्गाय वा एष लोकाय चीयते यदग्निर्वज्रं एकादशिनी यदग्नावैकादशिनीमिनुयाद्वज्रेणै५
सुवर्गाल्लोकादन्तर्दध्याद्यत्र मिनुयात्स्वरुभिः पशून्यर्धयेदेकयूपमिमनोति नैनं वज्रेण
सुवर्गाल्लोकादन्तर्दधाति न स्वरुभिः पशून्यर्धयति वि वा एष इन्द्रियेण वीर्येणर्धयते
योऽग्निं चिन्वन्नधिक्रामत्येन्द्रिया॥२९॥

ऋचाक्रमणम्प्रतीष्टकामुपं दध्यान्नेन्द्रियेण वीर्येण व्यृध्यते रुद्रो वा एष यदग्निस्तस्य
तिस्रः शरव्याः प्रतीचीं तिरश्च्यनूची ताम्यो वा एष आ वृश्च्यते योऽग्निं चिनुतेऽग्निं चित्वा
तिसृधन्वमयाचितम्ब्राह्मणाय दद्यात्ताभ्यं एव नमस्करोत्यथो ताम्यं एवात्मानं निष्क्रीणीते
यत्तै रुद्र पुरः॥३०॥

धनुस्तद्वातो अनु वातु ते तस्मै ते रुद्र संवत्सरेण नमस्करोमि यत्तै रुद्र दक्षिणा
धनुस्तद्वातो अनु वातु ते तस्मै ते रुद्र परिवत्सरेण नमस्करोमि यत्तै रुद्र पश्चाद्धनुस्तद्वातो
अनु वातु ते तस्मै ते रुद्रेदावत्सरेण नमस्करोमि यत्तै रुद्रोत्तराद्धनुस्तत्॥३१॥

वातो अनु वातु ते तस्मै ते रुद्रेदुवत्सरेण नमस्करोमि यत्तै रुद्रोपरि धनुस्तद्वातो
अनु वातु ते तस्मै ते रुद्र वत्सरेण नमस्करोमि रुद्रो वा एष यदग्निः स यथा
व्याघ्रः क्रुद्धस्तिष्ठत्येवं वा एष एतर्हि संचितमेतैरुपं तिष्ठते नमस्कारैरेवैनै५ शमयति
योऽग्नयः॥३२॥

पुरीष्याः प्रविष्टाः पृथिवीमनु। तेषां त्वमस्युत्तमः प्र णो जीवातवे सुवा आपं
त्वाग्ने मनसापं त्वाग्ने तपसापं त्वाग्ने दीक्षयापं त्वाग्ने उपसद्विरापं त्वाग्ने सुत्ययापं
त्वाग्ने दक्षिणाभिरापं त्वाग्नेऽवभृथेनापं त्वाग्ने वशयापं त्वाग्ने स्वगाकारेणेत्याहैषा वा
अग्नेरातिस्तयैवैनमाप्रोति॥३३॥

ऐन्द्रिया पुर उत्तराद्धनुस्तदग्नयं आहाष्टौ च॥७॥ [७]

गायत्रेण पुरस्तादुपं तिष्ठते प्राणमेवास्मिन्दधाति बृहद्रथन्तराभ्यां पक्षावोजं
एवास्मिन्दधात्यृतुस्थायज्ञायज्ञियेन पुच्छंमृतुष्वेव प्रति तिष्ठति पृष्ठैरुपं तिष्ठते तेजो
वै पृष्ठानि तेजं एवास्मिन्दधाति प्रजापतिरग्निमंसृजत् सोऽस्मात्सृष्टः पराङ्मत्तं
वारवन्तीयैनावारयत् तद्वारवन्तीयस्य वारवन्तीयत्वः श्यैतेन श्येती अंकुरुत् तच्छैतस्य

श्येतत्त्वम्॥३४॥

यद्धारवन्तीर्येनोपतिष्ठते वारयत एवैनं श्येतेन श्येती कुरुते प्रजापतेरहृदयेनापिपक्षमप्रत्युप
तिष्ठते प्रेमाणमेवास्य गच्छति प्राच्यां त्वा दिशा सांदयामि गायत्रेण छन्दसाग्निना
देवतयाग्नेः शीर्ष्णाग्नेः शिर उप दधामि दक्षिणया त्वा दिशा सांदयामि त्रैष्टुभेन
छन्दसेन्द्रेण देवतयाग्नेः पक्षेणाग्नेः पक्षमुप दधामि प्रतीच्यां त्वा दिशा सांदयामि॥३५॥

जागतेन छन्दसा सवित्रा देवतयाग्नेः पुच्छेनाग्नेः पुच्छमुप दधाम्युदीच्या त्वा दिशा
सांदयाम्यानुष्टुभेन छन्दसा मित्रावरुणाभ्यां देवतयाग्नेः पक्षेणाग्नेः पक्षमुप दधाम्यूर्ध्वयां त्वा
दिशा सांदयामि पाङ्केन छन्दसा बृहस्पतिना देवतयाग्नेः पृष्ठेनाग्नेः पृष्ठमुप दधामि यो
वा अपात्मानमग्निं चिनुतेऽपात्तामुष्मिल्लोके भवति यः सात्मानं चिनुते सात्तामुष्मिल्लोके
भवत्यात्मेष्टका उप दधात्येष वा अग्नेरात्मा सात्मानमेवाग्निं चिनुते सात्तामुष्मिल्लोके
भवति य एवं वेद॥३६॥

श्येतत्त्वं प्रतीच्यां त्वा दिशा सांदयामि यः सात्मानञ्चिनुते द्वाविंशतिश्च॥८॥ [८]

अग्रं उदधे या त इष्युवा नाम तयां नो मृड तस्यास्ते नमस्तस्यास्त उप जीवन्तो
भूयास्माग्ने दुध्र गह्य किंशिल वन्य या त इष्युवा नाम तयां नो मृड तस्यास्ते
नमस्तस्यास्त उप जीवन्तो भूयास्म पञ्च वा एतैऽग्नयो यच्चितय उदधिरेव नाम प्रथमो
दुध्रः॥३७॥

द्वितीयो गह्यस्तृतीयः किंशिलश्चतुर्थो वन्यः पञ्चमस्तेभ्यो यदाहुतीर्न जुहुयादध्वर्युं
च यजमानं च प्र दहेयुर्यदेता आहुतीर्जुहोति भागधेयेनैवैनञ्छमयति नार्तिमार्च्छत्यध्वर्युं
यजमानो वाङ्ग आसन्नसोः प्राणोऽक्ष्योश्चक्षुः कर्णयोः श्रोत्रम्बाहुवोर्बलमूर्वोरोजोऽरिष्टा
विश्वान्यङ्गानि तनूः॥३८॥

तनुवा मे सह नमस्ते अस्तु मा मां हिंसीरप वा एतस्मात्प्राणाः क्रांमन्ति योऽग्निं
चिन्वन्नधिक्रामति वाङ्ग आसन्नसोः प्राण इत्याह प्राणानेवात्मन्धत्ते यो रुद्रो अग्नौ यो
अप्सु य ओषधीषु यो रुद्रो विश्वा भुवनाविवेश तस्मै रुद्राय नमो अस्त्वाहुतिभागा वा
अन्ये रुद्रा हविर्भागाः॥३९॥

अन्ये शतरुद्रीयश्च हुत्वा गावीधुकं चरुमेतेन यजुषा चरमायामिष्टकायां नि

दध्याद्भागधेयैनेवैनं शमयति तस्य त्वे शतरुद्रीयं हुतमित्याहुयस्यैतद्ग्नौ क्रियत इति वसवस्त्वा रुद्रैः पुरस्तात्पान्तु पितरस्त्वा यमराजानः पितृभिर्दक्षिणतः पान्त्वादित्यास्त्वा विश्वेदेवैः पश्चात्पान्तु द्युतानस्त्वा मारुतो मरुद्भिर्रुत्तरतः पान्तु॥४०॥

देवास्त्वेन्द्रज्येष्ठा वरुणराजानोऽधस्ताच्चोपरिष्टाच्च पान्तु न वा एतेन पूतो न मेध्यो न प्रोक्षितो यदेनमतः प्राचीनं प्रोक्षति यत्संचितमाज्येन प्रोक्षति तेन पूतस्तेन मेध्यस्तेन प्रोक्षितः॥४१॥

दुध्रस्तनूरहविर्भागाः पातु द्वात्रिंशच्च॥१॥ [१]

समीची नामासि प्राची दित्तस्यास्तेऽग्निरधिपतिरसितो रक्षिता यश्चाधिपतिर्यश्च गोप्ता ताभ्यां नमस्तौ नो मृडयतान्ते यं द्विष्मो यश्च नो द्वेष्टि तं वां जम्भे दधाम्योजस्विनी नामासि दक्षिणा दित्तस्यास्ते इन्द्रोऽधिपतिः पृदांकुः प्राची नामासि प्रतीची दित्तस्यास्ते॥४२॥

सोमोऽधिपतिः स्वजोऽवस्थावा नामास्युदीची दित्तस्यास्ते वरुणोऽधिपतिस्तिरश्चराजिरधिपती नामासि बृहती दित्तस्यास्ते बृहस्पतिरधिपतिः श्वित्रो वशिनी नामासीयं दित्तस्यास्ते यमोऽधिपतिः कल्माषंघ्रीवो रक्षिता यश्चाधिपतिर्यश्च गोप्ता ताभ्यां नमस्तौ नो मृडयतान्ते यं द्विष्मो यश्च॥४३॥

नो द्वेष्टि तं वां जम्भे दधाम्येता वै देवता अग्निं चितं रक्षन्ति ताभ्यो यदाहुतीर्न जुहुयादध्वर्युं च यजमानं च ध्यायेयुर्यदेता आहुतीर्जुहोति भागधेयैनेवैनान्छमयति नार्तिमार्च्छत्यध्वर्युर्न यजमानो हेतयो नाम स्थ तेषां वः पुरो गृहा अग्निर्व इषवः सलिलो निलिम्पा नाम॥४४॥

स्थ तेषां वो दक्षिणा गृहाः पितरो व इषवः सगरो वज्रिणो नाम स्थ तेषां वः पश्चाद्गृहाः स्वप्नो व इषवो गह्वरोऽवस्थावानो नाम स्थ तेषां व उत्तराद्गृहा आपो व इषवः समुद्रोऽधिपतयो नाम स्थ तेषां व उपरि गृहा वर्षं व इषवोऽवस्वान्क्रव्या नाम स्थ पार्थिवास्तेषां व इह गृहाः॥४५॥

अत्र व इषवो निमिषो वातनामन्तेभ्यो वो नमस्ते नो मृडयत ते यं द्विष्मो यश्च नो द्वेष्टि तं वो जम्भे दधामि हुतादो वा अन्ये देवा अहुतादोऽन्ये तानग्निचिदेवोभयान्ग्रीणाति दध्ना मधुमिश्रेणैता आहुतीर्जुहोति भागधेयैनेवैनान्ग्रीणात्यथो खल्वाहुरिष्टका वै देवा अहुताद

इति॥४६॥

अनुपरिक्रामं जुहोत्यपरिवर्गमेवैनान्प्रीणातीमः स्तनमूर्जस्वन्तं धयापाम्प्रप्यातमग्रे
सरिरस्य मध्ये। उथ्सं जुषस्व मधुमन्तमूर्वं समुद्रियः सदनमा विशस्वा यो वा
अग्निमप्रयुज्य न विमृश्चति यथाश्चो युक्तोऽविमुच्यमानः क्षुध्यन्पराभवंत्येवमस्याग्निः परा
भवति तम्पराभवंतं यजमानोऽनु परा भवति सौऽग्निं चित्वा लूक्षः॥४७॥

भुवतीमः स्तनमूर्जस्वन्तं धयापामित्याज्यस्य पूर्णाः सुचं जुहोत्येष वा अग्नेर्विमोको
विमुच्यैवास्मा अन्नमपि दधाति तस्मादाहुयश्चैवं वेद यश्च न सुधायः ह वै वाजी सुहितो
दधातीत्यग्निर्वाव वाजी तमेव तत्प्रीणाति स एनम्प्रीतः प्रीणाति वसीयान्भवति॥४८॥

प्रतीची दित्तस्यास्ते द्विष्मो यश्च निलिम्पा नामेह गृहा इति लूक्षो वसीयान्भवति॥१०॥[१०]

इन्द्राय राज्ञे सूकरो वरुणाय राज्ञे कृष्णो यमाय राज्ञे ऋष्यं ऋषभाय राज्ञे गव्यः
शार्दूलाय राज्ञे गौरः पुरुषराजाय मर्कटः क्षिप्रश्येनस्य वर्तिका नीलगोः क्रिमिः सोमस्य
राज्ञः कुलुङ्गः सिन्धोः शिशुमारो हिमवतो हस्ती॥४९॥

इन्द्रायाष्टाविंशतिः॥११॥[११]

मयुः प्राजापत्य ऊलो हलीक्ष्णो वृषदंशस्ते धातुः सरस्वत्यै शारिः श्येता
पुरुषवाक्सरस्वते शुकः श्येतः पुरुषवागारण्योऽजो नकुलः शका ते पौष्णा वाचे
क्रौञ्चः॥५०॥

मयुस्त्रयोविंशतिः॥१२॥[१२]

अपां नत्रे जषो नाक्रो मकरः कुलीकयस्तेऽकूपारस्य वाचे पैङ्गराजो भगाय कुषीतक
आती वाहसो दर्विदा ते वायव्या दिग्भ्यश्चक्रवाकः॥५१॥

अपामेकान्नविंशतिः॥१३॥[१३]

बलायाजगर आखुः सृजया श्यण्डकस्ते मैत्रा मृत्यवैऽसितो मन्यवै स्वजः कुम्भीनसः
पुष्करसादो लोहिताहिस्ते त्वाष्ट्राः प्रतिश्रुत्कायै वाहसः॥५२॥

[१४]

पुरुषमृगश्चन्द्रमसे गोधा कालका दार्वाघाटस्ते वनस्पतीनामेण्यहे कृष्णो रात्रिये पिकः
क्ष्विङ्गा नीलशीर्ष्णी तेऽर्यम्णे धातुः कत्कटः॥५३॥

[१५]

सौरी बलाकश्यो मयूरः श्येनस्ते गन्धर्वाणां वसूनां कपिञ्जलो रुद्राणां तित्तिरी
रोहिर्कुण्डृणाचीं गोलत्तिका ता अप्सरसामरण्याय सृमरः॥५४॥

[१६]

पृषतो वैश्वदेवः पित्वो न्यङ्कुः कशस्तेऽनुमत्या अन्यवापोऽर्धमासानाम्मासां कश्यपः
क्रयिः कुटरुर्दात्योहस्ते सिनीवाल्यै बृहस्पतये शित्पुटः॥५५॥

[१७]

शका भौमी पात्रः कशो मान्थीलवस्ते पितृणामृतूनां जहका संवत्सराय लोपां
कपोत उलूकः शशस्ते नैर्ऋताः कृकवाकुः सावित्रः॥५६॥

बलाय पुरुषमृगः सौरी पृषतः शकाष्टादशाष्टादश॥14-18॥

[१८]

रुरु रौद्रः कृकलासः शकुनिः पिप्पका ते शरव्यायै हरिणो मारुतो ब्रह्मणे
शार्गस्तरक्षुः कृष्णः श्वा चतुरक्षो गर्दभस्त इतरजनानामग्नये धृङ्गा॥५७॥

रुरुर्विशतिः॥19॥

[१९]

अलज आन्तरिक्ष उद्रो मद्रुः प्लवस्तेऽपामर्दित्यै ह२ससाचिरिन्द्रायै कीरशा गृध्रः
शितिकक्षी वाष्प्राणस्ते दिव्या द्यावापृथिव्या श्ववित्॥५८॥

[२०]

सुपर्णः पार्जन्यो ह२सो वृको वृषद२शस्त ऐन्द्रा अपामुद्रोऽर्यम्णे लोपाशः सि२हो
नकुलो व्याघ्रस्ते महेन्द्राय कामाय परस्वान्॥५९॥

अलजः सुपर्णोऽष्टादशाष्टादश॥21॥

[२१]

आग्नेयः कृष्णग्रीवः सारस्वती मेपी बभ्रुः सौम्यः पौष्णः श्यामः शितिपृष्ठो बारहस्पत्यः
शिल्पो वैश्वदेव ऐन्द्रोऽरुणो मारुतः कल्माष ऐन्द्राग्नः स२हितोऽधोरांमः सावित्रो वारुणः

पेत्वः॥६०॥

अग्नेयो द्वाविंशतिः॥२२॥ [२२]

अश्वस्तूपरो गौमृगस्ते प्राजापत्या अग्नेयौ कृष्णग्रीवौ त्वाष्ट्रौ लोमशसक्थौ शितिपृष्ठौ
बारहस्पत्यौ धात्रे पृषोदरः सौर्यो बलक्षः पेत्वः॥६१॥

अश्वष्णोडश॥२३॥ [२३]

अग्नयेऽनीकवते रोहिताञ्जिरनुद्धानधोरांमौ सावित्रौ पौष्णौ रजतनांभी वैश्वदेवौ
पिशंगौ तूपरौ मारुतः कल्माष आग्नेयः कृष्णोऽजः सारस्वती मेघी वारुणः कृष्ण
एकशितिपात्पेत्वः॥६२॥

अग्नयेऽनीकवते द्वाविंशतिः॥२४॥ [२४]

हिरण्यवर्णा अपां ग्रहान्भूतेष्टकाः सज्जूः सं वथ्सुरं प्रजापतिः स क्षुरपविर्भेर्वै दीक्षयां
सुवर्गाय तं यत्र स्यूतं प्रजापतिरऋतुभी रोहितः पृश्निः शितिबाहुरुन्नतः कर्णाः शुण्ठा
इन्द्रायादित्यै सौम्या वारुणाः सोमायैकादश पिशङ्गास्त्रयोविंशतिः॥२३॥ हिरण्यवर्णा भूतेष्टकाश्छन्दो
यत्कर्नीयाः सन्निवृद्धाग्निर्वारुणाश्चतुःपञ्चाशत्॥५४॥ हिरण्यवर्णा निर्वक्षसः॥ [२५]

॥षष्ठमः प्रश्नः॥

॥तैत्तिरीयसंहितायां पञ्चमकाण्डे षष्ठमः प्रश्नः॥

हिरण्यवर्णाः शुचयः पावका यासु जातः कश्यपो यास्विन्द्रः। अग्निं या गर्भं दधिरे
विरूपास्ता न आपः शङ् स्योना भवन्तु। यासां राजा वरुणो याति मध्ये सत्यानृते
अवपश्यञ्जानानाम्। मधुश्चतुः शुचयो याः पावकास्ता न आपः शङ् स्योना भवन्तु। यासां
देवा दिवि कृण्वन्ति भक्षं या अन्तरिक्षे बहुधा भवन्ति। याः पृथिवीमप्यसोन्दन्ति॥१॥

शुक्रास्ता न आपः शङ् स्योना भवन्तु। शिवेन मा चक्षुषा पश्यतापः शिवयां
तनुवोप स्पृशत त्वचम्मे। सर्वा अग्नी रप्सुषदो हुवे वो मयि वर्चो बलमोजो नि
धत्त। यददः सम्प्रयतीरहावनंदता हुते। तस्मादा नृद्यो नाम स्थ ता वो नामानि सिन्धवः।
यत्प्रेषिता वरुणेन ताः शोभं समवत्पता॥२॥

तदाप्रोदिन्द्रो वो यतीस्तस्मादापो अनु स्थन। अप्कामः स्यन्दमाना अवीवरत वो हिकम्। इन्द्रो वः शक्तिभिर्देवीस्तस्माद्धारणाम वो हितम्। एको देवो अप्यतिष्ठस्यन्दमाना यथावशम्। उदानिपुर्महीरिति तस्मादुदकमुच्यते। आपो भद्रा घृतमिदाप आसुरग्रीषोमौ बिभ्रत्याप इत्ताः। तीव्रो रसो मधुपृचाम्॥३॥

अरुंगम आ मा प्राणेन सह वर्चसा गन्। आदित्यश्याम्युत वा शृणोम्या मा घोषो गच्छति वाङ् आसाम्। मन्ये भेजानो अमृतस्य तर्हि हिरण्यवर्णा अतृपं यदा वः। आपो हि ष्ठा मयोभुवस्ता न ऊर्जे दधातन। महे रणाय चक्षसे। यो वः शिवतमो रसस्तस्य भाजयतेह नः। उशतीरिव मातरः। तस्मा अरु गमाम वो यस्य क्षयाय जिन्वथ। आपो जनयथा च नः। दिवि श्रयस्वान्तरिक्षे यतस्व पृथिव्या सम्भवं ब्रह्मवर्चसमसि ब्रह्मवर्चसाय त्वा॥४॥

उन्दन्ति समवल्गत मधुपृचाम्मातरो द्वाविंशतिश्च॥१॥

अपां ग्रहानृह्णात्येतद्वाव राजसूयं यदेते ग्रहाः सर्वोऽग्निर्वरुणसवो राजसूयमग्निसवश्चित्यस्ताभ्यामेव सूयतेऽथो उभावेव लोकावभि जयति यश्च राजसूयेनेजानस्य यश्चाग्निचित आपो भवन्त्यापो वा अग्नेर्भातव्या यदपोऽग्नेरधस्तादुपदधाति भ्रातृव्याभिभूत्यै भवत्यात्मना परास्य भ्रातृव्यो भवत्यमृतम्॥५॥

वा आपस्तस्मादद्विरवतान्तमभि पिंश्चन्ति नार्तिमाच्छति सर्वमायुरेति यस्यैता उपधीयन्ते य उ चैना एवं वेदान्न वा आपः पशव आपोऽन्नम्पशवोऽन्नादः पशुमान्भवति यस्यैता उपधीयन्ते य उ चैना एवं वेद द्वादश भवन्ति द्वादश मासाः संवत्सरः संवत्सरेणैवास्मै॥६॥

अन्नमव रुद्धे पात्राणि भवन्ति पात्रे वा अन्नमद्यते सयोन्येवान्नमव रुद्ध आ द्वादशात्पुरुषादन्नमत्यथो पात्रान्न छिद्यते यस्यैता उपधीयन्ते य उ चैना एवं वेद कुम्भाश्च कुम्भीश्च मिथुनानि भवन्ति मिथुनस्य प्रजात्यै प्र प्रजया पशुभिर्मिथुनैर्जायते यस्यैता उपधीयन्ते य उ॥७॥

चैना एवं वेद शुक्वा अग्निः सोऽध्वर्यु यजमानं प्रजाः शुचार्पयति यदप उपदधाति शुचमेवास्य शमयति नार्तिमाच्छत्यध्वर्युर्न यजमानः शाम्यन्ति प्रजा यत्रैता उपधीयन्तेऽपां वा एतानि हृदयानि यदेता आपो यदेता अप उपदधाति दिव्याभिर्बेनाः सः सृजति

वरुषुकः पर्जन्यः॥८॥

भुवति यो वा एतासामायतनं क्लृप्तिं वेदायतनवान्भवति कल्पंतेऽस्मा अनुसीतमुप
दधात्येतद्वा आसामायतनमेषा क्लृप्तिर्य एवं वेदायतनवान्भवति कल्पंतेऽस्मै द्वन्द्वमन्या उप
दधाति चतस्रो मध्ये धृत्या अन्नं वा इष्टका एतत्खलु वै साक्षादन्नं यदेष चरुर्यदेतं
चरुमुपदधाति साक्षात्॥९॥

एवास्मा अन्नमव रुद्धे मध्यत उपं दधाति मध्यत एवास्मा अन्नं दधाति
तस्मान्मध्यतोऽन्नमद्यते बारहस्पत्यो भवति ब्रह्म वै देवानाम्बृहस्पतिर्ब्रह्मणैवास्मा अन्नमव
रुद्धे ब्रह्मवर्चसमसि ब्रह्मवर्चसाय त्वेत्याह तेजस्वी ब्रह्मवर्चसी भवति यस्यैष उपधीयते
य उं चैनमेवं वेद॥१०॥

अमृतमस्मै जायते यस्यैता उपधीयन्ते य उं पर्जन्यं उपदधाति
साक्षात्सप्तचत्वारिंशच्च॥२॥ [२]

भूतेष्टका उपं दधात्यत्रात्र वै मृत्युर्जायते यत्रयत्रैव मृत्युर्जायते तत एवैनमव
यजते तस्मादग्निचिथ्सर्वमायुरेति सर्वे ह्यस्य मृत्यवोऽवैष्टास्तस्मादग्निचिन्नाभिचरित्वे
प्रत्यगेनमभिचारः स्तृणुते सूयते वा एष योऽग्निं चिनुते दैवसुवामेतानि हवींषि
भवन्त्येतावन्तो वै देवानां स्वास्त एव॥११॥

अस्मै सवान्म्र यच्छन्ति त एनं सुवन्ते सवोऽग्निर्वरुणसवो राजसूर्यं ब्रह्मस्वश्चित्यां
देवस्य त्वा सवितुः प्रसव इत्याह सवितुःप्रसूत एवैनं ब्रह्मणा देवताभिरुभि
पिञ्चत्यन्नस्यान्नस्याभि पिञ्चत्यन्नस्यान्नस्यावरुद्धौ पुरस्तात्प्रत्यश्चमभि पिञ्चति पुरस्ताद्धि
प्रतीचीनमन्नमद्यते शीरूपतोऽभि पिञ्चति शीरूपतो ह्यन्नमद्यत आ मुखादन्ववन्नावयति॥१२॥

मुखत एवास्मा अन्नाद्यं दधात्यग्रेस्त्वा साम्राज्येनाभि पिञ्चामीत्याहैष
वा अग्नेः स्वस्तेनैवेनमभि पिञ्चति बृहस्पतेस्त्वा साम्राज्येनाभि पिञ्चामीत्याह
ब्रह्म वै देवानाम्बृहस्पतिर्ब्रह्मणैवेनमभि पिञ्चतीन्द्रस्य त्वा साम्राज्येनाभि
पिञ्चामीत्याहेन्द्रियमेवास्मिन्नुपरिष्टादधात्येतत्॥१३॥

वै राजसूर्यस्य रूपं य एवं विद्वानग्निं चिनुत उभावैव लोकावभि जयति
यश्च राजसूर्येनैजानस्य यश्चाग्निचित इन्द्रस्य सुषुवाणस्य दशधेन्द्रियं वीर्यम्परापतत्तद्देवाः

सौत्रामण्या समभरन्मसूयते वा एष योऽग्निं चिनुतेऽग्निं चित्वा सौत्रामण्या यजेतेन्द्रियमेव
वीर्यं सम्मृत्यात्मन्धत्ते॥१४॥

त एवान्ववन्नावयत्येतदष्टाचत्वारिंशच्च॥३॥ [३]

सजूरब्दोऽयावभिः सजूरूषा अरुणीभिः सजूरः सूर्य एतंशेन सजोषावश्विना दसोभिः
सजूरग्निर्वैश्वानर इडाभिर्घृतेन स्वाहा संवत्सरो वा अब्दो मासा अयावा उषा अरुणी सूर्य
एतंश इमे अश्विना संवत्सरोऽग्निर्वैश्वानरः पशव इडा पशवो घृतं संवत्सरम्पशवोऽनु
प्र जायन्ते संवत्सरेणैवास्मै पशून्प्र जनयति दर्भस्तम्बे जुहोति यत्॥१५॥

वा अस्या अमृतं यद्वीर्यं तद्दर्भास्तस्मिंश्जुहोति प्रैव जायतेऽन्नादो भवति यस्यैव
जुह्वेत्येता वै देवता अग्नेः पुरस्ताद्वागास्ता एव प्रीणात्यथो चक्षुरेवाग्नेः पुरस्तात्प्रति
दधात्यनन्धो भवति य एवं वेदापो वा इदमग्ने सलिलमासीत्स प्रजापतिः पुष्करपर्णे
वातो भूतोऽलेलायत्सः॥१६॥

प्रतिष्ठां नाविन्दत स एतदपां कुलायमपश्यत्तस्मिन्नग्निर्मचिनुत् तदियमभवत्ततो
वै स प्रत्यतिष्ठद्याम्पुरस्तादुपादधात्तच्छिरोऽभवत्सा प्राची दिग्यां दक्षिणत उपादधात्स
दक्षिणः पक्षोऽभवत्सा दक्षिणा दिग्याम्पश्चादुपादधात्तत्पुच्छमभवत्सा प्रतीची दिग्यामुत्तरत
उपादधात्॥१७॥

स उत्तरः पक्षोऽभवत्सोदीची दिग्यामुपरिष्ठादुपादधात्तत्पृष्ठमभवत्सोर्ध्वा दिगियं वा
अग्निः पञ्चैष्टकस्तस्माद्यदस्यां खनन्त्यभीष्टकां तृन्दन्त्यभि शर्करां सर्वा वा इयं वयोभ्यो
नक्तं दृशे दीप्यते तस्मादिमां वयांसि नक्तं नाध्यासते य एवं विद्वानग्निं चिनुते
प्रत्येव॥१८॥

तिष्ठत्यभि दिशो जयत्याग्नेयो वै ब्राह्मणस्तस्माद्ब्राह्मणाय सर्वासु दिक्ष्वर्धुकु
स्वामेव तद्विशमन्वैत्यपां वा अग्निः कुलायन्तस्मादापोऽग्निं हारुकाः स्वामेव तद्योनिम्प्र
विशन्ति॥१९॥

यदलेलायत्स उत्तरत उपादधादेव द्वात्रिंशच्च॥४॥ [४]

संवत्सरमुख्यमभूत्वा द्वितीयं संवत्सर आग्नेयमष्टाकपालं निर्वपेदैन्रमेकादशकपालं
वैश्वदेवं द्वादशकपालम् बारहस्पत्यं चरुं वैष्णवं त्रिकपालन्तृतीयं संवत्सरैऽभिजितां

यजेत् यदष्टाक्षपालो भवत्यष्टाक्षरा गायत्र्याग्नेयं गायत्रमप्रातःसवनम् प्रातःसवनमेव तेन दाधार गायत्रं छन्दो यदेकादशकपालो भवत्येकादशाक्षरा त्रिष्टुगेन्द्रं त्रैष्टुभम्मार्ध्यदिनं सर्वन्मार्ध्यदिनमेव सर्वन् तेन दाधार त्रिष्टुभम्॥२०॥

छन्दो यद्वादशकपालो भवति द्वादशाक्षरा जगती वैश्वदेवं जागंतं तृतीयसवनन्तृतीयसवनमेव तेन दाधार जगतीं छन्दो यद्गार्हस्पत्यश्चरुर्भवति ब्रह्म वै देवानाम्बृहस्पतिर्ब्रह्मैव तेन दाधार यद्वैष्णवस्त्रिकपालो भवति यज्ञो वै विष्णुर्यज्ञमेव तेन दाधार यत्तृतीयं संवत्सरं ऽभिजिता यजते ऽभिजित्यै यथ्संवत्सरमुख्यं भर्तृममेव॥२१॥

तेन लोकं स्पृणोति यद्वितीयं संवत्सरं ऽग्निं चिनुते ऽन्तरिक्षमेव तेन स्पृणोति यत्तृतीयं संवत्सरे यजते ऽमुमेव तेन लोकं स्पृणोत्येतं वै परं आद्धारः कक्षीवां औशिजो वीतहव्यः श्रायसस्त्रसदस्युः पौरुकुथस्यः प्रजाकामा अचिन्वत ततो वै ते सहस्रं सहस्रम्पुत्रानविन्दन्त प्रथंते प्रजयां पशुभिस्ताम्रात्रामाप्नोति यां ते ऽगच्छन् य एवं विद्वानेतमग्निं चिनुते॥२२॥

दाधार त्रिष्टुभमिममेवैवं चत्वारि च॥५॥

[५]

प्रजापतिरग्निमचिनुत् स क्षुरपविर्भूत्वातिष्ठत्तं देवा बिभ्यन्तो नोपायन्ते छन्दोभिर्वात्मानं छादयित्वोपायन्तच्छन्दसां छन्दस्त्वं ब्रह्म वै छन्दांसि ब्रह्मण एतद्रूपं यत्कृष्णाजिनङ्कार्णा उपानहावुपं मुञ्चते छन्दोभिरेवात्मानं छादयित्वाग्निमुपं चरत्यात्मनो ऽहिंसायै देवनिधिर्वा एष नि धीयते यदग्निः॥२३॥

अन्ये वा वै निधिमगुप्तं विन्दन्ति न वा प्रति प्र जानात्युखामा क्रामत्यात्मानमेवाधिपां कुरुते गुप्त्या अथो खल्वाहुर्नाक्रम्येति नैरऋत्युखा यदाक्रामेन्नैरऋत्या आत्मानमपि दध्यात्तस्मान्नाक्रम्यां पुरुषशीर्षमुपं दधाति गुप्त्या अथो यथा ब्रूयादेतन्मै गोपायेति तादृगेव तत्॥२४॥

प्रजापतिर्वा अथर्वाग्निरेव दध्यङ्काथर्वणस्तस्येष्टंका अस्थान्येतं ह वाव तदृषिरभ्यनूवाचेन्द्रो दधीचो अस्थभिरिति यद्विष्टंकाभिर्वाग्निं चिनुति सात्मानमेवाग्निं चिनुते सात्मा मुष्मिंल्लोके भवति य एवं वेद शरीरं वा एतदग्रेर्यच्चित्यं आत्मा वैश्वानरो यच्चिते वैश्वानरं जुहोति शरीरमेव सङ्स्कृत्य॥२५॥

अभ्यारोहति शरीरं वा एतद्यजमानः सः स्फुरते यदग्निं चिनुते यच्चिते वैश्वानरं जुहोति शरीरमेव सः स्फुरत्यात्मनाभ्यारोहति तस्मात्तस्य नावं द्यन्ति जीवन्नेव देवानर्प्येति वैश्वानर्यर्चा पुरीषमुप दधातीत्यं वा अग्निवैश्वानरस्तस्यैषा चितिर्यत्पुरीषमग्निमेव वैश्वानरं चिनुत एषा वा अग्नेः प्रिया तनूर्यद्वैश्वानरः प्रियामेवास्यं तनुवमवं रुद्धे॥२६॥

अग्निस्तथ्सः स्फुरत्याग्नेर्दशं च॥६॥ [६]

अग्नेर्वै दीक्षया देवा विराजंमाप्नुवन्तिस्त्रो रात्रौर्दीक्षितः स्यात्त्रिपदा विराड्विराजंमाप्नोति षड्रात्रौर्दीक्षितः स्यात् षड्वा ऋतवः संवत्सरः संवत्सरो विराड्विराजंमाप्नोति दश रात्रौर्दीक्षितः स्याद्दशाक्षरा विराड्विराजंमाप्नोति द्वादश रात्रौर्दीक्षितः स्याद्द्वादश मासाः संवत्सरः संवत्सरो विराड्विराजंमाप्नोति त्रयोदश रात्रौर्दीक्षितः स्यात्त्रयोदश॥२७॥

मासाः संवत्सरः संवत्सरो विराड्विराजंमाप्नोति पञ्चदश रात्रौर्दीक्षितः स्यात्पञ्चदश वा अर्धमासस्य रात्रयोऽर्धमासशः संवत्सर अप्यते संवत्सरो विराड्विराजंमाप्नोति सप्तदश रात्रौर्दीक्षितः स्याद्द्विदश मासाः पञ्चतवः स संवत्सरः संवत्सरो विराड्विराजंमाप्नोति चतुर्विंशतिः रात्रौर्दीक्षितः स्याच्चतुर्विंशतिरर्धमासाः संवत्सरः संवत्सरो विराड्विराजंमाप्नोति त्रिंशत् रात्रौर्दीक्षितः स्यात्॥२८॥

त्रिंशदक्षरा विराड्विराजंमाप्नोति मासं दीक्षितः स्याद्यो मासः स संवत्सरः संवत्सरो विराड्विराजंमाप्नोति चतुरो मासो दीक्षितः स्याच्चतुरो वा एतम्मासो वसवोऽविभरुस्ते पृथिवीमाजयन्गायत्रीं छन्दोऽष्टौ रुद्रास्तेऽन्तरिक्षमाजयन्त्रिष्टुभं छन्दो द्वादशादित्यास्ते दिवमाजयन्ऋगंतीं छन्दस्ततो वै ते व्यावृत्तमगच्छन्ऋष्यं देवानाम् तस्माद्द्वादश मासो भूत्वाग्निं चिन्वीत् द्वादश मासाः संवत्सरः संवत्सरोऽग्निश्चित्यस्तस्याहोरात्राणीष्टका आप्तेष्टकमेनं चिनुतेऽथौ व्यावृत्तमेव गच्छति श्रेष्ठं समानानाम्॥२९॥

स्यात्त्रयोदश त्रिंशत् रात्रौर्दीक्षितः स्याद्वै तैष्ट्याविंशतिश्च॥७॥ [७]

सुवर्गाय वा एष लोकाय चीयते यदग्निस्तं यन्नान्वारोहैः सुवर्गाल्लोकाद्यजमानो हीयेत पृथिवीमाक्रमिषं प्राणो मा मा हासीदन्तरिक्षमाक्रमिषं प्रजा मा मा हासीद्विमाक्रमिषः सुवर्गन्मेत्याहैष वा अग्नेरन्वारोहस्तेनैवैनमन्वारोहति सुवर्गस्य लोकस्य समष्टौ यत्पक्षसंमितामिनुयात्॥३०॥

कर्नीया९सं यज्ञक्रतुमुपेयात्पापीयस्यस्यात्मनः प्रजा स्याद्वेदिसम्मिताम्मिनोति
ज्याया९समेव यज्ञक्रतुमुपैति नास्यात्मनः पापीयसी प्रजा भवति साहस्रं चिन्वीत प्रथमं
चिन्वानः सहस्रंसम्मितो वा अयं लोक इममेव लोकमभि जयति द्विपाहस्रं चिन्वीत
द्वितीयं चिन्वानो द्विपाहस्रं वा अन्तरिक्षमन्तरिक्षमेवाभि जयति त्रिपाहस्रं चिन्वीत तृतीयं
चिन्वानः॥३१॥

त्रिपाहस्रो वा असौ लोकौऽमुमेव लोकमभि जयति जानुदघ्नं चिन्वीत
प्रथमं चिन्वानो गायत्रियैवेमं लोकमभ्यारोहति नाभिदघ्नं चिन्वीत द्वितीयं
चिन्वानस्त्रिष्टुभेवान्तरिक्षमभ्यारोहति ग्रीवदघ्नं चिन्वीत तृतीयं चिन्वानो जगत्पैवामुं
लोकमभ्यारोहति नाग्निं चित्वा रामामुपेयादयोनौ रेतो धास्यामीति न द्वितीयं चित्वा न्यस्य
स्त्रियम्॥३२॥

उपेयान्न तृतीयं चित्वा कां चनोपेयाद्रेतो वा एतन्नि धत्ते यदग्निं चिनुते यदुपेयाद्रेतंसा
वृध्येताथो खल्वाहुरप्रजस्यं तद्यन्नोपेयादिति यद्रेतःसिचावुपदधाति ते एव यजमानस्य
रेतो बिभृतस्तस्मादुपेयाद्रेतसोऽस्कन्दाय त्रीणि वाव रेतो९सि पिता पुत्रः पौत्रः॥३३॥

यद्वे रेतःसिचावुपदध्याद्रेतोऽस्य विच्छिन्द्यात्तिस्र उपं दधाति रेतंसः संतत्या इयं
वाव प्रथमा रेतःसिग्वाग्वा इयं तस्मात्पश्यन्तीमाम्पश्यन्ति वाचं वदन्तीमन्तरिक्षं द्वितीया
प्राणो वा अन्तरिक्षं तस्मान्नान्तरिक्षम्पश्यन्ति न प्राणमसौ तृतीया चक्षुर्वा असौ
तस्मात्पश्यन्त्यमूमपश्यन्ति चक्षुर्यजुषेमां च॥३४॥

अमूं चोपं दधाति मनसा मध्यमामेषां लोकानां क्लृप्त्या अथो प्राणानामिष्टो यज्ञो
भृगुभिराशीर्दा वसुभिस्तस्यं त इष्टस्यं वीतस्य द्रविणेह भक्षीयेत्याह स्तुतशस्त्रे एवैतेन
दुहे पिता मातरिश्वाच्छिद्रा पदा धा अच्छिद्रा उशिर्जः पदानुं तक्षुः सोमो विश्वविन्नेता
नैषद्बृहस्पतिरुक्थामदानि श९सिषदित्याहैतद्वा अग्नेरुक्थन्तेनैवेनमनुं श९सति॥३५॥

मिनूयात्तृतीयं चिन्वानस्त्रियं पौत्रंश्च वै सप्तदश च॥८॥

सूयते वा एषोऽग्नीनां य उखायां भ्रियते यदधः सादयेद्गर्भाः प्रपादुकाः स्युरथो
यथा सवात्प्रत्यवरोहति तादृगेव तदासन्दी सादयति गर्भाणां धृत्या अप्रपादायाथो
स्वमेवैनं करोति गर्भो वा एष यदुख्यो योनिः शिष्यं यच्छिक्वादुखां निरूहेद्योनेर्गर्भं

निरहण्यात्थडुद्याम॥ शि॒क्यम्भवति॑ षोढाविहितो वै॥३६॥

पुरुष आ॒त्मा च॒ शिरश्च॒ च॒त्वार्यङ्गान्या॒त्मत्रेवैन॑म्बिभर्ति प्र॒जाप॑तिर्वा ए॒ष यद॑ग्निस्तस्यो॒खा चो॒लूखलं॑ च॒ स्तनौ॑ ताव॑स्य प्र॒जा उप॑ जीवन्ति॒ यदु॒खां चो॒लूखलं॑ चोप॑दधाति॒ ताभ्या॑मेव॒ यज॑मानोऽमु॒ष्मिन्नौकै॑ऽग्निं दु॒हे संव॑त्सरो वा ए॒ष यद॑ग्निस्तस्य॒ त्रेधा॑विहिता इ॒ष्टकाः प्राजा॑पत्या वैष्ण॒वीः॥३७॥

वै॒श्व॒क॒र्म॒णीर॑होरा॒त्राण्ये॒वास्य॑ प्राजापत्या॒ यदु॒ख्यम्बि॑भर्ति प्राजापत्या ए॒व तदु॑पं धत्ते॒ यत्स॒मिधं॑ आ॒दधा॑ति वैष्ण॒वा वै वन॑स्पतयो वैष्ण॒वीरे॒व तदु॑पं धत्ते॒ यदि॑ष्टकाभि॒रग्निं॑ चि॒नोती॑यं॒ वै वि॒श्व॒क॒र्मा वै॒श्व॒क॒र्म॒णीरे॒व तदु॑पं धत्ते॒ तस्मा॑दाहु॒स्त्रिवृ॑द॒ग्निरिति॑ तं वा ए॒तं यज॑मान ए॒व चि॒न्वी॒त॒ यद॑स्या॒न्यश्चि॑नुयाद्यत्तं दक्षि॑णाभिर्न रा॒धये॑द॒ग्निरस्य॑ वृ॒ज्जी॒त॒ योऽस्या॑ग्निं चि॑नुयात्तं दक्षि॑णाभी रा॒धये॑द॒ग्नमे॒व तत्स्पृ॑णोति॥३८॥

षो॒ढा॒वि॒हि॒तो वै वैष्ण॑वीर॒न्यो वि॑श॒तिश्च॑॥९॥

प्र॒जाप॑ति॒रग्नि॑म॒चिनु॑तु॒र्तुभिः॑ संव॑त्सरं व॒सन्ते॑नै॒वास्य॑ पूर्वा॒धर्म॑चिनुत ग्री॒ष्मेण॑ दक्षि॑णम्प॒क्षं व॒र्षाभिः॑ पु॒च्छं॑ शर॒दोत्तर॑म्प॒क्षं हे॑मन्तेन मध्यं ब्रह्म॑णा वा अ॒स्य तत्पूर्वा॑धर्मचिनुत क्ष॒त्रेण॑ दक्षि॑णम्प॒क्षम्प॒शुभिः॑ पु॒च्छं॑ वि॒शोत्तर॑म्प॒क्षमा॑शया मध्यं य ए॒वं वि॒द्वान॑ग्निं चि॑नुत ऋ॒तुभिरे॒वैनं॑ चिनुतेऽथो ए॒तदे॒व सर्व॑म॥३९॥

रु॒द्धे शृ॒ण्वन्त्ये॒नम॑ग्निं चि॒क्या॒नम॑त्यन्नं॒ रोच॑त इ॒यं वा॒व प्र॑थ॒मा चि॒तिरो॑प॒धयो॑ वन॒स्पत॑यः पुरी॒षम॑न्तरि॒क्षं द्वि॑तीया॒ वया॑सि॒ पुरी॑षम॒सौ तृ॒तीया॒ नक्ष॑त्राणि पुरी॒षं य॒ज्ञश्च॑तु॒र्थी दक्षि॑णा पुरी॒षं यज॑मानः पञ्च॒मी प्र॒जा पुरी॑षं य॒त्रिचि॑तीकं चिन्वी॒त य॒ज्ञं दक्षि॑णामा॒त्मानं॑ प्र॒जाम॑न्तरि॒यात्तस्मा॑त्पञ्च॒चिती॑कश्चे॒तव्यं॑ ए॒तदे॒व सर्व॑ः स्पृणोति॒ यत्ति॑स्रश्चित॑यः॥४०॥

त्रि॒वृ॒द्धा॒ग्निर्य॑द्वे द्वि॒पाद्य॑ज॒मानः॑ प्र॒ति॒ष्ठित्यै॑ पञ्च चि॒तयो॑ भवन्ति पा॒ङ्कः पुरु॑ष आ॒त्मान॑मे॒व स्पृ॑णोति पञ्च चि॒तयो॑ भवन्ति पञ्च॒भिः पुरी॑षै॒रभ्य॑हति दश सम्प॑द्यन्ते दशा॒क्षरो॑ वै पुरु॑षो या॒वाने॒व पुरु॑षस्त॒ः स्पृ॑णोत्यथो दशा॒क्षरा॑ वि॒राड॒न्न वि॒राड्वि॒राज्ये॑वान्नाद्ये प्र॒ति ति॑ष्ठति संव॑त्सरो वै ष॒ष्ठी चि॒तिर॑ऋ॒तवः॑ पुरी॒षः ष॒द्वित॑यो भवन्ति ष॒दुरी॑षाणि द्वा॒दश॑ सम्प॑द्यन्ते द्वा॒दश॑ मा॒साः संव॑त्सरः संव॑त्सर ए॒व प्र॒ति ति॑ष्ठति॥४१॥

अ॒व चि॒तयः॑ पुरी॒षं पञ्च॑दश च॥१०॥

रोहितो धूम्ररोहितः कर्कन्धुरोहितस्ते प्राजापत्या बभ्रुररुणबभ्रुः शुक्बभ्रुस्ते रौद्राः श्येतः
श्येताक्षः श्येतग्रीवस्ते पितृदेवत्यास्तिस्त्रः कृष्णा वशा वारुण्यस्तिस्त्रः श्वेता वशाः सौर्यो
मैत्राबारहस्पत्या धूम्रललामास्तूपराः॥४२॥

॥11॥ [११]

पृश्निस्तिरक्षीनपृश्निरूर्ध्वपृश्निस्ते मारुताः फल्गूलोहितोर्णी बलक्षी ताः सारस्वत्यः
पृषती स्थूलपृषती क्षुद्रपृषती ता वैश्वदेव्यास्तिस्त्रः श्यामा वशाः पौष्णियस्तिस्त्रो रोहिणीर्वशा
मैत्रिय ऐन्द्राबारहस्पत्या अरुणललामास्तूपराः॥४३॥

रोहितः पृश्निष्पङ्क्तिश्शतिष्पङ्क्तिश्शतिः॥12॥ [१२]

शितिबाहुरन्यतःशितिबाहुः समन्तशितिबाहुस्त ऐन्द्रवायवाः शितिरन्ध्रोऽन्यतःशितिरन्ध्रः
समन्तशितिरन्ध्रस्ते मैत्रावरुणाः शुद्धवालः सर्वशुद्धवालो मणिवालस्त आश्विनास्तिस्त्रः शिल्पा
वशा वैश्वदेव्यास्तिस्त्रः श्येनीः परमेष्ठिने सोमापौष्णाः श्यामललामास्तूपराः॥४४॥

॥13॥ [१३]

उन्नत ऋषभो वामनस्त ऐन्द्रावरुणाः शितिककुच्छितिपृष्ठः शितिभसत् ऐन्द्राबारहस्पत्याः
शितिपाच्छित्योष्ठः शितिभ्रुस्त ऐन्द्रावैष्णवास्तिस्त्रः सिध्मा वशा वैश्वकर्मण्यस्तिस्त्रो धात्रे
पृषोदरा ऐन्द्रापौष्णाः श्येतललामास्तूपराः॥४५॥

शितिबाहुरुन्नतः पञ्चविंशतिः पञ्चविंशतिः॥14॥ [१४]

कर्णास्त्रयो यामाः सौम्यास्त्रयः श्वितिङ्गा अग्नये यविष्ठाय त्रयो
नकुलास्तिस्त्रो रोहिणीर्यव्यस्ता वसूनान्तिस्त्रोऽरुणा दित्यौह्यस्ता रुद्राणां
सोमैन्द्रा बभ्रुललामास्तूपराः॥४६॥

कर्णास्त्रयौविंशतिः॥15॥ [१५]

शुण्ठास्त्रयो वैष्णवा अंधीलोधकर्णास्त्रयो विष्णव उरुक्रमाय लप्सुदिनस्त्रयो
विष्णव उरुगायाय पञ्चावीस्तिस्त्र आदित्यानान्निव्त्वास्तिस्त्रोऽङ्गिरसामैन्द्रावैष्णवा
गौरललामास्तूपराः॥४७॥

शुण्ठा विंशतिः॥16॥ [१६]

इन्द्राय राज्ञे त्रयः शितिपृष्ठा इन्द्रायाधिराजाय त्रयः शितिककुद इन्द्राय
स्वराज्ञे त्रयः शितिभसदस्तिस्त्रस्तुर्गोह्यः साध्यानान्तिस्त्रः पंष्टौह्यो विश्वेषां देवानामाग्नेन्द्राः
कृष्णललामास्तूपराः॥४८॥

इन्द्राय राज्ञे द्वाविंशतिः॥17॥ [१७]

अदित्यै त्रयो रोहितैता इन्द्रायै त्रयः कृष्णैताः कुह्वै त्रयोऽरुणैतास्तिस्रो धेनवो
राकायै त्रयोऽनुद्वाहः सिनीवाल्या आग्नावैष्णवा रोहितललामास्तूपराः॥४९॥

अदित्या अष्टादश॥18॥ [१८]

सौम्यास्त्रयः पिशंगाः सोमाय राज्ञे त्रयः सारंगाः पार्जन्या नभोरूपास्तिस्रोऽजा मल्हा
इन्द्रायै तिस्रो मेथ्य आदित्या द्यावापृथिव्या मालङ्गास्तूपराः॥५०॥

सौम्या एकात्रविंशतिः॥19॥ [१९]

वारुणास्त्रयः कृष्णललामा वरुणाय राज्ञे त्रयो रोहितोललामा वरुणाय
रिशादसे त्रयोऽरुणललामाः शिल्पास्त्रयो वैश्वदेवास्त्रयः पृश्नयः सर्वदेवत्या ऐन्द्रासूराः
श्येतललामास्तूपराः॥५१॥

वारुणा विंशतिः॥20॥ [२०]

सोमाय स्वराज्ञेऽनोवाहावनद्वाहाविन्द्राग्निभ्यामोजोदाभ्यामुष्टाराविन्द्राग्निभ्यां बलदाभ्यां
सीरवाहाववी द्वे धेनू भौमी दिग्भ्यो वडवे द्वे धेनू भौमी वैराजी पुरुषी द्वे धेनू भौमी
वायव आरोहणवाहावनद्वाहौ वारुणी कृष्णे वशे अंराड्यौ दिव्यावृषभौ परिमुरौ॥५२॥

सोमाय स्वराज्ञे चतुस्त्रिंशत्॥21॥ [२१]

एकादश प्रातर्गव्याः पशव आ लभ्यन्ते छगलः कल्माषः किकिदीविर्विदीगयस्ते
त्वाष्ट्राः सौरीर्नव श्वेता वशा अनूबन्ध्या भवन्त्याग्नेय ऐन्द्राग्ना आश्विनस्ते विशालयूप आ
लभ्यन्ते॥५३॥

एकादश पञ्चविंशतिः॥22॥ [२२]

पिशंगास्त्रयो वासन्ताः सारङ्गास्त्रयो ग्रैष्माः पृषन्तस्त्रयो वार्षिकाः पृश्नयस्त्रयः शारदाः
पृश्निसक्थास्त्रयो हैमन्तिका अवलिप्तास्त्रयः शैशिराः संवत्सराय निर्वक्षसः॥५४॥

पिशङ्गां वि०शतिः॥23॥

[२३]

यो वा अयंथादेवतन्त्वामग्र इन्द्रस्य चित्तिं यथा वै वयो वै यदाकूताद्यास्तै
अग्रे मयिं गृह्णामि प्रजापतिः सौऽस्मात्स्तेगान् वाजं कूर्मान् योक्रं मित्रावरुणाविन्द्रस्य
पूष्ण ओजं आनन्दमहरग्रेर्वायोः पन्थाङ्गमैद्यौस्तेऽग्निः पशुरासीत्थद्वि०शतिः॥26॥ यो वा
एवाहुतिमभवन्पृथिभिरव०रुध्यान्न्दमष्टौपञ्चाशत्॥58॥ यो वा अयंथादेवतं यद्यवजिघ्रसि॥—[२४]

॥सप्तमः प्रश्नः॥

॥तैत्तिरीयसंहितायां पञ्चमकाण्डे सप्तमः प्रश्नः॥

यो वा अयंथादेवतमग्निं चिनुत आ देवताभ्यो वृश्च्यते पापीयान्भवति यो यंथादेवतं
न देवताभ्य आ वृश्च्यते वर्सीयान्भवत्याग्नेय्या गायत्रिया प्रथमां चितिमभि मृशेत्रिष्टुभां
द्वितीयां जगत्या तृतीयांमनुष्टुभां चतुर्थीम्पङ्क्ता पञ्चमीं यंथादेवतमेवाग्निं चिनुते न देवताभ्य
आ वृश्च्यते वर्सीयान्भवतीडांयै वा एषा विभक्तिः पशव इडां पशुभिरेनम्॥१॥

चिनुते यो वै प्रजापतये प्रतिप्रोच्याग्निं चिनोति नार्तिमार्च्छत्यश्वावभितस्तिष्ठेतां कृष्ण
उत्तरतः श्वेतो दक्षिणस्तावाल्मध्येष्टका उप दध्यादेतद्वै प्रजापते रूपम्प्राजापत्योऽश्वः साक्षादेव
प्रजापतये प्रतिप्रोच्याग्निं चिनोति नार्तिमार्च्छत्येतद्वा अहो रूपं यच्छ्वेतोऽश्वो रात्रियै कृष्ण
एतदहः॥२॥

रूपं यदिष्टका रात्रियै पुरीषमिष्टका उपधास्यञ्छ्वेतमश्वमभि मृशेत्पुरीषमुपधास्यन्कृष्णमहोरात्रौ
चिनुते हिरण्यपात्रम्मधोः पूर्णं दंदाति मध्व्योऽसानीति सौर्या चित्रवत्यावैक्षते चित्रमेव
भवति मध्यन्दिनेऽश्वमव घ्रापयत्यसौ वा आदित्य इन्द्र एष प्रजापतिः प्राजापत्योऽश्वस्तमेव
साक्षाद्घोति॥३॥

एनमेतदहोऽष्टाचत्वारि०शच्च॥१॥

[१]

त्वामग्रे वृषभं चेकितानम्पुनर्युवानञ्जनयन्नुपागाम्। अस्थूरि णो गार्हपत्यानि सन्तु
तिग्मेन नो ब्रह्मणा स० शिशाधि। पशवो वा एते यदिष्टकाश्चित्याचित्यामृषभमुप दधाति
मिथुनमेवास्य तद्यज्ञे करोति प्रजननाय तस्माद्वृथेयूथ ऋषभः। संवत्सरस्य प्रतिमां यां

त्वां राज्यपासते। प्रजा५ सुवीरां कृत्वा विश्वमायुर्व्यञ्जवत्। प्राजापत्याम्॥४॥

एतामुपं दधातीयं वावैषैकाष्टका यदेवैकाष्टकायामन्नं क्रियते तदेवैतयावं रुद्ध एषा वै प्रजापतेः कामदुघा तथैव यजमानोऽमुष्मिँल्लौकैऽग्निं दुहे येन देवा ज्योतिषोर्ध्वा उदायन् येनादित्या वसवो येन रुद्राः। येनाङ्गिरसो महिमानमानशुस्तेनैतु यजमानः स्वस्ति। सुवर्गाय वा एष लोकाय॥५॥

चीयते यदग्निर्येन देवा ज्योतिषोर्ध्वा उदायन्नित्युख्य५ समिन्द्र इष्टका एवैता उपं धत्ते वानस्पत्याः सुवर्गस्य लोकस्य समष्ट्यै शतायुधाय शतवीर्याय शतोतयेऽभिमातिषाहे। शतं यो नः शरदो अजीतानिन्द्रो नेषदतिं दुरितानि विश्वा। ये चत्वारः पथयो देवयानां अन्तरा द्यावापृथिवी वियन्ति। तेषां यो अज्यानिमजीतिमा वहत्तस्मै नो देवाः॥६॥

परिं दत्तेह सर्वे। ग्रीष्मो हैमन्त उत नो वसन्तः शरद्वर्षाः सुवितं नो अस्तु। तेषामृतानां शतशारदानां निवात एषामभये स्याम। इदुवश्सुराय परिवश्सुराय संवश्सुराय कृणुता बृहन्नमः। तेषां वयं५ सुमतौ यज्ञियांनां ज्योगर्जीता अहंताः स्याम। भद्रान्नः श्रेयः समनैष्ट देवास्त्वयावसेन समशीमहि त्वा। स नो मयोभूः पितो॥७॥

आ विशस्व शं तोकायं तनुवं स्योनः। अज्यानीरेता उपं दधात्येता वै देवता अपराजितास्ता एव प्र विशति नैव जीयते ब्रह्मवादिनो वदन्ति यदर्धमासा मासां ऋतवः संवत्सर ओषधीः पचन्त्यथ कस्मादन्याभ्यो देवताभ्य आग्रयणं निरूप्यत इत्येता हि तद्देवता उदजयन् यदृतुभ्यो निर्वपेद्देवताभ्यः समदं दध्यादाग्रयणं निरूप्येता आहुतीर्जुहोत्यर्धमासानेव मासानृतून्संवत्स्रमर्पणाति न देवताभ्यः समदन्दधाति भद्रान्नः श्रेयः समनैष्ट देवा इत्याह हुताद्याय यजमानस्यापराभावाय॥८॥

प्राजापत्याल्लौकाय देवाः पितो दध्यादाग्रयणं पञ्चविंशतिश्च॥२॥ [२]

इन्द्रस्य वज्रोऽसि वार्त्रघ्नस्तनूपा नः प्रतिस्पशः। यो नः पुरस्ताद्वक्षिणतः पश्चादुत्तरतोऽधायुरभिदासत्येत५ सोऽश्मानमृच्छतु। देवासुराः संयत्ता आसन्तेऽसुरा दिग्भ्य आबाधन्त तां देवा इष्वा च वज्रेण चापानुदन्त यद्वज्रिणीरुपदधातीष्वा चैव तद्वज्रेण च यजमानो भ्रातृव्यानपं नुदते दिक्षूपं॥९॥

दधाति देवपुरा एवैतास्तनूपानीः पर्युहतेऽग्नाविष्णू सजोषसेमा वर्धन्तु वां

गिरः। द्युम्रेवाजैभिरा गतम्। ब्रह्मवादिनो वदन्ति यत्र देवताये जुहुत्यथ किन्देवत्या वसोधरित्यग्निर्वसुस्तस्यैषा धारा विष्णुर्वसुस्तस्यैषा धाराग्नावैष्णव्यर्चा वसोर्धारा जुहोति भागधेयेनैवैनौ समर्धयत्यथो एताम्॥१०॥

एवाहुतिमायतनवतीं करोति यत्काम एनां जुहोति तदेवाव रुद्धे रुद्रो वा एष यदग्निस्तस्यैते तनुवौ घोराण्या शिवान्या यच्छतर्द्रीयं जुहोति यैवास्य घोरा तनूस्तां तेन शमयति यद्वसोर्धारा जुहोति यैवास्य शिवा तनूस्तां तेन प्रीणाति यो वै वसोर्धारायै॥११॥

प्रतिष्ठां वेद प्रत्येव तिष्ठति यदाज्यमुच्छिष्येत तस्मिन्ब्रह्मोदनम्पचेत्तम्ब्राह्मणाश्रत्वारः प्राशर्जीयुरेष वा अग्निर्वैश्वानरो यद्वैष्णव एषा खलु वा अग्नेः प्रिया तनूर्यद्वैश्वानरः प्रियायामेवैनौ तनुवां प्रतिं छापयति चतस्रो धेनूर्दद्यात्ताभिरेव यजमानोऽमुष्मिन्नौकैः अग्निं दुहे॥१२॥

उपैतान्धारायै षट्त्वारिंशच्च॥३॥ [३]

चित्तिञ्जुहोमि मनसा घृतेनेत्याहादाभ्या वै नामैषाहुतिर्वैश्वकर्मणी नैनं चिक्यान्मन्त्रातृव्यो दभ्नोत्यथो देवता एवाव रुद्धेऽग्ने तमद्येति पङ्क्ता जुहोति पङ्क्ताहुत्या यज्ञमुखमारभते सप्त तं अग्ने समिधः सप्त जिह्वा इत्याहु होत्रा एवाव रुद्धेऽग्निर्देवेभ्योऽपाक्रामद्वागधेयम्॥१३॥

इच्छमानस्तस्मा एतद्वागधेयम्प्रायच्छन्नेतद्वा अग्नेरग्निहोत्रमेतर्हि खलु वा एष जातो यर्हि सर्वश्चितो जातायैवास्मा अन्नमपि दधाति स एनम्प्रीतः प्रीणाति वसीयान्भवति ब्रह्मवादिनो वदन्ति यदेष गार्हपत्यश्चीयतेऽथ क्वास्याहवनीय इत्यसावादित्य इति ब्रूयादेतस्मिन् हि सर्वाभ्यो देवताभ्यो जुह्वति॥१४॥

य एवं विद्वानग्निं चिनुते साक्षादेव देवता ऋध्नोत्यग्ने यशस्विन् यशसेममर्पयेन्द्रावतीमर्पचितीमिहा वह। अयम्पूर्धा परमेष्ठी सुवर्चाः समानानामुत्तमश्लोको अस्तु। भद्रम्पश्यन्त उप सेदुरग्ने तपो दीक्षामृषयः सुवर्विदः। ततः क्षत्रम्बलमोजश्च जातं तदस्मै देवा अभि सं नमन्तु। धाता विधाता परमा॥१५॥

उत संदृक्प्रजापतिः परमेष्ठी विराजा। स्तोमाश्छन्दांसि निविदो म आहुरेतस्मै राष्ट्रमभि सं नमाम। अभ्यावर्तध्वमुप मेतं साकमयः शास्ताधिपतिर्वो अस्तु। अस्य

विज्ञानमनु स० रंभध्वमिमम्पश्चादनु जीवाथ सर्वे। राष्ट्रभृतं एता उपं दधात्येषा वा
अग्नेश्चितीं राष्ट्रभृत्तयैवास्मिन्नाष्ट्रं दधाति राष्ट्रमेव भवति नास्माद्वाष्ट्रम्भ्रंशते॥१६॥

भागधेयञ्जुहति परमा राष्ट्रन्दधाति सप्त च॥४॥ [४]

यथा वै पुत्रो जातो म्रियते एवं वा एष म्रियते यस्याग्निरुख्यं उद्धारयति यन्निर्मन्थ्यं
कुर्याद्विच्छिन्द्याद्वातृव्यमस्मै जनयेत्स एव पुनः परीध्यः स्वादेवेनं योनेर्जनयति नास्मै
भ्रातृव्यं जनयति तमो वा एतं गृह्णाति यस्याग्निरुख्यं उद्धारयति मृत्युस्तमः कृष्णं वासः
कृष्णा धेनुर्दक्षिणा तमसा॥१७॥

एव तमो मृत्युमपं हते हिरण्यं ददाति ज्योतिर्वै हिरण्यं ज्योतिषैव तमोऽपं हतेऽथो
तेजो वै हिरण्यन्तेजं एवात्मन्धत्ते सुवर्नं घर्मः स्वाहा सुवर्नार्कः स्वाहा सुवर्नं शुक्रः
स्वाहा सुवर्नं ज्योतिः स्वाहा सुवर्नं सूर्यः स्वाहार्को वा एष यदग्निरसावादित्यः॥१८॥

अश्वमेधो यदेता आहुतीर्जुहोत्यर्काश्वमेधयोरिव ज्योतींषि सं दधात्येष ह त्वा
अर्काश्वमेधो यस्यैतदग्नौ क्रियत आपो वा इदमग्ने सलिलमांसीत्स एतां प्रजापतिः प्रथमां
चित्तिमपश्यत्तामुपाधत्त तदियमभवत्तं विश्वकर्माब्रवीदुप त्वायानीति नेह लोकोऽस्तीति॥१९॥

अब्रवीत्स एतां द्वितीयां चित्तिमपश्यत्तामुपाधत्त तदन्तरिक्षमभवत्स यज्ञः
प्रजापतिमब्रवीदुप त्वायानीति नेह लोकोऽस्तीत्यब्रवीत्स विश्वकर्माणमब्रवीदुप त्वायानीति
केन मोषैष्यसीति दिश्याभिरित्यब्रवीत्तन्दिश्याभिरुपेत्ता उपाधत्त ता दिशः॥२०॥

अभवन्त्स परमेष्ठी प्रजापतिमब्रवीदुप त्वायानीति नेह लोकोऽस्तीत्यब्रवीत्स
विश्वकर्माणं च यज्ञं चाब्रवीदुपं वामायानीति नेह लोकोऽस्तीत्यब्रूताः स एतां तृतीयां
चित्तिमपश्यत्तामुपाधत्त तदसावभवत्स आदित्यः प्रजापतिमब्रवीदुपं त्वा॥२१॥

आयानीति नेह लोकोऽस्तीत्यब्रवीत्स विश्वकर्माणं च यज्ञं चाब्रवीदुपं वामायानीति
नेह लोकोऽस्तीत्यब्रूताः स परमेष्ठिनमब्रवीदुप त्वायानीति केन मोषैष्यसीति
लोकम्पृणयेत्यब्रवीत्तं लोकम्पृणयोपैतस्मादयांतयाम्नी लोकम्पृणाऽयांतयामा ह्यंसौ॥२२॥

आदित्यस्तानृषयोऽब्रुवन्नुपं व आयामेति केन न उपैष्यथेति भूमेत्यब्रुवन्तान्धाभ्यां
चित्तीभ्यामुपायन्त्स पञ्चचितीकः समपद्यत य एवं विद्वानग्निं चिनुते भूयानेव
भवत्यभीमाल्लौकाञ्जयति विदुरेनं देवा अथो एतासामेव देवतानां सायुज्यं गच्छति॥२३॥

तमसाऽऽदित्योऽस्तीति दिशं आदित्यः प्रजापतिमब्रवीदुप त्वाऽसौ पञ्चत्वारिंशच्च॥६॥॥५॥

वयो वा अग्निर्यदग्निचित्पक्षिणोऽश्नीयात्तमेवाग्निमद्यादार्तिमाच्छेत्संवत्सरं व्रतं चरेत्संवत्सरं हि व्रतं नार्ति पशुर्वा एष यदग्निर्हिनस्ति खलु वै तम्पशुर्य एनम्पुरस्तात्पत्यश्चमुपचरति तस्मात्पश्चात्प्राडुपचर्य आत्मनोऽहिंसायै तेजोऽसि तेजो मे यच्छ पृथिवीं यच्छ॥२४॥

पृथिव्यै मां पाहि ज्योतिरसि ज्योतिर्मे यच्छान्तरिक्षं यच्छान्तरिक्षान्मा पाहि सुवर्गसि सुवर्मे यच्छ दिवं यच्छ दिवो मां पाहीत्याहेताभिर्वा इमे लोका विधृता यदेता उपदधात्येषां लोकानां विधृत्यै स्वयमातृणा उपधाय हिरण्येष्टका उप दधातीमे वै लोकाः स्वयमातृणा ज्योतिरहिरण्यं यथस्वयमातृणा उपधाय॥२५॥

हिरण्येष्टका उपदधातीमानेवैताभिर्लोकां ज्योतिष्मतः कुरुतेऽथो एताभिरेवास्मा इमे लोकाः प्र भान्ति यास्तं अग्ने सूर्ये रुचं उद्यतो दिवंमातृन्वन्ति रश्मिभिः। ताभिः सर्वाभी रुचे जनाय नस्कृधि। या वो देवाः सूर्ये रुचो गोष्वश्वेषु या रुचः। इन्द्राग्नी ताभिः सर्वाभी रुचं नो धत्त बृहस्पते। रुचं नो धेहि॥२६॥

ब्राह्मणेषु रुचः राजंसु नस्कृधि। रुचं विशयेषु शूद्रेषु मयि धेहि रुचा रुचम्। द्वेधा वा अग्निं चिक्यानस्य यश इन्द्रियं गच्छत्यग्निं वा चितमीजानं वा यदेता आहुतीर्जुहोत्यात्मन्नेव यश इन्द्रियं धत्त ईश्वरो वा एष आर्तिमार्तोयौऽग्निं चिन्वन्नधिक्रामति तत्त्वां यामि ब्रह्मणा वन्दमान इति वारुण्यर्चा॥२७॥

जुहुयाच्छान्तिरेवेषाग्नेर्गुप्तिरात्मनो हविष्कृतो वा एष योऽग्निं चिनुते यथा वै हविः स्कन्दत्येवं वा एष स्कन्दति योऽग्निं चित्वा स्त्रियमुपैति मैत्रावरुण्यामिक्षया यजेत मैत्रावरुणतामेवोपैत्यात्मनोऽस्कन्दाय यो वा अग्निर्मृतुस्थां वेदतुर्ऋतुरस्मै कल्पमान एति प्रत्येव तिष्ठति संवत्सरो वा अग्निः॥२८॥

ऋतुस्थास्तस्य वसन्तः शिरो ग्रीष्मो दक्षिणः पक्षो वर्षाः पुच्छः शरदुत्तरः पक्षो हैमन्तो मध्यम्पूर्वपक्षाश्चितयोऽपरपक्षाः पुरीषमहोरात्राणीष्टका एष वा अग्निर्ऋतुस्था य एवं वेदतुर्ऋतुरस्मै कल्पमान एति प्रत्येव तिष्ठति प्रजापतिर्वा एतं ज्यैष्ठ्यं कामो न्यधत्त ततो वै स ज्यैष्ठ्यमगच्छद्य एवं विद्वानग्निं चिनुते ज्यैष्ठ्यमेव गच्छति॥२९॥

पृथिवीं यच्छु यथ्वयमातृणा उपधाय धेह्युचाग्निश्चिनुते त्रीणि च॥७॥ [६]

यदाकूतात्समसुस्रोद्धृदो वा मनसो वा सम्भृतं चक्षुषो वा। तमनु प्रेहि सुकृतस्य लोकं यत्रर्षयः प्रथमजा ये पुराणाः। एतं संधस्थं परिं ते ददामि यमावहाच्छेवधिं जातवेदाः। अन्वागन्ता यज्ञपतिर्वो अत्र तं स्मं जानीत परमे व्योमन्। जानीतादेनम्परमे व्योमन्देवाः संधस्था विद रूपमस्य। यदागच्छात्॥३०॥

पृथिभिर्देवयानैरिष्टापूर्ते कृणुतादविरस्मै। सम्प्र च्यवध्वमनु सम्प्र याताग्ने पृथो देवयानान्कृणुध्वम्। अस्मिन्संधस्थे अध्युत्तरस्मिन्विश्वे देवा यजमानश्च सीदत। प्रस्तरणं परिधिनां स्रुचा वेद्यां च बर्हिषा। ऋचेमं यज्ञं नो वह सुवर्देवेषु गन्तवे। यदिष्टं यत्परादानं यद्वत्तं या च दक्षिणा। तत्॥३१॥

अग्निर्वैश्वकर्मणः सुवर्देवेषु नो दधत्। येनां सहस्रं वहसि येनाग्ने सर्ववेदसम्। तेनेमं यज्ञं नो वह सुवर्देवेषु गन्तवे। येनाग्ने दक्षिणा युक्ता यज्ञं वहन्त्यृत्विजः। तेनेमं यज्ञं नो वह सुवर्देवेषु गन्तवे। येनाग्ने सुकृतः पृथा मधोर्धारा व्यानुशुः। तेनेमं यज्ञं नो वह सुवर्देवेषु गन्तवे। यत्र धारा अनपेता मधोर्धृतस्य च याः। तदग्निर्वैश्वकर्मणः सुवर्देवेषु नो दधत्॥३२॥

आगच्छात्तद्वान्शुस्तेनेमं यज्ञं नो वह सुवर्देवेषु गन्तवे चतुर्दश च॥७॥ [७]

यास्ते अग्ने समिधो यानि धाम या जिह्वा जातवेदो यो अर्चिः। ये ते अग्ने मेडयो य इन्द्रवस्तेभिरात्मानं चिनुहि प्रजानन्। उथ्सन्नयज्ञो वा एष यदग्निः किं वाहृतस्य क्रियते किं वा न यद्वा अध्वर्युरग्नेश्चिन्वन्नन्तरेत्यात्मनो वै तदन्तरैति यास्ते अग्ने समिधो यानि॥३३॥

धामेत्याहैषा वा अग्नेः स्वयंचितिरग्निरेव तदग्निं चिनोति नाध्वर्युरात्मनोऽन्तरैति चतस्र आशाः प्र चरन्त्वग्नयं इमं नो यज्ञं नयतु प्रजानन्। घृतम्पिन्वन्नजरं सुवीरं ब्रह्मं समिद्धवत्याहुतीनाम्। सुवर्गाय वा एष लोकायोप धीयते यत्कूर्मश्चतस्र आशाः प्र चरन्त्वग्नय इत्याह॥३४॥

दिशं एवैतेन प्र जानातीमं नो यज्ञं नयतु प्रजानन्नित्याह सुवर्गस्य लोकस्याभनीत्यै ब्रह्मं समिद्धवत्याहुतीनामित्याह ब्रह्मणा वै देवाः सुवर्गं लोकमायन् यद्ब्रह्मण्वत्योपदधाति

ब्रह्मणैव तद्यजमानः सुवर्गं लोकमेति प्रजापतिर्वा एष यदग्निस्तस्य प्रजाः पशवश्छन्दांसि रूपं सर्वान् वर्णानिष्टकानां कुर्याद्रूपेणैव प्रजां पशूञ्छन्दांस्यव रुन्देऽथो प्रजाभ्यं एवैनम्पशुभ्यश्छन्दाभ्योऽवरुद्धं चिनुते॥३५॥

यान्यग्रय इत्याहेष्टकानां षोडश च॥८॥ [८]

मयि गृह्णाम्यग्रे अग्निं रायस्पोषाय सुप्रजास्त्वाय सुवीर्याय। मयि प्रजाम्मयि वर्चो दधाम्यरिष्टाः स्याम तनुवां सुवीराः। यो नो अग्निः पितरो हृष्वन्तरमर्त्यो मर्त्यां आविवेश। तमात्मन्परि गृह्णीमहे वयं मा सो अस्मा अंवहाय परां गात। यदध्वर्युरात्मन्निग्निमगृहीत्वाग्निं चिनुयाद्योऽस्य स्वोऽग्निस्तमपि॥३६॥

यजमानाय चिनुयादग्निं खलु वै पशवोऽनूपं तिष्ठन्तेऽपक्रामुका अस्मात्पशवः स्युर्मयि गृह्णाम्यग्रे अग्निमित्याहात्मन्नेव स्वमग्निं दाधार नास्मात्पशवोऽपं क्रामन्ति ब्रह्मवादिनो वदन्ति यन्मृचापंश्चाग्नेरनाद्यमथ कस्मान्मृदा चाद्भिश्चाग्निश्चीयत इति यदद्भिः संयौति॥३७॥

आपो वै सर्वा देवतां देवताभिरेवैनं स संजति यन्मृदा चिनोतीयं वा अग्निर्वैश्वानरोऽग्निनैव तदग्निं चिनोति ब्रह्मवादिनो वदन्ति यन्मृदा चाद्भिश्चाग्निश्चीयतेऽथ कस्मादग्निरुच्यत इति यच्छन्दोभिश्चिनोत्यग्रयो वै छन्दांसि तस्मादग्निरुच्यतेऽथो इयं वा अग्निर्वैश्वानरो यत्॥३८॥

मृदा चिनोति तस्मादग्निरुच्यते हिरण्येष्टका उपं दधाति ज्योतिर्वै हिरण्यं ज्योतिरेवास्मिन्दधात्यथो तेजो वै हिरण्यं तेजं एवात्मन्धत्ते यो वा अग्निः सर्वतोमुखं चिनुते सर्वासु प्रजास्वन्नमति सर्वा दिशोऽभि जयति गायत्रीम्पुरस्तादुपं दधाति त्रिष्टुभं दक्षिणतो जगतीम्पश्चादनुष्टुभमुत्तरतः पङ्क्तिम्मध्यं एष वा अग्निः सर्वतोमुखस्तं य एवं विद्वांश्चिनुते सर्वासु प्रजास्वन्नमति सर्वा दिशोऽभि जयत्यथो दिश्येव दिशम्प्र वयति तस्माद्दिशि दिक्प्रोता॥३९॥

अपि सं यौति वैश्वानरो यदेष वै पञ्चविंशतिश्च॥९॥ [९]

प्रजापतिरग्निमसृजत सोऽस्मात्सृष्टः प्राङ्माद्रवत्तस्मा अश्वम्प्रत्यास्यत्स दक्षिणावर्तत तस्मै वृष्णिम्प्रत्यास्यत्स प्रत्यङ्मावर्तत तस्मा ऋषभम्प्रत्यास्यत्स उदङ्मावर्तत तस्मै बस्तम्प्रत्यास्यत्स ऊर्ध्वोऽद्रवत्तस्मै पुरुषम्प्रत्यास्यत् यत्पशुशीर्षाण्युपदधाति सर्वत एवैनम्॥४०॥

अव॑रुध्य॑ चिनु॑त ए॒ता वै प्रा॑णभृ॒तश्चक्षु॑ष्मती॒रिष्ट॑का॒ यत्प॑शु॒शीर्षाणि॑
यत्प॑शु॒शीर्षाण्यु॑प॒दधा॑ति॒ ताभि॑रे॒व यज॑मानो॒ऽमुष्मि॑ल्लौके प्राणि॒त्यथो॑ ताभि॑रे॒वास्मा॑
इ॒मे लो॒काः प्र भा॑न्ति मृ॒दाभि॑लि॒प्योप॑ दधाति मे॒ध्यत्वाय॑ प॒शुर्वा ए॒ष यद॑ग्निर॒न्नम्प॑शव॑
ए॒ष खलु॑ वा अ॒ग्निर्यत्प॑शु॒शीर्षाणि॑ यं का॒मये॑त॒ कर्नो॑यो॒ऽस्यान्न॑म्॥४१॥

स्या॒दि॒तिं सं॒तरां॑ तस्य॑ प॒शुशी॑र्षाण्युप॑ दध्या॒त्कनी॑य ए॒वास्या॑न्न॒म्भव॑ति॒ यं का॒मये॑त॒
स॒माव॑द॒स्यान्न॑ऽ स्या॒दि॒तिं मध्य॑तस्तस्योप॑ दध्या॒त्स॒माव॑दे॒वास्या॑न्न॒म्भव॑ति॒ यं का॒मये॑त॒ भूयो॑
ऽस्यान्न॑ऽ स्या॒दि॒त्यन्तै॑षु॒ तस्य॑ व्यु॒द्धोप॑ दध्यादन्त॒त ए॒वास्मा॑ अन्न॒मव॑ रुन्दे॒ भूयो॑
ऽस्यान्न॑म्भवति॥४२॥

ए॒न॒म॒स्यान्न॑भूयो॒स्यान्न॑म्भवति॥१०॥ _____[१०]

स्ते॒गान्द॑ऽष्टा॒भ्याम्प॑ण्डूका॒ञ्जम्यै॑भि॒राद॑कां खा॒देनो॑र्ज॑ स॒सूदे॑नार॒ण्यं जा॒म्बीले॑न॒
मृद॑म्ब॒स्त्वैभिः॑ शर्कराभि॒रव॑का॒मव॑काभिः शर्करा॒मुत्सा॑देन॒ जिह्वा॑मव॒क्रन्दे॑न॒ तालु॑ः सर॑स्वतीं
जिह्वा॒ग्रेण॑॥४३॥

स्ते॒गान्द्वावि॑शतिः॥११॥ _____[११]

वाज॑ः ह॒नूभ्या॑मुप आ॒स्येना॑दि॒त्याञ्च॑श्रु॒भिरु॑पया॒मम॑धरे॒णोष्ठे॑न॒ सदु॑त्तरे॒णान्त॑रे॒णानू॑का॒शम्प्रा॑का॒शे
बाह्य॑ऽ स्तनयि॒तुं निर्बा॑धेन॒ सूर्या॑ग्री चक्षु॒र्भ्यां वि॒द्युतौ॑ क॒नान॑का॒भ्याम॑शनि॒म्पस्ति॑ष्केण॒
बल॑म्प॒ञ्जभिः॑॥४४॥

वाजं॑ पञ्च॒वि॑शतिः॥१२॥ _____[१२]

कूर्मा॑ञ्छु॒फेर॑च्छ॒लाभिः॑ क॒पिञ्ज॑ला॒न्त्साम॑ कु॒ष्ठिकाभि॑र्ज॒वं ज॒ङ्घाभि॑र॒गदं॑ जा॒नु॒भ्यां वी॒र्यं॑
कु॒हाभ्यां॑ भ॒यम्प्रा॑चा॒लाभ्या॑म् गुहो॑प॒क्षाभ्या॑म॒श्विना॑व॒सौभ्या॑मदि॒तिः शी॒र्ष्णा नि॒रृ॒क्तिं॑
निर्जा॑ल्मकेन शी॒र्ष्णा॥४५॥

कूर्मा॑न्नयो॒वि॑शतिः॥१३॥ _____[१३]

यो॒क्रं गृ॒ध्राभि॑र्यु॒गमान॑तेन चि॒त्त॒म्मन्या॑भिः संक्रो॒शान्प्रा॑णैः प्र॒का॒शेन॑
त्वच॑म्प॒राका॑शेना॒न्तरा॑म्प॒शका॑न्के॒शैरिन्द्र॑ऽ स्वप॑सा॒ वहे॑न॒ बृह॑स्पति॑ः शकु॒निसा॑देन॒
रथ॑मु॒ष्णिहा॑भिः॥४६॥

योऋमेकविंशतिः॥14॥ [१४]

मित्रावरुणो श्रोणीभ्यामिन्द्राग्री शिखण्डाभ्यामिन्द्राबृहस्पती ऊरुभ्यामिन्द्राविष्णू
अष्टीवज्राः सवितारम्पुच्छेन गन्धर्वाञ्छेपेनाप्सरसो मुष्काभ्याम्पर्वमानम्यायुना
पवित्रम्पोत्राभ्यामाक्रमणं स्थूराभ्यां प्रतिक्रमणं कुष्ठाभ्याम्॥४७॥

॥15॥ [१५]

इन्द्रस्य क्रोडोऽदित्यै पाजस्यन्दिशां जत्रवो जीमूतान्हृदयोपशाभ्यामन्तरिक्षम्पुरितता
नभ उदर्येणेन्द्राणीम्लीहा वल्मीकांक्लोम्रा गिरीन्प्राशिभिः समुद्रमुदरेण वैश्वानरम्भस्मना॥४८॥

मित्रावरुणाविन्द्रस्य द्वाविंशतिर्द्वाविंशतिः॥16॥ [१६]

पूष्णो वनिष्ठुरन्धाहेः स्थूरगुदा सर्पान्गुदाभिरऋतून्पृष्टीभिर्दिवम्पृष्टेन वसूनाम्प्रथमा
कीकसा रुद्राणां द्वितीयादित्यानां तृतीयाङ्गिरसां चतुर्थी साध्यानां पञ्चमी विश्वेषां
देवानां षष्ठी॥४९॥

पूष्णश्चतुर्विंशतिः॥17॥ [१७]

ओजो ग्रीवाभिर्निर्ऋतिमस्थभिरिन्द्रः स्वपसा वह्नेन रुद्रस्य विचलः स्कन्धो-
ऽहोरात्रयोर्द्वितीयोऽर्धमासानां तृतीयो मासां चतुर्थ ऋतूनाम्पञ्चमः संवत्सरस्य षष्ठः॥५०॥

ओजो विंशतिः॥18॥ [१८]

आनन्दं नन्दथुना कामम्प्रत्यासाभ्यां भयं शितीमभ्यां प्रशिषम्प्रशासाभ्यां
सूर्याचन्द्रमसौ वृक्षोभ्यां श्यामशबलौ मतस्त्राभ्याव्युष्टिं रूपेण निम्नुक्तिमरूपेण॥५१॥

आनन्दः षोडश॥19॥ [१९]

अहर्मासेन रात्रिम्पीवसापो यूषेण घृतं रसेन श्यां वसंया दूषीकाभिरह्नादुनिमश्रुभिः
पृष्वान्दिवं रूपेण नक्षत्राणि प्रतिरूपेण पृथिवीं चर्मणा छुवीं छुव्योपाकृताय स्वाहालब्धाय
स्वाहा हुताय स्वाहा॥५२॥

अहरष्टाविंशतिः॥20॥ [२०]

अग्नेः पंक्षतिः सरस्वत्यै निपंक्षतिः सोमस्य तृतीयापां चतुर्थ्योपंधीनां पञ्चमी संवत्सरस्य षष्ठी मरुताः सप्तमी बृहस्पतैरष्टमी मित्रस्य नवमी वरुणस्य दशमीन्द्रस्यैकादशी विश्वेषां देवानां द्वादशी द्यावापृथिव्योः पार्श्वं यमस्य पाटूरः॥५३॥

अग्नेरेकान्नत्रिंशत्॥21॥ [२१]

वायोः पंक्षतिः सरस्वतो निपंक्षतिश्चन्द्रमसस्तृतीया नक्षत्राणां चतुर्थी संवितुः पञ्चमी रुद्रस्य षष्ठी सर्पाणां सप्तम्यर्यम्णां ऽष्टमी त्वष्टुर्नवमी धातुर्दशमीन्द्राण्या एकादश्यदित्यै द्वादशी द्यावापृथिव्योः पार्श्वं यम्यै पाटूरः॥५४॥

वायोरष्टाविंशतिः॥22॥ [२२]

पन्थामनूवृभ्यां संततिः स्नावन्याभ्यां शुक्रान्पित्तेन हरिमाणं यक्रा हलीक्ष्णान्पापवातेन कूश्माञ्छकंभिः शवर्तानूवध्येन शुनो विशसनेन सर्पांल्लोहितगन्धेन वयांसि पक्कगन्धेन पिपीलिकाः प्रशादेन॥५॥

पन्थान्द्वाविंशतिः॥23॥ [२३]

क्रमैरत्यक्रमीद्वाजी विश्वैर्देवैर्यज्ञियैः संविदानः। स नो नय सुकृतस्य लोकं तस्य ते वयं स्वधया मदेम॥५६॥

क्रमैरष्टादश॥24॥ [२४]

द्यौस्ते पृष्ठमृथिवी सुधस्थमात्मान्तरिक्षं समुद्रो योनिः सूर्यस्ते चक्षुर्वातः प्राणश्चन्द्रमाः श्रोत्रमासांश्चार्धमासाश्च पर्वाण्यृतवोङ्गानि संवत्सरो महिमा॥५७॥

द्यौः पञ्चविंशतिः॥25॥ [२५]

अग्निः पशुरासीत्तेनायजन्त स एतं लोकमजयद्यस्मिन्नग्निः स तै लोकस्तं जैष्यस्यथाव जिघ्र वायुः पशुरासीत्तेनायजन्त स एतं लोकमजयद्यस्मिन्वायुः स तै लोकस्तस्मात्त्वान्तरैष्यामि यदि नावजिघ्रस्यादित्यः पशुरासीत्तेनायजन्त स एतं लोकमजयद्यस्मिन्नादित्यः स तै लोकस्तं जैष्यसि यद्यवजिघ्रसि॥५८॥

यस्मिन्नद्यौ च॥26॥ [२६]

प्राचीनव॑शं यावन्त ऋ॒ग्वे॒सामे वा॒ग्वै दे॒वेभ्यो दे॒वा वै दे॒वय॑जन्ङ्ग॒द्रश्च॒ तद्धि॑र॒ण्य॑ ष॒द्वद॑नि
ब्र॒ह्मवा॑दिनो वि॒चित्यो॒ यत्क॑लया॒ ते वा॒रु॒णो वै क्री॑तः सोम॒ एका॑दश॥११॥ प्राचीनव॑शं
स्वा॒हेत्या॑हु॒ यैऽन्तः श॒रा ह्ये॒ष सं त॑प॒सा च॒ यत्कर्ण॑गृही॒तेति॑ लो॒म॒तो वा॒रु॒ण॒ष्वट्थ॑स॒तिः॥७६॥
प्राचीनव॑शं॒म्परि॑चरति॥ [२७]

॥ काण्डम् ६ ॥

॥ प्रथमः प्रश्नः ॥

॥ तैत्तिरीयसंहितायां षष्ठमकाण्डे प्रथमः प्रश्नः ॥

प्राचीनव॑शं करोति दे॒वम॑नु॒ष्या दि॒शो व्य॑भजन्त॒ प्राचीं॑ दे॒वा दक्षि॑णा पि॒तरः
प्रती॑ची॒म्मनु॒ष्या उ॒दीची॑ रु॒द्रा यत्प्रा॑चीनव॑शं करोति दे॒वल॑ोकमे॒व तद्य॑ज॒मान उ॒पाव॑र्तते
परि॑ श्रयत्य॒न्तर्हि॑तो हि दे॒वल॑ोको म॒नुष्य॑लो॒कान्ना॒स्मालो॒काश्चै॒तव्य॑मि॒वेत्या॑हुः को हि
तद्वे॒द यद्य॑मु॒ष्मि॒ल्लोके॑ऽस्ति वा॒ न वे॒ति दि॒श्वती॑का॒शान्क॑रोति॥१॥

उ॒भयो॑र्लो॒कयो॑रभि॒जित्यै॑ केश॒श्मश्रु॑ व॒पते॒ नृ॒खानि॒ नि कृ॑न्तते मृ॒ता वा ए॒षा त्वग॑मे॒ध्या
यत्केश॑श्मश्रु मृ॒तामे॒व त्वच॑म॒मेध्या॑म॒पहत्य॑ य॒ज्ञियो॑ भू॒त्वा मे॒धमु॑पैत्यङ्गि॒रसः॒ सुव॑र्गं लो॒कं
यन्तो॑ऽप्सु दी॒क्षात॑पसी प्रा॒वैश॑यन्न॒प्सु स्ना॑ति सा॒क्षादे॒व दी॒क्षात॑पसी अ॒वं रु॒द्धे ती॒र्थे स्ना॑ति
ती॒र्थे हि ते॒ ताम्प्रा॑वैश॒यन्ती॒र्थे स्ना॑ति॥२॥

ती॒र्थमे॒व सं॒माना॑ भवत्यु॒पोऽश्ना॑त्यन्तर॒त ए॒व मे॒ध्यो भव॑ति वास॑सा दी॒क्षय॑ति
सौ॒म्यं वै क्षौ॑मं दे॒वत॑या सोम॑मेष दे॒वता॑मु॒पैति॒ यो दी॒क्षते॒ सोम॑स्य त॒नूर॑सि
त॒नुवं मे॒ पा॒हीत्या॑हु॒ स्वामे॒व दे॒वता॑मु॒पैत्यथो॑ आ॒शिष॑मे॒वैता॒मा शा॑स्ते॒ऽग्नेस्तू॑षा॒धानं॑
वा॒योर्वा॑त॒पान॑म्पितृ॒णान्नी॒विरोष॑धीना॒म्रघा॑तः॥३॥

आ॒दि॒त्यानां॑ प्राचीन॒तानो॑ वि॒श्वेषां॑ दे॒वाना॑मोतु॒र्नक्ष॑त्राणामती॒काशा॑स्तद्वा ए॒तथ्सर्व॑दे॒वत्यं॑
यद्वा॒सो यद्वा॑स॒सा दी॒क्षय॑ति सर्वा॒भिरे॒वैनं॑ दे॒वता॑भिर्दी॒क्षय॑ति ब॒हिःप्रा॑णो॒ वै म॑नु॒ष्यस्त॑स्याश॒नं
प्रा॒णोऽश्ना॑ति स॒प्राण॑ ए॒व दी॒क्षत॑ आ॒शितो॑ भवति यावा॑ने॒वास्यं॑ प्रा॒णस्तेन॑ स॒ह मे॒धमु॑पैति
घृ॒तं दे॒वाना॑म्मस्तु॒ पितृ॑णान्नि॒ष्प॒क्कम्म॑नु॒ष्याणा॑न्तद्वै॥४॥

एतत्सर्वदेवत्यं यन्नवनीतं यन्नवनीतेनाभ्यङ्के सर्वा एव देवताः प्रीणाति प्रच्युतो वा एषोऽस्माल्लोकादगतो देवलोकं यो दीक्षितोऽन्तरेव नवनीतन्तस्मान्नवनीतेनाभ्यङ्केऽनुलोमं यजुषा व्यावृत्त्या इन्द्रो वृत्रमहन्तस्य कर्नीनिका परापतत्तदाञ्जनमभवद्यदाङ्के चक्षुरेव भ्रातृव्यस्य वृङ्के दक्षिणम्पूर्वमाङ्के॥५॥

सव्यः हि पूर्वम्मनुष्या आञ्जते न नि धावते नीव हि मनुष्या धावन्ते पञ्च कृत्व आङ्के पञ्चाक्षरा पङ्क्तिः पाङ्क्तौ यज्ञो यज्ञमेवाव रुन्दे परिमितमाङ्केऽपरिमितः हि मनुष्या आञ्जते सतूलयाङ्केऽपतूलया हि मनुष्या आञ्जते व्यावृत्त्यै यदपतूलयाञ्जित वज्रं इव स्यात्सतूलयाङ्के मित्रत्वाय॥६॥

इन्द्रो वृत्रमहन्त्योऽऽ पोऽऽ भ्यग्नियत् तासां यन्मेध्यं यज्ञियः सदेवमासीत्तदपोदक्रामते दर्भा अभवन् यद्दर्भपुञ्जीलैः पवयति या एव मेध्या यज्ञियाः सदेवा आपस्ताभिरेवैनम्पवयति द्वाभ्यां पवयत्यहोरात्राभ्यामेवैनम्पवयति त्रिभिः पवयति त्रयं इमे लोका एभिरेवैनं लोकैः पवयति पञ्चभिः॥७॥

पवयति पञ्चाक्षरा पङ्क्तिः पाङ्क्तौ यज्ञो यज्ञायैवैनम्पवयति षड्भिः पवयति षड्वा ऋतवं ऋतुभिरेवैनम्पवयति सप्तभिः पवयति सप्त छन्दांसि छन्दाभिरेवैनम्पवयति नवभिः पवयति नव वै पुरुषे प्राणाः सप्राणमेवैनम्पवयत्येकंविंशत्या पवयति दश हस्त्या अङ्गुलयो दश पद्या आत्मैकंविंशो यावानेव पुरुषस्तमपरिवर्गम्॥८॥

पवयति चित्पतिस्त्वा पुनात्वित्याह मनो वै चित्पतिर्मनसैवैनम्पवयति वाक्पतिस्त्वा पुनात्वित्याह वाचैवैनम्पवयति देवस्त्वा सविता पुनात्वित्याह सवितृप्रसूत एवैनम्पवयति तस्य ते पवित्रपते पवित्रेण यस्मै कम्पुने तच्छक्रेयमित्याहाशिषमेवैतामा शांस्ते॥९॥

अतीकाशान्करोत्यवैशयन्तीर्थे स्नाति प्रघातो मनुष्याणान्तद्वा आङ्के मित्रत्वाय पञ्चभिरपरिवर्गमष्टाचत्वारिंशच्च॥१॥

[१]

यावन्तो वै देवा यज्ञायापुनत् त एवाभवन् य एवं विद्वान् यज्ञाय पुनीते भवत्येव बहिः पवयित्वान्तः प्र पादयति मनुष्यलोक एवैनम्पवयित्वा पूतन्देवलोकमप्र णयत्यदीक्षित एकयाहुत्येत्याहुः सुवेण चतस्रो जुहोति दीक्षितत्वाय सुचा पञ्चमीं पञ्चाक्षरा पङ्क्तिः पाङ्क्तौ यज्ञो यज्ञमेवाव रुन्द आकृत्यै प्रयुजेऽग्नये॥१०॥

स्वाहेत्याहाकृत्या हि पुरुषो यज्ञमभि प्रयुङ्क्ते यजेयेति मेधायै मनसेऽग्नये स्वाहेत्याह मेधया हि मनसा पुरुषो यज्ञमभिगच्छति सरस्वत्यै पूर्णोऽग्नये स्वाहेत्याह वाग्वै सरस्वती पृथिवी पूषा वाचैव पृथिव्या यज्ञम्प्र युङ्क्त आपो देवीर्बृहतीर्विश्वशम्भुव इत्याह या वै वर्ष्यास्ताः॥११॥

आपो देवीर्बृहतीर्विश्वशम्भुवो यदेतद्यजुर्न ब्रूयाद्विव्या आपोऽशान्ता इमल्लोकमा गच्छेयुरापो देवीर्बृहतीर्विश्वशम्भुव इत्याहस्मा एवैनां लोकाय शमयति तस्माच्छान्ता इमल्लोकमा गच्छन्ति द्यावापृथिवी इत्याह द्यावापृथिव्योर्हि यज्ञ उर्वन्तरिक्षमित्याहान्तरिक्षे हि यज्ञो बृहस्पतिर्नो हविषा वृधातु॥१२॥

इत्याह ब्रह्म वै देवानाम्बृहस्पतिर्ब्रह्मणैवास्मै यज्ञमव रुद्धे यद्व्याद्विधेरिति यज्ञस्थाणुमृच्छेद्वधात्वित्याह यज्ञस्थाणुमेव परि वृणक्ति प्रजापतिर्यज्ञमसृजत सोऽस्मात्सृष्टः पराङ्मुखः प्र यजुरर्क्षीनात्प्र साम तमृगदयच्छुद्यदगुदयच्छुत्तदौर्द्रहणस्यौर्द्रहणत्वमृचा॥१३॥

जुहोति यज्ञस्योद्यत्या अनुष्टुप्छन्दसामुदयच्छुदित्याहुस्तस्मादनुष्टुभा जुहोति यज्ञस्योद्यत्यै द्वादश वात्सबन्धान्युदयच्छुन्नित्याहुस्तस्माद्द्वादशभिर्वात्सबन्धविदो दीक्षयन्ति सा वा एषर्गनुष्टुग्वर्गनुष्टुग्यदेतयर्चा दीक्षयति वाचैवेन९ सर्वया दीक्षयति विश्वे देवस्य नेतुरित्याह सावित्र्यैतेन मतो वृणीत सख्यम्॥१४॥

इत्याह पितृदेवत्यैतेन विश्वे राय इषुध्यसीत्याह वैश्वदेव्यैतेन द्युम्नं वृणीत पुष्यस इत्याह पौष्ण्यैतेन सा वा एषर्खसर्वदेवत्या यदेतयर्चा दीक्षयति सर्वाभिरेवैनं देवताभिर्दीक्षयति सप्ताक्षरम्प्रथमम्पदमष्टाक्षराणि त्रीणि यानि त्रीणि तान्यष्टावुप यन्ति यानि चत्वारि तान्यष्टौ यदष्टाक्षरा तेन॥१५॥

गायत्री यदेकादशाक्षरा तेन त्रिष्टुग्यद्वादशाक्षरा तेन जगती सा वा एषर्खसर्वाणि छन्दांसि यदेतयर्चा दीक्षयति सर्वेभिरेवैनं छन्दाभिर्दीक्षयति सप्ताक्षरम्प्रथमम्पद९ सप्तपदा शक्करी पशवः शक्करी पशून्नेवाव रुद्ध एकस्मादक्षरादनोत्तमप्रथमम्पदन्तस्माद्यद्वाचोऽनोत्तन्तन्मनुष्या उप जीवन्ति पूर्णया जुहोति पूर्ण इव हि प्रजापतिः प्रजापतेरास्यै न्यूनया जुहोति न्यूनाद्धि प्रजापतिः प्रजा असृजत प्रजाना९ सृष्ट्यै॥१६॥

अग्नये ता वृधात्वृचा सख्यन्तेन जुहोति पञ्चदश च॥२॥

ऋग्विष्णोर्वा वै देवेभ्यो यज्ञायातिष्ठमाने कृष्णो रूपं कृत्वापक्रम्यातिष्ठतान्तैऽमन्यन्त यं वा इमे उपावृथ्स्यतः स इदं भविष्यतीति ते उपांमन्नयन्त ते अहोरात्रयोर्महिमानमपनिधाय देवानुपावर्ततामेष वा ऋचो वर्णो यच्छुक्लं कृष्णाजिनस्येष साम्नो यत्कृष्णमृग्विष्णोः शिल्पं स्थ इत्याहर्ग्विष्णो एवाव रुन्ध एषः॥१७॥

वा अहो वर्णो यच्छुक्लं कृष्णाजिनस्येष रात्रिया यत्कृष्णं यदेवैनयोस्तत्र न्यक्तं तदेवाव रुद्धे कृष्णाजिनेन दीक्षयति ब्रह्मणो वा एतद्रूपं यत्कृष्णाजिनं ब्रह्मणैवैनं दीक्षयतीमाधिय२ शिक्षमाणस्य देवेत्याह यथायजुरेवैतद्बर्ध्ना वा एष यदीक्षित उल्बं वासः प्रोर्णुते तस्मात्॥१८॥

गर्भाः प्रावृता जायन्ते न पुरा सोमस्य क्रयादपोर्ण्वीत यत्पुरा सोमस्य क्रयादपोर्ण्वीत गर्भाः प्रजानां परापातुकाः स्युः क्रीते सोमेऽपोर्णुते जायंत एव तदथो यथा वसीया२ सम्प्रत्यपोर्णुते तादृगेव तदङ्गिरसः सुवर्गं लोकं यन्त ऊर्जं व्यभजन्त ततो यदत्यशिष्यत ते शरा अभवन्नूगैर्वै शरा यच्छ्रमयी॥१९॥

मेखला भवत्यूर्जमेवाव रुद्धे मध्यतः सन्नहति मध्यत एवास्मा ऊर्जं दधाति तस्मान्मध्यत ऊर्जा भुञ्जत ऊर्ध्वं वै पुरुषस्य नाभ्यै मेध्यमवाचीनममेध्यं यन्मध्यतः संनहति मेध्यं चैवास्यामेध्यं च व्यावर्तयतीन्द्रो वृत्राय वज्रम्प्राहरत्स त्रेधा व्यभवत्स्पर्धस्तृतीय२ रथस्तृतीयं यूपस्तृतीयम्॥२०॥

यैऽन्तःशरा अशीर्यन्त ते शरा अभवन्तच्छुराणा२ शरत्वं वज्रो वै शराः क्षुत्वलु वै मनुष्यस्य भ्रातृव्यो यच्छ्रमयी मेखला भवति वज्रैर्णैव साक्षात्क्षुध्मभ्रातृव्यम्मध्यतोऽप हते त्रिवृद्धवति त्रिवृद्धे प्राणस्त्रिवृतमेव प्राणम्मध्यतो यजमाने दधाति पृथ्वी भवति रज्जुनाव्यावृत्त्यै मेखलया यजमानन्दीक्षयति योक्त्रेण पत्नीमिथुनत्वाय॥२१॥

यज्ञो दक्षिणाम्ब्यध्यायत्ता२ समभवत्तदिन्द्रोऽचायथ्सोऽमन्यत यो वा इतो जनिष्यते स इदम्भविष्यतीति ताम्प्राविंशत्तस्या इन्द्र एवाजायत सोऽमन्यत यो वै मदितोऽपरो जनिष्यते स इदम्भविष्यतीति तस्या अनुमृश्य योनिमाच्छिन्त्वा सृतवंशाभवत्तत्सृतवंशायै जन्म॥२२॥

ता२ हस्ते न्यवेष्टयत ताम्मुग्गेषु न्यदधात्सा कृष्णविषाणाभवदिन्द्रस्य योनिंरसि मा मा हि२सीरिति कृष्णविषाणाम्प्र यच्छति सयौनिमेव यज्ञं करोति सयौनिन्दक्षिणा२

सयोनिमिन्द्रः सयोनित्वाय कृष्ये त्वा सुसस्याया इत्याह तस्मादकृष्टपृथ्या ओषधयः पच्यन्ते सुपिप्पलाभ्यस्त्वौषधीभ्य इत्याह तस्मादोषधयः फलं गृह्णन्ति यद्धस्तेन॥२३॥

कण्डूयेत पामनम्भावुकाः प्रजाः स्युर्यथ्स्मर्येत नग्नम्भावुकाः कृष्णविषाणया कण्डूयते-
ऽपिगृह्य स्मर्यते प्रजानां गोपीथाय न पुरा दक्षिणाभ्यो नेतौः कृष्णविषाणामव चृतेद्यत्पुरा
दक्षिणाभ्यो नेतौः कृष्णविषाणामवचृतेद्योनिः प्रजानां परापातुंका स्यान्नीतासु दक्षिणासु
चात्वाले कृष्णविषाणाम्प्रास्यति योनिर्वै यज्ञस्य चात्वालं योनिः कृष्णविषाणा योनावेव
योनिन्दधाति यज्ञस्य सयोनित्वाय॥२४॥

रुन्ध एष तस्माच्छ्रमयी यूपस्तूर्तीयमिधुन्त्वाय जन्म हस्तेनाष्टाचत्वारिंशच्च॥३॥—[३]

वावै देवेभ्योऽप्राक्कामद्यज्ञायातिष्ठमाना सा वनस्पतीन्प्राविशत्थैषा वाग्वनस्पतिषु वदति
या दुन्दुभौ या तूणवे या वीणायां यदीक्षितदण्डमयच्छति वाचमेवाव रुन्ध औदुम्बरो
भवत्यूर्वा उदुम्बर ऊर्जमेवाव रुद्धे मुखेन सम्मितो भवति मुखत एवास्मा ऊर्जं दधाति
तस्मान्मुखत ऊर्जा भुञ्जते॥२५॥

क्रीते सोमे मैत्रावरुणाय दण्डमय यच्छति मैत्रावरुणो हि पुरस्तादृत्विग्भ्यो
वाचं विभजति तामृत्विजो यजमाने प्रतिं षापयन्ति स्वाहा यज्ञमनसेत्याह मनसा
हि पुरुषो यज्ञमभिगच्छति स्वाहा द्यावापृथिवीभ्यामित्याह द्यावापृथिव्योर्हि यज्ञः
स्वाहोरोन्तरिक्षादित्याहान्तरिक्षे हि यज्ञः स्वाहा यज्ञं वातादारभ इत्याहायम्॥२६॥

वाव यः पवते स यज्ञस्तमेव साक्षादा रभते मुष्टी करोति वाचं यच्छति यज्ञस्य
धृत्या अदीक्षिष्टयम्ब्राह्मण इति त्रिरुपाश्वाह देवेभ्य एवेनम्प्राह त्रिरुचैरुभयेभ्य एवेनं
देवमनुष्येभ्यः प्राह न पुरा नक्षत्रेभ्यो वाचं वि सृजेद्यत्पुरा नक्षत्रेभ्यो वाचं विसृजेद्यज्ञं
विच्छिन्द्यात्॥२७॥

उदितेषु नक्षत्रेषु व्रतं कृणुतेति वाचं वि सृजति यज्ञव्रतो वै दीक्षितो यज्ञमेवाभि
वाचं वि सृजति यदि विसृजेद्वैष्णवीमृचमनु ब्रूयाद्यज्ञो वै विष्णुर्यज्ञेनैव यज्ञं सं तनोति
दैवीन्धियम्मनामह इत्याह यज्ञमेव तन्म्रदयति सुपारा नो असद्वश इत्याह व्युष्टिमेवाव
रुद्धे॥२८॥

ब्रह्मवादिनो वदन्ति होत्व्यं दीक्षितस्य गृहा(३)इ न होत्व्या(३)मिति हविर्वै दीक्षितो

यज्ञहुयाद्यजमानस्यावदाय जुहुयाद्यन्न जुहुयाद्यज्ञपरुरन्तरियाद्ये देवा मनोजाता मनोयुज इत्याह प्राणा वै देवा मनोजाता मनोयुजस्तेष्वेव परोक्षं जुहोति तत्रेवं हुतं नेवाहुतं स्वपन्तं वै दीक्षितं रक्षांसि जिघांसन्त्यग्निः॥२९॥

खलु वै रक्षोहाग्रे त्वं सु जागृहि वयं सु मन्दिषीमहीत्याहाग्निमेवाधिपां कृत्वा स्वपिति रक्षसामपंहत्या अब्रत्यमिव वा एष करोति यो दीक्षितः स्वपिति त्वमग्रे व्रतपा असीत्याहाग्निर्वै देवानां व्रतपतिः स एवेनं व्रतमालम्भयति देव आ मर्त्येष्वेत्याह देवः॥३०॥

ह्येष सन्मर्त्येषु त्वं यज्ञेष्वीड्य इत्याहेतं हि यज्ञेष्वीड्यतेऽपु वै दीक्षिताध्मुषुपुषं इन्द्रियं देवताः कामन्ति विश्वे देवा अभि मामावंवृत्रत्रित्याहेन्द्रियेणैवेनं देवताभिः सं नयति यदेतद्यजुर्न ब्रूयाद्यावन्त एव पशूनभि दीक्षेत् तावन्तोऽस्य पशवः स्यू रास्वेयत्॥३१॥

सोमा भूयो भूरेत्याहापरिमितानेव पशूनव रुद्धे चन्द्रमसि मम भोगाय भवेत्याह यथादेवतमेवैनाः प्रति गृह्णाति वायवै त्वा वरुणाय त्वेति यदेवमेता नानुदिशेदयथादेवतं दक्षिणा गमयेदा देवताभ्यो वृश्चेत् यदेवमेता अनुदिशति यथादेवतमेव दक्षिणा गमयति न देवताभ्य आ॥३२॥

वृश्चेते देवीरापो अपां नपादित्याह यद्वो मेध्यं यज्ञियं सदेवं तद्वो मावं क्रमिषमिति वावेतदाहाच्छिन्नं तन्तुम्पृथिव्या अनुं गेष्मित्याह सेतुमेव कृत्वात्येति॥३३॥

भुञ्जतेऽयज्विन्द्याद्रुन्धेऽग्निराह देव इयं देवताभ्य आ त्रयस्त्रिंशच्च॥४॥ [४]

देवा वै देवयजनमध्यवसाय दिशो न प्राजानन्तेऽज्ञं न्योन्यमुपाधावन्त्वया प्र जानाम त्वयेति तेऽदित्या समं ध्रियन्त त्वया प्र जानामेति साब्रवीद्वरं वृणै मत्रायणा एव वो यज्ञा मदुदयना असन्निति तस्मादादित्यः प्रायणीयो यज्ञानामादित्य उदयनीयः पञ्च देवता यजति पञ्च दिशो दिशाम्प्रज्ञात्यै॥३४॥

अथो पञ्चाक्षरा पङ्क्तिः पाङ्क्तो यज्ञो यज्ञमेवाव रुद्धे पथ्याऽं स्वस्तिमयजन्प्राचीमेव तया दिशम्प्राजानन्नग्निना दक्षिणा सोमैः प्रतीची सवित्रोदीचीमदित्योर्ध्वाम्पथ्याऽं स्वस्तिं यजति प्राचीमेव तया दिशम्प्र जानाति पथ्याऽं स्वस्तिमिद्वाग्नीषोमौ यजति चक्षुषी वा एते यज्ञस्य यदग्नीषोमौ ताभ्यामेवानु पश्यति॥३५॥

अग्नीषोमाविष्ट्वा सवितारं यजति सवितृप्रसूत एवानु पश्यति सवितारमिष्ट्वादिति यजतीयं वा अदितिरस्यामेव प्रतिष्ठायानु पश्यत्यदितिमिष्ट्वा मारुतीमृचमन्वाह मरुतो वै देवानां विशो देवविशं खलु वै कल्पमानम्मनुष्यविशमनु कल्पते यन्मारुतीमृचमन्वाह विशां क्लृप्त्यै ब्रह्मवादिनो वदन्ति प्रयाजवदननूयाजम्प्रायणीयं कार्यमनूयाजवत्॥३६॥

अप्रयाजमुदयनीयमितीमे वै प्रयाजा अमी अनूयाजाः सैव सा यज्ञस्य संततिस्तत्तथा न कार्यमात्मा वै प्रयाजाः प्रजानूयाजा यत्प्रयाजानन्तरियादात्मानमन्तरियाद्यदनूयाजानन्तरियात्प्रज खलु वै यज्ञस्य विततस्य न क्रियते तदनु यज्ञः परा भवति यज्ञम्पराभवन्तं यजमानोऽनु॥३७॥

परा भवति प्रयाजवदेवानूयाजवत्प्रायणीयं कार्यम्प्राजवदननूयाजवदुदयनीयं नात्मानमन्तरेति न प्रजां न यज्ञः पराभवति न यजमानः प्रायणीयस्य निष्कास उदयनीयमभि निर्वपति सैव सा यज्ञस्य संततिर्याः प्रायणीयस्य याज्या यत्ता उदयनीयस्य याज्याः कुर्यात्पराङ्मुं लोकमा रोहेत्प्रमायुकः स्याद्याः प्रायणीयस्य पुरोनुवाक्यास्ता उदयनीयस्य याज्याः करोत्यस्मिन्नेव लोके प्रति तिष्ठति॥३८॥

प्रज्ञात्ये पश्यत्यनूयाजवद्यजमानोऽनु पुरोनुवाक्यास्ता अष्टौ च॥५॥ [५]

कद्रूश्च वै सुपर्णी चात्मरूपयोरस्पर्धेताः सा कद्रूः सुपर्णीमजयत्साब्रवीत्तृतीयस्यामितो दिवि सोमस्तमा हर तेनात्मानं निष्क्रीणीष्वेतीयं वै कद्रूरसौ सुपर्णी छन्दांसि सौपर्ण्याः साब्रवीदस्मै वै पितरौ पुत्रान्विभृतस्तृतीयस्यामितो दिवि सोमस्तमा हर तेनात्मानं निष्क्रीणीष्व॥३९॥

इति मा कद्रूर्वोचदिति जगत्युदपतच्चतुर्दशाक्षरा सती साप्राप्य न्यवर्तत तस्यै द्वे अक्षरौ अमीयेताः सा पशुभिश्च दीक्षया चागच्छत्तस्माज्जगती छन्दसाम्पशव्यतमा तस्मात्पशुमन्तं दीक्षोप नमति त्रिष्टुगुदपतत्रयोदशाक्षरा सती साप्राप्य न्यवर्तत तस्यै द्वे अक्षरौ अमीयेताः सा दक्षिणाभिश्च॥४०॥

तपसा चागच्छत्तस्मात्त्रिष्टुभो लोके माध्यंदिने सवने दक्षिणा नीयन्त एतत्खलु वाव तप इत्याहुयः स्वं ददातीति गायत्र्युदपतच्चतुरक्षरा सत्यजया ज्योतिषा तमस्या अजाभ्यरुन्द्र तदजाया अजत्वः सा सोमं चाहरच्चत्वारि चाक्षराणि साष्टाक्षरा समपद्यत

ब्रह्मवादिनो वदन्ति॥४१॥

कस्मात्सत्याद्वायत्री कनिष्ठा छन्दसाः सती यज्ञमुखम्परीयायेति यदेवादः सोममाहरत्तस्माद्यज्ञमुखमप्येत तस्मात्तेजस्विनीतमा पृथ्वा द्वे सवने समगृह्णाम्मुखेनैकं यन्मुखेन समगृह्णात्तदधयत्तस्माद्वे सवने शुक्रवती प्रातःसवनं च माध्यदिनं च तस्मात्तृतीयसवनं ऋजीषमभि पुंष्वन्ति धीतमिव हि मन्यन्ते॥४२॥

आशिरमव नयति सशुक्रत्वायाथो सम्भरत्येवैनत्तः सोममाह्रियमाणं गन्धर्वो विश्वावसुः पर्यमुष्णात्स तिस्रो रात्रीः परिमुषितोऽवसत्तस्मात्तिस्रो रात्रीः क्रीतः सोमो वसति ते देवा अब्रुवन्स्त्रीकामा वै गन्धर्वाः स्त्रिया निष्क्रीणामेति ते वाचः स्त्रियमेकहायनीं कृत्वा तया निरक्रीणन्त्सा रोहिद्रूपं कृत्वा गन्धर्वेभ्यः॥४३॥

अपक्रम्यातिष्ठत्द्रोहितो जन्म ते देवा अब्रुवन्नपं युष्मदक्रमीन्नास्मानुपावर्तते वि ह्यामहा इति ब्रह्मं गन्धर्वा अवदन्नगायं देवाः सा देवान्गायत उपावर्तत तस्माद्गायन्तः स्त्रियः कामयन्ते कामुका एनः स्त्रियो भवन्ति य एवं वेदाथो य एवं विद्वानपि जन्येषु भवन्ति तेभ्य एव ददत्युत यद्बहुतयाः॥४४॥

भवन्त्येकहायन्या क्रीणाति वाचैवैनः सर्वया क्रीणाति तस्मादेकहायना मनुष्या वाचं वदन्त्यकूटयाऽकर्णयाऽ काणयाऽश्लोणयाऽसप्तशफया क्रीणाति सर्वयैवैनं क्रीणाति यच्छ्वेतया क्रीणीयादुश्चर्मा यजमानः स्याद्यत्कृष्णयानुस्तरणी स्यात्प्रमायुको यजमानः स्याद्यद्विरूपया वात्रप्री स्यात्स वान्यं जिनीयातं वान्यो जिनीयादरुणया पिङ्गाक्ष्या क्रीणात्येतद्वै सोमस्य रूपः स्वयैवैनं देवतया क्रीणाति॥४५॥

निष्क्रीणीष्व दक्षिणाभिश्च वदन्ति मन्यन्ते गन्धर्वेभ्यो बहुतयाः पिङ्गाक्ष्या दशं च॥६॥[६]

तद्धिरण्यमभवत्तस्मादद्भ्यो हिरण्यम्पुनन्ति ब्रह्मवादिनो वदन्ति कस्मात्सत्यादनस्थिकेन प्रजाः प्रवीयन्तेऽस्थन्वतीर्जायन्त इति यद्धिरण्यं घृतैऽवधाय जुहोति तस्मादनस्थिकेन प्रजाः प्र वीयन्तेऽस्थन्वतीर्जायन्त एतद्वा अग्नेः प्रियं धाम यद्धृतं तेजो हिरण्यमियं तै शुक्र तनूरिदं वर्च इत्याहु सतैजसमेवैनः सतनुम्॥४६॥

करोत्यथो सम्भरत्येवैनं यदबद्धमवदध्याद्गर्भाः प्रजानां परापातुकाः स्युर्बद्धमव दधाति गर्भाणां धृत्यै निष्टक्यम्बध्नाति प्रजानां प्रजननाय वाग्वा एषा यत्सोमक्रयणी जूरसीत्याहु

यद्धि मनसा जवते तद्वाचा वदति धृता मनसेत्याह मनसा हि वाग्धृता जुष्टा विष्णव इत्याह॥४७॥

यज्ञो वै विष्णुर्यज्ञायैवेनां जुष्टां करोति तस्यांस्ते सत्यसंवसः प्रसव इत्याह सवितृप्रसूतामेव वाचमव रुन्दे काण्डेकाण्डे वै क्रियमाणे यज्ञः रक्षाःसि जिघाःसन्त्येष खलु वा अरक्षोहतः पन्था योऽग्नेश्च सूर्यस्य च सूर्यस्य चक्षुरारुहमग्नेरक्षणः कनीनिकामित्याह य एवारक्षोहतः पन्थास्तः समारोहति॥४८॥

वाग्वा एषा यथ्सौमक्रयणी चिदसि मनासीत्याह शास्त्येवेनांमेतत्तस्माच्छ्रुष्टाः प्रजा जायन्ते चिदसीत्याह यद्धि मनसा चेतयते तद्वाचा वदति मनासीत्याह यद्धि मनसाभिगच्छति तत्करोति धीरसीत्याह यद्धि मनसा ध्यायति तद्वाचा॥४९॥

वदति दक्षिणासीत्याह दक्षिणा ह्येषा यज्ञियासीत्याह यज्ञियांमेवेनां करोति क्षत्रियासीत्याह क्षत्रिया ह्येषादितिरस्युभयतःशीर्ष्णीत्याह यदेवादित्यः प्रायणीयो यज्ञानामादित्य उदयनीयस्तस्मादेवमाह यदबद्धा स्यादयता स्याद्यत्पदिबद्धानुस्तरणी स्यात्प्रमायुको यजमानः स्यात्॥५०॥

यत्कर्णगृहीता वार्त्रघ्नी स्यात्स वान्यं जिनीयात्तं वान्यो जिनीयाम्मित्रस्त्वां पदि बंध्रात्वित्याह मित्रो वै शिवो देवानान्तेनैवेनां पदि बंध्राति पूषाध्वनः पात्वित्याहेयं वै पूषेमामेवास्या अधिपामकः समष्ट्या इन्द्रायाध्यक्षयेत्याहेन्द्रमेवास्या अध्यक्षं करोति॥५१॥

अनु त्वा माता मन्यतामनु पितेत्याहानुमतयैवेनया क्रीणाति सा देवि देवमच्छेहीत्याह देवी ह्येषा देवः सोम इन्द्राय सोममित्याहेन्द्राय हि सोमं आह्रियते यदेतद्यजुर्न ब्रूयात्पराच्येव सौमक्रयणीयाद्रुद्रस्त्वा वर्तयत्वित्याह रुद्रो वै क्रूरः॥५२॥

देवानान्तमेवास्यै पुरस्ताद्धात्यावृत्त्यै क्रूरमिव वा एतत्करोति यद्रुद्रस्य कीर्तयति मित्रस्य पथेत्याह शान्त्यै वाचा वा एष वि क्रीणीते यः सौमक्रयण्या स्वस्ति सोमंसखा पुनरेहि सह रथेत्याह वाचैव विक्रीय पुनरात्मन्वाचं धत्तेऽनुपदासुकास्य वाग्भवति य एवं वेद॥५३॥

सतनुं विष्णव इत्याह समारोहति ध्यायति तद्वाचा यजमानः स्यात्करोति क्रूरो वेद॥७॥[७]

षट्पदान्यनु नि क्रामति षडहं वाङ्माति वदत्युत संवत्सरस्यायने यावत्येव वाक्तामव

रुद्धे सप्तमे पदे जुहोति सप्तपदा शक्करी पशवः शक्करी पशून्वाव रुद्धे सप्त ग्राम्याः पशवः सप्ताण्याः सप्त छन्दास्स्युभयस्यावरुद्धौ वस्व्यसि रुद्रासीत्याह रूपमेवास्या एतन्महिमानम्॥५४॥

व्याचष्टे बृहस्पतिस्त्वा सुमे रण्वत्वित्याह ब्रह्म वै देवानाम्बृहस्पतिर्ब्रह्मणैवास्मै पशूनव रुद्धे रुद्रो वसुभिरा चिकेत्वित्याहावृत्तै पृथिव्यास्त्वा मूर्धन्ना जिघर्मि देवयजनं इत्याह पृथिव्या ह्येष मूर्धा यद्वैवयजनमिडायाः पद इत्याहेडाये ह्येतत्पदं यत्सोमक्रयण्यै घृतवन्ति स्वाहा॥५॥

इत्याह यदेवास्यै पदाद्धृतमपीडयत् तस्मादेवमाह यदध्वर्युरनग्रावाहुतिं जुहुयादन्धोऽध्वर्युः स्याद्रक्षासि यज्ञं हन्युरहिरण्यमुपास्यं जुहोत्यग्निवत्येव जुहोति नान्धोऽध्वर्युर्भवति न यज्ञं रक्षासि घ्नन्ति काण्डेकाण्डे वै क्रियमाणे यज्ञं रक्षासि जिघांसन्ति परिलिखितं रक्षः परिलिखिता अरांतय इत्याह रक्षसामपहत्यै॥५६॥

इदमहं रक्षसो ग्रीवा अपि कृन्तामि योऽस्मान्द्वेष्टि यं च वयं द्विष्म इत्याह द्वौ वाव पुरुषौ यं चैव द्वेष्टि यश्चैवं द्वेष्टि तयोरेवानन्तरायं ग्रीवाः कृन्तति पशवो वै सोमक्रयण्यै पदं यावत्सूतं सं वपति पशून्वाव रुद्धेऽस्मे राय इति सं वपत्यात्मानमेवाध्वर्युः॥५७॥

पशुभ्यो नान्तरैति त्वे राय इति यजमानाय प्र यच्छति यजमान एव रयिन्दधाति तोते राय इति पत्न्या अर्धो वा एष आत्मनो यत्पत्नी यथा गृहेषु निधत्ते तादृगेव तत्त्वर्धमती ते सपेयेत्याह त्वष्टा वै पशूनाम्मिथुनानां रूपकद्रूपमेव पशुषु दधात्यस्मै वै लोकाय गार्हपत्य आर्धयतेऽमुष्मा आहवनीयो यद्गार्हपत्य उपवपेदस्मिन्नैके पशुमान्स्याद्यदाहवनीयेऽमुष्मिन्नैके पशुमान्स्यादुभयोरुप वपत्युभयोरुवेन्नैकयोः पशुमन्तं करोति॥५८॥

महिमानं स्वाहापहत्या अध्वर्युर्धायते चतुर्विंशतिश्च॥८॥ [८]

ब्रह्मवादिनो वदन्ति विचित्यः सोमा (३) न विचित्या (३) इति सोमो वा ओषधीनां राजा तस्मिन् यदापन्नं ग्रसितमेवास्य तद्यद्विचिनुयाद्यथास्याद्वसितं निष्विदति तादृगेव तद्यन्न विचिनुयाद्यथाक्षत्रापन्नं विधावति तादृगेव तत्क्षोधुंकोऽध्वर्युः स्यात्क्षोधुंको यजमानः सोमविक्रयिन्सोमं शोधयेत्येव ब्रूयाद्यदीतरम्॥५९॥

यदीतरमुभयैनेव सोमविक्रयिणमर्पयति तस्मात्सोमविक्रयी क्षोधुंकोऽरुणो ह

स्माहौपवेशिः सोमक्रयण एवाहं तृतीयसवनमव रुन्ध इति पशूनां चर्मन्मिमीते पशूनेवाव रुन्धे पशवो हि तृतीयः सवनं यङ्कामयैतापशुः स्यादित्युक्षतस्तस्य मिमीतुर्क्षं वा अपशव्यमपशुरेव भवति यं कामयेत पशुमान्धस्यात्॥६०॥

इति लोमतस्तस्य मिमीतैतद्वै पशूनां रूपं रूपेणैवास्मै पशूनं रुन्धे पशुमानेव भवत्युपामन्ते क्रीणाति सरंसमेवैनं क्रीणात्यमात्योऽसीत्याहामैवैनं कुरुते शुक्रस्ते ग्रह इत्याह शुक्रो ह्यस्य ग्रहोऽनुसाच्छ याति महिमानमेवास्याच्छ यात्यनंसा॥६१॥

अच्छ याति तस्मादनेवाह्यं समे जीवनं यत्र खलु वा एतः शीरष्णा हरन्ति तस्माच्छीरपहार्यं गिरौ जीवनमभि त्यं देवः संवितारमित्यतिच्छन्दसर्चा मिमीतेऽतिच्छन्दा वै सर्वाणि छन्दांसि सर्वभिरेवैनं छन्दोभिर्मिमीते वर्ष्म वा एषा छन्दसां यदतिच्छन्दा यदतिच्छन्दसर्चा मिमीते वर्ष्मैवैनं समानानां करोत्येकयैकयोऽर्गम्॥६२॥

मिमीतेऽयांतयाम्नियायातयाम्नियैवैनंमिमीते तस्मान्नानावीर्या अङ्गुलयः सर्वास्वङ्गुष्ठमुप नि गृह्णाति तस्मात्समावद्वीर्योऽन्याभिर्ङ्गुलिभिस्तस्मात्सर्वा अनु सं चरति यत्सह सर्वाभिर्मिमीत सःश्लिष्टा अङ्गुलयो जायेरन्नेकयैकयोऽर्गम्मिमीते तस्माद्विभक्ता जायन्ते पञ्च कृत्वो यजुषा मिमीते पञ्चाक्षरा पङ्क्तिः पाङ्क्तौ यज्ञो यज्ञमेवाव रुन्धे पञ्च कृत्वंस्तृष्णीम्॥६३॥

दश सम्पद्यन्ते दशाक्षरा विराडन्नं विराड्विराजैवान्नाद्यमव रुन्धे यद्यजुषा मिमीते भूतमेवाव रुन्धे यत्तृष्णीम्भविष्यद्यद्वै तावानेव सोमः स्याद्यावन्तमिमीते यजमानस्यैव स्यान्नापि सदस्यानां प्रजाभ्यस्त्वेत्युप समूहति सदस्यानेवान्वाभजति वाससोप नहति सर्वदेवत्यं वै॥६४॥

वासः सर्वाभिरेवैनं देवताभिः समर्धयति पशवो वै सोमः प्राणाय त्वेत्युप नहति प्राणमेव पशुषु दधाति व्यानाय त्वेत्यनु शृन्थति व्यानमेव पशुषु दधाति तस्मात्स्वपन्तं प्राणा न जहति॥६५॥

इतरम्पशुमान्धस्याद्यात्यनंसोऽर्गन्तृष्णीः संवदेवत्यं वै त्रयस्त्रिंशच्च॥१॥ [१]

यत्कलयां ते शफेनं ते क्रीणानीति पणेतार्गोअर्घ्यं सोमं कुर्यादार्गोअर्घ्यं यजमानमार्गोअर्घमध्वर्युङ्गोस्तु महिमानं नावं तिरेद्गवां ते क्रीणानीत्येव ब्रूयादोअर्घमेव

सोमं करोति गोअर्घं यजमानं गोअर्घमध्वर्युन्न गोर्महिमानमव तिरत्यजयां क्रीणाति सतपसमेवैनं क्रीणाति हिरण्येन क्रीणाति सशुकमेव॥६६॥

एनं क्रीणाति धेन्वा क्रीणाति साशिरमेवैनं क्रीणात्यृषभेण क्रीणाति सेन्द्रमेवैनं क्रीणात्यनुडुहां क्रीणाति वह्निर्वा अनङ्गान् वह्निनैव वह्निं यज्ञस्य क्रीणाति मिथुनाभ्यां क्रीणाति मिथुनस्यावरुद्धौ वासंसा क्रीणाति सर्वदेवत्यं वै वासुः सर्वाभ्य एवैनं देवताभ्यः क्रीणाति दश सम्पद्यन्ते दशाक्षरा विराडन्नं विराड्विराजैवान्नाद्यमव रुद्धे॥६७॥

तपसस्तनूरसि प्रजापतेर्वर्ण इत्याह पशुभ्य एव तदध्वर्युर्नि हुत आत्मनोऽनात्रस्काय गच्छति श्रियम् पशूनांप्रोति य एव वेदं शुक्रं ते शुक्ले क्रीणामीत्याह यथायजुरेवैतद्देवा वै येन हिरण्येन सोममक्रीणन्तर्दभीषहा पुनराददत् को हि तेजसा विक्रेष्यत् इति येन हिरण्येन॥६८॥

सोमं क्रीणीयात्तर्दभीषहा पुनरा ददीत् तेजं एवात्मन्धत्तेऽस्मे ज्योतिः सोमविक्रयिणि तम् इत्याह ज्योतिरेव यजमाने दधाति तमसा सोमविक्रयिणमर्पयति यदनुपग्रथ्य हन्यादन्दशूकास्ताः समाः सर्पाः स्युरिदमहः सर्पाणां दन्दशूकानां ग्रीवा उपं गृध्रामीत्याहादन्दशूकास्ताः समाः सर्पा भवन्ति तमसा सोमविक्रयिणं विध्यति स्वानं॥६९॥

भ्राजेत्याहेते वा अमुष्मिँल्लोके सोममरक्षन्तेभ्योऽधि सोममाहरन् यदेतेभ्यः सोमक्रयणाननुदिशेदकीतोऽस्य सोमः स्यान्नास्येतैऽमुष्मिँल्लोके सोमः रक्षेयुर्यदेतेभ्यः सोमक्रयणाननुदिशति कीतोऽस्य सोमो भवत्येतैऽस्यामुष्मिँल्लोके सोमः रक्षन्ति॥७०॥

सशुकमेव रुन्ध इति येन हिरण्येन स्वानं चतुश्चत्वारिंशच्च॥१०॥ [१०]

वारुणो वै क्रीतः सोम उपनद्धो मित्रो न एहि सुमित्रधा इत्याह शान्त्या इन्द्रस्योरुमा विंश दक्षिणमित्याह देवा वै यः सोममक्रीणन्तमिन्द्रस्योरौ दक्षिण आसादयन्नेष खलु वा एतर्हीन्द्रो यो यजते तस्मादेवमाहोदायुषा स्वायुपेत्याह देवता एवान्वारभ्योत्॥७१॥

तिष्ठत्युर्वन्तरिक्षमन्विहीत्याहान्तरिक्षदेवत्यो ३ ह्येतर्हि सोमोऽदित्याः सदोऽस्यदित्याः सद आ सीदेत्याह यथायजुरेवैतद्वि वा एनमेतर्दधयति यद्वारुणः सन्तम्मैत्रं करोति वारुण्यर्चा सादयति स्वयैवैनं देवतया समर्धयति वासंसा पर्यानहति सर्वदेवत्यं वै वासुः सर्वाभिरेव॥७२॥

ए॒नं दे॒वता॑भिः॒ सम॑र्धयत्यथो॒ रक्ष॑साम॒पंह॑त्यै॒ वने॑षु॒ व्यन्त॑रिक्षं॒ तता॑नेत्याह॒ वने॑षु हि॒ व्यन्त॑रिक्षं॒ ततान्॑ वाज॒मर्व॑श्चि॒वत्या॑ह॒ वाज॑ः ह्य॒र्वथ्सु॑ पयो॒ अघ्न॑यास्वि॒त्याह॑ पयो॒ ह्य॒घ्न्यासु॑ हृथ्सु॒ क्रतु॑मित्याह॒ हृथ्सु॑ हि॒ क्रतुं॑ वरु॒णो वि॒क्ष्वग्नि॑मित्याह॒ वरु॑णो हि॒ वि॒क्ष्वग्नि॑न्द्रि॒वि सूर्य॑म्॥७३॥

इत्या॑ह॒ दि॒वि हि॑ सूर्यः॑ सोम॒मद्रा॑वि॒त्याह॑ ग्रावा॒णो वा॑ अ॒द्रय॑स्तेषु॒ वा ए॒ष सोमं॑ दधाति॒ यो यज॑ते॒ तस्मा॑दे॒वमा॑हो॒दु त्य॑ जा॒तवै॑दस्मि॒ति सौ॒र्यर्चा॑ कृ॒ष्णाजि॑नम्प्र॒त्यान॑ह्यति॒ रक्ष॑साम॒पंह॑त्या॒ उस्त्रा॑वेत॒ धूर्षा॑ह॒वित्या॑ह॒ यथा॑य॒जुरे॑वैतत्प्र॒ च्य॑वस्व॒ भुव॑स्पत॒ इत्या॑ह॒ भू॒ताना॑ः हि॥७४॥

ए॒ष प॒तिर्वि॒श्वान्य॑भि॒ धामा॑नीत्याह॒ विश्वा॑नि॒ ह्ये ३॑ षौऽभि॒ धामा॑नि॒ प्रच्य॑वंते॒ मा त्वा॑ परि॒परी॑ वि॒दद॑त्याह॒ यदे॒वादः॑ सोम॑मा॒ह्रिय॑माणं॒ गन्ध॑र्वो॒ विश्वा॑वसुः॒ पर्य॑मु॒ष्णात्त॑स्मा॒दे॒वमा॑हा॒परि॑मोषाय॒ यज॑मानस्य॒ स्व॒स्त्यय॑न्य॒सीत्या॑ह॒ यज॑मानस्यै॒वैष य॒ज्ञस्या॑न्वा॒रम्भो॑ऽन॒वच्छि॑त्यै॒ वरु॑णो॒ वा ए॒ष यज॑मानम॒भ्येति॑ यत्॥७५॥

क्री॒तः सोम॑ उप॒नद्धो॑ नमो॒ मि॒त्रस्य॑ वरु॒णस्य॑ चक्ष॑स॒ इत्या॑ह॒ शान्त्या॑ आ॒ सोमं॑ वह॒न्त्यग्नि॑ना॒ प्रति॑ तिष्ठते॒ तौ स॒म्भवं॑तौ॒ यज॑मानम॒भि स॒म्भवं॑तः॒ पुरा॑ खलु॒ वावैष॑ मे॒धाया॑त्मानं॒मा॒रभ्य॑ चरति॒ यो दी॑क्षितो॒ यद॑ग्री॒षोमी॑यम्प॒शुमा॑लभ॑त॒ आत्म॑निष्क्रय॑ण॒ ए॒वास्य॑ स॒ तस्मा॑त्तस्य॒ नाश॑यम्पुरुषनिष्क्रय॑ण॒ इव॑ ह्यथो॒ खल्वा॑हुर॒ग्रीषो॑मा॒भ्यां वा॑ इन्द्रो॒ वृत्र॑म॒हन्ति॑ यद॑ग्री॒षोमी॑यम्प॒शुमा॑लभ॑ते॒ वार्त्र॑घ्न॒ ए॒वास्य॑ स॒ तस्मा॑द्वा॒शय॑ वारु॒ण्यर्चा॑ परि॒ चरति॑ स्वयै॒वेन॑ दे॒वत॑या॒ परि॑ चरति॥७६॥

अ॒न्वा॒रभ्यो॑थ्सर्वा॒भिरे॑व॒ सूर्य॑ भू॒ताना॑ः ह्येति॒ यदा॑हुः॒ सप्त॑वि॒ंशति॑श्च॥११॥

यदु॒भौ दे॑वासुरा मि॒थस्तेषा॑ सुव॒र्गं यद्वा॑ अनी॒शानः॑ पु॒रोह॑विषि॒ तेभ्यः॑ सो॒त्तर॑वेदि॒र्बद्धं॑ दे॒वस्याग्नि॑ः शिरो॒ वा एका॑दश॥११॥ यदु॒भावि॑त्याह॒ दे॒वानां॑ य॒ज्ञो दे॒वेभ्यो॑ न रथा॑य॒ यज॑मानाय॒ पर॑स्ता॒र्वाची॑त्रव॒पश्चा॑शत्॥५९॥ यदु॒भौ दु॒ह ए॒वैनौ॑म्॥

॥द्वितीयः प्रश्नः॥

॥तैत्तिरीयसंहितायां षष्ठमकाण्डे द्वितीयः प्रश्नः॥

यदुभौ विमुच्यातिथ्यं गृह्णीयाद्यज्ञं विच्छिन्द्याद्यदुभावविमुच्य यथानांगतायातिथ्यं क्रियते तादृगेव तद्विमुक्तोऽन्योऽनङ्गान्भवत्यविमुक्तोऽन्योऽथातिथ्यं गृह्णाति यज्ञस्य संततैः पत्न्यन्वारभते पत्नी हि पारीणह्यस्येशे पत्न्यैवानुमतं निर्वपति यद्वे पत्नी यज्ञस्य करोति मिथुनं तदथो पत्न्या एव॥१॥

एष यज्ञस्यान्वारम्भोऽनवच्छित्यै यावद्विर्वै राजानुचरैरागच्छति सर्वभ्यो वै तेभ्य आतिथ्यं क्रियते छन्दांसि खलु वै सोमस्य राज्ञोऽनुचराण्यग्नेरातिथ्यमसि विष्णवे त्वेत्याह गायत्रिया एवैतेन करोति सोमस्यातिथ्यमसि विष्णवे त्वेत्याह त्रिष्टुभं एवैतेन करोत्यतिथेरातिथ्यमसि विष्णवे त्वेत्याह जगत्यै॥२॥

एवैतेन करोत्यग्नये त्वा रायस्पोषदाद्रे विष्णवे त्वेत्याहानुष्टुभं एवैतेन करोति श्येनाय त्वा सोमभृते विष्णवे त्वेत्याह गायत्रिया एवैतेन करोति पञ्च कृत्वो गृह्णाति पञ्चाक्षरा पङ्क्तिः पाङ्क्तौ यज्ञो यज्ञमेवाव रुद्धे ब्रह्मवादिनो वदन्ति कस्मात्सत्याद्वायत्रिया उभयत आतिथ्यस्य क्रियत इति यदेवादः सोममा॥३॥

अहरत्तस्माद्वायत्रिया उभयत आतिथ्यस्य क्रियते पुरस्ताच्चोपरिष्ठाच्च शिरो वा एतद्यज्ञस्य यदातिथ्यं नवकपालः पुरोडाशो भवति तस्मान्नवधा शिरो विष्यूतन्नवकपालः पुरोडाशो भवति ते त्रयस्त्रिकपालास्त्रिवृता स्तोमेन समिन्तास्तेजस्त्रिवृत्तेज एव यज्ञस्य शीर्षन्दधाति नवकपालः पुरोडाशो भवति ते त्रयस्त्रिकपालास्त्रिवृता प्राणेन समिन्तास्त्रिवृद्वै॥४॥

प्राणस्त्रिवृतमेव प्राणमभिपूर्वं यज्ञस्य शीर्षन्दधाति प्रजापतेर्वा एतानि पक्षाणि यदश्ववाला ऐक्षवी तिरश्ची यदाश्ववालः प्रस्तरो भवत्यैक्षवी तिरश्ची प्रजापतेरेव तच्चक्षुः सम्भरति देवा वै या आहुतीरजुहवुस्ता असुरा निष्कावमादन्ते देवाः कार्ष्ण्यमपश्यन्कर्मण्यो वै कर्मनेन कुर्वीतेति ते कार्ष्ण्यमयान्परिधीन्॥५॥

अकुर्वत तैर्वै ते रक्षास्यपाग्नत यत्कार्ष्ण्यमयाः परिधयो भवन्ति रक्षसामपहत्यै सस्पर्शयति रक्षसामनन्ववचाराय न पुरस्तात्परि दधात्यादित्यो ह्येवोद्यन्पुरस्ताद्रक्षास्यपहन्त्यूर्ध्वं समिधावा दधात्युपरिष्ठादेव रक्षास्यपहन्ति यजुषान्यां

तूष्णीमन्यामिन्थुनत्वाय द्वे आ दधाति द्विपाद्यजमानः प्रतिष्ठित्यै ब्रह्मवादिनो वदन्ति॥६॥

अग्निश्च वा एतौ सोमश्च कथा सोमायातिथ्यं क्रियते नाग्नय इति यदग्नावग्निमन्थित्वा प्रहरति तेनैवाग्नयं आतिथ्यं क्रियतेऽथो खल्वहुरग्निः सर्वा देवता इति यद्धविरासाद्याग्निमन्थति हव्यायैवासन्नाय सर्वा देवता जनयति॥७॥

परिया एव जगत्या आ त्रिवृद्वे परिधीन् वदन्त्येकचत्वारिंशच्च॥१॥ [१]

देवासुराः संयत्ता आसन्ते देवा मिथो विप्रिया आसन्तेऽ ३ न्योन्यस्मै ज्यैष्ठ्यायातिष्ठमानाः पञ्चधा व्यक्रामन्नग्निर्वसुभिः सोमो रुद्रैरिन्द्रो मरुद्विर्वरुण आदित्यैर्बृहस्पतिर्विश्वैर्देवैस्तेऽमन्यन्तासुरेभ्यो वा इदमभ्रातृव्येभ्यो रध्यामो यन्मिथो विप्रियाः स्मो या न इमाः प्रियास्तनुवस्ताः समवद्यामहे ताभ्यः स निर्ऋच्छाद्यः॥८॥

नः प्रथमोऽ ३ न्योन्यस्मै द्रुह्यादिति तस्माद्यः सतानूनप्रिणामप्रथमो द्रुह्यति स आर्तिमाच्छति यतानूनप्र ९ समवद्यति भ्रातृव्याभिभूत्यै भवंत्यात्मना परास्य भ्रातृव्यो भवति पञ्च कृत्वोऽव द्यति पञ्चधा हि ते तथ्समवाद्यन्ताथो पञ्चाक्षरा पङ्क्तिः पाङ्क्तो यज्ञो यज्ञमेवाव रुद्ध आपतये त्वा गृह्णामीत्याह प्राणो वै॥९॥

आपतिः प्राणमेव प्रीणाति परिपतय इत्याह मनो वै परिपतिर्मन एव प्रीणाति तनूनप्र इत्याह तनुवो हि ते ताः समवाद्यन्त शाकुरायेत्याह शक्त्यै हि ते ताः समवाद्यन्त शक्नुन्नोजिष्ठयेत्याहौजिष्ठ ९ हि ते तदात्मनः समवाद्यन्तानाधृष्टमस्यनाधृष्यमित्याहानाधृष्ट ९ ह्येतदनाधृष्य देवानामोजः॥१०॥

इत्याह देवाना ९ ह्येतदोजोऽभिशस्तिपा अनभिशस्तेन्यमित्याहभिशस्तिपा ह्येतदनभिशस्तेन्यमनु मे दीक्षां दीक्षापतिर्मन्यतामित्याह यथायजुरेवैतद्धृतं वै देवा वज्रं कृत्वा सोममघ्नन्नन्तिकमिव खलु वा अस्थैतच्चरन्ति यतानूनप्रेण प्रचरन्त्य ९ शुर ९ शुस्ते देव सोमा प्यायतामित्याह यत॥११॥

एवास्यापुवायते यन्मीयते तदेवास्यैतेना प्याययत्या तुभ्यमिन्द्रः प्यायतामा त्वमिन्द्राय प्यायस्वेत्याहोभावेवेन्द्र च सोमं चा प्याययत्या प्यायय सखीन्सून्या मेधयेत्याहृत्विजो वा अस्य सखायस्तानेवा प्याययति स्वस्ति ते देव सोम सुत्यामशीय॥१२॥

इत्याहशिषमेवैतामा शास्ते प्र वा एतैऽस्माल्लोकाच्चवन्ते ये सोममाप्याययन्त्यन्तरिक्षदेवत्यो

हि सोम॑ आप्यायित॑ एष्टा॒ रायः॑ प्रेषे॒ भगायेत्याह॑ द्यावा॑पृथिवी॒भ्यामेव॑ नम॑स्कृत्या॒स्मिँल्लोके॑
प्रति॑ तिष्ठन्ति देवासुराः संय॑न्ता आस॑न्ते दे॒वा बिभ्य॑तोऽग्नि॒म्राविंश॑न्तस्मा॑दाहुर॒ग्निः सर्वा॑
देवता॒ इति॑ ते॥१३॥

अ॒ग्निमे॒व वरू॑थं कृ॒त्वासुरा॑न॒भ्य॑भवन्न॒ग्निमि॒व खलु॑ वा ए॒ष प्र विं॑शति॒ यो-
ऽवा॒न्तर॑दीक्षामुपैति॒ भ्रातृ॑व्याभिभूत्यै॒ भव॑त्यात्मना॒ परा॑स्य॒ भ्रातृ॑व्यो भवत्या॒त्मानमे॒व दी॑क्षया॒
पाति॑ प्र॒जाम॑वान्तरदीक्षया॒ संतरा॑म्मेखला॒ समा॑यच्छते प्र॒जा ह्या॑त्मनोऽन्त॑रतरा॒ तप्त॑व्रतो
भवति॒ मद॑न्तीभिर्मा॒र्जय॑ते निर्ह्य॒ग्निः शी॑तेन॒ वार॑यति॒ समि॑च्छे॒ या तै॑ अ॒ग्ने रु॒द्रिया॑ त॒नूरि॑त्याह॒
स्वयै॒वैन॑द्दे॒वत॑या व्रतयति॒ सयो॑नित्वाय॒ शान्त्यै॑॥१४॥

यो वा ओज॑ आह॒ यद॑शीयेति॒ तैऽग्न॑ एका॑दश च॥२॥ [२]

तेषा॑मसुराणा॒न्ति॒स्त्रः पु॑रं आसन्न॒यस्मय्य॑वमा॒ऽथ रज॑ता॒ऽथ हरि॑णी॒ ता दे॒वा
जेतु॑न्नाशं॒क्रव॑न्ता॒ उप॑सदे॒वाजि॑गी॒षन्त॑स्मा॑दाहुर्यश्चै॒वं वेद॑ यश्च॒ नोप॑सदा॒ वै म॑हापु॒रं
जंय॑न्तीति॒ त इ॒षुः॒ सम॑स्कृ॒र्वता॑ग्निमनी॒कः॒ सोमः॑ श॒ल्यं वि॑ष्णु॒न्तेज॑न॒न्तैऽब्रु॑वन्क
इ॒माम॑सिष्य॒तीति॑॥१५॥

रु॒द्र इत्य॑ब्रुवन्न॒द्रो वै क्रू॑रः॒ सौऽस्य॑त्विति॒ सौऽब्रु॑वीद्वरं॒ वृणा॑ अ॒हमे॒व
प॑शूनामधि॒पति॑रसा॒नीति॑ तस्मा॑द्बु॒द्रः प॑शूनामधि॒पति॑स्ताः॒ रु॒द्रोऽवा॑सृज॒त्स तिस्रः॑
पु॒रो भि॒त्त्वै॒भ्यो लो॒केभ्यो॑ऽसुरा॒न्प्राणु॑दत॒ यदु॑प॒सद॑ उप॒स॒द्यन्ते॑ भ्रातृ॒व्यपरा॑णु॒त्यै
ना॒न्यामा॑हु॒तिम्पु॒रस्ता॑ञ्जु॒हुया॑द्य॒दन्या॑माहु॒तिम्पु॒रस्ता॑ञ्जु॒हुया॑त्॥१६॥

अ॒न्यन्मु॑खं कुर्यात्सु॒वेणा॑घार॒मा घा॑रयति॒ यज्ञ॑स्य॒ प्रज्ञा॑त्यै॒ परा॑ङ॒ति॒क्रम्य॑ जुहोति॒
परा॑च ए॒वैभ्यो॑ लो॒केभ्यो॑ यज॑मानो॒ भ्रातृ॑व्या॒न्म्राणु॑दते॒ पुन॑र॒त्या॒क्रम्यो॑प॒सद॑ जुहोति॒
प्र॒णुद्यै॒वैभ्यो॑ लो॒केभ्यो॑ भ्रातृ॑व्याञ्जित्वा॒ भ्रातृ॑व्यलो॒कम॒भ्यारो॑हति॒ दे॒वा वै याः प्रा॑तरु॒प॒सद॑
उ॒पासी॑दन्न॒हस्ता॑भिरसुरा॒न्प्राणु॑दन्त॒ याः सा॒यः॒ रात्रि॑यै॒ ताभि॑र्य॒थाय॑म्रा॒तरु॑प॒सदः॑॥१७॥

उ॒प॒स॒द्यन्ते॑ऽहो॒रात्रा॑भ्यामे॒व तद्य॑ज॑मानो॒ भ्रातृ॑व्या॒न्म्राणु॑दते॒ याः प्रा॑तर्या॒ज्याः॒ स्युस्ताः॑
सा॒यम्पु॑रोनु॒वाक्याः॑ कुर्या॒दया॑तया॒मत्वा॑य॒ तिस्र॑ उ॒प॒सद॑ उपैति॒ त्रयं॑ इ॒मे लो॒का इ॒माने॒व
लो॒कान्प्री॑णाति॒ षट्थ॑सम्प॒द्यन्ते॑ षड्वा॒ ऋत॑वं॒ ऋतू॑ने॒व प्री॑णाति॒ द्वाद॑शा॒हीने॑ सोम॒ उपैति॑
द्वा॒द॒श मा॑सः॒ संव॑त्सरः॒ संव॑त्सरमे॒व प्री॑णाति॒ चतु॑र्विंशतिः॒ सम्॥१८॥

पृच्छन्ते चतुर्विंशतिरर्धमासा अर्धमासानेव प्रीणात्याराग्रामवान्तरदीक्षामुपेयाद्यः
कामयेतास्मिन्मे लोकेऽर्धुकः स्यादित्येकमग्रेऽथे द्वावथ त्रीनथ चतुर एषा वा
आराग्रावान्तरदीक्षास्मिन्नेवास्यै लोकेऽर्धुकम्भवति पुरोवरीयसीमवान्तरदीक्षामुपेयाद्यः
कामयेतामुष्मिन्मे लोकेऽर्धुकः स्यादिति चतुरोऽग्रेऽथ त्रीनथ द्वावथैकमेषा वै
पुरोवरीयस्यवान्तरदीक्षामुष्मिन्नेवास्यै लोकेऽर्धुकम्भवति॥१९॥

असिष्यतीति जुहुयात्स्याम्रातरूपसदश्चतुर्विंशतिः सञ्चतुरोऽग्रे षोडश च॥३॥ [३]

सुवर्गं वा एते लोकं यन्ति य उपसदं उपयन्ति तेषां य उन्नयन्ते हीयन्त एव स
नोदनेषीति सूत्रीयमिव यो वै स्वार्थेतां यताः श्रान्तो हीयन्त उत स निष्पायं सह
वसति तस्मात्सकृदुत्तरीय नापरमुन्नयेत दधोन्नयेतैतद्वै पशूनां रूपं रूपेणैव पशूनं
रुन्दे॥२०॥

यज्ञो देवेभ्यो निलायत विष्णू रूपं कृत्वा स पृथिवीम्प्राविशन्तं देवा
हस्तान्त्सुरभ्यैच्छन्तमिन्द्रं उपर्युपर्यत्यक्रामत् सोऽब्रवीत्को मायमुपर्युपर्यत्यक्रमीदित्यहं
दुर्गे हन्तेत्यथ कस्त्वमित्यहं दुर्गादाहर्तेति सोऽब्रवीद्दुर्गे वै हन्तावोचथा वराहोऽयं
वाममोषः॥२१॥

सप्तानां गिरीणाम्पुरस्ताद्वित्तं वेद्यमसुराणाम्बिभर्ति तं जहि यदि दुर्गे हन्तासीति स
दर्भपुञ्जीलमुद्ध्वं सप्त गिरीन्भित्त्वा तमहन्त्सोऽब्रवीद्दुर्गाद्वा आहर्तावोचथा एतमा हरेति तमेभ्यो
यज्ञ एव यज्ञमाहरेद्यत्तद्वित्तं वेद्यमसुराणाम्बिन्दन्त तदेकं वेद्यै वेदित्वमसुराणाम्॥२२॥

वा इयमग्रं आसीद्यावदासीनः परापश्यति तावद्देवानान्ते देवा अब्रुवन्नस्वेव नो-
ऽस्यामपीति कियद्वो दास्याम् इति यावदियं सलावृकी त्रिः परिक्रामति तावन्नो दत्तेति
स इन्द्रः सलावृकी रूपं कृत्वेमां त्रिः सर्वतः पर्यक्रामत्तदिमाम्बिन्दन्त यदिमाम्बिन्दन्त
तद्वेद्यै वेदित्वम्॥२३॥

सा वा इयं सर्वैव वेदिरियति शक्ष्यामीति त्वा अंवायं यजन्ते त्रिंशत्पदानि
पश्चात्तिरश्नी भवति षट्त्रिंशत्प्राची चतुर्विंशतिः पुरस्तात्तिरश्नी दशदश सम्पद्यन्ते दशाक्षरा
विराडन्नं विराड्विराजैवान्नाद्यमव रुद्ध उद्धन्ति यदेवास्यां अमेध्यं तदपं हन्त्युद्धन्ति
तस्मादोषधयः परा भवन्ति बर्हिः स्तृणाति तस्मादोषधयः पुनरा भवन्त्युत्तरम्बर्हिषं

उत्तरबृहिः स्तृणाति प्रजा वै बृहिर्यजमान उत्तरबृहिर्यजमानमेवायजमानादुत्तरं करोति
तस्माद्यजमानोऽयजमानादुत्तरः॥२४॥

रुन्धे वाममोपो वेदित्वमसुराणां वेदित्वम्भवन्ति पञ्चविंशतिश्च॥४॥ [४]

यद्वा अनीशानो भारमादत्ते वि वै स लिशते यद्वादश साहस्योपसदः स्युस्तिस्त्रो-
ऽहीनस्य यज्ञस्य विलोम क्रियते तिस्र एव साहस्योपसदो द्वादशाहीनस्य यज्ञस्य
सवीर्यत्वायाथो सलोम क्रियते वृथसस्यैकः स्तनो भागी हि सोऽथैकः स्तनं व्रतमुपेत्यथ
द्वावथ त्रीनथ चतुर एतद्वै॥२५॥

क्षुरपंवि नाम व्रतं येन प्र जातान्भ्रातृव्यानुदत्ते प्रतिं जनिष्यमाणानथो कनीयसैव
भूय उपैति चतुरोऽग्रे स्तनान्ब्रतमुपेत्यथ त्रीनथ द्वावथैकमेतद्वै सुजघनं नाम व्रतं तपस्य-
सुवर्ग्यमथो प्रैव जायते प्रजयां पशुभिर्व्यागू राजन्यस्य व्रतं क्रूरेव वै यवागूः क्रूर
इव॥२६॥

राजन्यो वज्रस्य रूपं समृद्ध्या अमिक्षा वैश्यस्य पाकयज्ञस्य रूपमुष्ट्रैः पयो
ब्राह्मणस्य तेजो वै ब्राह्मणस्तेजः पयस्तेजसैव तेजः पयं आत्मन्धत्तेऽथो पयसा वै गर्भा
वर्धन्ते गर्भ इव खलु वा एष यदीक्षितो यदस्य पयो व्रतम्भवत्यात्मानमेव तद्वर्धयति
त्रिव्रतो वै मनुंरासीद्विव्रता असुरा एकव्रताः॥२७॥

देवाः प्रातर्मध्यदिने सायं तन्मनोव्रतमासीत्पाकयज्ञस्य रूपमुष्ट्रैः प्रातश्च सायं चासुराणां
निर्मध्यं क्षुधो रूपं ततस्ते पराभवन्मध्यदिने मध्यरात्रे देवानां ततस्तेऽभवन्सुवर्गं लोकमायन्
यदस्य मध्यदिने मध्यरात्रे व्रतम्भवति मध्यतो वा अन्नं भुञ्जते मध्यत एव तदूर्जं धत्ते
भ्रातृव्याभिभूत्यै भवत्यात्माना॥२८॥

पराऽस्य भ्रातृव्यो भवति गर्भो वा एष यदीक्षितो योनिर्दीक्षितविमितं यदीक्षितो
दीक्षितविमितात्प्रवसेद्यथा योनेर्गर्भः स्कन्दति तादृगेव तन्न प्रवस्तव्यमात्मनो गोपीथायैष
वै व्याघ्रः कुलगोपो यदग्निस्तस्माद्यदीक्षितः प्रवसेत्स एनमीश्वरोऽनुत्थाय हन्तोर्न
प्रवस्तव्यमात्मनो गुप्त्यै दक्षिणतः शय एतद्वै यजमानस्यायतनं स्व एवायतने
शयेऽग्निमभ्यावृत्यं शये देवता एव यज्ञमभ्यावृत्यं शये॥२९॥

एतद्वै क्रूर इवेकव्रता आत्मना यजमानस्य त्रयोदश च॥५॥ [५]

पुरोहविषि देवयजने याजयेद्यं कामयेतोपैनुमुत्तरो यज्ञो नमेदभि सुवर्गं लोकं जयदित्येतद्वै पुरोहविर्देवयजनं यस्य होता प्रातरनुवाकमनुब्रुवन्नग्निमप आदित्यमभि विपश्यत्युपैनुमुत्तरो यज्ञो नमत्यभि सुवर्गं लोकं जयत्याप्ते देवयजने याजयेद्वातुव्यवन्तम्पन्थां वाधिस्पर्शयेत्कर्तुं वा यावन्नानसे यातवै॥३०॥

न रथायैतद्वा आसं देवयजनमाप्रोत्येव भ्रातृव्यं नैनम्भ्रातृव्य आप्रोत्येकोन्नते देवयजने याजयेत्पशुकाममेकोन्नताद्वै देवयजनादङ्गिरसः पशूनसृजन्तान्तरा सदोहविधिने उन्नतः स्यादेतद्वा एकोन्नतं देवयजनम्पशुमानेव भवति त्र्युन्नते देवयजने याजयेत्सुवर्गकामश्च्युन्नताद्वै देवयजनादङ्गिरसः सुवर्गं लोकमायन्नन्तराहवनीयं च हविर्धानं च॥३१॥

उन्नतः स्यादन्तरा हविर्धानं च सदश्चान्तरा सदश्च गार्हपत्यं चैतद्वै त्र्युन्नतं देवयजनं सुवर्गमेव लोकमेति प्रतिष्ठिते देवयजने याजयेत्प्रतिष्ठाकाममेतद्वै प्रतिष्ठितं देवयजनं यथ्सर्वतः समम्प्रत्येव तिष्ठति यत्रान्याअन्या ओषधयो व्यतिषक्ताः स्युस्तद्याजयेत्पशुकाममेतद्वै पशूनां रूपं रूपेणैवास्मै पशून्॥३२॥

अव रुद्धे पशुमानेव भवति निर्ऋतिगृहीते देवयजने याजयेद्यं कामयेत निर्ऋत्यास्य यज्ञं ग्राहयेयमित्येतद्वै निर्ऋतिगृहीतं देवयजनं यथ्सदृश्यै सत्या ऋक्षत्रिर्ऋत्यैवास्य यज्ञं ग्राहयति व्यावृत्ते देवयजने याजयेद्वावृत्कामं यम्पात्रे वा तल्पे वा मीमांसेरन्नाचीनमाहवनीयात्प्रवृणः स्यात्प्रतीचीनं गार्हपत्यादेतद्वै व्यावृत्तं देवयजनं वि पाप्मना भ्रातृव्येणा वर्तते नैनम्पात्रे न तल्पे मीमांसन्ते कार्यं देवयजने याजयेद्भूतिकामं कार्यो वै पुरुषो भवत्येव॥३३॥

यातवै हविर्धानंश्च पशून्पाप्मनाऽष्टादश च॥६॥

तेभ्य उत्तरवेदिः सिंही रूपं कृत्वोभयानन्तरापक्रम्यातिष्ठते देवा अमन्यन्त यतरान् वा इयमुपावथ्स्यति त इदम्भविष्यन्तीति तामुपांमन्नयन्त साब्रवीद्वरं वृणै सर्वाभ्यया कामान्व्यश्नवथ पूर्वा तु माऽग्नेराहुतिरश्नवता इति तस्मादुत्तरवेदिम्पूर्वामग्नेर्व्याधारयन्ति वारैवृतः ह्यस्यै शम्यया परि मिमीते॥३४॥

मात्रैवास्यै साऽथो युक्तेनैव युक्तमव रुद्धे वित्तायनी मेऽसीत्याह वित्ता ह्येनानावत्तिक्तयनी मेऽसीत्याह तित्कान् ह्येनानावदवतान्मा नाथितमित्याह नाथितान्

ह्येनानावदवतान्मा व्यथितमित्याह व्यथितान् ह्येनानावद्विदेरग्निर्भो नाम॥३५॥

अग्रे अङ्गिर इति त्रिहरति य एवेषु लोकेष्वग्नयस्तानेवाव रुद्धे तूष्णीं चतुर्थं हरत्यनिरुक्तमेवाव रुद्धे सिंहीरसि महिषीरसीत्याह सिंहीरह्येषा रूपं कृत्वोभयानन्तरापक्रम्यातिष्ठदुरु प्रथस्वोरु तै यज्ञपतिः प्रथतामित्याह यजमानमेव प्रजयां पशुभिः प्रथयति ध्रुवा॥३६॥

असीति स० हन्ति धृत्यै देवेभ्यः शुन्धस्व देवेभ्यः शुम्भस्वेत्यव चोक्षति प्र च किरति शुद्धा इन्द्रघोषस्त्वा वसुभिः पुरस्तात्पात्वित्याह दिग्भ्य एवेनां प्रोक्षति देवाश्चेदुत्तरवेदिरुपाववर्तीहैव वि जयामहा इत्यसुरा वज्रमुद्यत्य देवानभ्यायन्त तानिन्द्रघोषो वसुभिः पुरस्तादप॥३७॥

अनुदत् मनोजवाः पितृभिर्दक्षिणतः प्रचेता रुद्रैः पश्चाद्विश्वकर्मादित्यैरुत्तरतो यदेवमुत्तरवेदिं प्रोक्षति दिग्भ्य एव तद्यजमानो भ्रातृव्यान्प्रणुदत् इन्द्रो यतीन्शालावृकेभ्यः प्रायच्छुतान्दक्षिणत उत्तरवेद्या आदन् यत्प्रोक्षणीनामुच्छिष्येत तद्दक्षिणत उत्तरवेद्यै नि नयेद्यदेव तत्र क्रूरं तत्तेन शमयति यं द्विष्यात्तं ध्यायेच्छुचैवेनमर्पयति॥३८॥

मिमीते नाम ध्रुवाऽपं शुचा त्रीणि च॥७॥ [७]

सोत्तरवेदिर्ब्रवीत्सर्वान्मया कामान्व्यंशवथेति ते देवा अकामयन्तासुरान्भ्रातृव्यान्भि भवेमेति तैऽजुहवुः सिंहीरसि सपत्नसाही स्वाहेति तेऽसुरान्भ्रातृव्यान्भ्यंभवन्ते-ऽसुरान्भ्रातृव्यान्भिभूयांकामयन्त प्रजां विन्देमहीति तैऽजुहवुः सिंहीरसि सुप्रजावनिः स्वाहेति ते प्रजामविन्दन्त ते प्रजां वित्त्वा॥३९॥

अकामयन्त पशून् विन्देमहीति तैऽजुहवुः सिंहीरसि रायस्पोषवनिः स्वाहेति ते पशून्विन्दन्त ते पशून् वित्त्वाऽ कामयन्त प्रतिष्ठां विन्देमहीति तैऽजुहवुः सिंहीरस्यादित्यवनिः स्वाहेति त इमाम्प्रतिष्ठामविन्दन्त त इमाम्प्रतिष्ठां वित्त्वाकामयन्त देवता आशिष उपेयामेति तैऽजुहवुः सिंहीरस्या वह देवान्देवयते॥४०॥

यजमानाय स्वाहेति ते देवता आशिष उपायन्पञ्च कृत्वो व्याघारयति पञ्चाक्षरा पङ्क्तिः पाङ्क्तौ यज्ञो यज्ञमेवाव रुद्धेऽक्षण्या व्याघारयति तस्मादक्षण्या पशवोऽङ्गानि प्र हरन्ति प्रतिष्ठित्यै भूतेभ्यस्त्वेति सुचमुद्रुह्वाति य एव देवा भूतास्तेषान्तद्वाङ्गधेयन्तानेव तेन प्रीणाति पौतुद्रवान्परिधीन्परि दधात्येषाम्॥४१॥

लोकानां विधृत्या अग्नेस्त्रयो ज्यायाः सो भ्रातर आसन्ते देवेभ्यो हव्यं वहन्तः
प्रामीयन्त सौऽग्निरभिभेदित्यं वाव स्य आर्तिमारिष्यतीति स निलायत स यां
वनस्पतिष्ववसताम्पूतुद्रौ यामोषधीषु ताः सुगन्धितेजने याम्पशुषु ताम्पेत्वंस्यान्तरा शृङ्गे
तं देवताः प्रेषमैच्छन्तमन्वविन्दन्तमब्रुवन्॥४२॥

उप न आ वर्तस्व हव्यं नो वहेति सौऽब्रवीद्वरं वृणौ यदेव गृहीतस्याहुतस्य
बहिःपरिधि स्कन्दात्तन्मे भ्रातृणाम्भागधेयमसदिति तस्माद्यद्रुहीतस्याहुतस्य बहिःपरिधि
स्कन्दति तेषान्तद्भागधेयं तानेव तेन प्रीणाति सौऽमन्यतास्थन्वन्तो मे पूर्वे भ्रातरः
प्रामेषतास्थानि शातया इति स यानि॥४३॥

अस्थान्यशातयत तत्पूतुद्वभवद्यन्माः समुपमृतं तद्गुलु यदेतान्त्सम्भारान्त्सम्भरत्यग्निमेव
तत्सम्भरत्यग्नेः पुरीषमसीत्याहाग्नेरह्येतत्पुरीषं यत्सम्भारा अथो खल्वाहुरेते वावेनं ते
भ्रातरः परि शेरे यत्पौतुद्रवाः परिधय इति॥४४॥

वित्वा देवयत एषामब्रुवन् यानि चतुश्चत्वारिःशच्च॥८॥ [८]

बद्धमव स्यति वरुणपाशादेवैनं मुञ्चति प्र णेनेक्ति मेध्यं एवैनं करोति सावित्रियर्चा
हुत्वा हविर्धाने प्र वर्तयति सवितृप्रसूत एवैनं प्र वर्तयति वरुणो वा एष दुर्वागुभयतो
बद्धो यदक्षः स यदुत्सर्जद्यजमानस्य गृहानभ्युत्सर्जेत् सुवाग्देव दुर्याः आ वदेत्याह
गृहा वै दुर्याः शान्त्यै पत्नी॥४५॥

उपानक्ति पत्नी हि सर्वस्य मित्रमित्रत्वाय यद्वै पत्नी यज्ञस्य करोति मिथुनं
तदथो पत्न्या एवैष यज्ञस्यान्वारम्भोऽनवच्छित्यै वर्त्मना वा अन्वित्यं यज्ञः रक्षाःसि
जिघाःसन्ति वैष्णवीभ्यामृग्भ्यां वर्त्मनोर्जुहोति यज्ञो वै विष्णुर्यज्ञादेव रक्षाःस्यप हन्ति
यदध्वर्युरनग्नावाहुतिञ्जुह्यादन्धोऽध्वर्युः स्याद्रक्षाःसि यज्ञः हन्त्युः॥४६॥

हिरण्यमुपास्य जुहोत्यग्निवत्येव जुहोति नान्योऽध्वर्युर्भवति न यज्ञः रक्षाःसि घ्नन्ति
प्राची प्रेतमध्वरं कल्पयन्ती इत्याह सुवर्गमेवैनं लोकं गमयत्यत्र रमेथां वर्षमनृथिव्या
इत्याह वर्षं ह्येतत्पृथिव्या यद्वैवयजनः शिरो वा एतद्यज्ञस्य यद्वविर्धानन्दिवा वा
विष्णवुत वा पृथिव्याः॥४७॥

इत्याशीर्पदयर्चा दक्षिणस्य हविर्धानस्य मेथीं नि हन्ति शीर्षत एव यज्ञस्य यजमान

आशिषोऽव रुद्धे दण्डो वा औपरस्तृतीयस्य हविर्धानस्य वषट्कारेणाक्षमच्छिन्नद्यतृतीयं
छुदिरहविर्धानयोरुदाह्रियते तृतीयस्य हविर्धानस्यावरुद्धौ शिरो वा एतद्यज्ञस्य यद्धविर्धानं
विष्णो रराटमसि विष्णोः पृष्ठमसीत्याह तस्मादेतावद्धा शिरो विष्युतं विष्णोः स्यूरसि
विष्णोर्ध्रुवमसीत्याह वैष्णवः हि देवतया हविर्धानं यमप्रथमं ग्रन्थिं ग्रन्थीयाद्यत्तं न
विस्त्रः सयेदमेहेनाध्वर्युः प्र मीयेत् तस्मात्स विस्त्रस्यः॥४८॥

पत्नीं हन्युर्वा पृथिव्या विष्युतं विष्णोः षड्विंशतिश्च॥९॥ [९]

देवस्य त्वा सवितुः प्रसव इत्यग्निमा दत्ते प्रसूत्या अश्विनोर्बाहुभ्यामित्याहाश्विनौ हि
देवानामध्वर्यु आस्तां पृष्णो हस्ताभ्यामित्याह यत्यै वज्रं इव वा एषा यदभिरभिरसि
नारिरसीत्याह शान्त्यै काण्डैकाण्डे वै क्रियमाणे यज्ञः रक्षांसि जिघांसन्ति परिलिखितः
रक्षः परिलिखिता अरातय इत्याह रक्षसामपहत्यै॥४९॥

इदमहः रक्षसो ग्रीवा अपि कृन्तामि योऽस्मान्द्वेष्टि यं च वयं द्विष्म इत्याह द्वौ
वाव पुरुषौ यं चैव द्वेष्टि यश्चैनं द्वेष्टि तयोरेवानन्तरायं ग्रीवाः कृन्तति दिवे त्वान्तरिक्षाय
त्वा पृथिव्यै त्वेत्याहेभ्य एवेनाल्लोकैभ्यः प्रोक्षति परस्ताद्वर्चां प्रोक्षति तस्मात्॥५०॥

परस्ताद्वर्चांमनुष्या ऊर्जमुप जीवन्ति कूरमिव वा एतत्करोति यत्खनन्त्यपोऽव
नयति शान्त्यै यवमतीरवं नयत्यूर्वे यव ऊर्गुदुम्बर ऊर्ज्वोर्जः समर्धयति यजमानेन
सम्मितौदुम्बरी भवति यावानेव यजमानस्तावतीमेवास्मिन्नूर्जं दधाति पितृणां सदनमसीति
बरहिरवं स्तृणाति पितृदेवत्यम्॥५१॥

ह्येतद्यन्निखातं यद्वरहिरनवस्तीर्य मिनुयात्पितृदेवत्यां निखाता स्याद्वरहिरनवस्तीर्य
मिनोत्यस्यामेवैनोमिनोत्यथो स्वारुहमेवैनोङ्करोत्युद्विः स्तभानान्तरिक्षम्पृणेत्याहेषाल्लोकानां
विधृत्यै द्युतानस्त्वां मारुतो मिनोत्वित्याह द्युतानो हं स्म वै मारुतो देवानामौदुम्बरीमिनोति
तेनैव॥५२॥

एनामिमिनोति ब्रह्मवनिन्त्वा क्षत्रवनिमित्याह यथायजुरेवैतद्धृतेन द्यावापृथिवी आ
पृणेत्यामित्यौदुम्बर्या जुहोति द्यावापृथिवी एव रसेनानत्क्षान्तमन्ववस्त्रावयत्यान्तमेव यजमानं
तेजसाऽनक्त्येन्द्रमसीति छुदिरधि नि दधात्येन्द्रः हि देवतया सदा विश्वजनस्य छायेत्याह
विश्वजनस्य ह्येषा छाया यत्सदो नवच्छदि॥५३॥

तेजस्कामस्य मिनुयात्रिवृता स्तोमेन सम्मितन्तेजस्त्रिवृतेजस्र्येव भवत्येकादशछदीन्द्रियकाम
त्रिष्टुगिन्द्रियं त्रिष्टुगिन्द्रियाव्येव भवति पञ्चदशछदि भ्रातृव्यवतः पञ्चदशो वज्रो
भ्रातृव्याभिभूत्यै सप्तदशछदि प्रजाकामस्य सप्तदशः प्रजापतिः प्रजापतेरास्या
एकविंशतिछदि प्रतिष्ठाकामस्यैकविंशः स्तोमानां प्रतिष्ठा प्रतिष्ठित्या उदरं वै सद
ऊर्गुदुम्बरो मध्यत औदुम्बरीम्मिनोति मध्यत एव प्रजानामूर्जं दधाति तस्मात्॥५४॥

मध्यत ऊर्जा भुञ्जते यजमानलोके वै दक्षिणानि छदीर्षिं भ्रातृव्यलोक उत्तराणि
दक्षिणान्युत्तराणि करोति यजमानमेवायं यजमानादुत्तरं करोति तस्माद्यजमानोऽयं यजमानादुत्तरो-
ऽन्तर्वृत्तान्करोति व्यावृत्त्यै तस्मादरण्यं प्रजा उप जीवन्ति परि त्वा गिर्वणो गिर इत्याह
यथायजुरेवैतदिन्द्रस्य स्यूरसीन्द्रस्य ध्रुवमसीत्याहैन्द्रः हि देवतया सदो यम्प्रथमं ग्रन्थिं
प्रग्रीयाद्यत्तं न विस्रंसयेदमेहेनाध्वर्युः प्र मीयेत तस्मात्स विस्रस्यः॥५॥

अपहत्यै तस्मात्पितृदेवत्यन्तेनैव नवछदि तस्मात्सदः पञ्चदश च॥१०॥ [१०]

शिरो वा एतद्यज्ञस्य यद्विधानं प्राणा उपरवा हविर्धानं खायन्ते तस्माच्छीर्षन्प्राणा
अधस्तात्खायन्ते तस्मादधस्ताच्छीर्ष्णः प्राणा रक्षोहणो वलगहणो वैष्णवान्खन्नामीत्याह
वैष्णवा हि देवतयोपरवा असुरा वै निर्यन्तो देवानां प्राणेषु वलगान्न्यखन्तान्बाहुमात्रे-
ऽन्वविन्दन्तस्माद्बाहुमात्राः खायन्त इदमहं तं वलगमुद्वपामि॥५६॥

यं नः समानो यमसमानो निचखानेत्याह द्वौ वाव पुरुषौ यश्चैव समानो यश्चासमानो
यमेवासौ तौ वलगं निखनन्तस्तमेवोद्वपति सं तृणत्ति तस्मात्संतृण्णा अन्तरतः प्राणा न
सम्भिनन्ति तस्मादसम्भिन्नाः प्राणा अपोऽव नयति तस्मादाद्रा अन्तरतः प्राणा यवमतीरवं
नयति॥५७॥

ऊर्ग्वै यवं प्राणा उपरवाः प्राणेष्वेवोर्जं दधाति बर्हिरवं स्तृणाति तस्माल्लोमशा
अन्तरतः प्राणा आज्येन व्याधारयति तेजो वा आज्यं प्राणा उपरवाः प्राणेष्वेव तेजो
दधाति हनू वा एते यज्ञस्य यदधिषवणे न सं तृणत्त्यसंतृण्णे हि हनू अथो खलु
दीर्घसोमे संतृद्ये धृत्यै शिरो वा एतद्यज्ञस्य यद्विधानम्॥५८॥

प्राणा उपरवा हनू अधिषवणे जिह्वा चर्म ग्रावाणो दन्ता मुखमाहवनीयो
नासिकोत्तरवेदिरुदरः सदो यदा खलु वै जिह्वया दध्वधि खादत्यथ मुखं गच्छति
यदा मुखं गच्छत्यथोदरं गच्छति तस्माद्विधाने चर्मन्नाधि ग्रावभिरभिषुत्याहवनीये हुत्वा

प्रत्यञ्चः परेत्य सदैसि भक्षयन्ति यो वै विराजो यज्ञमुखे दोहं वेदं दुह एवैनान्मियं
वै विराद्वस्यै त्वक्क्रमोर्धोऽधिषवणे स्तना उपरवा ग्रावाणो वृत्सा ऋत्विजो दुहन्ति सोमः
पयो य एवं वेदं दुह एवैनान्मि॥५९॥

वृषामि यवमतीरवं नयति हविर्धानमेव त्रयोविंशतिश्च॥११॥ [११]

चात्वालाध्मुवर्गाय यद्वैसर्जनानि वैष्णव्यर्चा पृथिव्यै साध्या इषे त्वेत्यग्निना पर्यग्नि पशोः
पशुमालभ्य मेदसा मृचावेकादश॥११॥ चात्वालाद्देवानुपैति मुञ्चति प्रह्रियमाणाय पर्यग्नि पशुमालभ्य
चतुष्पादो द्विपंष्टिः॥६२॥ चात्वालात्पशुं दधाति॥ हरिः ओम्॥ श्रीकृष्णार्पणमस्तु॥ [१२]

॥तृतीयः प्रश्नः॥

॥तैत्तिरीयसंहितायां षष्ठमकाण्डे तृतीयः प्रश्नः॥

चात्वालाद्धिष्ण्यानुपं वपति योनिर्वै यज्ञस्य चात्वालं यज्ञस्य सयोनित्वाय देवा वै
यज्ञम्पराजयन्त तमाग्नीध्रात्पुनरपाजयन्नेतद्वै यज्ञस्यापराजितं यदाग्नीध्रं यदाग्नीध्राद्धिष्ण्यान्
विहरति यदेव यज्ञस्यापराजितं तत एवैनम्पुनस्तनुते पराजित्येव खलु वा एते यन्ति
ये बहिष्पवमानं सर्पन्ति बहिष्पवमाने स्तुते॥१॥

आहाग्नीदग्नीन् वि हर बर्हिः स्तृणाहि पुरोडाशाः अलं कुर्विति
यज्ञमेवापजित्य पुनस्तन्वाना यन्त्यङ्गारैर्द्वे सवने वि हरति शलाकाभिस्तृतीयं
सशुक्रत्वायाथो सम्भरत्येवैनद्धिष्ण्या वा अमुष्मिन्लौके सोममरक्षन्तेभ्योऽधि
सोममाहरन्तमन्वायन्तम्पर्यविशन् य एवं वेदं विन्दते॥२॥

परिवेष्टारन्ते सोमपीथेन व्यर्धन्त ते देवेषु सोमपीथमैच्छन्त तां देवा अब्रुवन्नेद्वे नामनी
कुरुध्वमथ प्र वाप्स्यथ न वेत्यग्नयो वा अथ धिष्ण्यास्तस्माद्विनामा ब्राह्मणोऽर्धुकस्तेषां
ये नेदिष्ठम्पर्यविशन्ते सोमपीथं प्राप्नुवन्नाहवनीयं आग्नीध्रीयो होत्रीयो मार्जालीयस्तस्मात्तेषु
जुह्वत्यतिहाय वर्षद्वरोति वि हि॥३॥

एते सोमपीथेनार्धन्त देवा वै याः प्राचीराहुतीरजुहवुर्ये पुरस्तादसुरा आसन्तास्ताभिः
प्रापुदन्त याः प्रतीचीर्ये पश्चादसुरा आसन्तास्ताभिरपानुदन्त प्राचीरन्या आहुतयो

हूयन्ते॑ प्रत्यङ्गासीनो॒ धिष्णि॑या॒न्याघा॑रयति प॒श्चाच्चै॒व पुरस्ता॑च्च॒ यज॑मानो॒ भ्रातृ॑व्यान्प्र णुदते॒ तस्मा॒त्परा॑चीः प्र॒जाः प्र वी॑यन्ते प्रती॒चीः॥४॥

जाय॑न्ते प्रा॒णा वा ए॒ते यद्विष्णि॑या॒ यदध्व॑र्युः प्रत्यङ्घि॑ष्णि॒यान॑तिसप॑त्प्रा॒णान्ध॑सं॒ कर्षे॑त्प्र॒मायु॑कः स्या॒न्नाभि॑र्वा ए॒षा य॒ज्ञस्य॑ यद्वोतो॒र्ध्वः खलु॑ वै नाभ्यै॑ प्रा॒णोऽवा॑ङ्पा॒नो यदध्व॑र्युः प्रत्यङ्घो॑ता॒रम॑तिसप॑दपाने प्रा॒णं द॑ध्यात् प्र॒मायु॑कः स्या॒न्नाध्व॑र्युरु॒पं गा॒येद्वाग्वी॑र्यो॒ वा अ॑ध्व॒र्युर्यदध्व॑र्युरु॒पगा॑येदु॒द्रात्रे॥५॥

वाच॑ꣳ सम्प्र यच्छेदु॒पदा॑सु॒कास्य॑ वा॒खस्या॑द्ब्रह्म॒वादि॑नो॒ वद॑न्ति नास॑ꣳस्थि॒ते सोमे॑ꣳध्वर्युः प्रत्यङ्ख॑स्सदो॒र्तीया॑दथ॒ कथा॑ दा॒क्षिणा॑नि होतु॑मेति॒ यामो॑ हि स तेषां॒ कस्मा॑ अहं दे॒वा यामं॑ वा॒यामं॑ वा॒नु ज्ञा॑स्यन्तीत्यु॒त्तरे॑णा॒ग्नीध्रं॑ प॒रीत्य॑ जुहोति दाक्षि॑णानि न प्रा॒णान्ध॑सं कर्ष॑ति न्य॒न्ये धिष्णि॑या उ॒प्यन्ते॑ नान्ये या॒न्निव॑पति॒ तेन॑ ता॒न्त्रीणा॑ति॒ यात्र नि॑वपति॒ यदनु॑दिशति॒ तेन॑ तान्॥६॥

स्तु॒ते वि॒न्दते॑ हि वी॑यन्ते प्रती॒चीरु॒द्रात्र॑ उ॒प्यन्ते॑ चतु॑र्दश च॥१॥ [१]

सुव॑र्गाय॒ वा ए॒तानि॑ लो॒काय॑ हूयन्ते॒ यद्वैस॑र्जनानि॒ द्वाभ्यां॑ गा॒रह॑पत्ये जुहोति॒ द्विपा॑द्यज॑मानः प्र॒तिष्ठि॑त्या आ॒ग्नीध्रे॑ जुहोत्यन्त॒रिक्ष॑ ए॒वा क्र॑मत आह॒वनी॑ये जुहोति सुव॑र्गमे॒वैनं॑ लो॒कं ग॑मयति दे॒वान् वै सुव॑र्गं लो॒कं य॒तो रक्षा॑ꣳस्यजिघा॑ꣳसन्ते सोमे॑न॒ राज्ञा॑ रक्षा॑ꣳस्यप॒हत्या॑मु॒मात्मानं॑ कृ॒त्वा सुव॑र्गं लो॒कमा॑य॒न्नक्ष॑सामनु॒पला॑भा॒यात्तः सोमो॑ भवत्यथ॥७॥

वैस॑र्जनानि जुहोति रक्ष॑सामप॒हत्ये॑ त्वꣳ सोम॑ तनू॒कृद्भ्य॑ इत्या॒ह तनू॒कृद्भ्यो॑ द्वेषो॒भ्योऽन्य॑कृ॒तेभ्य॑ इत्या॒हान्य॑कृ॒तानि॑ हि रक्षा॑ꣳस्युरु॒ यन्ता॑सि वरू॒थमित्या॑हो॒रु ण॑स्कृ॒धीति॑ वावै॒तदा॑ह जु॒षाणो॑ अ॒मृरा॑ज्यस्य वे॒त्वित्या॑हा॒मुमे॑व यज॑मानं कृ॒त्वा सुव॑र्गं लो॒कं ग॑मयति॒ रक्ष॑सामनु॒पला॑भा॒या सोमं॑ ददते॥८॥

आ ग्रा॒व्ण आ वा॑य॒व्या॑न्या द्रो॒णक॑ल॒शमु॑त्प॒त्नीमा॑ न॒यन्त्य॑न्वनाꣳसि प्र वर्त॑यन्ति॒ याव॑दे॒वास्या॑स्ति॒ तेन॑ सह सुव॑र्गं लो॒कमे॑ति॒ नय॑वत्य॒र्चाग्नी॑ध्रे जुहोति सुव॑र्गस्य॒ लोक॑स्याभि॒नीत्यै॑ ग्रा॒व्णो वा॑य॒व्यानि॑ द्रो॒णक॑ल॒शमा॑ग्नीध्र उ॒पं वा॑सयति॒ वि ह्ये॑न॒ तैर्गृ॑ह्णते॒ यथ्स॑हो॒पवा॑सयेद॒पुवा॑येत॒ सौम्य॑र्चा प्र पा॑दयति॒ स्वया॑ꣳ॥९॥

एवैनं देवतया प्र पादयत्यदित्याः सदोऽस्यदित्याः सद आ सीदित्याह
यथायजुरेवैतद्यजमानो वा एतस्य पुरा गोप्ता भवत्येष वो देव सवितुः सोम इत्याह
सवितुप्रसूत एवैनं देवताभ्यः सम्प्र यच्छत्येतत्त्वः सोम देवो देवानुपांगा इत्याह देवो
ह्येष सन्॥१०॥

देवानुपैतीदमहम्मनुष्यो मनुष्यानित्याह मनुष्यो ३ ह्येष सम्मनुष्यानुपैति यदेतद्यजुर्न
ब्रूयादप्रजा अपशुर्यजमानः स्यात्सह प्रजया सह रायस्पोषेणेत्याह प्रजयैव पशुभिः सह
लोकमुपावर्तते नमो देवेभ्य इत्याह नमस्कारो हि देवानां स्वधा पितृभ्य इत्याह
स्वधाकारो हि॥११॥

पितृणामिदमहं निर्वरुणस्य पाशादित्याह वरुणपाशादेव निर्मुच्यतेऽग्रे व्रतपत आत्मनः
पूर्वा तनूरादेयेत्याहुः को हि तद्वेद यद्वसीयान्ध्वे वशे भूते पुनर्वा ददाति न वेति ग्रावाणो
वै सोमस्य राज्ञो मलिमुसेना य एवं विद्वान्प्रावण्य आग्रीध्र उपवासयति नैनम्मलिमुसेना
विन्दति॥१२॥

अथ ददते स्वया सन्ध्वधाकारो हि विन्दति॥२॥ [२]

वैष्णव्यर्चा हुत्वा यूपमच्छैति वैष्णवो वै देवतया यूपः स्वयैवैनं
देवतयाच्छैत्यत्यन्यानां नान्यानुपांगामित्याहाति ह्यन्यानेति नान्यानुपैत्यर्वाक्त्वा
परैरविदम्पुरोऽवरैरित्याहार्वाग्येनम्परैर्विन्दति पुरोवरैस्तं त्वा जुषे॥१३॥

वैष्णवं देवयज्याया इत्याह देवयज्यायै ह्येनं जुषते देवस्त्वा सविता मध्वान्क्षित्याह
तेजसेवैनमनुत्तोषधे त्रायस्वेन स्वधिते मेन हि सीरित्याह वज्रो वै स्वधितिः शान्त्यै
स्वधितेवृक्षस्य बिभ्यतः प्रथमेन शकलेन सह तेजः परा पतति यः प्रथमः शकलः
परापतेत्तमप्या हरेत्सतेजसम्॥१४॥

एवैनमा हरतीमे वै लोका यूपान्प्रयतो बिभ्यति दिवमग्रेण मा लैखीरन्तरिक्षमर्धेन मा
हि सीरित्याहैभ्य एवैनं लोकेभ्यः शमयति वनस्पते शतवल्शो वि रोहेत्याब्रश्नेन जुहोति
तस्मादाब्रश्नाद्ब्रूक्षणाभ्यूयांस उत्तिष्ठन्ति सहस्रवल्शा वि वय रुहेमेत्याहाशिषमेवैतामा
शास्तेऽनक्षसङ्गम्॥१५॥

वृश्चेदक्षसङ्गं वृश्चेदधर्षं यजमानस्य प्रमायुक् स्याद्यं कामयेताप्रतिष्ठितः

स्यादित्यारोहं तस्मै वृश्चेदेष वै वनस्पतीनामप्रतिष्ठितोऽप्रतिष्ठित एव भवति यं कामयेतापशुः स्यादित्यपूर्णं तस्मै शुष्काग्रं वृश्चेदेष वै वनस्पतीनामपशव्योऽपशुरेव भवति यं कामयेत पशुमान्स्यादिति बहुपूर्णं तस्मै बहुशाखं वृश्चेदेष वै॥१६॥

वनस्पतीनामपशव्यः पशुमानेव भवति प्रतिष्ठितं वृश्चेत्प्रतिष्ठाकामस्यैष वै वनस्पतीनां प्रतिष्ठितो यः समे भूम्यै स्वाद्योने रूढः प्रत्येव तिष्ठति यः प्रत्यङ्मुपनतस्तं वृश्चेत्स हि मेधमभ्युपनतः पञ्चारलिं तस्मै वृश्चेद्यं कामयेतोपैनमुत्तरो यज्ञो नमेदिति पञ्चाक्षरा पङ्क्तिः पाङ्क्तो यज्ञ उपैनमुत्तरो यज्ञः॥१७॥

नमति षडरलिं प्रतिष्ठाकामस्य षड्वा ऋतवं ऋतुष्वेव प्रति तिष्ठति सप्तारलिम्पशुकामस्य सप्तपदा शक्करी पशवः शक्करी पशून्नेवावं रुद्धे नवारलिं तेजस्कामस्य त्रिवृता स्तोमेन सम्मितं तेजस्त्रिवृत्तेजस्यैव भवत्येकादशारलिमिन्द्रियकामस्यैकादशाक्षरा त्रिष्टुर्गिन्द्रियं त्रिष्टुर्गिन्द्रियाव्यैव भवति पञ्चदशारलिम्प्रातृव्यवतः पञ्चदशो वज्रो भ्रातृव्याभिभूत्यै सप्तदशारलिं प्रजाकामस्य सप्तदशः प्रजापतिः प्रजापतेरास्या एकविंशत्यरलिं प्रतिष्ठाकामस्यैकविंशः स्तोमानां प्रतिष्ठा प्रतिष्ठित्या अष्टाश्रिर्भवत्यष्टाक्षरा गायत्री तेजो गायत्री गायत्री यज्ञमुखं तेजसैव गायत्रिया यज्ञमुखेन सम्मितः॥१८॥

जुषे सतेजसमनक्षसङ्गं बहुशाखं वृश्चेदेष वै यज्ञ उपैनमुत्तरो यज्ञ आस्या एकात्रविंशतिश्च॥३॥

[३]

पृथिव्यै त्वान्तरिक्षाय त्वा दिवे त्वेत्याहेभ्य एवैनं लोकेभ्यः प्रोक्षति पराश्रं प्रोक्षति पराडिव हि सुवर्गो लोकः क्रूरमिव वा एतत्करोति यत्खनत्यपोव नयति शान्त्यै यवमतीरवं नयत्यूर्ग्वै यवो यजमानेन यूपः सम्मितो यावानेव यजमानस्तावतीमेवास्मिन्नूर्जं दधाति॥१९॥

पितृणां सदनमसीति ब्रह्मिरवं स्तृणाति पितृदेवृत्य १५ ह्येतद्यन्निखातं यद्वर्हिरनवस्तीर्य मिनुर्यात्पितृदेवृत्यो निखातः स्याद्वर्हिरनवस्तीर्य मिनोत्यस्यामेवैनम्मिनोति यूपशकुलमवास्यति सतेजसमेवैनम्मिनोति देवस्त्वा सविता मध्वान्क्वित्याह तेजसैवैनमनक्ति सुपिप्पलाभ्यस्त्वोषधीभ्य इति चषालं प्रति॥२०॥

मुञ्चति तस्माच्छीरपत ओषधयः फलं गृह्णन्त्यनक्ति तेजो वा आज्यं यजमानेनाग्निष्ठाश्रिः सम्मिता यदग्निष्ठाश्रिमनक्ति यजमानमेव तेजसान्तद्यान्तमनक्तद्यान्तमेव

यजमानं तेजसानक्ति सर्वतः परि मृशत्यपरिवर्गमेवास्मिन्तेजो दधात्युद्विष्टं
स्तभानान्तरिक्षमृणेत्याहुषां लोकानां विधृत्यै वैष्णव्यर्चा॥२१॥

कल्पयति वैष्णवो वै देवतया यूपः स्वयैवेन देवतया कल्पयति द्वाभ्यां कल्पयति
द्विपाद्यजमानः प्रतिष्ठित्यै यं कामयेत तेजसैनं देवताभिरिन्द्रियेण व्यर्धयेयमित्यग्निष्ठां
तस्याश्रिमाहवनीयादित्थं वेत्थं वाति नावयेत्तेजसैवेन देवताभिरिन्द्रियेण व्यर्धयति यं
कामयेत तेजसैनं देवताभिरिन्द्रियेण समर्धयेयमिति॥२२॥

अग्निष्ठां तस्याश्रिमाहवनीयेन सम्मिनुयात्तेजसैवेन देवताभिरिन्द्रियेण समर्धयति ब्रह्मवनिं
त्वा क्षत्रवनिमित्याह यथायजुरैवैतत्परि व्ययत्यूर्ग्वै रशना यजमानेन यूपः सम्मिन्तो
यजमानमेवोर्जा समर्धयति नाभिदघ्ने परि व्ययति नाभिदघ्न एवास्मा ऊर्जं दधाति
तस्मान्नाभिदघ्न ऊर्जा भुञ्जते यं कामयेतोर्जनम्॥२३॥

व्यर्धयेयमित्यूर्ध्वा वा तस्यावाचीं वावोहेदूर्जैवेन व्यर्धयति यदि कामयेत
वर्षुकः पर्जन्यः स्यादित्यवाचीमवोहेद्वृष्टिमेव नि यच्छति यदि कामयेतावर्षुकः
स्यादित्यूर्ध्वा मुदहेद्वृष्टिमेवोद्यच्छति पितृणां निखातम्मनुष्याणामूर्ध्वं निखातादा रशनाया
ओषधीनां रशना विश्वेषाम्॥२४॥

देवानामूर्ध्वं रशनाया आ च्चालादिन्द्रस्य च्चालं साध्यानामतिरिक्तं स वा
एष सर्वदेवत्यो यद्यूपो यद्यूपमिनोति सर्वा एव देवताः प्रीणाति यज्ञेन वै देवाः
सुवर्गं लोकमायन्तेऽमन्यन्त मनुष्या नोऽन्वाभविष्यन्तीति ते यूपेन योपयित्वा सुवर्गं
लोकमायन्तमृषयो यूपेनैवानु प्राजानन्तद्यूपस्य यूपत्वम्॥२५॥

यद्यूपमिनोति सुवर्गस्य लोकस्य प्रज्ञात्यै पुरस्तान्मिनोति पुरस्ताद्धि यज्ञस्य प्रज्ञायते-
ऽप्रज्ञातं हि तद्यदतिपन्न आहुरिदं कार्यमासीदिति साध्या वै देवा यज्ञमत्यमन्यन्त तान्
यज्ञो नास्पृशतान् यद्यज्ञस्यातिरिक्तमासीत्तदस्पृशदतिरिक्तं वा एतद्यज्ञस्य यदग्नावग्निमथित्वा
प्रहरत्यतिरिक्तमेतत्॥२६॥

यूपस्य यदूर्ध्वं च्चालात्तेषां तद्वाग्धेयं तानेव तेन प्रीणाति देवा वै सऽस्थिते
सोमे प्र सुचोहरन् यूपं तेऽमन्यन्त यज्ञवेशसं वा इदं कुर्म इति ते प्रन्तरं
सुचान्निष्क्रयणमपश्यन्स्वरुं यूपस्य सऽस्थिते सोमे प्र प्रन्तरं हरति जुहोति
स्वरुमयज्ञवेशसाय॥२७॥

दधाति प्रत्यृचा समर्धयेयमित्यूजैः विश्वेषां यूपत्वमतिरिक्तमेतद्विचत्वारिंशच्च॥४॥—[४]

साध्या वै देवा अस्मिँल्लोक आसन्नान्यत्किंचन मिषत्तंऽग्निमेवाग्रये मेधायालभन्त न ह्यन्यदालम्भ्यमविन्दन्ततो वा इमाः प्रजाः प्राजायन्त यदग्रावग्निम्मथित्वा प्रहरति प्रजानां प्रजननाय रुद्रो वा एष यदग्निर्यजमानः पशुर्यत्पशुमालभ्याग्निम्मन्थेद्ब्रूद्राय यजमानम्॥२८॥

अपि दध्यात्प्रमायुक्तः स्यादथो खल्वाहुर्ग्निः सर्वा देवता हविरेतद्यत्पशुरिति यत्पशुमालभ्याग्निम्मन्थति हव्यायैवासन्नाय सर्वा देवता जनयत्युपाकृत्यैव मन्थ्यस्तन्नेवालब्धं नेवानालब्धमग्नेर्जनित्रंमसीत्याहाग्नेरह्येतज्जनित्रं वृषणौ स्थ इत्याह वृषणौ॥२९॥

ह्येतावुर्वश्यस्यायुरसीत्याह मिथुनत्वाय घृतेनाक्ते वृषणं दधाथामित्याह वृषणं ह्येते दधाते ये अग्निङ्गायत्रं छन्दोऽनु प्र जायस्वेत्याह छन्दोभिरेवैनम्प्र जनयत्यग्नये मथ्यमानायानु ब्रूहीत्याह सावित्रीमृचमन्वाह सवितृप्रसूत एवैनम्मन्थति जातायानु ब्रूहि॥३०॥

प्रह्रियमाणायानु ब्रूहीत्याह काण्डेकाण्ड एवैनं क्रियमाणे समर्धयति गायत्रीः सर्वा अन्वाह गायत्रछन्दा वा अग्निः स्वेनैवैनं छन्दसा समर्धयत्यग्निः पुरा भवत्यग्निम्मथित्वा प्र हरति तौ सम्भवन्तौ यजमानमभि सम्भवतो भवतं नः समनसावित्याह शान्त्यै प्रहृत्य जुहोति जातायैवास्मा अन्नमपि दधात्याज्येन जुहोत्येतद्वा अग्नेः प्रियं धाम यदाज्यमग्नियेणैवैनं धाम्ना समर्धयत्यथो तेजसा॥३१॥

यजमानमाह वृषणौ जातायानुब्रूह्यप्यष्टादश च॥५॥—[५]

इषे त्वेति बर्हिरा दत्त इच्छत इव ह्येष यो यजंत उपवीरसीत्याहोप ह्येनानाकरोत्युपो देवानदैवीर्विशः प्रागुरित्याह दैवीरह्येता विशः सतीर्देवानुपयन्ति वहीरुशिज इत्याहर्त्विजो वै वह्नय उशिजस्तस्मादेवमाह बृहस्पते धारया वसूनीति॥३२॥

आह ब्रह्म वै देवानाम्बृहस्पतिर्ब्रह्मणैवास्मै पशूनव रुद्धे हव्या ते स्वदन्तामित्याह स्वदयत्येवैनान्देवं त्वष्ट्वसु रण्वेत्याह त्वष्टा वै पशूनामिमिथुनानां रूपकृद्रूपमेव पशुषु दधाति रेवती रमध्वमित्याह पशवो वै रेवतीः पशूनेवास्मै रमयति देवस्य त्वा सवितुः प्रसव इति॥३३॥

रशनामा दत्ते प्रसूत्या अश्विनोर्बाहुभ्यामित्याहाश्विनौ हि देवानामध्वर्यू आस्तां पूष्णो हस्ताभ्यामित्याह यत्या ऋतस्य त्वा देवहविः पाशेना रभ इत्याह सत्यं वा ऋतं

सत्येनैवैनमृतेना रभतेऽक्षण्या परि हरति वध्यः हि प्रत्यञ्चं प्रतिमुञ्चन्ति व्यावृत्त्यै धर्षा मानुषानिति नि युनक्ति धृत्या अञ्चः॥३४॥

त्वौषधीभ्यः प्रोक्षामीत्याहाञ्चो ह्येष ओषधीभ्यः सम्भवति यत्पशुरपाम्पेरुरसीत्याहैष ह्यपाम्पाता यो मेधायारभ्यते स्वात्तं चित्सदेवः हव्यमापो देवीः स्वदत्तेनमित्याह स्वदयत्येवैनमुपरिष्ठात्प्रोक्षत्युपरिष्ठादेवैनम्मध्यं करोति पाययत्यन्तरत् एवैनम्मध्यं करोत्यधस्तादुपौक्षति सर्वत एवैनम्मध्यं करोति॥३५॥

वसूनिति प्रसव इत्यञ्चोऽन्तरत् एवैनन्दशं च॥६॥ [६]

अग्निना वै होत्रा देवा असुरानभ्यभवन्नग्रये समिध्यमानायानु ब्रूहीत्याहु भ्रातृव्याभिभूत्यै सप्तदश सामिधेनीरन्वाह सप्तदशः प्रजापतिः प्रजापतेरास्यै सप्तदशान्वाह द्वादश मासाः पञ्चर्तवः स संवत्सरः संवत्सरं प्रजा अनु प्र जायन्ते प्रजानां प्रजननाय देवा वै सामिधेनीरनूच्य यज्ञं नान्वपश्यन्त्स प्रजापतिस्तूष्णीमाधारम्॥३६॥

आधारयत्ततो वै देवा यज्ञमन्वपश्यन् यत्तूष्णीमाधारमाधारयति यज्ञस्यानुख्यात्या असुरेषु वै यज्ञ आसीत्त देवास्तूष्णीः होमेनावृञ्जत यत्तूष्णीमाधारमाधारयति भ्रातृव्यस्यैव तद्यज्ञं वृङ्के परिधीन्त्सम्माष्टिं पुनात्येवैनान्निस्त्रिः सम्माष्टिं त्र्यावृद्धि यज्ञोऽथो रक्षसामपहत्यै द्वादश सम्पद्यन्ते द्वादश॥३७॥

मासाः संवत्सरः संवत्सरमेव प्रीणात्यथो संवत्सरमेवास्मा उप दधाति सुवर्गस्य लोकस्य समष्टौ शिरो वा एतद्यज्ञस्य यदाधारोऽग्निः सर्वा देवता यदाधारमाधारयति शीर्षत एव यज्ञस्य यजमानः सर्वा देवता अव रुद्धे शिरो वा एतद्यज्ञस्य यदाधार आत्मा पशुराधारमाधार्य पशुः समनत्तत्वात्मन्नेव यज्ञस्य॥३८॥

शिरः प्रति दधाति सं तै प्राणो वायुना गच्छतामित्याह वायुदेवत्यो वै प्राणो वायावेवास्य प्राणं जुहोति सं यजत्रैरङ्गानि सं यज्ञपतिराशिषेत्याह यज्ञपतिमेवास्याशिषं गमयति विश्वरूपो वै त्वाष्ट्र उपरिष्ठात्पशुमभ्यवमीत्तस्मादुपरिष्ठात्पशोर्नाव द्यन्ति यदुपरिष्ठात्पशुः समनक्ति मेध्यमेव॥३९॥

एनं करोत्युत्विजो वृणीते छन्दास्येव वृणीते सप्त वृणीते सप्त ग्राम्याः पशवः सप्तरण्याः सप्त छन्दास्युभयस्यावरुद्धा एकादश प्रयाजान् यजति दश वै पशोः प्राणा

आत्मैकादशो यावानेव पशुस्तम्परं यजति वृषामेकः परं शय आत्मैवात्मानम्परं शये
वज्रो वै स्वर्धितिवज्रो यूपशकलो घृतं खलु वै देवा वज्रं कृत्वा सोममघ्नन्घृतेनाक्तौ पशं
त्रायथामित्याह वज्रैणैवेनं वशं कृत्वा लभते॥४०॥

आधारम्पद्यन्ते द्वादशात्मन्नेव यज्ञस्य मेध्यमेव खलु वा अष्टादश च॥७॥ [७]

पर्यग्निं करोति सर्वहुतमेवेनं करोत्यस्कन्दायास्कन्त्रं हि तद्यद्धृतस्य स्कन्दति त्रिः
पर्यग्निं करोति त्र्यावृद्धिं यज्ञोऽथो रक्षंसामपंहत्यै ब्रह्मवादिनो वदन्त्यन्वारभ्यः पशू (३)
नान्वारभ्या (३) इति मृत्यवे वा एष नीयते यत्पशुस्तं यदन्वारभेत प्रमायुको यजमानः
स्यादथो खल्व्वाहः सुवर्गाय वा एष लोकाय नीयते यत्॥४१॥

पशुरिति यन्नान्वारभेत सुवर्गाल्लोकाद्यजमानो हीयेत वपाश्रपणीभ्यामन्वारभते
तन्नेवान्वारब्धं नेवानन्वारब्धमुप प्रेष्यं होतरह्व्या देवेभ्य इत्याहेषितं हि कर्म क्रियते
रेवंतीर्यज्ञपतिं प्रियधा विंशतेत्याह यथायजुरेवैतदग्निना पुरस्तादिति रक्षंसामपंहत्यै पृथिव्याः
संपृचः पाहीति बर्हिः॥४२॥

उपास्यत्यस्कन्दायास्कन्त्रं हि तद्यद्बर्हिषि स्कन्दत्यथो बर्हिषदमेवेनं करोति पराडा
वर्ततेऽध्वर्युः पशोः सज्ञप्यमानात्पशुभ्य एव तन्नि हुत आत्मनोनात्रस्काय गच्छति
श्रियम्प पशूनांप्रोति य एवं वेद पश्चाल्लोका वा एषा प्राच्युदानीयते यत्पत्नी नमस्त
आतानेत्याहादित्यस्य वै रश्मयः॥४३॥

आतानास्तेभ्य एव नमस्करोत्यनर्वा प्रेहीत्याह भ्रातृव्यो वा अर्वा भ्रातृव्यापनुत्थै
घृतस्य कुल्यामनु सह प्रजया सह रायस्पोषेणेत्याह शिषमेवेतामा शांस्त आपो देवीः
शुद्धायुव इत्याह यथायजुरेवैतत्॥४४॥

लोकाय नीयते यद्बर्ही रश्मयः सप्तत्रिंशच्च॥८॥ [८]

पशोर्वा आलब्धस्य प्राणाञ्छुगृच्छति वाक्त आ प्यायतां प्राणस्त आ प्यायतामित्याह
प्राणेभ्य एवास्य शुचं शमयति सा प्राणेभ्योऽधि पृथिवीं शुक्लं विंशतिं शमहोभ्यामिति नि
नयत्यहोरात्राभ्यामेव पृथिव्यै शुचं शमयत्योषधे त्रायस्वेनं स्वर्धिते मेनं हिंसीरित्याह
वज्रो वै स्वर्धितिः॥४५॥

शान्त्यै पार्श्वत आच्छाति मध्यतो हि मनुष्या आच्छान्तिं तिरश्चीनमा च्छात्यनूचीनं

हि मनुष्या आच्छान्तिं व्यावृत्त्यै रक्षसाम्भागोऽसीति स्थविमतो बृहिरक्तापास्यत्यस्त्रैव
रक्षांसि निरवदयत इदमहं रक्षोऽधुमं तमो नयामि योऽस्मान्द्वेष्टि यं च वयं द्विष्म
इत्याह द्वौ वाव पुरुषौ यं चैव॥४६॥

द्वेष्टि यश्चैनं द्वेष्टि तावुभावधुमं तमो नयतीषे त्वेति वपामुत्खिदतीच्छत इव ह्येष
यो यजते यदुपतृन्द्याद्रुद्रोऽस्य पशून्धातुकः स्याद्यन्नोपतृन्द्यादयता स्यादन्ययोपतृणत्यन्यया
न धृत्यै घृतेन द्यावापृथिवी प्रोष्वार्थामित्याह द्यावापृथिवी एव रसेनानक्त्यच्छिन्नः॥४७॥

रायः सुवीर इत्याह यथायजुरेवैतत्क्रूरमिव वा एतत्करोति यद्वपामुत्खिदत्युन्तरिक्षमन्विहीत
शान्त्यै प्र वा एषोऽस्माल्लोकाच्च्यवते यः पशुमृत्यवे नीयमानमन्वारभते वपाश्रपणी
पुनरन्वारभतेऽस्मिन्नेव लोके प्रति तिष्ठत्यग्निना पुरस्तादेति रक्षसामपहत्या अथो देवता
एव हव्येन॥४८॥

अन्वेति नान्तममङ्गारमति हरेद्यदन्तममङ्गारमतिहरद्वेवता अति मन्येत वायो
वीहिं स्तोकानामित्याह तस्माद्विभक्ताः स्तोका अव पद्यन्तेऽग्रं वा एतत्पशूनां
यद्वपाग्रमोषधीनाम्बृहिरग्रेणैवाग्रं समर्धयत्यथो ओषधीष्वेव पशून्मतिं छापयति
स्वाहाकृतीभ्यः प्रेष्येत्याह॥४९॥

यज्ञस्य समिधै प्राणापानौ वा एतौ पशूनां यत्पृषदाज्यमात्मा वपा
पृषदाज्यमभिघार्य वपामभि घारयत्यात्मन्नेव पशूनाम्प्राणापानौ दधाति स्वाहोर्ध्वनभसम्मरुतं
गच्छतमित्याहोर्ध्वनभा ह स्म वै मारुतो देवानां वपाश्रपणी प्रहरति तेनैवैने प्र हरति
विषूची प्र हरति तस्माद्विष्वञ्चौ प्राणापानौ॥५०॥

स्वधितिश्चैवाच्छिन्नो हव्येनेष्येत्याह पद्वत्वारिंशच्च॥१॥ [१]

पशुमालभ्यं पुरोडाशं निर्वपति समैधमेवैनमा लभते वपयां प्रचर्य पुरोडाशेन प्र चरत्यूर्ग्वै
पुरोडाश ऊर्जमेव पशूनाम्मध्यतो दधात्यथो पशोरेव छिद्रमपि दधाति पृषदाज्यस्योपहत्य
त्रिः पृच्छति शृतं हवीः (३) शमितुरिति त्रिपत्या हि देवा योऽशृतं शृतमाह स
एनंसा प्राणापानौ वा एतौ पशूनाम्॥५१॥

यत्पृषदाज्यम्पशोः खलु वा आलब्धस्य हृदयमात्माभि समैति यत्पृषदाज्येन
हृदयमभिघारयत्यात्मन्नेव पशूनाम्प्राणापानौ दधाति पशुना वै देवाः सुवर्गं लोकमायन्ते-

ऽमन्यन्त मनुष्यां नोऽन्वाभविष्यन्तीति तस्य शिरश्छित्त्वा मेधम्प्राक्षारयन्त्स प्रक्षो-
ऽभवत्तत्प्रक्षस्य प्रक्षत्वं यत्प्रक्षशाखोत्तरबर्हिर्भवति समेधस्यैव॥५२॥

पशोरवं द्यति पशुं वै ह्रियमाणं रक्षास्यनु सचन्तेऽन्तरा यूपं चाहवनीयं च
हरति रक्षसामपंहत्यै पशोर्वा आलब्धस्य मनोऽपं कामति मनोतायै हविषोऽवदीयमानस्यानु
ब्रूहीत्याह मनं एवास्यावं रुद्ध एकादशावदानान्यवं द्यति दश वै पशोः प्राणा आत्मैकादशो
यावानेव पशुस्तस्यावं॥५३॥

द्यति हृदयस्याग्रेऽवं द्यत्यथ जिह्वाया अथ वक्षसो यद्वै हृदयेनाभिगच्छति
तज्जिह्वाया वदति यज्जिह्वाया वदति तदुरसोऽधि निर्वदत्येतद्वै पशोर्यथापूर्वं यस्यैवमवदायं
यथाकाममुत्तरेषामवद्यति यथापूर्वमेवास्यं पशोरवत्तम्भवति मध्यतो गुदस्यावं द्यति मध्यतो
हि प्राण उत्तमस्यावं द्यति॥५४॥

उत्तमो हि प्राणो यदीतरं यदीतरमुभयमेवाजामि जायमानो वै ब्राह्मणस्त्रिभिर्ऋणवा
जायते ब्रह्मचर्येणर्षिभ्यो यज्ञेन देवेभ्यः प्रजयां पितृभ्यं एष वा अनृणो यः पुत्री यज्वा
ब्रह्मचारिवासी तदवदानैरेवावं दयते तदवदानानामवदानत्वन्देवासुराः संयत्ता आसन्ते देवा
अग्निमब्रुवन्त्वया वीरेणासुरानभि भवामेति॥५५॥

सौऽब्रवीद्वरं वृणै पशोरुद्धारमुद्धरा इति स एतमुद्धारमुदहरत दोः पूर्वार्धस्य गुदममध्यतः
श्रोणिं जघनार्धस्य ततो देवा अभवन्परासुरा यत्र्यङ्गाणां समवद्यति भ्रातृव्याभिभूत्यै
भवत्यात्मना परास्य भ्रातृव्यो भवत्यक्षण्यावं द्यति तस्मादक्षण्या पशवोऽङ्गानि प्र हरन्ति
प्रतिष्ठित्यै॥५६॥

एतौ पशूनां समेधस्यैव तस्यावोत्तमस्यावं द्यतीति पञ्चचत्वारिंशच्च॥१०॥

मेदसा स्रुचौ प्रोर्णीति मेदोरूपा वै पशवो रूपमेव पशुषु दधाति यूपन्नवधाय प्रोर्णीति
रसो वा एष पशूनां यद्य् रसमेव पशुषु दधाति पार्श्वेन वसाहोमम्प्र यौति मध्यं वा
एतत्पशूनां यत्पार्श्वं रसं एष पशूनां यद्वसा यत्पार्श्वेन वसाहोमम्प्रयौति मध्यत एव
पशूनां रसं दधाति घन्ति॥५७॥

वा एतत्पशुं यत्संज्ञपयन्त्यैन्द्रः खलु वै देवतया प्राण ऐन्द्रोऽपान ऐन्द्रः प्राणो
अङ्गेअङ्गे नि दैध्यदित्याह प्राणापानावेव पशुषु दधाति देवं त्वष्टर्भूरि ते ससमेत्वित्याह

त्वाष्ट्रा हि देवतया पशवो विष्वरूपा यत्सलक्ष्माणो भवथेत्याहु विष्वरूपा ह्येते सन्तः
सलक्ष्माण एतरहि भवन्ति देवत्रा यन्तम्॥५८॥

अवसे सखायोऽनु त्वा माता पितरौ मदन्वित्याहानुमतमेवैनम्मात्रा पित्रा सुवर्गं
लोकं गमयत्यर्धर्चं वसाहोमं जुहोत्यसौ वा अर्धर्चं इयमर्धर्च इमे एव रसेनानक्ति दिशो
जुहोति दिशं एव रसेनानक्त्यथो दिग्भ्य एवोर्जः रसमव रुद्धे प्राणापानौ वा एतौ
पशूनां यत्पृषदाज्यं वानस्पत्याः खलु॥५९॥

वै देवतया पशवो यत्पृषदाज्यस्योपहत्याहु वनस्पतयेऽनु ब्रूहि वनस्पतये प्रेष्येति
प्राणापानावेव पशुषु दधात्यन्यस्यान्यस्य समवत्तः समवद्यति तस्मान्नानारूपाः पशवो
यूष्णोपं सिञ्चति रसो वा एष पशूनां यद्व रसमेव पशुषु दधातीडामुपं ह्वयते पशवो
वा इडां पशूनेवोपं ह्वयते चतुरुपं ह्वयते॥६०॥

चतुष्पादो हि पशवो यं कामयेतापशुः स्यादित्यमेदस्कं तस्मा आ दध्यान्मेदोरूपा
वै पशवो रूपेणैवैनम्पशुभ्यो निर्भजत्यपशुरेव भवति यं कामयेत पशुमान्स्थ्यादिति
मेदस्वत्तस्मा आ दध्यान्मेदोरूपा वै पशवो रूपेणैवासौ पशूनव रुद्धे पशुमानेव भवति
प्रजापतिर्यज्ञमसृजत स आज्यम्॥६१॥

पुरस्तादसृजत पशुम्मध्यतः पृषदाज्यम्पश्चात्तस्मादाज्येन प्रयाजा इज्यन्ते पशूनां
मध्यतः पृषदाज्येनानूयाजास्तस्मादेतन्मिश्रमिव पश्चात्सृष्टः ह्येकादशानूयाजान् यजति दश
वै पशोः प्राणा आत्मैकादशो यावानेव पशुस्तमनु यजति घ्नन्ति वा एतत्पशुं यत्संज्ञपरयन्ति
प्राणापानौ खलु वा एतौ पशूनां यत्पृषदाज्यं यत्पृषदाज्येनानूयाजान् यजति प्राणापानावेव
पशुषु दधाति॥६२॥

घ्नन्ति यन्तङ्खलुं चतुरुपं ह्वयत आज्यं यत्पृषदाज्येन षट्॥११॥

[११]

यज्ञेन ता उपयङ्गिर्देवा वै यज्ञमाग्नीध्रे ब्रह्मवादिनः सत्वे देवस्य ग्रावाणं प्राण उपांश्चग्रा
देवा वा उपांशौ वाग्वै मित्रं यज्ञस्य बृहस्पतिर्देवा वा आग्रयणाग्रानेकादश॥११॥ यज्ञेन लोके
पशुमान्स्थ्यात्सर्वनम्माध्यन्दिनं वाग्वा अरिक्तानि तत्प्रजा अभ्येकपञ्चाशत्॥५१॥ यज्ञेन गौरभि
निर्वर्तते॥

[१२]

॥चतुर्थः प्रश्नः॥

॥तैत्तिरीयसंहितायां षष्ठमकाण्डे चतुर्थः प्रश्नः॥

यज्ञेन वै प्रजापतिः प्रजा असृजत् ता उपयङ्गिरेवासृजत् यदुपयजं उपयजति प्रजा
एव तद्यजमानः सृजते जघनार्धादव द्यति जघनार्धाद्धि प्रजाः प्रजायन्ते स्थविमतोऽव
द्यति स्थविमतो हि प्रजाः प्रजायन्तेऽसम्भिन्दन्नव द्यति प्राणानामसम्भेदाय न पर्यावर्तयति
यत्पर्यावर्तयेदुदावर्तः प्रजा ग्राहकः स्यात्समुद्रं गच्छ स्वाहेत्याह रेतः॥१॥

एव तदधात्यन्तरिक्षं गच्छ स्वाहेत्याहान्तरिक्षेणैवास्मै प्रजाः प्र जनयत्यन्तरिक्षं
ह्यनु प्रजाः प्रजायन्ते देवः सवितारं गच्छ स्वाहेत्याह सवितृप्रसूत एवास्मै प्रजाः प्र
जनयत्यहोरात्रे गच्छ स्वाहेत्याहाहोरात्राभ्यामेवास्मै प्रजाः प्र जनयत्यहोरात्रे ह्यनु प्रजाः
प्रजायन्ते मित्रावरुणौ गच्छ स्वाहा॥२॥

इत्याह प्रजास्वेव प्रजातासु प्राणापानौ दधाति सोमं गच्छ स्वाहेत्याह सौम्या हि
देवतया प्रजा यज्ञं गच्छ स्वाहेत्याह प्रजा एव यज्ञियाः करोति छन्दांसि गच्छ
स्वाहेत्याह पशवो वै छन्दांसि पशूनेवाव रुद्धे द्यावापृथिवी गच्छ स्वाहेत्याह प्रजा
एव प्रजाता द्यावापृथिवीभ्यामुभयतः परि गृह्णाति नभः॥३॥

दिव्यं गच्छ स्वाहेत्याह प्रजाभ्य एव प्रजाताभ्यो वृष्टिं नि यच्छत्यग्निं वैश्वानरं
गच्छ स्वाहेत्याह प्रजा एव प्रजाता अस्यां प्रतिं षापयति प्राणानां वा एषोऽव द्यति
योऽवद्यति गुदस्य मनो मे हार्दि यच्छेत्याह प्राणानेव यथास्थानमुप ह्वयते पशोर्वा
आलब्धस्य हृदयं शुगच्छति सा हृदयशूलम्॥४॥

अभि समेति यत्पृथिव्यां हृदयशूलमुद्वासयेत्पृथिवीं शुचापयेद्यदप्स्वपः
शुचापयेच्छुष्कस्य चार्द्रस्य च संधावुद्वासयत्युभयस्य शान्त्यै यं द्विष्यात्तं
ध्यायेच्छुचैवैनमर्पयति॥५॥

रेतो मित्रावरुणौ गच्छ स्वाहा नभो हृदयशूलन्द्वात्रिंशच्च॥१॥

[१]

देवा वै यज्ञमाग्नीध्रे व्यभजन्त ततो यदत्यशिष्यत तदब्रुवन्वसंतु नु न
इदमिति तद्वसतीवरिणां वसतीवरित्वम् तस्मिन्प्रातर्न समशक्नुवन्तदप्सु प्रावेशयन्ता

वसतीवरीरभवन्वसतीवरीर्गृह्णाति यज्ञो वै वसतीवरीर्यज्ञमेवारभ्य गृहीत्वोप वसति
यस्यागृहीता अभि निम्नोचेदनारब्धोऽस्य यज्ञः स्यात्॥६॥

यज्ञं वि च्छिन्द्याज्योतिष्यां वा गृहीयाद्धिरण्यं वावधाय सशुक्राणामेव गृह्णाति यो वा
ब्राह्मणो बहूयाजी तस्य कुम्भ्यानां गृहीयात्स हि गृहीतवसतीवरीको वसतीवरीर्गृह्णाति
पशवो वै वसतीवरीः पशूनेवारभ्य गृहीत्वोप वसति यदन्वीपं तिष्ठन्गृहीयान्निर्मागुका
अस्मात्पशवः स्युः प्रतीपं तिष्ठन्गृह्णाति प्रतिरुध्यैवास्मै पशून्गृह्णातीन्द्रः॥७॥

वृत्रमहन्सो ३ ऽपो ३ ऽभ्यग्नियत् तासां यन्मेध्यं यज्ञिय ५ सदैवमासीत्तदत्यमुच्यत ता
वहन्तीरभवन्वहन्तीनां गृह्णाति या एव मेध्या यज्ञियाः सदैवा आपस्तासामेव गृह्णाति नान्तमा
वहन्तीरतीयाद्यदन्तमा वहन्तीरतीयाद्यज्ञमति मन्येत न स्थावराणां गृहीयाद्वरुणगृहीता वै
स्थावरा यथस्थावराणां गृहीयात्॥८॥

वरुणेनास्य यज्ञं ग्राहयेद्यद्वै दिवा भवत्यपो रात्रिः प्र विंशति तस्मात्ताम्रा आपो दिवा
ददृशे यत्रक्तम्भवत्यपोऽहः प्र विंशति तस्माच्चन्द्रा आपो नक्तं ददृशे छायायै चातपतश्च
संधौ गृह्णात्यहोरात्रयोरैवास्मै वर्णं गृह्णाति हविष्मतीरिमा आप इत्याह हविष्कृतानामेव
गृह्णाति हविष्मा ५ अस्तु॥९॥

सूर्य इत्याह सशुक्राणामेव गृह्णात्यनुष्टुभां गृह्णाति वाग्वा अनुष्टुग्वाचैवेनाः सर्वया
गृह्णाति चतुष्पदयर्चा गृह्णाति त्रिः सादयति सप्त सम्पद्यन्ते सप्तपदा शक्करी पशवः शक्करी
पशूनेवाव रुद्धेऽस्मै वै लोकाय गार्हपत्य आ धीयतेऽमुष्मा आहवनीयो यद्गार्हपत्य
उपसादयेदस्मिन्नौके पशुमान्स्याद्ययदाहवनीयेऽमुष्मिन्॥१०॥

लोके पशुमान्स्यादुभयोरुप सादयत्युभयोरैवेन लोकयोः पशुमन्तं करोति सर्वतः परिं
हरति रक्षसामपहत्या इन्द्राग्नियोर्भागधेयीः स्थेत्याह यथायजुरेवैतदाग्नीध्रं उप वासयत्येतद्वै
यज्ञस्यापराजितं यदाग्नीध्रं यदेव यज्ञस्यापराजितं तदेवैना उप वासयति यतः खलु
वै यज्ञस्य विततस्य न क्रियते तदनु यज्ञ ५ रक्षा ५स्यव चरन्ति यद्वहन्तीनां गृह्णाति
क्रियमाणमेव तद्यज्ञस्य शये रक्षसामनन्ववचाराय न ह्येता ईलयन्त्या तृतीयसवनात्परिं
शेरे यज्ञस्य संतत्यै॥११॥

स्यादिन्द्रो गृहीयादस्त्वमुष्मिन्क्रियते षड्विंशतिश्च॥२॥

ब्रह्मवादिनो वदन्ति स त्वा अध्वर्युः स्याद्यः सोममुपावहरन्सर्वाभ्यो देवताभ्य उपावहरेदिति हृदे त्वेत्याह मनुष्येभ्य एवैतेन करोति मनसे त्वेत्याह पितृभ्य एवैतेन करोति दिवे त्वा सूर्याय त्वेत्याह देवेभ्य एवैतेन करोत्येतावतीर्वै देवतास्ताभ्य एवैनं सर्वाभ्य उपावहरति पुरा वाचः॥१२॥

प्रवदितोः प्रातरनुवाकमुपाकरोति यावत्येव वाक्तामव रुन्देऽपोऽग्रेऽभिव्याहरति यज्ञो वा आपो यज्ञमेवाभि वाचं वि सृजति सर्वाणि छन्दांस्यन्वाह पशवो वै छन्दांसि पशून्मेवाव रुन्दे गायत्रिया तेजस्कामस्य परि दध्यात्रिष्टुभेन्द्रियकामस्य जगत्या पशुकामस्यानुष्टुभा प्रतिष्ठाकामस्य पङ्क्ता यज्ञकामस्य विराजान्नकामस्य शृणोत्वग्निः समिधा हवम्॥१३॥

म इत्याह सवितृप्रसूत एव देवताभ्यो निवेद्यापोऽच्छैत्यप इष्य होतरित्याहषितः हि कर्म क्रियते मैत्रावरुणस्य चमसाध्वर्यवा द्रवेत्याह मित्रावरुणो वा अपां नेतारौ ताभ्यामेवेना अच्छैति देवीरापो अपां नपादित्याहाहुत्यैवेना निष्क्रीय गृह्णात्यथौ हविष्कृतानामेवाभिघृतानां गृह्णाति॥१४॥

कार्ष्णिरीसीत्याह शमलमेवासामपं प्लावयति समुद्रस्य वोक्षित्या उन्नय इत्याह तस्मादद्यमानाः पीयमाना आपो न क्षीयन्ते योनिर्वै यज्ञस्य चात्वालं यज्ञो वसतीवरीर्होतृचमसं च मैत्रावरुणचमसं च सस्पर्श्य वसतीवरीर्व्यानयति यज्ञस्य सयोनित्वायाथो स्वादेवेना योनेः प्र जनयत्यध्वर्योऽवैरपा (३) इत्याहोतेमनन्नमुरुतेमाः पश्येति वावैतदाह यद्यग्निष्टोमो जुहोति यद्युक्थ्यः परिधौ नि माँष्टि यद्यतिरात्रो यजुर्वदन्त्र पद्यते यज्ञक्रतूनां व्यावृत्यै॥१५॥

वाचो हवम्भिघृतानां गृह्णात्युत पञ्चविंशतिश्च॥३॥ [३]

देवस्य त्वा सवितुः प्रसव इति ग्रावाणमा दत्ते प्रसूत्या अश्विनोर्बाहुभ्यामित्याह अश्विनौ हि देवानामध्वर्यु आस्ताम् पूष्णो हस्ताभ्यामित्याह यत्यै पशवो वै सोमो व्यान उपाशुसर्वनो यदुपाशुसर्वनमभि मिमीते व्यानमेव पशुषु दधातीन्द्राय त्वेन्द्राय त्वेति मिमीत इन्द्राय हि सोम आह्रियते पञ्च कृत्वो यजुषा मिमीते॥१६॥

पञ्चाक्षरा पङ्क्तिः पाङ्क्तौ यज्ञो यज्ञमेवाव रुन्दे पञ्च कृत्वस्तूष्णीन्दश सम्पद्यन्ते दशाक्षरा विराडन्न विराड्विराजैवान्नाद्यमव रुन्दे शत्राः स्थ वृत्रतुर इत्याहेप वा अपासौमपीथो

य एवं वेद नाप्स्वार्तिमाच्छति यत्तं सोम दिवि ज्योतिरित्याहैभ्य एवैनम्॥१७॥

लोकेभ्यः सम्भरति सोमो वै राजा दिशोऽभ्यध्यायत्स दिशोऽनु प्राविशत्प्रागपागुदंगधरागित्याह दिग्भ्य एवैनं सम्भरत्यथो दिशं एवास्मा अव रुन्देऽम्ब नि प्वरेत्याह कामुका एनं स्त्रियो भवन्ति य एवं वेद यत्तं सोमादाभ्यं नाम जागृवीति॥१८॥

आहैष वै सोमस्य सोमपीथो य एवं वेद न सौम्यामार्तिमाच्छति घ्नन्ति वा एतथ्सोमं यदभिषुण्वन्त्यंशूनपं गृह्णाति त्रायत एवैनं प्राणा वा अंशवः पशवः सोमोऽंशून्पुनरपि सृजति प्राणानेव पशुपुं दधाति द्वौद्वावपि सृजति तस्माद्वौद्वा प्राणाः॥१९॥

यजुषा मिमीत एनं जागृवीति चतुश्चत्वारिंशच्च॥४॥ [४]

प्राणो वा एष यदुपांशुर्यदुपांश्वग्रा ग्रहां गृह्यन्ते प्राणमेवानु प्र यन्त्यरुणो ह स्माहौपवेशिः प्रातःसवन एवाहं यज्ञं संस्थापयामि तेन ततः संस्थितेन चरामीत्यष्टौ कृत्वोऽग्रेऽभि षुणोत्यष्टाक्षरा गायत्री गायत्रमप्रातःसवनम् प्रातःसवनमेव तेनाप्रोत्येकादश कृत्वौ द्वितीयमेकादशाक्षरा त्रिष्टुप्त्रैष्टुभ्मामध्यदिनम्॥२०॥

सवनंमामध्यदिनमेव सवनं तेनाप्रोति द्वादश कृत्वंस्तृतीयंद्वादशाक्षरा जगती जागतं तृतीयसवनन्तृतीयसवनमेव तेनाप्रोत्येतां ह वाव स यज्ञस्य संस्थितिमुवाचास्कन्दायास्कन्त्रं हि तद्यद्यज्ञस्य संस्थितस्य स्कन्दत्यथो खत्वाहुर्गायत्री वाव प्रातःसवने नातिवाद इत्यनतिवादुक एनम्रातृव्यो भवति य एवं वेद तस्मादष्टावष्टौ॥२१॥

कृत्वोऽभिषुत्य ब्रह्मवादिनो वदन्ति पवित्रवन्तोऽन्ये ग्रहां गृह्यन्ते किम्पवित्र उपांशुरिति वाक्पवित्र इति ब्रूयात् वाचस्पतये पवस्व वाजिन्त्रित्याह वाचैवैनम्पवयति वृष्णो अंशुभ्यामित्याह वृष्णो ह्येतावःशू यौ सोमस्य गर्भस्तिपूत इत्याह गर्भस्तिना ह्येनम्पवयति देवो देवानां पवित्रमसीत्याह देवो ह्येषः॥२२॥

सं देवानां पवित्रं येषां भागोऽसि तेभ्यस्त्वेत्याह येषां ह्येष भागस्तेभ्य एनं गृह्णाति स्वांकृतोऽसीत्याह प्राणमेव स्वमंकृत मधुमतीर्न इषंस्कृधीत्याह सर्वमेवास्मा इदं स्वंदयति विश्वेभ्यस्वेन्द्रियेभ्यो दिव्येभ्यः पार्थिवेभ्य इत्याहोभयेष्वेव देवमनुष्येषु

प्राणान्दधाति मनस्त्वा॥२३॥

अद्वित्याह मन एवाश्नुत उर्वन्तरिक्षमन्विहीत्याहान्तरिक्षदेवत्यो हि प्राणः स्वाहा त्वा सुभवः सूर्यायेत्याह प्राणा वै स्वभवसो देवास्तेष्वेव परोक्षं जुहोति देवेभ्यस्त्वा मरीचिपेभ्य इत्याहादित्यस्य वै रश्मयो देवा मरीचिपास्तेषां तद्भागधेयन्तानेव तेन प्रीणाति यदि कामयेत वरपुङ्कः पर्जन्यः॥२४॥

स्यादिति नीचा हस्तेन नि मृज्याद्वष्टिमेव नि यच्छति यदि कामयेतावरपुङ्कः स्यादित्युत्तानेन नि मृज्याद्वष्टिमेवोद्यच्छति यद्यभिचरेदमुं जह्यथ त्वा होष्यामीति ब्रूयादाहुतिमेवेनम्प्रेप्सन् हन्ति यदि दूरे स्यादा तमितोस्तिष्ठेत्प्राणमेवास्यानुगत्य हन्ति यद्यभिचरेदमुष्यं॥२५॥

त्वा प्राणे सादयामीति सादयेदसंज्ञो वै प्राणः प्राणमेवास्य सादयति षड्विंशशुभिः पवयति षड्वा ऋतव ऋतुभिरेवेनम्पवयति त्रिः पवयति त्रयं इमे लोका एभिरेवेन लोकैः पवयति ब्रह्मवादिनो वदन्ति कस्मात्सत्यात्रयः पशूनां हस्तादाना इति यन्निरुपांशु हस्तेन विगृह्णाति तस्मात्रयः पशूनां हस्तादानाः पुरुषो हस्ती मर्कटः॥२६॥

माध्यन्दिनमृष्टावष्टावेष मनस्त्वा पर्जन्योऽमुष्य पुरुषो द्वे च॥५॥ [५]

देवा वै यद्यज्ञेऽकुर्वत तदसुरा अकुर्वत ते देवा उपांशौ यज्ञं सऽस्थाप्यमपश्यन्तमुपांशौ समस्थापयन्तेऽसुरा वज्रमुद्यत्य देवानभ्यायन्त ते देवा बिभ्यन्त इन्द्रमुपाधावन्तानिन्द्रोऽन्तर्यामेणान्तरधत्त तदन्तर्यामस्यान्तर्यामत्वम् यदन्तर्यामो गृह्यते भ्रातृव्यानेव तद्यजमानोऽन्तर्धत्तेऽन्तस्ते॥२७॥

दधामि द्यावापृथिवी अन्तरुर्वन्तरिक्षमित्याहेभिरेव लोकैर्यजमानो भ्रातृव्यानन्तर्धत्ते ते देवा अमन्यन्तेन्द्रो वा इदमभूद्यद्वयं स्म इति तैऽब्रुवन्मघवन्ननु न आ भजेति सजोषा देवैरवरैः परैश्चेत्यब्रवीद्ये चैव देवाः परे ये चावरे तानुभयान्॥२८॥

अन्वाभजत्सजोषा देवैरवरैः परैश्चेत्याह ये चैव देवाः परे य चावरे तानुभयान्अन्वाभजत्यन्तर्यामे मघवन्मादयस्वेत्याह यज्ञादेव यजमानं नान्तरैत्युपयामगृहीतोऽसीत्याहापानस्य धृत्यै यदुभावपवित्रौ गृह्येयातां प्राणमपानोऽनु नृच्छेत्प्रमार्युकः स्यात्प्रवित्रवानन्तर्यामो गृह्यते॥२९॥

प्राणापानयोर्विधृत्यै प्राणापानौ वा एतौ यदुपाश्वन्तर्यामौ व्यान उपाशुसर्वनो यं कामयैत प्रमायुकः स्यादित्यसङ्स्पृष्टौ तस्य सादयेद्यानेनैवास्य प्राणापानौ वि च्छिनन्ति ताज्जकप्रमीयते यं कामयैत सर्वमायुरिरियादिति सङ्स्पृष्टौ तस्य सादयेद्यानेनैवास्य प्राणापानौ सं तनोति सर्वमायुरेति॥३०॥

त उभयान्गृह्यते चतुश्चत्वारिंशच्च॥६॥

[६]

वाग्वा एषा यदैन्द्रवायवो यदैन्द्रवायवाग्रा ग्रहा गृह्यन्ते वाचमेवानु प्र यन्ति वायुं देवा अंब्रुवन्थसोम राजान हनामेति सौऽब्रवीद्वर वृणै मदग्रा एव वो ग्रहा गृह्यान्ता इति तस्मादैन्द्रवायवाग्रा ग्रहा गृह्यन्ते तमघ्नन्थोऽपूयत् तं देवा नोपाधृष्णुवन्ते वायुमंब्रुवन्निमं नः स्वदय॥३१॥

इति सौऽब्रवीद्वर वृणै मद्देवत्यान्येव वः पात्राण्युच्यान्ता इति तस्मान्नानादेवत्यानि सन्ति वायव्यान्युच्यन्ते तमैभ्यो वायुरेवास्वदयत्तस्माद्यत्पूरयति तत्प्रवाते वि षजन्ति वायुरहि तस्य पवयिता स्वदयिता तस्य विग्रहणं नाविन्दन्थाऽदितिरब्रवीद्वर वृणा अथ मया वि गृहीध्वम्मद्देवत्या एव वः सोमः॥३२॥

सन्ना असन्नित्युपयामगृहीतोऽसीत्याहादितिदेवत्यास्तेन यानि हि दारुमयाणि पात्राण्यस्यै तानि योनेः सम्भूतानि यानि मृन्मयाणि साक्षात्तान्यस्यै तस्मादेवमाह वाग्वै पराच्यव्याकृतावदत्ते देवा इन्द्रमंब्रुवन्निमां नो वाचं व्याकुर्विति सौऽब्रवीद्वर वृणै मह्यं चैवैष वायवे च सह गृह्याता इति तस्मादैन्द्रवायवः सह गृह्यते तामिन्द्रो मध्यतोऽवक्रम्य व्याकरोत्तस्मादियं व्याकृता वागुद्यते तस्मात्सकृदिन्द्राय मध्यतो गृह्यते द्विर्वायवे द्वौ हि स वराववृणीत॥३३॥

स्वदय सोमः सहाष्टाविंशतिश्च॥७॥

[७]

मित्रं देवा अंब्रुवन्थसोम राजान हनामेति सौऽब्रवीन्नाह सर्वस्य वा अहम्मित्रमस्मीति तमंब्रुवन् हनामैवेति सौऽब्रवीद्वर वृणै पयसैव मे सोमऽ श्रीणन्निति तस्मान्मैत्रावरुणम्पयसा श्रीणन्ति तस्मात्पशवोऽपाक्रामन् मित्रः सन्क्रूरमंकरिति क्रूरमिव खलु वा एषः॥३४॥

करोति यः सोमेन यजते तस्मात्पशवोऽप क्रामन्ति यन्मैत्रावरुणम्पयसा श्रीणाति

पशुभिरेव तन्मित्रं संमर्धयति पशुभिर्यजमानम्पुरा खलु वावैवमित्रोऽवेदपु मत्क्रूरं चक्रुषः
पशवः क्रमिष्यन्तीति तस्मादेवमवृणीत वरुणं देवा अब्रुवन्त्वयांशुभुवा सोमं राजानं
हनामेति सौऽब्रवीद्वरं वृणै मह्यं च॥३५॥

एवैष मित्राय च सह गृह्याता इति तस्मान्मैत्रावरुणः सह गृह्यते तस्माद्राजा
राजानमंशुभुवां घ्नन्ति वैश्येन वैश्यं शूद्रेण शूद्रत्र वा इदं दिवा न नक्तमासीदव्यावृत्तन्ते
देवा मित्रावरुणावब्रुवन्निदं नो वि वांसयतमिति तावंब्रूतां वरं वृणावहा एकं एवावत्पूर्वो
ग्रहो ग्रहो गृह्याता इति तस्मादेन्द्रवायवः पूर्वो मैत्रावरुणाद्गृह्यते प्राणापानौ ह्येतौ
यदुपांश्चन्तर्यामौ मित्रोऽहरजंनयद्वरुणो रात्रिन्ततो वा इदं व्यौच्छद्यन्मैत्रावरुणो गृह्यते
व्युष्टै॥३६॥

एष चैन्द्रवायवो द्वाविंशतिश्च॥८॥ [८]

यज्ञस्य शिरोऽच्छिद्यत ते देवा अश्विनावब्रुवन्भिषजौ वै स्थं इदं यज्ञस्य शिरः प्रति
धत्तमिति तावंब्रूतां वरं वृणावहे ग्रह एव नावत्रापि गृह्यतामिति ताभ्यामेतमाश्विनमंगृह्णन्ततो
वै तौ यज्ञस्य शिरः प्रत्यधत्ताम् यदाश्विनो गृह्यते यज्ञस्य निष्कृत्यै तौ देवा अब्रुवन्नपतौ
वा इमौ मनुष्यचरो॥३७॥

भिषजाविति तस्माद्ब्राह्मणेन भेषजं न कार्यमपूतो ह्ये ३ षोऽमेध्यो यो भिषक्तौ
बहिष्पवमानेन पवयित्वा ताभ्यामेतमाश्विनमंगृह्णन्तस्माद्बहिष्पवमाने स्तुत आश्विनो गृह्यते
तस्मादेवं विदुषां बहिष्पवमान उपसद्यः पवित्रं वै बहिष्पवमान आत्मानमेव पवयते
तयोस्त्रेधा भेषज्यं वि न्यदधुरग्नौ तृतीयमुप्सु तृतीयम्ब्राह्मणे तृतीयन्तस्मादुदपात्रम्॥३८॥

उपनिधाय ब्राह्मणं दक्षिणतो निषाद्यं भेषजं कुर्याद्यावदेव भेषजं तेन करोति
समर्धुकमस्य कृतम्भवति ब्रह्मवादिनो वदन्ति कस्मात्सत्यादेकपात्रा द्विदेवत्यां गृह्यन्ते
द्विपात्रां हूयन्त इति यदेकपात्रा गृह्यन्ते तस्मादेकोऽन्तरतः प्राणो द्विपात्रां हूयन्ते
तस्माद्द्वौ द्वौ बहिष्ठात्राणाः प्राणा वा एते यदिद्विदेवत्याः पशव इडा यदिदाम्पूर्वा द्विदेवत्येभ्य
उपह्रयेत॥३९॥

पशुभिः प्राणानन्तर्दधीत प्रमायुकः स्याद्विदेवत्यांभक्षयित्वेडामुप हूयते
प्राणानेवात्मन्धित्वा पशूनुप हूयते वाग्वा ऐन्द्रवायवश्चक्षुर्मैत्रावरुणः श्रोत्रमाश्विनः

पुरस्तादैन्द्रवायवम्भक्षयति तस्मात्पुरस्ताद्वाचा वंदति पुरस्तान्मैत्रावरुणं तस्मात्पुरस्ताच्चक्षुषा पश्यति सर्वतः परिहारमाश्विनं तस्मात्सर्वतः श्रोत्रेण शृणोति प्राणा वा एते यद्विदेवत्याः॥४०॥

अरिक्तानि पात्राणि सादयति तस्मादरिक्ता अन्तरतः प्राणा यतः खलु वै यज्ञस्य विततस्य न क्रियते तदनु यज्ञः रक्षाःस्य चरन्ति यदरिक्तानि पात्राणि सादयति क्रियमाणमेव तद्यज्ञस्य शये रक्षसामनन्ववचाराय दक्षिणस्य हविर्धानस्योत्तरस्यां वर्तन्याः सादयति वाच्येव वाचं दधात्या तृतीयसवनात्परि शरे यज्ञस्य संतत्यै॥४१॥

मनुष्यचरावुदपात्रमुपह्वयेत द्विदेवत्याः पद्मवारिःशच॥९॥ [९]

बृहस्पतिर्देवानां पुरोहित आसीच्छण्डामर्कावसुराणां ब्रह्मण्वन्तो देवा आसन्ब्रह्मण्वन्तोऽसुरास्ते ऽन्योन्यं नाशंक्रुवन्नभिर्भवितुन्ते देवाः शण्डामर्कावुपांमन्नयन्त तावब्रूतां वरं वृणावहे ग्रहावेव नावत्रापि गृह्येतामिति ताभ्यामेतौ शुक्रामन्थिनावगृह्णन्तौ देवा अभवन्परासुरा यस्यैवं विदुषः शुक्रामन्थिनौ गृह्येते भवत्यात्मना परा॥४२॥

अस्य भ्रातृव्यो भवति तौ देवा अपनुद्यात्मन् इन्द्रायाजुहवुरपनुतौ शण्डामर्कौ सहामुनेति ब्रूयाद्यं द्विष्याद्यमेव द्वेष्टि तेनैनौ सहापं नुदते स प्रथमः संकृतिर्विश्वकर्मेत्येवैनावात्मन् इन्द्रायाजुहवुरिन्द्रो ह्येतानि रूपाणि करिर्ऋदचरदसौ वा आदित्यः शुक्रश्चन्द्रमा मन्थ्यपिगृह्य प्राञ्चौ निः॥४३॥

क्रामतस्तस्मात्प्राञ्चौ यन्तौ न पश्यन्ति प्रत्यश्चावावृत्य जुहुतस्तस्मात्प्रत्यश्चौ यन्तौ पश्यन्ति चक्षुषी वा एते यज्ञस्य यच्छुक्रामन्थिनौ नासिकोत्तरवेदिर्भितः परिक्रम्य जुहुतस्तस्माद्भितो नासिकां चक्षुषी तस्मात्नासिकया चक्षुषी विधृते सर्वतः परि क्रामतो रक्षसामपहत्यै देवा वै याः प्राचीराहुतीरजुहवुर्ये पुरस्तादसुरा आसन्ताः स्ताभिः प्र॥४४॥

अनुदन्त याः प्रतीचीर्ये पश्चादसुरा आसन्ताः स्ताभिरपानुदन्त प्राचीरन्या आहुतयो हूयन्ते प्रत्यश्चौ शुक्रामन्थिनौ पश्चाच्चैव पुरस्ताच्च यजमानो भ्रातृव्यान्प्र णुदते तस्मात्परांचीः प्रजाः प्र वीयन्ते प्रतीचीर्जायन्ते शुक्रामन्थिनौ वा अनु प्रजाः प्र जायन्तेऽन्नीश्चाद्याश्च सुवीराः प्रजाः प्रजनयन्परीहि शुक्रः शुक्रशौचिषा॥४५॥

सुप्रजाः प्रजाः प्रजनयन्परीहि मन्थी मन्थिशौचिषेत्याहेता वै सुवीरा

या अ॒ञ्जीरेताः सु॒प्रजा या आ॒द्या य ए॒वं वेदा॒त्र्यस्य प्र॒जा जा॒यते नाद्यां
प्र॒जाप॑तेरक्ष्यंश्चय॑त्तत्परा॑पत॑त्तद्विक॑ङ्कत॒म्प्रावि॑शत्तद्विक॑ङ्कते नार॑मत॒ तद्य॒वम्प्रावि॑शत् तद्य॒वेऽर॑मत॒
तद्य॒वस्य॑॥४६॥

य॒वत्वं यद्वैक॑ङ्कत॒म्मन्थि॑पात्र॒म्भव॑ति स॒क्तुभिः श्री॑णाति॒ प्रजा॑प॒तेरे॒व तच्चक्षुः॑ सम्भ॑रति
ब्र॒ह्मवा॑दिनो॒ वद॑न्ति कस्मा॑त्स॒त्यान्मन्थि॑पात्र॒ः सदो॑ नाश्रु॑त॒ इत्या॑र्तपात्र॒ः हीति॑
ब्रूया॒द्यद॑श्रु॒वीता॒न्धोऽध्व॑र्युः स्या॒दार्ति॑माच्छे॒त्तस्मान्नाश्रु॑ते॥४७॥

आ॒त्मना॒ परा॒ निष्प्रा॒ शुक्र॑शोचिषा॒ यव॑स्य स॒सत्रि॑श॒च॥१०॥ [१०]

दे॒वा वै यद्य॑ज्ञेऽकु॑र्वत् तद॒सुरा॑ अकु॑र्वत् ते दे॒वा आ॑ग्रय॒णाग्रा॒न्ग्रहान॑पश्य॒न्तान॑गृह्ण॒त
ततो॒ वै तेऽग्र॑म्पर्या॒यन् यस्यै॒वं वि॒दुषं॑ आग्रय॒णाग्रा॒ ग्रहां॑ गृह्य॒न्तेऽग्र॑मे॒व संमा॑नाना॒म्पर्ये॑ति
रु॒ग्णव॑त्यर्चा॒ भ्रातृ॑व्यवतो॒ गृही॑या॒द्भ्रातृ॑व्यस्यै॒व रुक्ता॑ग्र॒ः समा॑नाना॒म्पर्ये॑ति ये दे॒वा दि॒व्येका॑दश॒
स्थेत्या॑ह॥४८॥

ए॒ताव॑ती॒र्वै दे॒वता॑स्ताभ्य॒ ए॒वैन॑ः सर्वा॑भ्यो गृह्णा॒त्येष॑ ते योनि॑र्विश्वे॒भ्यस्त्वा
दे॒वेभ्य॑ इत्या॑ह वैश्व॒देवो ह्येष॑ दे॒वत॑या॒ वाग्वै॑ दे॒वेभ्योऽपा॑क्रामद्य॒ज्ञायाति॑ष्ठमा॒ना
ते दे॒वा वा॒च्यप॑क्रान्तायां॒ तूष्णीं॑ ग्रहान॑गृह्ण॒त साऽम॑न्यत॒ वाग॑न्तर्य॒न्ति वै मेति॑
साग्र॑य॒णम॒प्रत्याग॑च्छ॒त्तदा॑ग्रय॒णस्या॑ग्रय॒णत्व॑म्॥४९॥

तस्मा॑दाग्रय॒णे वा॒ग्वि सृ॑ज्यते॒ यत्तूष्णी॑म्पूर्वे॒ ग्रहां॑ गृह्य॒न्ते यथा॑ अ॒सारी॑यति॒ म आ॒ख
इय॑ति॒ नाप॑ रा॒ध्यामी॒त्युपा॒वसृ॑जत्ये॒वमे॒व तद॑ध्व॒र्युरा॑ग्रय॒णं गृही॑त्वा॒ यज्ञ॑मा॒रभ्य॑ वाचं॒ वि
सृ॑जते॒ त्रिर्हि॑ क॒रोत्यु॒द्भ्रातृ॑ने॒व तद्वृ॑णीते॒ प्रजा॑प॒तिर्वा ए॒ष यदा॑ग्रय॒णो यदा॑ग्रय॒णं गृही॑त्वा
हिं॒करो॑ति॒ प्रजा॑प॒तिरे॒व॥५०॥

तत्प्र॒जा अ॒भि जिघ्र॑ति॒ तस्मा॑द्व॒त्सं जा॒तं गौ॒र्भि जिघ्र॑त्या॒त्मा वा ए॒ष य॒ज्ञस्य॑
यदा॑ग्रय॒णः स॒र्वने॑स॒र्वने॑ऽभि गृह्णा॒त्या॒त्मन्ने॒व य॒ज्ञः सं त॑नोत्यु॒परि॑ष्टा॒दा न॑यति॒ रेतं॑ ए॒व
तद्व॑धा॒त्यध॑स्ता॒दुषं॑ गृह्णा॒ति प्र॒ ज॑नयत्ये॒व तद्व॑ह्मवा॒दिनो॒ वद॑न्ति॒ कस्मा॑त्स॒त्याद्रा॑य॒त्री क॑र्निष्ठा॒
छन्द॑सा॒ः स॒ती सर्वा॑णि॒ स॒र्वना॑नि॒ वह॑तीत्येष॒ वै गा॑य॒त्रियै॒ व॒त्सो यदा॑ग्रय॒णस्तमे॒व
तद॑भि॒निव॑र्त॒ः सर्वा॑णि॒ स॒र्वना॑नि॒ वह॑ति॒ तस्मा॑द्व॒त्सम॑पाकृ॒तं गौ॒र्भि नि॒ व॑र्तते॥५१॥

आ॒हाग्र॑य॒णत्वं प्र॒जाप॑तिरे॒वेति॑ वि॒शति॑श्च॥११॥ [११]

इन्द्रो वृत्रायुर्वै यज्ञेन सुवर्गायेन्द्रो मरुद्भिरदितिरन्तर्यामपात्रेण प्राण उपाशुपात्रेणेन्द्रो वृत्रमहन्तस्य ग्रहान् वै प्रान्यान्येकादश॥११॥ इन्द्रो वृत्राय पुनर्ऋतुनाह मिथुनम्पशवो नेष्टः पर्वामुपाश्वन्तर्यामयोद्विचत्वारिंशत्॥४२॥ इन्द्रो वृत्राय पाङ्कत्वम्॥—[१२]

॥पञ्चमः प्रश्नः॥

॥तैत्तिरीयसंहितायां षष्ठमकाण्डे पञ्चमः प्रश्नः॥

इन्द्रो वृत्राय वज्रमुदयच्छत्स वृत्रो वज्रादुद्यतादबिभेत्सोऽब्रवीन्मा मे प्र हारस्ति वा इदम्ययि वीर्यं तत्ते प्र दास्यामीति तस्मा उक्थ्यंमप्रायच्छत्तस्मै द्वितीयमुदयच्छत्सोऽब्रवीन्मा मे प्र हारस्ति वा इदं मयि वीर्यं तत्ते प्र दास्यामीति॥१॥

तस्मा उक्थ्यमेव प्रायच्छत्तस्मै तृतीयमुदयच्छत्तं विष्णुरन्वतिष्ठत जुहीति सोऽब्रवीन्मा मे प्र हारस्ति वा इदम्ययि वीर्यं तत्ते प्र दास्यामीति तस्मा उक्थ्यमेव प्रायच्छत्तं निर्मायम्भूतमहन् यज्ञो हि तस्य मायासीद्यदुक्थ्यो गृह्यत इन्द्रियमेव॥२॥

तद्वीर्यं यजमानो भ्रातृव्यस्य वृङ्क इन्द्राय त्वा बृहद्वते वयंस्वत् इत्याहेन्द्राय हि स तम्प्रायच्छत्तस्मै त्वा विष्णवे त्वेत्याह यदेव विष्णुरन्वतिष्ठत जुहीति तस्माद्विष्णुमन्वाभजति त्रिर्निर्गृह्णाति त्रिर्हि स तं तस्मै प्रायच्छदेष ते योनिः पुनर्हविरसीत्याह पुनःपुनः॥३॥

ह्यस्मान्निर्गृह्णाति चक्षुर्वा एतद्यज्ञस्य यदुक्थ्यंस्तस्मादुक्थ्यं हुतं सोमा अन्वायन्ति तस्मादात्मा चक्षुरन्वेति तस्मादेकं यन्तम्बहवोऽनु यन्ति तस्मादेको बहूनाम्ब्रो भवति तस्मादेको बह्वीर्जाया विन्दते यदि कामयेताध्वर्युरात्मानं यज्ञयशसेनापयेयमित्यन्तराहवनीयं च हविर्धानं च तिष्ठन्नवं नयेत्॥४॥

आत्मानमेव यज्ञयशसेनापयति यदि कामयेत् यजमानं यज्ञयशसेनापयेयमित्यन्तरा संदोहविर्धाने तिष्ठन्नवं नयेद्यजमानमेव यज्ञयशसेनापयति यदि कामयेत् सदस्यान् यज्ञयशसेनापयेयमिति सदं आलभ्याव नयेत्सदस्यानेव यज्ञयशसेनापयति॥५॥

इतीन्द्रियमेव पुनःपुनर्नयेन्नयस्त्रिंशच्च॥१॥—[१]

आयुर्वा एतद्यज्ञस्य यद्धुव उ॒त्त॒मो ग्रहा॑णां गृह्यते तस्मा॒दायुः प्रा॒णाना॑मुत्त॒ममूर्धा॑नं दि॒वो अ॒र॒ति॒मृ॒थि॒व्या इत्या॑ह मूर्धा॒नमे॒वेन॑ समा॒नाना॑ करोति वैश्वान॒रमृ॒ताय॑ जा॒तम॒ग्नि॒मित्या॑ह वैश्वान॒र॑ हि दे॒वत॑यायुरु॒भय॑तोवैश्वान॒रो गृह्य॑ते तस्मा॒दु॒भय॑तः प्रा॒णा अध॑स्ताच्चो॒परि॑ष्टाच्चार्धि॒नोऽन्ये॑ ग्रहा॑ गृह्यन्तेऽर्धी ध्रु॒वस्तस्मा॑त्॥६॥

अ॒र्ध्ववा॑ङ्गा॒णोऽन्ये॑षां प्रा॒णाना॑मुपो॒तेऽन्ये॑ ग्रहाः सा॒द्यन्ते॑ऽनु॒पो॒ते ध्रु॒वस्तस्मा॑द॒स्त्रान्याः प्र॒जाः प्र॑ति॒तिष्ठ॑न्ति मा॒सेना॑न्या अ॒सुरा॒ वा उत्त॑रतः पृथि॒वीम॒र्याचि॑की॒रप॑न्तां दे॒वा ध्रु॒वेणा॑द॒हन्त॑द्ध्रु॒वस्य॑ ध्रु॒वत्वं यद्धु॒व उत्त॑रतः सा॒द्यते॑ धृ॒त्या आयु॑र्वा एतद्यज्ञस्य यद्धु॒व आ॒त्मा होता॑ यद्धो॒तृच॑म॒से ध्रु॒वम॑व॒नय॑त्या॒त्मन्ने॒व य॒ज्ञस्य॑॥७॥

आयु॑र्दधाति पुर॒स्तादु॒क्थस्या॑व॒नीय॑ इत्या॑हुः पुर॒स्ता॒द्यायु॑पो भु॒ङ्क्ते म॑ध्यतो॒ऽवनी॑य॒ इत्या॑हुर्म॒ध्यमे॒न ह्यायु॑पो भु॒ङ्क्ते उत्त॑रार्धेऽव॒नीय॑ इत्या॑हुरु॒त्तमे॒न ह्यायु॑पो भु॒ङ्क्ते वैश्व॑दे॒व्यामृ॒चि श॒स्यमा॑नाया॒मव॑ नयति वैश्व॑दे॒व्यो वै प्र॒जाः प्र॒जास्वे॒वायु॑र्दधाति॥८॥

ध्रु॒वस्तस्मा॑दे॒व य॒ज्ञस्यैका॑त्रच॒त्वारि॒॑शच्च॑॥२॥ [२]

य॒ज्ञेन॑ वै दे॒वाः सु॒वर्गं॑ लो॒कमा॑यन्ते॒ऽमन्य॑न्त मनु॒ष्या नो॒ऽन्वाभ॑विष्यन्तीति ते सं॒वत्स॑रेण॒ योपयि॑त्वा सु॒वर्गं॑ लो॒कमा॑यन्तमृष॒य ऋ॒तुग्र॑हे॒रेवानु॑ प्राजा॒नन्य॑द॒तुग्र॑हा गृह्यन्ते॑ सु॒वर्गस्य॑ लो॒कस्य॑ प्र॒जात्यै॑ द्वाद॒श गृह्य॑न्ते द्वाद॒श मा॒साः सं॒वत्सरः॑ सं॒वत्सर॑स्य प्र॒जात्यै॑ स॒ह प्र॑थ॒मौ गृ॑हेते स॒होत्त॑मौ तस्मा॒द्वौद्वा॑वृ॒तू उ॒भय॑तो॒मुख॑मृ॒तुपा॒त्रम॑वति कः॥९॥

हि तद्वे॒द यत॑ ऋ॒तूना॑म॒मुखं॑मृ॒तुना॑ प्रे॒ष्येति॑ ष॒ट्त्वं आ॒ह ष॒ड्वा ऋ॒तवं॑ ऋ॒तूने॒व प्री॑णात्यृ॒तुभि॑रिति॒ च॒तुश्च॑तु॒ष्पद॑ ए॒व प॒शून्प्री॑णाति॒ द्विः पु॒नर्ऋ॒तुना॑ह॒ द्वि॒पद॑ ए॒व प्री॑णात्यृ॒तुना॑ प्रे॒ष्येति॑ ष॒ट्त्वं आ॒हर्तु॑भि॒रिति॑ च॒तुस्तस्मा॑च्चतु॒ष्पादः॑ प॒शवं॑ ऋ॒तूनु॑प॒ जीव॑न्ति॒ द्विः॥१०॥

पु॒नर्ऋ॒तुना॑ह॒ तस्मा॑द्वि॒पाद॑श्चतु॒ष्पदः॑ प॒शूनु॑प॒ जीव॑न्त्यृ॒तुना॑ प्रे॒ष्येति॑ ष॒ट्त्वं आ॒हर्तु॑भि॒रिति॑ च॒तुर्द्विः॑ पु॒नर्ऋ॒तुना॑हा॒क्रम॑णमे॒व तत्से॑तुं यज॑मानः कुरु॒ते सु॒वर्गस्य॑ लो॒कस्य॑ स॒मष्टै॑ ना॒न्यो॒न्यम॑नु॒ प्र प॑द्येत॒ यद॒न्यो॒ऽन्यम॑नु॒ प्र प॑द्येत॒तुर्ऋ॒तुम॑नु॒ प्र प॑द्येत॒तर्वा॑ मो॒हुकाः॑ स्युः॥११॥

प्र॒सिद्ध॑मे॒वाध्व॑र्यु॒र्दक्षि॑णेन॒ प्र प॑द्यते प्र॒सिद्धं॑ प्र॒तिप्र॑स्था॒तोत्त॑रेण॒ तस्मा॑दा॒दित्यः॑ ष॒ण्मा॒सो दक्षि॑णेनैति॒ षडु॑त्तरेणोप॒याम॑गृहीतो॒ऽसि स॒सर्पो॑ऽस्य॒हस्प॑त्याय॒ त्वेत्या॑हास्ति॒ त्रयो॑द॒शो मा॒स इत्या॑हुस्तमे॒व तत्प्री॑णाति॥१२॥

को जीवन्ति द्विः स्युश्चतुस्त्रिंशच्च॥३॥ [३]

सुवर्गाय वा एते लोकाय गृह्यन्ते यदंतुग्रहा ज्योतिरिन्द्राग्नी यदैन्द्राग्रमृतुपात्रेण गृह्णाति ज्योतिरेवास्मां उपरिष्ठादधाति सुवर्गस्य लोकस्यानुख्यात्या ओजोभृतौ वा एतौ देवानां यदैन्द्राग्नी यदैन्द्राग्नौ गृह्यत ओज एवावं रुद्धे वैश्वदेवः शुक्रपात्रेण गृह्णाति वैश्वदेव्यो वै प्रजा असावादित्यः शुक्रो यद्वैश्वदेवः शुक्रपात्रेण गृह्णाति तस्मादसावादित्यः॥१३॥

सर्वाः प्रजाः प्रत्यङ्मुदेति तस्मात्सर्व एव मन्यते माम्प्रत्युदंगादिति वैश्वदेवः शुक्रपात्रेण गृह्णाति वैश्वदेव्यो वै प्रजास्तेजः शुक्रो यद्वैश्वदेवः शुक्रपात्रेण गृह्णाति प्रजास्वेव तेजो दधाति॥१४॥

तस्मादसावादित्यस्त्रिंशच्च॥४॥ [४]

इन्द्रो मरुद्भिः साविद्येन माध्यंदिने सवने वृत्रमहून्यन्माध्यंदिने सवने मरुत्वतीयां गृह्यन्ते वार्त्रघ्ना एव ते यजमानस्य गृह्यन्ते तस्य वृत्रं जघ्रुषं ऋतवोऽमुह्यन्स ऋतुपात्रेण मरुत्वतीयानगृह्णात्ततो वै स ऋतून्प्राजानाद्यदंतुपात्रेण मरुत्वतीयां गृह्यन्तं ऋतूनाम्प्रज्ञात्यै वज्रं वा एतं यजमानो भ्रातृव्याय प्र हरति यन्मरुत्वतीया उदेव प्रथमेन॥१५॥

यच्छ्रुति प्र हरति द्वितीयेन स्तृणुते तृतीयेनायुधं वा एतद्यजमानः सः स्फुरते यन्मरुत्वतीया धनुरेव प्रथमो ज्या द्वितीय इषुस्तृतीयः प्रत्येव प्रथमेन धत्ते वि सृजति द्वितीयेन विध्यति तृतीयेनेन्द्रो वृत्रं हत्वा परां परावतमगच्छदपाराधमिति मन्यमानः स हरितोऽभवत्स एतान्मरुत्वतीयानात्मस्परणानपश्यत्तानगृह्णीत॥१६॥

प्राणमेव प्रथमेनास्पृणुतापानं द्वितीयेनात्मानं तृतीयेनात्मस्परणां वा एते यजमानस्य गृह्यन्ते यन्मरुत्वतीयाः प्राणमेव प्रथमेन स्पृणुतेऽपानं द्वितीयेनात्मानं तृतीयेनेन्द्रो वृत्रमहन्तं देवा अब्रुवन्महान् वा अयमभूद्यो वृत्रमवधीदिति तन्महेन्द्रस्य महेन्द्रत्वः स एतन्महेन्द्रमुद्धारमुदहरत वृत्रं हत्वान्यासु देवतास्वधि यन्माहेन्द्रो गृह्यत उद्धारमेव तं यजमान उद्धरतेऽन्यासु प्रजास्वधि शुक्रपात्रेण गृह्णाति यजमानदेवत्यो वै माहेन्द्रस्तेजः शुक्रो यन्माहेन्द्रः शुक्रपात्रेण गृह्णाति यजमान एव तेजो दधाति॥१७॥

प्रथमेनागृहीत देवतास्वष्टाविंशतिश्च॥५॥ [५]

अदितिः पुत्रकामा साध्येभ्यो देवेभ्यो ब्रह्मोदनमपचत्तस्यां उच्छेषणमददुस्तत्राश्रात्सा

रेतोऽधत्त तस्यै चत्वारं आदित्या अजायन्त सा द्वितीयमपचत्सामन्यतोच्छेषणान्म इमैऽज्ञत यदग्रे प्राशिष्यामीतो मे वसीयांसो जनिष्यन्त इति साग्रे प्राश्नात्सा रेतोऽधत्त तस्यै व्यृद्धमाण्डमजायत सादित्येभ्य एव॥१८॥

तृतीयमपचद्भोगाय म इदं श्रान्तमस्त्विति तैऽब्रुवन्वरं वृणामहे योऽतो जायाता अस्माकं स एकोऽसृद्योऽस्य प्रजायामृध्याता अस्माकम्भोगाय भवादिति ततो विवस्वानादित्योऽजायत तस्य वा इयं प्रजा यन्मनुष्यास्तास्वेक एवर्द्धो यो यजते स देवानाम्भोगाय भवति देवा वै यज्ञात्॥१९॥

रुद्रमन्तरायन्त्य आदित्यान्वाक्रमत ते द्विदेवत्यान्प्रापद्यन्त तान्न प्रति प्रायच्छन्तस्मादपि वध्यम्प्रपन्नं न प्रति प्र यच्छन्ति तस्माद्विदेवत्येभ्य आदित्यो निर्गृह्यते यदुच्छेषणादजायन्त तस्मादुच्छेषणाद्गृह्यते तिसृभिर्ऋग्भिर्गृह्णाति माता पिता पुत्रस्तदेव तन्मिथुनमुल्बं गर्भो जरायु तदेव तत्॥२०॥

मिथुनम्पशवो वा एते यदादित्य ऊर्गर्धं दध्ना मध्यतः श्रीणात्यूर्जमेव पशूनाममध्यतो दधाति श्रुतातङ्क्षेत्रे मेध्यत्वाय तस्मादामा पक्वं दुहे पशवो वा एते यदादित्यः परिश्रित्यं गृह्णाति प्रतिरुध्यावस्मै पशून्गृह्णाति पशवो वा एते यदादित्य एष रुद्रो यदग्निः परिश्रित्यं गृह्णाति रुद्रादेव पशून्तर्दधाति॥२१॥

एष वै विवस्वानादित्यो यदुपांशुसर्वनः स एतमेव सोमपीथम्परि शय आ तृतीयसवनाद्विवस्व आदित्येष तै सोमपीथ इत्याह विवस्वन्तमेवादित्यं सोमपीथेन समर्धयति या दिव्या वृष्टिस्तया त्वा श्रीणामीति वृष्टिकामस्य श्रीणीयाद्वृष्टिमेवाव रुद्धे यदि ताजकप्रस्कन्देद्वरपुकः पर्जन्यः स्याद्यदि चिरमवरपुको न सादयत्यसन्नाद्धि प्रजाः प्रजायन्ते नानु वर्षद्वरोति यदनुवषट्कुर्याद्रुद्रं प्रजा अन्ववसृजेन्न हुत्वान्वीक्षेत यदन्वीक्षेत चक्षुरस्य प्रमायुकं स्यात्तस्मान्नान्वीक्ष्यः॥२२॥

एव यज्ञाञ्जरायु तदेव तदन्तर्दधाति न सप्तविंशतिश्च॥६॥

[६]

अन्तर्यामपात्रेण सावित्रमाग्नयणाद्गृह्णाति प्रजापतिर्वा एष यदाग्नयणः प्रजानां प्रजननाय न सादयत्यसन्नाद्धि प्रजाः प्रजायन्ते नानु वर्षद्वरोति यदनुवषट्कुर्याद्रुद्रं प्रजा अन्ववसृजेदेष वै गायत्रो देवानां यथ्सवितैष गायत्रियै लोके गृह्यते यदाग्नयणो यदन्तर्यामपात्रेण

सावित्रमग्रयणाद्गृह्णाति स्वादेवेनं योनेर्निर्गृह्णाति विश्वे॥२३॥

देवास्तृतीयं सवनं नोदयच्छन्ते संवितारम्प्रातःसवनभागं सन्तं तृतीयसवनमभि पर्यणयन्ततो वै ते तृतीयं सवनमुदयच्छन्त्यतृतीयसवने सावित्रो गृह्यते तृतीयस्य सवनस्योद्यत्तै सवितृपात्रेण वैश्वदेवं कलशाद्गृह्णाति वैश्वदेव्यो वै प्रजा वैश्वदेवः कलशः सविता प्रसवानामीशे यथ्सवितृपात्रेण वैश्वदेवं कलशाद्गृह्णाति सवितृप्रसूत एवास्मै प्रजाः प्र॥२४॥

जनयति सोमे सोममभि गृह्णाति रेतं एव तदधाति सुशर्मासि सुप्रतिष्ठान इत्याह सोमे हि सोममभिगृह्णाति प्रतिष्ठित्या एतस्मिन्वा अपि ग्रहे मनुष्येभ्यो देवेभ्यः पितृभ्यः क्रियते सुशर्मासि सुप्रतिष्ठान इत्याह मनुष्येभ्य एवैतेन करोति बृहदित्याह देवेभ्य एवैतेन करोति नम इत्याह पितृभ्य एवैतेन करोत्येतावतीर्वै देवतास्ताभ्य एवेनं सर्वाभ्यो गृह्णात्येष ते योनिर्विश्वेभ्यस्त्वा देवेभ्य इत्याह वैश्वदेवो ह्येषः॥२५॥

विश्वे प्र पितृभ्य एवैतेन करोत्येकान्रविंशतिश्च॥७॥ [७]

प्राणो वा एष यदुपांशुर्यदुपांशुपात्रेण प्रथमश्चोत्तमश्च ग्रहौ गृह्यते प्राणमेवानुं प्रयन्ति प्राणमनूद्यन्ति प्रजापतिर्वा एष यदाग्रयणः प्राण उपांशुः पत्नीः प्रजाः प्र जनयन्ति यदुपांशुपात्रेण पालीवतमग्रयणाद्गृह्णाति प्रजानां प्रजननाय तस्मात्प्राणं प्रजा अनु प्र जायन्ते देवा वा इतइतः पत्नीः सुवर्गम्॥२६॥

लोकमजिगांसन्ते सुवर्गं लोकं न प्राजानन्त एतम्पालीवतमपश्यन्तमगृह्णत ततो वै ते सुवर्गं लोकम्प्राजानन् यत्पालीवतो गृह्यते सुवर्गस्य लोकस्य प्रज्ञात्यै स सोमो नातिष्ठत स्त्रीभ्यो गृह्यमाणस्तं घृतं वज्रं कृत्वाघ्नन्तं निरिन्द्रियम्भूतमगृह्णन्तस्माच्छ्रियो निरिन्द्रिया अदायादीरपि पापात्पुंस उपस्तितरम्॥२७॥

वदन्ति यद्धृतेन पालीवतः श्रीणाति वज्रेणैवेनं वशं कृत्वा गृह्णात्युपयामगृहीतोऽसीत्याहेयं वा उपयामस्तस्मादिमां प्रजा अनु प्र जायन्ते बृहस्पतिसुतस्य त इत्याह ब्रह्म वै देवानाम्बृहस्पतिर्ब्रह्मणैवास्मै प्रजाः प्र जनयतीन्द्रो इत्याह रेतो वा इन्द्र रेत एव तदधातीन्द्रियाव इति॥२८॥

आह प्रजा वा इन्द्रियं प्रजा एवास्मै प्र जनयत्यग्ना(३) इत्याहग्निर्वै रेतोधाः

पत्नीव इत्याह मिथुनत्वाय सजूर्देवेन त्वष्टा सोमम्पिबेत्याह त्वष्टा वै पशूनामिमिथुनानां
रूपकद्रूपमेव पशुषु दधाति देवा वै त्वष्टारमजिघांसन्थस पत्नीः प्रापद्यत तं न प्रति
प्रायच्छन्तस्मादपि॥२९॥

वध्यम्प्रपन्नं न प्रति प्र यच्छन्ति तस्मात्पत्नीवृते त्वष्ट्रेऽपि गृह्यते न
सादयत्यसन्नाद्धि प्रजाः प्रजायन्ते नानु वषट्करोति यदनुवषट्कुर्याद्बुधं प्रजा
अन्ववसृजेद्यन्नानुवषट्कुर्यादशान्तमग्नीथ्सोमम्भक्षयेदुपांश्चनु वषट्करोति न रुद्रं प्रजा
अन्ववसृजति शान्तमग्नीथ्सोमम्भक्षयत्यग्नीन्नेष्टुंरुपस्थमा सीद॥३०॥

नेष्टुः पत्नीमुदानयेत्याहग्नीदेव नेष्टरि रेतो दधाति नेष्टा पत्नियामुद्गात्रा सं ख्यापयति
प्रजापतिर्वा एष यदुद्गाता प्रजानां प्रजननायाप उप प्र वर्तयति रेतं एव तथ्सिञ्चत्यूरुणोप
प्र वर्तयत्यूरुणा हि रेतः सिच्यते नश्रंकृत्यूरुमुप प्र वर्तयति यदा हि नग्न ऊरुर्भवत्यथ
मिथुनी भवतोऽथ रेतः सिच्यतेऽथ प्रजाः प्र जायन्ते॥३१॥

पत्नीः सुवर्गमुपस्तिरमिन्द्रियाव इत्यपि सीद मिथुन्यष्टौ च॥८॥ [८]

इन्द्रो वृत्रमहन्तस्य शीर्षकपालमुदौञ्जत्स द्रोणकलशोऽभवत्तस्मात्सोमः समस्रवत्स
हारियोजनोऽभवत् व्यचिकित्सञ्जुहवानी(३) मा हौषा(३) मिति सोऽमन्यत यद्धोष्याम्यामं
हौष्यामि यत्र होष्यामि यज्ञवेशसं करिष्यामीति तमप्रियत होतुं सोऽग्निरब्रवीन्न मय्यामं
हौष्यसीति तं धानाभिरश्रीणात्॥३२॥

तं श्रुतम्भूतमजुहोद्यद्धानाभिरहारियोजनं श्रीणाति श्रुतत्वाय श्रुतमेवेनम्भूतं जुहोति
बृहद्भिः श्रीणात्येतावतीरेवास्यामुष्मिन्नौके कामदुघा भवन्त्यथो खल्वाहुरेता वा इन्द्रस्य
पृश्रयः कामदुघा यद्धारियोजनीरिति तस्माद्बृहद्भिः श्रीणीयादृक्स्वामे वा इन्द्रस्य हरीं
सोमपानौ तयोः परिधयं आधानं यदप्रहृत्य परिधीञ्जुहुयादन्तराधानाभ्याम्॥३३॥

घासम्प्र यच्छेत्प्रहृत्यं परिधीञ्जुहोति निराधानाभ्यामेव घासम्प्र यच्छत्युन्नेता जुहोति
यातयामेव ह्यैतर्हध्वर्युः स्वगाकृतो यदध्वर्युर्जुहुयाद्यथा विमुक्तम्पुनर्युनक्ति तादृगेव
तच्छीर्षत्रधिनिधाय जुहोति शीर्षतो हि स समभवद्विक्रम्यं जुहोति विक्रम्य हीन्द्रो
वृत्रमहन्थ्समृद्धौ पशवो वै हारियोजनीर्यथ्संमिन्धादल्पाः॥३४॥

एनम्पशवो भुञ्जन्त उप तिष्ठेरन्यत्र संमिन्धाद्बृहवं एनम्पशवोऽभुञ्जन्त उप तिष्ठेरन्मनसा

सम्बाधत उभयं करोति बृहवं एवैनम्पशवो भुञ्जन्त उपं तिष्ठन्त उन्नेतर्युपहवमिच्छन्ते य एव तत्र सोमपीथस्तमेवाव रुन्धत उत्तरवेद्यां नि वपति पशवो वा उत्तरवेदिः पशवो हारियोजनीः पशुष्वेव पशून्प्रतिं छापयन्ति॥३५॥

अश्रीणादन्तराधानाभ्यामल्पाः स्थापयन्ति॥१॥ [१]

ग्रहान् वा अनुं प्रजाः पशवः प्र जायन्त उपाश्चन्तर्यामावजावयः शुक्रामन्थिनौ पुरुषा ऋतुग्रहानेकशफा आदित्यग्रहं गावं आदित्यग्रहो भूर्यिष्ठाभिरृग्भिर्गृह्यते तस्माद्गावः पशूनाम्भूर्यिष्ठा यत्रिरुपाश्शु हस्तेन विगृह्णाति तस्माद्द्वौ त्रीनजा जनयत्यथावयो भूर्यसीः पिता वा एष यदाग्रयणः पुत्रः कलशो यदाग्रयण उपदस्येत्कलशाद्गृहीयाद्यथा पिता॥३६॥

पुत्रं क्षित उपधावति तादृगेव तद्यत्कलशं उपदस्येदाग्रयणाद्गृहीयाद्यथा पुत्रः पितरं क्षित उपधावति तादृगेव तदात्मा वा एष यज्ञस्य यदाग्रयणो यद्गर्हो वा कलशो वोपदस्येदाग्रयणाद्गृहीयादात्मन एवाधि यज्ञं निष्करोत्यविज्ञातो वा एष गृह्यते यदाग्रयणः स्थात्या गृह्णाति वायव्येन जुहोति तस्मात्॥३७॥

गर्भेणाविज्ञातेन ब्रह्महावम्भृथमवं यन्ति परां स्थालीरस्यन्त्युद्वायव्यानि हरन्ति तस्माच्छ्रियं जाताम्परस्यन्त्युत्पुमाश्स हरन्ति यत्पुरुचुमाह यथा वस्यंस आहरति तादृगेव तद्यद्गर्हं गृह्णाति यथा वस्यंस आहृत्य ग्राहं तादृगेव तद्यत्सादयति यथा वस्यंस उपनिधायापक्रामति तादृगेव तद्यद्वै यज्ञस्य साम्ना यजुषा क्रियते शिथिलं तद्यद्वा तद्दृष्टपुरस्तादुपयामा यजुषा गृह्यन्त उपरिष्ठादुपयामा ऋचा यज्ञस्य धृत्यै॥३८॥

यथा पिता तस्मादपक्रामति तादृगेव तद्यदष्टादश च॥10॥ [१०]

प्रान्यानि पात्राणि युज्यन्ते नान्यानि यानि पराचीनानि प्रयुज्यन्तेऽमुमेव तैर्लोकमभि जयति पराडिव ह्यंसौ लोको यानि पुनः प्रयुज्यन्त इममेव तैर्लोकमभि जयति पुनःपुनरिव ह्यंयं लोकः प्रान्यानि पात्राणि युज्यन्ते नान्यानि यानि पराचीनानि प्रयुज्यन्ते तान्यन्वोर्षधयः परां भवन्ति यानि पुनः॥३९॥

प्रयुज्यन्ते तान्यन्वोर्षधयः पुनरा भवन्ति प्रान्यानि पात्राणि युज्यन्ते नान्यानि यानि पराचीनानि प्रयुज्यन्ते तान्यन्वारण्याः पशवोऽरण्यमपं यन्ति यानि पुनः प्रयुज्यन्ते तान्यनु ग्राम्याः पशवो ग्राममुपावयन्ति यो वै ग्रहाणां निदानं वेदं निदानवान्भवत्याज्यमित्युक्थं

तद्वै ग्रहाणां निदानं यदुपांशु शंसति तत्॥४०॥

उपांश्वन्तर्यामयोर्यदुच्चैस्तदितरेषां ग्रहाणामेतद्वै ग्रहाणां निदानं य एवं वेद निदानवान्भवति यो वै ग्रहाणाम्मिथुनं वेद प्र प्रजयां पशुभिर्मिथुनैर्जायते स्थालीभिर्न्ये ग्रहा गृह्यन्ते वायव्यैरन्य एतद्वै ग्रहाणाम्मिथुनं य एवं वेद प्र प्रजयां पशुभिर्मिथुनैर्जायत इन्द्रस्त्वष्टुः सोममभीषहापिबत्स विष्वङ्॥४१॥

व्याच्छ्रुत्स आत्मन्नारमणं नाविन्दत्स एताननुसवन्म्पुरोडाशानपश्यत्तान्निर्वपत्तेर्वै स आत्मन्नारमणमकुरुत् तस्मादनुसवन्म्पुरोडाशा निरुप्यन्ते तस्मादनुसवन्म्पुरोडाशानाम्प्राश्नीयादात् कुरुते नैनु सोमोऽति पवते ब्रह्मवादिनो वदन्ति नर्चा न यजुषा पङ्क्तिराप्यतेऽथ किं यज्ञस्य पाङ्कत्वमिति धानाः करम्भः परिवापः पुरोडाशः पयस्यां तेन पङ्क्तिराप्यते तद्यज्ञस्य पाङ्कत्वम्॥४२॥

भवन्ति यानि पुनः शंसति तद्विष्वङ्किञ्चतुर्दश च॥11॥ [११]

सुवर्गाय यद्वाक्षिणानि समिष्टयजूंष्यवभृथयजूंषि स्पष्टेन प्रजापतिरेकादशिनीमिन्द्रः पत्न्या घ्नन्ति देवा वा इन्द्रियं देवा वा अदभ्ये देवा वै प्रबाहुंक्प्रजापतिर्देवेभ्यः स रिरिचानष्णोऽश्वेकादश॥11॥ सुवर्गाय यजति प्रजाः सौम्येन गृह्णीयात्प्रत्यञ्चं गृह्णीयात्प्रजां पशून्निचत्वारिंशत्॥43॥ सुवर्गाय वज्रस्य रूपं समृद्धौ॥ [१२]

॥षष्ठमः प्रश्नः॥

॥तैत्तिरीयसंहितायां षष्ठमकाण्डे षष्ठमः प्रश्नः॥

सुवर्गाय वा एतानि लोकाय हूयन्ते यद्वाक्षिणानि द्वाभ्यां गार्हपत्ये जुहोति द्विपाद्यजमानः प्रतिष्ठित्या आग्नीध्रे जुहोत्यन्तरिक्ष एवा क्रमते सदोऽभ्यैति सुवर्गमेवैनं लोकं गमयति सौरीभ्यामृग्भ्यां गार्हपत्ये जुहोत्यमुमेवैनं लोकं समारोहयति नयंवत्यर्चाग्नीध्रे जुहोति सुवर्गस्य लोकस्याभिनीत्यै दिवं गच्छ सुवः पतेति हिरण्यम्॥१॥

हुत्वोद्गृह्णाति सुवर्गमेवैनं लोकङ्गमयति रूपेण वो रूपमभ्यैमीत्याह रूपेण ह्यासा रूपमभ्यैति यद्विरण्येन तुथो वो विश्ववेदा वि भञ्जत्वित्याह तुथो ह स्म वै विश्ववेदा

देवानां दक्षिणा वि भजति तेनैवेना वि भजत्येतत्तं अग्ने राधः॥२॥

ऐति सोमच्युतमित्याहु सोमच्युतः ह्यस्य राध ऐति तन्मित्रस्य पथा नयेत्याहु शान्त्या ऋतस्य पथा प्रेतं चन्द्रदक्षिणा इत्याहु सत्यं वा ऋतः सत्येनैवेना ऋतेन वि भजति यज्ञस्य पथा सुविता नयन्तीरित्याहु यज्ञस्य ह्येताः पथा यन्ति यद्वक्षिणा ब्राह्मणमद्य राध्यासम्॥३॥

ऋषिमार्षेयमित्याहैष वै ब्राह्मण ऋषिरार्षेयो यः शुश्रुवान्तस्मादेवमाहु वि सुवः पश्य व्यन्तरिक्षमित्याहु सुवर्गमेवेन लोकं गमयति यतस्व सदस्यैरित्याहु मित्रवायास्मद्वात्रा देवत्रा गच्छत मधुमतीः प्र दातारमा विशतेत्याहु वयमिह प्रदातारः स्मोऽस्मानमुत्र मधुमतीरा विशतेति॥४॥

वावैतदाहु हिरण्यं ददाति ज्योतिर्वै हिरण्यं ज्योतिरेव पुरस्ताद्धत्ते सुवर्गस्य लोकस्यानुख्यात्या अग्नीधे ददात्यग्निमुखानेवतूर्न्प्रीणाति ब्रह्मणे ददाति प्रसूत्यै होत्रे ददात्यात्मा वा एष यज्ञस्य यद्धोतात्मानमेव यज्ञस्य दक्षिणाभिः समर्धयति॥५॥

हिरण्यः राधो राध्यासमुत्र मधुमतीरा विशतेत्यष्टात्रिंशच्च॥१॥ [१]

समिष्टयजूषि जुहोति यज्ञस्य समिष्ट्यै यद्वै यज्ञस्य कूरं यद्विलिष्टं यदत्येति यन्नात्येति यदतिकरोति यन्नापि करोति तदेव तैः प्रीणाति नवं जुहोति नवं वै पुरुषे प्राणाः पुरुषेण यज्ञः सम्मितो यावानेव यज्ञस्तम्प्रीणाति षड्गमियाणि जुहोति षड्वा ऋतवं ऋतूनेव प्रीणाति त्रीणि यजूषि॥६॥

त्रयं इमे लोका इमानेव लोकान्प्रीणाति यज्ञं यज्ञं गच्छ यज्ञपतिं गच्छेत्याहु यज्ञपतिमेवेन गमयति स्वां योनिं गच्छेत्याहु स्वामेवेन योनिं गमयत्येष तं यज्ञो यज्ञपते सहसूक्तवाकः सुवीर इत्याहु यजमान एव वीर्यं दधाति वासिष्ठो ह सात्यहव्यो देवभागम्प्रच्छ यथ्सृञ्जयान्बहुयाजिनोऽयीयजो यज्ञे॥७॥

यज्ञम्प्रत्यतिष्ठिपा ३ यज्ञपता ३ विति स होवाच यज्ञपताविति सत्याद्वै सृञ्जयाः परां भभूवुरिति होवाच यज्ञे वाव यज्ञः प्रतिष्ठाप्य आसीद्यजमानस्यापराभावायेति देवा गातुविदो गातुं वित्वा गातुमितेत्याहु यज्ञ एव यज्ञं प्रति स्थापयति यजमानस्यापराभावाय॥८॥

यजूषि यज्ञ एकचत्वारिंशच्च॥२॥ [२]

अ॒व॒भृ॒थ॒य॒जू॒ःषि जुहोति॑ यदे॒वा॒र्वा॒ची॒न॒मेक॑हायनादेनः क॒रोति॑ तदे॒व तैर॑वं यजते॒ऽपो॒-
ऽव॒भृ॒थ॒म॒वैत्य॑प्सु वै वरुणः सा॒क्षादे॒व वरु॑णम॒वं यज॑ते वर्त्त॒ना वा अ॒न्वित्य॑ य॒ज्ञः रक्षा॑सि
जिघा॑सन्ति साम्नां प्र॒स्तोता॒न्ववैति॑ साम॒ वै र॑क्षो॒हा र॑क्ष॒साम॑प॒हत्या॑ त्रि॒नि॒ध॒न॒मुपैति॑ त्रयं
इ॒मे लो॒का ए॒भ्य ए॒व लो॒केभ्यो॑ रक्षा॑सि॥१॥

अपं॑ हन्ति॒ पुरु॑षःपुरुषो नि॒ध॒न॒मुपैति॑ पुरु॑षःपुरुषो हि र॑क्षस्वी र॒क्ष॒साम॑प॒हत्या॑ उ॒रुः
हि राजा॑ वरु॑णश्चकारेत्या॒ह प्र॑तिष्ठित्यै श॒तं तै राज॑न्भि॒पजः॑ स॒हस्र॑मि॒त्याह॑ भेष॒जमे॒वास्मै॑
करोत्य॒भिष्ठि॑तो वरु॑णस्य॒ पाश॑ इत्या॒ह वरु॑णपाशमे॒वाभि॑ तिष्ठति ब॒र्हिर्भि॑ जुहोत्याहु॑तीनां
प्र॑तिष्ठित्या अथो॑ अ॒ग्नि॒वत्ये॒व जु॑होत्य॒प॒ब॒र्हिषः॑ प्रया॒जान्॥१०॥

य॒जति॑ प्र॒जा वै ब॒र्हिः प्र॒जा ए॒व वरु॑णपा॒शान्मु॑ञ्चत्याज्य॒भागौ॑ यजति॒ य॒ज्ञस्यै॒व
चक्षु॑षी॒ नान्तरै॑ति वरु॑णं यजति वरु॑णपा॒शादे॒वेन॑म्मुञ्चत्य॒ग्नीवरु॑णौ यजति सा॒क्षादे॒वेन॑
वरु॑णपा॒शान्मु॑ञ्चत्य॒प॒ब॒र्हिषा॒वनू॒याजौ॑ यजति प्र॒जा वै ब॒र्हिः प्र॒जा ए॒व वरु॑णपा॒शान्मु॑ञ्चति
च॒तुरः॑ प्रया॒जान् यज॑ति द्वा॒वेनू॒याजौ॑ षट्॒थ्सम्प॑द्यन्ते ष॒ड्वा ऋ॒तवः॑॥११॥

ऋ॒तुष्वे॒व प्र॑ति तिष्ठत्य॒व॒भृथ॑ निचङ्कु॒णेत्या॑ह यथो॒दित॑मे॒व वरु॑णम॒वं यज॑ते स॒मुद्रे॑ ते
हृद॑यम॒प्स्वन्तरि॑त्या॒ह स॒मुद्रे॑ ह्य॒न्तर्वरु॑णः सं त्वा॑ वि॒श॒न्त्वोष॑धीरु॒ताप॑ इत्या॒हद्विरे॒वेन॑मोष॒धीभिः॑
स॒म्यञ्च॑ दधाति॒ देवी॑राप ए॒ष वो गर्भ॑ इत्या॒ह यथा॑य॒जुरे॒वैतत्प॑शवो वै॥१२॥

सोमो॑ यद्वि॒न्दूना॑म्भ॒क्षयै॑त्पशु॒मान्स्या॑द्वरु॑णस्त्वेनं गृह्णीयाद्यत्र भ॒क्षयै॑दप॒शुः स्या॑न्नेनं वरु॑णो
गृह्णीयादुप॒स्पृश्य॑मे॒व प॑शु॒मान्भव॑ति नैनं वरु॑णो गृह्णाति॒ प्रतियु॑तो वरु॑णस्य॒ पाश॑ इत्या॒ह
वरु॑णपाशादे॒व निर्मु॑च्यतेऽप्रतीक्ष॒मा य॑न्ति वरु॑णस्यान्त॒र्हित्या॑ ए॒धोऽस्ये॒धिषी॑महीत्या॒ह
स॒मिधै॒वाग्निं॑ न॒मस्य॑न्त॒ उपा॑यन्ति तेजो॒ऽसि तेजो॑ मयि॒ धेहीत्या॑ह तेज॑ ए॒वात्म॑न्यन्ते॥१३॥

रक्षा॑सि प्रया॒जानृ॒तवो॑ वै न॒मस्य॑न्तो द्वा॒दश॑ च॥३॥ [३]

स्फे॒द्येन॑ वेदिमुद्ध॑न्ति रथा॒क्षेण॑ वि मि॒मीते॑ यू॒प॒मिनो॑ति त्रि॒वृ॒तमे॒व वज्र॑स्र॒ सम्भृत्य॑
भ्रातृ॑व्याय॒ प्र ह॑रति॒ स्तृत्यै॑ यद॒न्तर्वे॑दि मि॒नुया॑दै॒वलोक॑म॒भि ज॑येद्यद्वि॒र्वेदि॑ म॒नुष्य॑लो॒कं
वैद्य॑न्तस्य॒ संधौ॑ मि॒नोत्यु॒भयो॑र्लो॒कयो॑र॒भिर्जित्या॑ उप॒रस॑मितामि॒नुया॑त्पि॒तृलो॒कका॑मस्य
र॒श्नस॑मिताम॒नुष्य॑लो॒कका॑मस्य च॒षाल॑स॒मितामि॒न्द्रि॒यका॑मस्य॒ सर्वा॑न्स॒मान्प्र॑तिष्ठाका॑मस्य
ये त्रयो॑ मध्य॒मास्ता॑न्स॒मान्प॒शुका॑मस्यै॒तान् वै॥१४॥

अनु पशव उप तिष्ठन्ते पशुमानेव भवति व्यतिषजेदितरान्प्रजयैवैनम्पशुभिव्यतिषजति
यं कामयेत प्रमायुकः स्यादिति गर्तमितं तस्य मिनयादुत्तरार्ध्यं वर्षिष्ठमथ हसीया९समेषा
वै गर्तमिद्यस्यैवम्मिनोति ताजकप्र मीयते दक्षिणार्ध्यं वर्षिष्ठम्मिनयात्सुवर्गकामस्याथ
हसीया९समाक्रमणमेव तथ्येतुं यजमानः कुरुते सुवर्गस्य लोकस्य समष्ट्यै॥१५॥

यदेकस्मिन् यूपे द्वे रशने परिव्ययति तस्मादेको द्वे जाये विन्दते यत्रैका९
रशनां द्वयोर्यूपयोः परिव्ययति तस्मान्नैका द्वौ पती विन्दते यं कामयेत स्यस्य
जायेतेत्युपान्ते तस्य व्यतिषजेथ्यैवास्य जायते यं कामयेत पुमानस्य जायेतेत्यान्तं
तस्य प्र वैष्टयेत्पुमानेवास्य॥१६॥

जायतेऽसुरा वै देवान्दक्षिणत उपानयन्तां देवा उपशयेनेवापानुदन्त तदुपशयस्योपशयत्वं
यदक्षिणत उपशय उपशये भ्रातृव्यापनुत्यै सर्वे वा अन्ये यूपाः पशुमन्तोऽथोपशय
एवापशुस्तस्य यजमानः पशुर्यत्र निर्दिशेदार्तिमाच्छेद्यजमानोऽसौ तं पशुरिति निर्दिशेद्यं
द्विष्याद्यमेव॥१७॥

द्वेष्टि तमस्मै पशुं निर्दिशति यदि न द्विष्यादाखुस्ते पशुरिति ब्रूयान्न
ग्राम्यान्पशून् हिनस्ति नारण्यान्प्रजापतिः प्रजा असृजत् सोऽन्नाद्येन व्यार्ध्यत् स
एतामैकादशिनीमपश्यत्तया वै सोऽन्नाद्यमवारुन्ध यदश यूपा भवन्ति दशाक्षरा विराडन्नं
विराड्विराजेवान्नाद्यमव रुन्धे॥१८॥

य एकादशः स्तन एवास्यै स दुह एवेनां तेन वज्रो वा एषा सम्मीयते
यदेकादशिनी सेश्वरा पुरस्तात्प्रत्यञ्च यज्ञ९ सम्मर्दितोर्यत्पात्नीवतम्मिनोति यज्ञस्य प्रत्युत्तब्धै
सयत्वाय॥१९॥

वै समष्ट्यै पुमानेवास्य यमेव रुन्धे त्रि९शब्द॥४॥

[४]

प्रजापतिः प्रजा असृजत् स रिरिचानोऽमन्यत् स एतामैकादशिनीमपश्यत्तया वै स
आयुरिन्द्रियं वीर्यमात्मन्प्रधत्त प्रजा इव खलु वा एष सृजते यो यजते स एतर्हि
रिरिचान इव यदेपैकादशिनी भवत्यायुरेव तयैन्द्रियं वीर्यं यजमान आत्मन्धत्ते प्रैवाग्नेयेन
वापयति मिथुन९ सारस्वत्या करोति रेतः॥२०॥

सौम्येन दधाति प्र जनयति पौष्णेन बारहस्पत्यो भवति ब्रह्म वै

देवानाम्बृहस्पतिर्ब्रह्मणैवास्मै प्रजाः प्र जंनयति वैश्वदेवो भवति वैश्वदेव्यो वै प्रजाः प्रजा एवास्मै प्र जंनयतीन्द्रियमेवैन्द्रेणावरुन्दे विशम्मारुतेनौजो बलमैन्द्राग्नेन प्रसवाय सावित्रो निर्वरुणत्वाय वारुणो मध्यत ऐन्द्रमा लभते मध्यत एवेन्द्रियं यजमाने दधाति॥२१॥

पुरस्तादैन्द्रस्य वैश्वदेवमालभते वैश्वदेवं वा अन्नमन्नमेव पुरस्ताद्धते तस्मात्पुरस्तादन्नमद्यत ऐन्द्रमालभ्यं मारुतमा लभते विद्वै मरुतो विशमेवास्मा अनु बध्नाति यदि कामयेत योऽवंगतः सोऽपं रुध्यतां योऽपंरुद्धः सोऽवं गच्छत्वित्यैन्द्रस्य लोके वारुणमा लभेत वारुणस्य लोक ऐन्द्रम्॥२२॥

य एवावंगतः सोऽपं रुध्यते योऽपंरुद्धः सोऽवं गच्छति यदि कामयेत प्रजा मुह्येयुरिति पशून्यतिषजेत्प्रजा एव मोहयति यदभिवाहतोऽपां वारुणमालभेत प्रजा वरुणो गृह्णीयादक्षिणत उदंश्चमा लभतेऽपवाहतोऽपां प्रजानामवरुणग्राहाय॥२३॥

रेतो यजमाने दधाति लोक ऐन्द्रं सप्तत्रिंशच्च॥५॥ [५]

इन्द्रः पत्न्या मनुमयाजयत्ताम्पर्यग्निकृतामुदंसृजत्तया मनुराभ्रोद्यत्पर्यग्निकृतम्पालीवतमुंश्मृजति यामेव मनुर्ऋद्धिमाभ्रोत्तामेव यजमान ऋध्नोति यज्ञस्य वा अप्रतिष्ठिताद्यज्ञः परा भवति यज्ञम्पराभवन्तं यजमानोऽनु परा भवति यदाज्येन पालीवतं सऽस्थापयति यज्ञस्य प्रतिष्ठित्यै यज्ञम्प्रतिष्ठितं यजमानोऽनु प्रति तिष्ठतीष्टं वपया॥२४॥

भवत्यनिष्टं वशयाथ पालीवतेन प्र चरति तीर्थ एव प्र चरत्यथो एतर्ह्येवास्य यामस्त्वाष्ट्रो भवति त्वष्टा वै रेतसः सिक्तस्य रूपाणि वि करोति तमेव वृषाणम्पत्नीष्वपि सृजति सौऽस्मै रूपाणि वि करोति॥२५॥

वपया षट्त्रिंशच्च॥६॥ [६]

घ्नन्ति वा एतश्मोमं यदभिषुण्वन्ति यश्मौम्यो भवति यथा मृतायानुस्तरणीं घ्नन्ति तादृगेव तद्यदुत्तरार्धे वा मध्ये वा जुहुयाद्देवताभ्यः समदं दध्यादक्षिणार्धे जुहोत्येषा वै पितृणां दिख्स्वायामेव दिशि पितृन्निरवदयत उद्रातृभ्यो हरन्ति सामदेवत्यो वै सौम्यो यदेव सामंश्छम्बद्बुर्वन्ति तस्यैव स शान्तिरव॥२६॥

ईक्षन्ते पवित्रं वै सौम्य आत्मानमेव पवयन्ते य आत्मानं न परिपश्येदित्तासुः स्यादभिदिदि कृत्वावैक्षेत् तस्मिन् ह्यात्मानम्परिपश्यत्यथो आत्मानमेव पवयते यो गतमनाः

स्यात्सोऽवैक्षेत यन्मे मनः परागतं यद्वा मे अपरागतम्। राज्ञा सोमैः तद्वयमस्मासु
धारयामसीति मन एवात्मन्दाधारः॥२७॥

न गतमना भवत्यप वै तृतीयसवने यज्ञः क्रामतीजानादनीजानमभ्याग्रावैष्णव्यर्चा
घृतस्य यजत्यग्निः सर्वा देवता विष्णुर्यज्ञो देवताश्चैव यज्ञं च दाधारोपांशु यजति
मिथुनत्वाय ब्रह्मवादिनो वदन्ति मित्रो यज्ञस्य स्विष्टं युवते वरुणो दुरिष्टं कं तर्हि
यज्ञः कं यजमानो भवतीति यन्मैत्रावरुणीं वशामालभते मित्रेणैव॥२८॥

यज्ञस्य स्विष्टं शमयति वरुणेन दुरिष्टं नार्तिमार्च्छति यजमानो यथा वै लाङ्गलेनोर्वरां
प्रभिन्दन्त्येवमृग्सामे यज्ञमप्र भिन्तो यन्मैत्रावरुणीं वशामालभते यज्ञायैव प्रभिन्नाय
मृत्यमन्ववांस्यति शान्त्यै यातयामानि वा एतस्य छन्दांसि य ईजानश्छन्दसामेष
रसो यद्वशा यन्मैत्रावरुणीं वशामालभते छन्दांस्येव पुनरा प्रीणात्ययातयामत्वायाथो
छन्दःस्वेव रसं दधाति॥२९॥

अवं दाधार मित्रेणैव प्रीणाति षट्॥७॥ [७]

देवा वा इन्द्रियं वीर्यं १ व्यभजन्त ततो यदत्यशिष्यत् तदतिग्राह्या
अभवन्तदतिग्राह्याणामतिग्राह्यत्वं यदतिग्राह्या गृह्यन्त इन्द्रियमेव तद्वीर्यं यजमान
आत्मन्धत्ते तेजं आग्नेयेनैन्द्रियमैन्द्रेण ब्रह्मवर्चसं सौर्येणोपस्तम्भनं वा एतद्यज्ञस्य
यदतिग्राह्याश्चक्रे पृष्ठानि यत्पृष्ठे न गृह्णीयात्प्राञ्चं यज्ञम्पृष्ठानि सः शृणीयुर्यदुक्थ्यै॥३०॥

गृह्णीयात्प्रत्यञ्चं यज्ञमतिग्राह्याः सः शृणीयुर्विश्वजिति सर्वपृष्ठे ग्रहीतव्या यज्ञस्य
सवीर्यत्वाय प्रजापतिर्देवेभ्यो यज्ञान्वयादिशत्स प्रियास्तनूरुप न्यधत् तदतिग्राह्या
अभवन्वितनुस्तस्य यज्ञ इत्याहुर्यस्यातिग्राह्या न गृह्यन्त इत्यप्यग्निष्टोमे ग्रहीतव्या यज्ञस्य
सतनुत्वाय देवता वै सर्वाः सदृशीरासन्ता न व्यावृतमगच्छन्ते देवाः॥३१॥

एत एतान्ग्रहानपश्यन्तानगृह्णताग्नेयमग्निरैन्द्रमिन्द्रः सौर्यं सूर्यस्ततो वै तै-
ऽन्याभिर्देवताभिव्यावृतमगच्छन् यस्यैवं विदुष एते ग्रहा गृह्यन्त व्यावृतमेव पाप्मना
भ्रातृव्येण गच्छतीमे लोका ज्योतिष्मन्तः समावद्दीर्याः कार्या इत्याहुराग्नेयेनास्मिल्लोके
ज्योतिर्धत्ते ऐन्द्रेणान्तरिक्ष इन्द्रवायू हि सयुजौ सौर्येणामुष्मिल्लोके॥३२॥

ज्योतिर्धत्ते ज्योतिष्मन्तोऽस्मा इमे लोका भवन्ति समावद्दीर्यानेनाङ्कुरुत एतान् वै

ग्रहान्ब्रम्बाविश्ववयसाववित्तम् ताभ्यामिमे लोकाः पराश्चश्चार्वाञ्चश्च प्राभुर्यस्यैवं विदुषं एते
ग्रहा गृह्यन्ते प्रास्मा इमे लोकाः पराश्चश्चार्वाञ्चश्च भान्ति॥३३॥

उक्थ्ये देवा अमुष्मिँल्लौक एकात्रचत्वारिंशच्च॥८॥ [८]

देवा वै यद्यज्ञेऽकुर्वन्त तदसुरा अकुर्वन्त ते देवा अदाभ्ये छन्दांसि सर्वनानि
समस्थापयन्ततो देवा अभवन्परासुरा यस्यैवं विदुषोऽदाभ्यो गृह्यते भवत्यात्मना परास्य
भ्रातृव्यो भवति यद्वे देवा असुरानदाभ्येनादभ्रुवन्तददाभ्यस्यादाभ्यत्वं य एवं वेद दभ्रोत्येव
भ्रातृव्यं नैनम्भ्रातृव्यो दभ्रोति॥३४॥

एषा वै प्रजापतेरतिमोक्षिणी नाम तनूर्यददाभ्य उपनद्धस्य गृह्णात्यतिमुत्तया अतिं
पाप्मानम्भ्रातृव्यमुच्यते य एवं वेद घ्नन्ति वा एतत्सोमं यदभिषुषवन्ति सोमं हन्यमाने
यज्ञो हन्यते यज्ञे यजमानो ब्रह्मवादिनो वदन्ति किं तद्यज्ञे यजमानः कुरुते येन
जीवन्त्सुवर्गं लोकमेतीति जीवग्रहो वा एष यददाभ्योऽनभिषुतस्य गृह्णाति जीवन्तमेवेन
सुवर्गं लोकं गमयति वि वा एतद्यज्ञं छिन्दन्ति यददाभ्ये सऽस्थापयन्त्यं शूनपि सृजति
यज्ञस्य संतत्यै॥३५॥

दभ्रोत्यनभिषुतस्य गृह्णात्येकान्नविंशतिश्च॥९॥ [९]

देवा वै प्रबाहुग्रहानगृह्णन्त स एतं प्रजापतिरंशुमपश्यत्तमगृह्णीत तेन वै स आर्धोद्यस्यैवं
विदुषोऽंशुर्गृह्यत ऋध्रोत्येव सकृदभिषुतस्य गृह्णाति सकृद्धि स तेनार्धोन्मनसा गृह्णाति
मन इव हि प्रजापतिः प्रजापतेरास्या औदुम्बरेण गृह्णात्यूर्वा उदुम्बर ऊर्जमेवाव रुद्धे
चतुःसक्ति भवति दिक्षु॥३६॥

एव प्रति तिष्ठति यो वा अंशोरायतनं वेदायतनवान्भवति वामदेव्यमिति साम तद्वा
अस्यायतनम्मनसा गायमानो गृह्णात्यायतनवानेव भवति यदध्वर्युरंशुं गृह्णन्नार्धयेदुभाभ्यां
नर्धेताध्वर्यवे च यजमानाय च यदध्वयेदुभाभ्यामृध्येतानवानं गृह्णाति सैवास्यर्द्धिर्हिरण्यमभि
व्यनित्यमृतं वै हिरण्यमायुः प्राण आयुषैवामृतमभि धिनोति शतमानम्भवति शतायुः पुरुषः
शतेन्द्रिय आयुष्येवेन्द्रिये प्रति तिष्ठति॥३७॥

दिक्ष्वनिति विंशतिश्च॥१०॥ [१०]

प्रजापतिर्देवभ्यो यज्ञान्व्यादिशत्स रिरिचानोऽमन्यत् स यज्ञानां षोडशेन्द्रियं

वीर्यमात्मानंमभि समंक्खिदत् तथोड्शयंभवन्न वै षोडशी नामं यज्जोऽस्ति यद्वाव षोडशं
स्तोत्रं षोडशं शस्त्रं तेन षोडशी तथोड्शिनः षोडशित्वं यथोड्शी गृह्यत इन्द्रियमेव
तद्वीर्यं यजमान आत्मन्धत्ते देवेभ्यो वै सुवर्गो लोकः॥३८॥

न प्राभवत्त एतं षोडशिनंमपश्यन्तमंगृह्णत ततो वै तेभ्यः सुवर्गो लोकः
प्राभवद्यथोड्शी गृह्यते सुवर्गस्य लोकस्याभिर्जित्या इन्द्रो वै देवानामानुजावर आसीत्स
प्रजापतिमुपाधावत्तस्मा एतं षोडशिनम्प्रायच्छुत्तमंगृह्णीत ततो वै सोऽग्रं देवतानाम्पयैद्यस्यैव
विदुषः षोडशी गृह्यते॥३९॥

अग्रमेव समानानाम्पयैति प्रातःसवने गृह्णाति वज्रो वै षोडशी वज्रः प्रातःसवनं
स्वादेवेनं योनेर्निगृह्णाति सवनेसवनेऽभि गृह्णाति सवनात्सवनादेवेनम्प्र जनयति तृतीयसवने
पशुकामस्य गृह्णीयाद्वज्रो वै षोडशी पशवंस्तृतीयसवनं वज्रैणैवास्मै तृतीयसवनात्पशूनवं
रुद्धे नोक्थ्ये गृह्णीयात्प्रजा वै पशवं उक्थानि यदुक्थ्ये॥४०॥

गृह्णीयात्प्रजां पशूनस्य निर्दहदतिरात्रे पशुकामस्य गृह्णीयाद्वज्रो वै षोडशी वज्रैणैवास्मै
पशूनंवरुध्य रात्रियोपरिष्ठाच्छमयत्यप्यग्निष्टोमे राजन्यस्य गृह्णीयाद्वावृत्कामो हि राजन्यो
यजते साह एवास्मै वज्रं गृह्णाति स एनं वज्रो भूत्या इद्धे निर्वा दहत्येकविंशं
स्तोत्रम्ववति प्रतिष्ठित्यै हरिवच्छस्यत इन्द्रस्य प्रियं धाम॥४१॥

उपाप्रोति कनीयांसि वै देवेषु छन्दांस्यसाञ्ज्यायांस्यसुरेषु ते देवाः कनीयसा
छन्दसा ज्यायश्छन्दोऽभि व्यंशंसन्ततो वै तेऽसुराणां लोकमवृज्जत यत्कनीयसा छन्दसा
ज्यायश्छन्दोऽभि विशंसन्ति भ्रातृव्यस्यैव तल्लोकं वृङ्क्ते षडक्षराण्यति रेचयन्ति षड्वा ऋतवं
ऋतूनेव प्रीणाति चत्वारि पूर्वाण्यवं कल्पयन्ति॥४२॥

चतुष्पद एव पशूनवं रुद्धे द्वे उत्तरे द्विपद एवावं रुद्धेऽनुष्टुभमभि सम्पादयन्ति
वाग्वा अनुष्टुप्तस्मात्प्राणानां वागुत्तमा समयविषिते सूर्ये षोडशिनः स्तोत्रमुपाकरोत्येतस्मिन्वै
लोक इन्द्रो वृत्रमहन्त्याक्षादेव वज्रम्भ्रातृव्याय प्र हरत्यरुणपिशंगोऽश्वो दक्षिणैतद्वै वज्रस्य
रूपं समृद्धौ॥४३॥

लोको विदुषः षोडशी गृह्यते यदुक्थ्ये धामं कल्पयन्ति सप्तचत्वारिंशच्च॥११॥—[११]

॥ काण्डम् ७ ॥

॥ प्रथमः प्रश्नः ॥

॥ तैत्तिरीयसंहितायां सप्तमकाण्डे प्रथमः प्रश्नः ॥

प्रजननं ज्योतिरग्निर्देवतानां ज्योतिर्विराट्छन्दसां ज्योतिर्विराट्चाक्षौ सं तिष्ठते विराजमभि सम्पद्यते तस्मात्तज्ज्योतिरुच्यते द्वौ स्तोमौ प्रातःसवनं वहतो यथा प्राणश्चापानश्च द्वौ माध्यदिनं सवनं यथा चक्षुश्च श्रोत्रं च द्वौ तृतीयसवनं यथा वाक् प्रतिष्ठा च पुरुषसम्मिता वा एष यज्ञोऽस्थूरिः॥१॥

यं कामं कामयते तमेतेनाभ्यश्नुते सर्वं ह्यस्थूरिणाभ्यश्नुतेऽग्निष्टोमेन वै प्रजापतिः प्रजा असृजत् ता अग्निष्टोमेनैव पर्यगृह्णात्तासाम्परिगृहीतानामश्वतरोऽत्यप्रवत् तस्यानुहाय रेत् आदत्त तद्गर्भे न्यमार्द्धस्मार्द्धभो द्विरेता अथो आहुर्वडबायां न्यमार्डिति तस्माद्वडबा द्विरेता अथो आहुरोषधीषु॥२॥

न्यमार्डिति तस्मादोषधयोऽनभ्यक्ता रेभन्त्यथो आहुः प्रजासु न्यमार्डिति तस्माद्यमौ जायेते तस्मादश्वतरो न प्र जायत आत्तरेता हि तस्माद्वरहिष्यनवक्लृप्तः सर्ववेदसे वा सहस्रे वावक्लृप्तोऽति ह्यप्रवत् य एवं विद्वानग्निष्टोमेन यजते प्राजाताः प्रजा जनयति परि प्रजाता गृह्णाति तस्मादाहुर्ज्यैष्ठयज्ञ इति॥३॥

प्रजापतिर्वाव ज्येष्ठः स ह्येतेनाग्रेऽयंजत प्रजापतिरकामयत् प्र जायेयेति स मुखतस्त्रिवृत् निरमिमीत् तमग्निर्देवतान्वसृज्यत गायत्री छन्दो रथंतरं सामं ब्राह्मणो मनुष्याणामजः पशूनान्तस्मात्ते मुख्या मुखतो ह्यसृज्यन्तोऽरसो बाहुभ्यां पञ्चदशं निरमिमीत् तमिन्द्रो देवतान्वसृज्यत त्रिष्टुप्छन्दो बृहत्॥४॥

सामं राजन्यो मनुष्याणामविः पशूनान्तस्मात्ते वीर्यावन्तो वीर्याद्ध्यसृज्यन्त मध्यतः सप्तदशं निरमिमीत् तं विश्वे देवा देवता अन्वसृज्यन्त जगती छन्दो वैरूपं सामं वैश्यो मनुष्याणां गावः पशूनान्तस्मात्त आद्या अन्नधानाद्ध्यसृज्यन्त तस्माद्द्वयाः सोऽन्येभ्यो भूयिष्ठा हि देवता अन्वसृज्यन्त पत्त एकविंशं निरमिमीत् तमनुष्टुप्छन्दः [5]

अन्वसृज्यत वैराजं सामं शूद्रो मनुष्याणामश्वः पशूनान्तस्मात्तौ भूतसंक्रामिणावश्वश्च

शूद्रश्च तस्माच्छूद्रो यज्ञेऽनवक्लृप्तो न हि देवता अन्वसृज्यत तस्मात्पादावुप जीवतः
पत्तो ह्यसृज्येतां प्राणा वै त्रिवृदर्धमासाः पञ्चदशः प्रजापतिः सप्तदशस्रय इमे लोका
असावादित्य एकविंश एतस्मिन्वा एते श्रिता एतस्मिन्प्रतिष्ठिता य एवं वेदेतस्मिन्नेव
श्रयत एतस्मिन्प्रति तिष्ठति॥६॥

अस्थूरीरोषधीषु ज्येष्ठयज्ञ इति बृहदनुष्टुप्छन्दः प्रतिष्ठिता नवं च॥१॥ [१]

प्रातःसवने वै गायत्रेण छन्दसा त्रिवृते स्तोमाय ज्योतिर्दधेदिति त्रिवृता ब्रह्मवर्चसेन
पञ्चदशाय ज्योतिर्दधेदिति पञ्चदशेनौजसा वीर्येण सप्तदशाय ज्योतिर्दधेदिति सप्तदशेन
प्राजापत्येन प्रजननेनैकविंशाय ज्योतिर्दधेदिति स्तोम एव तथ्स्तोमाय ज्योतिर्दधेदित्यथो
स्तोम एव स्तोममभि प्र णयति यावन्तो वै स्तोमास्तावन्तो कामास्तावन्तो लोकास्तावन्ति
ज्योतीःप्येतावन्त एव स्तोमानेतावन्तः कामानेतावन्तो लोकानेतावन्ति ज्योतीःप्येव रुन्दे॥७॥

तावन्तो लोकान्नयोदश च॥२॥ [२]

ब्रह्मवादिनो वदन्ति स त्वे यजेत योऽग्निष्टोमेन यजमानोऽथ सर्वस्तोमेन यजेतेति
यस्य त्रिवृतमन्तर्यन्ति प्राणास्तस्यान्तर्यन्ति प्राणेषु मेऽप्यसदिति खलु वै यज्ञेन यजमानो
यजते यस्य पञ्चदशमन्तर्यन्ति वीर्यं तस्यान्तर्यन्ति वीर्यं मेऽप्यसदिति खलु वै यज्ञेन
यजमानो यजते यस्य सप्तदशमन्तर्यन्ति॥८॥

प्रजां तस्यान्तर्यन्ति प्रजायाम्मेऽप्यसदिति खलु वै यज्ञेन यजमानो यजते
यस्यैकविंशमन्तर्यन्ति प्रतिष्ठां तस्यान्तर्यन्ति प्रतिष्ठायाम्मेऽप्यसदिति खलु वै यज्ञेन
यजमानो यजते यस्य त्रिणवमन्तर्यन्त्युतूश्च तस्य नक्षत्रियां च विराजमन्तर्यन्त्युतुषु
मेऽप्यसन्नक्षत्रियायां च विराजीति॥९॥

खलु वै यज्ञेन यजमानो यजते यस्य त्रयस्त्रिंशमन्तर्यन्ति देवतास्तस्यान्तर्यन्ति
देवतासु मेऽप्यसदिति खलु वै यज्ञेन यजमानो यजते यो वै स्तोमानामवमम्परमतां
गच्छन्तं वेदं परमतामेव गच्छति त्रिवृद्वै स्तोमानामवमस्त्रिवृत्परमो य एवं वेदं परमतामेव
गच्छति॥१०॥

सप्तदशमन्तर्यन्ति विराजीति चतुश्चत्वारिंशच्च॥३॥ [३]

अङ्गिरसो वै सूत्रमांसतु ते सुवर्गं लोकमायन्तेषां हविष्मांश्च
हविष्कृच्छाहीयेतान्तावकामयेतां सुवर्गं लोकमियावेति तावेतं द्विरात्रमपश्यतान्तमाहरतान्तेनायजे
वै तौ सुवर्गं लोकमैतां य एवं विद्वान्द्विरात्रेण यजते सुवर्गमेव लोकमैति तावैताम्पूर्वणा-
ऽह्नाऽगच्छतामुत्तरेण॥११॥

अभिप्लवः पूर्वमहर्भवति गतिरुत्तरं ज्योतिष्टोमोऽग्निष्टोमः पूर्वमहर्भवति तेजस्तेनाव
रुद्धे सर्वस्तोमोऽतिरात्र उत्तरं सर्वस्यात्यै सर्वस्यावरुद्धौ गायत्रम्पूर्वेहन्त्सामं भवति तेजो
वै गायत्री गायत्री ब्रह्मवर्चसन्तेज एव ब्रह्मवर्चसमात्मन्धत्ते त्रैष्टुभमुत्तरं ओजो वै वीर्यं
त्रिष्टुगोजं एव वीर्यमात्मन्धत्ते रथंतरम्पूर्वै॥१२॥

अहन्त्सामं भवतीयं वै रथंतरमस्यामेव प्रति तिष्ठति बृहदुत्तरंऽसौ वै बृहदमुष्यामेव
प्रति तिष्ठति तदाहुः क्व जगती चानुष्टुप्चेति वैखानसम्पूर्वेऽहन्त्सामं भवति तेन
जगत्यै नैति षोडश्युत्तरं तेनानुष्टुभोऽथाहुयत्समानैऽधमासे स्यातामन्यतरस्याहो वीर्यमनुं
पद्येतेत्यमावास्यायाम्पूर्वमहर्भवत्युत्तरस्मिन्नुत्तरन्नानैवारधमासयोर्भवतो नानावीर्यं भवतो
हविष्मन्निधनम्पूर्वमहर्भवति हविष्कृन्निधनमुत्तरं प्रतिष्ठित्यै॥१३॥

उत्तरेण रथन्तरम्पूर्वेऽन्वेकविंशतिश्च॥४॥ [४]

आपो वा इदमग्रे सलिलमासीत्तस्मिन्प्रजापतिर्वायुर्भूत्वाचरत्स इमामपश्यतां
वराहो भूत्वाहरतां विश्वकर्मा भूत्वा व्यमादत्साप्रथत सा पृथिव्यंभवत्तत्पृथिव्यै
पृथिवित्वन्तस्यामश्राम्यत्प्रजापतिः स देवानंसृजत वसून्नुद्रानादित्यान्ते देवाः
प्रजापतिमब्रुवन्प्र जायामहा इति सौऽब्रवीत्॥१४॥

यथाहं युष्मांस्तपसासृक्ष्येवं तपसि प्रजननमिच्छध्वमिति तेभ्यो-
ऽग्निमायतनंमप्रायच्छदेतेनायतनेन श्राम्यतेति तैऽग्निनायतनेनाश्राम्यन्ते संवत्सर
एकां गामंसृजन्त तां वसुभ्यो रुद्रेभ्य आदित्येभ्यः प्रायच्छन्तेतां रक्षध्वमिति तां वसवो
रुद्रा आदित्या अरक्षन्त सा वसुभ्यो रुद्रेभ्य आदित्येभ्यः प्राजायत त्रीणि च॥१५॥

शतानि त्रयस्त्रिंशत् चाथ सैव संहस्रतम्यंभवत्ते देवाः प्रजापतिमब्रुवन्सहस्रेण
नो याजयेति सौऽग्निष्टोमेन वसूनयाजयत् इमं लोकमजयन्तच्चाददुः स
उक्थ्येन रुद्रानयाजयत्तैऽन्तरिक्षमजयन्तच्चाददुः सौऽतिरात्रेणादित्यानयाजयत्तैऽमुं

लोकमजयन्तच्चाददुस्तदन्तरिक्षम्॥१६॥

व्यवैर्यत तस्माद्ब्रुवा घातुका अनायतना हि तस्मादाहुः शिथिलं वै मध्यममहस्त्रिरात्रस्य वि हि तद्वैर्यतेति त्रैष्टुभम्मध्यमस्याहु आज्यम्भवति संयानानि सूक्तानि शंसति षोडशिनं शंसत्यहो धृत्या अशिथिलम्भावाय तस्मात्त्रिरात्रस्याग्निष्टोम एव प्रथममहः स्यादथोक्थ्योऽधातिरात्र एषां लोकानां विधृत्यै त्रीणित्रीणि शतान्यनूचीनाहमव्यवच्छिन्नानि ददाति॥१७॥

एषां लोकानामनु संतत्यै दशतं न विच्छिन्धाद्विराजं नेद्विच्छिनदानीत्यथ या सहस्रतम्यासीत्तस्यामिन्द्रश्च विष्णुश्च व्यायच्छेतां स इन्द्रोऽमन्यतानया वा इदं विष्णुः सहस्रं वक्ष्यत इति तस्यामकल्पेतां द्विभाग इन्द्रस्तृतीये विष्णुस्तद्वा एषाभ्यनूच्यत उभा जिग्यथुरिति तां वा एतामच्छावाकः॥१८॥

एव शंसत्यथ या सहस्रतमी सा होत्रे देयेति होतारं वा अभ्यतिरिच्यते यदतिरिच्यते होतानामस्यापयिताथारुन्नेत्रे देयेत्यतिरिक्ता वा एषा सहस्रस्यातिरिक्त उन्नेतत्विजामथाहुः सर्वेभ्यः सदस्येभ्यो देयेत्यथारुरुदाकृत्या सा वशं चरेदित्यथारुर्ब्रह्मणे चाग्नीधे च देयेति॥१९॥

द्विभागम्ब्रह्मणे तृतीयमग्नीधे ऐन्द्रो वै ब्रह्मा वैष्णवोऽग्नीधथैव तावकल्पेतामित्यथाहुर्या कृत्याणी बहुरूपा सा देयेत्यथाहुर्या द्विरूपोभयतएनी सा देयेति सहस्रस्य परिगृहीत्यै तद्वा एतत्सहस्रस्यायनं सहस्रं स्तोत्रीयाः सहस्रं दक्षिणाः सहस्रं सम्मितः सुवर्गो लोकः सुवर्गस्य लोकस्याभिजित्यै॥२०॥

अब्रवीच्च तदन्तरिक्षन्ददात्यच्छावाकश्च देयेति सप्तचत्वारिंशच्च॥५॥ [५]

सोमो वै सहस्रमविन्दत्तमिन्द्रोऽन्विन्दत्तौ यमो न्यागच्छतावब्रवीदस्तु मेऽत्रापीत्यस्तु ही ३ इत्यंब्रूतां स यम एकस्यां वीर्यम्पर्यपश्यदियं वा अस्य सहस्रस्य वीर्यम्भिर्भूतीति तावंब्रवीदियम्ममास्त्वेतद्युवयोरिति तावंब्रूतां सर्वे वा एतदेतस्यां वीर्यम्॥२१॥

परि पश्यामोऽंशमा हरामहा इति तस्यामंशमाहरन्त तामप्सु प्रावेशयन्सोमायोदेहीति सा रोहिणी पिङ्गलैकहायनी रूपं कृत्वा त्रयस्त्रिंशता च त्रिभिश्च शतैः सहोदेत्तस्माद्रोहिण्या पिङ्गलैकहायन्या सोमं क्रीणीयाद्य एवं विद्वात्रोहिण्या पिङ्गलैकहायन्या सोमं क्रीणाति त्रयस्त्रिंशता चैवास्य त्रिभिश्च॥२२॥

शतैः सोमः क्रीतो भवति सुक्रीतेन यजते तामप्सु प्रावेशयन्निन्द्रांयोदेहीति सा रोहिणी

लक्ष्मणा पंष्टौही वार्त्रघ्नी रूपं कृत्वा त्रयस्त्रिंशता च त्रिभिश्च शतैः सहोदैतस्माद्रोहिणीं
लक्ष्मणाम्पंष्टौही वार्त्रघ्नी दद्याद्य एवं विद्वात्रोहिणीं लक्ष्मणाम्पंष्टौही वार्त्रघ्नी ददाति
त्रयस्त्रिंशच्चैवास्य त्रीणि च शतानि सा दत्ता॥२३॥

भवति तामप्सु प्रावेशयन् यमायोदेहीति सा जरती मूर्खा तंजघन्या रूपं कृत्वा
त्रयस्त्रिंशता च त्रिभिश्च शतैः सहोदैतस्माज्जरतीम्मूर्खा तंजघन्यामनुस्तरणीं कुर्वीत य
एवं विद्वाज्जरतीम्मूर्खा तंजघन्यामनुस्तरणीं कुरुते त्रयस्त्रिंशच्चैवास्य त्रीणि च शतानि
सामुष्मिंल्लोके भवति वागेव संहस्रतमी तस्मात्॥२४॥

वरो देयः सा हि वरः सहस्रमस्य सा दत्ता भवति तस्माद्वरो न प्रतिगृह्यः सा
हि वरः सहस्रमस्य प्रतिगृहीतम्भवतीयं वर इति ब्रूयादथान्याम्ब्रूयादियम्ममेति तथास्य
तत्सहस्रमप्रतिगृहीतम्भवत्युभयतएनी स्यात्तदाहुरन्यतएनी स्यात्सहस्रम्पुरस्तादेतमिति यैव
वरः॥२५॥

कल्याणी रूपसमृद्धा सा स्यात्सा हि वरः समृद्धौ तामुत्तरेणाग्नीध्रमपर्याणीयाहवनीयस्यान्ते
द्रोणकलशमव घ्रापयेदा जिघ्र कलशमम्ह्युरुधारा पयस्वत्या त्वा विशन्तिवन्दवः समुद्रमिव
सिन्धवः सा मा सहस्र आ भज प्रजया पशुभिः सह पुनर्मा विशताद्रयिरिति
प्रजयैवैनम्पशुभी रय्या सम्॥२६॥

अर्धयति प्रजावाँन्यशुमात्रयिमान्भवति य एवं वेद तया सहाग्नीध्रम्पुरेत्यं पुरस्तात्प्रतीच्यां
तिष्ठन्त्यां जुहुयादुभा जिग्यथुर्न परां जयेथे न परां जिग्ये कतरश्चनैनोः। इन्द्रश्च विष्णो
यदपस्पृधेथां त्रेधा सहस्रं वि तदैरयेथामिति त्रेधाविभक्तं वै त्रिरात्रे सहस्रं साहस्रीमेवैनं
करोति सहस्रस्यैवैनान्मात्राम्॥२७॥

करोति रूपाणि जुहोति रूपैरेवैनं समर्धयति तस्या उपोत्थाय कर्णमा जपेदिडे
रन्तेऽदिते सरस्वति प्रिये प्रेयसि महि विश्रुत्येतानि ते अघ्निये नामानि सुकृतं मा देवेषु
ब्रूतादिति देवेभ्य एवैनमा वैदयत्यन्वेन देवा बुध्यन्ते॥२८॥

एतदेतस्यां वीर्यमस्य त्रिभिश्च दत्ता संहस्रतमी तस्मादेव वरः सम्मात्रमेकान्नचत्वारिंशच्च॥६॥[६]

सहस्रतम्यां वै यजमानः सुवर्गं लोकमेति सैनं सुवर्गं लोकं गमयति सा
मा सुवर्गं लोकं गमयेत्याह सुवर्गमेवैनं लोकं गमयति सा मा ज्योतिष्मन्तं

लोकं गमयेत्याह ज्योतिष्मन्तमेवैनं लोकं गमयति सा मा सर्वाऽन्पुण्याल्लोकानामयेत्याह
सर्वानेवैनम्पुण्याल्लोकानामयति सा॥२९॥

मा प्रतिष्ठां गमय प्रजयां पशुभिः सह पुनर्मा विंशताद्रयिरिति प्रजयैवेनम्पशुभीं
रय्यां प्रतिष्ठापयति प्रजावाऽन्पशुमात्रयिमान्भवति य एवं वेद तामग्नीधे वा ब्रह्मणे वा
होत्रे वोद्गात्रे वाध्वर्यवे वा दद्यात्सहस्रमस्य सा दत्ता भवति सहस्रमस्य प्रतिगृहीतम्भवति
यस्तामविद्वान्॥३०॥

प्रतिगृह्णाति तां प्रति गृह्णीयादेकांसि न सहस्रमेकां त्वा भूतां प्रति गृह्णामि न
सहस्रमेकां मा भूता विंश मा सहस्रमित्येकामेवैनं भूतां प्रति गृह्णाति न सहस्रं य एवं
वेद स्योनासिं सुषदां सुशेवां स्योना मा विंश सुषदा मा विंश सुशेवा मा विंश॥३१॥

इत्याह स्योनेवैनं सुषदां सुशेवां भूता विंशति नैनं हिनस्ति ब्रह्मवादिनो वदन्ति
सहस्रं सहस्रतम्यन्वेती ३ सहस्रतमी सहस्रा ३ मिति यत्प्राचींमुष्मृजेत्सहस्रं
सहस्रतम्यन्वियात्तत्सहस्रमप्रज्ञात्रं सुवर्गं लोकं न प्र जानीयात्प्राचीमुष्मृजति तां
सहस्रमनु पर्यावर्तते सा प्रजानती सुवर्गं लोकमेति यजमानमभ्युष्मृजति क्षिप्रे सहस्रम्प्र
जायत उत्तमा नीयते प्रथमा देवानांच्छति॥३२॥

लोकानामयति साविद्वान्सुशेवा माविंश यजमानन्द्वादश च॥७॥ [७]

अत्रिरददादौर्वाय प्रजाम्पुत्रकामाय स रिरिचानोऽमन्यत निर्वीर्यः शिथिलो यातयामा
स एतं चतुरात्रमपश्यत् तमाहरत्तेनायजत ततो वै तस्य चत्वारो वीरा आजायन्त सुहोता
सूद्राता स्वध्वर्युः सुसंभयो य एवं विद्वांश्चतुरात्रेण यजत आस्यं चत्वारो वीरा जायन्ते
सुहोता सूद्राता स्वध्वर्युः सुसंभयो ये चतुर्विंशाः पर्वमाना ब्रह्मवर्चसं तत्॥३३॥

य उद्यन्तः स्तोमाः श्रीः सात्रिंश्च श्रद्धादेवं यजमानं चत्वारि वीर्याणि नोपानमन्तेजं
इन्द्रियम्ब्रह्मवर्चसमन्नाद्यं स एताश्चतुरश्चतुष्टोमान्स्वोमानपश्यत्तानाहरत्तैरयजत तेजं
एव प्रथमेनावारुन्देन्द्रियं द्वितीयेन ब्रह्मवर्चसं तृतीयेनान्नाद्यं चतुर्थेन य एवं
विद्वांश्चतुरश्चतुष्टोमान्स्वोमानाहरति तैरयजते तेज एव प्रथमेनावारुन्देन्द्रियं द्वितीयेन
ब्रह्मवर्चसं तृतीयेनान्नाद्यं चतुर्थेन यामेवात्रिंशद्दिमाभ्रोत्तामेव यजमान ऋध्नोति॥३४॥

तत्तेज एवाष्टादश च॥८॥ [८]

जमदग्निः पुष्टिकामश्चतूरात्रेणायजत् स एतान्योषाः अपुष्यत्तस्मात्पलितौ जामदग्नियौ न सं जानाते एतानेव पोषान्युष्यति य एवं विद्वांश्चतूरात्रेण यजते पुरोडाशिन्य उपसदो भवन्ति पशवो वै पुरोडाशः पशून्वाव रुन्देऽन्नं वै पुरोडाशोऽन्नमेवाव रुन्देऽन्नादः पशुमान्भवति य एवं विद्वांश्चतूरात्रेण यजते॥३५॥

जमदग्निरष्टाचत्वारिंशत्॥९॥ [९]

संवत्सरो वा इदमेकं आसीत्सोऽकामयतून्त्सृजेयेति स एतम्पञ्चरात्रमपश्यत्तमाहरत्तेनायज ततो वै स ऋतून्सृजत् य एवं विद्वांश्चरात्रेण यजते प्रैव जायते त ऋतवः सृष्टा न व्यावर्तन्त त एतम्पञ्चरात्रमपश्यन् तमाहरन्तेनायजन्त ततो वै ते व्यावर्तन्त॥३६॥

य एवं विद्वांश्चरात्रेण यजते वि पाप्मना भ्रातृव्येणा वर्तते सार्वसेनिः शौचेयोऽकामयत पशुमान्स्थ्यामिति स एतम्पञ्चरात्रमाहरत्तेनायजत् ततो वै स सहस्रं पशून्माप्रोद्य एवं विद्वांश्चरात्रेण यजते प्र सहस्रं पशून्माप्रोति बबरः प्रावाहणिरकामयत वाचः प्रवदिता स्यामिति स एतम्पञ्चरात्रमा॥३७॥

अहरत्तेनायजत् ततो वै स वाचः प्रवदिताभवद्य एवं विद्वांश्चरात्रेण यजते प्रवदितैव वाचो भवत्यथो एनं वाचस्पतिरित्याहुरनाप्तश्चतूरात्रोऽतिरिक्तः षड्रात्रोऽथ वा एष सम्प्रति यज्ञो यत्पञ्चरात्रो य एवं विद्वांश्चरात्रेण यजते सम्प्रत्येव यज्ञेन यजते पञ्चरात्रो भवति पञ्च वा ऋतवः संवत्सरः॥३८॥

ऋतुष्वेव सं वत्सरे प्रति तिष्ठत्यथो पञ्चाक्षरा पङ्क्तिः पाङ्क्तौ यज्ञो यज्ञमेवाव रुन्दे त्रिवृदग्निष्टोमो भवति तेजं एवाव रुन्दे पञ्चदशो भवतीन्द्रियमेवाव रुन्दे सप्तदशो भवत्यन्नाद्यस्यावरुद्धा अथो प्रैव तेन जायते पञ्चविंशोऽग्निष्टोमो भवति प्रजापतेराप्त्यै महाव्रतवान्नाद्यस्यावरुद्धौ विश्वजिह्वसर्वपृष्ठोऽतिरात्रो भवति सर्वस्याभिजित्यै॥३९॥

ते व्यावर्तन्त प्रवदिता स्यामिति स एतम्पञ्चरात्रमा सं वत्सरोऽभिजित्यै॥१०॥ [१०]

देवस्य त्वा सवितुः प्रसवेऽश्विनोर्बाहुभ्यां पूष्णो हस्ताभ्यामा दद इमामगृभ्णत्रशनामृतस्य पूर्वं आयुषि विदथेषु कव्या। तया देवाः सुतमा बभूवुरऋतस्य सामन्त्सरमारपन्ती। अभिधा अंसि भुवनमसि यन्तासि धर्तासि सोऽग्निं वैश्वानरं सप्रथसं गच्छ स्वाहाकृतः पृथिव्यां यन्ता राड्यन्तासि यमनो धर्तासि धरुणः कृष्ये त्वा क्षेमाय त्वा रय्ये त्वा

पोषाय त्वा पृथिव्यै त्वान्तरिक्षाय त्वा दिवे त्वा सृते त्वासंते त्वान्द्यस्त्वौषधीभ्यस्त्वा
विश्वेभ्यस्त्वा भूतेभ्यः॥४०॥

धरुणः पञ्चविंशतिश्च॥11॥ [११]

विभूर्मात्रा प्रभूः पित्राश्चोऽसि हयोऽस्यत्योऽसि नरोऽस्यर्वासि सप्तिरसि वाज्यंसि
वृषांसि नृमणा असि ययुर्नामास्यादित्यानाम्पत्वान्विह्यग्रये स्वाहा स्वाहेन्द्राग्निभ्यां स्वाहा
प्रजापतये स्वाहा विश्वेभ्यो देवेभ्यः स्वाहा सर्वाभ्यो देवेताभ्य इह धृतिः स्वाहेह विधृतिः
स्वाहेह रन्तिः स्वाहेह रमन्तिः स्वाहा भूरसि भुवे त्वा भव्याय त्वा भविष्यते त्वा
विश्वेभ्यस्त्वा भूतेभ्यो देवा आशापाला एतं देवेभ्योऽश्वम्मेधाय प्रोक्षितं गोपायत॥४१॥

रन्तिः स्वाहा द्वाविंशतिश्च॥12॥ [१२]

आयनाय स्वाहा प्रायणाय स्वाहोद्वावाय स्वाहोद्वाताय स्वाहा शूकाराय स्वाहा शूकृताय
स्वाहा पलायिताय स्वाहाऽपलायिताय स्वाहाऽऽवल्गते स्वाहा परावल्गते स्वाहाऽऽयते
स्वाहा प्रयते स्वाहा सर्वस्मै स्वाहा॥४२॥

आयनायोत्तरमापलायिताय षड्विंशतिः॥13॥ [१३]

अग्नये स्वाहा सोमाय स्वाहा वायवे स्वाहापाम्मोदाय स्वाहा सवित्रे स्वाहा सरस्वत्यै
स्वाहेन्द्राय स्वाहा बृहस्पतये स्वाहा मित्राय स्वाहा वरुणाय स्वाहा सर्वस्मै स्वाहा॥
43॥

[१४]

पृथिव्यै स्वाहाऽन्तरिक्षाय स्वाहा दिवे स्वाहा सूर्याय स्वाहा चन्द्रमसे स्वाहा
नक्षत्रेभ्यः स्वाहा प्राच्यै दिशे स्वाहा दक्षिणायै दिशे स्वाहा प्रतीच्यै दिशे स्वाहोदीच्यै
दिशे स्वाहोर्ध्वायै दिशे स्वाहा दिग्भ्यः स्वाहाऽवान्तरदिशाभ्यः स्वाहा समाभ्यः स्वाहा
शरद्भ्यः स्वाहाऽहोरात्रेभ्यः स्वाहाऽर्धमासेभ्यः स्वाहा मासेभ्यः स्वाहर्तुभ्यः स्वाहा संवत्सराय
स्वाहा सर्वस्मै स्वाहा॥ 44॥

[१५]

अ॒ग्नये॑ स्वाहा॒ सोमा॑य॒ स्वाहा॑ सवि॒त्रे स्वाहा॑ सर॒स्वत्यै॑ स्वाहा॑ पू॒ष्णे स्वाहा॑ बृह॒स्पतये॑
स्वाहा॑ऽपाम्मोदा॑य॒ स्वाहा॑ वा॒यवे॑ स्वाहा॑ मि॒त्राय॑ स्वाहा॑ वरु॑णाय॒ स्वाहा॑ सर्व॑स्मै स्वाहा॑॥
45॥

[१६]

पृथि॑व्यै स्वाहा॒ऽन्तरिक्षा॑य॒ स्वाहा॑ दि॒वे स्वाहा॑ऽग्नये॑ स्वाहा॑ सोमा॑य॒ स्वाहा॑ सू॒र्याय॑
स्वाहा॑ च॒न्द्रम॑से स्वाहा॑ऽह्ने स्वाहा॑ रा॒त्रियै॑ स्वाहा॑ र्जवे॑ स्वाहा॑ सा॒धवे॑ स्वाहा॑ सु॒क्षित्यै॑ स्वाहा॑
क्षु॒धे स्वाहा॑ऽऽशिति॑म्ने स्वाहा॑ रोगा॑य॒ स्वाहा॑ हि॒माय॑ स्वाहा॑ शी॒ताय॑ स्वाहा॑ऽऽत॒पाय॑
स्वाहा॑ऽर॒ण्याय॑ स्वाहा॑ सुव॒र्गाय॑ स्वाहा॑ लो॒काय॑ स्वाहा॑ सर्व॑स्मै स्वाहा॑॥ 46॥

[१७]

भुवो॑ दे॒वानां॑ कर्म॑णाप॒सर्तस्य॑ प॒थ्यासि॑ वसु॒भिर्दे॒वेभिर्दे॒वत॑या गाय॒त्रेण॑ त्वा छन्द॑सा
युन॒ज्मि वस॑न्तेन॒ त्वर्तु॑ना॒ ह॒विषा॑ दीक्षयामि रु॒द्रेभिर्दे॒वेभिर्दे॒वत॑या त्रैष्टु॑भेन त्वा छन्द॑सा
युन॒ज्मि ग्री॒ष्मेण॑ त्वर्तु॑ना॒ ह॒विषा॑ दीक्षयाम्यादित्येभिर्दे॒वेभिर्दे॒वत॑या जा॒गतेन॑ त्वा छन्द॑सा
युन॒ज्मि व॒र्षाभि॑स्त्वर्तु॑ना॒ ह॒विषा॑ दीक्षयामि वि॒श्वेभिर्दे॒वेभिर्दे॒वत॑यानुष्टु॑भेन त्वा छन्द॑सा
युन॒ज्मि॥ ४७॥

श॒रदा॑ त्वर्तु॑ना॒ ह॒विषा॑ दीक्षयाम्यङ्कि॒रोभिर्दे॒वेभिर्दे॒वत॑या पा॒ङ्केन॑ त्वा छन्द॑सा युन॒ज्मि
हेम॑न्तशि॒शिरा॑भ्यां त्वर्तु॑ना॒ ह॒विषा॑ दीक्षयाम्याहं दी॒क्षाम॑रुहमृतस्य॒ पत्नी॑ गाय॒त्रेण॑ छन्द॑सा
ब्र॒ह्मणा॑ च॒र्तः स॒त्येऽधा॑ स॒त्यमृ॑तैऽधाम्। म॒हीमू॑ षु सु॒त्रामा॑णमिह धृतिः स्वाहे॒ह वि॑धृतिः
स्वाहे॒ह र॑न्तिः स्वाहे॒ह र॑मतिः स्वाहा॑॥ 48॥

[१८]

ई॒ङ्गारा॑य॒ स्वाहे॑ङ्कृ॒ताय॑ स्वाहा॒ क्रन्द॑ते स्वाहा॑ऽव॒क्रन्द॑ते स्वाहा॒ प्रोथ॑ते स्वाहा॑
प्र॒प्रोथ॑ते स्वाहा॑ ग॒न्धाय॑ स्वाहा॑ घ्रा॒ताय॑ स्वाहा॑ प्रा॒णाय॑ स्वाहा॑ व्या॒नाय॑ स्वाहा॑ऽपाना॑य॒
स्वाहा॑ संदी॒यमा॑नाय॒ स्वाहा॑ संदि॒ताय॑ स्वाहा॑ वि॒चृत्य॑मा॒नाय॑ स्वाहा॑ वि॒चृत्ता॑य॒ स्वाहा॑
पला॑यिष्यमा॒णाय॑ स्वाहा॑ पला॑यिताय॒ स्वाहा॑प॒रः स्य॑ते स्वाहा॑प॒रता॑य॒ स्वाहा॑ नि॒वेक्ष्य॑ते स्वाहा॑
नि॒विश॑मा॒नाय॑ स्वाहा॑ नि॒विष्टा॑य॒ स्वाहा॑ निष॑थ्स्यते स्वाहा॑ नि॒षीद॑ते स्वाहा॑ निष॑ण्णाय॒
स्वाहा॑॥ ४९॥

आसिष्यते स्वाहाऽऽसीनाय स्वाहाऽऽसिताय स्वाहा निपथ्यते स्वाहा निपद्यमानाय स्वाहा निपन्त्राय स्वाहा शयिष्यते स्वाहा शयानाय स्वाहा शयिताय स्वाहा सम्मीलिष्यते स्वाहा सम्मीलते स्वाहा सम्मीलिताय स्वाहा स्वप्स्यते स्वाहा स्वपते स्वाहा सुप्ताय स्वाहा प्रभोथ्यते स्वाहा प्रबुध्यमानाय स्वाहा प्रबुद्धाय स्वाहा जागरिष्यते स्वाहा जाग्रते स्वाहा जागरिताय स्वाहा शुश्रूषमाणाय स्वाहा शृण्वते स्वाहा श्रुताय स्वाहा वीक्षिष्यते स्वाहा॥५०॥

वीक्षमाणाय स्वाहा वीक्षिताय स्वाहा सहास्यते स्वाहा सज्जिहानाय स्वाहोज्जिहानाय स्वाहा विवथ्स्यते स्वाहा विवर्तमानाय स्वाहा विवृताय स्वाहोत्थास्यते स्वाहोत्तिष्ठते स्वाहोत्थिताय स्वाहा विधविष्यते स्वाहा विधून्वानाय स्वाहा विधूताय स्वाहोत्क्रस्यते स्वाहोत्क्रामते स्वाहोत्क्रान्ताय स्वाहा चक्रमिष्यते स्वाहा चक्रम्यमाणाय स्वाहा चक्रमिताय स्वाहा कण्डूयिष्यते स्वाहा कण्डूयमानाय स्वाहा कण्डूयिताय स्वाहा निकषिष्यते स्वाहा निकषमाणाय स्वाहा निकषिताय स्वाहा यदत्ति तस्मै स्वाहा यत्पिबति तस्मै स्वाहा यन्मेहति तस्मै स्वाहा यच्छकृत्करोति तस्मै स्वाहा रेतसे स्वाहा प्रजाभ्यः स्वाहा प्रजननाय स्वाहा सर्वस्मै स्वाहा॥५१॥

[१९]

अग्नये स्वाहा वायवे स्वाहा सूर्याय स्वाहर्तमस्यृतस्यर्तमसि सत्यमसि सत्यस्य सत्यमस्यृतस्य पन्था असि देवानां छायामृतस्य नाम तत्सत्यं यत्त्वं प्रजापतिरस्यधि यदस्मिन्वाजिनीव शुभः स्पर्धन्ते दिवः सूर्येण विशोऽपो वृणानः पवते कव्यन्पशुं न गोपा इर्यः परिज्मा॥ 52॥

[२०]

॥द्वितीयः प्रश्नः॥

॥तैत्तिरीयसंहितायां सप्तमकाण्डे द्वितीयः प्रश्नः॥

साध्या वै देवाः सुवर्गकामा एत९ षड्रात्रमपश्यन्तमाहरन्तेनायजन्त ततो वै ते सुवर्गं लोकमायन् य एवं विद्वा९सः षड्रात्रमासते सुवर्गमेव लोकं यन्ति देवसत्रं वै षड्रात्रः प्रत्यक्षः ह्येतानि पृष्ठानि य एवं विद्वा९सः षड्रात्रमासते साक्षादेव देवता अभ्यारोहन्ति षड्रात्रो भवति षड्वा ऋतवः षट्पृष्ठानि॥१॥

पृष्ठैरेवर्तूनवारोहन्यृतुभिः संवत्सरन्ते संवत्सर एव प्रति तिष्ठन्ति बृहद्रथन्तराभ्यां यन्तीयं वाव रथन्तरमसौ बृहदाभ्यामेव यन्त्यथौ अनयोरेव प्रति तिष्ठन्त्येते वै यज्ञस्याञ्जसायनी सुती ताभ्यामेव सुवर्गं लोकं यन्ति त्रिवृदग्निष्टोमो भवति तेज एवाव रुन्धते पञ्चदशो भवतीन्द्रियमेवाव रुन्धते सप्तदशः॥२॥

भवत्यन्नाद्यस्यावरुद्धा अथो प्रैव तेन जायन्त एकवि९शो भवति प्रतिष्ठित्या अथो रुचमेवात्मन्दधते त्रिणवो भवति विजित्यै त्रयस्त्रि९शो भवति प्रतिष्ठित्यै सदोहविर्धानिन एतेन षड्रात्रेण यजेरन्नाश्वत्थी हविर्धानं चाग्नीध्रं च भवत्स्तद्धि सुवर्ग्यं चक्रीवती भवतः सुवर्गस्य लोकस्य समष्ट्या उलूखलबुध्रो यूषो भवति प्रतिष्ठित्यै प्राञ्चो यान्ति प्राडिव हि सुवर्गः॥३॥

लोकः सरस्वत्या यान्त्येष वै देवयानः पन्थास्तमेवान्वारोहन्त्याक्रोशन्तो यान्त्यवर्तिमेवान्यस्मिन्प्रतिषज्यं प्रतिष्ठां गच्छन्ति यदा दशं शतं कुर्वन्त्यथैकमुत्थानं शतायुः पुरुषः शतेन्द्रिय आयुष्येवेन्द्रिये प्रति तिष्ठन्ति यदा शतं सहस्रं कुर्वन्त्यथैकमुत्थानं सहस्रसम्मितो वा असौ लोकोऽमुमेव लोकमभि जयन्ति यदैषां प्रमीयेत यदा वा जीयेरन्नथैकमुत्थानन्तद्धि तीर्थम्॥४॥

पृष्ठानि सप्तदशः सुवर्गो जयन्ति यदैकादश च॥१॥

कुसुरुबिन्द औद्दालकिरकामयत पशुमान्त्स्यामिति स एत९ सप्तरात्रमाहरन्तेनायजन्तेन वै स यावन्तो ग्राम्याः पशवस्तानवारुन्ध य एवं विद्वान्त्सप्तरात्रेण यजते यावन्त एव ग्राम्याः पशवस्तानेवाव रुद्धे सप्तरात्रो भवति सप्त ग्राम्याः पशवः सप्तरण्याः सप्त

छन्दाःस्युभयस्यावरुद्धौ त्रिवृदग्निष्टोमो भवति तेजः॥५॥

एवाव रुद्धे पञ्चदशो भवतीन्द्रियमेवाव रुद्धे सप्तदशो भवत्यन्नाद्यस्यावरुद्धा अथो प्रैव तेन जायत एकविंशो भवति प्रतिष्ठित्या अथो रुचमेवात्मन्धत्ते त्रिणवो भवति विजित्यै पञ्चविंशोऽग्निष्टोमो भवति प्रजापतेरास्यै महाव्रतवानन्नाद्यस्यावरुद्धौ विश्वजिथ्सर्वपृष्ठोऽतिरात्रो भवति सर्वस्याभिजित्यै यत्प्रत्यक्षम्पूर्वेष्वहःसु पृष्ठान्युपेयुः प्रत्यक्षम्॥६॥

विश्वजिति यथा दुग्धामुपसीदत्येवमुत्तममहः स्यान्नैकरात्रश्च न स्याद्बृहद्रथन्तरे पूर्वेष्वहःसूपं यन्तीयं वाव रथन्तरमसौ बृहदाभ्यामेव न युन्यथौ अनयोरैव प्रति तिष्ठन्ति यत्प्रत्यक्षं विश्वजिति पृष्ठान्युपयन्ति यथा प्रतां दुहे तादृगेव तत्॥७॥

तेज उपेयुः प्रत्यक्षं द्विचत्वारिंशच्च॥२॥ [२]

बृहस्पतिरकामयत ब्रह्मवर्चसी स्यामिति स एतमष्टरात्रमपश्यत्तमाहरत्तेनायजत ततो वै स ब्रह्मवर्चस्यभवद्य एवं विद्वानष्टरात्रेण यजते ब्रह्मवर्चस्यैव भवत्यष्टरात्रो भवत्यष्टाक्षरा गायत्री गांयत्री ब्रह्मवर्चसम्गायत्रियैव ब्रह्मवर्चसमव रुद्धेऽष्टरात्रो भवति चतस्रो वै दिशश्चतस्रोऽवान्तरदिशा दिग्भ्य एव ब्रह्मवर्चसमव रुद्धे॥८॥

त्रिवृदग्निष्टोमो भवति तेज एवाव रुद्धे पञ्चदशो भवतीन्द्रियमेवाव रुद्धे सप्तदशो भवत्यन्नाद्यस्यावरुद्धा अथो प्रैव तेन जायत एकविंशो भवति प्रतिष्ठित्या अथो रुचमेवात्मन्धत्ते त्रिणवो भवति विजित्यै त्रयस्त्रिंशो भवति प्रतिष्ठित्यै पञ्चविंशोऽग्निष्टोमो भवति प्रजापतेरास्यै महाव्रतवानन्नाद्यस्यावरुद्धौ विश्वजिथ्सर्वपृष्ठोऽतिरात्रो भवति सर्वस्याभिजित्यै॥९॥

दिग्भ्य एव ब्रह्मवर्चसमवरुद्धेऽभिजित्यै॥३॥ [३]

प्रजापतिः प्रजा असृजत ताः सृष्टाः क्षुधं न्यायन्त्स एतं नवरात्रमपश्यत्तमाहरत्तेनायजत ततो वै प्रजाभ्योऽकल्पत यर्हि प्रजाः क्षुधं निगच्छेयुस्तरहि नवरात्रेण यजेतेमे हि वा एतासां लोका अक्लृप्ता अथैताः क्षुधं नि गच्छन्तीमानेवाभ्यो लोकान्कल्पयति तान्कल्पमानान्प्रजाभ्योऽनु कल्पते कल्पन्ते॥१०॥

अस्मा इमे लोका ऊर्जं प्रजासु दधाति त्रिरात्रेणैवेमं लोकं कल्पयति त्रिरात्रेणान्तरिक्षं त्रिरात्रेणामुं लोकं यथा गुणे गुणमन्वस्यत्येवमेव तल्लोके लोकमन्वस्यति

धृत्या अशिथिलम्भावाय ज्योतिर्गौरायुरिति ज्ञाताः स्तोमा भवन्तीयं वाव ज्योतिरन्तरिक्षं
गौरसावायुरेष्वेव लोकेषु प्रति तिष्ठन्ति ज्ञात्रं प्रजानाम्॥११॥

गच्छति नवरात्रो भवत्यभिपूर्वमेवास्मिन्तेजो दधाति यो ज्योगामयावी स्यात्स
नवरात्रेण यजेत प्राणा हि वा एतस्याधृता अथैतस्य ज्योगामयति प्राणानेवास्मिन्दाधारोत
यदीतासुर्भवति जीवत्येव॥१२॥

कल्पन्ते प्रजानात्रयस्त्रिंशच्च॥४॥ [४]

प्रजापतिरकामयत् प्र जायेयेति स एतं दशहोतारमपश्यत्तमजुहोत्तेन दशरात्रमसृजत्
तेन दशरात्रेण प्राजायत दशरात्राय दीक्षिष्यमाणो दशहोतारं जुहुयाद्दशहोत्रैव दशरात्रं
सृजते तेन दशरात्रेण प्र जायते वैराजो वा एष यज्ञो यद्दशरात्रो य एवं विद्वान्दशरात्रेण
यजंते विराजमेव गच्छति प्राजापत्यो वा एष यज्ञो यद्दशरात्रः॥१३॥

य एवं विद्वान्दशरात्रेण यजंते प्रैव जायत इन्द्रो वै सदङ्ग्रेवताभिरासीत्स न
व्यावृतमगच्छत्स प्रजापतिमुपाधावत् तस्मा एतं दशरात्रमप्रायच्छत्तमाहर्त्तेनायजत् ततो
वै सौऽन्याभिर्देवताभिर्व्यावृतमगच्छद्य एवं विद्वान्दशरात्रेण यजंते व्यावृतमेव पाप्मना
भ्रातृव्येण गच्छति त्रिकुक्षुद्वै॥१४॥

एष यज्ञो यद्दशरात्रः ककुत्पञ्चदशः ककुदेकविंशः ककुत्रयस्त्रिंशो य एवं
विद्वान्दशरात्रेण यजंते त्रिकुक्षुदेव संमानानां भवति यजमानः पञ्चदशो यजमान एकविंशो
यजमानस्त्रयस्त्रिंशः पुर इतरा अभिचर्यमाणो दशरात्रेण यजेत देवपुरा एव पर्यूहते
तस्य न कुतश्चनोपाव्याधो भवति नैनमभिचरन्त्युत्ते देवासुराः संयत्ता आसन्ते देवा
एताः॥१५॥

देवपुरा अपश्यन् यद्दशरात्रस्ताः पर्यूहन्त तेषां न कुतश्चनोपाव्याधोऽभवत्ततो देवा
अभवन्परासुरा यो भ्रातृव्यवान्स्यात्स दशरात्रेण यजेत देवपुरा एव पर्यूहते तस्य न
कुतश्चनोपाव्याधो भवति भवत्यात्मना परास्य भ्रातृव्यो भवति स्तोमः स्तोमस्योपस्तिर्भवति
भ्रातृव्यमेवोपस्तिं कुरुते जामि वै॥१६॥

एतत्कुर्वन्ति यज्यायांसः स्तोममुपेत्य कर्नीयांसमुपयन्ति यदग्निष्टोमसामान्यवस्ताच्च
परस्ताच्च भवन्त्यजामित्वाय त्रिवृदग्निष्टोमोऽग्निष्टुदाग्नेयीषु भवति तेज एवाव रुद्धे पञ्चदश

उक्थं ऐन्द्रीष्विन्द्रियमेवाव रुद्धे त्रिवृदग्निष्टोमो वैश्वदेवीषु पुष्टिमेवाव रुद्धे सप्तदशोऽग्निष्टोमः प्राजापत्यासु तीव्रसोमोऽन्नाद्यस्यावरुद्धा अथो प्रैव तेन जायते॥१७॥

एकविंश उक्थः सौरिषु प्रतिष्ठित्या अथो रुचमेवात्मन्थते सप्तदशोऽग्निष्टोमः प्राजापत्यासूपहव्य उपहवमेव गच्छति त्रिणवावग्निष्टोमावभित ऐन्द्रीषु विजित्ये त्रयस्त्रिंश उक्थो वैश्वदेवीषु प्रतिष्ठित्यै विश्वजिह्वसर्वपृष्ठोऽ तिरात्रो भवति सर्वस्याभिजित्ये॥१८॥

प्राजापत्यो वा एष यज्ञो यदशरात्रस्त्रिकुद्धा एता वै जायत एकत्रिंशच्च॥५॥—[५]

ऋतवो वै प्रजाकामाः प्रजां नाविन्दन्त तेऽकामयन्त प्रजां सृजेमहि प्रजामव रुन्धीमहि प्रजां विन्देमहि प्रजावन्तः स्यामेति त एतमेकादशरात्रमपश्यन्तमाह्रन्तेनायजन्त ततो वै ते प्रजामसृजन्त प्रजामवारुन्धत प्रजामविन्दन्त प्रजावन्तोऽभवन्त ऋतवोऽभवन्तदार्तवानामार्तवत्वमृतूनां वा एते पुत्रास्तस्मात्॥१९॥

आर्तवा उच्यन्ते य एवं विद्वांस एकादशरात्रमासते प्रजामेव सृजन्ते प्रजामव रुन्धते प्रजां विन्दन्ते प्रजावन्तो भवन्ति ज्योतिरतिरात्रो भवति ज्योतिरेव पुरस्तादधते सुवर्गस्य लोकस्यानुख्यात्यै पृष्ठः षडहो भवति षड्वा ऋतवः षट्पृष्ठानि पृष्ठैरेवतूनन्वारोहन्त्युतुभिः संवत्सरन्ते संवत्सर एव प्रति तिष्ठन्ति चतुर्विंशो भवति चतुर्विंशत्यक्षरा गायत्री॥२०॥

गायत्रम्रह्मवर्चसङ्गायत्रियामेव ब्रह्मवर्चसे प्रति तिष्ठन्ति चतुश्चत्वारिंशो भवति चतुश्चत्वारिंशदक्षरा त्रिष्टुगिन्द्रियं त्रिष्टुत्रिष्टुभ्येवेन्द्रिये प्रति तिष्ठन्त्यष्टाचत्वारिंशो भवत्यष्टाचत्वारिंशदक्षरा जगती जागताः पशवो जगत्यामेव पशुषु प्रति तिष्ठन्त्येकादशरात्रो भवति पञ्च वा ऋतव आर्तवाः पञ्चतुष्ट्वेवार्तवेषु संवत्सरे प्रतिष्ठाय प्रजामव रुन्धतेऽतिरात्रावभितो भवतः प्रजायै परिगृहीत्यै॥२१॥

तस्माद्वाय्वेकात्रपञ्चाशच्च॥६॥—[६]

ऐन्द्रवायुवाग्राङ्गृहीयाद्यः कामयेत यथापूर्वं प्रजाः कल्पेरन्निति यज्ञस्य वै कृत्तिमनु प्रजाः कल्पन्ते यज्ञस्याकृत्तिमनु न कल्पन्ते यथापूर्वमेव प्रजाः कल्पयति न ज्यायांसं कनीयानति क्रामत्येन्द्रवायुवाग्राङ्गृहीयादामयाविनः प्राणेन वा एष व्युध्यते यस्यामयति प्राण ऐन्द्रवायवः प्राणेनैवैनं समर्धयति मैत्रावरुणाग्राङ्गृहीरन् येषां दीक्षितानां प्रमीयेत॥२२॥

प्राणापानाभ्यां वा एते व्युध्यन्ते येषां दीक्षितानां प्रमीयन्ते प्राणापानौ मित्रावरुणौ

प्राणापानावेव मुखतः परि हरन्त आश्विनाग्रान्गृहीतानुजावरौऽश्विनौ वै देवानामानुजावरौ
पश्चेवाग्रमपर्येतामश्विनावेतस्य देवता य आनुजावरस्तावेवैनमग्रमपरि णयतः शुक्राग्रान्गृहीत
गतश्रीः प्रतिष्ठाकामोऽसौ वा आदित्यः शुक्र एषोऽन्तोऽन्तम्मनुष्यः॥२३॥

श्रिये गत्वा नि वर्ततेऽन्तादेवान्तमा रभते न ततः पापीयान्भवति
मन्थ्यग्रान्गृहीताभिचरन्त्रातपात्रं वा एतद्यन्मन्थिपात्रमृत्युनैवेन ग्राहयति ताजगार्तिमाच्छ्रित्याग्रयण
यस्य पिता पितामहः पुण्यः स्यादथ तत्र प्राप्नुयाद्वाचा वा एष इन्द्रियेण व्यूध्यते यस्य
पिता पितामहः पुण्यः॥२४॥

भवत्यथ तत्र प्राप्त्युर इवेतद्यज्ञस्य वागिव यदाग्रयणो वाचैवेनमिन्द्रियेण समर्धयति न
ततः पापीयान्भवत्युक्थ्याग्रान्गृहीताभिचर्यमाणः सर्वेषां वा एतत्पात्राणामिन्द्रियं यदुक्थ्यपात्रं
सर्वेणैवेनमिन्द्रियेणाति प्र युङ्क्ते सरस्वत्यभि नो नेषि वस्य इति पुरोरुचं कुर्याद्वाग्वै॥२५॥

सरस्वती वाचैवेनमति प्र युङ्क्ते मा त्वत्क्षेत्राण्यरणानि गन्मेत्याह मृत्योर्वै क्षेत्राण्यरणानि
तेनैव मृत्योः क्षेत्राणि न गच्छति पूर्णान्ग्रहान्गृहीयादामयाविनः प्राणान् वा एतस्य
शुगच्छति यस्यामयति प्राणा ग्रहाः प्राणानेवास्य शुचो मुञ्चत्युत यदीतासुर्भवति जीवत्येव
पूर्णान्ग्रहान्गृहीयाद्यर्हि पर्जन्यो न वर्षेत्प्राणान् वा एतर्हि प्रजानां शुगच्छति यर्हि
पर्जन्यो न वर्षति प्राणा ग्रहाः प्राणानेव प्रजानां शुचो मुञ्चति ताजकप्र वर्षति॥२६॥

प्रमीयेत मनुष्यं ऋध्यते यस्य पिता पितामहः पुण्यो वाग्वा एव
पूर्णान्ग्रहान्मश्नवि३शतिश्च॥७॥

[७]

गायत्रो वा ऐन्द्रवायवो गायत्रम्रायणीयमहस्तस्मात्त्रायणीयेऽहन्नैन्द्रवायवो गृह्यते स्व
एवैनमायतने गृह्णाति त्रैष्टुभो वै शुक्रस्त्रैष्टुभं द्वितीयमहस्तस्माद्वितीयेऽहच्छुक्रो गृह्यते स्व
एवैनमायतने गृह्णाति जागतो वा आग्रयणो जागतं तृतीयमहस्तस्मात्तृतीयेऽहन्नाग्रयणो
गृह्यते स्व एवैनमायतने गृह्णात्येतद्वै॥२७॥

यज्ञमापद्यच्छन्दास्याप्रोति यदाग्रयणः श्वो गृह्यते यत्रैव यज्ञमदृशन्तत एवैनम्पुनः
प्र युङ्क्ते जगन्मुखो वै द्वितीयस्त्रिरात्रो जागत आग्रयणो यच्चतुर्थेऽहन्नाग्रयणो गृह्यते स्व
एवैनमायतने गृह्णात्यथो स्वमेव छन्दोऽनु पर्यावर्तन्ते राथतरो वा ऐन्द्रवायवो राथतं
पञ्चममहस्तस्मात्पञ्चमेऽहन्॥२८॥

ए॒न्द्रवा॒यवो गृ॒ह्यते स्व ए॒वैन॑मा॒यत॑ने गृ॒ह्णाति॑ बा॒र्हतो॑ वै शु॒क्रो बा॒र्हतः॑
प॒ष्ठम॑ह॒स्तस्मात्प॑ष्ठेऽहं॒ञ्छुको गृ॒ह्यते स्व ए॒वैन॑मा॒यत॑ने गृ॒ह्णात्येत॑द्वै द्वितीयं
य॒ज्ञमा॑प॒द्यच्छ॒न्दाः॑स्या॒प्रोति॑ यच्छु॒क्रः श्वो गृ॒ह्यते यत्रै॒व य॒ज्ञमद॑शन्तत ए॒वैन॑म्पुनः प्र यु॒ङ्क्ते
त्रि॒ष्टुङ्खो॑ वै तृतीयं॒स्मिरा॒त्रस्त्रैष्टु॑भः॥२९॥

शु॒क्रो यथ्स॑प्तमेऽहं॒ञ्छुको गृ॒ह्यते स्व ए॒वैन॑मा॒यत॑ने गृ॒ह्णात्यथो॑ स्वमे॒व छन्दो॑ऽनु
प॒र्याव॑र्तन्ते वा॒ग्वा आ॑ग्र॒यणो वा॑ग॒ष्टम॑ह॒स्तस्माद॑ष्टमेऽहं॒न्नाग्र॑य॒णो गृ॒ह्यते स्व ए॒वैन॑मा॒यत॑ने
गृ॒ह्णाति प्रा॒णो वा ऐ॒न्द्रवा॒यवः प्रा॒णो न॑वमह॒स्तस्मान्न॑वमेऽहं॒न्त्रैन्द्र॑वा॒यवो गृ॒ह्यते स्व
ए॒वैन॑मा॒यत॑ने गृ॒ह्णात्येत॑त्॥३०॥

वै तृतीयं य॒ज्ञमा॑प॒द्यच्छ॒न्दाः॑स्या॒प्रोति॑ यदै॒न्द्रवा॒यवः श्वो गृ॒ह्यते यत्रै॒व य॒ज्ञमद॑शन्तत
ए॒वैन॑म्पुनः प्र यु॒ङ्क्तेऽथो॑ स्वमे॒व छन्दो॑ऽनु प॒र्याव॑र्तन्ते प॒थो वा ए॒तेऽध्य॑प॒थेन॑ यन्ति यै-
ऽन्ये॒नैन्द्र॑वा॒यवात्प्रति॑पद्यन्तेऽन्तः खलु॒ वा एष॑ य॒ज्ञस्य॑ यद॒शम॑महर्दशमेऽहं॒न्त्रैन्द्र॑वा॒यवो गृ॒ह्यते
य॒ज्ञस्य॑॥३१॥

ए॒वान्तं॑ गृ॒त्वाप॑था॒त्पन्था॑मपि॒ यन्त्यथो॑ यथा॒ वही॑यसा॒ प्रतिसा॑रं॒ वह॑न्ति ता॒दृगे॒व
तच्छ॒न्दाः॑स्य॒न्योन्य॑स्य॒ लोक॑म॒भ्यध्या॑यन्ता॒न्येते॒नैव दे॒वा व्य॑वाह॒यत्रै॒न्द्रवा॒यव॑स्य॒ वा ए॒तदा॑यत॑नं
यच्च॑तु॒र्थम॑ह॒स्तस्मिन्ना॑ग्र॒यणो गृ॒ह्यते तस्मा॑दाग्र॒यणस्या॑यत॑ने न॒वमेऽहं॒न्त्रैन्द्र॑वा॒यवो गृ॒ह्यते शु॒क्रस्य॑
वा ए॒तदा॑यत॑नं यत्पञ्च॒मम्॥३२॥

अह॒स्तस्मिन्त्रै॑न्द्रवा॒यवो गृ॒ह्यते तस्मा॑दै॒न्द्रवा॒यवस्या॑यत॑ने सप्तमेऽहं॒ञ्छुको गृ॒ह्यते
आग्र॑य॒णस्य॑ वा ए॒तदा॑यत॑नं यत्प॒ष्ठम॑ह॒स्तस्मिञ्छु॒क्रो गृ॒ह्यते तस्मा॑च्छु॒क्रस्या॑यत॑नेऽष्टमे-
ऽहं॒न्नाग्र॑य॒णो गृ॒ह्यते छ॒न्दाः॑स्ये॒व तद्वि वा॑ह॒यति॑ प्र वस्य॑सो वि॒वाह॑मा॒प्रोति॑ य ए॒वं
वेदा॑थो दे॒वता॑भ्य ए॒व यु॒ज्ञे संवि॑दं दधाति॒ तस्मा॑दि॒दमन्यो॑न्यस्मै ददाति॥३३॥

ए॒तद्वै पञ्च॑मेऽहं॒न्त्रैष्टु॑भ ए॒तद्गृ॒ह्यते य॒ज्ञस्य॑ पञ्चम॒न्यस्मा॑ एकञ्च॥८॥ [८]

प्र॒जाप॑तिर॒काम॑यत् प्र जा॒येयेति॑ स ए॒तं द्वा॑दशरा॒त्रम॑पश्य॒त्तमा॑ह॒रत्तेना॑यजत् ततो॒ वै
स प्रा॑जायत् यः का॒मये॑त् प्र जा॒येयेति॑ स द्वा॑दशरा॒त्रेण॑ यजेत् प्रै॒व जा॑यते ब्रह्मवा॒दिना॑
वद॒न्त्यग्नि॑ष्टोमप्रा॒यणा॑ य॒ज्ञा अथ॑ कस्मा॑दतिरात्रः पूर्वं प्र यु॒ज्यत॑ इति चक्षु॒षी वा ए॒ते
य॒ज्ञस्य॑ यदतिरा॒त्रो क॒नीनि॑के अग्नि॒ष्टोमौ यत्॥३४॥

अग्निष्टोमं पूर्वम्प्रयुञ्जीरन्बहिर्धा कनीनिके दध्युस्तस्मादतिरात्रः पूर्वः प्र युज्यते चक्षुषी एव यज्ञे धित्वा मध्यतः कनीनिके प्रति दधति यो वै गांयत्री ज्योतिःपक्षा वेद ज्योतिषा भासा सुवर्ग लोकमेति यावग्निष्टोमौ तौ पक्षौ येऽन्तरंऽष्टावुक्थ्याः स आत्मेषा वै गांयत्री ज्योतिःपक्षा य एवं वेद ज्योतिषा भासा सुवर्ग लोकम्॥३५॥

एति प्रजापतिर्वा एष द्वादशधा विहितो यद्वादशरात्रौ यावतिरात्रौ तौ पक्षौ येऽन्तरंऽष्टावुक्थ्याः स आत्मा प्रजापतिर्वैष सन्धस्व वै सत्रेण स्पृणोति प्राणा वै सत्प्राणानेव स्पृणोति सर्वासां वा एते प्रजानां प्राणैरासते ये सत्रमासते तस्मात्पृच्छन्ति किमेते सत्रिण इति प्रियः प्रजानामुत्थितो भवति य एवं वेद॥३६॥

अग्निष्टोमौ यथ्सुवर्गल्लोकं प्रियः प्रजानां पञ्च च॥९॥ [९]

न वा एषोऽन्यतोवैश्वानरः सुवर्गाय लोकाय प्राभवदूर्ध्वो ह वा एष आतत आसीत्ते देवा एतं वैश्वानरं पर्यौहन्त्सुवर्गस्य लोकस्य प्रभूत्या ऋतवो वा एतेन प्रजापतिमयाजयन्तेष्वर्धोदधि तदधोति ह वा ऋत्विक्षु य एवं विद्वान्द्वादशाहेन यजते तेऽस्मिन्नेच्छन्त स रस्महं वसन्ताय प्रायच्छत्॥३७॥

यवं ग्रीष्मायौषधीर्वर्षाभ्यौ व्रीहीञ्छुरदे माषतिलौ हेमन्तशिशिराभ्यान्तेनेन्द्रं प्रजापतिरयाजयत्ततो वा इन्द्र इन्द्रोऽभवत्तस्मादाहुरानुजावस्य यज्ञ इति स ह्येतेनाग्रेऽयंजतेषु ह वै कुणपमत्ति यः सत्रे प्रतिगृह्णाति पुरुषकुणपमंश्चकुणपङ्गौर्वा अन्नं येन पात्रेणान्नम्बिभ्रति यत्तत्र निर्णेजति ततोऽधि॥३८॥

मलं जायत एक एव यंजेतैको हि प्रजापतिराग्रेद्वादश रात्रिर्दीक्षितः स्याद्वादश मासाः संवत्सरः संवत्सरः प्रजापतिः प्रजापतिर्वैष एष ह त्वे जायते यस्तपसोऽधि जायते चतुर्धा वा एतास्तिस्तिस्तिस्ति रात्रयो यद्वादशोपसदो याः प्रथमा यज्ञं ताभिः सम्भरति या द्वितीया यज्ञं ताभिरा रभते॥३९॥

यास्तृतीयाः पात्राणि ताभिर्निर्णेनित्ते याश्चतुर्थीरपि ताभिरात्मानमन्तरतः शुन्धते यो वा अस्य पशुमत्ति मा९स९ सौऽत्ति यः पुरोडाशम्स्तिष्क९ स यः परिवापम्पुरीष९ स यः आज्यम्मज्जान९ स यः सोम९ स्वेद९ सोऽपि ह वा अस्य शीर्षण्या निष्पदः प्रति गृह्णाति यो द्वादशाहे प्रतिगृह्णाति तस्माद्वादशाहेन न याज्यम्पाप्मनो व्यावृत्त्यै॥४०॥

अयच्छुदधिं रभते द्वादशाहेनं चत्वारिं च॥10॥ [१०]

एकस्मै स्वाहा द्वाभ्यां स्वाहा त्रिभ्यः स्वाहा चतुर्भ्यः स्वाहा पञ्चभ्यः स्वाहा षड्भ्यः स्वाहा सप्तभ्यः स्वाहा ऽष्टाभ्यः स्वाहा नवभ्यः स्वाहा दशभ्यः स्वाहाैकादशभ्यः स्वाहा द्वादशभ्यः स्वाहा त्रयोदशभ्यः स्वाहा चतुर्दशभ्यः स्वाहा पञ्चदशभ्यः स्वाहा षोडशभ्यः स्वाहा सप्तदशभ्यः स्वाहा ऽष्टादशभ्यः स्वाहाैकान्न विंशत्यै स्वाहा नवविंशत्यै स्वाहाैकान्न चत्वारिंशते स्वाहा नवचत्वारिंशते स्वाहाैकान्न षष्ठ्यै स्वाहा नवषष्ठ्यै स्वाहाैकान्नाशीत्यै स्वाहा नवाशीत्यै स्वाहाैकान्न शताय स्वाहा शताय स्वाहा द्वाभ्यां शताभ्यां स्वाहा सर्वस्मै स्वाहा॥४१॥

नवचत्वारिंशते स्वाहाैकान्नैकविंशतिश्च॥11॥ [११]

एकस्मै स्वाहा त्रिभ्यः स्वाहा पञ्चभ्यः स्वाहा सप्तभ्यः स्वाहा नवभ्यः स्वाहाैकादशभ्यः स्वाहा त्रयोदशभ्यः स्वाहा पञ्चदशभ्यः स्वाहा सप्तदशभ्यः स्वाहाैकान्न विंशत्यै स्वाहा नवविंशत्यै स्वाहाैकान्न चत्वारिंशते स्वाहा नवचत्वारिंशते स्वाहाैकान्न षष्ठ्यै स्वाहा नवषष्ठ्यै स्वाहाैकान्नाशीत्यै स्वाहा नवाशीत्यै स्वाहाैकान्न शताय स्वाहा शताय स्वाहा सर्वस्मै स्वाहा॥४२॥

एकस्मै त्रिभ्यः पञ्चाशत्॥12॥ [१२]

द्वाभ्यां स्वाहा चतुर्भ्यः स्वाहा षड्भ्यः स्वाहा ऽष्टाभ्यः स्वाहा दशभ्यः स्वाहा द्वादशभ्यः स्वाहा चतुर्दशभ्यः स्वाहा षोडशभ्यः स्वाहा ऽष्टादशभ्यः स्वाहा विंशत्यै स्वाहा ऽष्टानवत्यै स्वाहा शताय स्वाहा सर्वस्मै स्वाहा॥४३॥

द्वाभ्यामष्टानवत्यै षड्विंशतिः॥13॥ [१३]

त्रिभ्यः स्वाहा पञ्चभ्यः स्वाहा सप्तभ्यः स्वाहा नवभ्यः स्वाहाैकादशभ्यः स्वाहा त्रयोदशभ्यः स्वाहा पञ्चदशभ्यः स्वाहा सप्तदशभ्यः स्वाहाैकान्न विंशत्यै स्वाहा नवविंशत्यै स्वाहाैकान्न चत्वारिंशते स्वाहा नवचत्वारिंशते स्वाहाैकान्न षष्ठ्यै स्वाहा नवषष्ठ्यै स्वाहाैकान्नाशीत्यै स्वाहा नवाशीत्यै स्वाहाैकान्न शताय स्वाहा शताय स्वाहा सर्वस्मै स्वाहा॥४४॥

त्रिभ्यां ऽष्टाचत्वारिंशत्॥14॥ [१४]

चतुर्भ्यः स्वाहा ऽष्टाभ्यः स्वाहा द्वादशभ्यः स्वाहा षोडशभ्यः स्वाहा विंशत्यै स्वाहा
षण्णवत्यै स्वाहा शताय स्वाहा सर्वस्मै स्वाहा ॥४५॥

चतुर्भ्यः षण्णवत्यै षोडश ॥१५॥ [१५]

पञ्चभ्यः स्वाहा दशभ्यः स्वाहा पञ्चदशभ्यः स्वाहा विंशत्यै स्वाहा पञ्चनवत्यै स्वाहा
शताय स्वाहा सर्वस्मै स्वाहा ॥४६॥

पञ्चभ्यः पञ्चनवत्यै चतुर्दश ॥१६॥ [१६]

दशभ्यः स्वाहा विंशत्यै स्वाहा त्रिंशते स्वाहा चत्वारिंशते स्वाहा पञ्चाशते
स्वाहा षष्ठ्यै स्वाहा सप्तत्यै स्वाहा ऽशीत्यै स्वाहा नवत्यै स्वाहा शताय स्वाहा सर्वस्मै
स्वाहा ॥४७॥

दशभ्यो द्वाविंशतिः ॥१७॥ [१७]

विंशत्यै स्वाहा चत्वारिंशते स्वाहा षष्ठ्यै स्वाहा ऽशीत्यै स्वाहा शताय स्वाहा
सर्वस्मै स्वाहा ॥४८॥

विंशत्यै द्वादश ॥१८॥ [१८]

पञ्चाशते स्वाहा शताय स्वाहा द्वाभ्यां शताभ्यां स्वाहा त्रिभ्यः शतेभ्यः स्वाहा
चतुर्भ्यः शतेभ्यः स्वाहा पञ्चभ्यः शतेभ्यः स्वाहा षड्भ्यः शतेभ्यः स्वाहा सप्तभ्यः शतेभ्यः
स्वाहा ऽष्टाभ्यः शतेभ्यः स्वाहा नवभ्यः शतेभ्यः स्वाहा सहस्राय स्वाहा सर्वस्मै स्वाहा ॥४९॥

पञ्चाशते द्वात्रिंशत् ॥१९॥ [१९]

शताय स्वाहा सहस्राय स्वाहा ऽयुताय स्वाहा नियुताय स्वाहा प्रयुताय स्वाहा ऽर्बुदाय
स्वाहा न्यर्बुदाय स्वाहा समुद्राय स्वाहा मध्याय स्वाहा ऽन्ताय स्वाहा परार्धाय स्वाहा षमे
स्वाहा व्युष्ट्यै स्वाहा देष्ट्यते स्वाहा द्यते स्वाहा दिंताय स्वाहा सुवर्गाय स्वाहा लोकाय
स्वाहा सर्वस्मै स्वाहा ॥५०॥

शताय ऽष्टात्रिंशत् ॥२०॥ [२०]

प्रजवं ब्रह्मवादिनः किमेष वा आप्त आदित्या उभयोः प्रजापतिरन्वायन्निन्द्रो वै सदङ्गिन्द्रो वै

शिथिलः प्रजापतिरकामयतान्नादः सा विराडसावादित्योऽर्वाङ्मूतमा मेऽग्निना स्वाहाधिन्द्रोऽञ्जेतायं
कृष्णायौषधीभ्यो वनस्पतिभ्यो विशतिः॥२०॥ प्रजवं प्रजापतिर्यदद्वन्द्वोमन्तं हुवे सवाहमौषधीभ्यो
द्विचत्वारिंशत्॥४२॥ प्रजवः सर्वस्मै स्वाहा॥॥ [२१]

॥तृतीयः प्रश्नः॥

॥तैत्तिरीयसंहितायां सप्तमकाण्डे तृतीयः प्रश्नः॥

प्रजवं वा एतेन यन्ति यदंशममहः पापावहीयं वा एतेन भवन्ति यदंशममह्यो
वै प्रजवं यतामपथेन प्रतिपद्यते यः स्थाणुः हन्ति यो भ्रेषं न्येति स हीयते स
यो वै दंशमेऽहन्नविवाक्य उपहन्यते स हीयते तस्मै य उपहताय व्याह तमेवान्वाग्भ्य
समश्नुतेऽथ यो व्याह सः॥१॥

हीयते तस्मादंशमेऽहन्नविवाक्य उपहताय न व्युच्यमथो खल्वाहुर्यज्ञस्य वै समृद्धेन
देवाः सुवर्गं लोकमायन् यज्ञस्य व्युद्धेनासुरान्पराभावयन्निति यत्खलु वै यज्ञस्य समृद्धं
तद्यजमानस्य यद्व्युद्धं तद्वातव्यस्य स यो वै दंशमेऽहन्नविवाक्य उपहन्यते स एवाति
रेचयति ते ये बाह्या दशीकवः॥२॥

स्युस्ते वि ब्रूयुर्यदि तत्र न विन्देयुरन्तःसदसाद्बुध्यं यदि तत्र न विन्देयुर्गृहपतिना
व्युच्यन्तद्बुध्यमेवाथ वा एतत्सर्पराज्ञियां ऋग्भिः स्तुवन्तीयं वै सर्पतो राज्ञी यद्वा अस्यां
किं चार्चन्ति यदानृचुस्तेनेयः सर्पराज्ञी ते यदेव किं च वाचानृचुर्यदतोऽध्यर्चितारः॥३॥

तदुभयमाप्तावरुध्योत्तिष्ठामेति ताभिर्मनसा स्तुवते न वा इमामंश्वरथो नाश्वतरीरथः
सद्यः पर्याप्तुमर्हति मनो वा इमाः सद्यः पर्याप्तुमर्हति मनः परिभवितुमथ ब्रह्म वदन्ति
परिमिता वा ऋचः परिमितानि सामानि परिमितानि यजूःप्यथैतस्यैवान्तो नास्ति यद्ब्रह्म
तत्प्रतिगृणत आ चक्षीत स प्रतिगुरः॥४॥

व्याह स दशीकवोऽर्चितारः स एकश्च॥१॥ [१]

ब्रह्मवादिनो वदन्ति किं द्वादशाहस्य प्रथमेनाहर्विजां यजमानो वृद्ध इति तेजं
इन्द्रियमिति किं द्वितीयेनेति प्राणान्नाद्यमिति किं तृतीयेनेति त्रीनिमाल्लोणकानिति किं

चतुर्थेनेति चतुष्पदः पशूनिमिति किम्पञ्चमेनेति पञ्चाक्षराम्पङ्क्तिमिति किं षष्ठेनेति षड्भूनिमिति किं सप्तमेनेति सप्तपदां शक्ररीमिति॥५॥

किमष्टमेनेत्यष्टाक्षरां गायत्रीमिति किं नवमेनेति त्रिवृतं स्तोममिति किं दशमेनेति दशाक्षरां विराजमिति किमेकादशेनेत्येकादशाक्षरां त्रिष्टुभमिति किं द्वादशेनेति द्वादशाक्षरां जगतीमित्येतावद्वा अस्ति यावदेतद्यावदेवास्ति तदैषां वृङ्गे॥६॥

शक्ररीमित्येकचत्वारिंशच्च॥२॥ [२]

एष वा आसौ द्वादशाहो यत्रयोदशरात्रः समानं ह्येतदहर्यत्रायणीयंश्चोदयनीयंश्च त्र्यतिरात्रो भवति त्रयं इमे लोका एषां लोकानामास्यै प्राणो वै प्रथमोऽतिरात्रो व्यानो द्वितीयोऽपानस्तृतीयः प्राणापानोदानेष्वेवान्नाद्ये प्रति तिष्ठन्ति सर्वमार्ययन्ति य एवं विद्वांसस्रयोदशरात्रमासते तदाहुर्वाग्वा एषा वितता॥७॥

यद्द्वादशाहस्तां विच्छिन्द्यन्मध्यंऽतिरात्रं कुर्युरुपदासुका गृहपतेर्वाख्यादुपरिष्ठाच्छन्दोमानांम कुर्वन्ति संततामेव वाचमव रुद्धतेऽनुपदासुका गृहपतेर्वाग्भवति पशवो वै छन्दोमा अन्नम्महाव्रतं यदुपरिष्ठाच्छन्दोमानांमहाव्रतं कुर्वन्ति पशुषु चैवान्नाद्ये च प्रति तिष्ठन्ति॥८॥

वितता त्रिचत्वारिंशच्च॥३॥ [३]

आदित्या अकामयन्तोभयोल्लोकयोर्ऋध्र्यामेति त एतं चतुर्दशरात्रमपश्यन्तमाहरन्तेनायजन्त ततो वै त उभयोल्लोकयोराध्रुवन्नस्मिंश्चामुष्मिंश्च य एवं विद्वांसश्चतुर्दशरात्रमासत उभयोरैव लोकयोर्ऋध्रुवन्त्यस्मिंश्चामुष्मिंश्च चतुर्दशरात्रो भवति सप्त ग्राम्या ओषधयः सप्तरण्या उभयीषामवरुद्ध्यै यत्पराचीनानि पृष्ठानि॥९॥

भवन्त्यमुमेव तैल्लोकमभि जयन्ति यत्प्रतीचीनानि पृष्ठानि भवन्तीममेव तैल्लोकमभि जयन्ति त्रयस्त्रिंशौ मध्यतः स्तोमो भवतः साम्राज्यमेव गच्छन्त्यधिराजौ भवतोऽधिराजा एव समानानां भवन्त्यतिरात्रावभितो भवतः परिगृहीत्यै॥१०॥

पृष्ठानि चतुस्त्रिंशच्च॥४॥ [४]

प्रजापतिः सुवर्गं लोकमैतं देवा अन्वायन्तानादित्याश्च पशवश्चान्वायन्ते देवा अब्रुवन् यान्पशून्पुपाजीविष्म त इमेऽन्वाग्मन्निति तेभ्य एतं चतुर्दशरात्रमप्रत्यौहन्त आदित्याः पृष्ठैः सुवर्गं लोकमारोहन्त्यहान्यामस्मिल्लौके पशून्प्रत्यौहन्पृष्ठेरादित्या अमुष्मिल्लौक

आर्ध्ववच्यहाभ्यामस्मिन्॥११॥

लोके पशवो य एवं विद्वांसश्चतुर्दशरात्रमासं त उभयोरेव लोकयोर्ऋध्रुवन्त्यस्मिन्श्चामुष्मिन्
पृष्ठैरेवामुष्मिन्लोकं ऋध्रुवन्ति च्यहाभ्यामस्मिन्लौके ज्योतिर्गौरायुरिति च्यहो भवतीत्यं वाव
ज्योतिरन्तरिक्षं गौरसावायुरिमानेव लोकानभ्यारोहन्ति यदन्यतः पृष्ठानि स्युर्विविधं
स्यान्मध्ये पृष्ठानि भवन्ति सविवधत्वाय॥१२॥

ओजो वै वीर्यम्पृष्ठान्योजं एव वीर्यमध्यतो दधते बृहद्रथन्तराभ्यां यन्तीत्यं वाव
रथन्तरमसौ बृहदाभ्यामेव यन्त्यथो अनयोरेव प्रति तिष्ठन्त्येते वै यज्ञस्याञ्जसायनी सुती
ताभ्यामेव सुवर्गं लोकं यन्ति पराञ्चो वा एते सुवर्गं लोकमभ्यारोहन्ति ये पराचीनानि
पृष्ठान्युपयन्ति प्रत्यङ्महो भवति प्रत्यवस्कृद्धा अथो प्रतिष्ठित्या उभयोर्लोकयोर्ऋद्धोत्तिष्ठन्ति
चतुर्दशैतास्तासां या दश दशाक्षरा विराडन्नं विराड्विराजैवान्नाद्यमव रुन्धते याश्चतस्रश्चतस्रो
दिशो दिक्ष्वेव प्रति तिष्ठन्त्यतिरात्रावभितो भवतः परिगृहीत्यै॥१३॥

आर्ध्ववच्यहाभ्यामस्मिन्सविवधत्वाय प्रतिष्ठित्या एकत्रिंशच्च॥५॥ [५]

इन्द्रो वै सदृङ्देवताभिरासीत्स न व्यावृतमगच्छत्स प्रजापतिमुपाधावत्तस्मां
एतम्पञ्चदशरात्रम्प्रायच्छत्तमाहरत् तेनायजत् ततो वै सोऽन्याभिर्देवताभिर्यावृतमगच्छद्य
एवं विद्वांसः पञ्चदशरात्रमासं ते व्यावृतमेव पाप्मानं भ्रातृव्येण गच्छन्ति ज्योतिर्गौरायुरिति
च्यहो भवतीत्यं वाव ज्योतिरन्तरिक्षम्॥१४॥

गौरसावायुरेष्वेव लोकेषु प्रति तिष्ठन्त्यसन्नं वा एतद्यदच्छन्दोमं यच्छन्दोमा भवन्ति
तेन सन्नं देवता एव पृष्ठैरव रुन्धते पशूच्छन्दोमैरोजो वा वीर्यम्पृष्ठानि पशवश्छन्दोमा
ओजस्येव वीर्यं पशुषु प्रति तिष्ठन्ति पञ्चदशरात्रो भवति पञ्चदशो वज्रो वज्रमेव भ्रातृव्येभ्यः
प्र हरन्त्यतिरात्रावभितो भवत इन्द्रियस्य परिगृहीत्यै॥१५॥

अन्तरिक्षमिन्द्रियस्यैकञ्च॥६॥ [६]

इन्द्रो वै शिथिल इवाप्रतिष्ठित आसीत्सोऽसुरेभ्योऽविभेत्स प्रजापतिमुपाधावत्तस्मां
एतम्पञ्चदशरात्रं वज्रम्प्रायच्छत् तेनासुरान्पराभाव्यं विजित्य श्रियमगच्छदग्निष्ठां पाप्मानं
निरदहत पञ्चदशरात्रेणौजो बलमिन्द्रियं वीर्यमात्मन्नधत् य एवं विद्वांसः पञ्चदशरात्रमासं ते
भ्रातृव्यानेव पराभाव्यं विजित्य श्रियं गच्छन्त्यग्निष्ठां पाप्मानं निः॥१६॥

दहन्ते पञ्चदशरात्रेणौजो बलमिन्द्रियं वीर्यमात्मन्दधत एता एव पञ्चव्याः पञ्चदश
वा अर्धमासस्य रात्रयोऽर्धमासशः संवत्सर औप्यते संवत्सरम्पशवोऽनु प्र जायन्ते
तस्मात्पञ्चव्या एता एव सुवर्ग्याः पञ्चदश वा अर्धमासस्य रात्रयोऽर्धमासशः संवत्सर
औप्यते संवत्सरः सुवर्गो लोकस्तस्मात्सुवर्ग्या ज्योतिर्गौरायुरिति त्र्यहो भवतीयं वाव
ज्योतिरन्तरिक्षम्॥१७॥

गौरसावायुरिमानेव लोकानभ्यारोहन्ति यदन्यतः पृष्ठानि स्युर्विविधः स्यान्मध्ये
पृष्ठानि भवन्ति सविवधत्वायौजो वै वीर्यम्पृष्ठान्योज एव वीर्यम्पृष्ठान्यतो दधते बृहद्रथन्तरा-
भ्यां यन्तीयं वाव रथन्तरमसौ बृहदाभ्यामेव यन्त्यथो अनयोरैव प्रति तिष्ठन्त्येते वै
यज्ञस्याञ्जसायनी स्मृती ताभ्यामेव सुवर्गं लोकम्॥१८॥

यन्ति पराञ्चो वा एते सुवर्गं लोकमभ्यारोहन्ति ये पराचीनानि पृष्ठान्युपयन्ति प्रत्यङ्महो
भवति प्रत्यवरूढ्या अथो प्रतिष्ठित्या उभयौर्लोकयोर्ऋद्धोत्तिष्ठन्ति पञ्चदशैतास्तासां या
दश दशाक्षरा विराडन्नं विराड्विराजैवान्नाद्यमव रुन्धते याः पञ्च पञ्च दिशो दिक्ष्वेव प्रति
तिष्ठन्त्यतिरात्रावभितो भवत इन्द्रियस्य वीर्यस्य प्रजायै पशूनाम्परिगृहीत्यै॥१९॥

गच्छन्त्यग्निष्ठतां पाप्मानन्तिरन्तरिक्षल्लोकं प्रजायै द्वे च॥७॥ [७]

प्रजापतिरकामयतान्नादः स्यामिति स एतः सप्तदशरात्रमपश्यत्तमाहरत्तेनायजत् ततो
वै सौऽन्नादोऽभवद्य एव विद्वांसः सप्तदशरात्रमासतेऽन्नादा एव भवन्ति पञ्चाहो भवति
पञ्च वा ऋतवः संवत्सर ऋतुष्वेव संवत्सरे प्रति तिष्ठन्त्यथो पञ्चाक्षरा पङ्क्तिः पाङ्क्तौ
यज्ञो यज्ञमेवाव रुन्धतेऽसत्रं वा एतत्॥२०॥

यदच्छन्दोमं यच्छन्दोमा भवन्ति तेन सत्रं देवता एव पृष्ठैरव रुन्धते पशूच्छन्दोमैरोजो
वै वीर्यम्पृष्ठानि पशवश्छन्दोमा ओजस्येव वीर्यं पशुषु प्रति तिष्ठन्ति सप्तदशरात्रो भवति
सप्तदशः प्रजापतिः प्रजापतेरास्यां अतिरात्रावभितो भवतोऽन्नाद्यस्य परिगृहीत्यै॥२१॥

एतत्सप्तत्रिंशच्च॥८॥ [८]

सा विराड्विक्रम्यातिष्ठद्ब्रह्मणा देवेष्वन्नेनासुरेषु ते देवा अकामयन्तोभयः सं वृञ्जीमहि
ब्रह्म चात्रं चेति त एता विश्वेऽश्विः रात्रीरपश्यन्ततो वै त उभयः समंवृञ्जत ब्रह्म
चात्रं च ब्रह्मवर्चसिनोऽन्नादा अभवन् य एवं विद्वांस एता आसन्त उभयमेव सं वृञ्जते

ब्रह्म चान्नं च॥२२॥

ब्रह्मवर्चसिनोऽन्नादा भवन्ति द्वे वा एते विराजौ तयोरेव नाना प्रति तिष्ठन्ति वि०शो वै पुरुषो दश हस्त्या अङ्गुलयो दश पद्मा यावानेव पुरुषस्तमाह्वोत्तिष्ठन्ति ज्योतिर्गौरायुरिति त्र्यहा भवन्तीयं वाव ज्योतिरन्तरिक्षं गौरसावायुरिमानेव लोकानभ्यारोहन्त्यभिपूर्वं त्र्यहा भवन्त्यभिपूर्वमेव सुवर्गम्॥२३॥

लोकमभ्यारोहन्ति यदन्यतः पृष्ठानि स्युर्विविधः स्यान्मध्ये पृष्ठानि भवन्ति सविवधत्वायोजो वै वीर्यम्पृष्ठान्योज एव वीर्यम्मध्यतो दधते बृहद्रथन्तराभ्यां यन्तीयं वाव रथन्तरमसौ बृहदाभ्यामेव यन्त्यथो अनयोरेव प्रति तिष्ठन्त्येते वै यज्ञस्याञ्जसायनी सुती ताभ्यामेव सुवर्गं लोकं यन्ति पराञ्चो वा एते सुवर्गं लोकमभ्यारोहन्ति ये पराचीनानि पृष्ठान्युपयन्ति प्रत्यङ्महो भवति प्रत्यवरूढ्या अथो प्रतिष्ठित्या उभयोर्लोकयोर्ऋद्धोत्तिष्ठन्त्यतिरात्रावभितो भवतो ब्रह्मवर्चसस्यान्नाद्यस्य परिगृहीत्यै॥२४॥

वृञ्जते ब्रह्म चान्नंश्च सुवर्गमेते सुवर्गत्रयोविंशतिश्च॥१॥ [१]

असावादित्योऽस्मिन्नैक आसीत्तं देवाः पृष्ठैः परिगृह्य सुवर्गं लोकमगमयन्परैरवस्तात्पर्यगृह्णन्ति सुवर्गे लोके प्रत्यस्थापयन्परैः परस्तात्पर्यगृह्णन्पृष्ठैरुपावारोहन्त्य वा असावादित्योऽमुष्मिन्नैके परैरुभयतः परिगृहीतो यत्पृष्ठानि भवन्ति सुवर्गमेव तैर्लोकं यजमाना यन्ति परैरवस्तात्परिं गृह्णन्ति दिवाकीर्त्येन॥२५॥

सुवर्गे लोके प्रति तिष्ठन्ति परैः परस्तात्परिं गृह्णन्ति पृष्ठैरुपावारोहन्ति यत्परैः परस्तान्न स्युः पराञ्चः सुवर्गाल्लोकात्रिष्वधेरन् यदवस्तान्न स्युः प्रजा निर्दहेयुरभितो दिवाकीर्त्यम्परःसामानो भवन्ति सुवर्ग एवेनैर्लोकं उभयतः परिं गृह्णन्ति यजमाना वै दिवाकीर्त्यं संवत्सरः परःसामानोऽभितो दिवाकीर्त्यम्परः सामानो भवन्ति संवत्सर एवोभयतः॥२६॥

प्रति तिष्ठन्ति पृष्ठं वै दिवाकीर्त्यमार्धं परःसामानोऽभितो दिवाकीर्त्यम्परःसामानो भवन्ति तस्मादभितः पृष्ठमार्धं भूर्यिष्टा ग्रहा गृह्यन्ते भूर्यिष्टं शस्यते यज्ञस्यैव तन्मध्यतो ग्रन्थं ग्रन्थन्त्यविस्रंसाय सप्त गृह्यन्ते सप्त वै शीर्षण्यः प्राणाः प्राणानेव यजमानेषु दधति यत्पराचीनानि पृष्ठानि भवन्त्यमुमेव तैर्लोकमभ्यारोहन्ति यद्विमं लोकं न॥२७॥

प्रत्यवरोहैयुरुद्धा माद्यैयुर्यजमानाः प्र वा मीयेरन् यत्प्रतीचीनानि पृष्ठानि भवन्तीममेव तैर्लोकम्प्रत्यवरोहन्त्यथौ अस्मिन्नेव लोके प्रति तिष्ठन्त्यनुन्मादायेन्द्रो वा अप्रतिष्ठित आसीत्स प्रजापतिमुपाधावत्तस्मा एतमैकविंशतिरात्रम्प्रायच्छत्तमाहर्त्तेनायजत् ततो वै स प्रत्यतिष्ठद्ये बहूयाजिनोऽप्रतिष्ठिताः॥२८॥

स्युस्त एकविंशतिरात्रमासीरन्द्वादश मासाः पञ्चतवस्त्रय इमे लोका असावादित्य एकविंश एतावन्तो वै देवलोकास्तेष्वेव यथापूर्वं प्रति तिष्ठन्त्यसावादित्यो न व्यरोचत स प्रजापतिमुपाधावत्तस्मा एतमैकविंशतिरात्रम्प्रायच्छत्तमाहर्त्तेनायजत् ततो वै सौऽरोचत य एवं विद्वांस एकविंशतिरात्रमासते रोचन्त एवैकविंशतिरात्रो भवति रुग्वा एकविंशो रुचमेव गच्छन्त्यथौ प्रतिष्ठामेव प्रतिष्ठा ह्येकविंशोऽतिरात्रावभितौ भवतो ब्रह्मवर्चसस्य परिगृहीत्यै॥२९॥

गृह्णन्ति दिवाकीर्त्यैवोभयतो नाप्रतिष्ठिता आसन्त एकविंशतिश्च॥१०॥—————[१०]

अर्वाङ्गज्ञः सं क्रामत्वमुष्मादधि मामभि। ऋषीणां यः पुरोहितः। निर्देवं निर्वीरं कृत्वा विष्कन्थं तस्मिन् हीयतां योऽस्मान्द्वेष्टि। शरीरं यज्ञशमलं कुसीदं तस्मिन्सीदतु योऽस्मान्द्वेष्टि। यज्ञं यज्ञस्य यत्तेजस्तेन सं क्राम मामभि। ब्राह्मणानृत्विजो देवान् यज्ञस्य तपसा ते सवाहमा हुवे। इष्टेन पक्वमुप॥३०॥

ते हुवे सवाहम्। सन्ते वृञ्जे सुकृतं सं प्रजां पशून्। प्रैषान्त्सामिधेनीराघारावाज्यभागावाश्रुं शृणामि ते। प्रयाजानूयाजान्त्स्विष्टकृतमिडामाशिष आ वृञ्जे सुवं। अग्निनेन्द्रेण सोमैन् सरस्वत्या विष्णुना देवताभिः। याज्यानुवाक्याभ्यामुप ते हुवे स्वाहं यज्ञमा ददे ते वषट्कृतम्। स्तुतं शस्त्रमप्रतिगरं ग्रहमिडामाशिषः॥३१॥

आ वृञ्जे सुवं। पत्नीसंयाजानुप ते हुवे सवाहं संमिष्टयजुरा ददे तवं। पशून्स्तुतम्पुरोडाशान्त्सर्वनान्योत यज्ञम्। देवान्त्सेन्द्रानुप ते हुवे सवाहमग्निमुखान्त्सोमवतो ये च विश्वैः॥३२॥

उप ग्रहमिडामाशिषो द्वात्रिंशच्च॥११॥—————[११]

भूतम्भव्यम्भविष्यद्वषट्स्वाहा नम ऋक्साम यजुर्वषट्स्वाहा नमो गायत्री त्रिष्टुब्जगती वषट्स्वाहा नमः पृथिव्यन्तरिक्षं द्यौर्वषट्स्वाहा नमोऽग्निर्वायुः सूर्यो वषट्स्वाहा नमः

प्राणो व्यानोऽपानो वषट्स्वाहा नमोऽन्नं कृषिर्वृष्टिर्वषट्स्वाहा नमः पिता पुत्रः पौत्रो
वषट्स्वाहा नमो भूर्भुवःसुवर्वषट्स्वाहा नमः॥३३॥

भुवश्चत्वारिं च॥12॥ [१२]

आ मे गृहा भवन्त्वा प्रजा म आ मां यज्ञो विशतु वीर्यावान्। आपो देवीर्यज्ञिया
मा विशन्तु सहस्रस्य मा भूमा मा प्र हांसीत्। आ मे ग्रहो भवत्वा पुरोरुखस्तुतशस्त्रे
मा विशता५ समीचीं। आदित्या रुद्रा वसवो मे सदस्याः सहस्रस्य मा भूमा मा
प्र हांसीत्। आ माग्निष्टोमो विशतुक्थ्यश्चातिरात्रो मा विशत्वापिशर्वरः। तिरोअहिया मा
सुहता आ विशन्तु सहस्रस्य मा भूमा मा प्र हांसीत्॥३४॥

अग्निष्टोमो विशत्वष्टादश च॥13॥ [१३]

अग्निना तपोऽन्वभवद्वाचा ब्रह्म मणिनां रूपाणीन्द्रैण देवान् वातेन
प्राणान्धसूर्येण द्याश्चन्द्रमसा नक्षत्राणि यमेन पितृत्राज्ञां मनुष्यान्फलेन
नादेयानंजगरेण सर्पान्व्याघ्रेणारण्यान्पशूञ्छ्वेनेन पतत्रिणो वृष्णाश्वानृषभेण गा
वस्तेनाजा वृष्णिनावीर्ब्रीहिणान्नानि यवेनौषधीन्यग्नेधेन वनस्पतीनुदुम्बरेणोर्जङ्गायत्रिया
छन्दांसि त्रिवृता स्तोमान्ब्राह्मणेन वाचम॥३५॥

ब्राह्मणेनैकश्च॥14॥ [१४]

स्वाहाधिमार्धाताय स्वाहा स्वाहाधीतृम्मनसे स्वाहा स्वाहा मनः प्रजापतये स्वाहा
काय स्वाहा कस्मै स्वाहा कतमस्मै स्वाहादित्यै स्वाहादित्यै मह्यै स्वाहादित्यै सुमृडीकायै
स्वाहा सरस्वत्यै स्वाहा सरस्वत्यै बृहत्यै स्वाहा सरस्वत्यै पावकायै स्वाहा पूष्णे स्वाहा
पूष्णे प्रपथ्याय स्वाहा पूष्णे नरन्धिषाय स्वाहा त्वष्ट्रे स्वाहा त्वष्ट्रे तुरीपाय स्वाहा त्वष्ट्रे
पुरुरूपाय स्वाहा विष्णवे स्वाहा विष्णवे निखुर्यपाय स्वाहा विष्णवे निभूयपाय स्वाहा
सर्वस्मै स्वाहा॥३६॥

पुरुरूपाय स्वाहा दश च॥15॥ [१५]

दध्यः स्वाहा हनूभ्याः स्वाहोष्ठाभ्याः स्वाहा मुखाय स्वाहा नासिकाभ्याः
स्वाहाक्षीभ्याः स्वाहा कर्णाभ्याः स्वाहा पार इक्षवोऽवार्यभ्यः पक्ष्मभ्यः स्वाहावार

इक्षवः पार्येभ्यः पक्ष्मभ्यः स्वाहा शीर्ष्णे स्वाहा भ्रूभ्याः स्वाहा ललाटाय स्वाहा मूर्ध्ने
स्वाहा मुस्तिष्काय स्वाहा केशेभ्यः स्वाहा वहाय स्वाहा ग्रीवाभ्यः स्वाहा स्कन्धेभ्यः
स्वाहा कीकसाभ्यः स्वाहा पृष्ठीभ्यः स्वाहा पाजस्याय स्वाहा पार्श्वाभ्याः स्वाहा॥३७॥

अ०साभ्याः स्वाहा दोषभ्याः स्वाहा बाहुभ्याः स्वाहा जङ्घाभ्याः स्वाहा श्रोणीभ्याः
स्वाहोरुभ्याः स्वाहाष्ठीवज्राः स्वाहा जङ्घाभ्याः स्वाहा भुसदे स्वाहा शिखण्डेभ्यः स्वाहा
वालधानाय स्वाहाण्डाभ्याः स्वाहा शेपाय स्वाहा रेतसे स्वाहा प्रजाभ्यः स्वाहा प्रजननाय
स्वाहा पद्भ्यः स्वाहा शफेभ्यः स्वाहा लोमभ्यः स्वाहा त्वचे स्वाहा लोहिताय स्वाहा
मा०साय स्वाहा स्नावभ्यः स्वाहास्थभ्यः स्वाहा मज्जभ्यः स्वाहाङ्गैभ्यः स्वाहात्मने स्वाहा
सर्वस्मै स्वाहा॥३८॥

पार्श्वाभ्याः स्वाहा मज्जभ्यः स्वाहा षट्॥१६॥ [१६]

अ०अयेताय स्वाहाञ्जिसक्थाय स्वाहा शितिपदे स्वाहा शितिककुदे स्वाहा शितिरन्ध्राय
स्वाहा शितिपृष्ठाय स्वाहा शित्य०साय स्वाहा पुष्पकर्णाय स्वाहा शित्योष्ठाय स्वाहा
शितिभ्रवे स्वाहा शितिभसदे स्वाहा श्वेतानूकाशाय स्वाहाञ्जये स्वाहा ललामाय
स्वाहासितज्ञवे स्वाहा कृष्णैताय स्वाहा रोहितैताय स्वाहारुणैताय स्वाहेदृशाय स्वाहा
कीदृशाय स्वाहा तादृशाय स्वाहा सदृशाय स्वाहा विसदृशाय स्वाहा सुसदृशाय स्वाहा
रूपाय स्वाहा सर्वस्मै स्वाहा॥३९॥

रूपाय स्वाहा द्वे च॥१७॥ [१७]

कृष्णाय स्वाहा श्वेताय स्वाहा पिशंगाय स्वाहा सारंगाया स्वाहारुणाय स्वाहा गौराय
स्वाहा बभ्रवे स्वाहा नकुलाय स्वाहा रोहिताय स्वाहा शोणाय स्वाहा श्यावाय स्वाहा
श्यामाय स्वाहा पाकुलाय स्वाहा सुरूपाय स्वाहानुरूपाय स्वाहा विरूपाय स्वाहा
सरूपाय स्वाहा प्रतिरूपाय स्वाहा शबलाय स्वाहा कमलाय स्वाहा पृश्नये स्वाहा
पृश्जिसक्थाय स्वाहा सर्वस्मै स्वाहा॥४०॥

कृष्णाय षट्त्वारि०शत्॥१८॥ [१८]

ओषधीभ्यः स्वाहा मूलेभ्यः स्वाहा तूलेभ्यः स्वाहा काण्डेभ्यः स्वाहा वल्शेभ्यः
स्वाहा पुष्पेभ्यः स्वाहा फलेभ्यः स्वाहा गृहीतेभ्यः स्वाहागृहीतेभ्यः स्वाहावपन्नेभ्यः स्वाहा

शयानेभ्यः स्वाहा सर्वस्मै स्वाहा॥४१॥

ओषधीभ्यश्चतुर्विंशतिः॥19॥ [१९]

वनस्पतिभ्यः स्वाहा मूलैभ्यः स्वाहा तूलैभ्यः स्वाहा स्कन्धैभ्यः स्वाहा शाखैभ्यः स्वाहा पर्णैभ्यः स्वाहा पुष्पैभ्यः स्वाहा फलैभ्यः स्वाहा गृहीतेभ्यः स्वाहागृहीतेभ्यः स्वाहावपन्नेभ्यः स्वाहा शयानेभ्यः स्वाहा शिष्टाय स्वाहातिशिष्टाय स्वाहा परिशिष्टाय स्वाहा सःशिष्टाय स्वाहोच्छिष्टाय स्वाहा रिक्ताय स्वाहारिक्ताय स्वाहा प्ररिक्ताय स्वाहा सःरिक्ताय स्वाहोद्रिक्ताय स्वाहा सर्वस्मै स्वाहा॥४२॥

वनस्पतिभ्यः स्कन्धैभ्यः शिष्टाय रिक्ताय षट्त्वारिंशत्॥20॥ [२०]

बृहस्पतिः श्रद्धया वा ऋक्षा वै प्रजापतिर्येनयेन द्वे वाव देवसूत्रे आदित्या अकामयन्त सुवर्गं वसिष्ठः सं वत्सरायं सुवर्गं ये सूत्रम्ब्रह्मवादिनोऽतिरात्रो ज्योतिष्टोमं मेघः कूप्याभ्योऽज्यो यो नमो मयोभूः किं स्विदम्बे भूः प्राणायं सिताय द्वाविंशतिः॥22॥ बृहस्पतिः प्रतितिष्ठन्ति वै दंशरात्रेण सुवर्गं यो अर्वन्तं भूस्त्रिप्रश्नाशत्॥53॥ बृहस्पतिः सर्वस्मै स्वाहा॥ [२१]

॥चतुर्थः प्रश्नः॥

॥तैत्तिरीयसंहितायां सप्तमकाण्डे चतुर्थः प्रश्नः॥

बृहस्पतिरकामयत् श्रमे देवा दधीरन्नाच्छेयम्पुरोधामिति स एतं चतुर्विंशतिरात्रमपश्यत्तमाहरत्तेनायजत् ततो वै तस्मै श्रद्धेवा अदधतागच्छत्पुरोधां य एवं विद्वांसश्चतुर्विंशतिरात्रमासते श्रदैभ्यो मनुष्या दधते गच्छन्ति पुरोधां ज्योतिर्गौरायुरिति त्र्यहा भवन्तीयं वाव ज्योतिरन्तरिक्षं गौरसावायुः॥१॥

इमानेव लोकानभ्यारोहन्त्यभिपूर्वं त्र्यहा भवन्त्यभिपूर्वमेव सुवर्गं लोकमभ्यारोहन्त्यसत्रं वा एतद्यदच्छन्दोमं यच्छन्दोमा भवन्ति तेन सूत्रं देवता एव पृष्ठैरव रुन्धते पशूच्छन्दोमैरोजो वै वीर्यं पृष्ठानि पशवश्छन्दोमा ओजस्येव वीर्यं पशुषु प्रति तिष्ठन्ति बृहद्रथन्तराभ्यां यन्तीयं वाव रथन्तरमसौ बृहदाभ्यामेव॥२॥

यन्त्यथो अनयोरैव प्रति तिष्ठन्त्येते वै यज्ञस्याञ्जसायनी सुती ताभ्यामेव सुवर्गं

लोकं यन्ति चतुर्विंशतिरात्रो भवति चतुर्विंशतिरर्धमासाः संवत्सरः संवत्सरः सुवर्गो लोकः संवत्सर एव सुवर्गे लोके प्रति तिष्ठन्त्यथो चतुर्विंशत्यक्षरा गायत्री गायत्री ब्रह्मवर्चसङ्गायत्रियैव ब्रह्मवर्चसमव रुन्धतेऽतिरात्रावभितो भवतो ब्रह्मवर्चसस्य परिगृहीत्यै॥३॥

असावायुराभ्यामेव पञ्चचत्वारिंशच्च॥१॥ _____ [१]

यथा वै मनुष्या एव देवा अग्रं आसन्तेऽकामयन्तावर्तिम्पाप्मानंमृत्युमपहृत्य दैवीं स॒स॒सदं गच्छेमेति॑ त एतं चतुर्विंशतिरात्रमपश्यन्तमाहर्न्तेनायजन्त ततो वै ते-
ऽवर्तिम्पाप्मानंमृत्युमपहृत्य दैवीं स॒स॒सदमगच्छन् य एवं विद्वांसश्चतुर्विंशतिरात्रमासते-
ऽवर्तिमेव पाप्मानमपहृत्य श्रियं गच्छन्ति श्रीरहि मनुष्यस्य॥४॥

दैवीं स॒स॒सञ्ज्योतिरतिरात्रो भवति सुवर्गस्य लोकस्यानुख्यात्यै पृष्ठः षडहो भवति षड्वा ऋतवः संवत्सरस्तम्मासा अर्धमासा ऋतवः प्रविश्य दैवीं स॒स॒सदमगच्छन् य एवं विद्वांसश्चतुर्विंशतिरात्रमासते संवत्सरमेव प्रविश्य वस्यंसीं स॒स॒सदं गच्छन्ति त्रयस्त्रयस्त्रिंशा अवस्ताद्भवन्ति त्रयस्त्रयस्त्रिंशाः परस्तात्रयस्त्रिंशैरेवोभयतोऽवर्तिम्पाप्मानमपहृत्य दैवीं स॒स॒सदममध्यतः॥५॥

गच्छन्ति पृष्ठानि हि दैवीं स॒स॒सञ्जामि वा एतत्कुर्वन्ति यत्रयस्त्रयस्त्रिंशा अन्वञ्चो मध्येऽनिरुक्तो भवति तेनाजाम्यूर्ध्वानि पृष्ठानि भवन्त्यूर्ध्वाश्छन्दोमा उभाभ्यां रूपाभ्यां सुवर्गं लोकं यन्त्यसत्रं वा एतद्यदछन्दोमं यच्छन्दोमा भवन्ति तेन सत्रं देवता एव पृष्ठैरव रुन्धते पशूच्छन्दोमैरोजो वै वीर्यम्पृष्ठानि पशवः॥६॥

छन्दोमा ओजस्येव वीर्यं पशुषु प्रति तिष्ठन्ति त्रयस्त्रयस्त्रिंशा अवस्ताद्भवन्ति त्रयस्त्रयस्त्रिंशाः परस्तान्मध्ये पृष्ठान्युरो वै त्रयस्त्रिंशा आत्मा पृष्ठान्यात्मन एव तद्यजमानाः शर्म नह्यन्तेऽनात्यै बृहद्रथन्तराभ्यां यन्तीयं वाव रथन्तरमसौ बृहदाभ्यामेव यन्त्यथो अनयौरेव प्रति तिष्ठन्त्येते वै यज्ञस्याञ्जसायनी सुती ताभ्यामेव॥७॥

सुवर्गं लोकं यन्ति पराञ्चो वा एते सुवर्गं लोकमभ्यारोहन्ति ये पराचीनानि पृष्ठान्युपयन्ति प्रत्यङ्ङडहो भवति प्रत्यवरूढ्या अथो प्रतिष्ठित्या उभयोर्लोकयोर्ऋद्धोतिष्ठन्ति त्रिवृतोऽधि त्रिवृतमुप यन्ति स्तोमानां सम्पत्त्यै प्रभवाय ज्योतिरग्निष्टोमो भवत्ययं वाव स क्षयोऽस्मादेव तेन क्षयात्र यन्ति चतुर्विंशतिरात्रो भवति चतुर्विंशतिरर्धमासाः संवत्सरः

संवत्सरः सुवर्गो लोकः संवत्सर एव सुवर्गे लोके प्रति तिष्ठन्त्यथो चतुर्विंशत्यक्षरा
गायत्री गायत्री ब्रह्मवर्चसङ्गायत्रियैव ब्रह्मवर्चसमव रुन्धतेऽतिरात्रावभितो भवतो ब्रह्मवर्चसस्य
परिगृहीत्यै॥८॥

मुनुष्यस्य मध्यतः पशवस्ताभ्यामेव सं वत्सरश्चतुर्विंशतिश्च॥२॥ [२]

ऋक्षा वा इयमलोमकासीत्साकामयतौषधीभिर्वनस्पतिभिः प्र जायेयेति
सैतास्त्रिंशत् रात्रौरपश्यत्ततो वा इयमौषधीभिर्वनस्पतिभिः प्राजायत ये प्रजाकामाः
पशुकामाः स्युस्त एता आसीरन्मैव जायन्ते प्रजया पशुभिरियं वा अक्षुध्यत्सैतां
विराजंमपश्यत्तामात्मन्धित्वात्राद्यमवारुन्द्वौषधीः॥९॥

वनस्पतीन्प्रजां पशून्तेनावर्धत सा जेमानंम्महिमानंमगच्छद्य एवं विद्वांस एता आसते
विराजंमेवात्मन्धित्वाऽन्नाद्यमव रुन्धते वर्धन्ते प्रजया पशुभिर्जेमानंम्महिमानं गच्छन्ति
ज्योतिरतिरात्रो भवति सुवर्गस्य लोकस्यानुख्यात्यै पृष्ठः षडहो भवति षड्वा ऋतवः
षट्पृष्ठानि पृष्ठैरेवतूनन्वारोहन्त्यृतुभिः संवत्सरन्ते संवत्सर एव॥१०॥

प्रति तिष्ठन्ति त्रयस्त्रिंशत्रयस्त्रिंशमुप यन्ति यज्ञस्य संतत्या अथो प्रजापतिर्वै
त्रयस्त्रिंशः प्रजापतिमेवा रभन्ते प्रतिष्ठित्यै त्रिणवो भवति विजित्या एकविंशो भवति
प्रतिष्ठित्या अथो रुचंमेवात्मन्दधते त्रिवृदग्निष्टुद्भवति पाप्मानमेव तेन निर्दहन्तेऽथो तेजो
वै त्रिवृत्तेज एवात्मन्दधते पञ्चदश इन्द्रस्तोमो भवतीन्द्रियमेवाव॥११॥

रुन्धते सप्तदशो भवत्यन्नाद्यस्यावर्द्ध्या अथो प्रैव तेन जायन्त एकविंशो भवति
प्रतिष्ठित्या अथो रुचंमेवात्मन्दधते चतुर्विंशो भवति चतुर्विंशतिरर्धमासाः संवत्सरः
संवत्सरः सुवर्गो लोकः संवत्सर एव सुवर्गे लोके प्रति तिष्ठन्त्यथो एष वै विषूवान्
विषूवन्तो भवन्ति य एवं विद्वांस एता आसते चतुर्विंशत्पृष्ठान्युप यन्ति संवत्सर
एव प्रतिष्ठाय॥१२॥

देवता अभ्यारोहन्ति त्रयस्त्रिंशत्रयस्त्रिंशमुप यन्ति त्रयस्त्रिंशद्वै देवता देवतास्वेव
प्रति तिष्ठन्ति त्रिणवो भवतीमे वै लोकास्त्रिणव एष्वैव लोकेषु प्रति तिष्ठन्ति द्वावेकविंशौ
भवतः प्रतिष्ठित्या अथो रुचंमेवात्मन्दधते बृहवः षोडशिनो भवन्ति तस्माद्बृहवः प्रजासु
वृषाणो यदेते स्तोमा व्यतिषक्ता भवन्ति तस्मादियमौषधीभिर्वनस्पतिभिर्व्यतिषक्ता॥१३॥

व्यतिषज्यन्ते प्रजयां पशुभिर्य एवं विद्वांस एता आसतेऽक्लृप्ता वा एते सुवर्गं लोकं यन्त्युच्चावचान् हि स्तोमानुपयन्ति यदेत ऊर्ध्वाः क्लृप्ताः स्तोमा भवन्ति क्लृप्ता एव सुवर्गं लोकं यन्त्युभयोरभ्यो लोकयोः कल्पते त्रिंशदेतास्त्रिंशदक्षरा विराडन्नं विराड्विराजैवान्नाद्यमव रुन्धतेऽतिरात्रावभितो भवतोऽन्नाद्यस्य परिगृहीत्यै॥१४॥

ओषधीः सं वत्सर एवाव प्रतिष्ठाय व्यतिषत्कान्नपञ्चाशच्च॥३॥ [३]

प्रजापतिः सुवर्गं लोकमेतं देवा येनयेन छन्दसानु प्रायुञ्जत तेन नाप्रवन्त एता द्वात्रिंशत् रात्रीरपश्यन् द्वात्रिंशदक्षरानुष्टुगानुष्टुभः प्रजापतिः स्वेनैव छन्दसा प्रजापतिमात्वाभ्यारुह्य सुवर्गं लोकमायन् य एवं विद्वांस एता आसते द्वात्रिंशदेता द्वात्रिंशदक्षरानुष्टुगानुष्टुभः प्रजापतिः स्वेनैव छन्दसा प्रजापतिमात्वा श्रियं गच्छन्ति॥१५॥

श्रीरहि मनुष्यस्य सुवर्गो लोको द्वात्रिंशदेता द्वात्रिंशदक्षरानुष्टुगवानुष्टुप्सर्वामेव वाचमाप्रवन्ति सर्वे वाचो वंदितारो भवन्ति सर्वे हि श्रियं गच्छन्ति ज्योतिर्गौरायुरिति त्र्यहा भवन्तीयं वाव ज्योतिरन्तरिक्षं गौरसावायुरिमानेव लोकानभ्यारोहन्त्यभिपूर्वं त्र्यहा भवन्त्यभिपूर्वमेव सुवर्गं लोकमभ्यारोहन्ति बृहद्रथन्तराभ्यां यन्ति॥१६॥

इयं वाव रथन्तरमसौ बृहदाभ्यामेव यन्त्यथो अनयोरैव प्रति तिष्ठन्त्येते वै यज्ञस्याञ्जसायनी सुतो ताभ्यामेव सुवर्गं लोकं यन्ति पराञ्चो वा एते सुवर्गं लोकमभ्यारोहन्ति ये पराचरुहानुपयन्ति प्रत्यङ्महो भवति प्रत्यवरूढ्या अथो प्रतिष्ठित्या उभयोर्लोकयोर्ऋद्धोतिष्ठन्ति द्वात्रिंशदेतास्तासां यास्त्रिंशत्त्रिंशदक्षरा विराडन्नं विराड्विराजैवान्नाद्यमव रुन्धते ये द्वे अहोरात्रे एव ते उभाभ्यां रूपाभ्यां सुवर्गं लोकं यन्त्यतिरात्रावभितो भवतः परिगृहीत्यै॥१७॥

गच्छन्ति यन्ति त्रिंशदक्षरा द्वाविंशतिश्च॥४॥ [४]

द्वे वाव देवसूत्रे द्वादशाहश्चैव त्रयस्त्रिंशदहश्च य एवं विद्वांसंस्त्रयस्त्रिंशदहमासंते साक्षादेव देवता अभ्यारोहन्ति यथा खलु वै श्रेयानभ्यारूढः कामयते तथा करोति यद्यवविध्यति पापीयान्भवति यदि नावविध्यति सदृश्य एवं विद्वांसंस्त्रयस्त्रिंशदहमासंते वि पाप्मना भ्रातृव्येणा वर्तन्तेऽहर्भाजो वा एता देवा अग्र आहरन्॥१८॥

अहरेकोऽभजताहरेकस्ताभिर्वै ते प्रबाहुगार्ध्वन् य एवं विद्वांसंस्त्रयस्त्रिंशदहमासंते

सर्व एव प्रबाहुंगृध्रवन्ति सर्वे ग्रामणीयुम्प्राप्नुवन्ति पञ्चाहा भवन्ति पञ्च वा ऋतवः
संवत्सर ऋतुष्वेव संवत्सरे प्रति तिष्ठन्त्यथो पञ्चाक्षरा पङ्क्तिः पाङ्क्तौ यज्ञ यज्ञमेवाव
रुन्धते त्रीण्यांश्चिनानि भवन्ति त्रयं इमे लोका एषु॥१९॥

एव लोकेषु प्रति तिष्ठन्त्यथो त्रीणि वै यज्ञस्येन्द्रियाणि तान्येवाव रुन्धते
विश्वजिद्भवत्यन्नाद्यस्यावरुद्धौ सर्वपृष्ठो भवति सर्वस्याभिजित्यै वाग्वै द्वादशाहो
यत्पुरस्ताद्वादशाहमुपेयुरनासां वाचमुपेयुरुपदासुकेषां वाग्व्यादुपरिष्ठाद्वादशाहमुप
यन्त्याप्तामेव वाचमुप यन्ति तस्मादुपरिष्ठाद्वाचा वंदामोऽवान्तरम्॥२०॥

वै दशरात्रेण प्रजापतिः प्रजा असृजत यद्दशरात्रो भवति प्रजा एव तद्यजमानाः
सृजन्त एताः ह वा उदङ्कः शौल्बायनः सत्रस्यर्द्धिमुवाच यद्दशरात्रो यद्दशरात्रो भवति
सत्रस्यर्द्धा अथो यदेव पूर्वेष्वहःसु विलोम क्रियते तस्यैवैषा शान्तिर्द्वनीका वा एता
रात्रयो यजमाना विश्वजित्सुहातिरात्रेण पूर्वाः षोडश सुहातिरात्रेणोत्तराः षोडश य
एवं विद्वांसंस्त्रयस्त्रिंशद्दहमासत् ऐषां द्वनीका प्रजा जायतेऽतिरात्रावभितो भवतः
परिगृहीत्यै॥२१॥

अहरन्नेष्ववान्तरं षोडश सह सप्तदश च॥५॥ [५]

आदित्या अकामयन्त सुवर्गं लोकमियामेति ते सुवर्गं लोकं न प्राजानत्र
सुवर्गं लोकमायन्त एतः षड्विंशद्रात्रमपश्यन्तमाहरन्तेनायजन्त ततो वै ते सुवर्गं
लोकम्प्राजानन्त्यसुवर्गं लोकमायन् य एवं विद्वांसः षड्विंशद्रात्रमासते सुवर्गमेव लोकम्प्रा
जानन्ति सुवर्गं लोकं यन्ति ज्योतिरतिरात्रः॥२२॥

भवति ज्योतिरेव पुरस्ताद्धते सुवर्गस्य लोकस्यानुख्यात्यै षडहा भवन्ति षड्वा ऋतवः
ऋतुष्वेव प्रति तिष्ठन्ति चत्वारो भवन्ति चतस्रो दिशो दिक्ष्वेव प्रति तिष्ठन्त्यसत्रं वा
एतद्यद्वन्दोमं यच्छन्दोमा भवन्ति तेन सत्रं देवता एव पृष्ठैरव रुन्धते पशूञ्छन्दोमैरोजो
वै वीर्यम्पृष्ठानि पशवश्छन्दोमा ओजस्येव॥२३॥

वीर्यं पशुषु प्रति तिष्ठन्ति षड्विंशद्रात्रो भवति षड्विंशदक्षरा बृहती बारहताः
पशवो बृहत्यैव पशूनव रुन्धते बृहती छन्दसाः स्वाराज्यमाश्रुताश्रुवते स्वाराज्यं य
एवं विद्वांसः षड्विंशद्रात्रमासते सुवर्गमेव लोकं यन्त्यतिरात्रावभितो भवतः सुवर्गस्य

लोकस्य परिगृहीत्यै॥२४॥

अतिरात्र ओजस्येव पट्विंशच्च॥६॥ [६]

वसिष्ठो हृतपुत्रोऽकामयत विन्देयं प्रजामभि सौदासान्भवेयमिति स एतमैकस्मान्नपञ्चाशमपश्यत्तमाहर्त्तेनायजत् ततो वै सोऽविन्दत प्रजामभि सौदासान्भवद्य एवं विद्वांसं एकस्मान्नपञ्चाशमासते विन्दन्ते प्रजामभि भ्रातृव्यान्भवन्ति त्रयस्त्रिवृत्तोऽग्निष्टोमा भवन्ति वज्रस्यैव मुखं सः श्यन्ति दश पञ्चदशा भवन्ति पञ्चदशो वज्रः॥२५॥

वज्रमेव भ्रातृव्येभ्यः प्र हरन्ति षोडशिमद्वंशममहर्भवति वज्र एव वीर्यं दधति द्वादश सप्तदशा भवन्त्यन्नाद्यस्यावरुद्धा अथो प्रैव तैर्जायन्ते पृष्ठः षडहो भवति षड्वा ऋतवः षट्पृष्ठानि पृष्ठैरेवतूनन्वारोहन्त्यृतुभिः संवत्सरन्ते संवत्सर एव प्रति तिष्ठन्ति द्वादशैकविंशा भवन्ति प्रतिष्ठित्या अथो रुचमेवात्मन्॥२६॥

दधते बृहवः षोडशिनो भवन्ति विजित्यै षडांशिनानि भवन्ति षड्वा ऋतवः ऋतुष्वेव प्रति तिष्ठन्त्यूनातिरिक्ता वा एता रात्रय ऊनास्तद्यदेकस्यै न पञ्चाशदतिरिक्तास्तद्यद्भूयसीरष्टाचत्वारिंशत ऊनाच्च खलु वा अतिरिक्ताच्च प्रजापतिः प्राजायत ये प्रजाकामाः पशुकामाः स्युस्त एता आसीरन्त्रैव जायन्ते प्रजयां पशुभिर्वैराजो वा एष यज्ञो यदेकस्मान्नपञ्चाशो य एवं विद्वांसं एकस्मान्नपञ्चाशमासते विराजमेव गच्छन्त्यन्नादा भवन्त्यतिरात्रावभितो भवतोऽन्नाद्यस्य परिगृहीत्यै॥२७॥

वज्र आत्मन्प्रजया द्वाविंशतिश्च॥७॥ [७]

संवत्सराय दीक्षिष्यमाणा एकाष्टकायां दीक्षेरन्नेषा वै संवत्सरस्य पत्नी यदेकाष्टकैतस्यां वा एष एताः रात्रिं वसति साक्षादेव संवत्सरमारभ्य दीक्षन्त आर्तं वा एते संवत्सरस्याभि दीक्षन्ते य एकाष्टकायां दीक्षन्तेऽन्तनामानावृतू भवतो व्यस्तं वा एते संवत्सरस्याभि दीक्षन्ते य एकाष्टकायां दीक्षन्तेऽन्तनामानावृतू भवतः फल्गुनीपूर्णमासे दीक्षेरन्मुखं वा एतत्॥२८॥

संवत्सरस्य यत्फल्गुनीपूर्णमासो मुखत एव संवत्सरमारभ्य दीक्षन्ते तस्यैकेव निर्या यथ्साम्मैध्ये विष्वान्धस्मपद्यते चित्रापूर्णमासे दीक्षेरन्मुखं वा एतत्संवत्सरस्य यच्चित्रापूर्णमासो

मुखत् एव संवत्सरमारभ्य दीक्षन्ते तस्य न का चन निर्या भवति चतुरहे पुरस्तात्पौर्णमास्ये दीक्षरन्तेषामेकाष्टकायां ऋयः सम्पद्यते तेनैकाष्टकां न छुम्बद्बुवन्ति तेषाम्॥२९॥

पूर्वपक्षे सुत्या सम्पद्यते पूर्वपक्षम्मासां अभि सम्पद्यन्ते ते पूर्वपक्ष उत्तिष्ठन्ति तानुत्तिष्ठत ओषधयो वनस्पतयोऽनूत्तिष्ठन्ति तान्कल्याणी कीर्तिरनूत्तिष्ठत्यराधुसुरिमे यजमाना इति तदनु सर्वे राधुवन्ति॥३०॥

एतच्छुम्बद्बुवन्ति तेषाञ्चतुस्त्रिंशच्च॥८॥ [८]

सुवर्गं वा एते लोकं यन्ति ये सूत्रमुपयन्त्यभीन्धत एव दीक्षाभिंरात्मानं श्रपयन्त उपसद्भिर्द्वाभ्यां लोमाव द्यन्ति द्वाभ्यान्त्वचन्द्राभ्यामसूद्वाभ्याम्मासन्द्वाभ्यामस्थि द्वाभ्याम्मज्जानमात्मदक्षिणं वै सूत्रमात्मानमेव दक्षिणां नीत्वा सुवर्गं लोकं यन्ति शिखामनु प्र वपन्त ऋद्ध्या अथो रघीयांसः सुवर्गं लोकमयामेति॥३१॥

सुवर्गम्पञ्चाशत्॥९॥ [९]

ब्रह्मवादिनो वदन्त्यतिरात्रः परमो यज्ञक्रतूनां कस्मात्तम्प्रथममुप यन्तीत्येतद्वा अंगिष्टोमम्प्रथममुप यन्त्यथोक्थ्यमथ षोडशिनमथातिरात्रमनुपूर्वमेवैतद्यज्ञक्रतूनुपेत्य तानालभ्य परिगृह्य सोममेवैतत्पिबन्त आसते ज्योतिष्टोमम्प्रथममुप यन्ति ज्योतिष्टोमो वै स्तोमानाम्मुखंमुखत् एव स्तोमान्प्र युञ्जते ते॥३२॥

सङ्स्तुता विराजमभि सम्पद्यन्ते द्वे चर्चावति रिच्येते एकया गौरतिरिक्त एकयायुरूनः सुवर्गो वै लोको ज्योतिरूर्ग्विराद्बुवर्गमेव तेन लोकं यन्ति रथन्तरं दिवा भवति रथन्तरं नक्तमित्याहुर्ब्रह्मवादिनः केन तदजामीति सौभरं तृतीयसवने ब्रह्मसाम्बृहत्तन्मध्यतो दधति विधृत्य तेनाजामि॥३३॥

त एकात्रपञ्चाशच्च॥१०॥ [१०]

ज्योतिष्टोमम्प्रथममुप यन्त्यस्मिन्नेव तेन लोके प्रति तिष्ठन्ति गोष्टोमं द्वितीयमुप यन्त्यन्तरिक्ष एव तेन प्रति तिष्ठन्त्यायुष्टोमं तृतीयमुप यन्त्यमुष्मिन्नेव तेन लोके प्रति तिष्ठन्तीयं वाव ज्योतिरन्तरिक्षं गौरसावायुर्यदेतान्स्थतोमानुपयन्त्येष्वेव तल्लोकेषु सूत्रिणः प्रतितिष्ठन्तो यन्ति ते सङ्स्तुता विराजम्॥३४॥

अभि सम्पद्यन्ते द्वे चर्चावति रिच्येते एकया गौरतिरिक्त एकयायुरूनः सुवर्गो वै लोको

ज्योतिरूर्ग्विराडूर्जमेवाव रुन्धते ते न क्षुधार्तिमार्च्छन्त्यक्षौधुका भवन्ति क्षुथ्सम्बाधा इव हि सन्निर्णौऽग्निष्टोमावभितः प्रधी तावुक्थ्या मध्ये नभ्यं तत्तदेतत्परियदैवचक्रं यदेतेन॥३५॥

पडहेन यन्ति देवचक्रमेव समारोहन्त्यरिष्टे ते स्वस्ति समंश्रुवते षडहेन यन्ति षड्वा ऋतव ऋतुष्वेव प्रति तिष्ठन्त्युभयतोऽज्योतिषा यन्त्युभयत एव सुवर्गे लोके प्रतितिष्ठन्तो यन्ति द्वौ षडहौ भवतस्तानि द्वादशाहानि सम्पद्यन्ते द्वादशो वै पुरुषो द्वे सक्थ्यौ द्वौ बाहू आत्मा च शिरश्च चत्वार्यङ्गानि स्तनौ द्वादशौ॥३६॥

तत्पुरुषमनु पर्यावर्तन्ते त्रयः षडहा भवन्ति तान्यष्टादशाहानि सम्पद्यन्ते नवान्यानि नवान्यानि नव वै पुरुषे प्राणास्तत्प्राणाननु पर्यावर्तन्ते चत्वारः षडहा भवन्ति तानि चतुर्विंशतिरहानि सम्पद्यन्ते चतुर्विंशतिरर्धमासाः संवत्सरस्तथ्संवत्सरमनु पर्यावर्तन्ते-ऽप्रतिष्ठितः संवत्सर इति खलु वा आहुर्वर्षीयान्प्रतिष्ठाय इत्येतावद्वै संवत्सरस्य ब्राह्मणं यावन्मासो मासिमास्येव प्रतितिष्ठन्तो यन्ति॥३७॥

विराजमेतेन द्वादशावेतावद्वा अष्टौ च॥११॥

मेषस्त्वा पचतैरवतु लोहितग्रीवश्छागैः शल्मलिर्वृद्धा पूर्णो ब्रह्मणा प्लक्षो मेधेन न्यग्रोधंश्चमसैरुदुम्बर ऊर्जा गांयत्री छन्दोभिस्त्रिवृथस्तोमैरवन्तीः स्थावन्तीस्त्वावन्तु प्रियं त्वा प्रियाणां वर्षिष्ठमाप्यानां निधीनां त्वा निधिपतिः हवामहे वसो मम॥३८॥

मेषष्पट्विंशत्॥१२॥

कूप्याभ्यः स्वाहा कूल्याभ्यः स्वाहा विक्र्याभ्यः स्वाहाऽवट्याभ्यः स्वाहा खन्याभ्यः स्वाहा हृद्याभ्यः स्वाहा सूद्याभ्यः स्वाहा सरस्याभ्यः स्वाहा वैशन्तीभ्यः स्वाहा पल्वल्याभ्यः स्वाहा वर्ष्याभ्यः स्वाहाऽवर्ष्याभ्यः स्वाहा ह्रादुनीभ्यः स्वाहा पृष्याभ्यः स्वाहा स्यन्दमानाभ्यः स्वाहा स्थावराभ्यः स्वाहा नादेयीभ्यः स्वाहा सैन्धवीभ्यः स्वाहा समुद्रियाभ्यः स्वाहा सर्वाभ्यः स्वाहा॥३९॥

कूप्याभ्यश्चत्वारिंशत्॥१३॥

अद्भ्यः स्वाहा वहन्तीभ्यः स्वाहा परिवहन्तीभ्यः स्वाहा समन्तं वहन्तीभ्यः स्वाहा शीघ्रं वहन्तीभ्यः स्वाहा शीघ्रं वहन्तीभ्यः स्वाहोग्रं वहन्तीभ्यः स्वाहा भीमं वहन्तीभ्यः

स्वाहाऽमौभ्यः स्वाहा नभौभ्यः स्वाहा महौभ्यः स्वाहा सर्वस्मै स्वाहा॥४०॥

अथ एकात्रत्रिंशत्॥14॥ [१४]

यो अर्वन्तं जिघांसति तमभ्यमीति वरुणः। परो मर्तः पुरः श्वा। अहं च त्वं च वृत्रहन्सम्भूव सनिभ्य आ। अरातीवा चिदद्विवोऽनु नौ शूर मंसते भद्रा इन्द्रस्य रातयः। अभि क्रत्वन्द्र भूरधु जमन्न ते विव्यङ्गहिमान् रजांसि। स्वेना हि वृत्रं शवसा जघन्थ न शत्रुरन्तं विविदद्युधा ते॥४१॥

विविदद्वे च॥15॥ [१५]

नमो राज्ञे नमो वरुणाय नमोऽश्वाय नमः प्रजापतये नमोऽधिपतयेऽधिपतिरस्यधिपतिं मा कुर्वधिपतिरहं प्रजानां भूयासम्मां धेहि मयि धेद्युपाकृताय स्वाहाऽऽलंब्याय स्वाहा हुताय स्वाहा॥४२॥

नम एकात्रत्रिंशत्॥16॥ [१६]

मयोभूर्वातो अभि वातूस्त्रा ऊर्जस्वतीरोषधीरा रिशन्ताम्। पीवस्वतीर्जीवधन्याः पिबन्त्ववसायं पद्धते रुद्र मृडा। याः सरूपा विरूपा एकरूपा यासांमग्निरिष्टा नामानि वेद। या अङ्गिरसस्तपसेह चक्रुस्ताभ्यः पर्जन्य महि शर्म यच्छ। या देवेषु तनुवमैरयन्त यासां सोमो विश्वा रूपाणि वेद। ता अस्मभ्यम्पयसा पिन्वमानाः प्रजावतीरिन्द्र॥४३॥

गोष्ठे रिरीहि। प्रजापतिर्मह्यमेता रराणो विश्वेदेवैः पितृभिः संविदानः। शिवाः स्तीरुपं नो गोष्ठमाकस्तासां वयम्प्रजया स संदेमा इह धृतिः स्वाहेह विधृतिः स्वाहेह रन्तिः स्वाहेह रमन्तिः स्वाहा महीमू पु सुत्रामाणम्॥४४॥

इन्द्राष्टात्रिंशच्च॥17॥ [१७]

किं स्विदासीत्पूर्वचित्तिः किं स्विदासीद्बृहद्वयः। किं स्विदासीत्पिशंगिला किं स्विदासीत्पिलिप्पिला। द्यौरासीत्पूर्वचित्तिरश्व आसीद्बृहद्वयः। रात्रिरासीत्पिशंगिलाविरासीत्पिलिप्पिला। कः स्विदेकाकी चरति क उ स्विजायते पुनः। किं स्विद्धिमस्य भेषजं किं स्विदावपनम्महत्। सूर्य एकाकी चरति॥४५॥

चन्द्रमा जायते पुनः। अग्निरहिमस्य भेषजम्भूमिरावपनम्महत्। पृच्छामि त्वा

परमन्तम्पृथिव्याः पृच्छामि त्वा भुवनस्य नाभिम्। पृच्छामि त्वा वृष्णो अश्वस्य
रेतः पृच्छामि वाचः परमं व्योम। वेदिमाहुः परमन्तम्पृथिव्या यज्ञमाहुर्भुवनस्य नाभिम्।
सोममाहुर्वृष्णो अश्वस्य रेतो ब्रह्मैव वाचः परमं व्योम॥४६॥

सूर्य एकाकी चरति षट्त्वारिंशच्च॥18॥ [१८]

अम्बे अम्बाल्यम्बिके न मां नयति कश्चन। ससस्त्यंश्वकः। सुभगे काम्पीलवासिनि
सुवर्गे लोके सं प्रोर्ण्वाथाम्। आहमंजानि गर्भधमा त्वमंजासि गर्भधम्। तौ सह चतुरं
पदः सम्प्र सारयावहै। वृषां वा२ रेतोधा रेतो दधातूश्चथ्योगुंद धैह्यञ्जिमुदञ्जिमन्वंज।
यः स्त्रीणां जीवभोजनो य आसाम्॥४७॥

बिलधावनः। प्रियः स्त्रीणामपीच्यः। य आसां कृष्णे लक्ष्मणि सदिगृदिम्प्रावधीत्।
अम्बे अम्बाल्यम्बिके न मां यमति कश्चन। ससस्त्यंश्वकः। ऊर्ध्वामेनामुच्छ्रयताद्वेणुभारं
गिराविवा। अथास्या मध्यमेधता२ शीते वाते पुनन्निवा। अम्बे अम्बाल्यम्बिके न मां
यमति कश्चन। ससस्त्यंश्वकः। यद्धरिणी यवमत्ति न॥४८॥

पुष्टम्पशु मन्यते। शूद्रा यदर्यजारा न पोषाय धनायति। अम्बे अम्बाल्यम्बिके न मां
यमति कश्चन। ससस्त्यंश्वकः। इयं यका शकुन्तिकाहलमिति सर्पति। आहतं गभे पसो
नि जल्लुलीति धाणिका। अम्बे अम्बाल्यम्बिके न मां यमति कश्चन। ससस्त्यंश्वकः।
माता च ते पिता च तेऽग्रं वृक्षस्य रोहतः॥४९॥

प्र सुलामीति ते पिता गभे मुष्टिमंतसयत्। दधिक्राव्णो अकारिषं जिष्णोरश्वस्य
वाजिनः। सुरभि नो मुखां करत्त्र ण आयूषि तारिषत्। आपो हि छा मंयोभुवस्ता
न ऊर्जे दधातन। महे रणाय चक्षसे। यो वः शिवतमो रसस्तस्य भाजयतेह नः।
उशतीरिव मातरः। तस्मा अरं गमाम वो यस्य क्षयाय जिन्वथ। आपो जनयथा च
नः॥५०॥

आसामत्ति न रोहतो जिन्वथ चत्वारि च॥19॥ [१९]

भूर्भुवः सुवर्वसंवस्त्वाञ्जन्तु गायत्रेण छन्दसा रुद्रास्त्वाञ्जन्तु त्रैष्टुभेन
छन्दसादित्यास्त्वाञ्जन्तु जागतेन छन्दसा यद्वातो अपो अगमदिन्द्रस्य तनुवम्प्रियाम्।
एतश्च स्तोतरेतेन पथा पुनरश्वमा वर्तयासि नः। लाजी (३) ज्वाची (३) न यशो

म॒मा (4)म॑। य॒व्यायै॑ ग॒व्यायां॑ ए॒तद्दे॒वा अ॒न्नम॑त्तै॒तदन्न॑म॒द्धि प्र॑जापते। यु॒ञ्जन्ति॑ ब्र॒ध्नम॑रु॒पं च॑रन्त॒म्परि॑ त॒स्थुषः॑। रोच॑न्ते रोच॒ना दि॒वि। यु॒ञ्जन्त्य॑स्य॒ काम्या॑ ह॒री वि॑प॒क्षसा॑ रथे॑। शोणां॑ धृ॒ष्णू नृ॒वाह॑सा। के॒तुं कृ॒ण्वन्न॑के॒तवे॒ पेशो॑ म॒र्या अपे॑शसै॑। स॒मुष॑द्वि॒रजा॑यथाः॥५१॥

ब्र॒ध्नं पञ्च॑विंशतिश्च॥20॥ [२०]

प्रा॒णाय॑ स्वाहा॑ व्या॒नाय॑ स्वाहा॑ऽपा॒नाय॑ स्वाहा॑ स्ना॒वभ्यः॑ स्वाहा॑ संता॒नेभ्यः॑ स्वाहा॑ परि॒संता॒नेभ्यः॑ स्वाहा॑ पर्व॒भ्यः॑ स्वाहा॑ संधा॒नेभ्यः॑ स्वाहा॑ शरी॒रेभ्यः॑ स्वाहा॑ य॒ज्ञाय॑ स्वाहा॑ दक्षि॑णाभ्यः॑ स्वाहा॑ सुव॒र्गाय॑ स्वाहा॑ लो॒काय॑ स्वाहा॑ सर्व॑स्मै स्वाहा॑॥५२॥

प्रा॒णाय॑ष्टाविंशतिः॥21॥ [२१]

सि॒ताय॑ स्वाहा॑ऽसि॒ताय॑ स्वाहा॑ऽभि॒हिता॑य॒ स्वाहा॑ऽन॒भिहिता॑य॒ स्वाहा॑ यु॒क्ताय॑ स्वाहा॑H-
ऽयु॒क्ताय॑ स्वाहा॑ सु॒यु॒क्ताय॑ स्वाहा॑द्यु॒क्ताय॑ स्वाहा॑ वि॒मु॒क्ताय॑ स्वाहा॑ प्र॒मु॒क्ताय॑ स्वाहा॑ व॒ञ्चते॑ स्वाहा॑ परि॒व॒ञ्चते॑ स्वाहा॑ संव॒ञ्चते॑ स्वाहा॑ऽनुव॒ञ्चते॑ स्वाहा॑द्व॒ञ्चते॑ स्वाहा॑ य॒ते स्वाहा॑ धा॒वते॑ स्वाहा॑ तिष्ठ॑ते स्वाहा॑ सर्व॑स्मै स्वाहा॑॥५३॥

सि॒ताय॑ष्टात्रिंशत्॥22॥ [२२]

गा॒वो गा॒वः सि॒पांस॑न्तीः प्रथ॒मे मा॒सि स॑मा॒न्यो यदि॑ सोमौ षड॒हेरु॑त्सृ॒ज्या(३)ं दे॒वाना॑म॒र्क्येण॑ च॒र्माव॑ पृथि॒व्यै द॑त्वते कस्त्वा॒ग्नये॑ यो वै यः प्रा॒णतो॑ य आ॒त्मादा॑ आ ब्रह्म॒न्नाक्रा॑ञ्जि बी॒जमा॑ग्नेयो-
ऽष्टाक॑पालोऽ॒ग्नयेऽहो॑मुचेऽष्टाक॑पालोऽ॒ग्नये॑ स॒मन॑म॒द्ये ते प॒न्थानो॑ यो वा अश्व॑स्य मे॒ध्यस्य॑ शि॒रः प्र॑ञ्चविंशतिः॥25॥ गा॒वः स॑मा॒न्यः स॒र्वन॑मष्टाभि॒र्वा ए॒ते दे॒वकृ॑तश्चाभि॒जित्या॑ इत्या॒हुर्वरु॑णोऽ॒द्विः सा॒ग्ने चतुः॑पञ्चा॒शत्॥54॥ गा॒वो योनिः॑ स॒मुद्रो॑ बन्धुः॥ [२३]

॥पञ्चमः प्रश्नः॥

॥तैत्तिरीयसंहितायां सप्तमकाण्डे पञ्चमः प्रश्नः॥

गा॒वो वा ए॒तत्स॒त्रमा॑सताशृङ्गाः स॒तीः शृ॒ङ्गाणि॑ नो जायन्ता॒ इति॑ का॒मेन॑ तासां दश॒ मासा॑ निषण्णा॒ आस॑न्नथ॒ शृङ्गा॑ण्यजायन्त॒ ता उ॒दति॑ष्ठन्नरा॒थ्स्मेत्य॑थ॒ यासां॑ नाजायन्त॒ ताः संव॑त्सरमा॒स्वोद॑तिष्ठन्नरा॒थ्स्मेति॑ यासां॑ चाजायन्त॒ यासां॑ च न ता उ॒भयो॑रु॒दति॑ष्ठन्नरा॒थ्स्मेति॑

गोसुत्रं वै॥१॥

संवत्सरो य एवं विद्वांसः संवत्सरमुपयन्त्यृषुवन्त्येव तस्मात्तूपरा वार्षिकौ मासौ पत्वा चरति सुत्राभिजितः ह्यस्यै तस्मात्संवत्सरसदो यत्किं च गृहे क्रियते तदाप्तमवरुद्धमभिजितं क्रियते समुद्रं वा एते प्र प्लवन्ते ये संवत्सरमुपयन्ति यो वै संमुद्रस्य पारं न पश्यति न वै स तत् उदेति संवत्सरः॥२॥

वै संमुद्रस्तस्यैतत्पारं यदतिरात्रौ य एवं विद्वांसः संवत्सरमुपयन्त्यनार्ता एवोदृचं गच्छन्तीयं वै पूर्वोऽतिरात्रोऽसावुत्तरो मनः पूर्वो वागुत्तरः प्राणः पूर्वोऽपान उत्तरः प्ररोधनम्पूर्वं उदयनमुत्तरो ज्योतिष्टोमो वैश्वानरोऽतिरात्रो भवति ज्योतिरेव पुरस्ताद्बधते सुवर्गस्य लोकस्यानुख्यात्यै चतुर्विंशः प्रायणीयो भवति चतुर्विंशतिरर्धमासाः॥३॥

संवत्सरः प्रयन्त एव संवत्सरे प्रति तिष्ठन्ति तस्य त्रीणि च शतानि षष्टिश्च स्तोत्रीयास्तावतीः संवत्सरस्य रात्रय उभे एव संवत्सरस्य रूपे आप्नुवन्ति ते सः स्थित्या अरिष्ट्या उत्तरैरहोभिश्चरन्ति षड्हा भवन्ति षड्वा ऋतवः संवत्सर ऋतुष्वेव संवत्सरे प्रति तिष्ठन्ति गौश्रायुश्च मध्यतः स्तोमौ भवतः संवत्सरस्यैव तन्मिथुनम्मध्यतः॥४॥

दधति प्रजननाय ज्योतिरभितो भवति विमोचनमेव तच्छ्रन्दास्येव तद्विमोचं यन्त्यथो उभयतो ज्योतिषैव षडहेनं सुवर्गं लोकं यन्ति ब्रह्मवादिनो वदन्त्यासते केन यन्तीति देवयानेन पथेति ब्रूयाच्छ्रन्दासि वै देवयानः पन्था गायत्री त्रिष्टुब्जगती ज्योतिर्वै गायत्री गौस्त्रिष्टुगायुर्जगती यदेते स्तोमा भवन्ति देवयानेनैव॥५॥

तत्पथा यन्ति समानं सामं भवति देवल्लोको वै सामं देवल्लोकादेव न यन्त्यन्याअन्या ऋचो भवन्ति मनुष्यलोको वा ऋचो मनुष्यलोकादेवान्यमन्यं देवल्लोकमभ्यारोहन्तो यन्त्यभिवर्तो ब्रह्मसामम्भवति सुवर्गस्य लोकस्याभिवृत्त्या अभिजिद्भवति सुवर्गस्य लोकस्याभिजित्यै विश्वजिद्भवति विश्वस्य जित्यै मासिमासि पृष्ठान्युप यन्ति मासिमास्यतिग्राह्या गृह्यन्ते मासिमास्येव वीर्यं दधति मासां प्रतिष्ठित्या उपरिष्ठान्मासाम्पृष्ठान्युप यन्ति तस्मादुपरिष्ठोदोषधयः फलं गृह्णन्ति॥६॥

गोसुत्रं वा एति सं वत्सरौऽर्धमासा मिथुनम्मध्यतो देवयानेनैव वीर्यत्रयोदश च॥१॥[१]

गावो वा एतत्सुत्रमांसताशृङ्गाः सूतीः शृङ्गाणि सिषासन्तीस्तासां दश मासा निषण्णा
आसन्नथ शृङ्गाण्यजायन्त ता अब्रुवन्नराथ्स्मोत्तिष्ठामाव तं काममरुथ्स्महि येन कामेन
न्यषदामेति तासामु त्वा अब्रुवन्नर्या वा यावतीर्वासामहा एवेमौ द्वादशौ मासौ संवत्सरः
सम्पाद्योत्तिष्ठामेति तासाम्॥७॥

द्वादशे मासि शृङ्गाणि प्रावर्तन्त श्रद्धया वाश्रद्धया वा ता इमा यास्तूपरा उभय्यो
वाव ता आर्ध्वन् याश्च शृङ्गाण्यसन्वन् याश्चोर्जमवारुन्धतर्ध्नोति दशसु मासूत्तिष्ठन्नृध्नोति
द्वादशसु य एवं वेद पदेन खलु वा एते यन्ति विन्दति खलु वै पदेन यन्तद्वा
एतदृद्धमयन्तस्मादेतद्गोसनि॥८॥

तिष्ठामेति तासान्तस्माद्दे च॥२॥

प्रथमे मासि पृष्ठान्युपं यन्ति मध्यम उपं यन्त्युत्तम उपं यन्ति तदाहुर्या वै
त्रिकस्याहं उपसीदन्ति दहं वै सापराभ्यां दोहाभ्यां दुहेऽथ कुतः सा धौक्ष्यते यां
द्वादश कृत्वं उपसीदन्तीति संवत्सरः सम्पाद्योत्तमे मासि सकृत्पृष्ठान्युपयुस्तद्यजमाना
यज्ञं पशूनं रुन्धते समुद्रं वै॥९॥

एतेऽनवारमपारम्प प्लवन्ते ये संवत्सरमुपयन्ति यद्वहद्रथन्तरे अन्वर्जयुर्यथा मध्ये
समुद्रस्य प्लवमन्वर्जयुस्तादृक्तदनुत्सर्गम्वहद्रथन्तराभ्यामित्वा प्रतिष्ठां गच्छन्ति सर्वभ्यो वै
कामैभ्यः सन्धिर्दुहे तद्यजमानाः सर्वान्कामानव रुन्धते॥१०॥

समुद्रं वै चतुस्त्रिंशच्च॥३॥

सामान्यं ऋचो भवन्ति मनुष्यलोको वा ऋचो मनुष्यलोकादेव न यन्त्यन्यदन्यत्सामं
भवति देवलोको वै सामं देवलोकादेवान्यमन्यम्मनुष्यलोकम्प्रत्यवरोहन्तो यन्ति जगतीमग्र
उपं यन्ति जगतीं वै छन्दांसि प्रत्यवरोहन्त्याग्रयणं ग्रहां बृहत्पृष्ठानि त्रयस्त्रिंशः
स्तोमास्तस्माज्ज्यायांसं कनीयान्प्रत्यवरोहति वैश्वकर्मणो गृह्यते विश्वान्येव तेन कर्माणि
यजमाना अव रुन्धत आदित्यः॥११॥

गृह्यत इयं वा अदितिरस्यामेव प्रति तिष्ठन्त्यन्योन्यो गृह्यते मिथुन्त्वाय प्रजात्या
अवान्तरं वै दशरात्रेण प्रजापतिः प्रजा असृजत यदशरात्रो भवति प्रजा एव तद्यजमानाः
सृजन्त एताः ह वा उदङ्कः शौल्बायनः सत्रस्यर्द्धिमुवाच यदशरात्रो यदशरात्रो भवति

सत्रस्यर्द्धा अथो यदेव पूर्वेष्वहःसु विलोम क्रियते तस्यैवेषा शान्तिः॥१२॥

आदित्यस्तस्यैव द्वे च॥४॥ [४]

यदि सोमो स९सुतो स्याताम्महति रात्रियै प्रातरनुवाकमुपाकुर्यात्पूर्वो वाचम्पूर्वो देवताः पूर्वश्छन्दा९सि वृङ्क्ते वृषण्वतीं प्रतिपदं कुर्यात्प्रातःसवनादेवेषामिन्द्रं वृङ्क्तेऽथो खल्वाहुः सवनमुखेसवनमुखे कार्येति सवनमुखात्सवनमुखादेवेषामिन्द्रं वृङ्क्ते संवेशायोपवेशाय गायत्रियास्त्रिष्टुभो जगत्या अनुष्टुभः पङ्क्त्या अभिभूत्यै स्वाहा छन्दा९सि वै संवेश उपवेशश्छन्दोभिरेवेषाम्॥१३॥

छन्दा९सि वृङ्क्ते सजनीय९ शस्यं विहव्य९ शस्यमगस्त्यस्य कयाशुभीय९ शस्यमेतावद्वा अस्ति यावदेतद्यावदेवास्ति तदैषां वृङ्क्ते यदि प्रातःसवने कलशो दीर्येत वैष्णवीषु शिपिविष्टवतीषु स्तुवीरन् यद्वै यज्ञस्यातिरिच्यते विष्णुं तच्छिषिविष्टमभ्यति रिच्यते तद्विष्णुः शिविपिष्टोऽतिरिक्त एवातिरिक्तं दधात्यथो अतिरिक्तेनैवातिरिक्तमात्वाव रुन्धते यदि मध्यदिने दीर्येत वषट्कारनिधनु९ सामं कुर्युर्वषट्कारो वै यज्ञस्य प्रतिष्ठा प्रतिष्ठामेवेनद्रमयन्ति यदि तृतीयसवन एतदेव॥१४॥

छन्दोभिरेवेषामवैकान्नवि९शतिश्च॥५॥ [५]

षड्रहैर्मासान्ध्रसम्पाद्याहरुश्मृजन्ति षड्रहैर्हि मासान्ध्रसम्पश्यन्त्यर्धमासैर्मासान्ध्रसम्पाद्याहरुश्मृजन्ति मासान्ध्रसम्पश्यन्त्यमावास्याया मासान्ध्रसम्पाद्याहरुश्मृजन्त्यमावास्याया हि मासान्ध्रसम्पश्यन्ति पौर्णमास्या मासान्ध्रसम्पाद्याहरुश्मृजन्ति पौर्णमास्या हि मासान्ध्रसम्पश्यन्ति यो वै पूर्ण आसिञ्चति परा स सिञ्चति यः पूर्णादुदचति॥१५॥

प्राणमस्मिन्ध्रस दधाति यत्पौर्णमास्या मासान्ध्रसम्पाद्याहरुश्मृजन्ति संवत्सरायैव तत्प्राणं दधति तदनु सन्निः प्राणन्ति यदहर्नोश्मृजेयुर्यथा दृतिरुपनद्धो विपतत्येव९ संवत्सरो वि पतेदार्तिमार्च्छयुयत्पौर्णमास्या मासान्ध्रसम्पाद्याहरुश्मृजन्ति संवत्सरायैव तदुदानं दधति तदनु सन्निः उत॥१६॥

अनन्ति नार्तिमार्च्छन्ति पूर्णमासे वै देवाना९ सुतो यत्पौर्णमास्या मासान्ध्रसम्पाद्याहरुश्मृजन्ति देवानामेव तद्यज्ञेन यज्ञमप्यवरोहन्ति वि वा एतद्यज्ञं

छिन्दन्ति यत्पङ्कहसंततः५ सन्तमथाहंरुश्मृजन्ति प्राजापत्यम्पशुमालंभन्ते प्रजापतिः सर्वा देवता देवताभिरिव यज्ञः सं तन्वन्ति यन्ति वा एते सर्वनाद्येऽहः॥१७॥

उश्मृजन्ति तुरीयं खलु वा एतश्चर्वनं यथात्राय्यं यथात्राय्यम्भवति तेनैव सर्वनात्र यन्ति समुपहूय भक्षयन्त्येतश्चर्मपीथा ह्यैतर्हि यथायतनं वा एतेषां सर्वनाभाजौ देवता गच्छन्ति येऽहंरुश्मृजन्त्यनुसर्वनं पुरोडाशान्निर्वपन्ति यथायतनादेव सर्वनाभाजौ देवता अव रुन्धतेऽष्टाकपालान्प्रातःसर्वनं एकादशकपालान्माध्यन्दिने सर्वने द्वादशकपालाः स्तृतीयसर्वने छन्दास्त्वेवास्वावं रुन्धते वैश्वदेवं चरुं तृतीयसर्वने निर्वपन्ति वैश्वदेवं वै तृतीयसर्वनान्तेनैव तृतीयसर्वनात्र यन्ति॥१८॥

उदचत्युद्येऽहरास्वा पञ्चदश च॥६॥ [६]

उश्मृज्या (३) नोश्मृज्या (३) मिति मीमांसन्ते ब्रह्मवादिनस्तद्वाहुरुश्मृज्यमेवेत्येवाभास्यां च पौर्णमास्यां चोश्मृज्यमित्याहुरेते हि यज्ञं वहत इति ते त्वाव नोश्मृज्ये इत्याहुये अवान्तरं यज्ञम्भेजाते इति या प्रथमा व्यष्टका तस्यामुश्मृज्यमित्याहुरेष वै मासो विश्व इति नादिष्टम्॥१९॥

उश्मृजेयुर्यदादिष्टमुश्मृजेयुर्यादृशे पुनः पर्याप्तावे मध्ये षडहस्यं सम्पद्येत षडहैर्मासान्सम्पाद्य यत्सप्तममहस्तस्मिन्नुश्मृज्येयुस्तदग्नये वसुमते पुरोडाशमष्टाकपालं निर्वपेयुरैन्द्रं दधीन्द्राय मरुत्वन्ते पुरोडाशमेकादशकपालं वैश्वदेवं द्वादशकपालमग्नेर्वै वसुमतः प्रातःसर्वनं यदग्नये वसुमते पुरोडाशमष्टाकपालं निर्वपन्ति देवतामेव तद्वागिनीं कुर्वन्ति॥२०॥

सर्वनमष्टाभिरुपं यन्ति यदैन्द्रं दधि भवतीन्द्रमेव तद्वागधेयान्न च्यावयन्तीन्द्रस्य वै मरुत्वन्तो माध्यन्दिनः सर्वनं यदिन्द्राय मरुत्वन्ते पुरोडाशमेकादशकपालं निर्वपन्ति देवतामेव तद्वागिनीं कुर्वन्ति सर्वनमेकादशभिरुपं यन्ति विश्वेषां वै देवानामृभुमतां तृतीयसर्वनं यद्वैश्वदेवं द्वादशकपालं निर्वपन्ति देवता एव तद्वागिनीः कुर्वन्ति सर्वनं द्वादशभिः॥२१॥

उपं यन्ति प्राजापत्यम्पशुमा लंभन्ते यज्ञो वै प्रजापतिर्यज्ञस्याननुसर्गायाभिवर्त इतः षण्मासो ब्रह्मसामम्भवति ब्रह्म वा अभिवर्तो ब्रह्मणैव तश्चुवर्गं लोकमभिवर्तयन्तो यन्ति प्रतिकूलमिव हीतः सुवर्गो लोक इन्द्र क्रतुं न आ भर पिता पुत्रेभ्यो यथा। शिक्षा नो

अस्मिन्पुरुहूतं यामनि जीवा ज्योतिरशीमहीत्यमुत आयताः षण्मासो ब्रह्मसाम्भवंत्ययं वै लोको ज्योतिः प्रजा ज्योतिरिममेव तल्लोकम्पश्यन्तोऽभिवदन्त आ यन्ति॥२२॥

नार्दिष्टङ्कुर्वन्ति द्वादशभिरिति विंशतिश्च॥७॥ [७]

देवानां वा अन्तं जग्मुषामिन्द्रियं वीर्यमपाक्रामत्तत्क्रोशेनावं रुन्धत तत्क्रोशस्य क्रोशत्वं यत्क्रोशेन चात्वालस्यान्तं स्तुवन्ति यज्ञस्यैवान्तं गत्वेन्द्रियं वीर्यमव रुन्धते सूत्रस्यर्द्धाहवनीयस्यान्तं स्तुवन्त्यग्निमेवोपद्रष्टारं कृत्वर्द्धिमुप यन्ति प्रजापतेरहृदयेन हविर्धानेऽन्तः स्तुवन्ति प्रेमाणमेवास्यं गच्छन्ति श्लोकेन पुरस्तात्सदसः॥२३॥

स्तुवन्त्यनुश्लोकेन पश्चाद्यज्ञस्यैवान्तं गत्वा श्लोकभाजो भवन्ति नवभिर्ध्वर्युरुद्रायति नव वै पुरुषे प्राणाः प्राणानेव यजमानेषु दधाति सर्वा ऐन्द्रियो भवन्ति प्राणेष्वेन्द्रियं दधत्यप्रतिहृताभिरुद्रायति तस्मात्पुरुषः सर्वाण्यन्यानि शीर्ष्णोऽङ्गानि प्रत्यंचति शिर एव न पञ्चदश रथन्तरम्भवतीन्द्रियमेवाव रुन्धते सप्तदशम्॥२४॥

बृहदन्नाद्यस्यावरुद्धा अथो प्रैव तेन जायन्त एकविंशम्ब्रं द्विपदासु प्रतिष्ठित्यै पत्नय उप गायन्ति मिथुनत्वाय प्रजात्यै प्रजापतिः प्रजा असृजत सौऽकामयतासामह राज्यम्परीयामिति तासां राजनेनैव राज्यम्पर्यैत्तद्राजनस्य राजनत्वं यद्राजनम्भवति प्रजानामेव तद्यजमाना राज्यम्परि यन्ति पञ्चविंशम्भवति प्रजापतेः॥२५॥

आप्त्यै पञ्चभिस्तिष्ठन्तः स्तुवन्ति देवलोकमेवाभि जयन्ति पञ्चभिरासीना मनुष्यलोकमेवाभि जयन्ति दश सम्पद्यन्ते दशाक्षरा विराडन्नं विराजैवान्नाद्यमव रुन्धते पञ्चधा विनिषद्य स्तुवन्ति पञ्च दिशो दिक्ष्वेव प्रति तिष्ठन्त्येकैकयास्तुतया समायन्ति दिग्भ्य एवान्नाद्यः सम्भरन्ति तभिरुद्रातोद्रायति दिग्भ्य एवान्नाद्यम्॥२६॥

सम्भृत्य तेज आत्मन्दधते तस्मादेकः प्राणः सर्वाण्यङ्गान्यवत्यथो यथा सुपर्ण उत्पतिष्यच्छिर उत्तमं कुरुत एवमेव तद्यजमानाः प्रजानामुत्तमा भवन्त्यासन्दीमुद्राता रोहति साम्राज्यमेव गच्छन्ति प्लेङ्ग होता नाकस्यैव पृष्ठ रोहन्ति कूर्वावध्वर्युर्ब्रध्नस्यैव विष्टपं गच्छन्त्येतावन्तो वै देवलोकास्तेष्वेव यथापूर्वं प्रति तिष्ठन्त्यथो आक्रमणमेव तथ्सेतुं यजमानाः कुर्वते सुवर्गस्य लोकस्य समष्ट्यै॥२७॥

सदसः सप्तदशं प्रजापतेर्गायति दिग्भ्य एवान्नाद्यम्रत्येकादश च॥८॥ [८]

अर्क्येण वै संहस्रशः प्रजापतिः प्रजा असृजत् ताम्य इलान्देनेरां लूतामवारुद्धं
यदकर्मभवति प्रजा एव तद्यजमानाः सृजन्त इलान्दम्भवति प्रजाभ्यं एव सृष्टाभ्यं इरां
लूतामव रुन्धते तस्माद्या९ समा९ सत्र९ समृद्धं क्षोधुकास्ता९ समा९ प्रजा इष९
ह्यासामूर्जमाददते या९ समां व्यृद्धमक्षोधुकास्ता९ समां प्रजाः॥२८॥

न ह्यासामिषमूर्जमाददत उत्क्रोदं कुर्वते यथा बन्धान्मुमुक्षुना उत्क्रोदं कुर्वत एवमेव
तद्यजमाना देवबन्धान्मुमुक्षुना उत्क्रोदं कुर्वत इषमूर्जमात्मन्दधाना वाणः शततन्तुर्भवति
शतायुः पुरुषः शतेन्द्रिय आयुष्येवेन्द्रिये प्रति तिष्ठन्त्याजिं धावन्त्यनभिजितस्याभिजित्यै
दुन्दुभीन्स्मार्गान्ति परमा वा एषा वाग्या दुन्दुभौ परमामेव॥२९॥

वाचमव रुन्धते भूमिदुन्दुभिमा ग्रन्ति यैवेमां वाक्प्रविष्टा तामेवाव रुन्धतेऽथो
इमामेव जयन्ति सर्वा वाचो वदन्ति सर्वासां वाचामवरुद्धा आर्द्रं चर्मन्व्यायच्छेते
इन्द्रियस्यावरुद्धा आन्यः क्रोशति प्रान्यः शंसति य आक्रोशति पुनात्यैवेनान्धस स यः
प्रशंसति पूतेष्वेवान्नाद्यं दधात्यृषिकृतं च॥३०॥

वा एते देवकृतं च पूर्वैर्मासैरव रुन्धते यद्भूतेच्छदा९ सामानि भवन्त्युभयस्यावरुद्धौ
यन्ति वा एते मिथुनाद्ये संवत्सरमुपयन्त्यन्तर्वेदि मिथुनौ सम्भवतस्तेनैव मिथुनान्न
यन्ति॥३१॥

व्यृद्धमक्षोधुकास्ता९ समा९ प्रजाः परमामेव च त्रिंशच्च॥९॥ [९]

चर्माव भिन्दन्ति पाप्मानमेवैषामव भिन्दन्ति मापं राथसीर्मातिं व्याथसीरित्याह
सम्प्रत्यैवैषां पाप्मानमव भिन्दन्त्युदकुम्भानधिनिधाय दास्यो मार्जालीयम्परि नृत्यन्ति
पदो निघ्नतीरिदम्भुं गायन्त्यो मधु वै देवानां परममन्नाद्यम्परममेवान्नाद्यमव रुन्धते पदो
नि ग्रन्ति महीयामेवैषु दधति॥३२॥

चर्मैकान्नपञ्चाशत्॥१०॥ [१०]

पृथिव्यै स्वाहान्तरिक्षाय स्वाहा दिवे स्वाहा सम्भोष्यते स्वाहा सम्भवंमानाय स्वाहा
सम्भुताय स्वाहा मेघायिष्यते स्वाहा मेघायते स्वाहा मेघिताय स्वाहा मेघाय स्वाहा
नीहाराय स्वाहा निहाकायै स्वाहा प्रासचाय स्वाहा प्रचलाकायै स्वाहा विद्योतिष्यते स्वाहा

विद्योतमानाय स्वाहा संविद्योतमानाय स्वाहा स्तनयिष्यते स्वाहा स्तनयते स्वाहोग्रं
स्तनयते स्वाहा वर्षिष्यते स्वाहा वर्षते स्वाहाभिवर्षते स्वाहा परिवर्षते स्वाहा
संवर्षते॥३३॥

स्वाहानुवर्षते स्वाहा शीकायिष्यते स्वाहा शीकायते स्वाहा शीकिताय स्वाहा
प्रोषिष्यते स्वाहा प्रुष्णते स्वाहा परिप्रुष्णते स्वाहोद्वहीष्यते स्वाहोद्वहते स्वाहोद्वहीताय
स्वाहा विप्रोष्यते स्वाहा विप्लवमानाय स्वाहा विप्लुताय स्वाहातप्स्यते स्वाहातपते
स्वाहोग्रमातपते स्वाहगर्भ्यः स्वाहा यजुर्भ्यः स्वाहा सामर्भ्यः स्वाहाङ्गिरोभ्यः स्वाहा वेदैभ्यः
स्वाहा गाथाभ्यः स्वाहा नाराशंसीभ्यः स्वाहा रैभीभ्यः स्वाहा सर्वस्मै स्वाहा॥३४॥

सं वर्षते रैभीभ्यः स्वाहा द्वे च॥11॥ [११]

दत्वते स्वाहाऽदन्तकाय स्वाहा प्राणिने स्वाहाऽप्राणाय स्वाहा मुखंवते स्वाहा-
ऽमुखाय स्वाहा नासिकवते स्वाहाऽनासिकाय स्वाहाऽक्षण्वते स्वाहाऽनक्षिकाय स्वाहा
कर्णिने स्वाहाऽकर्णकाय स्वाहा शीर्षण्वते स्वाहाऽशीर्षकाय स्वाहा पद्वते स्वाहा-
ऽपादकाय स्वाहा प्राणते स्वाहाऽप्राणते स्वाहा वदते स्वाहाऽवदते स्वाहा पश्यते
स्वाहाऽपश्यते स्वाहा शृण्वते स्वाहाऽशृण्वते स्वाहा मनस्विने स्वाहा॥३५॥

अमनसे स्वाहा रेतस्विने स्वाहाऽरेतस्काय स्वाहा प्रजाभ्यः स्वाहा प्रजननाय
स्वाहा लोमंवते स्वाहाऽलोमकाय स्वाहा त्वचे स्वाहाऽत्वक्काय स्वाहा चर्मण्वते स्वाहा-
ऽचर्मकाय स्वाहा लोहितवते स्वाहाऽलोहिताय स्वाहा मांसन्वते स्वाहाऽमांसकाय
स्वाहा स्नावभ्यः स्वाहाऽस्नावकाय स्वाहाऽस्थन्वते स्वाहाऽनस्थिकाय स्वाहा मज्जन्वते
स्वाहाऽमज्जकाय स्वाहाऽङ्गिने स्वाहाऽनङ्गाय स्वाहाऽऽत्मने स्वाहाऽनात्मने स्वाहा सर्वस्मै
स्वाहा॥३६॥

मनस्विने स्वाहाऽनात्मने स्वाहा द्वे च॥12॥ [१२]

कस्त्वा युनक्ति स त्वा युनक्तु विष्णुस्त्वा युनक्तस्य यज्ञस्यर्द्धं मह्यं संनत्या
अमुष्मै कामायायुषे त्वा प्राणाय त्वाऽपानाय त्वा व्यानाय त्वा व्युष्मै त्वा रय्यै त्वा
राधसे त्वा घोषाय त्वा पोषाय त्वाराद्धोषाय त्वा प्रच्युत्यै त्वा॥३७॥

कस्त्वाऽष्टात्रिंशत्॥13॥ [१३]

अग्नये॑ गाय॒त्राय॑ त्रिवृ॒ते राथ॑तराय॒ वास॑न्ताया॒ष्टाक॑पाल॒ इन्द्रा॑य॒ त्रैष्टु॑भाय॒ पञ्च॑दशाय॒
 बार॑हताय॒ ग्रैष्मा॑यैका॒दश॑कपालो॒ विश्वे॑भ्यो॒ देवे॑भ्यो॒ जाग॑तेभ्यः॒ सप्त॑दशेभ्यो॒ वैरू॑पेभ्यो॒
 वार॑षिकेभ्यो॒ द्वाद॑शकपालो॒ मि॒त्रावरु॑णाभ्या॒मानु॑ष्टुभाभ्यामेकवि॒ंशाभ्या॑ वैरा॒जाभ्या॑ ॥ शार॒दा॒भ्या॑
 पय॑स्या॒ बृह॑स्पतये॒ पाङ्गा॑य॒ त्रिण॑वाय॒ शाक्क॑राय॒ हैम॑न्तिकाय॒ चरुः॑ संवि॒त्र आ॑तिच्छन्द॒साय॑
 त्रय॑स्त्रि॒ंशाय॑ रैव॒ताय॑ शैशि॒राय॑ द्वाद॑शकपालोऽदि॒त्यै विष्णु॑पत्न्यै चरु॒रग्नये॑ वैश्वान॒राय॑
 द्वाद॑शकपालोऽनु॒मत्यै॑ चरुः का॒य एक॑कपालः॥३८॥

अग्नयेऽदित्या॒ अनु॑मत्यै सप्तच॑त्वारि॒ंशत्॥१४॥ [१४]

यो वा अ॒ग्नाव॑ग्निः प्र॒ह्रिय॑ते यश्च॒ सोमो॑ राजा॒ तयो॑रेष आ॒तिथ्यं॑ यद॒ग्नीषो॑मीयोऽथैष
 रु॒द्रो यश्ची॑यते यथ्सं॒चिते॑ऽग्नावे॒तानि॑ हवी॒ंषि न॑ निर्वपे॒देष॑ एव रु॒द्रोऽशान्त॑ उपो॒त्थाय॑
 प्र॒जां प॒शून् यज॑मानस्या॒भि म॑न्येत॒ यथ्सं॒चिते॑ऽग्नावे॒तानि॑ हवी॒ंषि निर्व॑पति॒ भाग॑धेये॒नैवैन॑
 शम॑यति॒ नास्य॑ रु॒द्रोऽशान्तः॑॥३९॥

उपो॒त्थाय॑ प्र॒जां प॒शून्भि॑ म॒न्यते॑ दश॑ हवी॒ंषि भव॑न्ति न॒व वै पु॑रुषे प्रा॒णा नाभि॑र्दश॒मी
 प्रा॒णाने॑व यज॑माने दधा॒त्यथो॑ दशा॒क्षरा॑ वि॒राडन्न॑ वि॒राज्ये॑वान्नाद्ये॒ प्रति॑ तिष्ठत्यृ॒तुभि॑र्वा एष
 छन्दो॑भिः स्तोमैः॒ पृष्ठे॑श्चै॒तव्यं॑ इत्या॒हुय॑दे॒तानि॑ हवी॒ंषि निर्व॑पत्यृ॒तुभि॑रे॒वैनं॑ छन्दो॑भिः स्तोमैः
 पृष्ठे॑श्चि॒नुते॑ दिशः सुषुवा॒णेन॑॥४०॥

अ॒भि॒जित्या॑ इत्या॒हुय॑दे॒तानि॑ हवी॒ंषि निर्व॑पति॒ दिशाम॑भिजि॒त्या ए॒तया॑ वा इन्द्रं॑
 दे॒वा अ॑याजय॒न्तस्मा॑दिन्द्रस॒व ए॒तया॑ मनु॒म्ननु॑ष्या॒स्तस्मा॑न्मनुस॒वो यथेन्द्रो॑ दे॒वानां॑ यथा॒
 मनु॑र्मु॒ष्याणा॑मेवम्भ॒वति॑ य एवं वि॒द्वाने॑तयेष्टा॒ यज॑ते दि॒ग्वतीः॑ पुरो॒नुवा॑क्या भवन्ति॒ सर्वा॑सां
 दि॒शाम॑भिजि॒त्यै॥४१॥

अशान्तः॑ सुषुवा॒णेनैक॑चत्वारि॒ंशच्च॑॥१५॥ [१५]

यः प्रा॑णतो नि॒मिष॑तो म॒हित्वैक॑ इ॒द्राजा॑ जग॑तो ब॒भूव॑। य ई॒शे अ॒स्य द्वि॒पद॑श्चतु॒ष्पदः॑
 कस्मै॑ दे॒वाय॑ ह॒विषा॑ विधेम। उ॒पया॑मगृ॒हीतो॑ऽसि प्र॒जाप॑तये त्वा जुष्टं गृह्णामि॒ तस्य॑ ते
 द्यौर्म॑हिमा नक्ष॒त्राणि॑ रू॒पमा॑दित्यस्ते तेज॒स्तस्मै॑ त्वा महि॒न्ने प्र॒जाप॑तये स्वाहा॥४२॥

यः प्रा॑णतो द्यौरा॒दित्यो॑ऽष्टात्रि॒ंशत्॥१६॥ [१६]

य आत्मदा बलदा यस्य विश्वं उपासते प्रशिषं यस्य देवाः। यस्य छायामृतं यस्य मृत्युः कस्मै देवाय हविषा विधेम। उपयामगृहीतोऽसि प्रजापतये त्वा जुष्टं गृह्णामि तस्य ते पृथिवी महिमौषधयो वनस्पतयो रूपमग्निस्ते तेजस्तस्मै त्वा महिम्ने प्रजापतये स्वाहा॥४३॥

य आत्मदाः पृथिव्याग्निरेकान्नचत्वारिंशत्॥१७॥ [१७]

आ ब्रह्मन्ब्राह्मणो ब्रह्मवर्चसी जायतामाऽस्मिन्नाष्ट्रे राजन्यं इषव्यः शूरो महारथो जायतान्दोग्ध्रीं धेनुर्वोढाऽनङ्गानाशुः सप्तिः पुरंधियोषा जिष्णू रथेष्ठाः सभेयो युवाऽस्य यजमानस्य वीरो जायतान्निकामेनिकामे नः पर्जन्यो वर्षतु फलिन्यो न ओषधयः पच्यन्तां योगक्षेमो नः कल्पताम्॥४४॥

आ ब्रह्मन्नेकचत्वारिंशत्॥१८॥ [१८]

आक्रान् वाजी पृथिवीमग्निं युजमकृत वाज्यर्वाक्रान् वाज्यन्तरिक्षं वायुं युजमकृत वाज्यर्वा द्यां वाज्याऽकृष्टं सूर्यं युजमकृत वाज्यर्वाग्निस्ते वाजिन् युङ्क्षु त्वा रभे स्वस्ति मा सम्पारय वायुस्ते वाजिन् युङ्क्षु त्वा रभे स्वस्ति मा सम्॥४५॥

पार्यादित्यस्ते वाजिन् युङ्क्षु त्वा रभे स्वस्ति मा सम्पारय प्राणधृगंसि प्राणं मे दृह व्यानधृगंसि व्यानं मे दृहापानधृगस्यपानं मे दृह चक्षुरसि चक्षुर्मयि धेहि श्रोत्रमसि श्रोत्रम्मयि धेह्यायुरस्यायुर्मयि धेहि॥४६॥

वायुस्ते वाजिन् युङ्क्षु त्वा रभे स्वस्ति मा सन्निचत्वारिंशच्च॥१९॥ [१९]

जज्ञि बीजं वर्षां पर्जन्यः पक्तां सस्यं सुपिप्पला ओषधयः स्वधिचरणेयं सूपसद्वोऽग्निः स्वध्याक्षमन्तरिक्षं सुपावः पवमानः सूपस्थाना द्यौः शिवमसौ तपन् यथापूर्वमहोरात्रे पञ्चदशिनोऽर्धमासान्निशि मासाः कृता ऋतवः शान्तः संवत्सरः॥४७॥

जज्ञि बीजमेकत्रिंशत्॥२०॥ [२०]

आग्नेयोऽष्टाकपालः सौम्यश्चरुः सावित्रोऽष्टाकपालः पौष्णश्चरु रौद्रश्चरुः रघवे वैश्वानराय द्वादशकपालो मृगाखरे यदि नागच्छेद्ग्नयेऽहोमुचेऽष्टाकपालः सौर्यम्पयो वायुव्यं आज्यभागः॥४८॥

आग्नेयश्चतुर्विंशतिः॥२१॥ [२१]

अग्नयेऽहोमुचेऽष्टाकपालं इन्द्रायाहोमुचु एकादशकपालो मित्रावरुणाभ्यामागोमुग्-
भ्यां पयस्यां वायोसावित्र आगोमुग्भ्यां चरुरश्विभ्यामागोमुग्भ्यां धाना मरुद्भ्य एनोमुग्भ्यः
सप्तकपालो विश्वेभ्यो देवेभ्य एनोमुग्भ्यो द्वादशकपालोऽनुमत्यै चरुरग्नये वैश्वानराय
द्वादशकपालो द्यावापृथिवीभ्यामहोमुग्भ्यां द्विकपालः॥४९॥

अग्नयेऽहोमुचै त्रिंशत्॥२२॥ [२२]

अग्नये समनमत्पृथिव्यै समनमद्यथाग्निः पृथिव्या समनमदेवम्मह्यम्भद्राः संनंतयः
सं नमन्तु वायवे समनमदन्तरिक्षाय समनमद्यथा वायुरन्तरिक्षेण सूर्याय समनमद्विवे
समनमद्यथा सूर्यो दिवा चन्द्रमसे समनमत्रक्षत्रेभ्यः समनमद्यथा चन्द्रमा नक्षत्रैर्वरुणाय
समनमदद्भ्यः समनमद्यथा॥५०॥

वरुणोऽद्भिः साम्ने समनमदृचे समनमद्यथा सामर्चा ब्रह्मणे समनमत्क्षत्राय समनमद्यथा
ब्रह्म क्षत्रेण राज्ञे समनमद्विशे समनमद्यथा राजा विशा रथाय समनमदश्वेभ्यः समनमद्यथा
रथोऽश्वैः प्रजापतये समनमद्भूतेभ्यः समनमद्यथा प्रजापतिर्भूतैः समनमदेवम्मह्यम्भद्राः
संनंतयः सं नमन्तु॥५१॥

अद्भ्यः समनमद्यथा मह्यं चत्वारि च॥२३॥ [२३]

ये ते पन्थानः सवितः पूर्व्यासोऽरेणवो वितंता अन्तरिक्षे। तेभिर्नो अद्य पृथिभिः
सुगेभी रक्षां च नो अधि च देव ब्रूहि। नमोऽग्नये पृथिविक्षिते लोकस्पृते लोकमस्मै
यजमानाय देहि नमो वायवेऽन्तरिक्षक्षिते लोकस्पृते लोकमस्मै यजमानाय देहि नमः
सूर्याय दिविक्षिते लोकस्पृते लोकमस्मै यजमानाय देहि॥५२॥

ये ते चतुश्चत्वारिंशत्॥२४॥ [२४]

यो वा अश्वस्य मेध्यस्य शिरो वेदं शीर्षण्वान्मेध्यो भवत्युषा वा अश्वस्य मेध्यस्य
शिरः सूर्यश्चक्षुर्वतः प्राणश्चन्द्रमाः श्रोत्रंदिशः पादा अवान्तरदिशाः पर्शवोऽहोरात्रे निमेषो
र्धमासाः पर्वाणि मासाः संधानान्यृतवोऽङ्गानि संवत्सर आत्मा रश्मयः केशा नक्षत्राणि
रूपन्तारका अस्थानि नभो मासान्योषधयो लोमानि वनस्पतयो वाला अग्निर्मुखं वैश्वानरो
व्यात्तम्॥५३॥

समुद्र उदरमन्तरिक्षम्यायुर्द्यावापृथिवी आण्डो ग्रावा शेपः सोमो रेतो यज्ञंभ्यते तद्वि

द्योतते॒ यद्विधूनुते॑ तथ्स्तनयति॑ यन्मेहति॑ तद्वर्षति॑ वागे॒वास्य॑ वाग॒हर्वा॑ अश्व॑स्य॒ जाय॑मानस्य
महि॑मा पुरस्ता॑ज्जायते॒ रात्रि॑रेनम्महि॑मा प॒श्चादनु॑ जायत ए॒तौ वै म॑हि॒माना॑वश्व॑म॒भितः॑
सम्ब॑भूवतु॒रह्यो॑ दे॒वाना॑व॒हृद॑र्वासु॒रान् वा॒जी गन्ध॑र्वानश्वो॑ मनु॒ष्यान्थ्समु॑द्रो वा अश्व॑स्य॒ योनिः॑
समु॑द्रो बन्धुः॥५४॥

व्या॒त्तम॑व॒हृद्वा॑द॒श च॥२५॥

[२५]